T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE FİİLLERİN ÖZNE SINIRLILIKLARI

DOKTORA TEZİ

SİBEL TURGUT

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. İBRAHİM TAŞ

BİLECİK, 2025
10663454

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE FİİLLERİN ÖZNE SINIRLILIKLARI

DOKTORA TEZİ

SİBEL TURGUT

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. İBRAHİM TAŞ

BİLECİK, 2025
10663454

BEYAN

"**Türkiye Türkçesinde Fiillerin Özne Sınırlılıkları**" adlı doktora tezi hazırlık ve yazımı sırasında bilimsel araştırma ve etik kurallarına uyduğumu, başkalarının eserlerinden yararlandığım bölümlerde bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, tezin herhangi bir kısmının Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını, aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

<table>
<tr><td colspan="3">Bu çalışmanın,
Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP), TÜBİTAK veya benzeri kuruluşlarca desteklenmesi durumunda; projenin ve destekleyen kurumun adı proje numarası ile birlikte, ETİK KURUL onayı alınması durumunda ise ETİK KURUL tarih karar ve sayı bilgilerinin beyan edilmesi gerekmektedir.</td></tr>
<tr><td>DESTEK ALINMIŞTIR</td><td>DESTEK ALINMAMIŞTIR</td><td>x</td></tr>
<tr><td colspan="3">Destek alındı ise;</td></tr>
<tr><td colspan="3">Destekleyen kurum;</td></tr>
<tr><td>Desteğin Türü</td><td colspan="2">Proje Numarası</td></tr>
<tr><td>1- BAP (Bilimsel Araştırma Projesi)</td><td colspan="2" rowspan="3"></td></tr>
<tr><td>2- TÜBİTAK</td></tr>
<tr><td>Diğer;……</td></tr>
<tr><td colspan="3">ETİK KURUL onayı var ise;</td></tr>
<tr><td>ETİK KURUL karar tarih/sayı:</td><td colspan="2">……/……..</td></tr>
</table>

Sibel TURGUT

Tarih

…….....

İmza

…….....

ÖN SÖZ

Türk dili üzerine yapılan geleneksel çalışmalarda fiiller, dilin temel yapı taşlarından biri olarak çok yönlü olarak irdelenmiştir. Bu bağlamda fiiller üzerine birçok tasnif ve incelemeler yapılarak çok sayıda çalışmaya da konu edilmiş ve araştırmacılar tarafından farklı şekillerde sınıflandırmaya tabi tutulmuştur. Bu çalışmada ise Türkiye Türkçesindeki basit fiillerin özne sınırlılıkları ile ilgili ayrıntılı çalışma sunulmuştur. Bu bağlamda çalışmanın ilk bölümünde Temel Kavramlar başlığı altında *özne, fiil, zaman, görünüş*, *kılınış ve semantik* kavramları üzerinde durulmuştur. *Kılınış* kavramının sınıflandırılmalarına yer verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise özne sınırlıklarına göre fiillerin incelemeleri yapılmıştır. Buradan hareketle fiillerin özne sınırlılıklarını ayrıntılı olarak belirlemek için ilk bölümde yer verilen geleneksel çalışmalardan da istifade edilerek, fiillerin anlamları ve içsel özellikleriyle birlikte derlem üzerinden test edilen cümleler üzerinden sınırlamaların ortaya konulması amaçlanmıştır. Sonuç bölümünde ise fiillerin kılınış özellikleri ile beraber özne türleri kategorilere ayrılmıştır.

Alanyazına yeni bir bakış açısı sunmak adına bu tez çalışmasının yazılmasında, çalışmamı sahiplenerek takip eden danışmanım Sayın Prof. Dr. İbrahim TAŞ'a değerli katkı ve emekleri için teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Ayrıca tez yazımını başından beri takip ederek bu konuda destek ve katkı sunan Tez İzleme Komitesi üyeleri Doç. Dr. Zemire GULCALI ve Dr. Öğr. Üyesi Tarık SEMİZ hocalarıma da çok teşekkür ederim. Son olarak bu günlere ulaşmamdaki emekleri adına aileme teşekkür ederim.

Sibel TURGUT

2025

ÖZET

TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE FİİLLERİN ÖZNE SINIRLILIKLARI

Bu çalışma esas olarak Türkiye Türkçesindeki basit fiillerin özne sınırlılıkları ile ilgili ayrıntılı çalışma sunmaktadır. Söz konusu basit fiillerin özne sınırlılıkları belirlenerek elde edilen veriler derlem aracılığıyla test edilmiştir. Bu bağlamda çalışma iki bölüm ve bir sonuçtan oluşmaktadır. Birinci bölümde alanyazında özne tanımları ve tasnifleri, fiil tanımları ve tasnifleri (özellikle kılınış temelli yaklaşımlar) olmak üzere sınırlar belirlenmiştir. Bu aşamada fiillerin kılınış özellikleri (eylemin gerçekleşme biçimi ve süreciyle ilgili, fiilin anlamsal yapısına bağlı sözdizimsel-anlamsal yapılar) ayrıntılı biçimde ele alınmıştır. Böylelikle alanyazın temelinde fiillerin özne sınırlılıklarına ilişkin kuramsal bir çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde *TDK Güncel Türkçe Sözlük* taranarak basit fiiller tespit edilmiştir, bu fiillerden çatı (edilgen, ettirgen, işteş ve dönüşlü) biçimbirimli olanlar ayrıştırılmıştır ve fiillerin tanımlarından hareketle özne sınırlılıkları belirlenmiştir. Bu işlemi yaparken teorik bölümde oluşturulan özne sınırlılıkları şablonundan yararlanılmıştır. İncelenen fiilleri seçmek üzere Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlük'üne başvurulmuştur. Sözlükte ilk üç binde yer alan fiillerin örnek cümleleri ise test edilmek üzere *Türkçe Ulusal Derlem* (TUD)'den alınmıştır. İncelenen fiillerin öncelikle *TDK Güncel Türkçe Sözlük*'teki anlamına yer verilmiştir. Daha sonra derlem üzerinde sorgulanan örnek cümleler, özne kategorilerine göre ayrıştırılmıştır. İlgili fiilin tahlil bölümünde ele alınan örnek cümleler, sözlükteki anlamlarına ilişkin özne kategorilerine göre fişlenmiş olup tablo üzerinde oranlarına yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Fiiller, Kılınış, Özne, Sınırlılıklar, Derlem.

ABSTRACT

SUBJECT CONSTRAINTS OF VERBS IN THE TURKISH LANGUAGE

This study primarily presents a detailed analysis of subject constraints of simple verbs in Turkish language. The subject constraints of these simple verbs were determined, and the data obtained were tested through corpus technique. In this context, the study consists of two sections and a conclusion. In the first section, subject definitions and classifications in the literature, as well as verb definitions and classifications (particularly Aktionsart-based approaches), were established to set the boundaries. In this section, the Aktionsart properties of verbs, which refer to the syntactic-semantic structures related to the inherent aspectual nature of verbs and the manner and process through which the action is realized, were discussed in detail. Thus, an attempt was made to outline the framework of subject constraints of verbs based on the literature. In the second section of the study, simple verbs were identified by scanning the Contemporary Turkish Dictionary TDK, verbs with voice morphemes (passive, causative, reciprocal, and reflexive) were separated, and subject constraints were determined based on the definitions of the verbs. During this process, the subject constraints template developed in the theoretical section was utilized. The Turkish Word Frequency Dictionary was used to select the verbs to be analyzed. Sample sentences of verbs listed in the top three thousand in the dictionary were taken from the Turkish National Corpus (TUD) to be tested. The meanings of the examined verbs in the TDK were first presented. Subsequently, sample sentences queried in the corpus were put according to subject categories. In the analysis section, the sample sentences of the relevant verb were classified according to subject categories related to their meanings in the dictionary, and their proportions were presented in a table.

Keywords: Verbs, Aktionsart, Subject, Constraints, Corpus.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **i**
ÖZET ..... **ii**
ABSTRACT ..... **iii**
İÇİNDEKİLER ..... **iv**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **ix**
ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **x**
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ ..... **xii**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
TEMEL KAVRAMLAR

1. Temel Kavramlar 7
1.1. Özne 7
1.2. Fiil 13
1.3. Zaman 14
1.4. Görünüş 20
1.5. Kılınış 21
1.5.1. Kılınış Sınıflandırmaları 23
1.5.1.1. Vendler'in Sınıflandırması 23
1.5.1.2. Smith'in Sınıflandırması 26
1.5.1.3. Dilâçar'ın Sınıflandırması 27
1.5.1.4. Comrie'nin Sınıflandırması 29
1.6. Semantik 30

İKİNCİ BÖLÜM
FİİLLERİN İNCELENMESİ

1. Özne Sınırlılıklarına Göre Fiillerin İncelenmesi 36
1. 1. ağla- 36
1.1.1. TUD'dan Derlenen Örnek Cümleler 36
1.1.1.2. Bulgular 42
1.1.1.3. Değerlendirme 44
1.1.2. Baskılı Metinlerdeki Örnekler 45
1. 2. anla- 45
1.2.1. TUD'dan Derlenen Örnek Cümleler 46
1.2.1.2. Bulgular 52
1.2.1.2. Değerlendirme 54
1.2.2. Baskılı Metinlerdeki Örnekler 55
1. 3. ara- 56
1.3.1. TUD'dan Derlenen Örnek Cümleler 56
1.3.1.2. Bulgular 64
1.3.1.2. Değerlendirme 66
1. 4. beğen- 67

1.4.1. TUD'dan Derlenen Örnek Cümleler..... 68
1.4.1.2. Bulgular..... 73
1.4.1.2. Değerlendirme..... 75
1.4.2. Baskılı Metinlerdeki Örnekler..... 76
1. 5. bekle-.....76
1.5.1. TUD'dan Derlenen Örnek Cümleler..... 76
1.5.1.2. Bulgular..... 85
1.5.1.2. Değerlendirme..... 87
1.5.2. Baskılı Metinlerdeki Örnekler..... 89
1. 6. bil-.....89
1.6.1. TUD'dan Derlenen Örnek Cümleler..... 90
1.6.1.2. Bulgular..... 97
1.6.1.2. Değerlendirme..... 99
1.6.2. Baskılı Metinlerdeki Örnekler..... 99
1. 7. bul-.....100
1.7.1. TUD'dan Derlenen Örnek Cümleler..... 101
1.7.1.2. Bulgular..... 106
1.7.1.2. Değerlendirme..... 108
1.7.2. Baskılı Metinlerdeki Örnekler..... 109
1. 8. çalış-.....110
1.8.1. TUD'dan Derlenen Örnek Cümleler..... 110
1.8.1.2. Bulgular..... 119
1.8.1.2. Değerlendirme..... 121
1.8.2. Baskılı Metinlerdeki Örnekler..... 122
1. 9. çık- 123
1.9.1. TUD'dan Derlenen Örnek Cümleler..... 124
1.9.1.2. Bulgular..... 131
1.9.1.2. Değerlendirme.....132
1.9.2. Baskılı Metinlerdeki Örnekler..... 133
1. 10. çiz- 135
1.10.1. TUD'dan Derlenen Örnek Cümleler..... 135
1.10.1.2. Bulgular..... 145
1.10.1.2. Değerlendirme..... 147
1.10.2. Baskılı Metinlerdeki Örnekler..... 148
1. 11. dinle- 149
1.11.1. TUD'dan Derlenen Örnek Cümleler..... 149
1.11.1.2. Bulgular..... 167
1.11.1.2. Değerlendirme..... 168
1.11.2. Baskılı Metinlerdeki Örnekler..... 169
1. 12. duy- 171
1.12.1. TUD'dan Derlenen Örnek Cümleler..... 170
1.12.1.2. Bulgular..... 174
1.12.1.2. Değerlendirme..... 179
1.12.2. Baskılı Metinlerdeki Örnekler..... 177

1. 13. düşün- 178
1.13.1. TUD'dan Derlenen Örnek Cümleler 177
1.13.1.2. Bulgular 186
1.13.1.2. Değerlendirme 188
1.13.2. Baskılı Metinlerdeki Örnekler 189
1. 14. gez- 191
1.14.1. TUD'dan Derlenen Örnek Cümleler 191
1.14.1.2. Bulgular 195
1.14.1.2. Değerlendirme 196
1.14.2. Baskılı Metinlerdeki Örnekler 197
1. 15. git- 199
1.15.1. TUD'dan Derlenen Örnek Cümleler 199
1.15.1.2. Bulgular 203
1.15.1.2. Değerlendirme 205
1.15.2. Baskılı Metinlerdeki Örnekler 206
1. 16. gör- 209
1.16.1. TUD'dan Derlenen Örnek Cümleler 209
1.16.1.2. Bulgular 215
1.16.1.2. Değerlendirme 217
1.16.2. Baskılı Metinlerdeki Örnekler 218
1. 17. gül- 219
1.17.1. TUD'dan Derlenen Örnek Cümleler 219
1.17.1.2. Bulgular 231
1.17.1.2. Değerlendirme 234
1.17.2. Baskılı Metinlerdeki Örnekler 233
1. 18. iç- 236
1.18.1. TUD'dan Derlenen Örnek Cümleler 235
1.18.1.2. Bulgular 239
1.18.1.2. Değerlendirme 253
1.18.2. Baskılı Metinlerdeki Örnekler 242
1. 19. izle- 244
1.19.1. TUD'dan Derlenen Örnek Cümleler 244
1.19.1.2. Bulgular 251
1.19.1.2. Değerlendirme 253
1. 20. koş- 255
1.20.1. TUD'dan Derlenen Örnek Cümleler 254
1.20.1.2. Bulgular 270
1.20.1.2. Değerlendirme 272
1.20.2. Baskılı Metinlerdeki Örnekler 273
1. 21. oku- 275
1.21.1. TUD'dan Derlenen Örnek Cümleler 274
1.21.1.2. Bulgular 279
1.21.1.2. Değerlendirme 281
1.21.2. Baskılı Metinlerdeki Örnekler 283

1. 22. öl- 285
1.22.1. TUD'dan Derlenen Örnek Cümleler 284
1.22.1.2. Bulgular 294
1.22.1.2. Değerlendirme 297
1.22.2. Baskılı Metinlerdeki Örnekler 298
1. 23. sev- 298
1.23.1. TUD'dan Derlenen Örnek Cümleler 299
1.23.1.2. Bulgular 304
1.23.1.2. Değerlendirme 307
1.23.2. Baskılı Metinlerdeki Örnekler 308
1. 24. sor-(I) 310
1.24.1. TUD'dan Derlenen Örnek Cümleler 309
1.24.1.2. Bulgular 319
1.24.1.2. Değerlendirme 320
1.24.2. Baskılı Metinlerdeki Örnekler 321
1. 25. unut- 325
1.25.1. TUD'dan Derlenen Örnek Cümleler 324
1.25.1.2. Bulgular 329
1.25.1.2. Değerlendirme 331
1.25.2. Baskılı Metinlerdeki Örnekler 332
1. 26. uyan- 333
1.26.1. TUD'dan Derlenen Örnek Cümleler 332
1.26.1.2. Bulgular 339
1.26.1.2. Değerlendirme 341
1.26.2. Baskılı Metinlerdeki Örnekler 342
1. 27. uyu- 344
1.27.1. TUD'dan Derlenen Örnek Cümleler 343
1.27.1.2. Bulgular 348
1.27.1.2. Değerlendirme 350
1.27.2. Baskılı Metinlerdeki Örnekler 350
1. 28. yaşa- 352
1.28.1. TUD'dan Derlenen Örnek Cümleler 351
1.28.1.2. Bulgular 358
1.28.1.2. Değerlendirme 360
1.28.2. Baskılı Metinlerdeki Örnekler 361
1. 29. ye-(II) 362
1.29.1. TUD'dan Derlenen Örnek Cümleler 362
1.29.1.2. Bulgular 368
1.3.1.2. Değerlendirme 370
1.29.2. Baskılı Metinlerdeki Örnekler 371
1. 30. yürü- 372
1.30.1. TUD'dan Derlenen Örnek Cümleler 372
1.30.1.2. Bulgular 376
1.30.1.2. Değerlendirme 377

1.30.2. Baskılı Metinlerdeki Örnekler..... 378

SONUÇ 381
KAYNAKÇA 397

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1.1. Türkiye Türkçesi Gramerinde Özne Tanımları **8**

Tablo 1.2. Vendler'in Kılınış Sınıflandırması **25**

Tablo 1.3. Smith'in Kılınış Sınıflandırması **27**

Tablo 1.4. Dilâçar'ın Kılınış Sınıflandırması **28**

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1. ağla- **43**

Şekil 2.2. anla- **53**

Şekil 2.3. ara- **65**

Şekil 2.4. beğen- **74**

Şekil 2.5. bekle- **86**

Şekil 2.6. bil- **98**

Şekil 2.7. bul- **107**

Şekil 2.8. çalış- **120**

Şekil 2.9. çık- **132**

Şekil 2.10. çiz- **147**

Şekil 2.11. dinle- **168**

Şekil 2.12. duy- **176**

Şekil 2.13. düşün- **188**

Şekil 2.14. gez- **197**

Şekil 2.15. git- **205**

Şekil 2.16. gör- **217**

Şekil 2.17. gül- **233**

Şekil 2.18. iç- **242**

Şekil 2.19. izle- **253**

Şekil 2.20. koş- **272**

Şekil 2.21. oku- **282**

Şekil 2.22. öl- **297**

Şekil 2.23. sev- **307**

Şekil 2.24. sor- **320**

Şekil 2.25. unut- **331**

Şekil 2.26. uyan- **341**

Şekil 2.27. uyu- **350**

Şekil 2.28. yaşa- **360**

Şekil 2.29. ye- **370**

Şekil 2.30. yürü- **378**

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

TUD : Türkçe Ulusal Derlem

TDK : Türk Dil Kurumu

Vb : Ve benzeri

GİRİŞ

Çalışmamız iki bölüm ve bir sonuçtan oluşmaktadır. Birinci bölümde alanyazında özne tanımları ve tasnifleri, fiil tanımları ve tasnifleri (kılınış) olmak üzere sınırlar belirlenmiştir. Böylelikle alanyazın esasında fiillerin özne sınırlılıkları çerçevesi çizilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde *TDK Güncel Türkçe Sözlük*[1] taranarak basit fiiller tespit edilmiştir, bu fiillerden çatı (edilgen, ettirgen, işteş ve dönüşlü) biçimbirimli olanlar ayrıştırılmıştır ve seçilen fiillerin tanımlarından hareketle özne sınırlılıkları belirlenmiştir. Bu işlemi yaparken teorik bölümde oluşturulan özne sınırlıkları şablonundan yararlanılmıştır.

Bugüne kadar Türkiye Türkçesinde fiiller üzerine alanyazında birçok çalışma yapılmıştır ancak fiillerin özne sınırlılıkları üzerine bir araştırma yapılmamıştır. Yapılan bu araştırma ile Türkiye Türkçesindeki basit fiillerin özne sınırlılıkları belirlenerek elde edilen veriler derlem üzerinden test edilmiştir. Alanyazında eski dönem metinlerinden günümüz metinlerine kadar alanyazındaki eylem tanımları ve tasnifleri üzerinde durulmuş ve konuyla ilgili pek çok araştırma yapılmıştır.

TDK'nin *Güncel Türkçe Sözlük*'ünde *fiil*, "Olumlu veya olumsuz olarak çekimli durumlarda zaman kavramı taşıyan veya zaman kavramı ile birlikte kişi kavramı veren kelime, eylem" şeklinde tanımlanmıştır. Vardar'ın *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü'nde*, eylem maddesi "1. Geleneksel dilbilgisinde öznenin yaptığı ya da konusu olduğu işi, oluşu, kılışı vb. öznenin durumunu varlığını ya da yüklemle özne arasındaki bağıntıyı kişi, sayı, zaman kavramlarını içererek belirten gösterge. 2. Yapısal dilbilimde, çevresiyle belirlenen, kişi, sayı ve zaman belirtileriyle tanımlanan, dizim kurucu (eylem dizimi) öge" olarak ifade edilmiştir (2002: 97).

Bu iki sözlükten başka birçok araştırmacı Türk dili gramerlerinde fiili şu şekilde tanımlamış ve/veya tasnif etmiştir:

Ergin, eylemleri "hareketi karşılayan kelimeler" olarak tanımlamış ve "Kâinatta biri nesne, diğeri hareket olmak üzere iki unsur vardır. Nesneler canlı, cansız, maddi, manevi bütün varlıklar ve mefhumlardır. Hareketler ise nesnelerin zaman ve mekân içindeki yer değiştirmeleri; oluşları, kılışları, duruşları; hülasa her türlü faaliyetleridir. Kâinatta bulunan bu iki unsur arasındaki bu fark onların dildeki karşılıkları olan isimler ve fiilleri de birbirinden kesin çizgilerle ayrılan dil birlikleri hâline sokmuştur." demiştir (2009: 109-110).

[1] TDK (2024), *Güncel Türkçe Sözlük* [Erişim Tarihi: 23.08.2024, https://sozluk.gov.tr/]- (Bundan böyle sözlükten alıntılanan her fiil için kısaca sözlük linki ile alıntılanan fiilin erişim tarihi verilmiştir.)

Korkmaz, eylem için "dilin vazgeçilmez bir temel birimi" tanımını yapmış, eylemin iş ve hareket bildiren önemli sözler olduğunu vurgulamıştır. Karşıladıkları hareketler ile zaman ve mekân kapsamı içinde, somut ve soyut nesne / kavramlarla ilgili her türlü oluş, kılış, kılınış ve durumları bildirdiklerini ekleyerek eylemleri yapısı bakımından (basit, türemiş, birleşik), içerik bakımından (oluş, kılış, durum), anlam bakımından (esas, yardımcı), kılınış biçimleri bakımından ve çatı bakımından (fiil özne bağlantısı, fiil nesne bağlantısı) olmak üzere beş grupta incelemiştir (2007: 527).

Banguoğlu da eylemi "bir kılış, bir durum veya oluşu" toplu bir deyimle "olup biteni (process) anlatan kelime" olarak tanımlamıştır (2015: 408).

Hacıeminoğlu, Türk dilinde kelimelerin daha başlangıcında isim ve eylem olarak iki kısma ayrıldığını söyleyerek eylemi, "hareket, oluş ve tavır bildiren sözler" olarak tanımlamıştır (1991: 14-15).

Özetle bugüne kadar yapılan gramer çalışmalarında Türkiye Türkçesi grameri için fiilin tanımı farklı kelimelerle ifade edilse de genel olarak hareketi karşılayan, kılış (iş), oluş ve durum bildiren, kip ve şahıs ekleri ile çekimlenip cümlede yüklem görevini alan bir sözcük türü olarak tanımlanmıştır. Eylemlerin yapısı, özne ve nesne ile ilişkisi bakımından çatısı, farklı kip ve şahıs ekleriyle çekimlenişi; ek fiiller, fiilimsiler detaylı olarak alanyazında ele alınmıştır.

Cümlede fiillerden sonra gelen önemli bir diğer unsur ise *özne*dir. Özne, *TDK Güncel Türkçe Sözlük*'te "Bir cümlede bildirilen işi yapan, yüklemin bildirdiği durumu üzerine alan kimse veya şey, fail" olarak tanımlanmıştır. Bununla beraber birçok araştırmacı Türk dili gramerlerinde özneyi şu şekilde tanımlamış ve/veya tasnif etmiştir:

Ergin, özne kavramını *fail* sözcüğüyle ifade ederek "Cümlede fiilden sonra gelen ikinci unsurdur. Fail fiili yapan veya olan unsurdur. Fiile en yakın, fiilden ayrılmaz bir cümle unsurudur." şeklinde açıklar. Ayrıca özne açık olarak söylenmese bile eylemin içinde umumi olarak şahıs halinde ifade edildiğini belirtmiştir (2009: 399).

Karahan'a göre cümlede yapanı ve olanı karşılayan unsur öznedir ve yüklemin gösterdiği işi, hareketi, oluşu ve durumu üzerine alarak cümlenin ikinci derecede önemli unsuru olur (1995: 49). Emre, özneyi kendisinden konuşulan, bahsolunan olarak nitelendirir (1945: 112). Banguoğlu, özneyi kimse, yükalan olarak adlandırır. Yargının yüklediğini alan kişi veya şeydir, bir isim ya da zamir olur (2015: 520). Korkmaz, özneyi "Fiilin gösterdiği

kılış ile doğrudan ilgili olan kişi ya da şeye verilen ad; bir oluş ve kılışın gerçekleşmesini sağlayan kimse ve şey." olarak tanımlar (1992: 119).

Özetle bugüne kadar yapılan gramer çalışmalarında Türkiye Türkçesi grameri için özne, yapanı, olanı, işi, hareketi, oluşu karşılayan kişi ve şey olarak tanımlanmıştır. Yüzey yapıda varlığını her zaman göremeyebiliriz ancak derin yapıda her zaman olan kişi ve şeydir. Korkmaz'ın da ifade ettiği gibi *eylemin gösterdiği kılış ile doğrudan ilgili ise* özne, bu durumda fiiller öznelerini nasıl ve/ya neye göre seçmektedir?

Çalışmanın araştırma sorusu, Türkiye Türkçesinde fiillerin özne sınırlılıkları ile beraber *TDK Güncel Türkçe Sözlük*'ten hareketle oluşturulan veri tabanı bize eylemlerin hem **yapısal** hem de **anlamsal** bakımdan TUD'dan alınan örnek cümleler ile örtüşüp örtüşmediği ve benzer ve farklı yönlerinin olup olmadığıdır.

Problem

Varlıkların hareketlerini karşılayan kelimeler, *eylemler*dir. Bu hareketlerin dile getirildiği olay ya da durum ile doğrudan bağlantısı olan şey veya kişi ise *özne*dir. Bu durumda her hareketin bir faili mutlak vardır. İndirgenmiş en yalın bir cümle içerisinde *fiil* ve *özne* olmak üzere iki temel unsur görülür. Ergin'in de dediği gibi *varlıkları tam bir cümlenin varlığı* için bu iki unsur yeterli olacaktır. O hâlde eylemler öznelerini neye göre veya nasıl seçmektedir? Eylemlerin özne sınırlılıkları var mıdır? Varsa, bu sınırlıklar nasıl belirlenmektedir? Bu sınırlamaları belirleyen faktörler nelerdir? Benzer sorular başka diller için de sorulmuş mudur? Bu konuda kuramsal bir altyapı var mıdır? Yerli ve yabancı literatürde ne gibi bilgiler vardır? vb. sorulara cevaplar aranacaktır.

Amaç

Bugüne kadar Türkiye Türkçesinde eylemler üzerine alanyazında birçok çalışma yapılmıştır, ancak eylemlerin özne sınırlılıkları üzerine bir araştırma yapılmamıştır. İncelenen söz konusu eylemler TUD'dan çekilen asgari yüz (100) cümle ile karşılaştırılması (sözlüksel denklikler ve boşluklar) sonucunda elde edilen veriler doğrultusunda çalışmanın istatistiksel, semantik ve pragmatik oranları ortaya çıkarılacaktır.

Çalışmanın amacı, fiiller üzerine kuramsal bir çerçeve oluşturmak, Türkiye Türkçesinde fiillerin sözlükte yer alan temel anlamlarını tespit etmek, ardından elde edilen verileri öznenin içsel özellikleri ile karşılaştırmak, bu karşılaştırmayı TUD'dan seçilen örnek cümleler ile test etmek, bu doğrultuda eylemlerin sözlüklerde ortaya çıkabilecek eksikliklerine yönelik önerilerde bulunmak olarak amaçlanmıştır.

Yöntem

Kuramsal Çerçeve

Yaptığımız ön araştırmalara göre Türkiye Türkçesinde fiiller ile ilgili birçok tez, bildiri, makale bulunmakta, ancak Türkiye Türkçesinde eylemlerin özne sınırlılıkları ile ilgili ayrıntılı çalışma bulunmamaktadır.

TDK Güncel Türkçe Sözlük'ten hareketle Türkçede bulunan yaklaşık 29.000 eylem saptanmıştır. Bu aşamada anlambilimden yararlanılarak eylemler basit eylemler olarak ayrıştırılacaktır. Söz konusu eylemlerin tanımlarından yola çıkarak özne sınırlılıkları belirlenecektir.

Elde edilen bulgular doğrultusunda muhtemel sonuçlar şu şekildedir:

a) Öznesi canlı olan eylemler

b) Öznesi insanın bir organı olan eylemler

c) Öznesi hayvan olan eylemler

d) Öznesi bitki olan eylemler

e) Öznesi cansız varlık olan eylemler

f) Öznesi nötr (her şey) olan eylemler

g) Öznesi teklik/çokluk olan eylemler

Belirlenen eylem-özne dengesi oluştuğunda çalışmanın geçerlik/güvenirlik açısından test edilmesi amacıyla Türkçe Ulusal Derlem (TUD)'den yararlanılmıştır. Bu noktada *Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü*'nde ilk üç binde yer alan fiillere başvurulmuştur. Sözlükten seçilen fiillerin örnek cümleleri test edilmek üzere TUD'dan çoğaltılarak en az yüz (100) tümce ile test edilmiştir. Böylelikle sözlüksel olarak eylemlerin belirlenmiş olan özne sınırlılıkları bağlamsal olarak tespit edilmiştir.

Bu aşmada muhtemel sonuçlar şu şekildedir?

a) Kimi eylemlerin sonuçları aynı çıkabilir.

b) Kimi eylemlerin sonuçları farklı çıkabilir.

c) Kimi eylemlerin kullanım sıklıkları farklı olacaktır.

d) Kimi eylemlerin çeşitli varyantları çıkabilir.

Hipotezler

Eylemler, bir dili temsil eden en temel sözcüklerden biridir. Dilbilimsel bileşenlerin asıl ögesi olarak dilbilimsel teorilerin merkezinde yer alırlar. Özellikle Türkçe cümle yapısının asıl ögesinin eylem olması, eylemler hakkında daha detaylı çalışmalar yapılmasını gerektirir. Bu anlamda her dilin en temel başvuru kaynaklığını sözlükler üstlenir. Dillerin sözlüklerinde eylemler, adlara oranla daha az yer kaplayabilir, araştırmacılar bunun nedenini pek çok varlığın aynı eylemi yapıyor olması ile açıklamaktadır (Karaağaç, 2012: 431). Eylemlerin üzerinde taşıdıkları bileşenler (aldıkları ekler, kip vs) ile bir araya geldiklerinde anlamlarının genişlik kazanarak derinleşmesi ve zenginleşmesi kaçınılmazdır. Dolayısıyla bu durum eylemlerin çok anlamlı olmasını sağlar. Bu çalışmada, eylemlerin çok anlamlılığından ziyade sözcüğün sözlükte yer alan temel anlamı üzerinden eylem-özne dengesi kurulacaktır. Çalışmanın araştırma sorusu, derlem üzerinde bağlam incelemesi yaparak eylemlerin anlam

alanına ulaşmanın, eylem ile özne arasındaki doğru bir orantının var olup olmadığını somut olarak belirlemede işlev üstlenip üstlenemeyeceğidir.

Sınırlılıklar

Çalışmada *TDK Güncel Türkçe Sözlük*'teki basit eylemler taranarak eylemlerin mecaz anlam dışındaki anlamları tespit edilmiştir. Tespit edilen eylemlerin özne ile arasında olan bağları hangi düzeyde ve/ya sıklıkta bir araya gelmekte olduğu TUD'dan alınan en az yüz (100) cümle ile karşılaştırılmış ve elde edilen sonuçlar çözümlendikten sonra tablolar hâlinde sunulmuştur. İncelenen fiilleri seçmek üzere Türkçenin *Kelime Sıklığı Sözlüğü*'ne başvurulmuştur. Sözlükte ilk üç binde yer alan fiiller random olarak seçilmiştir. Seçilen fiillerin örnek cümleleri ise test edilmek üzere Türkçe Ulusal Derlem (TUD)'den alınmıştır. İncelenen fiillerin öncelikle *TDK Güncel Türkçe Sözlük'*teki anlamına yer verilmiştir. Daha sonra derlem üzerinde sorgulanan örnek cümleler, özne kategorilerine göre ayrıştırılmıştır. İlgili fiilin tahlil bölümünde ele alınan örnek cümleler, sözlükteki anlamlarına ilişkin özne kategorilerine göre fişlenmiş olup oluşturulan tablo üzerinde oranlarına yer verilmiştir. Söz konusu fiillerin derlem içerisindeki örnekleri ile sözlük anlamları karşılaştırılıp özne sınırlılıkları çerçevesinde tahlil ve değerlendirmeleri yapılmıştır. Derlemden elde edilen örneklerin dışında referans olmak üzere baskılı metinler (roman, öykü, çocuk kitabı vb. gibi) üzerinden örnek cümlelere de yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEMEL KAVRAMLAR

1. Temel Kavramlar

1.1. Özne

Özne, minimal cümle içerisinde yer alan birincil temel unsurlardan biridir. Cümlenin oluşmasında önemli rol oynar. Bir diğer temel unsur ise *fiil*dir. Varlıkların hareketlerini karşılayan kelimeler, eylemlerdir. Bu hareketlerin dile getirildiği olay ya da durum ile doğrudan bağlantısı olan şey veya kişi de *özne*dir. Bu durumda her hareketin bir faili mutlak vardır demek yerinde olacaktır. Gramer kitaplarında özne, en basit haliyle *yapanı* ve *olanı karşılayan* olarak tanımlanır. Karahan (1993), Gencan (2001), Kormaz (2003), Delice (1998), Ediskun (2005), Kahraman'a (1996) göre özne, yüklemin anlamına göre *olan veya kılan* sözcük, *kimse* veya *şey*dir.

Ergin, özne kavramına *fail* demektedir. Fiili yapan veya olan unsur şeklinde açıklar. Fiile yakınlığını belirterek hatta ayrılmaz bir cümle unsuru olduğuna dikkat çeker. Bazen zikredilmediğini ancak fiilin içinde genellikle şahıs hâliyle ifade edildiğini, isim cinsinden bir kelime veya bir kelime grubu da olabileceğini söyler. Buna ek olarak ise meçhul bir fiilli cümlelerde bulunmadığını da ekler ve örneklendirir (2009: 399).

Banguoğlu, özneye "Kimse cümlede kılanı ve olanı temsil eder" diyerek Ergin'i destekler ve "Kimse bir kişi veya şey olabileceği gibi yalın bir kavram" olabileceğine dikkat çeker (2015: 525). Koç, öznenin "Bir tümcede çekimli eylemin ya da eylemin bildirdiği işi, oluşu, yargıyı üzerine alan varlık" olduğunu belirtir (1996: 466).

Hatipoğlu, "Çekimli eylemin veya bazı eylemsilerin meydana gelmesini sağlayan kişidir. İnsan, bitki, hayvan veya şey" diyerek öznenin çeşitliğine vurgu yapar (1982: 110).

Hengirmen ise "Cümlede işi yapan, eylemi oluşturan kişi, hayvan, bitki ya da diğer canlı cansız tüm varlıklara özne denir" tanımıyla öznenin bir ya da birden çok sözcükten oluştuğuna dikkat çeker (1998: 326). Ayrıca özneyi *kimse* veya *şey* kavramı dışında *canlı* ve *cansız* olmak üzere çeşitlendirir.

Üstünova'ya göre yüklem bünyesinde zorunlu üç bilgi barındırır. "İş, oluş, kılış ve hareketin kendi; iş, oluş, kılış ve hareketin yapılma zamanı; iş, oluş, kılış ve hareketi yapan kişi. İşi, oluşu, kılışı ve hareketi yapan kişiyi özne" diyerek açıklar (2006: 241). Boz'a göre

ise yüklemdeki eylemi gerçekleştiren kişi öznedir (2007: 106). Alanyazındaki diğer araştırmacıların özne tanımlarını kısaca *Tablo 1.1*'de inceleyelim.

Tablo 1. 1. Türkiye Türkçesi Gramerinde Özne Tanımları

Araştırmacılar	**Özne tanımları**
Bilgegil (1982: 20)	Yüklemin kavramı içine giren eylem, hal, hüküm, dilek vb. özne ile gerçekleşir. Özne yüklemin anlamını kendisiyle gerçekleşen bir öğedir.
Şimşek (1987: 76)	Tümcede yüklemle dile getirilen kılış ya da oluşun bağlandığı dilce kişiye denir.
Dizdaroğlu (1976: 39)	Yüklemin bildirdiği iş, oluş, hareketin yapıcısı olan ya da bir durumu gösteren tümce öğesine özne denir.
Gülensoy (1994: 134)	Çekimli fiilin veya bazı fiillerin meydana gelmesini sağlayan kişidir.
Emre (1945: 284)	Bir eylemi kıldığı, bir eyleme uğradığı veya bir şey olduğu söylenilen kavramdır.
Aksan (1995: 286)	Olayın, işin ya da durumun doğrudan doğruya ilişkili, yöneldiği ya da içinde bulunan kişi ya da şey.
Bilgin (2002: 452)	Yargıyı gerçekleştiren ya da üstlenen, yargıya konu olan öğe.
Özmen (2013: 20)	Yüklemde söz konusu olan eylemi yapan ya da eyleme maruz kalan, eylem kendi üzerinde oluşan veya kendisine isnatta bulunan
Demir (2004: 184)	Cümlede, yüklemin bildirdiği eylemi yapan ya da yükleme bir oluş içindeki varlığı karşılayan ek, sözcük, tamlama, sözcük grubu.
Atabay, Özel ve Çam (2003: 31)	Yargının oluşmasını sağlayan kişi ya da nesne.

Yukarıdaki tabloda yer alan tanımlardan yola çıkıldığında araştırmacıların hemen hemen hepsinin aynı görüşte olduğu açıktır. Bu bağlamda söz konusu görüşler değerlendirildiğinde özneye ilişkin sonuçlar şu şekilde sıralanmaktadır:

i. yapanı ve olanı karşılayan,
ii. yüklemin anlamına göre olanı ve kılanı karşılayan,
iii. kimse veya şey,
iv. kimse bir kişi veya şey olabileceği gibi yalın bir kavram,
v. fail ve aynı zamanda fiilden ayrılmayan unsur,
vi. eylemin bildirdiği işi, oluşu, yargıyı üzerine alan varlık,
vii. çekimli eylemin veya bazı eylemsilerin meydana gelmesini sağlayan kişi,
viii. insan, bitki, hayvan veya şey,
ix. canlı cansız varlıklar,
x. kılışı ve hareketi yapan kişi,
xi. bir ya da birden çok sözcükten oluşur,
xii. yüklemdeki eylemi gerçekleştiren öge,
xiii. yargının oluşmasını sağlayan kişidir.

Yukarıdaki maddeler öznenin tanımları doğrultusunda genel olarak ele alınmıştır. Araştırmacılar, öznenin bir cümle içerisinde, yüzey yapıda görülmese dahi derin yapıda her zaman varlığını kabul ederler. Bu doğrultuda sözdizimsel çerçevede yüklemden sonra gelen en önemli öge olarak kabul edilmektedir. Tüm bu dil birliklerini içinde barındıran bütün ise cümledir.

Karahan cümleyi "Bir düşünceyi, bir duyguyu, bir durumu, bir olayı yargı bildirerek anlatan kelime veya kelime dizisine denir" şeklinde açıklar ve dilin en küçük anlatım birimi olduğunu da ekler (2014: 9-10). Yargı bildiren kelime ve kelime grupları ile birlikte kurulduğuna dikkat çekerek yargı bildiren çekimli bir fiil veya ismin yeterli olacağını da söyler. O hâlde bir cümlenin var olabilmesi için yargı gereklidir. Cümle içerisinde bu yargıyı bildiren yüklem olarak adlandırılır, yargının gerçekleştiricisi ise *özne*dir.

Özne ve yüklem arasında bir uyum, bir bağ mutlak vardır. Bir başka deyişle özne ve yüklem arasında bir uyum sağlanmalıdır; uyum bir cümlenin doğru bir şekilde yapılandırılmasında önemli bir role sahiptir. Bu doğrultuda özne ve yüklem uyumu anlamın net bir şekilde iletilmesi için de gerekli bir unsurdur. Bu nedenlerle eylemin gerçekleşmesi için bir özneye ihtiyaç vardır. Dil biliminde özne önemli bir kavramdır ve dilbilim çalışmalarında merkezi bir konuma sahiptir. Özne kavramını tıpkı zaman kavramı gibi salt dil bilgisinde değil, felsefe gibi farklı disiplinlerde de görmekteyiz. Bilgiye en basit hâliyle özne ve yüklem ilişkisiyle ulaşılmaktadır.

Ay, yargının gerçekleşmesini "Bir özne-yüklem ilişkisinde töz, her zaman özneyi göstermektedir. Özne, yüklem olmayan ve her zaman yüklemin kendisine bağlandığı dayanaktır. Bilginin olanağı ve şeylerin tanımlanması tözün ne olduğunun anlaşılması ile olanaklıdır. Çünkü herhangi bir yargı, özneye yüklenen bir yüklem oldukça gerçekleşir" diyerek töz kavramıyla ilişkilendirir *(*2003: 20).

Felsefede tözün önemi yadsınamaz. Töz gerçek bilgiye giden ana kapı gibidir. Ay, "Aristoteles'te töz, yüklemin kendisine bağlandığı bir dayanaktır ve yargı belirtmenin de temelini oluşturur. Çünkü bir şey hakkında bilgi vermek demek, o şeye bir nitelik ya da form yüklemek demektir" diyerek örneklendirir (2003: 21). Bu durumu *Düşünüyorum, o hâlde varım* savıyla her şeye kuşkuyla yaklaşan Descartes da bilgi ile tözü bağdaştırır. Dil bilgisinde yüklemin üzerinde taşıdığı yargı da felsefe ile aynı doğrultuda yer alır.

Yukarıdaki görüşler doğrultusunda özne, yüklem (fiil) ve yargı arasında bir bağ olduğu açıktır. Söz konusu durumu hem gramerde hem de farklı disiplinlerde görmek mümkündür. Bu doğrultuda özne daha önce açıklandığı için yargının tanımına bakmak yerinde olacaktır. *Yargı*'nın *TDK Güncel Türkçe Sözlük*'teki anlamı iki şekilde görülür, ilk anlamı "Kavrama, karşılaştırma, değerlendirme vb. yollara başvurularak kişi, durum veya nesnelerin eleştirici bir biçimde değerlendirilmesi, hüküm" şeklinde açıklanır. Ergin, "Cümlenin temel fonksiyonu hüküm ifade etmektedir" diyerek hükümsüz, bir başka deyişle yargısız bir cümle olmayacağını belirtir ve fiilin tanımında ise "Hareketi, oluşu, yapışı, hadiseyi, hükmü karşılayan unsurdur" diyerek durumu pekiştirir (1989: 398). Karahan da yüklemi, "Cümlede yargıyı üzerinde taşıyan ögedir" diyerek Ergin'i destekler (2014: 14).

Yargının *TDK Güncel Türkçe Sözlük*'teki anlamının ikincisi ise "Yasalara göre mahkemece bir olay veya olgunun doğuşuna etken olan sebeplerin de göz önünde bulundurularak değerlendirilmesi sonucu verilen karar, kaza" şeklinde açıklanır. Bu açıklama hukuk nezdindedir. Bir durum ifade edilirken ortaya konulan beyandır. Bu beyan olay ve şartlar çerçevesinde değerlendirilir. Özne kavramında olduğu gibi farklı disiplinlerde kendini gösteren yegâne etken, *olay, olgu* veya *hareket* yargı kavramı içinde ilişkilidir. Hukuki normların sağlanması esastır.

Bu bağlamda özne-fiil (yüklem-eylem) arasındaki kuvvetli bağ olan yargı da hem gramerde hem de diğer disiplinlerde ele alınan temel kavramlardan biridir.

Araştırmacılar, özneyi *kimse* veya *şey* kavramı dışında genel tabloda canlı ve cansız olmak üzere çeşitlendirir. Bu durumda özneyi belirlemek için sadece canlı veya cansız olarak ayırmak yeterli midir? Yoksa farklı alt başlıklara indirebilir miyiz?

Yukarıda yer alan soruları Saussure'ün ünlü 'gösterge üçgeni' ile açıklayalım. 'Gösterge' kavramı dil felsefesinin merkezinde yer alır. Her dilin bir dizgesi vardır. Söz konusu dizgenin ise somut birimleri olmak zorundadır. Bu bağlamda dil dizgesi tutarlı bir bütün oluşturur. Bu somut birimler ise Saussure'e göre göstergelerden başka bir şey değildir. Saussure, "Dili oluşturan göstergeler birer soyutlama değildir, gerçek nesnelerdir" diyerek dil bilimin nesnelerle ve nesnelerin kurduğu ilişkilerini incelediğini söyler (1998: 158).

Saussure göstergeyi "Bir kavramın sesdizilimi ile gösterilmesi dilde göstergeyi oluşturur" diyerek "Dilde anlam evrensel olan bir kavramın uzlaşımsal olarak kabul görmüş olan sesdizimi ile ifadesiyle dil göstergesini açıklar ve "Kavram 'gösterilen', sesdizilimi ise bu kavramın 'gösteren'idir. *Gösterilen* ve *gösteren* dilde bir *göstergeye* karşılık gelir" şeklinde tanımlar. Bu durumu *kedi* sözcüğü ile örneklendirir. "Kedi göstergesi dilde soyut bir ifadedir. Gerçek dünyada bir canlıya karşılık gelir. Kedi göstergesinin karşılık geldiği nesne onun göndergesi olarak" adlandırıldığını söylerken "kavramsal anlamın dışında, uzlaşımsal olarak kabul gören sembolik anlamlar da kazanabilir" diyerek dil ve gerçek dünya arasındaki kavram sözcüğünün önemi üzerinde durur. Yukarıda verilen örnek, "kavramsal olarak [+memeli, +evcil, +kuyruklu, +bıyıklı, +etçil, vb.] olarak tanımlanan 'kedi' Türkçede 'kedi', İngilizcede 'cat' ve Fransızcada 'chat' sesdizimleri bu kavramı gösterir" şeklinde betimlenir. Kedi sözcüğünün canlı, memeli, etçil, dört ayaklı, bıyıklı, kuyruklu, vb. gibi özellikleri onun değişmez içsel özellikleri ile açıklanır (2013: 53-68).

Bu durumu Saussure başta olmak üzere diğer dilbilimciler kavramsal anlam diyerek "Bir olguya ait değişmeyen içsel özelliklerden oluşan anlam" şeklinde açıklar. Buradan hareketle özne olan canlı veya cansız tüm kavramlar içsel özellikleriyle çeşitlenebilir. Çeşitlenen özne kavramı ister yüzey yapıda kendine ayrı bir kelime veya eylemin içindeki kişi ile göstersin ister derin yapıda gizlensin, hareket-eylem olan her tümcede bir özne var diyebiliriz. Ergin'in de dediği gibi "eyleme en yakın, eylemden ayrılmaz bir cümle unsuru" olan öznenin, eylemin yönetimi altında olduğu açıktır. Sadece canlı veya cansız olarak ayırmak yeterli olmayacaktır. Her kavramın kendi içsel özelliklerinden yararlanılarak

eylemlerin özne sınırlılıkları oluşturulacaktır. Özne, Türkçede hiperonim[2] bir kavramdır. Bu özelliği ile altında farklı kategorilere ayrılır. Bu ayrılıklar özne türlerini oluşturur. Söz konusu kategoriler ise öznenin sahip olduğu özelliklere, üstlendiği role ve işlevine göre belirlenir. Bu durumu örneklerle açıklayalım:

Örnekler;

a. "Ali uyuyor." cümlesinde *Ali* insan öznesini temsil eder. Canlıdır.

b. "Kuşlar uçuyor." cümlesinde *Kuşlar* hayvan öznesini temsil eder. Canlıdır.

c. "Yağmur yağıyor." cümlesinde *Yağmur* nesne öznesini temsil eder. Cansızdır.

d. "Sevgi her şeyin üstesinden gelir." cümlesinde *Sevgi* öznesi soyut bir kavramdır. Cansızdır.

Yukarıda verilen örnekler, öznenin farklı kategorilere ayrılabileceğini ve sınırlılıklar oluşturabileceğini göstermektedir. Bu durumun farklı örneklerle de genişletilmesi mümkündür. Özne sınırlılıkları bir dil bilgisel yapıdan ayrı düşünülemez. Söz konusu sınırlılıklar cümlenin içeriğine ve anlama bağlı olarak değişebilir. Bunun nedeni ise özne sınırlılıklarının dilin yapısal ve anlamsal özelliklerine göre belirlenmesi olarak açıklanabilir. Bir diğer neden ise fiilin içsel özelliklerinin getirdiği zorunluluklardır.

Üsütünova, "Güneş batıyor." örneğini vererek "Doğa olaylarını anlatan tek istemli oluş eylemlerinin öznesi, olan niteliklidir ve eylemden etkilenmiş birimler olarak davranırlar. Bunlar, etkilenen özne niteliği taşımasına karşın, dil bilgisel olarak özne sayılırlar." diyerek işin bilincinde olan özne ile bir olmadığını söyler (2022: 60). Bu bağlamda canlı bir özne olmadığını sadece yapılan işten etkilendiğini savunur.

Ön araştırmalara göre Türkiye Türkçesinde fiiller ile ilgili birçok tez, bildiri ve makale bulunmakta ancak Türkiye Türkçesinde fiillerin özne sınırlılıkları ile ilgili ayrıntılı çalışma yoktur. Araştırmalardan elde edilen veriler ışığında öznesine göre fiiller genel olarak şöyle sıralanabilir:

a. Öznesi canlı (insan, hayvan ve bitki) olan fiiller

b. Öznesi cansız olan fiiller

c. Öznesi bir organ olan fiiller

[2] Hiponim ve Hiperonim Türkçede alt kavram ve üst kavram olarak adlandırılır. Hiponim olan kavram hiperonim olan kavrama dahildir. Örneğin; kuş hiponimi, hayvan hiperonimi altındadır. Terimler arasında genel-spesifik ilişkiyi ifade eder.

d. Öznesi cinsiyet ayrımı gösteren fiiller

e. Öznesi yaş ayrımı gösteren fiiller

f. Öznesi zaman, konum ve durum ayrımı gösteren fiiller

g. Öznesi nötr olan fiiller

h. Öznesi bir kavram olan fiiller

i. Öznesi teklik/çokluk olan fiiller vd.

Fiillerin özne sınırlılıklarını belirlemek önemlidir. Bunun için en güvenilir yol sözlüklerdeki tanımlardan yola çıkmaktır. Ancak sözlükler soyut anlam alanı olduğu için elde edilen bulguların somut anlam alanında (metin bütünlüğü) test edilmesi gereklidir. Böylelikle bilimsel bir sonuca ulaşılabilir. Bu durumda önce fiil nedir, ne ister, gibi sorulara en iyi cevapları verebilmek adına alanyazında yapılan tanımlar ve tasnifleri incelemek yerinde olacaktır.

1.2. Fiil

Fiil, bir hareketin doğrudan karşılığıdır. Değişimi, oluşumu ve kılışı ifade eder. Ergin, "Kâinatta varlık ve hareket olmak üzere iki unsur" olduğunu söyler. "Canlı, cansız, maddi bütün varlıklar ve mefhumları nesneler" olarak açıklar. "Nesnelerin zaman ve mekân içindeki yer değişimleri, oluşları, kılışları, duruşları; kısaca her türlü faaliyetleri hareket" olarak belirtir. Fiillerin dilde her zaman çekimli olmasına dikkat çekerek çekimli fiili temsil eden üç unsurdan bahseder. Fiil kök veya gövdesi, şekil ve zaman eki, şahıs ekidir (2009: 109).

Korkmaz, "Fiiller, iş ve hareket bildiren önemli sözler" diyerek fiillerin isimler gibi bağımsız olmadığına dikkat çeker. Bu durumu "Adlar canlı ve cansız varlıkların, somut ve soyut nesne ve kavramların adları, fiiller ise, bunların hareketlerine bağlı oluş, kılış ve durumlardır" diyerek tanımlar (2003: 464).

Banguoğlu, "Bir kılış, bir durum veya oluşu, toplu deyimle olup biteni (process) anlatan kelimeye fiil" demiştir. Fiilleri anlamlarına göre *geçişli* ve *geçişsiz fiiller* olarak inceler. Kullanışlarına göre ise *çekimli* ve *çekimsiz fiiller* olarak ele alır (2015: 408).

Hacıeminoğlu, fiili "Hareket, oluş ve tavır bildiren fiiller" olarak tanımlar (1991: 14). Gülensoy, fiillerin daima çekimli olduğunu belirterek yine "hareketi karşılayan kelimeler" olarak betimler (2005: 401).

Fiil, devinim, iş, oluş, kılış, durum, yargı belirten, yargıları zamana, biçime ve kişiye bağlayarak anlatan, cümcenin yüklemi ve nihayetinde hareket ifadesi taşıyan kelimeler olarak tanımlanmıştır (Paçacıoğlu: 1987, Koç: 1996, Hengirmen: 1998, Gencan: 2001, Eker: 1998, Ediskun: 2005, Dizdaroğlu: 1963, Demir ve Yılmaz: 2006, Özkan vd. 2001).

Bir dilin başlıca sözcüklerinden biri olarak kabul edilen fiiller çok sayıda araştırmacı tarafından ele alınmış, üzerine birçok tasnif ve incelemeler yapılarak çok sayıda çalışmada konu edilmiştir. Böylelikle fiiller, araştırmacılar tarafından farklı şekillerde sınıflandırmaya tabi tutulmuştur.

Türk dili üzerine yapılan geleneksel çalışmalarda fiiller; *zamanlarına göre, yapılarına göre, çatılarına göre* (Dizdaroğlu, 1963: 42-53); *yapılarına göre, muhtevalarına göre, durumlarına göre, kullanışlarına göre, fâil (özne) ile ilgilerine göre, nesne ile ilgilerine göre, mahiyetlerine göre* (Hacıeminoğlu, 2016: 16-17) olmak üzere özelliklerine uygun olarak sınıflandırılmıştır. Fiil sınıflandırmaları genel tabloda *biçimbilgisel, sözdizimsel* ve *anlamsal* özelliklerine göre (Erdem, 2016: 191-192) yer alır. Araştırmacılar tarafından bu sınıflandırılmaların birbirini etkilediği görüşü alanyazında kabul görmektedir. Diyebiliriz ki fiillerin sınıflandırılmasında temel alınan ölçütlerden biri de fiillerin taşıdıkları *anlam*larıdır. Yapılan çalışmalarda fiillerin anlambilimsel özellikleri üzerinde çok fazla çalışma görülmektedir. Bu doğrultuda yapılan sınıflandırılmalarda fiillerin temel anlamları dikkate alınır ve buna bağlı olarak fiiller gruplara ayrıştırılır. Anlamsal yapıya dayalı yapılan bir sınıflandırmada, bir fiilin sözcüksel anlamının içyapısına odaklanılır (Yavuz ve Balcı, 2011: 109). Fiillerin, kendi iç anlamsal özelliklerine göre yapılan sınıflandırmalar ise *kılınış* olarak bilinmektedir.

Fiillerin temel anlamlarını en iyi şekilde ele almak adına burada *kılınış* terimini incelemek yerinde olacaktır. Söz konusu fiillerin özne sınırlılıkları vardır. Bu doğrultuda her fiil kılınışına bağlı olarak farklı özne alabilmektedir. Bu farklılık fiillerin çok anlamlılığına bağlı olarak artmaktadır. Kılınış kavramını Johanson, "Kılınış, fiilin içyapısında bulunan zaman ifadesidir" diyerek açıklar (2016: 39). Bu bağlamda kılınış teriminden önce zaman kavramı nedir sorusuna cevap vermek yerinde olacaktır.

1.3. Zaman

Zaman kavramı, tüm kavramlar içerisinde anlatılması ve anlaşılması en zor olanıdır. Araştırmacılar zaman kavramını farklı perspektiflerde ele almışlar ve söz konusu terim

üzerine çeşitli tanımlar da getirmişlerdir. Dahası zamanın tanımlama süreci devam ettiğinden farklı disiplinlerde araştırma konusu olmayı da sürdürmektedir.

Bu aşamada bilime göre zaman kavramını uzay/gerçek-zaman (time), ardından dilbilgisel/fiil-zaman (tense) ele alınacaktır. Buradan hareketle öncelikle fizikteki zamana değinilecektir.

Zaman kavramı, felsefe başta olmak üzere, fizik, kimya, matematik gibi bilim dallarıyla doğrudan ilişkili olup bilim dünyasında genel kabul görmüştür.

Bilim çerçevesinde Newton'un 'gerçekçi' zamanı esastır. Bu zaman kavramına bakıldığında gerçek somut kabul edilir. Fizikçiler, uzmanlık alanları gereğince zamanı ölçerler. Bunu yaparken matematikten yararlanırlar. Fizikte zaman, bir konu ve olgu olarak kabul edilerek bir sorun olarak görülmüştür. Bu durumda fizik alanından bakıldığında zaman kavramı açık bir biçimde ele alınmış ve anlaşılır bir kavram olarak da yerini belirlemiştir. Bu çerçevede zamanı evrenin her noktasında mutlak kabul etmiştir. Bu aşamada mutlak kabul edilen zaman "Newton zamanı"na göre her ölçüldüğünde aynı sonucu vermektedir. Bu bağlamda başlangıcı ve sonu olmayan şey durağan kabul edilir. Bu açıdan fizik de kendi içinde yanılmıştır. Bu yanılgıyı Einstein[3] "görelilik teorisi"ne göre zamanı ışık hızıyla deneyleştirir, *mekân-zaman-hareket* ilişkisinin birbirine bağımlı olduğunu göstererek düzeltmiştir. Belirli koşullarda zamanın yavaşlayabileceğini veya hızlanabileceğini ifade ederek durağan olmadığını da kanıtlamıştır.

Beşerî bilimlere bakıldığında insanın 'zaman' olarak algıladığı şey tam olarak nedir? Fizik ile aynı bakış açısına sahip midir? Bugün zaman diye nitelendirdiğimiz şey ne olabilir? Söz konusu soruların cevabına felsefe şu şekilde yaklaşır: Felsefeye göre zaman "oluş", "akış" veya "devinim"[4] gibi kavramlarla ele alınmıştır. Herakleitos'a göre her şey mutlak bir devinim içindedir. Devinim içinde olan her şey zamanla ilişkilidir. Kant'a göre zaman bireyin bilincinde var olandır. Elias, "Descartes'tan Kant'a ve Kant sonrasına kadar uzanagelen oldukça yaygın bir hipoteze göre[5], insanlar doğuştan, olayları birbiriyle ilintilemenin spesifik biçimleriyle donatılmışlardır ve bu biçimlerden biri de zamandır." görüşüne karşı çıkarak insana özgü idelerin konuşurken, düşünürken veya ilintilenirken doğuştan gelen yetiler

[3] Iienstitu (2024). *Fizikte Zaman Nedir?* [Erişim Tarihi: 23.08.2024, https://www.iienstitu.com/blog/fizikte-zaman-nedir]

[4] Evrim Ağacı (2024). *Zaman Felsefesi: Zaman Nedir? Zaman Gerçek mi, Yoksa Sadece Bir İllüzyon mu?* [Erişim Tarihi: 23.08.2024, https://evrimagaci.org/zaman-felsefesi-zaman-nedir-zaman-gercek-mi-yoksa-sadece-bir-illuzyon-mu-7988]

[5] "zaman", mekan", "töz" "doğa yasası ve "mekanik nedensellik" vb. kavramlar.

olmadığına dikkat çeker ve sosyal öğrenmenin ve deneyimin de katkısı olduğunu savunur (2020: 65). İnsanlar zamanı en basit hâliyle 'geçmiş', 'şimdi' ve 'gelecek' olarak algılar. Doğdukları andan ölümlerine kadar hem fiziksel hem de mental olarak durmadan değişirler. Yaşadıkları olayları, durumları ve gerçekleri gelecek kuşaklara aktarırlar. En yalın haliyle söz konusu bu üç düzlemde değişimlerin bir parçası olurlar. 'Şimdi' kavramıyla doğrudan yaşadığımız anı; 'geçmiş' ise bitmiş ancak hala hatırladıklarımızı; gelecek ise bilinmeyen, yaşanacak olanı ifade eder. İnsanlar, algılarını ve yaşadığı olayların akışını bu sentez üzerinde anlamlandırır. İnsanlar çoğalarak toplumları, toplumlar da kültürlerini oluşturmuştur. Her kültür bu sosyal düzlemde kendi kurallarını belirlemiş ve bu kurallar gereğince yaşamlarını sürdürmüşlerdir.

Aristoteles, hareketi merkezi konuma alarak zamanı öncelik ve sonralık olarak açıklar. Aristoteles zamanın özünü sorgular ve bunu *şimdi* kavramı üzerinden geliştirir. Geçmişi ontolojik olarak "artık varolmayan", geleceği ise "henüz varolmamış" olarak tanımlar. Özellikle zamanı "nun" kavramı üzerinden açıklar. "Nun" kavramı da Türkçede "an" veya "şimdi" kavramlarına denk düşmektedir. *Şimdi* kavramıyla parçalardan oluşan zamanın sınırını çizer ve geçmişi gelecekten ayırır. Ancak *şimdi*nin zamanı ölçen bir şey olmadığını da ekler. *Şimdi* ancak zamanın diğer kısımlarıyla birlikte bir anlam taşır. Şimdilerin toplamından zamanın kendisi ortaya çıkmaz fakat şimdi olmadan da zamanın olamayacağının altını çizer. *Şimdi* sürekli kendisiyle de aynı kalamayan bir şeydir. Ona göre şimdinin var olmama durumu da söz konusu değildir (Topakkaya, 2012: 225).

Bu durumda fiziksel zaman ile felsefede algılanan zaman aynı düzlemde kabul edilmemelidir. Fiziksel düzlemde zaman doğa bilimlerinde açık seçik kabul edilmiş, objektiftir. Sosyal bilimlerde oluşan bu düzlem algılanan zaman niteliğindedir, subjektiftir. Ayrı yerlerde konumlandırılması gerekmektedir.

Zaman kavramı dil biliminin de uzun yıllar uğraş alanı içinde yer almaktadır. *TDK Güncel Türkçe* Sözlük zaman kavramını, dokuz maddede açıklar. İlk olarak isim kategorisinde "bir işin, bir oluşun içinde geçtiği, geçeceği veya geçmekte olduğu süre, vakit" olarak tanımlanmıştır. Sözlük, dil bilgisi kategorisinde zaman kavramını "Fiillerin belirttikleri geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman, geniş zaman kavramı" olarak açıklar. Sözlük tanımına ilişkin zaman kavramı olayların, olguların ve hareketlerin takip ettiği bir süreçtir. Bu süre içerisinde ise eylem(ler) gerçekleşmektedir. Bu bağlamda dilsel kategoride zaman soyuttur. Ancak aldıkları zaman ekleriyle somutlaşır.

Soyal bilimlerin oluşturduğu düzlemdeki zamanı, dil bilgisel kategori içerisinde de görmekteyiz. İnsanlar, yaşadıklarını ve zihinde tasarladıkları her imgeyi anlatmak ve dahası geleceğe aktarmak ister. Bağlantılar kurarak olayları sıralamaya yönelir. Bunu yaparken iletişim aracı olarak dili zorunlu olarak kullanır. Dili kullanırken evrende var olan akıştan faydalanır ve akışa uyum sağlamak için fiil-zamana ihtiyaç duyar. Ve en önemlisi insanlar konuştukları an kavramı üzerinden zamanı derecelendirmeye güdümlenir. Duygu ve düşüncelerini en iyi şekilde aktarmak için zamanı çerçevelemek ister. Şimdiki zaman ve gelecek zaman ile bağlantı kurmaya çalışır. İnsan bir olayın, düşüncenin veya hareketin öncesi veya sonrası olduğunu bilir ve bu durumu evrendeki akışa göre yorumlar. Çünkü evrende hiç durmayan bir süreklilik gerçeği vardır. Bu sürekliliği tek sözcükle ifade etmek gerekirse bu *yaşam* olacaktır. Bu bağlamda insanlar düşüncelerini, uyguladıkları hareketleri veya sözle ifade ettikleri eylemleri anlatmak için 'geçmiş zaman', 'şimdiki zaman' ve 'gelecek zaman' terimlerinden yararlanırlar. Geçmiş zamanla bitmiş, sona ermiş eylemleri ifade eden insan, gelecek zamanla ise bitmemiş, gerçekleşmemiş eylemleri dile getirir. Bu aşamada şimdiki zaman söz konusu iki zamanının tam ortasında gerçekleşmekte olanı 'an'ı ifade eder. O hâlde geçmiş bitmişse, gelecek de gelmemiş, yaşanmamışsa bu zamanların gerçek olduğu veya olmadığı felsefede olduğu gibi görecelidir ve tartışmaya açık bir mevzudur. Nitekim insan çevresinde olan değişimi fark eder veya algılar. Bunu bir örnekle açıklayalım. Bir olayın mutlak bir başlangıcı vardır. Başlangıcı varsa bitişi de vardır ya da olacaktır. Bu başlangıç ve bitiş arasında geçen bir süre vardır. Bu süreyi anlamak için ise zamanı algılamak gerekmektedir. Algı meselesi ise kişiden kişiye farklılık göstermektedir. Zaman algısı da kişisel tecrübelerimiz doğrultusunda değişkendir. Algılar olmasa zamanı kavramak da mümkün olmayacaktır. Çünkü zaman soyut bir kavramdır ve değişkendir. Bu aşamada pek çok soru da beraberinde oluşacaktır. Var olan soyut olsa dahi gerçek olan 'an' değil midir? Ancak 'an'da her saniyede geçip biten değil midir? Bu bağlamda her geçen saniye bir sonraki saniyenin geçmişi değil midir? Ya da tüm an'lar bir bütüncül yasa çerçevesinde mi değerlendirmeli? Yoksa zaman algısal olarak mı değişmektedir? Bu sorulara felsefe başta olmak üzere farklı disiplinlerde de cevap aranmalı ve tartışmalar doğrultusunda önermelere gidilmelidir. Bu konuda Geştalt Kuramı'na[6] başvurulması ve zemin-şekil meselesi üzerinden değerlendirmeler yapılması önerilmektedir. Çalışmamızın sınırlılıkları gereğince zaman kavramı dil bilgisel olarak açıklanacaktır.

[6] Geştalt Kuramı, 20. yüzyılda ortaya çıkar. Kuram algı üzerinde durur. İnsan algısını bütünlük ilkesi üzerinden ele alır.

Alanyazına bakıldığında, Banguoğlu'na göre Türkçede zamanlar, ana zamanlar (temps principal) ve yan zamanlar (temps sekondaire) olarak ikiye ayrılır. Ana zamanlarda "geçmiş (passe), şimdiki (present), gelecek zaman (futur)", yan zamanlarda ise "dolaylı geçmiş (dubitatif) ve geniş zaman (aoriste)" vardır. Eklerle oluşturulan fiil gövdelerinden de bahseder ve toplamda dokuz kip olduğunu, tüm kiplerin de bir araya gelerek fiil çekim tablosunu oluşturduğunu söyler (1990: 441-443). Vardar'a göre Türkçede zamanlar, yalın ve birleşik zaman olarak ikiye ayrılır. Banguoğlu'na ek olarak yalın zamanlar kategorisine "geniş zaman"ı ekler (1980: 166-167). Topaloğlu, Vardar gibi Türkçedeki zamanı basit ve birleşik zaman olarak iki bölümde inceler (1989: 165).

Korkmaz, zamanın göreceli bir süreç olduğuna değinir. Fiilin gösterdiği işin olup bittiğini, olmakta veya olacağını haber veren kip olarak "geçmiş zaman, geniş zaman, gelecek zaman, şimdiki zaman" şeklinde ayırır (2009: 26).

Korkmaz'ın, zamanın göreceli olduğuna değinmesi önemli bir ayrıntıdır. Nitekim bazı anlarda zaman hızla geçer. Bazı anlarda ise yavaş. Kişisel deneyimler sonucu zaman algısı değişir. Bu aşamada her iki durumda geçen süre somut olarak farklılaşmaz, aynıdır. Algısal olarak farklılıklar oluşur.

Aslan Demir, gerçek zamanı ontolojik zaman olarak adlandırır. Bu zaman tecrübe edilendir. Ontolojik zamanda tecrübe edilenlerin sırasını, akışını göstermek için ise gramatikal zaman kullanılır. Bunu yaparken de çeşitli dilbilgisel ögelerle kodlandığına değinir (2008: 35).

Aslan Demir tecrübe edinilen zamanı gerçek kabul eder. Zamanı tam anlamıyla kavramak ve ifade etmek adına dilde ihtiyaç duyulan somutlaştırmalara yönelir. Eylemlerin çekimlenmesi gibi.

Üstünova'ya göre şimdiki zaman anlık oluşumlardır. Geçmişle gelecek arasında bir köprü işlevi üstlenir. Buradan hareketle iki zamanın varlığının düşünülebilir olduğunu söyler: Geçmiş ve gelecek zaman (2005: 188).

Üstünova'nın şimdiki zamanın anlık oluşumuna değinmesinden yola çıkılarak bu anlar parçalardan oluşur denilebilir. Bu parçalar da nihayetinde bir bütünü oluşturur. Oluşan bu bütün ise köprü işleviyle imgelendi. Bu durumda bütünlüğü oluşturan parçalarla geçmişin ve geleceğin varlığı kabul edilmektedir.

Gencan zaman kavramını, başlangıcı olmadığı gibi sonu da düşünülemeyen soyut bir kavram olarak açıklar. Ona göre zaman akıştır ve bu akışı sınırlandırmak, bölmek ve

durdurmaya çalışmak boş bir tutumdur. Dil bakımından zamanı 'geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman' olarak üçe ayırır (2001: 302).

Zaman kavram olarak akıştır ancak bölünemese de sınırlandırılamasa da dil kendi dünyasında zamanı aktarmak üzere bir şekilde bölmeye ve sınırlandırma yoluna gider. Bu aşamada yine anlam ön plandadır. Çünkü dil kendi kuralları içerisinde ve gereksinimleri gereğince zamanı anlamaya ve açıklamaya ihtiyaç duyar.

Eker de üç temel zaman olduğunu ifade eder, "geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman". Türkçede eylemlerin söz dizimsel yapılarda zaman, tarz, görünüş, çatı ve kiplik kategorilerinde çekimlendiğini söyler (2003: 299).

Ediskun ise zaman kavramını önce sözlük anlamıyla açıklar. Daha sonra ise dilbilgisel terim olarak eylemin yapılmakta olduğunu (şimdiki zaman), yapılmış olduğunu (geçmiş zaman), yapılacağını (gelecek) bildiren soyut bir süre kavramı olarak açıklar. Geçmiş zamanı da kesin yapıldı veya şüpheli olarak yapılmış olacağına dikkat çekerek geçmiş zamanı kendi içerisinde ikiye ayırır. Ancak şimdiki ve gelecek zamanı kapsayan bir de geniş zaman olduğuna dikkat çekerek beş zaman olduğunu ileri sürer (2005: 171)

Görülüyor ki araştırmacılar tarafından genel olarak kabul edilen üç ana zaman vardır. Oluşan bu ana zamanlar üzerinden genişletilmeye gidilmiştir. Zaman hakkında yapılan pek çok çalışma da alanyazında mevcuttur. Fakat çalışmalarda bir bütünlük sağlanamadığı gibi kimse söz konusu üç ana zamanın Türkçeye uygunluğundan da bahsetmemiştir. Araştırmacılar model olarak zaman sınıflandırmalarını yaparken tüm dillerde görüleni olduğu gibi Türkçeye aktarıp aktarmadığı da ayrı bir araştırma konusu niteliğindedir.

Tüm dillerde olduğu gibi zaman kavramı Türkçede de önemli bir yere sahiptir. Öncelikle iletişim kurmak ve iletişim kurmak adına oluşturulan cümleler, cümleler arasındaki anlam şeklinde devam eden bir sistem vardır. Bu sistem kendi içerisinde hiyerarşi kurar. Dil oluşturduğu sistem içerisinde kendisine kurallar belirler. Oluşturulan cümleler içerisinde kaliteli bir iletişim için ise pek çok unsur kullanırız. Bu unsurlar, zamanı belirtmede ve ifade etmede kullanılan zaman zarfları, zaman ifadeleri, zaman ekleri ve fiillere eklenen biçimbirimler olarak önem arz etmektedir. Buradan hareketle çalışmamızın ikinci bölümünde incelediğimiz fiileri de aldıkları zaman ekleriyle sınırlandırdık. Ele alınan her fiil ve sahip olduğu anlamlar göz önünde bulundurularak fiilleri daha iyi kavramak adına burada konumuz gereğince *kılınış* terimine dönmekteyiz. Ancak bu aşamada ise *kılınış* ile birlikte yer alan *görünüş* kavramı karşımıza çıkar.

1.4. Görünüş

Görünüş[7] kavramı dil bilimin son dönemlerde ele aldığı araştırma konularının başında gelmektedir. Çoğunlukla kılınış kategorisiyle birlikte ele alınmıştır. Dahası uzun süre aynı kategoride değerlendirilmeye tabii tutulmuştur.

Dilâçar söz konusu iki kavramın uzun süre sonra ayrıştırıldığına dikkat çekerek bu ayrımın Alman ve İsveçli dilbilimiciler tarafından yapıldığını söyler. Almancada kılınış kavramı için "eylem türü-zaman ilişkisi-süreç türü-zaman türü-zaman aşamaları-fiil derecesi"; Fransızcada "süreç aşamaları"; İngilizcede "eylem tarzı" olarak ele alındığını söyler. Görünüş kavramının ise "öznel görüş şekli-süreç türü-süreç aşamaları" olarak değerlendirildiğini belirtir. Sonuç olarak ise iki fiil ulamı olduğuna vurgu yapar. Görünüş kavramını süreç olarak öznel ve fiilin çekim şekillerinde bulunan bir iç anlam olarak ifade eder. Kılınış kavramında sürecin aşamalarının olduğuna dikkat çeker. Sürecin iç sınır, başlama, bitirme, süre ve kezleme gibi fiil mastarının bildirdiği niteliklerle olan ilgisiyle açıklar. Görünüşün bir çeşit şekil x anlam ve anlam x şekil karşıtlığı ile şekilden beklenen anlam yerine başka anlam çıkıyor şeklinde açıklar (1974: 160).

Aksan, kılınış ve görünüş kavramının alanyazında ilk olarak karıştırıldığına ve görünüş için Dilâçar'ın tarafında olduğunu "eylemin çekimli biçimiyle anlattığı işin, kılınışın dışında, kişisel, öznel bir anlatımı yansıtması" ifadeleriyle destekler (2007: 87). Korkmaz da görünüş kavramını konuşulan tarafından öznel biçimde değerlendirmesi olarak kabul eder (2003b: 576).

Comrie, görünüş kavramını fiillerin iç zamansal özelliklerinden hareketle görünüş kavramına ilişkin sınıflandırmalarını *bitmemişlik-bitmişlik* olgusu üzerinden yapar (1976: 3).

Johanson, görünüş kavramını başlangıç ve bitiş olgusunda öznel bakış açılarını ifade eden bir dilbilgisel kategori olduğunu ifade eder (2016: 18).

Johanson'un görünüş modelinde "intraterminal, postterminal, adterminal"[8] olmak üzere Türkçede üç görünüş türü vardır. Bu görünüş türlerini örnekler ile açıklayalım:

a. *Ayşe elma yiyordu.* (İntraterminal görünüş türü)

[7] Bk. "bakış" (Uğurlu, 2003: 128).
[8] Bk. Aydemir, Johanson'un görünüş modelini "intraterminal bakış açısı, postterminal bakış açısı, adterminal bakış açısı" olmak üzere üç görünüş perspektif olarak (2003: 19); Uğurlu "sınırlar arası (intermanialitat), sınır ötesi (possterminalitat) olarak iki temel bakış üzerinden inceler (2003: 129).

Örnek **a.**'da yer alan *ye-* fiilinin başlangıç sınırı ile fiilin bitiş sınırı arasında gerçekleşen süreci gösterir (Johanson 1994: 249, 1999: 172). Fiilin üstelendiği-(I)yordu biçimbiriminin işlevidir. *Ye-* fiili başlangıç sınırı geçmiştir; fiil bitiş sınırına ulaşmamıştır. Dolayısıyla arada geçen süreç önemlidir.

b. *Ayşe'nin saçları dökülmüş, elleri kırışmıştı.* (Postterminal görünüş türü)

Örnekte **b.**'de yer alan fiillerin üstlendikleri -mIş ve -mIştI biçimbirimlerinin işlevleridir. Fiilin kritik[9] sınırı aşıldıktan sonra oluşan aşamayı gözlemlemeye olanak sağlar (Johanson 2000: 102).

c. *Ayşe bugün ders çalıştı*. (Adterminal görünüş türü)

Örnekte **c.**'de yer alan çalış- fiilin üstlendiği -DI biçimbiriminin işlevidir. Söz konusu fiilin sınırları kapsamında süreci bağlamaz. Kritik sınırın ulaştığı nokta bütüncül olarak vurgulanır (Johanson 2000: 135).

Yukarıda yer alan ifadelerden hareketle görünüş kavramı ele alınan fiillerin mastarında yer almadığı açıktır. Sadece söz konusu fiillerin çekimli şekillerinde yer aldığı görülür. Bu bağlamda ise görünüş kavramının öznel olduğu araştırmacılar tarafından genel kabul görülmüştür.

1.5. Kılınış

Kılınış, *aktionsart, manner of action, actionality, actional content* terimleriyle batı alanyazınında etraflıca ele alınmıştır. Türk dili üzerine yapılan dil bilgisi çalışmalarında kılınış kavramı son zamanlarda ele alınan konulardan biri olmuştur. Türkiye'de *kılınış* terimini fiil ulamları kategorisinde değerlendiren ilk isim Dilâçar (1974), L. Johanson'ın *Aspekt im Türkischen* adlı eserinden hareketle dilbilgisel ulam olarak göstermiştir. Bacanlı ise "Alanyazında "kılınış" terimi yerine sözlüksel görünüş (lexical aspect), içkin anlam (inherent meaning), içkin görünüş (inherent aspect), durum görünüşü (situation aspect), eylem tarzı (modes of action) vd. başka terimlerin de kullanıldığı görülmektedir" diyerek *görünüş* kavramı üzerinden adlandırmalara dikkat çeker (2014: 28). Ancak özdeş olmadığına da değinmiştir. Yaygın olarak kabul edilmiş olanı Dilâçar'ın (1974) öne sürdüğü *kılınış* terimidir.

Dilâçar "*Kılınış*ı fiil mastarının bildirdiği ana anlama bağlı bir süreç türü (başlama, süre, bitirme, yineleme, vb.) olarak kendi içinde bulundurur" diyerek özellikle nesnel

[9] Kritik sınır (kritische Grenze), bir olayın gerçekleşebilmesi için aşılması zorunlu olan sınırdır (Johanson 2000: 59).

olduğunun üzerinde durur (1974: 161). Ek olarak belirli bir sürecin doğasına uygun bir özellik olduğuna da değinir.

Johanson, "Kılınış, fiilin içyapısında bulunan zaman ifadesidir" diyerek özellikle *görünüş* kavramı üzerinden ortak payda da buluştuklarını ancak farklı kategorilerde olduğunu da belirtir (2016: 39). Konuya ilişkin Uğurlu, Johanson'un görüşleri[10] doğrultusunda fiil çekimlerini yorumladığını belirterek "Her fiil, kendiliğinden bir kılınışa: yani cereyan tarzına sahiptir" diyerek fiilin içkin özelliğine dikkat çeker (2003: 127).

Güney, "Kılınış (actionality, actional content, situation type); eylemin anlattığı olay (event) ya da durumun (state) zaman içyapısı" olarak açıklar. Olay, durum ve zaman kavramları üzerinden değerlendirir (2011: 697).

Korkmaz, "Fiil kök ve gövdelerinin, dil mantığı ve zamanla olan bağlantı açısından gösterdikleri özellik; fiil kök ve gövdelerindeki kılınış sürecinin zaman bakımından birbirlerine oranla taşıdıkları ayrılıklar" olarak tanımlar. Dilin bir mantığı olduğuna ve zaman kavramı içerisinde oluşan farklılıklara dikkat çeker (2003:46).

Karadoğan, "Fiilde anlatılan olayın gerçekleşme sürecinde belli nokta ya da noktalar önemlidir. Bu önemli noktalar fiilden fiile değişerek sınır veya sürek olabilir. Kılınış, fiil tabanındaki olayın gerçekleşme tarzı itibarıyla zaman çizgisinde belli noktalara vurgu yapması veya yapmamasıdır. Daha kısa söyleyişle kılınış, bir fiilin iç zamanı" olduğunu savunur (2009: 6).

Aslan Demir, "Fiillerin iç evre yapılarıyla ilgilidir. Görünüş ve zaman, gramatikal kategorilerdir, ancak kılınış leksikal bir kategoridir. Kılınış, görünüş işlemcilerinden bağımsızdır, ancak belirli görünüşlerle belirli kılınış türlerinin daha uyumlu olduğu da bilinmektedir" diyerek kılınış kavramının sözlüksel kategoride olduğunu ileri sürer (2013: 69).

Üstünova, "Kılınış, fiilin doğasında var olan, eylemin gerçekleşme sürecini, tarzını yansıtan, doğuştan gelen bir özellik olduğundan fiilde beliren zaman değerlendirilirken görünüş, kiplik gibi kavramlardan olduğu gibi kılınış kavramından da yararlanmak gerekmekte" olduğuna dikkat çeker (2016:123).

[10] "Johanson'a göre, fiil tabanları, *ön sınırı vurgulayanlar* [Initialtransformativ], son *sınırı vurgulayanlar* [Finaltransformativ] ve *sınır vurgulamayanlar* [Nontransformativ] olmak üzere üçe ayrılabilir. Bu gruplardan birine giren eylemler ayrıca; *bir anda* [Punktualität], *uzun sürede* [Dauer], *bir seferde* [Einmaligkeit] veya *tekrarlanma* [Wiederholung] ile cereyan edebilir; *alışılmışlık* [Habitualität]; *oluşmaya başlama* [ingressivität] veya *sonuçsallık* [Resultativität] gibi özellikler gösterebilir" (Uğurlu 2003: 127).

Araştırmacıların görüşlerinden hareketle kılınış kavramı fiillerin içsel olarak taşıdıkları eylemlerin özelliklerini, durumunu ve tarzını açıklamaya çalışan sözlüksel bir kategoridir. Bu bağlamda fiilleri anlamak ve ayrıştırmak adına kılınış kavramının önemi büyüktür.

Görünüş ve kılınış arasındaki en büyük ayrımlardan biri, kılınış kavramının leksikal kategoride yer alması ve nesnel olması; görünüş kavramının gramatikal kategoride yer alması ve öznel olmasıdır. Kılınışla fiilin yapılışı, tarzı, gerçekleşme şekli ön plandayken; görünüşle olaya zaman üzerinde nasıl bakıldığı, ek olarak farklı perspektifler içermesi ön planda yer alır.

Johanson'ın görüşleri ışığında *çiz-* fiilini örneklendirelim:

a. *Resim çiz! (*başlangıç sınırı)

b. *Ayşe resim çiziyor.* (süreç devam ediyor)

c. *Ayşe resim çizdi.* (bitiş sınırı)

Yukarıda verilen örnekler üzerinden dilbilgisel kategori çerçevesinde her olayın bir başlangıcı vardır. Başlangıcı olduğu gibi bir bitişi de mevcuttur. Her iki sınır arasında geçen bir süre de göz ardı edilemez. İncelenen örnekte fiil tabanlı olarak fiilin kılınış özellikleri hem görünüş olarak hem de zaman olarak değerlerin belirlenmesinde ve betimlenmesinde temel ayırıcı özellik olarak işlev görmektedir (Johanson 1994: 247, Aydemir 2010: 26).

Çalışmamızda, fiillerin içyapısında gerçekleşen evreleri daha iyi ayrıştırmak adına *kılınış*[11] terimi üzerine yapılan sınıflandırmalardan yararlanılmıştır. Bu doğrultuda Vendler (1957), Smith (1991), Dilâçar (1974), Comrie gibi araştırmacıların, fiilleri kılınış yönünden nasıl tasnif ettiklerinden bahsedilerek söz konusu araştırmacıların kılınış çalışmalarına ne tür katkılar verdikleri yorumlanmaya çalışılmıştır. Nihayetinde çalışmamızda tek bir sınıflandırma üzerinden devam edilmiştir.

1.5.1. Kılınış Sınıflandırmaları

1.5.1.1. Vendler'in Sınıflandırması

Fiilleri sınıflandırmayı amaç edinerek *kılınış* kavramına dikkat çeken ve ivme kazandıran isim Vendler olmuştur. Fiillerin içyapılarını incelerken alt olaylarda, birbirini izleyen aşamalar ve onu oluşturan başlangıç noktalarına ve son noktalara odaklanır. Bunlar, bir dizi aşama kullanılacak şekilde zaman içindeki değişimle ilişkilidir.

[11] Kılınışa dair ayrıntılar için bk. Johanson 1971, Uğurlu 2003, Karadoğan 2009, Aydemir 2010, Gökçe 2013 vb.

Vendler (1957) *durumlar* (states), *edimler* (activities), *erişmeler* (achievements) ve *tamamlamalar* (accomplishments) olmak üzere fiilleri kılınış özellikleri bakımından dört grupta inceler.

Vendler'e göre;

Durumlar, belirsiz, durağan ve tek olmayan [nonunique sense] gerçek zaman dilimini içerir. Zaman içerisinde değişime uğramaz ve bir ana vurgu yapmazlar. "Öl-" fiili gibi bir bitiş durumu söz konusu değildir. "bil-" ve "sev-" fiili gibi durağandır. Söz konusu fiiller İngilizce'de şimdiki zamanla işaretlenmezler.

Edimler, "koş-, gül-" fiilleri gibi dinamik olayları içerir. Hareketlerde devamlılık esastır. Fiiller, gerçek zaman sürecinde belirli bir veya tek olarak yer almadığından süreklilik anlamı taşırlar. Kesin bir zaman dilimine işaret etmez. Bir bitiş noktasına odaklanmaz, o sürecin heyecanını yansıtır. Doğal bir bitiş noktası olmaksızın zaman içinde birbirini izleyen aşamalardan oluşur.

Erişmeler, kısa zaman içerisinde gerçekleşen durum değişikliğini içerir. "Kazan-" fiili gibi anlık değişimler söz konusudur. Bir hedefe ulaşma süresini kapsar. Kısa bir sürede gerçekleşir bundan dolayı anlık olarak algılanırlar.

Tamamlamalar, gerçek zaman sürecinin belirli ve tek düşüncesini sezdirdiği için bağımlıdır. "Çiz-" fiili gibi gerçekleşen eylemin bir sonu vardır. Edimlerden farkı o sürecin heyecanını yansıtmaz, bitiş noktasına odaklanır. İçsel bir hedefi vardır.

Vendler, fiilin gerçekleşme sürecine ilişkin gruplandırmayı oluşturmuştur. Bu gruplandırmaya göre, "Durum ve aktivite (edim) fiilleri ne kadar sürede ne zamana kadar gibi sorularla uyumluyken, erişim fiilleri ne zaman ve saat kaçta gibi sorularla uyumludur" diyerek, "İşi yapan kişinin durum fiilleri üzerinde etkisi sınırlıdır. Erişim ve tamamlama fiillerinde kişinin etkisi kontrollü ve yüksektir. Buradan hareketle durum fiilleri fail bildirmez, *kasten, dikkatlice, isteyerek* gibi zarflarla uyumsuzdur." şeklinde ifade eder (1957: 147-148).

Vendler, yaptığı çalışmada *süreç* kavramı üzerinden tamamlamalar ile edimleri, *belirlilik* kavramı üzerinden durumlar ile erişmeleri birbirinden ayırır. Durumlar süreçsiz ve belirsizdir. Bunun için belirli testler uygulayarak yaptığı sınıflandırmayı destekler. Bu uygulama ile kılınış kavramının zeminlerini sağlamlaştırarak araştırmacıların dikkatini çeker.

Vendler, yaptığı bu ayrım ile dil bilimsel çözümlemeleri daha iyi kavramamıza olanak sağlamamıştır, buna ek olarak dil yapılarının incelenmesinde de yeni yaklaşımlar

geliştirilmesini sağlamıştır. Söz konusu ayrımın fiillerin zaman ekleriyle değil, eylemin doğasındaki süreç ve durum ile ilgili olduğudur.

Tablo 1. 2. Vendler'in Kılınış Sınıflandırması

	Durumlar	Edimler	Erişmeler	Tamamlamalar
Durağan	+	_	_	_
Dinamik	_	+	+	+
Süreklilik	+	+	_	+
Anlık	_	_	+	_
Bitimli	_	_	+	+
Bitimsiz	+	+	_	_

Vendler'in *koş-* ve *bil-* eylemleri üzerinden verdiği örnekleri *yürü-* ve *sev-* eylemleri üzerinden örnekleyelim.

Örneğin;

1. *Ben parkta yürüyorum /yürüdüm.*

2. *Ben elmayı seviyorum / sevdim.*

Yukarıdaki örnekleri incelediğimizde 1. cümledeki *yürü-* eylemi zaman içinde adım adım gerçekleşen bir süreci işaret eder. Eylem süreklidir. Aksi durumda eylem gerçekleşmeyecektir. 2. cümledeki *sev-* eylemini incelediğimizde bir süreç içermediğini gibi *sev-* eyleminin konuşma anında gerçekleşiyor olması mümkün değildir. Belirli bir öncesi vardır. Bu bakımdan statiktir. Söz konusu örnek fiiller aldıkları zaman ekleri üzerinden değerlendirilmez.

Vendler, uyguladığı testlerde eylemleri ayırt ederken süreç (process) kavramına dikkat çekmek istemiştir. Ancak burada süreklilik ifade eden eylemleri de bitimli/bitimsiz olarak ayırır.

Örneğin;

1. *John koşuyor.*

2. *John bir mil koşuyor.*

Vendler 1. cümlede *koş-* eyleminin her bir aşaması, eylemin bütüncül yapısıyla aynı süreci ifade eder. Burada gerçekleşen eylemin sürekliliğini homojen olarak açıklar. 2. cümlede ise *koş-* eyleminin aşama ile bütüncül yapısıyla örtüşmez. Eylemin doğal olarak bir erişme noktası vardır: bir mil. Eylem içsel olarak hedefine ulaşmayı betimler. Hedefine ulaştığında ise olay tamamlanır (1957: 145-146).

1.5.1.2. Smith'in Sınıflandırması

Smith, Vendler'e ek olarak söz konusu fiil gruplarını, *akıcı* veya *durağan* olması gibi özellikleriyle de inceler (1991: 17). Çalışmasına, fiillerin kılınış özelliklerine *anlık edimleri*[12] *(semelfactives)* ekleyerek yeni bir grup oluşturur.

Smith'e göre kılınışı belirleyen unsur konuşurun seçimidir. Öznenin fiilin kılınışını belirlediğine dikkat çeker. Burada vurguladığı nokta ise anlam ile birlikte bağlamdır. Bağlama göre anlam farklı şekillenebilir (1991: 18). Bununla beraber tümce içinde birlikte kullanılan diğer tamlayıcılar da kılınışın belirlenmesinde önemli rol oynar.

Örneğin;

1. *Senin bir derdin olduğunu biliyordum.*

2. *Senin bir derdin olduğunu şu an öğrendim.*

Yukarıdaki yer alan örneklerde açıkca görüldüğü üzere kılınış kavramı anlamaya dayalı olarak ortaya çıkan bir unsudur. Cümle içerisinde yapılan herhangi bir değişiklik anlamı farklı aşamalara getirebilir. Birinci cümledeki *bil-* fiili durumlar kategorisinde yer alırken, *öğren-* fiili ise edimler kategorisinde yer alır. *Bil-* fiili durağan ve sürekli iken, *öğren-* fiili devinimli ve ani'dir. Bu bağlamda, Smith'e göre kılınış kavramı yalnızca fiilin içsel özelliği ile değil, aynı zamanda cümlenin genel yapısı ve bağlamı ile yakın ilişkilidir. Bu nedenle bir fiilin kılınışını anlamak için sadece fiilin kendi özelliğini incelemek yeterli olmayacaktır. Cümle içindeki dilsel unsurlar ile bağlamın da önemine dikkat çeker.

Smith fiilleri, üç anlamsal özellik temelinde değişiklik göstereceğini belirterek beş kategoride şu şekilde sınıflandırır: Erekli *(+/-telic)*[13], sürekli *(+/punctual)*, devinimli *(+/-dynamic)* (1991:30).

---

[12] Ayrıca bk. *tekatımlılar* (Aydemir 2006: 33); *tek-kerelikler* (Bacanlı 2014: 57; Aslan Demir 2016: 20); *ani eylemler* (Benzer 2012: 70).

[13] Ayrıca bk. Bazı araştırmacılar bu terimleri *sonlu [telic]*, *telik, bitimli, son noktalı sonsuz [atelic]*, *atelik, bitimsiz, son noktasız* veya *bitişli ve bitişsiz* (Aslan Demir 2016: 90) şeklinde aktarır.

Tablo 1. 3. Smith'in Kılınış Sınıflandırması

	Durumlar	Edimler	Tamamlamalar	Anlık edimler	Erişmeler
Devinimli	_	+	+	+	+
Sürekli	_	_	_	+	+
Erekli	_	_	+	_	+

Tablo 1. 3.'te yer alan artı ve eksi değerler söz konusu anlamsal özelliklerin üç karşıt çiftini oluşturmaktadır. Edim ve anlık edim sürerlilik açısından farklıdır. Her ikisi de devinimlidir ve erekli değildirler.

Anlık edimler kategorisinde *öksür-, hapşır-, zıpla-, atla- kanat çırp-* gibi anlık gerçekleşen fiiller yer alabilir. Söz konusu fiiller anında başlar ve kısa sürede sona erer. Fiiller içsel özellikleri çerçevesinde değerlendirilir.

1.5.1.3. Dilâçar'ın Sınıflandırması

Dilâçar, batı alanyazında kılınış sözcüğünün terim karmaşasına değinerek, elde ettiği veriler doğrultusunda genel bir gruplandırmaya gider. *Kesikli* ve *kesiksiz* olmak üzere iki ana başlık üzerinden alt kategorilere ayrıştırır. Ders kitaplarında {-(X)yor} biçimbiriminin süreklilik gösterdiğini belirtir. Ancak iki fiil üzerinden sürekliliklerinin aynı olmadığına dikkat çeker. *Başlamak* sürekli olamaz; *başlıyorum sürekli bir işe girişiyorum, başlamak üzereyim*, diyerek bu fiilin kılınışının başlamalı; *yürümek* ise daima süreklidir; *yürüyorum ise sürekli bir işi devam ettiriyorum* anlamına geldiğini belirterek bu fiilin kılınışının sürekli olduğunu söyler (1974: 163).

Dilâçar'a göre, fiillerin kılınışları incelenirken sadece biçimbirimlerin değil, fiilin sahip olduğu içsel özelliklerin de dikkate alınması gerektiğini söyleyebiliriz. Bu bağlamda, Dilâçar'ın bu tespiti ile fiillerin kılınış incelemelerinde dilin dinamikliğinin göz önünde bulundurulması vurgulanmıştır. Buradan hareketle dil bilimsel incelemelerde kılınışın sadece biçimsel unsurlarla değil, aynı zamanda anlamsal ve bağlamsal özellikleriyle ele alınması gerektiği sonucuna varılabilir.

Tablo 1. 4. Dilâçar'ın Kılınış Sınıflandırması

<table>
<tr><td colspan="3">1. Kesiksiz (non-interroppu)</td><td colspan="2">2. Kesikli (interrompu)</td></tr>
<tr><td colspan="2">A. Sürekli (continu) ara-</td><td>B. Süreksiz (momentane) bul-</td><td>A.Üstüsteli (iteratif) damla-</td><td>B.Yinelemeli (frequentatif) atıştır-
1.yeğinlemeli (intensif) şaşala-
2.yeğnilmeli (diminutif) gülümse-</td></tr>
<tr><td>1.Oluşlu (virtuel) kızar-</td><td>2. Edişli (agentiel) döv-</td><td>1. başlamalı (ingressif) yola koyul-
2. bitirmeli (terminatif) eriş-</td><td colspan="2"></td></tr>
<tr><td>a. girişmeli (incboatif) yeşer-</td><td>a. etmeli (factitif) ufala-</td><td colspan="3"></td></tr>
<tr><td>b. bırakmalı (decessif) soysuzlaş-</td><td>b.yapmalı (effectif) duvar ör-</td><td colspan="3"></td></tr>
<tr><td>c. süregelmeli (perduratif) : çaşıtla-

(Çağataycada=casusluk et-)

a. olmalı (existentiel) parılda-
b.kapsamlı (possessionnel) gözetle-, fırçala-</td><td>c.uğraşmalı (tractatif) kuşla- (lehçe)
ç.etkilemeli (affectif) korkut-
d.donatmalı (equipatif)
e.yoksunlamalı (privatif)
e.yoksunlamalı (privatif) silahsızlandır-
f.araçlamalı (instrumentatif)</td><td colspan="3"></td></tr>
</table>

Dilâçar'a göre kılınış, nesnel bir fiil ulamıdır. Fiilin kendi içsel yapısının (mastar) temelinde var olan özelliktir. Dilin kendi içerisinde var olan bir mantık düzleminde kendine yer edinir ve konuşanın buna müdahale etmesi uygun değildir (1974: 164).

Dilâçar'ın bu sınıflandırması Türkçe alanyazında birçok araştırmacı tarafından kabul görmüştür.

1.5.1.4. Comrie'nin Sınıflandırması

Comrie fiillerin kılınış özellikleri için *içkin anlam (inherent meaning)* başlığı altında zıtlıklar oluşturarak sınıflandırmaya gitmiştir. *Anlıklar-sürerliler* (punctual-durative), *erekliler-ereksizler* (telic-atelic) ve *durumlar-devinimli durumlar* (state-dynamic situation) olmak üzere üç grupta ele alır.

Anlıklar-Sürerliler (punctual-durative):

Comrie, *öksür- ve tırman-* fiilleri üzerinden iki kavramı örneklendirir. Öksür- (tekrarı olmadığı durumlarda) doğası gereği anlık oluşur. Tırman- fiili ise doğası gereği bir süreye ihtiyacı vardır.

Comrie, anlıkların herhangi bir süresinin olmadığı gibi kalıcılığının olmadığına dikkat çeken Comrie, içsel bir yapısının olmadığını da söyler. Sürerlilik kavramının ise en azından zamanda kalıcı bir niteliği olup belirli bir süresi olduğunu belirtir. Sürerlilik kavramının zıttı anlıklardır. Burada en bariz ayrım ise süre kavramıdır (1976: 41-42).

Erekliler-Ereksizler (telic-atelic):

Sandalye yap- ve *şarkı söyle-* örnekleri üzerinden iki kavramı açıklar.

Sandalye yapım aşaması biter ve nihayetinde bir sandalye oluşur. Ancak şarkı söylemek süresiz olarak uzatılabilir veya istenildiğinde aniden kesilebilir.

Comrie, erekli fiillerde sürecin devam edemeyeceğini belirtir. Son noktaya götüren doğal bir süreç vardır. Ereksiz fiillerde, eylem her an sonlandırılabilir veya süresi uzatılabilir. Comrie'ye göre bu ayrımlar söz konusu fiillerin içsel durumlarında geçen bitmişlik veya bitmemişlik süresiyle bağıntılıdır (1976: 44-45).

Durumlar-devinimli durumlar (state-dynamic situation):

Durumlar ve devinimleri bir başka deyişle "olay ve süreç" olmak üzeri iki kavramla ilişkilendirir. Comrie, bu durumu *bil- ve koş-* fiilleri üzerinden açıklar. Koş- fiili, içerisinde birden fazla hareket içerir, değişkendir. Eylem gerçekleşirken bir çaba (efor) sarf

edilmektedir. Bir durağanlık söz konusu değildir. Bil- fiili ise bir hareket bildirmez. Herhangi bir değişiklik eylemin içsel durumu gereği doğasında yoktur. En önemlisi durağandır (1976: 48-49). Söz konusu sınıflandırmalar doğrultusunda fiillerin özne sınırlılıkları belirlenirken gerekli durumlarda Vendler'in sınıflandırması dikkate alınacaktır. *Kılınış* kavramına dikkat çeken ve ivme kazandıran isim Vendler'dir. Bununla birlikte Vendler'in sınıflandırması yalnızca fiillerin tekil kullanımlarına göre değil daha çok fiil öbeklerine dayanılarak yapılmıştır: *kitabı oku-, yarışı kazan-, zirveye eriş-* vd. (fiillerinde kullanmalısın)

1.6. Semantik

Semantik (semantics), anlam alanının araştırma ve çalışma sahasında oldukça etkin olan bir kavram olarak son yıllarda pek çok disipline konu edilmiştir. Britannica Sözlük[14] söz konusu terimi "aynı zamanda *semiyotik, semoloji* veya *semasiyoloji* olarak adlandırarak "Doğal ve yapay dillerdeki anlamın felsefi ve bilimsel olarak incelenmesi" şeklinde açıklar. Sözcüğün kökeni Yunanca *sēmainō* (to mean or to signify)- (anlam ifade etmek, anlamına gelmek veya belirlemek) fiilinden türetildiği ifade edilmektedir.[15] Bu sözcük eski Yunanca *sēmaínō* "işaret etmek, anlam ifade etmek" fiilinden +*ikos* sonekiyle türetilmiştir.[16] Fransızca olarak ise *semantique* "anlama ilişkin" olarak açıklanır.[17]

Palmer, Fransızcadaki *semantique* terimini ilk kez Fransız dilbilimci M. Breal'in kullandığını ve Yunanca *semantikos* kelimesinden keşfedip aktardığını söyler (2020: 15). Aksan ise terimin temellerinin K. Reisig tarafından atıldığı, "1826-27 yıllarında *Latin Dil Bilimi Üzerine Dersler* adlı kıtabını hazırlarken Alman dilcisi K. Reisig anlama ilişkin sorun ve konulara *Semasiologie* başlığı altında yer vermiştir" şeklinde ifade eder ve 70 yıl sonrasında "Fransa'da M. Breal tarafından sağlamlaştırılarak Fr. *semantique* terimiyle dilbilimde yeni bir çalışma alanının ortaya çıkmasını sağlamıştır" diyerek destekler (2006: 17-18). Bu bağlamda M. Breal, semantik kavramını terim olarak kullanan ilk isim olduğundan semantiğin kurucusu olarak araştırma alanında kabul görmüştür.

Semantik, bir dilde var olan sözcükleri, deyimleri, dil bilgisel yapıları ve cümlelerin anlamları gibi unsurların anlam üzerindeki ilişkilerini inceleyen bir disiplindir. Sözcüklerin birbiriyle olan anlamsal ilişkileri zıtanlamlılık, eşanlamlılık, alt-üst anlamlılık vb. içerikler başta olmak üzere söz konusu konular semantik kapsam alanı içerisine dâhildir.

---

[14] Britannica (2022). *Semantics*, [Erişim Tarihi: 22.08.2022, https://www.britannica.com/science/semantics]
[15] Wikipedia (2022). *Anlambilim.* [Erişim Tarihi: 22.08.2022, https://tr.wikipedia.org/wiki/Anlambilim]
[16] Etimolojitürkçe (2022), *Semantik*, [Erişim Tarihi: 22.08.2022, https://www.etimolojiturkce.com/arama/semantik]
[17] Nişanyen (2024). *Semantik*. [Erişim Tarihi: 21.08.2024, https://www.nisanyansozluk.com/kelime/semantik]

Bir kelimenin anlamını pratikte herkesin bildiğini ifade eden Palmer, kelimenin anlamı diye bir varlığın ya da kelimelerin anlamları olan bir varlık grubunun bulunmadığını, başka bir ifadeyle bir kelimenin bir şey ifade etmesini yolda bulunan bir işaret veya levhanın bir yer veya yöne işaret etmesi kavramıyla açıklar. Bu durumda kelimelerin ne ifade ettiğini ya da işaret veya levhanın neye işaret ettiğini sormanın anlamsız olduğunu ifade eder. Söz konusu işaret veya levhanın okunması, kelimenin anlamının anlaşılmasıyla aynı doğrultuda gerçekleşir. Bu bağlamda semantiğin konusunun "anlam" kavramını araştırmak olmadığını, semantiğin konusunu, kelime ve cümlelerin nasıl olup da bir şeyler ifade edebildiklerini -belki de daha iyi bir ifadeyle, onların nasıl anlamlı olabildiklerini- anlamaya çalışmak olduğunu söyler (2020: 54).

Daw, *What Is a Semantics Theory?*[18] adlı yazısında, yaşarken edindiğimiz çoğu bilginin zihinsel belleğimize dayandığını ifade eder ve insanların belleklerinde yer alan bilgilerle ve kelimelerle neredeyse sınırsız sayıda cümle oluşturduğuna değinir. Daha önce hiç duymadığımız cümleleri bile anlama yeteneğine sahip olduğumuzu söyler. Ve bunu bir zürafa ile örneklendirir. Zihnimiz, "Zürafa dişlerini fırçalar" cümlesinin anlamsal içeriğini, herhangi bir zürafanın dişlerini fırçaladığını görmeden görselleştirebilir. Bir kişinin "Zürafa dişlerini fırçalıyor" ifadesini görselleştirme yeteneğini, kişinin *zürafa, fırçalama* ve *dişler* gibi bileşenlerinin her biri ile ilgili geçmiş deneyimlerine dayanan semantik kategorilere sahip olmasıyla açıklar (2022).

Palmer'e göre semantik, *referans/ gönderim* ifadeleriyle ilişkilidir. Palmer, "Referans olayı, kelimeler, cümleler vb. gibi dilsel unsurlarla dilsel olmayan tecrübe dünyası arasındaki ilişkiyle ilgilidir" diyerek tecrübe ifadesine dikkat çeker. Buradan hareketle semantik, dilimizi tecrübelerimizle nasıl ilişkilendirdiğimiz konusuyla ilgilenir. Semantiğin asıl konusunu ya da temel unsurunu oluşturan şeyin referans olduğunun makul olduğunu söyler. Referans teriminin ise dilsel anlamla (sense) zıtlık oluşturarak kullanıldığını ifade eder (2020: 55).

Palmer'den hareketle bir kelimenin veya cümlenin daha önce bilmediğimiz anlamını yeni öğrendiğimizi varsayalım. Edindiğimiz anılar bağlamında onları zihnimizde yorumlarız. Öncelikle ilk defa duyduğumuz bir kelimeyi, zıt anlamıyla ilişkilendirip kavrama yoluna gideriz. Veya en yakın anlamına gönderim yaparız. Bu aşamada bir kelimeyi semantik çerçevede deneyim kategorisine dâhil ederiz. Bu durumu selfie kelimesi ile örneklendirmek yerinde olacaktır.

[18] Languagehumanities (2024), *What are Semantics*?, [Erişim Tarihi: 20.08.2024), https://www.languagehumanities.org/what-is-a-semantics-theory.htm]

Zürafa örneğinde olduğu gibi bir kişinin "Zürafa dişlerini fırçalıyor" ifadesini görselleştirme yeteneği, kişinin *zürafa*, *fırçalama* ve *dişler* gibi bileşenlerinin her biri ile ilgili geçmiş tecrübelerine dayanan semantik kategorilere sahip olmasına bağlıdır. Kişide bu kategoriler yoksa veya başka bir kişinin kategorileriyle tam olarak örtüşmüyorsa, cümlenin anlamsal içeriği de değişir.

Palmer, kelimelerin anlamlarının olduğunu söylemekle insanların ayaklarının olduğunu veya ağaçların yapraklarının bulunduğunu söylemenin bir olmadığını, bu durumda "*Bulunmak* veya *sahip olmak* ve *anlam*ın bir isim olduğu gerçeği, bizleri, anlam diye bir şeyi aramaya kalkışmak gibi bir yanlışa kolayca sürükleyebilir" diyerek anlamı, "Kelimelerin veya başka herhangi bir dilsel unsurun -'sahip olmak' (have) kelimesinin herhangi bir sözlük anlamında- 'sahip olduğu' bir varlık değildir" şeklinde açıklar (2020: 54-55).

Dilsel anlam ilişkileri- kelimeleri kelimelerle ilişkilendirme işi - ile ilgilenenin ise *sözlük* olduğunu söyleyen Palmer, "Sözlüklerin nihai amacının ise kullanıcılara, referans türünden anlamlar sunmak olduğunu ve buna da, anlamı bilinmeyen halihazırda refansı bilinen kelime ya da kelimelerle ilişkilendirmek suretiyle gerçekleştirdiklerini şeklinde bir iddia sürülebilir" diyerek iki türlü semantik olduğunu ifade eder (2020: 56-57):

1. Dilin kendi içindeki semantik yapı (dil-içi),

2. Anlam konusuyla, onun dil-dışı tecrübemizle olan ilgisi bakımından ilgilenen semantik.

Palmer, birinci madde üzerindeki semantik yapıyı, "Dil-içi anlam ilişkileri araştırması olarak gören yaklaşımda, onun olgusal bilgi veya 'ya doğru ya da yanlış' olabilen 'önermeler'le ilgilendiği şeklindeki bir varsayımla yapılan üstü kapalı bir işaret ve ima vardır" şeklinde açıklar (2020: 61).

Burada bir kelimeye yüklenen çeşitli kültürel ve/veya duygusal anlamlar olabilir çıkarımı yapmak yerinde olacaktır. Bu durum ise öznel çağrışımı ortaya çıkarmaktadır. Metz, *What Is the Role of Semantics in Language?*[19] adlı yazısında bu durumu "boz ayı" ile örneklendirir. "Boz ayı" bilimsel olarak *ursus arctos* olarak bilinen büyük, hepçil bir memeliyi ifade eder. Bu ifadeyi duyan bir kampçı korku ve paniğe kapılırken; bir çocuk için dostluk, rahatlık ve güvenlik anlamına gelebilir. "Boz ayı" ifadesi bir çocuk için içi doldurulmuş bir oyuncaktan ibarettir (2022).

[19] Languagehumanities (2024), *What Is the Role of Semantics in Language?*, [Erişim Tarihi: 20.08.2024), https://www.languagehumanities.org/what-is-the-role-of-semantics-in-language.htm]

Yukarıda yer alan örnekte görüldüğü üzere dilin kendi iç yapısında gerçeğe bağlı olan gönderimsel semantik ortaya çıkar. Gerçeğe bağlı semantik ise belirlidir, gerçek dünya örneklerine bakılarak bir cümlenin doğruluğu tespit edilir (Metz, 2022).

İkinci madde ise sözlüklerle ilişkilidir. Palmer, "Kelimenin -en azından bir anlamda- semantiğin temel birimlerinden biri olduğu varsayılır" demiştir ancak bu durumunda içerisinde problem olduğunu da ifade etmiştir (2020: 66).

Bu durumu bir örnekle açıklayalım. Sözlük üzerinde bir elmanın meyve olduğuna, boyutuna, kırmızı, sarı veya yeşil olduğuna, hangi ağaçta yetiştiğine, bu ağacın hangi iklimde yaşadığına kadar vb. bilgilere ulaşabiliriz. Ancak sözlük elmaya neden 'elma' diye ifade edilidiğini söylemez. Bunu öğrenmek güçtür.

Sözlük dünyası bize her kelimeyi soyut olarak açıklama yoluna gider. Sözlüksel birim, bir dilin sözlüğünün veya sözcük dağarcığının en temel düzeyini oluşturan tek bir sözcük veya sözcük dizisidir. Bu birimlerin incelenmesine sözlük bilimi denir. Kelimelerin anlamlarının incelenmesi sözcüksel anlambilimin alanına girer. Sözlüksel bir birimin basit anlamının yanı sıra sözcüksel semantik, bir sözcüğün ilettiği anlamı nasıl temsil ettiğini inceler. Bu anlamda kelimenin varlığını bir bütün olarak inceler. Yukarıdaki örnekte de görüldüğü üzere 'elma' sözlükte sembollerle, işaretlerle anlatılan bir gösteren olarak soyut bir ifadedir. Her dil de kendine özgü biçimde yorumlar ve adlandırmaya gider.

Bu durumu Aksan'ın ifadeleriyle destekleyelim: "Bütün bu göstergeler ancak doğadaki varlık ve olayların insan zihnindeki tasarımları, görüntüleriyle bağlıdır; doğadaki nesneler değildir. Her dil bu nesneleri, devinimleri adlandırırken onları kendine özgü biçimde algılar; kimi zaman belli kavramlara bağlar (2006: 31). Nitekim yaşadığımız evrende çeşitli nesneler vardır. Bunun yanı sıra yaşanan olaylar ve devinimler de yanı sıra gerçekleşmektedir.

Wollacott, *What Are the Different Fields of Semantics?*[20] adlı yazısında eylemlerin, herhangi bir sözlükteki fiilleri kapsadığına değinerek *gör-* ve *izle-* eylemleri arasındaki farka işaret eder. Bu farkı *aggressive* ve *passive* olarak nitelendirir. Fiiller ile eylemlerin, işlevlerine göre gruplara bölündüğünü söyler. Bu tür eylemlerin aynı zamanda dünyadaki süreçleri ile bir dil dünyasının nasıl çalıştığını nasıl tanımladığını da içerdiğine dikkat çeker (2022).

Evrende birçok alan eylemlere, tanımlara, insanlara ve algıya göre ayrışabilir. Bu ayrım spesifik kategorileri de beraberinde getirir. Bu bağlamda alanları tanımlamak kişisel

[20] Languagehumanities (2024), *What Are the Different Fields of Semantics?* [Erişim Tarihi: 20.08.2024), https://www.languagehumanities.org/what-are-the-different-fields-of-semantics.htm]

görüşe bağlıdır. Tanımlar da nesnel ve öznel olarak ayrılabilir. Anlambilimin nesnel tanımları renkleri, boyutları, malzemeleri ve dokuları içerir. ‘Elma’ örneğinde olduğu gibi. Nesnel tanımlar ise doğuştan gelen çevresel faktörlerle tecrübe ettiğimiz alanı kapsar. Elma, elmadır.

Öznel tanımlar ise ‘boz ayı’ örneğinde olduğu gibi kişisel bir görüşe bağlı olarak iyiyi ve kötüyü ayırmamızı sağlar. Bu aşamada insanın doğası gereğince insan temelinde olan duyguları insan semantiğinden ayrı düşünemeyiz. İnsan semantiğinin evrendeki sürecinin bir alanı: doğmak, yaşamak ve ölmek; bir diğer alanı: düşünmek, irdelemek, konuşmak ve nihayetinde bütüncül perspektifte dildir.

Başta dilbilim olmak üzere alanyazında ve pek çok çeşitli disiplinlerde semantik kavramı üzerinde çalışan birçok araştırmacı da mevcuttur.

İKİNCİ BÖLÜM
FİİLLERİN İNCELENMESİ

Türkçenin söz diziminde cümlenin nasıl oluştuğunu Baydar, bir denklem üzerinden örneklendirir: "*Yani gel- fiilinin hüküm / yargı bildirebilmesinin / çekime girmesinin / yüklem olmasının / cümle olabilmesinin şartı kip / zaman eki + şahıs ekini almasıdır.*" Eğer söz konusu denklem yok ise orada cümle de olmadığına dikkat çekerek cümlenin oluşabilmesinin bir diğer şartı olarak ise "*cümlede bir kelime / kelime grubu olarak bulunsun ya da bulunmasın mutlaka öznenin bulunmasıdır. Çünkü çekimli bir fiil, bir yargı, bir hüküm vb.nin oluşabilmesi için kip / zamanla birlikte mutlaka şahsın olması gerekmektedir.*" demiştir (20217: 59). O hâlde Türkçe söz diziminin en önemli unsurlarından olan özne, cümlede yargı bildiren fiilleri gerçekleştirendir. Yargının, hükmün olduğu her yerde özne de kuşkusuz vardır. Türkçenin geleneksel söz diziminde fiilin içerisinde işaretlenen özne, şahıs ekleriyle ifade edilir. Ancak çalışmanın konusu gereği fiillerin özne sınırlılıklarının belirlenmesi sebebiyle şahıs ekleri sorgulamada istenilen sonucu karşılayamayacağından çalışmaya dâhil edilmemiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde *TDK Güncel Türkçe Sözlük*[21] taranarak incelenmek üzere basit fiiller belirlenmiş, bu fiillerden çatı (edilgen, ettirgen, işteş ve dönüşlü) biçimbirimli olanlar ayrıştırılmıştır. Söz konusu fiillerin tanımları temel alınarak özne sınırlılıkları tespit edilmiştir. Bu işlemi yaparken teorik bölümde oluşturulan özne sınırlılıkları şablonundan yararlanılmıştır.

Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü[22]'ünde ilk üç binde yer alan sözcükler arasından random olarak otuz fiil seçilmiştir. Seçilen fiillerin örnek cümleleri test edilmek üzere Türkçe Ulusal Derlem[23] (TUD)'den alınmıştır. Derlem üzerinde gerçekleştirilen aramalarda, seçilen fiilin sağ ve sol tarafından beş sözcük aralığı belirlenmiş. Ancak öznenin netleşmediği durumlarda bu aralık genişletilmiştir. İncelenen fiiller, derlemden alınan en az yüz tümce temelinde değerlendirilmiştir. Bazı durumlarda dilde kullanımı daha sık olan fiillerin örnek cümleleri yüz tümceyi geçmiştir. Elde edilen sonuçlar tablolar hâlinde sunulmuştur. Yapılan tahlil ve değerlendirmeler sonucunda referans olmak üzere Cumhuriyet Dönemi yazarlarının[24]

[21] TDK (2024), https://sozluk.gov.tr/ 18.05.2024
[22] A frequency dictionary of Turkish. London and New York: Routledge. Aksan, Y. & Demirhan, U. U. (2015).
[23] TUD (2024), *Türkçe Ulusal Derlem,* [Erişim Tarihi: 23.08. 2023, http://www.tnc.org.tr/index.php/tr/]
[24] Güntekin (2018), Rasim (2013), Efendi (2011), Halid (1939), Abasıyanık (2003), Ali (2018), Rauf (2023), Kunt (1948), Gürpınar (1958), Uşaklıgil (2024), Kocagöz (1944).

baskılı metinlerinden (roman, öykü, çocuk kitabı vb. gibi) alınan örnek cümlelere de yer verilmiştir.

1. Özne Sınırlılıklarına Göre Fiillerin İncelenmesi

1. 1. ağla-25

1. *(nsz.)* Üzüntü, acı, sevinç, pişmanlık vb.nin etkisiyle gözyaşı dökmek.

"Annemi ölmüş gördüm rüyamda / Ağlayarak uyanmışım" - Orhan Veli Kanık

1.1.1. TUD'dan Derlenen Örnek Cümleler

Özne Türlerine Göre

Öznesi Canlı > Kadın

1. "şekilde ifâde ediyordu. **Kızkardeşi** hem **ağladı**," (W-OI42E1B-2937-255)

2. "Öylece düşündü. **Annem** de öylece **ağladı**." (W-HA16B1A-1714-372)

3. "Döndüğünde kötüydü **Peri**. Çok **ağladı**, kustu." (W-UI09C4A-1027-502)

4. "çıkmıştı ortaya. Ağladım. **Ablam** da **ağladı**." (W-MA16B1A-0729-85)

5. "çok şaşırdım. **Emel** abla hem **ağladı**, hem de Ali enişte ile" (W-EA16B1A-1715 362)

6. "çok mutluyum!" dedim. **Annem** çok **ağladı**, beyimi suçladılar." (W-RI42E1B2940246)

7. "Orada hem **analar ağladı**, hem yeni yetme **kızlar**..." (W-SE39C4A-1331-444)

8. "**Rahime hanım ağladı**, yüreği yanmıştı." (W-PI42E1B-2938-253)

9. "**Berin Hanım ağladı**, "Çok özlüyorum Nadir'i." (W-RE39C3A-0327-212)

10. "yerine **Fitnat hanım** bol bol **ağladı**." (W-FD03A4A-0255-299)

11. "**kadın** orada **ağladı,** çocuk uçurtma..." **(W-HA16B1A-1341-439)**

12. "Media kasıla kasıla **ağladı,** Volkan Bey'in göğsünde." (W-MA16B4A-0150-396)

13. "**Annem** gizli gizli **ağladı**." (W-LA16B1A-1366-431)

14. "**Anneleri** çok **ağladı**." (W-RD36E1B-2842-276)

15. "verdin mi?" diye sordu. **Kadın ağladı**. "uzaklaş" dedi." (W-HA16B1A-1341-443)

[25] TDK (2024), https://sozluk.gov.tr/ 12.15.2023

16. “bende ona vurdum **Meriç ağladı** ve annesine şikâyet etti.” (W-IA16B3A-0300-235)

17. “sarıldılar birbirlerine; hatta **annem ağladı**.” (W-VI19E1A-4022-181)

18. “kadınlara yapmadıklarını bırakmadılar. **Kadınlar ağladı**, kustu.” (W-IA16B1A-0094-43)

19. “**Teyzem** de çok **ağladı**. **Annem** bile ağladı.” (W-EA16B1A-1715-364)

20. “yağmur yağdı... Ve **Gül, ağladı** tek başına.” (W-FI22C1A-0855-65)

21. “**kız** korkup **ağladı** filan derken herkes yatıştı.” (W-TA16B1A-0918-49)

22. “**Nigâr teyze** ona bakıp bakıp **ağladı**.” (W-PA16B4A-0162-381)

23. “**Rumeysa** ilk defa orada **ağladı**.” (W-PI42E1B-2938-252)

24. “**Kadın** uzun süre hıçkıra hıçkıra **ağladı**.” (W-HA16B1A-0367-194)

25. “İşte o zaman **Emel abla ağladı**.” (W-EA16B1A-1715-366)

26. “**babaannesi** hüngür hüngür **ağladı**.” (W-VI44F1D-4742-166)

27. “**Gülsen abla ağladı**, bebek de ağladı.” (W-NA16B1A-1736-356)

28. “**Gülizar,** nine oldum, diye sevincinden **ağladı**.” (W-UA16B2A-1206-474)

29. “**Makbule Hanımefendi**, arkandan çok **ağladı**.” (W-SE09C3A-1518-395)

30. “Erzurum'a askere gitti. **Annem** çok **ağladı**.” (W-PG09C2A-0071-87)

31. “Gece yatakta **Lara** sessizce **ağladı,**” (W-UA16B3A-1132-485)

32. “**Duvarın ardından bir kadın ağladı**.” (W-HA16B2A-1440-413)

33. “diye hitap ettiğimiz **Rikkat Hanım ağladı**.” (W-RG41C3A-1164-481)

34. “**Babaannem** de **ağladı**.” (W-IA16B3A-0630-114)

35. “**Ceren,** dayayıp başını Taylan'ın omzuna **ağladı**.” (W-HA16B1A-1341-441)

36. “canım kardeşim," dedikçe **Nilgün** de **ağladı**.” (W-QA16B3A-0617-119)

37. “Böyle dedi ağladı. **Annem** de **ağladı** o zaman.” (W-HA16B1A-1714-368)

38. “ben ağlamaya başlayınca **Hayriye** de **ağladı**.” (W-KA16B2A-0056-127)

39. “öldürmüşler, künyesi gelmiş**. Anam** çok **ağlamış.”** (W-KA16B4A-0121-115)

40. “sözü ancak anımsamış. **Kız,** çok **ağlamış** o zaman.” (W-TI19E1A-4015-55)

41. “yaşamak kolay mı? **Nadide ağlamış** derinden.” (W-SA16B4A-1492-99)

42. “dönmüş, gelmiş evine... **Annem,** babasına **ağlamış;”** (W-GG22C2A-1216-118)

43. “**Kız** babanın üzerine yatar **ağlar**,” (W-SG37C4A-1392-693)

44. “Makbule arkasından söylenir. **Fikriye ağlar**.” (W-FA16B2A-0984-116)

45. “**Teyzem ağlar.** Ben yutkunurum.” (W-OI22C1A-0833-171)

46. “**Anne,** kızının üzerine kapanır. **Ağlar**.” (W-FA16B2A-0984-1)

47. “Telefon ettim. **Anneler** anlamaz, **ağlar**.” (W-GA16B2A-0139-689)

48. “Kartal düğünü iptal eder. **Türkan ağlar**.” (W-TI45F1D-4814-280)

49. “**Kadıncağız** bu sırada **ağlar** ve” (W-SC03A2A-1306-713)

50. “Çocuklar hıçkırır, **anneler ağlar**.” (W-PD22C2A-0843-167)

51. “çok kan dökülecek, çok **kadın ağlayacak**.” (W-SA16B0A-0045-90)

52. “**Annem** çok **ağlayacak**.” (W-CA16B1A-1916-137)

53. “**Kızlarımız** hüngür hüngür **ağlıyor**.” (W-RI09C2A-0538-237)

54. “**Anneannem** bazı günler **ağlıyor**.” (W-FA16B1A-1920-530)

55. “dükkânı boşaltmışlar. **Gülsüm ağlıyor**.” (W-OA16B0A-0112-727)

56. “**Genç bir kız ağlıyor** salkımsöğüt ağacının yanı başında;” (W-NA16B1A-1736-562)

57. “**Berin Hanım** hıçkıra hıçkıra **ağlıyor**.” (W-RE39C3A-0327-376)

58. “**Kadınlar** yılda 64 kez **ağlıyor**.” (W-RI22C2A-0404-309)

59. “Çocuk ölmüştü. **Büyük annesi ağlıyor**.” (W-PI09C2A-1320-659)

60. “**Zeynep ağlıyor**, **annesi ağlıyor**, baba çaresiz.” (W-MI37E1B-3057-394)

61. “**Sara** hıçkıra hıçkıra **ağlıyor**.” (W-LA16B4A-0149-620)

Öznesi Canlı > Erkek

(62) 1. “babam ona sarıldı sarıldı **ağladı**, geçen yaz gelince.” (W-JA16B3A-0774-80)

(63) 2. “Soğuk betona büzüşen **Yener ağladı, ağladı**,” (W-TA16B1A-0069-92)

(64) 3. “**Burak** hem sevişti hem **ağladı**,” (W-HA16B1A-0367-187)

(65) 4. “**Halûk** zaman zaman **ağladı**,” (W-OA16B4A-0049-142)

(66) 5. “sefer **Yusuf** bir köşeye gidip **ağladı**.” (W-OI22E1B-2908-274)

(67) 6. “Ne oldu söylesene..." **Abdullah ağladı**, içinde birikmiş” (W-IA16B2A-2674-290)

(68) 7. “**Hasan Şimşek,** namaz kıldı ve **ağladı**,” (W-QI09C2A-1356-434)

(69) 8. “**Mehmet Özkan** duygulanıp **ağladı**,” (W-CE09C3A-0382-185)

(70) 9. “mutlu olurlar" deyince **Nevzat ağladı**.” (W-SA09C1A-0240-317)

(71) 10. “Sevinçten **ağladı babam**," diye anlattı.” (W-NE09C2A-0324-216)

(72) 11. “gece kustu birkaç kez. **Veysel ağladı** bir köşede.” (W-UA16B1A-1208-461)

(73) 12. “**Samet** telefonda **ağladı**.” (W-SA16B4A-1492-400)

(74) 13. “Hasan ağladı ama... Annem susturur onu” (W-VA14B1A-1632-19)

(75) 14. “**Tahsin Bey,** günlerce **ağladı**.” (W-OI42E1B-2937-254)

(76) 15. “Hasta değilim ki..." **Turgut Bey ağladı**, biraz” (W-OA16B4A-0141-422)

(77) 16. “şehit olur, geride **Koca Seyit ağlar**.” (W-RG37C1A-0844-157)

(78) 17. “**Yavuz** elleriyle yüzünü kapatıp **ağlar**.” (W-SA14B1A-1586-669)

(79) 18. “Aslında **erkekler** de **ağlar**.” (W-SI22C3A-0559-240)

(80) 19. “**Adam** daha çok **ağlar**.” (W-RA14B1A-4730-294)

(81) 20. “**Adam** sarhoştur, telefonda **ağlar**.” (W-IA15B3A-0555-242)

(82) 21. “**Yanağı ağrıyan Hasan ağlar**;” (W-FI22C1A-0855-143)

(83) 22. “Ertesi sabah pencereden bakarken **ağlar Ali Cemal Bey.**” (W-KE39C2A-2612-507)

(84) 23. “Tabii **babam ağlar,** ben ağlarım.” (W-UI43C4A-1799-613)

(85) 24. “**Sevgilisinden ayrılan erkek ağlar**.” (W-CG37C4A-3365-362)

(86) 25. “**Babası** yüzüne bakıp bakıp **ağlar**.” (W-FA16B4A-1505-675)

(87) 26. “**Zavallı adam,** hüngür hüngür **ağlıyor**.” (W-RG37C1A-0844-116)

(88) 27. “**odada genç, yalnız bir adam ağlıyor**.” (W-IA16B3A-0602-208)

(89) 28. “**Özcan Abi** sessiz sessiz **ağlıyor**.” (W-FA16B4A-1505-615)

(90) 29. “İnanamadım. **Babam ağladı.** Çok garipti.” (W-TI19E1A-4044-179)

(91) 30. "**Babam ağlamış** ve kızının nasıl olduğunu sormuş" (W-TG09C2A-1174-126)

(92) 31. "Ne asık suratlıymışım... **Babam ağlamış**…" (W-QI22C3A-0010-130)

(93) 32. "olarak sarsılıyordu. **Ümit** farkında olmadan **ağlıyor**." (W-HA16B3A-1936-525)

(94) 33. "**Mahmut,** gözlüğü kırılmış, bir yandan **ağlıyor**." (W-PH13C4A-0278-458)

(95) 34. "Baktım **Hamdi ağlıyor**, Ağlama, yoksa anlatmam, dedim." (W-UA16B1A-1201-698)

(96) 35. "Yağmur, diyor **Adam** ve **ağlıyor**." (W-IA15B3A-0555-223)

(97) 36. "ağlıyorum. **Sabahattin**'e bakıyorum, o da **ağlıyor**." (W-PA14B4A-1627-589)

(98) 37. "**Amcam** ambulansın arkasında hıçkıra hıçkıra **ağlıyor**." (W-IH09C2A-0650-185)

Öznesi Canlı > Çocuk

(99) 1. "**küçük çocuklar küçükler ağladı."** (W-KD02A1B-4475-174)

(100) 2. "Arkama dönüp bakamadım. **Çocuk ağladı,** simitleri görünce," (W-FA16B2A-2628-294)

(101) 3. "**Bir çocuk ağladı**; morarmış yüzü," (W-GA16B1A-1745-354)

(102) 4. "Gülsen abla ağladı, **bebek** de **ağladı**." (W-NA16B1A-1736-356)

(103) 5. "**Çocuk ağladı**. Sussun diye istediğini yaptık" (W-KI37C4A-0267-285)

(104) 6. "**Çocuk** hem üşümüş hem **ağlamış**, hem de acıkmış." (W-VI22E1B-2915-76)

(105) 7. "**Çocuk** uyandığında **ağlar** ve kimsenin gelmediğini…" (W-UC03A3A-1469-683)

(106) 8. "**Bebek** dünyaya gelirken hep **ağlar**." (W-HI22C3A-0423-326)

(107) 9. "yardımına gelemez. Ama **bebek ağlar**," (W-GE39C2A-1062-768)

(108) 10. "genç bir kadın sallamaktadır. **Çocuk ağlar**." (W-FA16B2A-0984-115)

(109) 11. "Eve gelir **çocuk,** hüngür hüngür **ağlar**." (W-XH13E1C-4843-277)

(110) 12. "**Çocuklar ağlıyor**, biri kız, biri oğlan." (W-MA14B3A-1812-538)

(111) 13. "ölüm sessizliği sarmıştır çevreyi. **Çocuklar ağlıyor**." (W-MA14B3A-1812-535)

(112) 14. "**Küçük çocuk** sofada avaz avaz **ağlıyor**." (W-EI22C4A-0864-106)

(113) 15. "**Çocuk** bunalıma girmiş, günlerce **ağlamış**." (W-TA16B0A-0093-13)

(114) 16. "Çok **ağlamış çocuk**. Zaten anasının bir aylık…" (W-NA16B4A-0040-53)

(115) 17. "esir kampındayken **bir Türk çocuk ağlamış**, Rum asker kızmış çocuğa…" (W-OE37C2A-1410-105)

(116) 18. "**Çocuk** da eski günleri anımsayarak **ağlamış**." (W-TI41C3A-1344-108)

(117) 19. "Birkaç kapı çarptı**, bir çocuk ağladı**." (W-LA16B1A-1366-432)

(118) 20. "**Bazı çocuklar** ayazı çıktığı kadar **ağladı.**" (W-UA16B2A-1206-473)

(119) 21. "Baktım ki **bebek ağlıyor**, beşiğini sallamak için gittim." (W-LI09C3A-1303 660)

(120)23. "Bırak dedim, yeter, **çocuk ağlıyor**, işitmiyor musun?" (W-GA16B4A0044294)

(121) 24. "kötü hayvan da uyanacak. **Çocuğum ağlıyor,** anne." (W-IA16B4A-2675-468)

(122) 25. "**Bebeğiniz ağlıyor** Ayşe hanım." (W-MD02A3A-3320-367)

(123) 26. "**çocuk çok ağlıyor**, çağıralım da yemeğe gelsin." (W-UA16B2A-1163-712)

(124) 27. "bağıra bağıra konuşuyor, **çocuklar ağlıyor**." (W-SI45F1D-4813-262)

Öznesi Canlı > Topluluk

(125) 1. "zaman gülpembeyi çalmaya başladım, **herkes ağladı**." (W-SI45F1D-4710-167)

(126) 2. "O ölünce **herkes ağladı**." (W-MI22C3A-0669-99)

(127) 3. "**Babam da dâhil herkes ağladı**." (W-VI22E1B-2915-266)

(128) 4. "O gün evde **herkes ağladı**, ben de ağladım!" (W-DA16B2A-0639-107)

(129) 5. "Paşa'nın askeri kararını bildirdim. **Cemaat ağladı**." (W-FE05A1A-2625-296)

(130) 6. "Çok güzel oynamışım. **Herkes ağladı**, ben de ağladım." (W-PG09C2A-0071-86)

(131) 7. "**Herkes ağladı**, öldüğü yeri çiçeklerle…" (W-TF25D1B-2148-327)

(132) 8. "Herkes toplandı, **herkes ağladı**." (W-UE36E1B-3356-203)

(133) 9. "Onun ölümüne **bütün millet ağladı**." (W-LC05A2A-2045-332)

(134) 10. "Bir gün anne ölmüş. **Herkes ağlamış**." (W-QD02A0A-1696-92)

(135) 11. "Gittim oraya, baktım, **herkes ağlıyor**." (W-KG43C4A-3334-365)

(136) 12. "**sinemadan çıkan insanlar neye ağlıyor** diye düşünmeye bile başladım." (W-KI37C4A-0267-467)

Öznesi Cansız > Kavram > Meslek

(137) 1. "**çıkan öğrenciler** geçişlerine izin verilmeyince **ağladı**." (W-SD30D1B-2204-324)

(138) 2. "**Öğretmenim** anneme sarıldı, **ağladı**." (W-UA16B2A-1206-471)

(139) 3. "**Durak Usta** üzüntüsünden **ağlamış**." (W-KA16B1A-0705-27)

(140) 4. "**Doktor** eve döndüğünde **ağlar**." (W-JD02A1A-0443-320)

(141) 5. "Fırıncı Baba ağlar ama." (W-VA14B1A-1601-656)

(142) 6. "**Bahtsız prenses** a**ğlıyor**." (W-FA15B1A-1728-568)

(143) 7. "adam konuşurken askeri **savcı ağlıyor, zabıt kâtibi ağlıyor**," (W-NI09C3A-1445-632)

1.1.1.2. Bulgular

TDK Güncel Türkçe Sözlük ağla- fiilini bir temel anlam, üç mecaz anlam olmak üzere dört maddede toplamıştır. Ancak çalışmanın sınırlılıkları gereği fiilin mecaz anlamı araştırmaya dahil edilmemiştir.

ağla- fiili geçişsiz bir fiildir. Bu fiile kurulan tüm cümlelerde belirleyici unsur olarak bir özne ve nesne olması zorunlu değildir.

ağla- fiili kılınış kategorisine göre incelendiğinde dinamik olayları ifade eden fiil listesinde yer alır. Fiilin gerçekleştiği zaman ve durum değişikliği ile oluş biçimini içerir. Anlık durum değişkenliğine bağımlıdır. Bundan dolayı *ağla-* fiil, Vendler'in *edimler* kategorisinde yer alır. Eylem, kısa bir sürede aniden gerçekleşir ancak süreklilik anlamı taşır.

TUD'a göre *ağla-* fiilini altı temel zaman (ağlıyor, ağladı, ağlayacak, ağlamış, ağlar) üzerinden sorgulandığında, TUD *ağlıyor* sorgusu için dizilim sonuçları 785, TUD *ağladı* sorgusu için dizilim sonuçları 518, TUD *ağlayacak* sorgusu için dizilim sonuçları 188, TUD *ağlamış* sorgusu için dizilim sonuçları 143, TUD *ağlar* sorgusu için dizilim sonuçları 775 cümle ile özne sınırlılıkları belirlenmiştir.

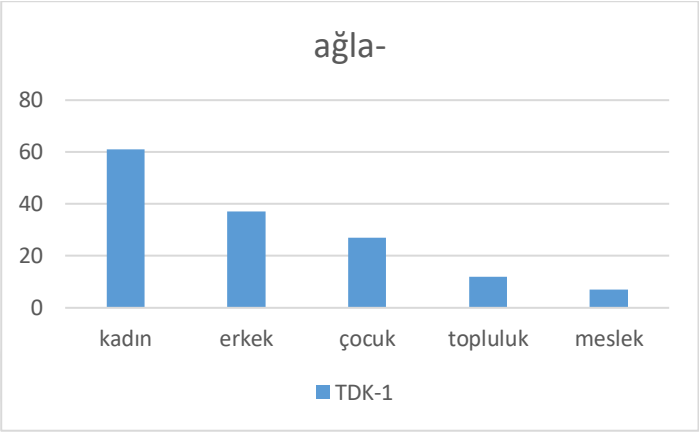

Şekil 2. 1. ağla-

Şekil 1'de yer alan bilgilere göre *ağla-* fiilinin en fazla *kadın-özne* ile kullanıldığı görülmektedir. *Kadın-özne* kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61.

Erkek-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37.

Çocuk-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27.

Topluluk-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12.

Meslek-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7.

ağla- fiili özne sınırlamasında *kadın-özne* kategorisinde diğer öznelere oranla fazla örnek veriye ulaşılmıştır. Söz konusu fiil, *TDK Güncel Türkçe Sözlük*'ün verdiği ilk anlamıyla eşleştirildiğinde, fiilin temel anlamıyla uyumlu olarak kullanımı söz konusudur.

1.1.1.3. Değerlendirme

Toplam 143 cümleden TDK'de belirtilen anlama göre dağılım nedir?

Derlemden elde edilen cümlelerden hareketle *ağla-* fiilinin 'üzüntü, acı, sevinç, pişmanlık vb.nin etkisiyle gözyaşı dökmek' anlamı söz konusu olduğunda, fiilin genellikle canlı özne (erkek, kadın, topluluk, çocuk) gerektirdiği, buna ek olarak ise cansız kategoride yer verdiğimiz *cansız kavram> meslek* ile de tercih edildiğini söyleyebiliriz.

Ağlama eylemi duyguların yoğun olarak yaşanması sonucu ortaya çıkan duygusal tepkimenin sonucudur. Kadınlar, *erkek özne*lere oranla duygu ve düşüncelerini daha yoğun yaşayarak ifade ederler. Bu nedenle *kadın özne*lerin *ağla-* fiili ile ilişkilendirilmesi de olağandır. Psikoloji alanında da durum böyledir. *Kadın özne*ler, empati becerilerinin daha gelişmiş olması nedeniyle olaylara duygusal olarak tepki vermektedir. Örneğin, "yaşamak kolay mı? **Nadide ağlamış** derinden.", "Gece yatakta **Lara** sessizce **ağladı,**" ve "**Annem** gizli gizli **ağladı**." cümlelerinde de görüldüğü üzere ağlama eyleminin içsel duygu yoğunluğuna birer örnektir. Gerçek hayatta olduğu gibi edebiyatta da kadınlar duygularını gözyaşlarıyla ifade etmesiyle betimlenir. Metaforik anlam alanında dahi kadınların duygusal tepkileri dramatik olarak tasvir edilmektedir, bu da *ağla-* fiilinin kadınlarla daha fazla özdeşleşmesine neden olmuştur. Bu durum, toplumsal cinsiyet rollerinin ve duygusal ifade biçimlerinin dil kullanımını nasıl şekillendirdiğinin iyi bir örneğidir.

Ağla- fiili, bazen anlık veya kısa süreli gerçekleştiği gibi bağlam içerisinde belli bir süre devam eden bir süreç olduğunu da ifade eder. Örneğin, "yerine **Fitnat hanım** bol bol **ağladı**.", "**Çocuk** bunalıma girmiş, günlerce **ağlamış**." ve "**Tahsin Bey,** günlerce **ağladı**." cümlelerinde ağlama eylemi kısa süreli değildir. Söz konusu örneklerde ikileme aracılığıyla ve *günlerce* sözcüğü ile sürecin ve ağlama eyleminin uzun süre devam etmesi ile gözyaşlarının bolca döküldüğü ifade edilir. Bu duruma ek olarak *ağla-* fiili öznesi canlı (kadın, erkek ve çocuk) olduğunda 'hüngür hüngür, hıçkıra hıçkıra, avaz avaz, sessiz sessiz vb gibi' ikilemelerle de eşdizimli olarak kullanıldığı görülmektedir. İkilemeler ve belirteçler ağlama eyleminin yoğunluğunu, süresini, biçimini ve niteliğini pekiştirmede önemli rol oynar.

Ağla- fiili çoğunlukla olumsuz (acı, üzüntü ve keder vb.) duyguların bir neticesi olarak gerçekleşse de mutluluk durumunu betimlemek üzere de kullanılır. Örneğin, "**Gülizar,** nine oldum, diye sevincinden **ağladı**." ve "Sevinçten **ağladı babam**, diye anlattı." cümlelerinde görüldüğü üzere *ağla-* fiili yaşanan büyük bir sevincin olumlu duygusal tepkimesi sonucu gerçekleşir.

Vendler'in *edimler* kategorisinde yer alan *ağla-* fiili yukarıda verilen örneklerde de görüldüğü üzere sürecin heyecanını duygusal olarak yansıtır. Eylemin belirli bir süre devamlılığı esastır. Eylemin ne zaman başladığına işaret etmez, belirli bir bitiş noktasına odaklanmaz ve zaman içerisinde gerçekleşen birbirini izleyen aşamalardan cereyan eder.

Değerlendirmeye dahil edilmeyen ancak *ağla-* fiiliyle birlikte sıklıkla karşımıza çıkan birleşik yapılar şu şekildedir: Ağlayacak *halde ol-, ağlayacak gibi ol-, ağlayacak durumda ol, dokunsalar ağlayacak ve ağladı ağlayacak* vb. gibi.

1.1.2. Baskılı Metinlerdeki Örnekler

1. "**Büyük Hanım ağlıyor**." (Rasim, Falaka, s.22)

2. "**Genç kadın** ikmal edemedi, kadın hicabı ikmale mâni oldu; bundan sonra gözyaşlarını da zapt edemedi, bir müddet öyle hıçkıra hıçkıra **ağladı**." (Uşaklıgil, Mai ve Siyah**,** s.87)

3. "Artık **Suat** duramadı. Sersem boğularak, yaşlar içinde koşarak karanlık bir köşeye atıldı ve orada **ağladı, ağladı**..." (Rauf, Eylül, s.317)

4. "**Rakım** çocuk gibi ağlar." (Efendi, Felatun Bey ve Rakım Efendi, s.18)

5. "O zaman **Ahmed Cemil** ruhu okşayan, inşiraha benzeyen tatlı bir hisle şurada hafif hafif **ağladı**." (Uşaklıgil, Mai ve Siyah**,** s.273)

1. 2. anla-[26]

1. *(-i)* Bir şeyin ne demek olduğunu, neye işaret ettiğini kavramak.

"Yıldızın hemen altında, namluya benzer bir başka şekil var, bunun bir tabanca olduğunu anlamakta gecikmiyorum." - Ahmet Ümit

2. *(-i)* Yeni bilgileri eskileriyle bir araya getirerek sonuç niteliğinde başka bir bilgi edinmek.

3. *(-i)* Sorup öğrenmek.

4. *(-i)* Doğru ve yerinde bulma.

Hani bunu anladık ama!

5. *(-i)* Birinin duygularını, istek ve düşüncelerini sezebilmek.

"Kabul etmeyeceğini ben daha o gün anlamıştım." - Mithat Cemal Kuntay

[26] https://sozluk.gov.tr/ 30.06.2022/15:51

6. (*-den)* Bir şey hakkında bilgisi bulunmak.

“Hele bir de denizcilikten anlamıyorsanız su üstünde bahadırlık göstermek yerine beceriksizlik göstereceksiniz demektir.” - İsmet Özel

7. *(nsz., -den)* Yarar sağlamak.

Bu ilaçtan hiçbir şey anlamadım.

1.2.1. TUD’dan Derlenen Örnek Cümleler

Özne Türlerine Göre

Öznesi Canlı > Erkek

1. “Hiçbirşeyin göründüğü gibi olmadığını **anlar Adam.”** (W-EI41C4A-1465-1357)

2. “bir ceplerine bakarlardı. **Apo anlar,** gülerdi.” (W-LA16B2A-0436-543)

3. “**Benim bacanak** yazma işlerinden **anlar,”** (W-LH09C2A-0276-935)

4. “**Davud,** canının tehlikede olduğunu **anlar”** (W-JH42C0A-0337-635)

5. “**Pembe motordaki adam** da hemen **anlar.”** (W-MA16B2A-0874-124)

6. “**Hayri anlar** oyuncak tabanca olduğunu**.”** (W-UA16B2A-1248-1481)

7. “olan Yusuf, olayı tamamen **yanlış anlar.”** (W-VI45F1D-4708-501)

8. “**Ali Rıza amca** acımı anlar,” (W-SI22C2A-0701-263)

9. “Bunun üzerine **Süleyman** uyanır ve **anlar** ki bu bir rüyadır.” (W-JH42C0A-0337-634)

10. “**Turgut** da **anlar** bunu,"içimdeki düzenle ilgiliydi huzursuzluğum.” (W-GD03C3A-0667-302)

11. “**Salih** de **Hakan** da **anlıyor** bunu. Birbirlerine bakıp hafifçe başlarını…” (W-IA16B2A-0354-395)

12. “Beni bir tek **Selim anlıyor**.” (W-OA16B2A-0787-173)

13. “**Oğuz**, Ufuk'un neden itiraz ettiğini **anlıyor,**” (W-SA16B2A-1490-680)

14. “**Nusret** benim aradığımı **anlıyor**” (W-KI37C3A-0997-129)

15. “**Adam** şimdi **anlıyor** çocuğun durumunu;” (W-IA15B3A-0555-272)

16. “**Emir** soruyu **anlıyor** ama, anlatamaz ki.” (W-LA16B3A-0172-625)

17. “**Kerim** biraz sonra **anlıyor** öldüğünü.” (W-HA16B1A-1238-751)

18. “Sonra **Barış** çok kızdığını **anladı**.” (W-SI19E1A-4010-456)

19. “**Osman** bunu acı acı **anladı**. Büyük bir pişmanlık duydu.” (W-UA16B2A-1248-963)

20. “**Yakup Bey** neden konuştuğumu hemen **anladı**” (W-GD03A0A-0256-718)

21. “**Özgür,** sorunun kendine sorulduğunu **anladı**;” (W-UI19E1A-4024-447)

22. “Sessizliğimden **Cemal Amca** da şaşkınlığımı **anladı.**” (W-HB04A2A-1893-792)

23. “**Rıfat,** tartışmanın bir sonuç vermeyeceğini **anladı,**” (W-KE09C2A-0307-588)

24. “Ve **Faruk anladı** ki, o gördüğü kadın Candan.” (W-HA16B1A-0367-497)

25. “Bunu **Turhan Bey** de **anladı.**” (W-IA16B2A-0762-181)

26. “**Abdullah Bey** durumu **anladı.**” (W-SA16B1A-0671-236)

27. “**Ebubekir Efendi** o vakit **anladı**” (W-TA16B2A-1143-1036)

28. “**Hamit** yüksek sesle ağlayacağımı **anladı.**” (W-JA16B1A-1718-807)

29. “**Genç Erkek,** Genç Kızın sıkıntısını **anladı.**” (W-DA16B2A-0863-116)

30. “**Adam,** kadının maksadını **anladı**” (W-UA16B2A-0482-376)

31. “**Ekrem** işinin biraz zor olduğunu **anladı** eğitecekti Funda'yı.” (W-UA16B3A-1065-1063)

32. “Neyse, **ağabeyim** her şeyi **anladı**” (W-OD37C2A-0365-503)

33. “**Adam** çabalarının işe yaramayacağını sonunda **anladı**” (W-TA16B0A-0145-884)

34. “**Yakup** ortada bir şeyler döndüğünü **anlamış**,” (W-TA16B3A-0450-320)

35. “**Babam** roman okuduğumu nasılsa **anlamış**. Kıyametleri kopardı elimde gördükçe.” (W-HA16B2A-1938-647)

36. “**Murad,** burada daha fazla tutunamayacağını **anlamış**” (W-DE05A3A-2976-476)

37. “**Dedem** sabah namazına kalkınca **anlamış** tüm olanları.” (W-UA16B1A-1208-868)

38. “**Adam** üstadın daveti unuttuğunu **anlamış** ve” (W-MC06E1B-3087-449)

39. “**Cemil Şevket Bey** 'çarpık'ı 'çapraz' **anlamış,**” (W-UA16B4A-1029-937)

Öznesi Canlı > Kadın

(40) 1. "…üzüldüğümü görseydi anlardı. **Ada** hemen **anlar**." (W-JA16B4A-0146-1352)

(41) 2. "Ayça'ya sor. O bu işlerden **anlar**." (W-RA16B4A-1074-1572)

(42) 3. "**Anne** (iyi anne) **anlar**, süt istiyor, çişi var, susamış," (W-II13C2A-1288-1462)

(43) 4. "**Özlem** bilir bunu. **Anlar**…" (W-TA16B0A-0093-3)

(44) 5. "Profesör, "**Meryem** her şeyi **anlar**. " dedi. "Bütün dediklerinizi anlar." (W-OA16B4A-0119-1511)

(45) 6. "Bunu en iyi **Tuna anlar. Tuna anlar**!" (W-JA16B4A-0146-1353)

(46) 7. "**Kadın** anlayışlı, kocasıyla bakışıyor; **anlıyor** bir durum olduğunu," (W-MA14B3A-1812-606)

(47) 8. "**Selma** bunu **anlıyor** ve hak veriyordu aslında." (W-TA16B4A-0342-402)

(48) 9. "Sizi **Ela** da **anlıyor** bence." (W-TA16B2A-1188-764)

(49) 10. "**Zuhal** arkadaşını **anlıyor**." (W-SA16B2A-1394-712)

(50) 11. "Tedirginim. **Leyla anlıyor** durumu, pek fazla oturmuyor yanımda" (W-NI09C3A-0034-397)

(51) 12. "**Akıllı bir kız**. Edebiyattan hem **anlıyor** hem de hoşlanıyor." (W-PA14B4A-1627-647)

(52) 13. "**Ayşe** bu soruyu **anladı**" (W-EA16B2A-0987-59)

(53) 14. "**Anladı kadın;** olanları öğrendiğini anladı." (W-SA16B2A-0311-578)

(54) 15. "**Zeliha** her şeyi **anladı** o anda.**"** (W-UA16B2A-0884-102)

(55) 16. "**Ayşe** sınıfta yalnız olmadığını **anladı.**" (W-FA16B3A-1234-967)

(56) 17. "**Rabia hanım** çocukların rahatlık vermeyeceğini **anladı.**" (W-HA16B2A-0717-201)

(57) 18. "Üşüyordu **Cansu** ve öleceğini **anladı** o anda." (W-RA16B1A-0788-167)

(58) 19. "**Pelin** halasının onlarla olmadığını **anladı.** Fakat neredeydi?" (W-HA16B2A-0717-202)

(59) 20. "**Emel** o zaman hata yaptığını **anladı.**" (W-IA16B2A-0762-180)

(60) 21. "**Kevser Hanım** da bunu **anladı** herhalde, bayramlarda ziyaretine gittiğimizde…" (W-QA16B2A-1435-890)

(61) 22. "**Ayşegül** bir şeylerin ters gittiğini **anladı.**" (W-JA16B2A-0859-122)

(62) 23. "**Rüveyda** öleceğini **anlamış**," (W-OA16B3A-1289-819)

(63) 24. "**O genç hanım**, hayatı yanlış **anlamış**" (W-QI32D1B-2549-587)

Öznesi Canlı > Topluluk

(64) 1. "**Herkes** ayetlerden anlamak istediğini **anlar.**" (W-HH42C3A-0418-555)

(65) 2. "**Köylüler** o zaman durumu **anlar;**" (W-VI19E1A-4006-583)

(66) 3. "ve ortak simgelerle **bireyler** birbirini **anlar.**" (W-OD02A2A-1413-1390)

(67) 4. "Sadece **Bütün balıkçılar** bunu **anlar.**" (W-NA15B1A-1727-1243)

(68) 5. "tesirli ve kesin dili **herkes anlar**." (W-RD37C2A-0811-167)

(69) 6. "O zaman belki **millet anlar**." (W-OH36C4A-0237-1069)

(70) 7. "**okuyan herkes** benim Hıristiyan olduğumu **anlar**," (W-IA42B4A-0302-787)

(71) 8. "**Herkes anlar** merak etmeyin**"** (W-MA16B1A-0730-231)

(72) 9. "**Halk** öyle bir **anlar**." (W-RG41C3A-1164-1536)

(73) 10. "**Köylü milleti** doğumdan **anlar.**" (W-KA16B0A-0118-1523)

(74) 11. "Doğrudur, **herkes** herşeyden **anlar**," (W-SI22C4A-0822-160)

(75) 12. "**İnsanlar** sandıkları kişi olmadığımızı **anlar** ve…" (W-SI22C1A-0528-390)

(76) 13. "Amerika'yı elbette en iyi **Türkler anlar**." (W-LH13C1A-1559-1325)

(77) 14. "Var mı anlamayan, bak **herkes anlıyor**." (W-NA14B1A-1624-649)

(78) 15. "Evet. **Halk** bizi **anlıyor**." (W-JA14B1A-1621-650)

(79) 16. "**Herkes** her şeyi biliyor ve **anlıyor** aslında." (W-TE41C1A-0447-342)

(80) 17. "Çünkü **herkes anladı** ki, hükümetlere verilen…" (W-JH24D1B-2295-734)

(81) 18. "halk bilir, **halk anlar**, benim yüce halkım"." (W-VH20C4A-4854-450)

(82) 19. "Hayır canım. **Herkes anladı**." (W-NE09C0A-0260-699)

(83) 20. "Eveet, sanırım **herkes** her şeyi **anladı.**" (W-VA14B1A-1601-820)

(84) 21. "Bizi **tüm memleket anladı**," (W-ID39C3A-0001-761)

(85) 22. "**Türk hükümeti** bilinçli olarak bunu **anladı.** Burada çok aciliyet gerektiren durum." (W-RF25D1B-2146-7439

(86) 23. "**Türkiye** daha fazla yalnız yaşayamayacağım **anlamış**" (W-DD39C2A-0680-148)

Öznesi Canlı > Belirsiz

(87) 1. "Kimileri **anlar,** bilir bunu, kimileri de anlamazlıktan…" (W-SH39C0A-0142-1380)

(88) 2. "Ümitsizce ve acemice... **Kim** görse **anlar**." (W-RA14B3A-0553-364)

(89) 3. "**insan** her şeyi **anla**r (anlar ama) onun için (artık…" (W-JE39E1B-3029-789)

(90) 4. "**İnsan** acıktığını **anlar**." (W-PI41C1A-1421-1385)

(91) 5. "**İnsan** olanlar **anla**r. İnsanoğlunun hataları." (W-MI22C3A-0669-297)

(92) 6. "**İnsan** bunu hissederek **anlar**." (W-II22C2A-0745-212)

(93) 7. "**bu dünyadaki her varlık** sevgisinden **anlar**." (W-RI22E1B-2911-864)

(94) 8. "**İnsan** önce bir sorar, **anlar**, dinler. Ondan sonra ne yapılacaksa…" (W-MA16B4A-0772-194)

(95) 9. "**İnsan** ancak inandığı kadar **anlar**. İnanmadığı şey hakkında" (W-RI41C3A-1291-1456)

(96) 10. "şeyi yaşayınca **insan** daha iyi **anlıyor**. Bugün bunu iyi anladım galiba." (W-RI22E1B-2911-481)

(97) 11. "olduğunu **insan** yaşayınca daha iyi **anlıyor**." (W-RI44F1D-4740-324)

(98) 12. "**İnsan** bir süre sonra ölmeyeceğini **anlıyor** ve yavaş yavaş hayata yeniden" (W-SA09C1A-0240-550)

(99) 13. "insan bu sınav sürecinde iyice **anlıyor**." (W-VI45F1D-4788-317)

(100) 14. "eyvallah insan bazı şeyleri gidince **anlıyor** şuan net gitti elimden ama" (W UI44F1D-4764-320)

(101) 15. "allah yardım etsin.. **insan** yaşayınca **anlıyor** bazı şeyleri…"(W-VI44F1D-4747-322)

(102) 16. "ama bakışlarından falan **anlıyor insan**" (W-PA16B4A-0291-476)

(103) 17. "Oturunca **anlıyor insan** yorulduğunu." (W-KA16B2A-0544-280)

Öznesi Canlı > Kavram > Meslek

(104) 1."Müşteri kesinlikle şunu **anlar**. herhangi bir noktadan diğer…" (W-QF10E1B-3065-769)

(105) 2. "**Padişah** daha sonra durumu **anlar**." (W-IB04A1A-1052-1581)

(106) 3. "Yoksa **polis** yalan söylediğimizi **anlar**." (W-EA14B1A-1616-1303)

(107) 4. "Böylece, zorla da olsa **anlar çırak** şaşılığını." (W-RI22C0A-0212-1132)

(108) 5. "**Hasta** bu ifadeden ne **anlar**!" (W-UC01A3A-0773-191)

(109) 6. "**Komser** cin, her şeyi **anlıyor**." (W-SG37C4A-1392-715)

(110) 7. "**Dadı** doğum yapacağını **anladı** Sıti'nin." (W-NA16B1A-1565-836)

(111) 8. "Tabii **öğretmenler** benim olmadığını **anladı**" (W-MI09C2A-0014-858)

(112) 9. "**Doktor** işi sizden çabuk **anladı**" (W-QA16B2A-3350-528)

(113) 10. "Ben şnitzel dedim, **garson anladı.**" (W-CI22C3A-1079-1052)

(114) 11. "**Korgeneral Ercüment**, durumu çok iyi **anladı.**" (W-DA16B3A-0791-162)

(115) 12. "**Ali Öğretmen** de **anladı** hâllerini." (W-UG37E1B-3049-596)

(116) 13. "**Dedektif** bunu **anladı.** Uzatılan kâğıtları aldı ve okudu." (W-SA16B1A-0309-585)

(117) 14. "**Padişah** olanları **anladı**, anlamazdan geldi." (W-EA16B1A-0096-61)

(118) 15. "**Savcı Bey**, Koçali'nin dolduruşa getirildiğini **anlamış**" (W-KA16B2A-0637-168)

Öznesi Canlı > Çocuk

(119) 1. "…şunu unutma **Çocuklar** her şeyi **anlar**." (W-FA16B1A-1202-1509)

(120) 2. "**çocuk,** eşyanın kendine ait olmadığını **anlar,** almaktan vazgeçer." (W-QC01A4A-1081-1570)

(121) 3. "**çocuk** aşkından vazgeçmenin mantıklı olacağını **anlar**." (W-MA16B4A-1316-1441)

(122) 4. "**yalnız çocuk** bir şeyi daha **anlar**. Anlar ki, her daim kendi sonunun" (W-MA16B4A-0126-43)

(123) 5. "…yapılan yakın çekimleri **çocuklar** zor **anlar**." (W-PD02A2A-2046-1144)

(124) 6. "Evet, **çocuklar** her şeyi **anlar**." (W-FA16B1A-1202-1508)

(125) 7. "Sözleri çocuklara kadar ulaşır. **Çocuk, anlar** Orhan Veli'yi." (W-PG24D1B-2301-1094)

(126) 8. "**Bu çocuk** büyük her şeyi **anlar**." (W-SA14B3A-1588-1319)

(127) 9. "Fakat sokaktaki **çocuk** bile **anlıyor** ki, yolsuzluklar" (W-ID39C3A-0426-358)

(128) 10. "**Çocuk,** bu sesin nereden geldiğini **anladı**." (W-SI19E1A-4039-446)

(129) 11. "**Çocuklar** annenin niye öldüğünü **anlamış**." (W-QD02A0A-1696-693)

Öznesi Canlı > Hayvan

(130) 1. "Üstüne başına bak. **Köpekler** de **anlıyor** yoksulu zengini." (W-SD36E1B-2843-495)

(131) 2. "**Üçüncü balık**, ağı görünce tehlikeyi **anladı.**" (W-RA16B1A-1209-985)

1.2.1.2. Bulgular

TDK Güncel Türkçe Sözlük anla- fiilini yedi maddede toplamıştır.

anla- fiili geçişli bir fiildir. Bu fiille kurulan tüm cümlelerde belirleyici unsur olarak bir özne ve nesne olması zorunludur.

anla- fiili kılınış kategorisine göre incelendiğinde Vendler'in *durumlar* kategorisinde yer alır. Fiil, fiziksel bir hareketi içermez buna göre zihinsel bir süreci ifade eder. Bu bağlamda fiil durağandır. Fiilin belirgin bir başlangıcı ve bitiş noktası yoktur.

TUD'a göre *anla-* fiilli beş temel zaman (anlıyor, anladı, anlayacak, anlamış, anlar) üzerinden sorgulandığında, TUD *anlıyor* sorgusu için dizilim sonuçları 803, TUD *anladı* sorgusu için dizilim sonuçları 1110, TUD *anlayacak* sorgusu için dizilim sonuçları 378, TUD *anlamış* sorgusu için dizilim sonuçları 943, TUD *anlar* sorgusu için dizilim sonuçları 1608 cümle ile özne sınırlılıkları belirlenmiştir.

Söz konusu fiil, özne sınırlamasına göre canlılar kategorisinde "canlı-erkek, canlı-kadın, canlı-topluluk, canlı-belirsiz, canlı-çocuk ve canlı-hayvan" olmak üzere ayrılırken, cansız kategori de "cansız-kavram > meslek" olmak üzere iki grupta ayrışır.

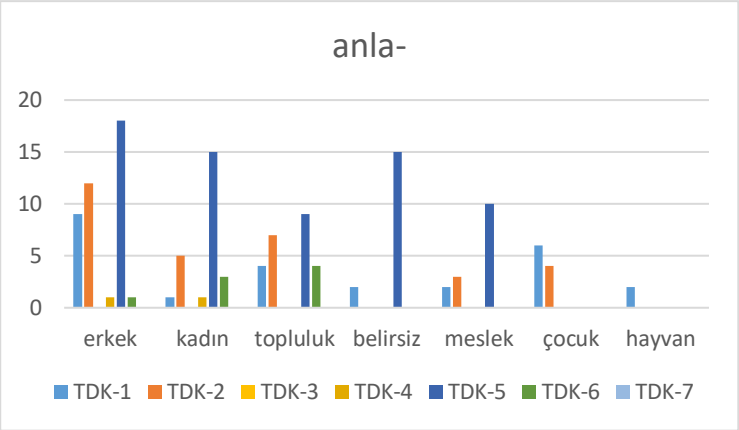

Şekil 2. 2. anla-

Şekil 2'de yer alan bilgilere göre *anla-* fiilinin en fazla *erkek-özne* ile kullanıldığı görülmektedir. *Erkek-özne* kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 2, 4, 6, 7, 16, 17, 21, 35, 39. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 9, 10, 11, 14, 23, 24, 31, 32, 33, 35, 37. Sözlüğün beşinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 5, 8, 12, 13, 14, 15, 18, 19, 20, 23, 25, 27, 28, 29, 30, 34, 36, 38. Sözlüğün dördüncü anlamıyla eşleşen (27); altıncı anlamıyla ise (3) tek bir örneği olduğu görülür. Sözlüğün diğer anlamları ile eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Kadın-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örneği: 1. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 14, 15, 19, 20, 23. Sözlüğün beşinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 3, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 16, 17, 18, 21, 23, 24. Sözlüğün altıncı anlamıyla eşleşen örnekleri: 2, 4, 12. Sözlüğün dördüncü anlamıyla eşleşen sadece tek bir örneği (8) olduğu görülür. Sözlüğün diğer anlamları ile eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Topluluk-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 5, 8, 14, 23. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 6, 7, 17, 19, 20. Sözlüğün beşinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 3, 9, 12, 15, 16, 18, 21, 22, 23. Sözlüğün altıncı anlamıyla eşleşen örnekleri: 4, 10, 11, 13. Sözlüğün diğer anlamları ile eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Belirsiz-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 2, 4. Sözlüğün beşinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17. Sözlüğün diğer anlamları ile eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Meslek-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 9, 10. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 2, 4, 8. Sözlüğün beşinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 3, 5, 6, 7, 11, 12, 13, 14, 15. Sözlüğün diğer anlamları ile eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Çocuk-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 5, 6, 8, 9. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 3, 4, 10, 11. Sözlüğün diğer anlamları ile eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Hayvan-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2. Sözlüğün diğer anlamları ile eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

1.2.1.3. Değerlendirme

Toplam 131 cümleden TDK'de belirtilen yedi temel anlama göre dağılım nedir?

Derlemden elde edilen cümlelerden hareketle *anla-* fiilinin 'birinin duygularını, istek ve düşüncelerini sezebilmek' beşinci anlamı söz konusu olduğunda, fiilin genellikle canlı özne (erkek, kadın, topluluk ve belirsiz) gerektirdiği, buna ek olarak ise cansız kategoride yer verdiğimiz *cansız kavram> meslek* ile kullanımı açıktır. Ancak fiilin sözlükteki 'bir şeyin ne demek olduğunu, neye işaret ettiğini kavramak.' ilk anlamını doğrudan karşılayan örnekleri *hayvan-özne* ve ve *çocuk-özne* ile örtüşmektedir.

Anla- fiili canlı özne kullanımında insanlar olarak ilişkilendirildiğinde derin bir anlamı sezgi yoluyla ifade etmesine karşılık gelir. İnsan, düşünerek kavrama yeteneğine sahiptir. Bu durum zihinsel bir sürecin duygu ve düşünce sistemiyle betimlenmesidir. Duygu ve düşünceler karmaşık durumlar söz konusu olduğunda insanın kendini en iyi ifade etme durumudur. Örneğin, "Sessizliğimden **Cemal Amca** da şaşkınlığımı **anladı.**" veya "Tedirginim. **Leyla anlıyor** durumu, pek fazla oturmuyor yanımda." cümlelerinde görüldüğü üzere duygusal bir durumun çıkarım yoluyla sezinlenmesi söz konusudur.

Anla- fiili canlı özne kullanımında hayvanlar olarak ilişkilendirildiğinde, fiilin sözlükteki ilk tanımına karşılık gelir. Anlam yüzeysel olarak ifade edilir. İnsan öznelerde olduğu gibi karmaşık duygular, düşünceler, derin ifadeler söz konusu değil, idrak edilen şey doğrudan basittir. Örneğin, "Üstüne başına bak. **Köpekler** de **anlıyor** yoksulu zengini." veya "**Üçüncü balık**, ağı görünce tehlikeyi **anladı.**" cümlelerinde görüldüğü üzere bir şeyin neye karşılık geldiği temel anlamıyla ifade edilir. Başka bir deyişle, bir şeyin gerçek anlamının doğrudan kavranması vurgulanmaktadır. Hayvanlar genellikle basit tepkilere sahiptir.

Anla- fiili canlı özne kullanımında çocuk olarak ilişkilendirildiğinde yine bir durumu veya bir şeyi kavrama veya fark etme anlamında kullanılmıştır. Örneğin, "Evet, **çocuklar** her şeyi **anlar**." veya "**Bu çocuk** büyük her şeyi **anlar**." cümlelerinde görüldüğü üzere çocuklar olan biten her şeyi kavrayabilir. Bir çocuğun yaşına ve tecrübelerine uygun olarak bir şeyin temel olarak idrak edilmesi vurgulanır.

Söz konusu fiil cümlelerin yapısına ve kullanıldığı bağlamına göre farklı anlamlar kazanıp durum değişikliği gösterse de fiilin içsel durumu durağandır. Buna göre, *anla-* fiili Vendler'in *durumlar* grubunda yer alır. Söz konusu bir durumunun idrak edilmesi, fark edilmesi veya kavranması olarak herhangi bir olayın süregelen durumuyla ilişkilidir. Söz konusu fiilin içsel yapısında bir heyecan veya aksiyon yer almaz.

Değerlendirmeye dâhil edilmeyen ancak *anla-* fiiliyle birlikte sıklıkla karşımıza çıkan birleşik yapılar şu şekildedir: *dilinden anla-, hâlden anla-, değerini anla-, laftan anla-, arif olan anlar vb. gibi.*

1.2.2. Baskılı Metinlerdeki Örnekler

1. "Bu sebeple **Rakım** şimdiden ders vermekte başarılı olacağını **anladı**." (Efendi, Felatun Bey ve Rakım Efendi, s.23)

2. "**Rakım** geceki olaydan kalfanın haberi olduğunu **anladı**." (Efendi, Felatun Bey ve Rakım Efendi, s.93)

3. "**Kadın düşmanı İrfan Bey**, mektubu okurken..... Kadınlara karşı o güne kadar olan düşmanlığı onlardan lâyıkiyle yüz bulamadığından ileri gelmekte olduğunu **anladı**." (Gürpınar, Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç, s.76)

4. "**İrfan** da **anladı**. Parasını verip kutuyu aldı. Başka bir şey söylemeden dükkândan çıktı." (Gürpınar, Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç, s.132)

5. "**Ahmet Cemil**, Raci'den bahsolduğunu derhal **anladı**." (Uşaklıgil, Mai ve Siyah**,** s.81)

6. "**Ahmet Cemil** refikinin fikrini **anladı**." (Uşaklıgil, Mai ve Siyah**,** s.91)

7. "**Ahmet Cemil** bu akşam kendisini ezen azap altından hiçbir zaman kurtulamayacağını; sofrada, bir vakitler yalnız kendisinin olan şu evin her köşesinde şimdi yabancılıktan asla çıkmayacağını **anladı**." (Uşaklıgil, Mai ve Siyah**,** s.148)

8. "O zaman **Suat** içeride onun sesini işiterek **anladı**." (Rauf, Eylül, s.316)

1. 3. ara-27

1. *(-i)* Birini veya bir şeyi bulmaya çalışmak.

"Dükkânın içinde gözleriyle bir şeyler aradı." - Sait Faik Abasıyanık

2. *(-i)* Bir yerde bir şey bulmak için bakmak, araştırmak.

Ceplerini aramak.

3. *(-i)* Ziyarete, hatır sormaya gitmek.

"Bir kere düştün mü ne arayan olur ne soran!" - Burhan Felek

4. *(-i)* Bir şeyin yokluğunu duyarak geri gelmesini istemek, özlemek

"Seni çok arıyorum, Ziyacığım." - Cahit Sıtkı Tarancı

5. *(-i)* Önem verip istemek.

Ben böyle şeyleri aramam.

6. *(-i)* Bir kişiyle görüşmek üzere telefon etmek.

"Bir adam, mütemadiyen telefonu açıp kapayarak ısrarla bir yeri arıyor." - Esat Mahmut Karakurt

1.3.1. TUD'dan Derlenen Örnek Cümleler

Özne Türlerine Göre

Öznesi Canlı > Erkek

1. "şöyle Doğan'cığım, Biraz önce **Umut aradı**." (W-OD03A4A-0253-844)

2. "Demin **Kuzey** seni **aradı**." (W-SA16B2A-1196-1271)

3. "üç gün sonra **Cahit Uçuk aradı** beni." (W-PI09C4A-4727-426)

4. "Gece üç sıralarında **oğlum aradı**." (W-TE36E1B-3355-610)

5. "yine **Tanju** yarım saat anahtarını **aradı**." (W-NA16B4A-1437-1140)

6. "yazdım da... Sizi **bir bey aradı**." (W-PA16B4A-0591-304)

7. "Gece geç vakit **Doğan aradı**." (W-QE37C4A-0402-498)

8. "**Poyraz** polisi **aradı,** yardım istedi," (W-OE39C2A-0608-296)

9. "Odamda çalışıyorum, **İlhan Selçuk aradı**." (W-RE39C3A-0327-657)

[27] https://sozluk.gov.tr/ 11.28.2023

10. “Biz Evleniyoruz Önce **Mustafa aradı**.” (W-QA16B3A-0617-272)

11. “**Taylan** sol yanına dönüp silahını **aradı**.” (W-HA16B1A-1341-1194)

12. “söyleniyordu. Sonra bir akşam **Fuat aradı**.” (W-PA16B4A-0162-1080)

13. “sigara içtim. Tam çıkacakken **İlyas aradı**.” (W-OA16B4A-0167-1063)

14. “oturdu. "Kusura bakma," dedi. "**Abim aradı**, Bodrum'dan,” (W-RA16B2A-1050-1358)

15. “otele döndükten sonra **Hakan,** Zeynep'i **aradı**.” (W-RA16B4A-1074-1326)

16. “Neler de düşünürsün..." Akşam **Özgür aradı**.” (W-QA16B4A-0299-728)

17. “Sizi **Metin Bey aradı**.” Diyor. (W-SA16B4A-0047-411)

18. “Saat 18.50. **Ertuğrul** otelden **aradı**.” (W-TE39C4A-0359-565)

19. “Ben ablamdayken **Beyazıt aradı**.” (W-PI43C3A-1810-1018)

20. “konuşmuştum Yahya'yla. 15.00 gibi **Orhan aradı**.” (W-UE36E1B-3356-606)

21. “kilo vermişlerdi. Dönmüşler. **Özal** beni **aradı**.” (W-RE13C3A-1379-1178)

22. “kefil gerekiyordu. **Uğur,** hemen Alacakaptan'ı **aradı**.” (W-PI05C3A-0573-323)

23. “kapattıktan yarım saat sonra **Doğan aradı**.” (W-OA16B3A-0043-458)

24. “kapandı. Bir gün **Süheyl** beni **aradı**.” (W-IF39C0A-0194-982)

25. “Az sonra **Tolga Bey aradı**.” (W-TA16B4A-0910-60)

26. “iki gün önce **Kerim** beni **aradı**.” (W-MA16B4A-0150-1099)

27. “iki gün sonra **Özer Bey**, **aradı**.” (W-KE39C3A-0586-309)

28. “**Oğuz** fırsattan istifade Ufuk'u **aradı**.” (W-SA16B2A-1490-1117)

29. “geçmişti, bu kez beni **Mehmet aradı**.” (W-RE39C2A-0358-570)

30. “gelmediğini öğrendikten sonra **Galip**, İskender'i **aradı**.” (W-CA16B3A-0140-1155)

31. “Birkaç gün sonra **Mehmet** beni **aradı**.” (W-RE39C2A-0358-571)

32. “bir gün **Satı Bey** telefonla **aradı**.” (W-DA16B2A-0888-82)

33. “bil bakalım ne oldu? **Babam aradı**.” (W-SA16B2A-0311-686)

34. “**Erol Bey** hemen İstanbul'u **aradı**.” (W-II22C3A-0889-79)

35. “Sabah sabah **Ekrem Abi aradı**.” (W-MA16B3A-0331-636)

36. “Sabahleyin **Burak aradı**, tebrik etti.” (W-QA16B4A-0299-724)

37. “**Ömer Bey** beni gazetenin santralından **aramış**.” (W-RE39C2A-0358-139)

38. “**Hikmet Bey**, Kübra'yı da ofisten **aramış**.” (W-VA16B4A-1030-316)

39. “**Adam** evini telefonla **arar**.” (W-SI22C2A-0449-294)

40. “**Süleyman Ağa** kendisine aylarca isim **arar**.” (W-HI22C4A-0860-101)

41. “otelde **Rüçhan bey** telefonla Türkân'ı **arar**.” (W-JG09C2A-0593-207)

42. “**Metin** ki iki yıldır iş **arar**.” (W-CA16B3A-0577-209)

43. “**Maskeli Adam** bir yeri **arar** telefonla.” (W-PA14B4A-1627-752)

44. “Halit, ayağa kalkarken, "**Murat** seni **arayacak,**"dedi.” (W-QA16B2A-0488-34)

45. “Ağabeyin seni **arıyor** ya da sigara içiyor.” (W-TI41C3A-1344-1107)

46. “Yılmaz beni görünce "**Turgut** seni **arıyor.** Sana çok kızgın" dedi.” (W-JI39C2A-0646-212)

47. “**Sedat** güya benim odamı **arıyor,** yokum!” (W-RE39C2A-0358-458)

48. “**Osman** dersen, gece gündüz iş **arıyor**.” (W-TA16B2A-1210-1159)

49. “**Yaşar Kemal** telefonda, seni **arıyor**.” (W-OG24D1B-3361-476)

50. “Zırrr! Telefon. **Halim arıyor**.” (W-QG09C3A-0803-138)

51. “**Genç Ramiz** elinde mektup adres **arıyor**.” (W-WI45F1D-4817-341)

52. “Bir saat sonra **Memduh** beni **arıyor**.” (W-KA16B5A-0098-52)

Öznesi Canlı > Kadın

(53) 1. “üzerine **Zeynep** de kalkıp Alyat'ı **aradı**.” (W-RA16B4A-1074-1324)

(54) 2. “Kapattık. **Leyla aradı biraz** sonra.” (W-TI45F1D-4908-372)

(55) 3. “Öyle de oldu. **Annem** ablamı **aradı** ablam telaşla geldi.” (W-[I12F1D-4841-382)

(56) 4. “Ertesi gün **Arzu** Zeynep'i **aradı**.” (W-RA16B4A-1074-1325)

(57) 5. “**Esin** beni **aradı”** dedim alçak sesle.” (W-UA16B4A-1185-1279)

(58) 6. “Yazımın çıktığı gün **İffet Hanım aradı**.” (W-RE39C2A-0358-567)

(59) 7. “vasiyet işinin herkes takipçisi... **Hanım aradı**.” (W-PI09C2A-1187-1277)

(60) 8. “sözü söylemiştim. Neyse... Akşam, **Esin aradı**.” (W-QA16B4A-0299-731)

(61) 9. “Evde misin, diye. **Kayınvaldem aradı** ardından.” (W-TI45F1D-4908-371)

(62) 10. “sonra **İstanbul'da yaşayan kızı Yasemin aradı**.” (W-TE39C4A-0359-563)

(63) 11. “Sizi **Gülsen isminde bir hanım aradı**.” (W-CA16B3A-1003-1393)

(64) 12. “sabahın dördü... Az önce **Dilek aradı**.” (W-QA16B4A-0299-725)

(65) 13. “sabahı ben iyi kalktım. **Annesi aradı**.” (W-RC03A2A-1468-1132)

(66) 14. “saat geçmeden **genç bir bayan aradı**.” (W-LH09C2A-0276-787)

(67) 15. “saat 19.45 Az önce **Ayşe aradı**.” (W-KI09C4A-0704-212)

(68) 16. “**Şebnem** diye biri **aradı**.” (W-QA16B2A-0011-1270)

(69) 17. “**Yıldırım Abi'nin hanımı aradı**.” (W-SA16B4A-0047-412)

(71) 18. “**makine mühendisleri odasın'dan Nilgün hanım aradı**.” (W-QI09C4A-1373-1182)

(72) 19. “En çok **annem aradı**, "fazla yazmasın" diye kısa ağladı.” (W-PA16B4A-1043-1365)

(73) 20. “Biz mutfakta uğraşırken **annem aradı**.” (W-TG09C2A-1174-1287)

(74) 21. “istasyona gittim. Bu sırada **Esra aradı**.” (W-SI45F1D-4069-487)

(75) 22. “ilgilenecekti. Bir gün **Bergüzar** beni **aradı**.” (W-TG09C2A-1174-1290)

(76) 23. “huzur veriyor. Ödevimi yaparken **Esra aradı**.” (W-QI22E1C-2910-758)

(77) 24. “hafta sonra **Sibel Hanım** yeniden **aradı**.” (W-QA16B3A-3326-629)

(78) 25. “Akşam üzeri **yeğenim Yasemin aradı**.” (W-QI22E1C-2910-761)

(79) 26. “gitmeyeceğim. **Berrin** sabah saat dokuzda **aradı**.” (W-NA16B1A-0322-665)

(80) 27. “Sabah kahvaltıdan sonra **annem aradı**.” (W-OA16B2A-0787-138)

(81) 28. “girdim. 9 Mayıs, Pazartesi **Dilek aradı**.” (W-QA16B4A-0299-730)

(82) 29. “**Kadın,** sigarası için küllük **aradı**.” (W-EA16B2A-1007-1387)

(83) 30. “etmesi mümkün değil. Bürodan **Özlem aradı**.” (W-KI09C4A-0704-211)

(84) 31. “Akşam sekiz sıralarında **Füsun aradı** tahmin ettiğim gibi.” (W-JI09C4A-1294-1220)

(85) 32. “Derken annemin arkadaşı **Zühal Teyze aradı**.” (W-JA16B2A-0859-95)

(86) 33. “biraz sükûnet bulurdum. Önce **Mine aradı**.” (W-MA16B3A-0331-638)

(87) 34. “Sabaha karşı **annem aradı**, merak etmiş.” (W-TG09C2A-1174-1286)

(88) 35. “**Ayşe,** geçen yılki sınıf arkadaşlarını **aradı**.” (W-FA16B3A-1234-1253)

(89) 36. “Yine **annem,** içi rahat etmemiş, **aramış,**” (W-OA16B2A-0787-40)

(90) 37. “**Annem** beni **aramış,** her zamanki gibi kilisede bulmuş.” (W-RI42E1B-2940-177)

(91) 38. “**Necla** en az on defa **aramış…**” (W-CA16B3A-1003-325)

(92) 39. “**Selin** banktaki kitabını **arar**,” (W-QA14B1A-1631-745)

(93) 40. “Leyla Hanım kafayı çeker beni **arar**,” (W-RE39C3A-0327-411)

(94) 41. “çalınsa, **Azize Hanım** kocasının terliklerini **arıyor**.” (W-QA16B3A-1131-1187)

(95) 42. “yine **İstanbul'dan bir başka hanım arıyor**.” (W-RE39C2A-0358-452)

(96) 43. “On gündür **ev sahibi arıyor**.” (W-JI09C4A-1294-1124)

(97) 44. “**Bilim adamları** geleceklerini okyanuslarda **arıyor** artık.” (W-JD36C4A-1750-973)

(98) 45. “düşüyorum. Bir saat sonra **İdil arıyor**.” (W-KA16B5A-0098-53)

(99) 46. “bir telefon geldi **Tansu Hanım arıyor** efendim.” (W-GD39C3A-0381-421)

(100) 47. “her gün **bir sürü kadın aradı**.” (W-RA16B4A-1074-1331)

Öznesi Cansız > Kavram > Meslek

(101) 1. “Şimdi sizi **Tümen emir subayı aradı**.” (W-DA16B3A-0791-135)

(102) 2. “üzerine **bankacı Burhan Karaçam** bizi **aradı**.” (W-PF10E1B-2867-762)

(103) 3. “**ünlü bir televizyoncu dostum** beni **aradı**.” (W-RE39C2A-0358-583)

(104) 4. “**Vali** telefonunu çıkarıp Erzincan'ı **aradı**.” (W-NA16B4A-0040-480)

(105) 5. “Hemen bu **köyün muhtarı aradı** bizi.” (W-HA16B3A-0781-145)

(106) 6. “**Polisler** üstümüzü **aradı**.” (W-[I12F1D-4840-383)

(107) 7. “**Vali Çotur** daha sonra Denizer'i **aradı**.” (W-DE36C2A-0610-276)

(108) 8. “Sınır Alay Komutanı Albay Tevfık aradı.” (W-QD36C0A-0222-915)

(109) 9. “**Sürücü,** önce onu dikiz aynasında **aradı,** bulamadı.” (W-CA16B2A-1317-1207)

(110) 10. “süre içinde iki kez **sekreter aradı**.” (W-DA16B2A-0888-81)

(111) 11. “sonra **Topkapı Müzesi'nden bir görevli aradı**.” (W-RD37C2A-0811-126)

(112) 12. “sonra **Derya Bey'in sekreteri Gamze aradı**.” (W-KA16B2A-0308-693)

(113) 13. “**Sekreterim** kozmik telefonla bir yerleri **aradı**.” (W-LG22C3A-0892-77)

(114) 14. “sanıyorum, **İçel Valisi Şenol Bey aradı**.” (W-QI43C2A-1809-1019)

(115) 15. “sabahı **Şemdinli Sınır Alay Komutanı aradı**.” (W-QD36C0A-0222-910)

(116) 16. “saatlerinde bu sefer **Ferruh Hoca aradı**.” (W-HI09C4A-0481-385)

(117) 17. “rektörlüğe gönderdim. **Rektör** hemen beni **aradı**.” (W-TI09C4A-0560-336)

(118) 18. “parayı ödememişti. **Karşı tarafın avukatı aradı**.” (W-RA16B4A-1074-1334)

(119) 19. “noktayı koymuştum ki, **Prof. Vural aradı**.” (W-OF32D1B-2722-794)

(120) 20. “**Milli Eğitim Bakanı** telefonla beni **aradı**.” (W-TD02A4A-1401-1166)

(121) 21. “ki, **Nezih Demirkent'in sekreteri** beni **aradı**.” (W-QE37C4A-0402-499)

(122) 22. “ki yavrum... **Danışman**, Bülent Tanla'yı **aradı**.” (W-GD39C3A-0381-520)

(123) 23. “**Konsoloslukta görevli doktor Utku Ünsal aradı**.” (W-KI09C4A-0704-205)

(124) 24. “Kasım'da **Ersever'in avukatı** Emin Emir **aradı**.” (W-GD36C4A-0206-960)

(125) 25. “İşçiler canımı sıkıyor. **Sendikacı Ramazan aradı**.” (W-EA14B1A-1616-1083)

(126) 26. “Hatta **meslektaşlarım, üniversitedeki dost hocalar aradı**.” (W-QI43C2A-1809-1020)

(127) 27. "**Başbakan** tam 15.22'de **aradı**." (W-TE36E1B-3354-620)

(128) 28. "**Bir gazeteci arkadaş** telefonla **aradı**." (W-DG37C4A-0529-350)

(129) 29. "esnada **Ankara Valisi** beni telefonla **aradı**." (W-TD02A4A-1401-1165)

(130) 30. "Ertesi gün **sekreteri Gamze hanım aradı**." (W-KA16B2A-0308-696)

(131) 31. "doğru **Avukat İhsan** beni telefonla **aradı**." (W-RD36C3A-0763-156)

(132) 32. "bir ustayla çalışıyoruz. Dün **usta aradı**." (W-KA16B5A-0098-37)

(133) 33. "Bir ara **yönetmenimiz Mahinur Ergun aradı**." (W-LH09C2A-0276-788)

(134) 34. "**Binbaşı Ersever** telefonla beni gene **aradı**." (W-GD36C4A-0206-961)

(135) 35. "Beni telefonla **bir emekli memur aradı**." (W-LG22C3A-0892-76)

(136) 36. "**Tuğgeneral Abdullah Tenekeci** beni telefonla **aramış."** (W-CD39C3A-0778-41)

(137) 37. "Genelkurmay Başkanı birkaç defa **aramış,** tugaydan bildirdiler." (W-TD09C4A-0211-224)

(138) 38. "**Vali** önce kaymakamı **aramış."** (W-NA16B4A-0040-115)

(139) 39. "Birazdan **başbakanımız** da **arayacak**." (W-PE30D1B-2119-147)

(140) 40. "**Polis** küçük kızı **arıyor** ancak onu gören yok." (W-VI27D1B-2468-770)

(141) 41. "Ertesi gün akşama doğru **başhekim arıyor**." (W-KA16B5A-0098-54)

Öznesi Cansız > Kavram > Organ

(142) 1. "Sabah **gözlerim** Eda'yı **aradı**, bulamadım." (W-OA16B2A-0787-139)

(143) 2. "Yatağın içinde oturdum. **Gözlerim** dadımı **aradı**." (W-UA16B2A-1206-1267)

(144) 3. "**Aylin'in gözleri** Hasan'ı **aradı**." (W-PA16B2A-0748-162)

(145) 4. "sözlerle karşıladı çırak, kahvede. Arkadaşını **aradı gözleri**." (W-SA16B2A-0311-680)

(146) 5. "**Gözlerim** Ali'yi **aradı**." (W-OA16B4A-0046-434)

(147) 6. "Sahneye ilk çıktığımda **gözlerim** annemi **aradı**." (W-QI22E1C-2910-759)

(148) 7. "Kahvaltıya indim. **Gözlerim** onu **aradı**, yoktu." (W-IA16B3A-0602-299)

(149) 8. “o duvarın dibinde **gözleri** onları **aradı**.” (W-QI42E1B-2939-742)

(150) 9. “**gözler** Ali Haydar Ustamı **aradı**.” (W-VI45F1D-4816-405)

(151) 10. “**Gözlerim** garson kızı **aradı**.” (W-LA16B2A-0514-357)

(152) 11. “ki gece yarısıydı. **Gözlerim** Necla'yı **aradı**.” (W-CA16B3A-1003-1392)

(153) 12. “kale maç yapıyorlardı. Önce İsmail'i **aradı gözlerim**.” (W-LA16B4A-0173-1055)

(154) 13. “**İdris'in gözleri** bir an Hülya'yı **aradı**.” (W-QA16B4A-0015-1086)

(155) 14. “içerisine daldığımda **gözlerim**, ilk Robar'ı **aradı**.” (W-NE39C0A-0215-932)

(156) 15. “içeri girer girmez, **gözleri** Hakan'ı **aradı**.” (W-JA16B4A-0854-106)

(157) 16. “henüz kalabalık değildi. **Gözleri** Emin'i **aradı** bulamadı.” (W-HA16B2A-0717-189)

(158) 17. “**Gözleri,** Zühre nineyi **aradı**.” (W-UA16B2A-1206-1266)

(159) 18. “**giren Hasan Ali'nin gözleri** Yusuf'u **aradı**.” (W-UA16B3A-0716-193)

(160) 19. “Mutfakta **gözleri** fırını boşuna **aradı**.” (W-MA16B3A-0039-505)

(161) 20. “**Gözlerim** masaların arasında Tibet'i **aradı**.” (W-RA16B2A-1050-1359)

(162) 21. “Doğan'ın yardımcısı vardı. **Gözlerim** Doğan'ı **aradı**.” (W-OA16B3A-0043-457)

(163) 22. “bu evde mahsurdu. **Gözleri** kediyi **aradı**.” (W-PA16B2A-0692-218)

(164) 23. “Bu arada **gözüm** Şevket Kazan'ı **aradı**.” (W-QI09C3A-1480-1127)

(165) 24. “ayağım karıncalandı. **Gözüm** bir şey **aradı**.” (W-UA16B4A-0320-671)

(166) 25. “Adana'da maçımız var. **Gözlerimiz** sizi **arayacak**.” (W-SI22C1A-0528-30)

(167) 26. “**Bütün gözler** merakla seni **arıyor**.” (W-SG37E1B-2935-622)

(168) 27. “taksiye binmek istiyorum. **Gözlerim** taksi **arıyor**.” (W-IH09C2A-0650-210)

(169) 28. “**Gözlerim** kaç gündür seni **arıyor**.” (W-NA16B4A-0431-391)

(170) 29. “**gözüm** bir Neşet Ruacan albümü **arıyor** ama yok.” (W-NG37C0A-0192-942)

(171) 30. "**Gözlerim** birden geçen haftaki denizkızını **arıyor**." (W-OA16B3A-1289-1129)

(172) 31. "**Gözlerim** bayrağımızı **arıyor**, göremiyorum." (W-CE37C3A-0633-220)

(173) 32. "kez daha bakmış, **gözü** birini **aramış**." (W-UA16B4A-0320-159)

(174) 33. vapura binmesi gerekse **gözleri** Belkıs'ı **arar**." (W-TA16B0A-0145-818)

Öznesi Canlı > Topluluk

(175) 1. "konuyla ilgili **pek çok kimse aradı**." (W-BE39C1A-0857-97)

(176) 2. "Bir sürü ünlü insan aradı sizi." (W-TE39C4A-0359-564)

(177) 3. "**Tanıdık tanımadık herkes aradı**." (W-SE09C3A-0408-483)

(178) 4. "İki gündür **herkes** seni **arıyor**." (W-SI22C3A-0559-274

(179) 5. "**İnsanlar** yakınlarının cesetlerini **arıyor**." (W-RE36E1B-3293-544)

(180) 6. "Telefonları öğrenmişler, **herkes arıyor**." (W-TE39C4A-0359-444)

(181) 7. "**Yeni bir kuşak** dil **arıyor**." (W-NE37C3A-0030-566)

(182) 8. "Elbette **herkes** rızkını **arayacak**." (W-ID39C3A-0426-49)

Öznesi Canlı > Çocuk

(183) 1. "**Çocuk** günlerce kekliğini **aradı.**" (W-UA16B1A-1208-1265)

(184) 2. "telefonda konuştular hatta bazen defalarca **aradı çocuk.** Çocuk askerden izne gelir." (W-RI09C3A-1072-1335)

(185) 3. "**Bir çocuk** çiçeğinin rengini **arıyor**." (W-HA15B1A-1723-993)

(186) 4. "**Kar tatili isteyen çocuklar** beni **arıyor**." (W-SE36E1B-3294-535)

Öznesi Canlı > Hayvan

(187) 1. "zayıf, **zavallı bir keçi** ot **arıyor**." (W-TI42E1B-2942-614)

1.3.1.2. Bulgular

TDK Güncel Türkçe Sözlük ara- fiilini altı temel anlam, bir mecaz anlam olmak üzere yedi maddede toplamıştır. Ancak çalışmanın sınırlılıkları gereği mecaz anlam araştırmaya dahil edilmemiştir.

ara- fiili geçişli bir fiildir. Bu fiile kurulan tüm cümlelerde belirleyici unsur olarak bir özne ve nesne olması zorunludur.

ara- fiili kılınış kategorisine göre incelendiğinde gerçek zaman sürecinin belirli ve tek düşüncesini sezdirdiği için bağımlıdır. Bundan dolayı fiil, Vendler'in *tamamlamalar* kategorisinde yer alır. Fiil, kılınış özelliğine göre sürecin heyecanını yansıtmaz, bir başlangıcı vardır ancak bitiş noktasına odaklanır. İçsel bir hedefi vardır.

TUD'a göre *ara-* fiilini altı temel zaman (arıyor, aradı, arayacak, aramış, arar) üzerinden sorgulandığında, TUD *aradı* sorgusu için dizilim sonuçları 1396, TUD *arıyor* sorgusu için dizilim sonuçları 1234, TUD *arayacak* sorgusu için dizilim sonuçları 194, TUD aramış sorgusu için dizilim sonuçları 326, TUD arar sorgusu için dizilim sonuçları 947 cümle ile özne sınırlılıkları belirlenmiştir.

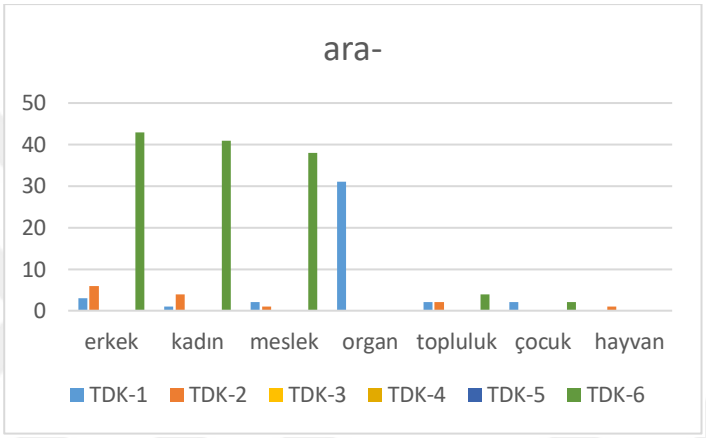

Şekil 2. 3. ara-

Şekil 3'te yer alan bilgilere göre *ara-* fiilinin en fazla *erkek-özne* ile kullanıldığı görülmektedir. *Erkek-özne* kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 45, 46, 47. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 5, 11, 40, 42, 48, 51. Sözlüğün altıncı anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 41, 43, 49, 50, 52. Sözlüğün diğer anlamları ile eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Kadın-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen tek (37) örneği görülür. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 29, 39, 41, 44. Sözlüğün altıncı anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 38, 40, 42, 43, 45, 46. Sözlüğün diğer anlamları ile eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Meslek-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 9, 40. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen tek (6) örneği görülür. Sözlüğün altıncı anlamıyla eşleşen

örnekleri: 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 38, 39, 41.

Organ-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 30, 31, 32, 33. Sözlüğün diğer anlamları ile eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Topluluk-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 4, 8. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 5,7. Sözlüğün altıncı anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 6. Sözlüğün diğer anlamları ile eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Çocuk-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 3. Sözlüğün altıncı anlamıyla eşleşen örnekleri: 2, 4. Sözlüğün diğer anlamları ile eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Hayvan-özne kategorisinin sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen tek (1) örneği görülür. Sözlüğün diğer anlamları ile eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

1.3.1.3. Değerlendirme

Toplam 187 cümleden TDK'de belirtilen altı temel anlama göre dağılım nedir?

Derlemden elde edilen cümlelerden hareketle *ara-* fiilinin 'bir kişiyle görüşmek üzere telefon etmek' altıncı anlamı söz konusu olduğunda, fiilin canlı özne (erkek, kadın, topluluk ve çocuk) gerektirdiği, buna ek olarak ise cansız kategoride yer verdiğimiz *öznesi cansız kavram > meslek* olarak da kullanımı açıktır. Fiilin bahsi geçen anlamı sözlükte altıncı anlam olarak yer almasına rağmen derlemden alınan cümlelere göre kullanımı fiilin sözlükteki birinci anlamından daha yaygındır. Buna ek olarak *ara-* fiilinin 'telefon ile görüşmek' anlamı göz önünde bulundurulduğunda *telefon* sözcüğü ile eşdizimli olarak kullanımı söz konusudur. Bu aşamada *telefon* yardımcı unsurdur. Ancak bazı durumlarda *telefon* sözcüğünün kullanımına bile gerek olmadığı dilde yayınlaşmıştır. Örneğin, "Sabahın dördü... Az önce **Dilek aradı**", "Söyleniyordu. Sonra bir akşam **Fuat aradı**." ve "Süre içinde iki kez **sekreter aradı**." örneklerinde görüldüğü üzere *ara-* fiilinin *telefon* aracılığı ile kullanımı *telefon* sözcüğü olmadan da bağlam içerisinde anlamını korur. Temel anlamını içeren örnekler de mevcuttur ancak şekil 3'te de görüldüğü üzere daha azdır.

Ara- fiilinin 'birini veya bir şeyi bulmaya çalışmak' birinci anlamı söz konusu olduğunda *öznesi cansız kavram > organ* ile kullanımı örtüşmektedir. Sözlüğün birinci anlamını kapsayan *organ-özne* ile karşılık bulan organ *göz*dür. Bu aşamada fiil görme organıyla duyusal anlam niteliğini kullanır. Söz konusu fiilin anlamı dolaylı bir anlam kazanmasına rağmen temel anlamını korur. Görme eylemini gerçekleştiren organdır, ancak organ bir canlıya (insan) aittir. *Göz*ler, birini bulma işlevini yerine getirir. Örneğin, "Sabah **gözlerim** Eda'yı **aradı,** bulamadım.", "**Gözlerim** garson kızı **aradı**." ve "**Gözlerim** Necla'yı **aradı**." örneklerinde de görüldüğü üzere *göz*ler aktif olarak birini bulma/görme çabası içinde olan birer araç olarak kullanılır. *Göz*lerin dikkatli bir şekilde birini gözlemesi durumu söz konusudur. Araç olarak kullanılan *göz* organı görsel arayışın yanı sıra bağlam çıkarılan anlama göre beklenti içinde olma durumunu ifade eder. Ancak özne yine de bir organ olarak kavramsallaşır.

Fiilin 'bir yerde bir şey bulmak için bakmak, araştırmak' ikinci anlamı söz konusu olduğunda canlı özne (kadın, erkek, topluluk, çocuk ve hayvan); cansız özne (kavram > meslek) gerektirdiği görülür. Örneğin, "yine **Tanju** yarım saat anahtarını **aradı**.", "**Selin** banktaki kitabını **arar**.", "**Polisler** üstümüzü **aradı**.", "**Çocuk** günlerce kekliğini **aradı.**" ve "Zayıf, **zavallı bir keçi** ot **arıyor**." cümlelerinde de görüldüğü üzere öznelerin bir şeyi arayış içerisinde olduğu ifade edilir. Sözlüğün birinci anlamından ayıran durum aranan şeyin bir kişi değil, cansız bir nesneyi bulma çabasıdır.

Sonuç olarak *ara-* fiili insanlar dışında hayvanlar veya kavramsal öznelerle kullanılabilir, ancak anlam yine arama eylemini korur. Söz konusu fiilin içsel hedefi süreklilik ifade eder, durağan değildir. Fiilin içsel bir hedefinde *bul-* eylemi ile bitiş söz konusudur. *Yürü-* eylemi gibi aktif bir fiil değildir. Aktif fiiller bitişe odaklanmaz. Buna göre *ara-* fiili Vendler'in *tamamlamalar* grubunda yer alır.

Değerlendirmeye dahil edilmeyen ancak *ara-* fiiliyle birlikte sıklıkla karşımıza çıkan birleşik yapılar şu şekildedir: *Destek ara-, çare ara- çözüm ara-, karşılık ara-, sebep/ neden ara, fırsat ara-, çıkış yolları ara-, bahane ara-, bela ara-, çıkış ara-, kaçacak delik ara-, şans ara- vb. gibi.*

1. 4. beğen-[28]

1. *(-i)* İyi veya güzel bulmak; açmak.

"Biz çocuklar evimizi çok beğendik." - Ayla Kutlu

[28] https://sozluk.gov.tr/ 20.08.2024

2. *(-i)* Benzerleri arasından birini seçip ayırmak.

"İçlerinde Elif'i beğendi. Beğendi ne? Elif'i görünce on sekiz yaşındaki bir sevdalının yüreğini taktılar sanki Bektaş'a." - Kemal Ateş

3. *(-i)* Onaylamak, kabul etmek, tasvip etmek.

1.4.1. TUD'dan Derlenen Örnek Cümleler

1. Özne Türlerine Göre
2. Öznesi Cansız > Kavram > Meslek

1. "Üftâde'yi oynadım. **Hocalar** pek **beğendi.**" (W-FA16B1A-1503-135)

2. "soru cevap yaptık **hoca** çok **beğendi.**" (W-XI44F1D-5086-57)

3. "**Kral** çok **beğendi** ve kendisi de krallık kravatları…" (W-NI22C1A-0290-94)

4. "**Müdürümüz** de bu düşünceyi çok **beğendi.**" (W-TI19E1A-4012-71)

5. "kurduğu köprüyü, **Kanuni Süleyman** çok **beğendi.**" (W-UI19E1A-4024-69)

6. "**Paşa** Afyon gençliğini çok **beğendi.**" (W-VA16B3A-1038-165)

7. "**Başkan** bu düşünceyi **beğendi.**" (W-NE39C0A-0215-114)

8. "**Kemal Paşa** tütün tabakasını çok **beğendi.**" (W-KE39C2A-2612-101)

9. "Gürcistan'a gönderileceği öğrenildi. **Başkan beğendi.**" (W-QI31D1B-2411-106)

10. "**Hocam**a gösterdim, pek **beğendi.**" (W-LG09C4A-0107-160)

11. "**bölümünün hocası** kollarıma baktı ve **beğendi.**" (W-NG37C0A-0192-122)

12. "Sabah **müdür**e verdim, çok **beğendi.**" (W-QA16B3A-0617-37)

13. "**Sayın Başbakan** yaptığımız yemekleri çok **beğendi.**" (W-SF25D1B-2782-98)

14. "şey istediğim gibi. **Paşa** çok **beğenecek**." (W-FA16B2A-0984-3)

15. "**Padişah** o kadar **beğenecek** ki." (W-TA16B2A-1200-49)

16. "**Kral** en çok Ester'i **beğenir** ve…" (W-JH42C0A-0337-50)

17. "haftaya sınıfta sunucaz inş **hoca beğenir** sizde yapabilirsiniz" (W-XI44F1D-5086-31)

18. "**Patron** bu kez **beğenir** ve…" (W-KG09C2A-0574-26)

19. "**Padişah** ipekli kumaşı çok **beğenir**." (W-HD05A2A-0565-27)

20. "**Sonradan yetişen doktor** müdahaleyi **beğenir**." (W-HE39E1B-2836-74)

21. "**çevremdeki müzisyen arkadaşlarım** da çok **beğeniyor**." (W-QG37E1B-2933-50)

22. "Hastanızı **beğeniyor** ve takdir ediyorsunuz **doktor**." (W-RA15B4A-0542-26)

23. "**Sultan Mehmet** o camiyi çok **beğeniyor** ve…" (W-UF10E1B-2872-52)

24. "provalarına katılıyorum. **Edebiyat öğretmenimiz** çok **beğeniyor**." (W-MA16B2A-1950-67)

25. "**Usta** beni çok **beğeniyor**. Motor sökmeyi, takmayı öğrendim." (W-SA16B1A-0768-14)

26. "gibi **iki büyük hoca** seni **beğeniyor**." (W-OI22E1B-2908-51)

27. "**Emre Hoca** plana takılmış. **Beğeniyor** ve onaylıyor." (W-ND39C2A-1757-3)

28. "**Azeri saksofoncu** Tevfik şabanov'u **beğeniyor**." (W-OG37C0A-0191-78)

29. "hey adam, **barmen** de şairi **beğeniyor**." (W-HA16B1A-1341-90)

30. "Yusuf'un resmini **öğretmeni** de çok **beğenmiş,"** (W-VI22E1B-2915-127)

31. "**Hasta** yeni çıkan zinciri çok **beğenmiş,"** (W-UI45F1D-4773-68)

32. "başlamış. **Padişah** bu gösteriyi çok **beğenmiş,"** (W-VA16B1A-1245-216)

33. "**Borsa'nın başkanı** bu işi **beğenmiş**," (W-JF25D1B-2785-144)

Öznesi Canlı > Erkek

(34) 1. "**Saraç** bu karşılıkları çok **beğendi**;" (W-ED02A1B-3649-81)

(35) 2. "Feyyaz, **Uğur** benim kasketimi **beğendi** ona aynısından…" (W-PI05C3A-0573-44)

(36) 3. "**Nihat** da Aydın adını çok **beğendi**." (W-RG09C4A-1169-154)

(37) 4. "**Nejat Bey'le** tanıştım. Beni çok **beğendi**." (W-FA16B1A-0390-77)

(38) 5. "kızıydı; Atike Demircan. **Cengiz** de **beğendi**." (W-SA09C1A-0240-108)

(39) 6. "karıkoca geldi, **kocası** bir resim **beğendi**." (W-NE41C3A-1031-166)

(40) 7. "**Ahmet Kabaklı** da okuyup **beğendi** yazıyı ve…" (W-TI09C3A-1229-149)

(41) 8. "**Cemal Bey** onun yazdığı temsili **beğendi**." (W-JA14B1A-1622-133)

(42) 9. "**Ünal** hastaneyi **beğendi**." (W-TI09C4A-0560-46)

(43) 10. "**Ercan** da **beğendi** bu öneriyi." (W-MA16B2A-1950-117)

(44) 11. "**Babam** bu yazıyı çok **beğendi**." (W-HE39C4A-1359-142)

(45) 12. "markayı dizmiş. **Ertuğrul** onlardan birini **beğenecek**." (W-TE39C4A-0359-19)

(46) 13. "**Firavun,** Yusuf'un tabirini **beğenir**." (W-JH42C0A-0337-52)

(47) 14. "Şimdi **Evren** bu yalıyı **beğenir**." (W-RE13C3A-1379-97)

(48) 15. "olduğunu biliyorlar ve **Süleyman** onu **beğenir** de..." (W-PD03A0A-1674-91)

(49) 16. "**Babam** da çok **beğenir** Yavuz ağabeyi." (W-SA16B1A-0768-13)

(50) 17. "**Babam** hâlâ çocukluğunda dinlediği müzisyenleri **beğenir**." (W-OA16B1A-1221-107)

(51) 18. "Görüyor **Sabri** beni, **beğeniyor**." (W-MA16B2A-0874-9)

(52) 19. "sesle Hüseyin, **babam** seni çok **beğeniyor**." (W-SA16B1A-0671-19)

(53) 20. "**Mehmet Söğütoğlu,** dinlediği müziği çok **beğeniyor**," (W-HG41C1A-1181-98)

(54) 21. "**Mehmet Koç**, yediği Lahmacunları çok **beğeniyor**," (W-KI37C2A-1332-91)

(55) 22. "**Cem** onu **beğeniyor** hoş adam diyor." (W-HA16B1A-0367-37)

(56) 23. "**Cem** onu **beğeniyor** hoş kadın diyor." (W-HA16B1A-0367-36)

(57) 24. "**Çetin Emeç** Paris yazımı çok **beğenmiş**..." (W-DI22C3A-0719-25)

(58) 25. "**Adam beğenmiş,** kaynak bile belirtmeden yayımlamış." (W-WI45F1D-4709-74)

(59) 26. "**izleyen Rauf Başer abi** beni **beğenmiş**." (W-PI22E1B-2909-135)

(60) 27. "**Erkan Özerman** beni dinleyip çok **beğenmiş**." (W-SE09C3A-0408-86)

(61) 28. "**Egemen** de bu fikri çok **beğenmiş**." (W-NG09C3A-0416-84)

(62) 29. "**Benim oğlum beğenmiş** o kızcağızı..." (W-RE09C3A-0028-138)

(63) 30. “**Asım** seni sordu. Resimlerini çok **beğenmiş** almak istiyor.” (W-CI22C3A-0678-30)

Öznesi Canlı > Kadın

(64) 1. “Evlendiğinde bile **annesi beğendi.**” (W-IA15B3A-0555-51)

(65) 2. “**Annemi** aradım. Fikrimi **beğendi.**” (W-UA16B4A-1185-152)

(66) 3. “**O kız** seni **beğendi.**” (W-LA16B4A-0687-31)

(67) 4. “Ona da başladım. **Kızlar** çok **beğendi.**” (W-UI09C4A-1027-168)

(68) 5. “Mahcup olmadan... **Hatice Hanım** bile **beğendi.**” (W-RA14B3A-0553-52)

(69) 6. “**Selin beğendi** ama, kuafördeyken telefon etti,” (W-OA16B4A-0167-130)

(70) 7. “**Kübracık** baskılı bir tişört **beğendi.**” (W-YI45F1D-4819-61)

(71) 8. “iki ay kalıyor. **Kızları** burayı **beğendi.**” (W-VE05A4A-2591-102)

(72) 9. “Hanım kurabiyeler yapmıştı. **Annem** çok **beğendi.**” (W-NI22C4A-0366-80)

(73) 10. “**Genç kız** onu görür görmez **beğendi** ve sevdi.” (W-OA16B2A-1004-171)

(74) 11. “bir makyaj yaptım. **Kızlar** çok **beğendi.**” (W-UI09C4A-1027-169)

(75) 12. “**Lara,** hikâyemi çok **beğendi.**” (W-UA16B3A-1132-156)

(76) 13. “**Annem** bu seçimimizi pek **beğendi.**” (W-JA16B2A-0859-19)

(77) 14. “kargoya verdim. Umarım **Selen hanım beğenir**.” (W-VI44F1D-5114-30)

(78) 15. “**Adeviye Hanım** düğünde görür onu, **beğenir**.” (W-TE36E1B-3354-56)

(79) 16. “**Bu kadın** deşşete düşer, deşşetli **beğenir**…” (W-NA16B3A-0615-19)

(80) 17. “**Kadın** bizim sülâleyi **beğeniyor**.” (W-NI09C3A-0034-40)

(81) 18. “**İpek** her şeyi çok **beğeniyor**.” (W-VI19E1A-3999-34)

(82) 19. “da **kadın** erkeğin bir yanını **beğeniyor**.” (W-DA16B2A-0639-23)

(83) 20. “Kendisini **kadınlar beğeniyor** bilirdi.” (W-OE09C2A-1417-88)

(84) 21. “**Benim hatun** ne çok **beğenmiş**, hemen alayım…” (W-XI45E1C-5070-56)

(85) 22. “**Kız** bir mağazada birkaç elbise **beğenmiş**.” (W-LE41C2A-1360-208)

(86) 23. “**Nevber Hanım** kızı pek **beğenmiş**.” (W-MA16B4A-0588-41)

(87) 24. “**annesi** Nilgün'ü görür görmez **beğenmiş**.” (W-TA16B1A-0918-10)

(88) 25. "**Karısı** oyununu İstanbul'da görüp çok **beğenmiş**." (W-NG09C3A-0416-85)

(89) 26. "**Kütüphaneci teyze** Orhan'ı çok **beğenmiş**." (W-VI19E1A-3997-94)

(90) 27. "**Anne** kızının ilk aşkını **beğendi.**" (W-HA16B1A-0367-79)

Öznesi Canlı > Topluluk

(91) 1. "Çok güzel oldu. **Herkes beğendi.**" (W-KA16B1A-0705-30)

(92) 2. "Herkes çok **beğendi,** Nezihe Hanım teşekkür etti." (W-PG09C3A-0021-112)

(93) 3. "tarife önerisini **futbol kulüpleri** çok **beğendi**." (W-DI09C2A-1054-161)

(94) 4. "**Tanıştığımız arkadaşlar** Türkçe telaffuzumu çok **beğendi**." (W-RE36E1B-3293-91)

(95) 5. "**İtalyanlar** Arbella'yı çok **beğendi**." (W-VF25D1B-2792-97)

(96) 6. "film gösteriliyordu. **Filmi** herkes çok **beğendi**." (W-CG37C4A-3365-84)

(97) 7. "anlattıkça heyecanımız yatıştı. **Herkes** çok **beğendi**." (W-VI19E1A-4001-74)

(98) 8. "Çok beğendim, **herkes beğenecek**." (W-RA14B3A-0553-14)

(99) 9. "**sadece taraftarlarımız değil**, **rakipler** de **beğenecek**." (W-MI31D1B-2339-32)

(100) 10. "**HERKES** KENDİ GÖRÜŞÜNÜ **BEĞENİR**." (W-PH42C3A-0819-3)

(101) 11. "sadece zevk alır, **seyirci** sadece **beğenir**." (W-QG37E1B-2933-67)

(102) 12. "hissettim ki; **herkes** James Dean'ı **beğenir**." (W-MG09C3A-0355-47)

(103) 13. "halkının gönlüne girmek vardır. **Halk beğenir** ama." (W-KG43C4A-3334-57)

(104) 14. "**Yönetim ve ortaklar** stratejiyi **beğenir**." (W-KE39E1B-2839-70)

(105) 15. "benim kayınvalidemle ilişkimi **herkes** çok **beğenir**." (W-SI32D1B-2551-77)

(106) 16. "**Bizim şirkettekiler** pek bi **beğeniyor** benim muffinlerimi…" (W-YI45F1D-4805-29)

(107) 17. "ithal ettiğimiz bu makineleri **herkes beğeniyor,**" (W-JF32D1B-2575-60)

(108) 18. "**insanlar** yan yana geliyor, birbirini **beğeniyor,**" (W-MG09C3A-0355-39)

(109) 19. "iki bileziğim var, **herkes** çok **beğeniyor.**" (W-UE36E1B-3296-44)

(110) 20. “Ne ilginç! **İnsanlar** çiçekleri **beğeniyor,**” (W-PA16B1A-1219-96)

(111) 21. “ederim, **herkes** sizin gibi, çok **beğeniyor** koltuklarımı.” (W-QA16B3A-0617-24)

(112) 22. “**Türk halkı** klibi çok **beğenmiş** ve” (W-NI22C2A-0169-186)

(113) 23. “**Vatandaşlar** komisyonun bu açıklamasını çok **beğenmiş**.” (W-HC06E1B-3081-117)

(114) 24. “**Gelen misafirler**, kızı çok **beğenmiş**,” (W-UA16B1A-1207-220)

(115) 25. “**Perihan'ın büyükleri** Oktay'ı **beğeniyor** ve…” (W-OA16B3A-0737-16)

(116) 26. “Hemen hemen **herkes** hikâyeyi **beğenmiş**,” (W-QI09C4A-1373-204)

Öznesi Cansız > Belirsiz

(117) 1. “**Kimi** çok **beğendi** kimi eleştirdi.” (W-ND02A2A-0373-78)

(118) 2. “**Kimisi** Coca-Cola'nın tadını **beğenir** kimisi Pepsi'nin.” (W-WI45F1D-4721-37)

(119) 3. “Dilerim **arkadaşım** armağanını **beğenir**.” (W-LH32D1B-2564-75)

(120) 4. “Mesela **okulda biri** beni **beğenir**.” (W-SE36E1B-3294-60)

(121) 5. “**Birileri** görür de; bir şeyler **beğenir**.” (W-OA16B3A-0033-49)

(122) 6. “ardından **iki genç** birbirini görür **beğenir**.” (W-TE36E1B-3354-55)

(123) 7. “yerden yere vurmuş, **kimileri** çok **beğenmiş** ve övmüş.” (W-OA16B0A-0112-224)

(124) 8. “**Birisi** gelip bizi **beğenecek,** almaya karar verecek,” (W-ID37C3A-1061-54)

1.4.1.2. Bulgular

TDK Güncel Türkçe Sözlük beğen- fiilini temel anlamıyla üç maddede toplamıştır.

beğen- fiili geçişli bir fiildir. Bu fiile kurulan tüm cümlelerde belirleyici unsur olarak bir özne ve nesne olması zorunludur.

beğen- fiili kılınış kategorisine göre incelendiğinde Vendler’in *durumlar* kategorisinde yer alır. Söz konusu fiil durağandır. Vendler’in kılınış kategorisinde bu fiiller İngilizce’de şimdiki zamanla işaretlenmezler ancak Türkçe’de şimdiki zaman ile işaretlenirler. Fiilin içsel hedefinde bir ana vurgu yapması beklenmez. Eylem süregelen bir biçimde devam eder.

TUD'a göre *beğen-* fiilini altı temel zaman (beğeniyor, beğendi, beğenmiş, beğenecek, beğenir) üzerinden sorgulandığında, TUD *beğeniyor* sorgusu için dizilim sonuçları 107, TUD *beğendi* sorgusu için dizilim sonuçları 172, TUD *beğenmiş* sorgusu için dizilim sonuçları 231, TUD *beğenecek* sorgusu için dizilim sonuçları 57, TUD *beğenir* sorgusu için dizilim sonuçları 114 cümle ile özne sınırlılıkları belirlenmiştir.

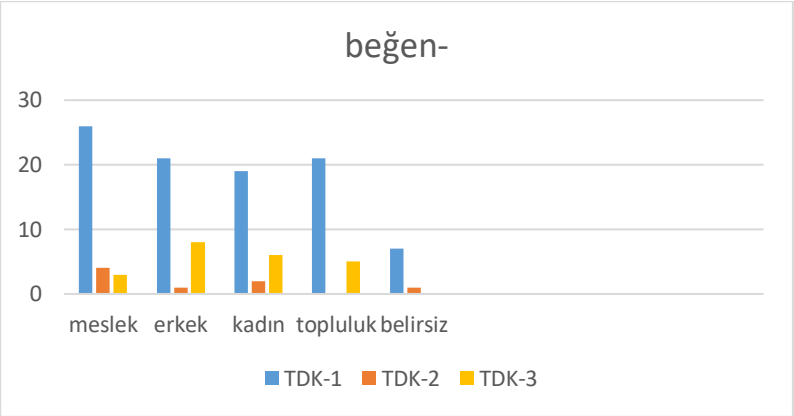

Şekil 2. 4. beğen-

Şekil 4'te yer alan bilgilere göre *beğen-* fiili en fazla *meslek-özne* ile kullanıldığı görülmektedir. *Meslek-özne* kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 33. Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 4, 7, 27. Sözlüğün ikinci anlamı ile eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Erkek-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 2, 3, 5, 6, 8, 9, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 25, 26, 27, 29, 30. Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 7, 10, 11, 16, 23, 24, 28. Sözlüğün ikinci anlamı ile eşleşen (12) tek bir örneği görülmektedir.

Kadın-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 14, 15, 16, 18, 20, 21, 23, 24, 25, 26. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 7, 23. Sözlüğün üçünü anlamı ile örnekleri: 2, 12, 13, 17, 19, 27.

Topluluk-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 26. Sözlüğün üçünü anlamı ile örnekleri: 3, 10, 13, 14, 25. Sözlüğün ikinci anlamı ile eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Belirsiz-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7. Sözlüğün ikinci anlamı ile eşleşen (8) tek bir örneği görülmektedir. Sözlüğün üçünü anlamı ile eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

beğen- fiili özne sınırlamasında *meslek-özne* kategorisinde diğer öznelere oranla az bir farkla öne geçmiştir. Söz konusu fiil, *TDK Güncel Türkçe Sözlük* 'ün verdiği üç anlam ile eşleştirildiğinde sözlüğün 1. anlamıyla kullanımı söz konusudur.

1.4.1.3. Değerlendirme

Toplam 124 cümleden TDK'de belirtilen 3 anlama göre dağılım nedir?

Bu anlamlara göre öznelerin genel bir değerlendirmesi *beğen-* fiilinin sözlükteki birinci anlamı 'iyi veya güzel bulmak; açmak' söz konusu olduğunda, fiilin canlı özne (erkek, kadın, topluluk, belirsiz) gerektirdiği olağandır. Söz konusu özneler herhangi bir durumu duyguların etkisiyle değerlendirerek kabul eder. Bu değerlendirme kişiden kişiye değişeceği için *beğen-* fiili subjektif olarak kişisel bir tutum sergiler.

Beğen- fiili öznesi bir kavram olarak meslek olduğunda hiyerarşik düzeni temsil eder. Bu bağlamda, söz konusu fiil öznelerin statüsüne göre farklı anlamlar taşıyabilir. Örneğin, "**Müdürümüz** de bu düşünceyi çok **beğendi.**" ve "**Başkan** bu düşünceyi **beğendi.**" cümlelerinde ifade edilen beğenme eylemi, fiilin üçüncü "onaylamak, kabul etmek, tasvip etmek" anlamıyla uyumluluk gösterir. Bu aşamada başkan, müdür, patron gibi üst düzey yöneticiler veya otoritelerin belirli bir düşünceyi tasvip etmeleri onaylanan işlerin devamı stratejik bir öneme vurgu yapar. Buna göre *beğen-* fiili bir işin devamlılığı söz konusu olduğunda subjektif olarak kişisel bir tutum sergilemez. Ancak, özne bir hoca veya öğretmen olduğunda örneğin, "**Hocam**a gösterdim, pek **beğendi.**" ve "Provalarına katılıyorum. **Edebiyat öğretmenimiz** çok **beğeniyor**." cümlelerinde görüldüğü üzere eğitimci öznelerin genellikle bir öğrencinin başarısını veya çabalarını takdir etmesi üzerinde şekillenir.

TUD'a göre *beğen-* fiilini altı temel zaman (beğeniyor, beğendi, beğenmiş, beğenecek, beğenir) üzerinden sorgulandığında, söz konusu fiilin canlı özne gerektirdiği ancak diğer fiillerin özne kategorilerinde yer alan *çocuk-özne* ile kullanımı yoktur. TUD sorgusunda *çocuk* sözcüğü tarandığında "**çocuk** çok bencil ve kendini **beğenmi**ş" (W-QI22E1C-2910-134) örneği yer almaktadır. Örnek cümlede yer alan *kendini beğenmiş* ifadesi deyimselleştiği için değerlendirmeye dâhil edilmemiştir.

Vendler'in sınıflandırma sistemi çerçevesinde *beğen-* fiili *durumlar* grubunda yer alır. Buna göre, bir bireyin bir durumu/şeyi beğenmesi anlık bir olayla başlasa bile belirli bir süre

boyunca devam ederek stabil bir duruma dönüşür. Bu aşamada ek olarak beğenme eylemi aynı zamanda düşünce fiilidir.

1.4.2. Baskılı Metinlerdeki Örnekler

1. "Şarkıyı üç gündür meşk etmiş olduklarından o kadar güzel söylediler ki **Felatun Bey** de ister istemez **beğendi**." (Efendi, Felatun Bey ve Rakım Efendi, s.53)

1. 5. bekle-29

1. *(-i)* Bir iş oluncaya, biri gelinceye değin bir yerde kalmak, durmak.

"Ben de seni bekliyordum zaten." - Ahmet Ümit

2. *(-i)* Süre tanımak, acele etmemek.

"Bu ikramın sebebini anlamak için telaşsız bekledi." - Nazım Hikmet

3. *(-i)* Bir şeyi, bir kimseyi gözetmek, korumak, muhafaza etmek.

Eşyayı beklemek. Tutukluları beklemek.

4. *(-i)* Ummak

"Nikâhtan bu kadar keramet bekleme!" - Peyami Safa

5. *(-i)* Karşılaşma ihtimali bulunmak.

"Oysa bizi bekleyen yaşam bu değildi." - Reha Mağden

6. *(-i)* Aramak, istemek.

"Bu tecrübeli deniz kurdunun muhakkak bir beklediği var." - Feridun Fazıl Tülbentçi

7. *(-i)* Oyalanmak.

1.5.1. TUD'dan Derlenen Örnek Cümleler

Özne Türlerine Göre
Öznesi Canlı > Topluluk

1. "**Herkes** cuma gününü merakla **bekledi**." (W-SI22E1B-2912-516)

2. "Daha önce **birçok kişi bekledi** ve gelmedi, çağırmanız gerekiyor" (W-QA16B2A-0626-248)

3. "**Bütün memleket** radyolar başında **bekledi**." (W-DD39C2A-0680-208)

4. "bir **İngiliz kurtarma ekibi bekledi.**" (W-ME30D1B-2126-612)

[29] https://sozluk.gov.tr/ 07.07.2022, 16.01

5. “**Analar, babalar, kardeşler** hapishane kapılarında **bekledi.**” (W-DG37C4A-0529-281)

6. “akşam **Muğla halkı** sizi saatlerce **bekledi,**” (W-TG09C3A-0019-621)

7. “**Hepsi**, her zaman beni **bekledi**.” (W-DA14B1A-1672-660)

8. “**Yahudi dünyası** bir Mesih **bekler**.” (W-NH42C2A-1324-895)

9. “**Herkes** merakla çıkışını **bekler**.” (W-FA16B2A-0984-39)

10. “**Vatan** bizden çok şey **bekler**.” (W-QA16B4A-0015-788)

11. “sen müdürsün; bunu **herkes** senden **bekler.**” (W-GC03A2A-1177-954)

12. “**herkes** ekmek parası diye **bekler** orada.” (W-NE09C2A-0324-440)

13. “**Devlet** sizden hizmet **bekler**.” (W-UA14B1A-1595-797)

14. “**Herkes** dikkatle onun konuşmasını **bekler**.” (W-EA14B1A-1616-779)

15. “Ankara'ya dönüyorum. Beni **bekler Ankara**, biliyorum.” (W-LG22C3A-0892-61)

16. “Biliyorsun, **okul** seni **bekler** sonra. Sıralar üzülür.” (W-PI22E1B-2909-522)

17. “**Millet** senden onları yaşatmanı **bekler**.” (W-II22C3A-0566-200)

18. “**Dostlar** birbirlerini **bekler** iki muhabbet olsun diye.” (W-UG37E1B-3068-458)

19. “”Yahu hemşerim, **kapıdaki halk** boşa **bekler**.” (W-LH09C2A-0276-549)

20. “**Halk,** sizden de bir şeyler **bekler**.” (W-CD39C2A-0392-346)

21. “sonra **Hükümet** Temmuz ayına kadar **bekleyecek** ve” (W-DI09C2A-1054-221)

22. “komando doğuda**, 400 komando** batıda **bekleyecek**.” (W-TD09C4A-0211-158)

23. “**Herkes** senden öyle şeyler **bekleyecek** ki ki şaşıp kalacaksın.” (W-GE39C2A-1062-218)

24. “**şimdi bir sürü insan** sırada **bekliyor**.” (W-VD05A1A-2035-1371)

25. “**Halk** çok şey **bekliyor**.” (W-VD05A1A-2035-2412)

26. “Onun için de **Ankara bekliyor**. İşin bu tarafı doğru.” (W-NE43C2A-1884-1982)

27. “**ücretsiz çalışmaya razı binlerce kişi bekliyor**.” (W-TE39C4A-0359-1776)

28. “**Anadolu** senin de kararını **bekliyor**.” (W-DD39C3A-0982-1443)

29. “Bekliyor, bekleyecek. **Herkes bekliyor**.” (W-TA16B0A-0145-1858)

29. “**Ordular** alarmda, emir **bekliyor...**” (W-SA16B0A-0125-876)

30. “Çık lan artık, **herkes** kapıda **bekliyor**.” (W-TA16B3A-0450-882)

31. “Kıyameti **herkes** kendince **bekliyor**.” (W-RA16B0A-0151-2408)

32. “yıkılıyor, **herkes** de durmuş öyle **bekliyor**.” (W-JA16B4A-0347-2263)

33. “**İran,** Türk yatırımcı **bekliyor**.” (W-SE36E1B-3352-2044)

34. “Elele verelim, **millet** bunu **bekliyor**.” (W-RI27D1B-2460-1310)

35. “Bitir artık! **Herkes** bizi **bekliyor**.” (W-UA16B4A-0320-1047)

36. “Kapıda **yüzlerce hasta** sıra **bekliyor**.” (W-OD39C2A-1194-50)

37. “**Herkes** her şeyi benden **bekliyo**r.” (W-NA16B3A-0615-394)

38. “tıklım tıklım dolu, **herkes** medeniyeti **bekliyo**r.” (W-LH09C2A-0276-1337)

39. “Halen **93 mahkûm** infazlarını **bekliyo**r.” (W-SE30D1B-2110-1474)

40. “**20-25 kişi** silah **bekliyo**r.” (W-KE39C4A-0274-199)

41. “Durmayın, **Meydan** bizi **bekliyo**r.” (W-UE39C1A-2603-551)

42. “**Misafirler** salonda **bekliyo**r ama” (W-CI37C3A-0469-1457)

43. “**Taraftar** da ondan çok şey **bekliyo**r.” (W-LI31D1B-2426-1160)

44. “**Kalabalık** otobüsün kalkmasını **bekliyo**r.” (W-GC06E1B-3080-755)

45. “**Millet bekliyor** dışarda da!” (W-EA16B4A-0688-2029)

46. “**Herkes** şans meleğini **bekliyo**r.” (W-LI41C3A-1361-520)

47. “**Türkiye** bizden çözüm **bekliyo**r.” (W-ND30D1B-2198-1210)

48. “**Herkes** okulun önünde çocuğunu **bekliyo**r.” (W-VI27D1B-2468-1923)

49. “Tabii **aileler** merakla **bekliyo**r.” (W-SI22C2A-0449-945)

50. “**Kocaelispor'u** kötü günler **bekliyo**r.” (W-OI31D1B-2328-1342)

51. “fazla devlet desteğini **Türkiyeli aileler bekliyo**r.” (W-VC29D1B-2437-327)

52. “**Tüm koğuş** merakla **bekliyo**r.” (W-CA16B3A-1557-1229)

53. “Ermeni Türk sınırında **Rus askerleri bekliyo**r.” (W-JE39E1B-2838-800)

54. “**İspanyollarla birlikte tüm yolcular bekliyo**r.” (W-HI13C4A-1940-118)

55. “**Yolcular** inatla durakta **bekliyo**r.” (W-OG24D1B-2300-275)

Öznesi Canlı > Erkek

(56) 1. “Çınar, "Evet?" diyerek bir yanıt **bekledi**.” (W-IA16B3A-0300-492)

(57) 2. “**Babam** öksürdü, bir süre **bekledi**,” (W-MA16B1A-0729-174)

(58) 3. “**Cengiz Han** bunları günlerce **bekledi**.” (W-TE05A3A-1451-709)

(59) 4. “**Zavallı Ömer,** bütün gece başımda **bekledi**.” (W-HA16B1A-0367-430)

(60) 5. “Abdülkadir söylendi. **Bünyamin bekledi**, yüksek sesle bir söyle hele,” (W-QA16B2A-0011-822)

(61) 6. “**Metin** arkasından "nerelisiniz?" sorusunu **bekledi**,” (W-DA16B2A-0639-232)

(62) 7. “**Cahit** yukarı gelmedi aşağıda **bekledi**.” (W-IF39C0A-0194-624)

(63) 8. “**Sinan**, sessizce açıklama **bekledi**.” (W-RA16B2A-0403-395)

(64) 9. “**Oğuz** onların tekrar salondan çıkmalarını **bekledi**.” (W-DA16B3A-1494-697)

(65) 10. “kırmızı ışık yandı. **Serkan** ışıkları **bekledi**,” (W-MA16B1A-0689-200)

(66) 11. “Baktı **babam** bana, sadece, **bekledi**.” (W-DA16B4A-3349-458)

(67) 12. “**Seyit**, nefesini tutarak **bekledi**.” (W-EA16B3A-0490-311)

(68) 13. “hart hart sürtüyordu usturayı. **Recep bekledi**.” (W-EA16B2A-0448-360)

(69) 14. “**Hakkı Bey** ortalığın iyice aydınlanmasını **bekledi**.” (W-VA16B3A-1038-876)

(70) 15. “**Dedem efendi** haftalarca para **bekledi**.” (W-LH09C2A-0276-543)

(71) 16. “**Cemil Yekta**, bir kaç saniye **bekledi.**” (W-PA16B2A-1422-716)

(72) 17. “**Tayfun**, karısının telefonu kapatmasını **bekledi**.” (W-RA16B3A-0257-579)

(73) 18. “bir giriyor, tam giriyordu. **Halil bekledi,** ama” (W-KA16B2A-0879-93)

(74 19. “**Serkan** merakla sözün devamını **bekledi.**” (W-PA16B2A-0748-147)

(75) 20. “**Burak** yine çıkışta onu **bekledi.**” (W-HA16B1A-0367-431)

(76) 21. “ama dönmedi. **Hüsrev Bey**, dönmesini **bekledi.**” (W-DA16B4A-0082-113)

(77) 22. “akşamüzeri **Ömer,** içeriye girmeden babamı **bekledi**.” (W-IA16B3A-0630-241)

(78) 23. “**Musa,** önce kadının çıkmasını **bekledi** odadan.” (W-JA16B3A-0796-123)

(79) 24. “**Halûk** bütün gece yanında **beklemiş**,” (W-OA16B4A-0049-64)

(80) 25. “**Cemal de** orada kalıp geceyi **beklemiş**.” (W-QA16B1A-1198-212)

(81) 26. “**Oğuz Kağan** aynı ağacın dibinde **bekler.**” (W-IG03A1B-3216-443)

(82) 27. “**Adam** hacı **bekler** gibi parasını.” (W-PI09C4A-1491-821)

(83) 28. “**Mustafa Bey** bizzat çıkışına kadar **bekler** Leyla'yı.” (W-TA16B4A-0910-54)

(84) 29. “Kızım, **babanız** sizden hediye **bekler**,” (W-TI42E1B-2942-496)

(85) 30. “Orada **bir adam** seni **bekleyecek** ve kapıdan alacak.” (W-TE30D1B-2111-159)

(86) 31. “şöyle resmediyordu **Üç adam** kuyrukta **bekliyor**;” (W-UE36E1B-3358-491)

(87) 32. “**Adam** üstelemiyor, **bekliyor**;” (W-IA15B3A-0555-1947)

(88) 33. “çok ayıp oluyor **Gürkan Bey bekliyor.**” (W-QI09C2A-1434-1656)

(89) 34. “Hayır, kitabında yoktur. **Emir, bekliyor**.” (W-LA16B3A-0172-319)

(90) 35. “Çayı karıştırıyorum. Selçuk **bekliyor**.” (W-IA16B1A-2671-2210)

(91) 36. “Şimdi gitmem lazım, **Halûk bekliyor**.” (W-OA16B4A-0049-267)

(92) 37. “**Selçuk** dükkânda beni **bekliyor**.” (W-IA16B1A-2671-1455)

(93) 38. “**Adam** hala bir açıklama **bekliyor**.” (W-IA15B3A-0555-231)

(94) 39. “**Bülent** park yerinde beni **bekliyor**.” (W-TE39C4A-0359-1384)

(95) 40. “**Seyit Ali** meraklı bir yüzle **bekliyor**.” (W-MA14B3A-1812-1495)

(96) 41. “**Dedem** hava kararmadan **bekliyor**.” (W-QA16B4A-0299-1167)

(97) 42. “**Ali** kapıda **bekliyor** konser bitene dek...” (W-QI09C2A-1434-1532)

(98) 43. “**Oğlan** kızın konuşmasını **bekliyor**.” (W-FA16B3A-0393-101)

(99) 44. “**Metin** danışma bürosunda babasını **bekliyor**.” (W-JA16B4A-1720-2199)

(100) 45. “**Onur** kolları açık beni **bekliyor**.” (W-DA16B4A-0088-807)

(101) 46. "**Hasan** telefon **bekliyor**." (W-HI37C3A-2949-2321)

(102) 47. "**Adam** mahkeme sürecini **bekliyor**." (W-VD05A0A-2036-1623)

(103) 48. "**Mustafa** seni **bekliyor** içeride" (W-EA16B4A-0688-1387)

(104) 49. "**Lütfü Abi** beni **bekliyor**." (W-JI09C4A-1294-299)

(105) 50. "**Onay Bey** telefon **bekliyor**." (W-KI09C4A-0704-1095)

(106) 51. "**ev arkadaşım Mahmut** orada bizi **bekliyor**." (W-JI37C2A-1336-1925)

(107) 52. "**Enver Bey** gözünü yola dikti **bekliyor**." (W-NE39C4A-0081-452)

Öznesi Canlı > Kavram > Meslek

(108) 1. "**Hemşire** biraz daha **bekledi**," (W-QA16B4A-0299-493)

(109) 2. "**Müdür** bir süre cevap **bekledi**." (W-EA16B2A-1563-673)

(110) 3. "**Kaleci** tedirgin hareketlerle **bekledi, bekledi.**" (W-SA16B2A-1199-825)

(111) 4. "sırasında dışardaki **Demokratlar** 20 dakika **bekledi.**" (W-UE30D1B-2112-614)

(112) 5. "**Jandarma** namazın bitmesini **bekledi,**" (W-PE39C0A-0249-582)

(113) 6. "**Komiser**, Nejat Beyin susmasını **bekledi.**" (W-IA16B3A-0474-345)

(114) 7. "Kapıda hep **bir avukat arkadaşım bekledi.**" (W-JI39C2A-0646-230)

(115) 8. "**iki resmi polis** günlerce nöbet **bekledi.**" (W-DI09C2A-1054-870)

(116) 9. "**Üstad** yine de saatlerce **bekledi.**" (W-CI37C3A-0469-356)

(117) 10. "**Bekçi,** ayak değiştire değiştire saatlerce **bekledi** karşısında." (W-HA16B2A-0031-477)

(118) 11. "**Yaver** bir süre öyle ayakta **beklemiş**." (W-LA16B4A-1948-163)

(119) 12. "**Polis** beni **beklemiş beklemiş**, ben yokum," (W-GI09C4A-1927-166)

(120) 13. "**Muhtar** da elde kılıç **beklemiş**." (W-RA16B4A-0885-23)

(121) 14. "Çift koltuğa rağmen **müşteriler** sıra **bekler**." (W-OA16B3A-1289-915)

(122) 15. "**Bir yönetici** de ödül **bekler**." (W-TC05A2A-1158-969)

(123) 16. "**Bizim başhekim** de boşuna **bekler**," (W-FH13C2A-3313-416)

(124) 17. "Çünkü, **müsteşar** terfi **bekler**." (W-LD36C3A-0429-311)

(125) 18. "Cephede **asker** cephane **bekler**." (W-FA16B2A-0984-40)

(126) 19. "**Yönetmen** kulislere saklanacağı anı **bekler**," (W-VG24D1B-2294-646)

(127) 20. "**Vali beyim** konutta sizi **bekler**, hemen gidesiniz," (W-NA16B4A-0040-333)

(128) 21. "**Kıdemsiz memurlar** temmuzu **bekleyecek**" (W-OF25D1B-2758-121)

(129) 22. "**Mali danışmanım** beni **bekliyor** karar vermek için." (W-RA16B4A-1296-1404)

(130) 23. "**üstatlarından Cabbar Usta** atölyesinde bizi **bekliyor**." (W-RI09C2A-1372-1268)

(131) 24. "**Ünlü sanatçı** şimdi tahlil sonuçlarını **bekliyor**." (W-RG41C3A-1164-1606)

(132) 25. "**Polisler** köşede sizi **bekliyor,**" (W-UI09C2A-1758-1565)

(133) 26. "**Öğretmenler** seni **bekliyor**." (W-LA16B4A-0687-1037)

(134) 27. "**Yönetmenler** seni **bekliyor**." (W-LA16B4A-0687-1037)

(135) 28. "**çiftçiler,** yetkililerin kendilerine kulak vermesini **bekliyor**." (W-KI27D1B-2458-1974)

(136) 29. "**Gardiyan** kapıda **bekliyor**." (W-FA16B4A-0005-1074)

(137) 30. "**Patron** seni kumaş deposunda **bekliyor**." (W-SG37C4A-1392-499)

(138) 31. "Evin önünde. **Çoban** seni **bekliyor**." (W-OI22E1B-2908-1275)

(139) 32. "**Müsteşar bey** sizi evinde **bekliyor**." (W-BE39C2A-0356-805)

(140) 33. "**Savcılar** her an tetikte **bekliyor**." (W-DG37C4A-0529-1228)

(141) 34. "**Kamu çalışanlarını** zorlu günler **bekliyor**." (W-PF25D1B-2144-269)

(142) 35. "**taksi şoförleri** var ki aşağıda **bekliyor**." (W-DI09C1A-0895-1131)

(143) 36. "**Spiker Nesrin** ülkesindeki durumun düzelmesini **bekliyor**." (W-HH42C3A-0418-2194)

(144) 37. "Arabaya biniyorlar. **Şoför,** direksiyonda **bekliyor**." (W-DA16B4A-0384-829)

(145) 38. "**Albay Mitty** sizi **bekliyor**." (W-RA16B2A-0629-1912)

(146) 39. "**Çiçekçi kız** seni **bekliyor**." (W-SE39E1B-3036-588)

(147) 40. "**Hizmetçi** kapıda dikilmiş emirlerini **bekliyor**." (W-PA16B4A-0877-1000)

(148) 41. "**Öğretmen** sorusunun yanıtını **bekliyor**." (W-GA16B4A-0991-2063)

(149) 42. "**Başbakan** sizi **bekliyor**." (W-RE13C3A-1379-2326)

(150) 43. "**Patron** sizi **bekliyor**." (W-OG24D1B-2305-1040)

(151) 44. "Tugaya gidiyorum. **Komutan bekliyor**." (W-RA16B3A-0257-1402)

(152) 45. "**Bir sürü Fransızca öğretmeni**, ortalıkta **bekliyor**." (W-VD36C4A-2694-495)

Öznesi Canlı > Kadın

(153) 1. "Füreya heyecan içinde **bekledi**." (W-MA16B3A-0039-406)

(154) 2. "**Kadın** yağmurluğunu açtı. **Bekledi.**" (W-GA16B2A-1924-25)

(155) 3. "**Yasemin**, otobüs hareket edene kadar **bekledi**." (W-DA16B3A-0478-340)

(156) 4. "Londra'ya döndü. **Nilüfer** yine **bekledi.**" (W-JA09B2A-0042-373)

(157) 5. "sonra askere gitti. **Kız** onu **bekledi**." (W-RI09C3A-1072-863)

(158) 6. "**Selva** sıkıntı içinde **bekledi**." (W-OA16B4A-0072-172)

(159) 7. "**Melike Hanım** gözlerini kırpmadan öylece **bekledi.**" (W-RA16B2A-1050-873)

(160) 8. "Hadi canım." **Selda** bir an **bekledi.**" (W-TA16B4A-0090-69)

(161) 9. "berber kaptan. **Babaannem bir süre bekledi**," (W-GA16B1A-1926-634)

(162) 10. "**Eylem** onu dikkatle dinleyerek **bekledi.**" (W-TA16B4A-0090-72)

(163) 11. "**Annem**, bu iğnelerden boşuna **iyilik bekledi**." (W-RG09C4A-1169-839)

(164) 12. "Aman, dedi, **babaannem** on sene **bekledi**," (W-TA16B4A-0910-68)

(165) 13. "**Gülsün Hala** bir **beklemiş** iki **beklemiş**." (W-MA16B1A-0729-38)

(166) 14. "**Annem** öğle yemeğine **beklemiş**." (W-NA16B1A-0858-25)

(167) 15. "Süleyman homurdanır. **Nazife** susar, **bekler**," (W-RI22C3A-0520-238)

(168) 16. "son dakikada gelir. **Çiğdem** hep **bekler**." (W-OA16B3A-0033-380)

(169) 17. "**Rehevza Yenge** oğlunun tuvaletten çıkmasını **bekler**," (W-FA16B1A-1170-959)

(170) 18. "**Evli kadın**, hep para **bekler,** para ister." (W-ID37C3A-1061-992)

(171) 19. "Çünkü **kadınlar** bizi orada **bekler**." (W-TI45E1C-5078-254)

(172) 20. "**Annelerimiz bekler**. Kaçar gibi çıktık evden." (W-SA16B1A-0768-112)

(173) 21. "**Kadınlar** kıyıda **bekler**, erkekler sulara açılır;" (W-NH13C3A-3302-422)

(174) 22. "**Anan** merak içinde bizi **bekler**." (W-GA16B4A-0048-268)

(175) 23. "**Kızlar** bizi **bekler** şimsi." (W-UI45F1D-4707-288)

(176) 24. "**Halan bekleyecek**, mecbur **bekleyecek**!" (W-PA16B4A-0089-10)

(177) 25. "**şu genç kadın** ondan yardım **bekliyor**." (W-KA16B0A-0118-2116)

(178) 26. "Sonra biliyorsun, **karım** beni **bekliyor.**" (W-HA14B1A-1699-1087)

(179) 27. "**Çocuklu kadın**, perişan bir yüzle, **bekliyor**." (W-MA14B3A-1812-2349)

(180) 28. "**Ayşe** orada bizi **bekliyor**." (W-MA16B3A-0039-2284)

(181) 29. "Yeteri kadar kaldım elinizde. **Anam bekliyor**." (W-CA16B4A-2684-2252)

(182) 30. "**Yaşlı bir kadın** otobüs **bekliyor**." (W-VA14B1A-1598-288)

(183) 31. "**Zeynep** ağabeyini **bekliyor**." (W-UA16B2A-1248-2165)

(184) 32. "**Kadınların çoğu** kapıda müşteri **bekliyor**." (W-PI09C2A-1320-2320)

(185) 33. "**Emine**, cevap **bekliyor**." (W-MA14B3A-1812-2298)

(186) 34. "Kalk kalk, **Seniha** bizi **bekliyor**." (W-FA16B2A-0872-1943)

(187) 35. "**Handan** boş yere şefkat **bekliyor**." (W-UA16B4A-1029-279)

(188) 36. "E, **hanımlar** da **bekliyor** öbür tarafta." (W-EA16B2A-1145-838)

(189) 37. "**Meral** ayrılmıyor, **bekliyor**;" (W-MA14B3A-1812-2099)

(190) 38. "**Emel abla** hep misafir **bekliyor** sanki." (W-TA16B4A-0910-450)

Öznesi Canlı > Çocuk

(191) 1. "**küçük çocuk** pencerenin önünde çok **bekledi.**" (W-RA16B1A-3314-470)

(192) 2. "**Çocuklar,** akşamın olmasını sabırsızlıkla **bekledi**." (W-VI19E1A-3999-413)

(193) 3. "**çocuk** herkes hazır olana kadar **beklemiş**." (W-UI22C1A-0430-88)

(194) 4. "Ama... **Çocuk** yüzüstü dönmüş **bekler**," (W-GA16B3A-0374-359)

(195) 5. "Evde **torunum** süt **bekler**. "(W-TA16B4A-1264-928)

(196) 6. "**Çocuklar** beni **bekler,** oyuna geç kalmamalıyım." (W-PA14B1A-1626-771)

(197) 7. "**Cici çocuklar** sandalyeye oturur, yanaştırılmağı **bekler**." (W-HA16B1A-1238-934)

(198) 8. "üstüne de yola çıkalım. **Çocuklar bekliyor**…" (W-QA16B4A-0299-2444)

(199) 9. "evde **çocuklar** sıcak çorba **bekliyor**." (W-CA16B3A-0577-2468)

Öznesi Canlı > Belirsiz

(200) 1. "**Bazılarımız** saatlerce kasap önünde **bekledi** bir parça et için." (W-RF10E1B-3066-484)

(201) 2. "**Kimi** yerde saatlerce **beklemiş**, kimi yerde gecelemiş," (W-OA16B4A-0072-37)

(202) 3. "**bazıları** yakaladıkları avın çürümesini **bekler**." (W-QB04A1B-4281-313)

(203) 4. "**Kimisi** kapıda **bekler**, kimisi de bacadan içeri…"(W-LI09C3A-1303-905)

(204) 5. "**Dinleyici** de, bunu **bekler** zaten sizden." (W-PD03A1A-3346-401)

Öznesi Canlı > Hayvan

(205) 1. "**Kedi** terbiyeliydi, onun çekilmesini **bekledi.**" (W-CA16B3A-2682-550)

(206) 2. "**Anne köpek** kapıdan yavrularının çıkmasını **bekledi**." (W-UI22E1B-2914-512)

(207) 3. "**Kaplumbağ**a bir süre **bekler**, sonra yavaş yavaş döner," (W-LA14B1A-1623-773)

(208) 4. "**Kartal** iki yuvanın arasında **bekler**." (W-ND05A1A-2653-570)

(209) 5. "**Kuş** uyanmak için **bekler** güneşini." (W-SI22C3A-0559-212)

(210) 6. "Türbeleri **miskin köpekler bekliyor**." (W-JI39C2A-0646-1519)

1.5.1.2. Bulgular

TDK Güncel Türkçe Sözlük bekle- fiilini yedi maddede toplamıştır.

bekle- fiili geçişli bir fiildir. Bu fiille kurulan tüm cümlelerde belirleyici unsur olarak bir özne ve nesne olması zorunludur.

TUD'a göre *bekle-* fiilli beş temel zaman (*bekliyor, bekledi, bekleyecek, beklemiş, bekler*) üzerinden sorgulandığında, TUD *bekliyor* sorgusu için dizilim sonuçları 2502, TUD *bekledi* sorgusu için dizilim sonuçları 892, TUD *bekleyecek* sorgusu için dizilim sonuçları 227, TUD *beklemiş* sorgusu için dizilim sonuçları 235, TUD *bekler* sorgusu için dizilim sonuçları 999 cümle ile özne sınırlılıkları belirlenmiştir.

Söz konusu fiil, özne sınırlamasına göre canlılar kategorisinde "canlı-erkek, canlı-topluluk, canlı-belirsiz, canlı-çocuk, canlı-kadın ve canlı-hayvan" olmak üzere ayrılırken, cansız kategori de "cansız-kavram > meslek*"* olmak üzere iki grupta ayrışır.

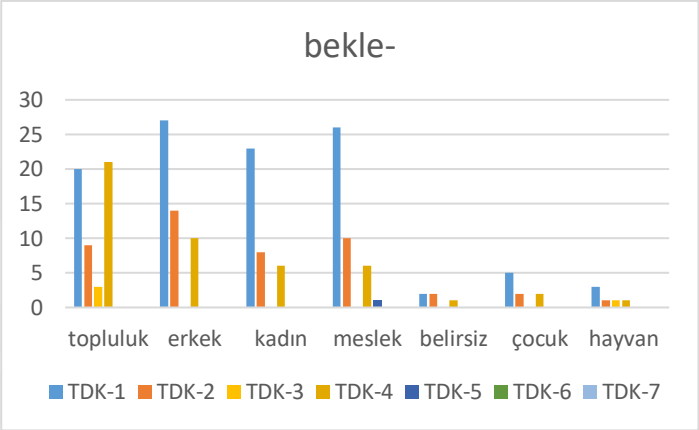

Şekil 2. 5. bekle-

Şekil 5'te yer alan bilgilere göre *bekle-* fiilinin en fazla *topluluk-özne* ile kullanıldığı görülmektedir. *Topluluk-özne* kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 3, 5, 12, 19, 22, 24, 29, 30, 32, 35, 36, 40, 41, 42, 44, 45, 48, 54, 55. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 2, 6, 9, 14, 21, 24, 28, 49, 52. Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 4, 8, 53. Sözlüğün dördüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 7, 10, 11, 13, 15, 16, 17, 18, 20, 23, 25, 26, 31, 33, 34, 37, 38, 43, 46, 47, 51. Sözlüğün diğer anlamları ile eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Erkek-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 4, 7, 9, 10, 13, 18, 20, 22, 23, 24, 26, 28, 30, 31, 33, 34, 35, 36, 37, 39, 42, 44, 45, 48, 49, 51, 52. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 2, 3, 5, 11, 12, 14, 17, 19, 25, 32, 40, 41, 43. Sözlüğün dördüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 6, 8, 15, 21, 27, 29, 38, 46, 50. Sözlüğün diğer anlamları ile eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Kadın-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 2, 3, 4, 5, 7, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 23, 24, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 34, 36, 37. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 6, 8, 9, 10, 12, 13, 23. Sözlüğün dördüncü anlamıyla eşleşen örnekleri:

11, 18, 25, 33, 35, 38. Sözlüğün diğer anlamları ile eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Meslek-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 3, 5, 7, 12, 13, 14, 16, 18, 19, 20, 22, 23, 25, 26, 27, 29, 30, 31, 32, 35, 37, 38, 39, 40, 42, 43. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 4, 8, 9, 10, 11, 21, 24, 33. Sözlüğün dördüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 6, 15, 17, 28, 36, 41. Sözlüğün beşinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 34. Sözlüğün diğer anlamları ile eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Belirsiz-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 2, 4. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 3. Sözlüğün dördüncü anlamıyla eşleşen sadece tek bir örneği (5) olduğu görülür. Sözlüğün diğer anlamları ile eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Çocuk-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 4, 6, 7, 8. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 2, 3. Sözlüğün dördüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 5, 9. Sözlüğün diğer anlamları ile eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Hayvan-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 4. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen (3); üçüncü anlamıyla eşleşen (6) ve dördüncü anlamıyla eşleşen sadece tek bir örneği (5) olduğu görülür. Sözlüğün diğer anlamları ile eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

bekle- fiili özne sınırlamasında *topluluk-özne* kategorisinde diğer öznelere oranla daha fazla örnek veriye ulaşılmıştır. Söz konusu fiil, *TDK Güncel Türkçe Sözlük*'ün verdiği yedi anlam ile eşleştirildiğinde sonuç olarak sözlüğün 1. anlamının daha sık kullanıldığı görülmektedir. Buna takip eden ise sözlüğün 2. ve 4. anlamıdır. Sözlüğün diğer anlamlarının ise daha az tercih edildiğini söyleyebiliriz.

1.5.1.3. Değerlendirme

Toplam 210 cümleden TDK'de belirtilen 7 anlama göre dağılım nedir?

Derlemden elde edilen cümlelerden hareketle *bekle-* fiilinin 'bir iş oluncaya, biri gelinceye değin bir yerde kalmak, durmak.' anlamı söz konusu olduğunda, fiilin genellikle canlı özne (erkek, kadın, topluluk, hayvan, doğa, belirsiz, çocuk) gerektirdiği ve "beni, bizi, seni, onu vb." zamir soylu sözcükler ile eşdizimli olarak sıkça yer aldığı açıktır. Bir kimsenin gelmesini beklemek sözlüğün ilk anlamıyla doğrudan eşleşir. *Bekle-* fiili nesne

gerektirdiğinden söz konusu nesne zamir soylu sözcüklerle karşılık bulmuştur. Nesne konumundaki zamir soylu sözcüklerin yanı sıra "başımda, aşağıda, kuyrukta, dükkanda, kapıda, orada, öbür tarafta, yerde, köşede, evinde, dışarıda, durakta vb." gibi -DA ekinin karşılık geldiği yer bildiren bulunma eki ile de sıkça örüntü kurduğu görülür. Bu aşamada fiil bir yerde var olma ihtiyacını bu ekle ile karşılar.

Bekle- fiilinin 'süre tanımak, acele etmemek' anlamı söz konusu olduğunda ise "bir süre, günlerce, haftalarca, birkaç saniye, saatlerce, her an, bütün gece vb." gibi zaman zarfları ile kullanımı da görülmektedir. Bu durumda *bekle-* fiilinin özellikle zaman belirten zarflar ile örüntü oluşturması beklenen nihai sonuçtur. Vendler'in *tamamlamalar* grubuna dâhil edebileceğimiz *bekle-* fiilinin sözlükteki ikinci anlamıyla eşleştiğinde söz konusu fiilin içsel hedefi zamansaldır. Eylem zaman odaklı olarak belirgin bir zamanda doğrudan gerçekleşir. Bu aşamada kastedilen zaman kavramı belirli bir zaman aralığında devam ettiğinden süreklilik ifade eder. Bu anlamda özne kategorisinde değerlendirdiğimizde *canlı özne*lerin tümüyle uyumludur.

Bekle- fiilinin 'ummak' anlamı söz konusu olduğunda, fiilin genellikle canlı özne (erkek, topluluk, belirsiz, çocuk, kadın) gerektirdiği ancak en çok *topluluk-özne* ile doyum noktasına ulaştığı görülmüştür. Derlemden referans alınan birkaç örnek şöyledir: "**Vatan** bizden çok şey **bekler**.", "**Millet** senden onları yaşatmanı **bekler**.", "sen müdürsün; bunu **herkes** senden **bekler.**", "**Halk,** sizden de bir şeyler **bekler**.", "Elele verelim, **millet** bunu **bekliyor**." Verilen örneklerde görüldüğü üzere millet olarak bir şeyleri ümit ederek beklemek toplumsal bir değerdir. Toplumsal beklentiler ve normlar, toplumlar arasında değişkenlik gösterse de bir yardımın gerçekleşme veya bir sorunun çözüme kavuşma umudu ortak bir değeri ifade eder.

Sözlüğün altıncı madde olarak yer verdiği 'aramak, istemek' anlamı ise sözlüğün dördüncü anlamı ile aynı değerdedir. Örneğin; "**Evli kadın**, hep para **bekler,** para ister.", "**Annem**, bu iğnelerden boşuna iyilik **bekledi**.", "**şu genç kadın** ondan yardım **bekliyor**.", "**Annem** öğle yemeğine **beklemiş**.", "**Handan** boş yere şefkat **bekliyor**." Verilen örneklerde 'para, iyilik, yardım, şefkat' sözcükleri ile genellikle *kadın özne* kategorisinde karşımıza çıkmıştır. Bir kadının *para, şefkat, iyilik* vb. beklemesi ortada var olan toplumsal bir sorunu ifade eder. Bu aşamada sorunlar gerçekleşmesi ve çözümlenmesi istenilen ümitlerdir, bir diğer ifadeyle isteklerdir. Bir durumun değişmesini ummaktır. Diğer özne kategorilerinde ise beklenti-istekler şu şekildedir: **"Çınar,** "Evet?" diyerek bir yanıt **bekledi**,", "**Sinan**, sessizce açıklama **bekledi**.", "**Anne köpek** kapıdan yavrularının çıkmasını **bekledi**.", "**Öğretmen**

sorusunun yanıtını **bekliyor**.", "**Müdür** bir süre cevap **bekledi**." Verilen örneklerde beklenenler yine ümit edilenlerdir. 'Ummak' anlamında daha yoğun bir istek veya temenni karşılık bulurken 'aramak, istemek' anlamlarında daha az bir istek durumu mevcuttur. Bu bağlamda sözlüğün dördüncü anlamı ile altıncı anlamı birleştirilmesini önerebiliriz.

1.5.2. Baskılı Metinlerdeki Örnekler

1. "**Miralay bey** küçük beyi **bekliyor**." (Rasim, Falaka, s.81)

2. "**Mustafa Meraki Efendi**, bu konuda kendi fikrini söylemekten çekindiği için oğlunun görüşünü **bekledi**." (Efendi, Felatun Bey ve Rakım Efendi, s.12)

3. "Ha, Yavrum, **Kaya Turgud** geldi, seni ceza odanda **bekliyor**." (Halid, Deli, s.12)

4. "**Oradaki bütün köylüler**, bir şey olacak, diye **beklediler.**" (Kunt, Yataklı Vagon Yolcusu, s.24)

5. "**Birkaç sandal** kıyıda **bekliyor**." (Kunt, Yataklı Vagon Yolcusu, s.57)

6. "**Hayvancağız** sırtındaki yükle **bekliyor**." (Kocagöz, Bir şehrin İki Kapısı**,** s.12)

7. "**Bazısı** kibriti yanında dururken garsonu gözler, garsondan istifadeyi **bekler**." (Halid, Deli, s.101)

8. "**Suat** her gün akşama kadar bin sabırsızlıkla işkenceleriyle **bekliyor**, bütün gün umduğu halde son saatte ümidini kesip onun gelmeyeceğini, gelse bile boş geleceğini düşündü." (Rauf, Eylül, s.47)

1. 6. bil-[30]

1. *(nzs.)* Bir şey hakkında bilgi sahibi olmak, öğrenmiş bulunmak.

"Bunu bilmek içimi kederle dolduruyordu." - Adalet Ağaoğlu

2. *(-i)* Bir şeyi anlamak, onun farkına varmak, gerçeğine ermek.

3. *(-i)* Bir bilim veya sanat dalında yeterli olmak.

"Yani kısacası bu mükemmel dilimizi kimse bilmez, okumaz." - Burhan Felek

4. *(nzs.)* Beceri ve ustalık isteyen bir işten anlıyor ve o iş elinden geliyor olmak.

"Dikiş ve ütü bilir, çay servisi yapabilir." - Y. Öztuna

5. *(nzs.)* Birini veya bir şeyi özelliklerinden tanıyıp çıkarmak.

[30] https://sozluk.gov.tr/ 20.08.2024

“Kadıncığım aç. Ben geldim. Bilemedin mi? - Hüseyin Rahmi Gürpınar

6. *(nzs.)* Sanmak.

“Bir hastanın hastalığına gereken önemi vermesi, doktorun ancak kendini o hasta ile birlikte hasta bilmesi ile sağlanabilir.” - Refik Halit Karay

7. *(-i)* Sorumlu kabul etmek, muhatap kabul etmek.

Ben arkadaşını bilmem, seni bilirim.

8. *(nzs.)* Bir şeyi yapmaya yeteneği olmak.

“Sevmeyi bilmek, sevebilmek de bir hüner, bir mutlu Allah vergisiydi.” - Sâmiha Ayverdi

9. *(nzs.)* Birinin, bir şeyin veya bir olayın tanıtılan veya belirtilen biçimde olduğunu düşünmek.

“Bilirim yaşamaz güneşte / Bilirim yaşamaz yan yana aşkla / Ne haksızlık / Ne korku” - Necati Cumalı

10. (*-i*) İşine gelmek, uygun bulmak.

Mal almasını bildi de parasını vermeyi mi bilmiyor?

11. *(nzs.)* Bir dili kullanabilmek.

Müdüre İngilizce bildiğimi söyledim.

12. (*-i*) Öyle olduğunu kabul etmek.

Teşekkürü borç bilirim.

“Bütün insanları kardeş biliyorum.” - Cahit Sıtkı Tarancı

1.6.1 TUD’dan Derlenen Örnek Cümleler

Özne Türlerine Göre

Öznesi Canlı > Topluluk

1. “Türk ulusu onu baba **bildi.**” (W-LC05A2A-2045-183)

2. “**Herkes** sırasını **bilecek.**” (W-GA14B1A-1501-252)

3. “**Herkes** rütbesini **bilecek.** yazıyordu.” (W-OI31D1B-2341-207)

4. “Müslümanlık deseniz **herkes bilecek**.” (W-TE39C4A-0265-184)

5. "**herkes** nerede durduğunu **bilecek** ve evde kural kargaşası olmayacak." (W-JI37C3A-0091-15)

6. "Herkes anadilini bilecek, konuşacak…" (W-UE36E1B-3358-136)

7. "Gözaltına alındığımı **bütün mahalleli bilecek**." (W-KA16B5A-0098-9)

8. "**Herkes bilecek** o tarihi." (W-QA16B2A-1314-272)

9. "**Herkes** kendi işini **bilecek** netekim." (W-BA22B2A-1149-291)

10. "Benim muhafazakâr olduğumu **herkes bilir**..." (W-DA16B3A-1040-2360)

11. "özveri gerektirdiğini **bütün fotoğraf dünyası bilir**." (W-UG37E1B-3068-1380)

12. "Eğitimdeki geriliğimizi **herkes bilir**." (W-VI19E1A-4055-1744)

13. "zaman devam eder, bunu **herkes bilir**." (W-UA16B2A-1041-785)

14. "Z... Bey'in ortakları gibi herkes **bilir**." (W-II22C3A-0566-1788)

15. "yol olmadığını **Kadıköy'de dolaşan herkes bilir**." (W-KA16B4A-0147-935)

16. "**Bütün köy bilir** 15 yıldır şehre inmediğimi." (W-OE39C3A-2604-2233)

17. "Kimsenin kimseyi anlamadığını **herkes bilir**." (W-FA16B2A-1369-1575)

18. "Sonraları Deniz'in başına gelenleri **herkes bilir**." (W-UD30D1B-2232-363)

19. "Ben oyum, bunu **herkes bilir**." (W-TG09C3A-0019-2437)

20. "**Devlet** de bunu **bilir** ve ve işin kötü tarafı böyle" (W-TE39C4A-1397-1724)

21. "rüşvetçiliğini **yedisinden yetmişine kadar herkes bilir**." (W-KA16B4A-0121-1476)

22. "**Benim halkım,** patatesin değerini **bilir**." (W-CE37C3A-0633-379)

23. "oğulları, köylüleri, **çevre köyler** de **bilir**." (W-KA16B2A-0623-2366)

24. "Onların hepsi film. Bunu **herkes bilir**." (W-LA16B1A-1376-1289)

25. "nasıl yaktığını **hemen hemen herkes bilir**." (W-IE39E1B-3028-409)

26. "nasıl servete çevirdiğinizi **yaşayan herkes bilir**." (W-WI45F1D-4700-2485)

27. "nasıl giyinmeyecekleri bellidir. Bunu **herkes bilir**." (W-GH36C3A-0361-425)

28. "**Tüm mahalle bilir,** İnce Filiz derlerdi," (W-CA16B3A-0577-1706)

28. "**Herkes bilir,** dedektiflikte en önemli konu," (W-OA16B1A-1221-561)

29. “kısıtlı olduğunu **gazete okuyan herkes bilir**.” (W-GD39C2A-0283-358)

30. “**herkes,** birbiriyle ilgili çok şeyi **bilir** ama…” (W-JA16B3A-0796-1159)

31. “Hem çok safmışsınız, onları **herkes bilir**.” (W-QI42E1B-2939-2198)

32. “hakkıyla anlatamaz Gül'ü, bunu **herkes bilir**.” (W-TG37C0A-0228-690)

33. “Bunu da **bütün ülke bilir** yani.” (W-QI22C3A-0010-28)

34. “görülmeyeceğini ama var olduğunu **herkes bilir**.” (W-SI22E1B-2912-2394)

35. “Uzun sürer ve **herkes bilir**.” (W-TA14B1A-1591-92)

36. “dürüst bir adam olduğumu **herkes bilir**…” (W-IA16B3A-2683-1587)

37. “doğru uzamasını isteyen. Oysa **herkes bilir**,” (W-VA14B1A-1599-208)

38. “dayak atıldığını, işkence yapıldığını **herkes bilir**.” (W-PE09C1A-1528-1125)

39. “da hemen düşeceğini bugün **herkes bilir**.” (W-HB04A4A-1981-1117)

40. “da bir başka söyler, **herkes bilir**.” (W-UA16B4A-0320-1275)

41. “Civcivler yumurtadan çıkar. Bunu **herkes bilir**.” (W-SI22E1B-2912-142)

42. “**bütün Türkiye ve bütün dünya bilir**.” (W-UE39C2A-1408-234)

43. “Böyledir bu düzen. Bunu **herkes bilir**.” (W-RA16B0A-0295-1139)

44. “Bunu **herkes bilir**. Zeliha dahil.” (W-RA16B0A-0295-551)

45. “biraz çatlak olduğunu zaten **herkes bilir**.” (W-PG09C4A-0224-389)

46. “**biraz biyoloji bilgisi olan herkes bilir**.” (W-NA16B4A-0054-630)

47. “bir şey söyleme. Bunu **herkes bilir**.” (W-II22C3A-0566-792)

48. “bir beceriye sahip olduğunu **herkes bilir**.” (W-KA16B5A-0098-919)

49. “bağlayarak taktıkları baş örtülerini **herkes bilir**.” (W-VI44E1D-4738-725)

50. “ayrılmaması kesin emrimdir. Bunu **herkes bilir**.” (W-TD09C4A-0211-233)

51. “İsterseniz komşulara sorun. **Herkes bilir** bunu.” (W-KA16B5A-0098-1934)

52. “Ankara'da az çok kalmış **herkes bilir**.” (W-TH42E1B-2920-1479)

53. “Ama onun ismini örgütte **herkes bilir**.” (W-PA16B2A-0692-594)

54. “**Herkes** kendi acısını **biliyor**,” (W-QA16B2A-0066-402)

55. “Ama **halk** nerede olduklarını **biliyor**,” (W-QD36C0A-0222-1624)

56. “yaşında bir katil o... **Herkes biliyor**,” (W-TG37E1B-2936-433)

57. “Bunu **hükümet** de **biliyor** zaten,” (W-BF10A2A-1365-1335)

58. “ve **sanat çevreleri** çok iyi **biliyor**,” (W-HG37C3A-0598-1317)

59. “ve bunu Talim Terbiye Kurulu **biliyor**,” (W-LD43A3A-1798-7)

60. “ve bağımsız işlemediğini artık **herkes biliyor**,” (W-VD05A0A-2036-1682)

61. “Türkçe'yi, yani Yasak Türkçe'yi **herkes biliyor**,” (W-KA16B4A-0470-2375)

62. “Sınıfımızı da sürüklüyoruz arkamızdan. **Herkes biliyor**,” (W-SA16B1A-0768-401)

63. “Ama **okuyan herkes biliyor** bunun**…**” (W-TA16B4A-0500-2012)

64. “subayları tarafından eğitildiğini bugün **herkes biliyor**,” (W-UE36E1B-3296-758)

65. “sen de biliyorsun, **herkesler** de **biliyor**,” (W-KA16B4A-0121-1879)

66. “paraşüt pantolonla gezdiğimi artık **herkes biliyor**,” (W-ZI45E1C-5072-2187)

67. “Romana geçtik... **Herkes biliyor** her şeyi,” (W-DA16B2A-1719-1874)

68. “Onun neyle meşgul olduğunu **herkes biliyor**.” (W-HA16B4A-0016-1990)

69. “Genelde **hepsi** Türkçe **biliyor**,” (W-KE09C4A-0992-279)

70. “**Millet** para kazanmanın yollarını **biliyor**,” (W-PG09C2A-0071-1388)

71. “Neyse, hikâyenin bu kısmını **herkes biliyor**,” (W-TE39C4A-1397-877)

72. “nedenimizi herkes öğrendi. **Ailesi** de **biliyor**,” (W-RI09C3A-1072-1268)

73. “Neden anlatayım? **Herkes** her şeyi **biliyor**,” (W-OA15B0A-1706-2091)

74. “Ne kadar çok çalıştığınızı **herkes biliyor**,” (W-EA14B1A-1616-2236)

75. “**Herkes** öleceğini **biliyor** güya” (W-VA14B1A-1599-641)

76. “Bunun manasını **herkes biliyor**;” (W-QI09C3A-1480-427)

77. “Burada **herkes** olayı **biliyor**,” (W-LE09C3A-1183-1040)

78. “klas bir oyuncu olduğunu **herkes biliyor**.” (W-SI31D1B-2345-1411)

79. “kişinin aslında eski olduğunu **herkes biliyor**.” (W-OD30D1B-2199-389)

80. “kesmezse ne olur? **Herkes** bunu **biliyor**.” (W-HE39C4A-0475-1560)

81. “kabul etmek demek olduğunu **herkes biliyor**.” (W-QH42E1B-2917-1574)

82. “İşin doğrusu, **herkes** bu tehlikeyi **biliyor**” (W-TF32D1B-2747-2092)

83. “ispatı olsun. **Herkes** neler döndüğünü **biliyor** ama” (W-VI44F1D-5105-1079)

84. “insan olduğunu, bizden başka **herkes biliyor**” (W-SI45E1C-5077-1)

85. “ilk astronotun Armstrong olduğunu **herkes biliyor**” (W-LC06E1B-3086-782)

86. “ile kimliğin tayin edildiğini **herkes biliyor**” (W-SE39C0A-0220-1823)

87. “ekonomisindeki yeri ve önemini **herkes biliyor**” (W-RF32D1B-2745-1982)

88. “Doğrular doğruysa ve **herkes** öyle **biliyor**” (W-RA16B2A-0846-445)

89. “Öte yandan **herkes biliyor**” (W-UE36E1B-3356-918)

90. “Bethy seni seviyordu, bunu **herkes biliyor**” (W-UA14B1A-1596-1376)

91. “sokaktaki çocuğa kadar herkes **biliyor**” (W-FA16B3A-0986-237)

Öznesi Canlı > Erkek

(92) 1. “telefon numarasını sadece **Erol Bey bildi**.” (W-TE39C4A-0359-77)

(93) 2. “Gördüğüm ilk adama sordum, **bildi adam**.” (W-VI45F1D-4816-49)

(94) 3. “olan **Korhan** artık Mahide'yi annesi **bildi**.” (W-UA16B3A-1065-262)

(95) 4. “**Halis Yaprak** tam bir saniyede **bildi.**” (W-QA16B2A-1314-241)

(96) 5. “ama her şeyi **Burkan bilir**.” (W-JA16B4A-0146-457)

(97) 6. “şey sorun, size "**İsmail Dede bilir**,"” (W-RI09C2A-1372-1052)

(98) 7. “**Ahmet Bey** de **bilir**, bu şarkıyı benim için özel” (W-KG43C4A-3334-1471)

(99) 8. “**Ahmet** de **bilir**, **Bahadır** da **bilir**,” (W-KG43C4A-3334-607)

(100) 9. “Her şeyi **bilir bizim Alişan**.” (W-QA14B1A-1631-1524)

(101) 10. “Ya oğlum, işte **deden bilir** evin içini.” (W-JA16B1A-1718-589)

(102) 11. “gerçeği **Erkan Bey** de iyi **bilir** ama kendine…” (W-RG41C3A-1164-1971)

(103) 12. “fagot'u birbirinden ayıramam, ama **Ergin bilir**” (W-FA16B4A-3306-1866)

(104) 13. “erzak dağıtırım, **Mahir Bey** de **bilir.**” (W-GE39C4A-0195-975)

(105) 14. “durak şoförleri bilirler. **Hüseyin** de **bilir.**” (W-PA16B0A-0160-606)

(106) 15. “**bilimci olan Mert** bunları pekâlâ **bilir.**” (W-VH32D1B-2752-2212)

(107) 16. “bu meseleyi **Recep Efendi bilir,**” (W-IA16B3A-0474-203)

(108) 17. “Her şeyi **biliyor bu herif**.” (W-WH13E1C-4901-1864)

(109) 18. “para olduğunu bir **Vahit Erdem bilir,**” (W-BE39C1A-0857-52)

(110) 19. “olduğunu benim gibi **Yakup** da **biliyor**.” (W-HA16B4A-0310-2264)

(111) 20. “olan vapurun tadını çıkarıyorlar. **Halil biliyor**;” (W-RA16B4A-0885-1226)

(112) 21. “**Adam** her şeyi **biliyor** ve susuyor.” (W-IA15B3A-0555-2247)

(113) 22. “daha çok üşüyorum. Çareyi Orhan **biliyor**;” (W-CI22C3A-1079-1098)

(114) 23. “**Adam** biraz da Fransızca **biliyor**.” (W-FI09C3A-1292-1856)

Öznesi Cansız > Kavram > Meslek

(115) 1. “**Falcı** hepsini **bildi.**” (W-NI22C4A-0366-74)

(116) 2. “**Muhabir** de bunu **bilecek,** ona göre muhabirlik yapacak.” (W-PF10E1B-2867-175)

(117) 3. “**Bir komutan** asgari risk almasını **bilecek**.” (W-VE02A3A-2592-190)

(118) 4. “arasında kalacak. Bir de **Başbakan bilecek** bunları.” (W-SA16B0A-0125-279)

(119) 5. “Sonra Toparlanın öyleyse. **Jandarma bilir** burayı.” (W-GA16B4A-1930-1432)

(120) 6. “"**Doktor bey bilir**"derdi.” (W-NG43C2A-1805-2064)

(121) 7. “sanırım ama **doktor** daha iyi **bilir** tabi.” (W-XI44F1D-5088-1894)

(122) 8. “sadece **bizim şoförler** en iyi **bilir.**” (W-HE39E1B-2836-500)

(123) 9. “**orada çalışan aşçılar** çok iyi **bilir.**” (W-VI07A2A-2643-2271)

(124) 10. “**Çoban** yalnız dağı **bilir.** Dağı tanır.” (W-EA16B2A-0448-2314)

(125) 11. “**Bu otelin sahibi** beni **bilir.**” (W-GA16B1A-1745-984)

(126) 12. “**Her şair** bilimden bir fazlasını **bilir,**” (W-KD03A0A-0261-2328)

(127) 13. “getirmek zorundasınız. Bunu **her asker bilir,**” (W-PA14B1A-1625-1597)

(128) 14. "**Öğrenciler** seni rehber, dost **bilir.**" (W-RI22E1B-2911-571)

(129) 15. "Bir takım kuralları **bütün sürücüler bilir.**" (W-LD43A3A-1798-1528)

(130) 16. "az ikinci ikaz olduğunu **şoför bilir.**" (W-TI41C2A-1175-1022)

(131) 17. "anları, gerçek insanlar vardır, **izleyici bilir.**" (W-NE37C3A-0030-209)

(132) 18. "yapılacağını **öğrenciler de öğretmen de biliyor**." (W-UB04A2A-1914-1849)

(133) 20. "ve şifresini **sadece iki yönetici biliyor**." (W-SI42E1B-2941-2145)

(134) 21. "**tanıdığım Hollanda'daki bazı polis yetkilileri biliyor**." (W-LD36C3A-0429-2278)

(135) 22. "bir şey yapmıyor. **Polis** de **biliyor ama**" (W-NA16B4A-0054-674)

Öznesi Canlı > Kadın

(136) 1. "**Bursalı her kadın** şunu **bilir.**" (W-PA15B1A-1665-420)

(137) 2. "**Türk kadını** da bu işi **bilir.**" (W-EE05A2A-3017-911)

(138) 3. "pound edeceğini piyasada **Ayşegül Hanım bilir.**" (W-LI35C4A-0464-489)

(139) 4. "politika uygulanamayacağını **her kadın** iyi **bilir.**" (W-PI22C3A-0210-2453)

(140) 5. "**Naile ana** da iyi masal **bilir.**" (W-UI45F1D-4072-2343)

(141) 6. "cevap vermiş İkincisinin tadını, **anneler bilir.**" (W-UI22E1B-2914-111)

(142) 7. "arkadaşlarına verirsin. **Her kız** bunu **bilir.**" (W-QA16B1A-1731-1653)

(143) 8. "**Annem** herkesin bütün kirli sırlarını **bilir.**" (W-TE36E1B-3355-2185)

(144) 9. "Durumu **bir tek Şule biliyor**." (W-NA16B4A-0054-1464)

Öznesi Canlı > Belirsiz

(145) 1. "Kimileri başı dik çıkmasını bildi." (W-RG37F1B-2934-95)

(146) 2. "Evrenin güzel-liğini **tüm canlılar bilir**." (W-OH03A1B-2393-398)

(147) 3. "Affetmenin ne olduğunu yalnız **cesurlar bilir**." (W-TI22E1B-2913-174)

(148) 4. "Bunu **iki taraf** da **biliyor**." (W-TE39C4A-1397-1056)

Öznesi Canlı > Çocuk

(149) 1. "Ve en iyi **çocuklar bilir."** (W-JA16B2A-0372-2148)

(150) 2. "**her çocuk** gördüğünün çerçi olduğunu **bilir."** (W-LI09C3A-1303-1266)

(151) 3. "Oysa **çocuk** bilmediğini **bilir**, sorarak öğrenir." (W-IC05A2A-2044-610)

Öznesi Canlı > Nesne

(152) 1. "Yüreğinizi dinleyin**. Yürek** her şeyi **bilir."** (W-OI22C3A-0727-1395)

1.6.1.2. Bulgular

TDK Güncel Türkçe Sözlük bil- fiilini yedi maddede toplamıştır. Ancak çalışmanın sınırlılıkları gereği *bil-* fiilinin *-a /-e eki almış* durumu ile *mastarlardan sonra kullanılan* yapısı araştırmaya dâhil edilmemiştir.

bil- fiili geçişli bir fiildir. Bu fiille kurulan tüm cümlelerde belirleyici unsur olarak bir özne ve nesne olması zorunludur.

Bil- fiili kılınış kategorisine göre incelendiğinde belirsiz, durağan ve tek olmayan gerçek zaman dilimini içerir. Belirgin bir zaman dilimine vugu yapmazlar. *Bil-* eylemi doyum noktasına ulaştığı an itibariyle fiil gerçekleşir. Eylem durumunda süreklilik söz konusudur. Bundan dolayı fiil, Vendler'in *durumlar* kategorisinde yer alır.

TUD'a göre *bil-* fiilli beş temel zaman (*biliyor, bildi, bilecek, bilmiş, bilir*) üzerinden sorgulandığında, TUD *biliyor* sorgusu için dizilim sonuçları 2502, TUD *bildi* sorgusu için dizilim sonuçları 266, TUD *bilecek* sorgusu için dizilim sonuçları 305, TUD *bilmiş* sorgusu için dizilim sonuçları 352, TUD *bilir* sorgusu için dizilim sonuçları 2502 cümle ile özne sınırlılıkları belirlenmiştir.

Söz konusu fiil, özne sınırlamasına göre canlılar kategorisinde "canlı-erkek, canlı-topluluk, canlı-belirsiz, canlı-çocuk, canlı-kadın ve canlı-hayvan" olmak üzere ayrılırken, cansız kategori de "cansız-nesne ve cansız-kavram > meslek*"* olmak üzere iki grupta ayrışır.

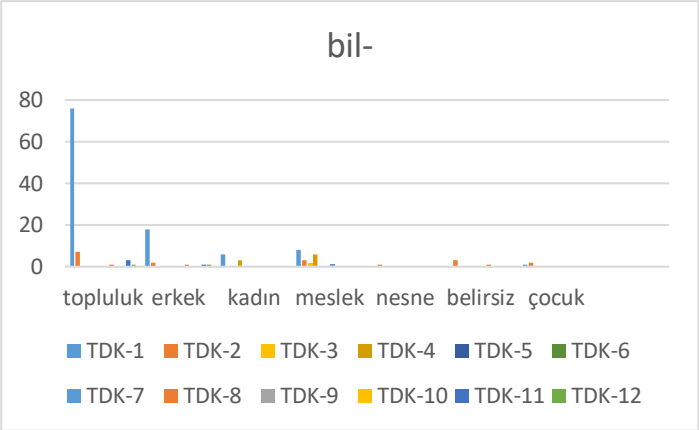

Şekil 2. 6. bil-

Şekil 6'da yer alan bilgilere göre *bil-* fiilinin en fazla *topluluk-özne* ile kullanıldığı görülmektedir. *Topluluk-özne* kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 2, 3, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 36, 37, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 71, 72, 73, 74, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 5, 13, 17, 46, 54, 75, 83. Sözlüğün ön birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 6, 61, 69. Sözlüğün sekizinci anlamıyla eşleşen (70) ve on ikinci anlamıyla eşleşen sadece tek bir örneği (1) olduğu görülürken, sözlüğün diğer anlamları ile eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Erkek-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 2, 4. Sözlüğün sekizinci anlamıyla eşleşen sadece tek bir örneği (22) olduğu görülür. Sözlüğün diğer anlamları ile eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Kadın-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 3, 4, 7, 8, 9.. Sözlüğün dördüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 2, 5, 6. Sözlüğün diğer anlamları ile eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Meslek-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 4, 5, 6, 7, 10, 13, 2, 21, 22. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 16, 17, 18. Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 12, 14. Sözlüğün dördüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 8, 9, 15. Sözlüğün yedinci anlamıyla eşleşen sadece tek bir örneği (11) olduğu görülür. Sözlüğün diğer anlamları ile eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Belirsiz-özne kategorisinin sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 2, 3, 4. Sözlüğün sekizinci anlamıyla eşleşen sadece tek bir örneği (8) olduğu görülür. Sözlüğün diğer anlamları ile eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Çocuk-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen sadece tek bir örneği (3) olduğu görülür. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2. Sözlüğün diğer anlamları ile eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Nesne-özne kategorisinin sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1. Sözlüğün diğer anlamları ile eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

bil- fiili özne sınırlamasında *topluluk-öznede* diğer öznelere oranla daha fazla örnek veriye ulaşılmıştır. Söz konusu fiil, *TDK Güncel Türkçe Sözlük*'ün verdiği on iki anlam ile eşleştirildiğinde sonuç olarak sözlüğün 1. anlamının daha sık kullanıldığı görülmektedir. Buna takip eden ise yine sözlüğün 2. anlamıdır. Sözlüğün diğer anlamlarının ise daha az tercih edildiğini söyleyebiliriz.

1.6.1.3. Değerlendirme

Toplam 152 cümleden TDK'de belirtilen 12 anlama göre dağılım nedir?

Derlemden elde edilen cümlelerden hareketle sözlüğün 'bir şey hakkında bilgi sahibi olmak, öğrenmiş bulunmak' anlamı söz konusu olduğunda, fiilin genellikle canlı özne (erkek, topluluk, çocuk ve kadın) gerektirdiği ve fiilin "her şeyi, çok şeyi, çok iyi, daha iyi, en iyi ve bunu" gibi sözcüklerle birlikte kullanımının sıklıkla yer aldığını söyleyebiliriz. Bu bağlamda özne grupları bir şeyi iyi biliyorsa sürekli ve devamlı süregelen bir bilginin sahibi olmuştur. Söz konusu sözcükler eylemi nitelemiştir. Ancak bu durum eylemin sürecini yansıtmaz.

Bil- fiiline özne türleri üzerinden değerlendirme yaptığımızda, örneğin: Öznesi Canlı > Topluluk: Değerlendirilen 91 cümlede *bil-* fiilinin en fazla *topluluk-özne* ile kullanıldığı görülmektedir. Derlenen örnek cümlelerde söz konusu fiil "herkes" zamiri ile eşdizimli olarak sıkça kullanılmıştır. Sözlüğün ilk anlamıyla doğrudan eşleşen örnek cümlelere göre herkesin her şey hakkında bilgi sahibi olduğu toplumsal olarak bilinir. Ancak bu aşamada öğrenilen bilginin doğruluğu veya yanlışlığı önemsenmez. Herhangi bir şeyi veya durumu öğrenmiş olmak *bil-* eyleminin oluşumu için yeterlidir. Bu bağlamda fiil kendini oluşturarak sürekliliğe devam eder. Yeni bilgi öğrenildiğinde dahi statik özelliği tekrarlanır. Bu bağlamda Vendler'in durumlar kategorisinde yer alır.

Özne türlerine göre cümlelerin genel bir değerlendirmesi. Örneğin: Öznesi Canlı > Erkek ile Öznesi Cansız > Kavram > Meslek öznelerinin oranları aynı seviyedeyken Öznesi

Canlı > Hayvan özne derlemden alınan verilerde örnek cümlelere özne kategorisinde rastlanılmamıştır. Öznesi Canlı > Kadın özne ise incelenen fiiller içerisinde en az oranda görülmektedir.

TUD üzerinde incelenen örneklerde *bil-* fiilinin sıklıkla kalıplaşmış ve deyimleşmiş kullanımı da söz konusudur. Ancak araştırmamızın sınırlılıkları gereği bu ifadeler örnek cümlelere dâhil edilmemiştir. Sözlük'e eklenebilecek yapılar şöyledir: *Kendini bildi bileli, fırsat bil-, kendini tutmasını bil-, kendini herkese sevdirmesini bil-, sıyrılmayı bil-, görev bil-, haddini bil-, yerini bil-, kıymet bil- , çapını bil-, Allah bilir, bilir bilmez , usul erkan bil-, keyif bil-.*

1.6.2. Baskılı Metinlerdeki Örnekler

1. "**Herkes** minderini, pöstekisini, kısaca, yerini **biliyor**." (Rasim, Falaka, s.42)

2. "Büyük eski bir konak, **iyi terbiye almış altı yaşlarında zarif bir çocuk**, biraz okumak **biliyor**." (Uşaklıgil, Mai ve Siyah, s.70)

3. "O halde beni yine **Hacer Hanım** kurtartır, zira bu kabahatle ne kadar az suçum olduğunu herkesten iyi **o bilir**." (Rauf, Eylül, s.35)

4. "Hepsini Hacer söylemiş, şimdi **herkes biliyor**." (Rauf, Eylül, s.57)

5. "Bunu **birçok erkekler** de **bilir** de sonra unuturlar." (Rauf, Eylül, s.76)

1. 7. bul-[31]

1. *(-i)* Arayarak veya aramadan bir şeyle, bir kimse ile karşılaşmak.

"Kafam her an bir konu bulmak için binbir çeşit şeye müracaat ediyor." - Halide Edip Adıvar

2. *(-i)* Bir şeyi elde etmek.

3. *(-i)* Kaybedilen bir şeyi yeniden ele geçirmek.

Paramı buldum.

4. *(-i)* Varlığı bilinmeyen bir şeyi ortaya çıkarmak, keşfetmek.

"Şu kuvvetin, cevherin sırrını bulmaya çalışıyorum." - Sait Faik Abasıyanık

5. *(-i)* İlk kez yeni bir şey yaratmak, icat etmek.

6. *(-i)* İstenilen şeye kavuşmak, nail olmak.

[31] https://sozluk.gov.tr/ 20/06/2021 19:01

“Kadınlık namına düşündüğüm şeylerin hiçbirini karımda bulamadım.” - Ömer Seyfettin

7. *(-i)* Bir yere, bir noktaya erişmek, ulaşmak.

“Böylece yılın ortasını bulduk.” - Refik Halit Karay

8. *(-i)* Herhangi bir görüşe, bir yargıya varmak.

“Ben de bunu akıllıca buldum.” - Memduh Şevket Esendal

9. *(-i)* Seçmek.

“Bazen onlara yeni ve güzel kıyafetler buluyor.” - Halide Edip Adıvar

10. *(-i)* Sağlamak, temin etmek.

“Sen otur ye, ben yatarken, kendim bir şeyler bulur, yerim.” - Sait Faik Abasıyanık

11. (*nzs.*) Cezaya uğramak.

Eden bulur.

12. *(-i)* Hatırlamak.

“Bir türlü bulamadım caminin ismini dersem inanır mısınız?” - Sait Faik Abasıyanık

1.7.1. TUD’dan Derlenen Örnek Cümleler

Özne Türlerine Göre
Öznesi Canlı > Erkek

1. “Suikastte kullanılacak arabayı **Mümtaz Bey bulacak”** (W-DA16B4A-0082-35)

2. “Babam, İngiltere'de bir avukat **bulacak”** (W-EA16B4A-1042-555)

3. “Oğlu standartlara uygun bir kız **bulacak”** (W-NI22C4A-0366-173)

4. “Kızı **cüce Recep bulacak”** (W-JD02A1A-0443-147)

5. “Onu ilk **zavallı babası bulacak”** (W-PG37E1B-3044-239)

6. “**Yunus**, karşısında soru değil, buğday **buldu** bu kez.” (W-SG37E1B-2935-655)

7. “…yerine de **Hakan** forma şansı **buldu**.” (W-TI31D1B-2355-912)

8. “**Dayım** da beni **buldu**.” (W-NA16B4A-0519-2059)

9. “Yanılmıyorsam dördüncü gün **Mahmut** ev **buldu.”** (W-LH09C2A-0276-2259)

10. “**Mustafa**, İstanbul'a gelip Mahmut'u **buldu.**” (W-IA16B3A-0630-55)

11. “Bana onu **Ömer Bilgin buldu...**” (W-LI35C4A-0464-629)

12. “**Rüstem** kendini ilkokulu bitirmiş **buldu**.” (W-KA16B1A-0700-2225)

13. “**Mithat Efendi** kendini İstanbul'da **buldu**.” (W-LA16B3A-1947-1583)

14. “**Cüneyt** de beni yetenekli **buldu**.” (W-NG37C0A-0192-2348)

15. “Sadece **babam** seni çok akıllı **buldu.**” (W-UA16B1A-1201-605)

16. “**oğlum** bile kendisine İnternet'ten sevgili **buldu**.” (W-NI22C4A-0366-1133)

17. “**oğlu** mezun olur olmaz iş **buldu.”** (W-VE30D1B-2103-1270)

18. “**Seyit**, hızla uzaklaşırken mırıldandı: "Belki O'na çok yaklaştıkları içindir." Celil'i kapının önünde **buldu**.” (W-EA16B3A-0490-2191)

19. “**Burhan Bey** bir torpil **buldu**,” (W-QA16B2A-1435-815)

20. “**Nişanlınız Oktay Bey** bugün beni **buldu**,” (W-VA14B1A-3373-1362)

21. “Mehmet, kadroda kendine **bir yer buldu**.” (W-VI19E1A-4050-556)

22. “**Mehmed Esad Efendi** sonunda aradığını **buldu.**” (W-SE39C3A-0205-2081)

23. “**Kemal**, fazla kalabalık olmadığından Kenan'ı **buldu**,” (W-JA16B4A-0854-187)

24. “**Orhan** kendini kapının dışında **buldu.**” (W-RI09C3A-0853-1412)

25. “Evlenecekmiş. **Pis herif,** tam zamanını **buldu**.” (W-KA16B0A-1703-1760)

26. “Ertesi sabah **Hakan** telefonla beni **buldu**.” (W-KE39C2A-2612-1251)

27. “**Adam** bunu bile çok **buldu**.” (W-NA16B3A-0661-1509)

28. “**Delikanlı** anlamsız **buldu** Senem'in tepkisini.” (W-LA16B2A-0009-337)

30. “**Atıf** rehberden Nermin'in telefon numarasın **buldu**.” (W-EA16B2A-0987-481)

31. “…**babam** Almanya'da bir iş **buldu**.” (W-TI09C3A-1229-190)

32. “**Mahmut Ağa** çıkışı **bulmuş**.” (W-LA16B3A-0172-1192)

33. “Sahi nerden **bulmuş babam** bu ismi?” (W-FA16B4A-3306-660)

34. “**Adam** kanserin ilacını **bulmuş** işte.” (W-CE37C3A-0633-255)

35. “**Halit Bey** bile kendini hatalı **bulmuş**;” (W-KA16B0A-1703-1207)

36. “**Dursun Ali** bir lokantada bulaşıkçılık **bulmuş**.” (W-EA16B3A-0568-304)

37. “**Hakan,** Türkiye'yi çok ilkel **bulmuş**.” (W-KA16B4A-0470-440)

38. “Biz **Sabahattin Bey**le, bir trafik suçu nedeniyle yattığım Paşa kapısı Cezaevi'nde tanıştık. Dışarıya çıktıktan sonra beni **buldu**…” (W-PA14B4A-1627-17549

39. “**Amcam** pek şeker **bulmuş** Suat'ı.” (W-DA14B1A-1672-1223)

40. “**Yusuf ağabey** gelince **bulur** Hicran’ı.” (W-UA16B1A-1208-1996)

41. “**Ayhan** yeni bir iş **bulur**,” (W-DA16B4A-0088-75)

42. “**Selahattin Bey,** çareyi doğaya sığınmakta **bulur**.” (W-NG03A1B-3245-890)

43. “**Murat** bir yerlerden **bulur**.” (W-RA16B2A-0441-583)

44. “**Mustafa** bu cezayı çok katı **bulur**.” (W-LG37C2A-0455-550)

45. “Kabul etmez, **Ertan** da başkasını **bulur**...” (W-JI09C4A-1294-1933)

46. “Gel benimle **Hakkı amca** bizi **bulur**.” (W-SA14B3A-1588-1740)

47. “Ama, **babam** annemi **bulur**!” (W-LA16B1A-1252-1960)

48. “**Mustafa** onun cevabını **bulur**.” (W-OA16B3A-0737-211)

49. “**Adam** çuvalda aradığını nihayet **bulur**.” (W-RA14B1A-1582-1742)

50. “**Fırat** bir yığın konu **buluyor**,” (W-JA16B3A-0774-103)

Öznesi Cansız > Nesne

(51) 1. “Hak, er geç yerini **bulacak**” (W-TD30D1B-2193-380)

(52) 2. “Hak mutlaka yerini **bulacak**” (W-VI44F1D-5105-117)

(53) 3. “Haklar alınacak, **haklar** yerini **bulacak...”** (W-IH09C2A-0650-84)

(54) 4. “Böyle olursa **işler** yerini **bulacak.”** (W-NI27D1B-2462-319)

(55) 5. “…karar ise hukuk literatüründe **yer bulacak.”** (W-UE36E1B-3358-194)

(56) 6. “Ve şimdi **sorular** cevaplarını **buldu**.” (W-TA16B4A-0500-1680)

(57) 7. “Böylece **trafik sıkışıklığı son bulacak”** (W-LD30D1B-2208-376)

(58) 8. “'Adalet yavaş da olsa yerine **bulacak”** (W-UE30D0B-2102-415)

(59) 9. “**Çaresizlik** bir kez daha gelip **buldu** ben,.” (W-PA16B0A-0181-1667)

(60) 10. “**Vakit** böylece öğleni **buldu**.” (W-SA16B2A-0836-652)

(61) 11. “**Yunan** basınında **geniş yer buldu.”** (W-UE30D0B-2102-1651)

(62) 12. “**Yaşanan katliamlar**, dilde şöyle karşılık **buldu**.” (W-RG37F1B-2934-933)

(63) 13. “**Yarışması'nın ödülleri** dün akşam **sahiplerini buldu**.” (W-UG24D1B-2293-1745)

(64) 14. “**vakit** de gece yarısını **buldu**.” (W-CA16B1A-0505-1421)

(65) 15. “**Milletin toparlanması** iki saati **buldu**.” (W-MA16B4A-0102-1331)

(66) 16. “**bu yılın ödülleri** sahiplerini **buldu**.” (W-NF10E1B-2865-345)

(67) 17. “**Lanet cihaz** tam bozulacak anı **buldu.**” (W-SA16B3A-1144-1844)

(68) 18. “**Çekimler** yaklaşık iki seneyi **buldu**.” (W-VG37E1B-3069-2454)

(69) 19. “**Adalet** geç de olsa yerini **buldu**.” (W-ND30D1B-2175-2240)

(70) 20. “**Saat** onu **bulmuş**,” (W-CA16B1A-0505-379)

(71) 21. “**Bir mevsim** daha son **bulmuş,**” (W-JA16B2A-0372-577)

(72) 22. “Böyle olursa **adalet yerini bulur.”** (W-UE39C2A-1408-1848)

(73) 23. “**Ne varsa hayatta**, gelip sizi **bulur**;” (W-SI22C4A-0847-105)

(74) 24. “**Bireysellik** kendi figürünü **bulur,**” (W-RH03A3A-1383-1863)

(75) 25. “Mayıs ayında **sıcaklık** 20°C'yi **bulur**” (W-GD02A2A-1023-2087)

(76) 26. “**Bela** gelir beni **bulur**,” (W-PI27D1B-2822-1226)

(77) 27.“**O beklenen felâket**, **yerini bulur**.” (W-DD39C3A-0982-38)

(78) 28. "**Evlilikler** orada planlanır bereket **bulur.**" (W-DA16B4A-3349-829)

Öznesi Canlı > Topluluk

(79) 1. "…şimdi **hökümat** bunlara iş mi **bulacak**?" (W-EE09C3A-3304-213)

(80) 2. "Yetişmiş nesil burada milli benliğini **bulacak"** (W-SD02A2A-1391-490)

(81) 3. "Uyumasını bilen, uyanık düşünürlerini **bulacak Türkiyem"** (W-OB29D1B-2439-329)

(82) 4. "seni orada **bazı arkadaşlar** gelip **bulacak**," (W-NA16B3A-0050-118)

(83) 5. "Yani **köylü** hazine **bulacak mı?"** (W-SE39C0A-0220-375)

(84) 6. "Çünkü **herkes** kendi eş ruhunu **bulacak.**" (W-II22C2A-0745-59)

(85) 7. "**AB nüfusundaki azalış** 13.9 milyonu **bulacak**." (W-LF25D1B-2155-396)

(86) 8. "**Muhacirler** ev **buldu."** (W-UA16B2A-1206-2409)

(87) 9. "**Atina** dört milyon nüfusu **buldu**." (W-CI22C3A-1079-979)

(88) 10. "**Herkes** suçluyu sevimli **buldu.**" (W-QC29D1B-2441-1701)

(89) 11. "**herkes** bir yer **buldu**." (W-JE39E1B-2838-173)

(90) 12. "**Fransa ve Almanya** tasarıyı yetersiz **buldu**." (W-PE30D1B-2106-668)

(91) 13. "**Bir Arap aile bulmuş** çantayı." (W-KE09C4A-0992-18)

(92) 14. "Çiğköfteyi **bizim atalarımız bulmuş,**" (W-MA16B4A-0102-1520)

(93) 15. "**Herkes** birbirini orada **bulur**." (W-GA16B4A-0048-449)

(94) 16. "…**herkes** kendi küçük sürüsünü **bulur**." (W-PA16B0A-0181-1616)

(95) 17. "**Bir çoğu** bu parayı çok **bulur**." (W-RF39C3A-1485-1794)

(96) 18. "**Herkes** ne arıyorsa, onu **buluyor**." (W-TE41C1A-0447-344)

(97) 19. "**İnsanlar** benim müziklerimi sıcak **buluyor**." (W-UG24D1B-2293-893)

(98) 20. "**Herkes** cezasını **buluyor**." (W-RG37F1B-2934-605)

Öznesi Canlı > Kadın

(99) 1. "Çocuğu Albanez'in kapısında **bulacak anası.**" (W-QA16B2A-1314-504)

(100) 2. "İlk önce **annen bulacak** seni." (W-OD37C2A-0365-174)

(101) 3. "**Ebru** hatırladı, gidip kitabı **buldu**." (W-GA16B1A-0732-1137)

(101) 4. "**Annem** Bahariye'de bir yer **buldu**." (W-TI09C3A-1229-1091)

(102) 5. "**Anam** bu adresi nereden **buldu**," (W-CG09C5A-0218-2052)

(103) 6. "**Kumru** da tepkiyi yerinde **buldu.**" (W-RA16B3A-1134-1496)

(104) 7. "**Lerzan** hemen duvardaki elektrik düğmesini **buldu** ve çevirdi." (W-RA16B3A-0627-77)

(105) 8. "**Meriç** sonunda kendi limanını **buldu**," (W-JA16B4A-0146-55)

(106) 9. "**Leyla** okulda Nermin'i **buldu**." (W-EA16B2A-0987-1567)

(107) 10. "**Anneniz** güzel bir usul **bulmuş**." (W-SI44F1D-5101-362)

(108) 11. "Bu taşı önce **Ruşen bulmuş**." (W-ID36C2A-0018-1130)

(109) 12. "**Birsen** yine Emel'i arayıp **bulmuş.**" (W-GA16B4A-0991-19)

(110) 13. "**Annem** yine bir arkadaş **bulmuş**." (W-IA16B2A-0762-160)

(112) 14. "**Ceylancan** ise bu mermiyi **bulmuş**." (W-VI45F1D-4717-434)

(113) 15. "Ve **annesi** ancak sabah **bulmuş** Eda'yı orada." (W-OA16B2A-0787-146)

(114) 16. "Nihayet **kız** onu **bulur**." (W-HA16B1A-0728-220)

(115) 17. "**Anneanne** her zaman müthiş oyunlar **bulur**." (W-MA16B1A-0730-219)

(116) 18. "Sabah yattığım yerde **annem buluyor** beni." (W-IA16B1A-0094-20)

Öznesi Canlı > Çocuk

(117) 1. "…çocuk; bisikletin yarı parasını nereden **bulacak**?" (W-OD03A4A-0253-315)

(118) 2. "**Çocuk** nereden **bulacak**?" (W-RI43C3A-1806-440)

(119) 3. "Beni **bir çocuk bile bulur**." (W-OA15B1A-1746-1653)

Öznesi Cansız > Kavram > Meslek

(120) 1. "**Polis** beni nasıl **bulacak"** (W-MA16B2A-0874-22)

(121) 2. "**Okur,** polisiye yazarını mutlaka zeki **bulacak"** (W-NE37C3A-0030-229)

(122) 3. "**Öğrenciler** kaynak **bulacak"** (W-KG24D1B-2296-366)

(123) 4. "**Yetkili yoldaş** gelip seni **bulacak."** (W-KA16B4A-0100-559)

(124) 5. "**Memur**, çabucak o zarfı **buldu**," (W-CA16B3A-0577-2380)

(125) 6. "**Sancak komutanı** gelip bizi **buldu**." (W-NE39C4A-0081-2063)

(126) 7. "**Taksici** de destekçileri **buldu** ya. Horozlanmaya başladı." (W-FI09C3A-1292-2330)

(127) 8. "**Bizim elektrikçi** arızayı **buldu**." (W-KE39C4A-0274-1437)

(128) 9. "**Padişah** da uygun **bulmuş**." (W-LA14B1A-1709-1203)

(129) 10. "**Rektör Ayhan Bey** onu **bulmuş**," (W-NE09C0A-0260-962)

(130) 11. "O sıralarda seksenini **bulmuş sanatçı**," (W-LI09C3A-1047-1510)

(131) 12. "**Hoca,** çift sürerken bir kaplumbağa **bulmuş."** (W-ID03A3A-0524-343)

(132) 13. "bir fikir ve **Belçikalı yönetmen bulmuş** bu fikri!" (W-OG24D1B-2300-1034)

(133) 14. "**Yüzbaşı** bir kitap **bulmuş**." (W-FA16B4A-0005-284)

(134) 15. "Öncelikle yatılı okulda **öğrenci** kişiliğini **bulur**." (W-PD39C4A-1191-2010)

(135) 16. "**Grafikerler** oturur doğru bir amblem **bulur.**" (W-PG03A1B-2524-1355)

(136) 17. "**Yorumcu** kendisini sorular içinde **bulur**." (W-ME05A1B-3915-669)

(137) 18. "**Polis** geliyor, defterden kaydını **buluyor**." (W-TI22C3A-1184-1229)

Öznesi Canlı > Belirsiz

(138) 1. "Birisi bulacak sonunda, er geç yapılacak!" (W-CA16B3A-0554-103)

(139) 2. "...tanıyan insan Tanrı'yı kendi içinde **bulacak"** (W-DH42C2A-0980-7)

(140) 3. "Nasıl **bulacak** sonra **beni arayanlar?"** (W-OA16B3A-0033-186)

(141) 4. "**İnsan** tarımı **buldu**, doğaya bağımlılıktan kurtuldu." (W-KD03A0A-0261-2441)

(142) 5. "Sonra **insanoğlu** ütüyü **buldu**." (W-KI37C4A-0267-395)

(143) 6. "insanoğlu kendini bir mahkemenin huzurunda **bulacak,"** (W-JD37C3A-1014-558)

(144) 7. "**İnsanoğlu** tüfeği, barutu, atom bombasını **bulmuş**." (W-TI19E1A-4012-541)

(145) 8. "**Bir Almancı** alıcı **bulmuş**," (W-TE39C0A-1396-1328)

(146) 9. "Kimi acır, **kimi** aptal **bulur**..." (W-RA14B3A-0553-382)

(147) 10. "**Kimisi** arar **bulur**, kimisi karşılaşır." (W-PA16B2A-1422-1837)

1.7.1.2. Bulgular

TDK Güncel Türkçe Sözlük, bul- fiilini on iki maddede toplamıştır. *Bul-* fiili geçişli bir fiildir. Bu fiille kurulan tüm cümlelerde belirleyici unsur olarak bir özne ve nesne olması zorunludur.

Bul- fiili Vendler'in *erişmeler* grubunda yer alır. Söz konusu fiil kısa zaman içerisinde gerçekleşen durum değişikliğini içerir. Sürecin doğal bir hedefi/erişme noktası vardır. Anlık değişimler söz konusudur. Bu durum hedefe ulaşma süresini kapsar. Kısa bir sürede gerçekleşme imkânı olduğu için bundan dolayı anlık olarak algılanırlar.

TUD'a göre *bul-* fiilli beş temel zaman (*buluyor, buldu, bulacak, bulmuş, bulur*) üzerinden sorgulandığında, TUD *buldu* sorgusu için dizilim sonuçları 2502, TUD *bulacak* sorgusu için dizilim sonuçları 561, TUD *bulur* sorgusu için dizilim sonuçları 2096, TUD *buluyor* sorgusu için dizilim sonuçları 1288, TUD *bulmuş* sorgusu için dizilim sonuçları 1528 cümle ile özne sınırlılıkları belirlenmiştir.

Değişimi sağlayan ise bir canlı olmalıdır. Bu canlı bir insan olabileceği gibi bir hayvan da olabilir.

Fiilin özne sınırlılıkları adına tespitler yapmak üzere TUD üzerinden 147 cümle aşağıda değerlendirilmiştir. Aynı zamanda örnek cümleler, TDK'nin verdiği anlamlar ile eşleştirilmiştir. Bunun sonucunda veriler en alt tabloda oranlarıyla birlikte ele alınmıştır.

Söz konusu fiil, özne sınırlamasına göre canlılar kategorisinde *canlı-erkek, canlı-topluluk, canlı-belirsiz, canlı-çocuk ve canlı-kadın* olmak üzere ayrılırken, cansız kategori de *cansız-nesne ve cansız-kavram > meslek* olmak üzere iki grupta ayrışır.

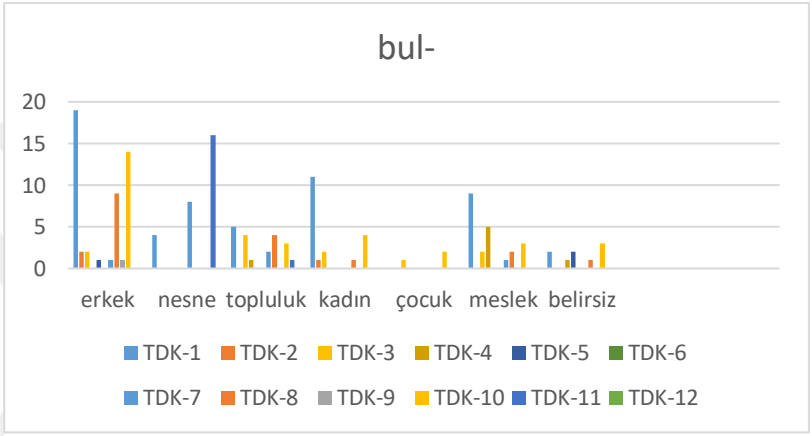

Şekil 2. 7. bul-

Şekil 7'de yer alan bilgilere göre *bul-* fiilinin en fazla *erkek-özne* ile kullanıldığı görülmektedir. *Erkek-özne* kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 5, 6, 8. 10, 11, 12, 13, 16, 18, 20, 23, 24, 26, 30, 31, 38, 40, 46, 47. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 7, 25. Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 22, 49. Sözlüğün beşinci anlamıyla (34), yedinci anlamıyla (32) ve dokuzuncu anlamıyla eşleşen sadece tek bir örneği (33) olduğu görülür. Sözlüğün sekizinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 14, 15, 27, 28, 35, 37, 39, 42, 44. Sözlüğün onuncu anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 4, 9, 17, 19, 21, 36, 41, 43, 45, 48, 50. Sözlüğün erkek özne kategorisinde dördüncü, altıncı, on birinci ve on ikinci anlamıyla eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Nesne-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 9, 23, 24, 26. Sözlüğün on birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 16, 19, 22. Sözlüğün yedinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 10, 14, 15, 17, 18, 20, 21, 25. Sözlüğün nesne özne kategorisinde ikinci, üçüncü, dördüncü, beşinci altıncı, sekizinci, dokuzuncu, onuncu ve on ikinci anlamıyla eşleşen örnekler yoktur.

Topluluk-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 4, 6, 15, 16, 18. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örneği görülmezken, sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 2, 3, 5, 13. Sözlüğün dördüncü anlamıyla eşleşen sadece tek bir örneği (14) görülürken beşinci ve altıncı anlamıyla eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir. Sözlüğün yedinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 7, 9. Sözlüğün sekizinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 10, 12, 17, 19. Sözlüğün onuncu anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 8, 11 iken on birinci anlamıyla eşleşen sadece tek bir örneği (20) görülür. Sözlüğün dokuzuncu ve on ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri TUD üzerinde taranan örnek cümlelerde rastlanılmamıştır.

Kadın-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 7, 9, 11, 12, 13, 15, 16, 18. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen sadece tek bir örneği (8) görülür. Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen örnekleri; 3, 14. Sözlüğün sekizinci anlamıyla eşleşen sadece tek bir örneği (6) görülürken ve onuncu anlamıyla eşleşen örnekleri: 4, 5, 10, 17. Sözlüğün diğer anlamları ile eşleşen örneklere taranan cümlelerde rastlanılmadığı görülmektedir.

Meslek-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 4, 6, 10, 12, 13, 14, 17, 18. Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 5, 15. Sözlüğün yedinci anlamıyla eşleşen sadece tek bir örneği (11) görülürken sekizinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 2, 9. Sözlüğün onuncu anlamıyla eşleşen örnekleri: 3, 7, 16.

Belirsiz-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 3, 10. Sözlüğün dördüncü anlamıyla eşleşen (4), beşinci anlamıyla (5) ve sekizinci anlamıyla eşleşen sadece tek bir örneği (9) görülürken onuncu anlamıyla eşleşen üç örneği vardır (1, 2, 3).

Hayvan-özne kategorisi oluşturulamamıştır. Bu tür bir örneğe TUD üzerinde taranan cümlelerde rastlanılmamıştır.

Bul- fiili için özne sınırlamasında *erkek-özne* kategorisinde diğer öznelere oranla daha fazla örnek veriye ulaşılmıştır. Söz konusu fiil, *TDK Güncel Türkçe Sözlük*'ün verdiği on iki anlam ile eşleştirildiğinde sonuç olarak *erkek-özne* kategorisinde sözlüğün onuncu ve birinci, *nesne-özne* kategorisinde on birinci ve yedinci, *kadın ve meslek özne* kategorisinde ise birinci anlamın taranan örnek cümlelerde sık kullanıldığı görülmektedir.

1.7.1.3. Değerlendirme

Toplam 147 cümleden TDK'de belirtilen 12 anlama göre durumu nedir?

Sözlükte "bir şeyi elde etmek" olarak yer alan ikinci anlamın aslında sözlüğün onuncu anlamıyla birlikte ele alınıp yeni tanımın "bir kimseyi veya bir şeyi elde etmek, bir şeyi tedarik etmek, sağlamak ve temin etmek" olarak değiştirilmesi önerilmektedir. Sözlüğün "kaybedilen bir şeyi yeniden ele geçirmek" olarak verilen üçüncü anlamı da sözlüğün on ikinci anlamı ile eş değerdir. Önerilen tanım "bir şeyi anlamak, hatırlamak, kaybedilen bir şeyi yeniden ele geçirmek" şeklinde birleştirilmesidir. "Cezaya uğramak" olarak verilen on birinci anlam ise taranan örnek cümlelerde sadece *nesne-özne* kategorisinde karşımıza çıkmaktadır. Ancak değerlendirilen örnekler göz önüne alındığında anlam "hak edilen şeyi belirlemek, tespit etmek, karşılık bulmak, cezaya uğramak" şeklinde genişletilebilir.

Bul- fiiline özne türleri üzerinden değerlendirme yaptığımızda örneğin: Öznesi Canlı > Erkek: Değerlendirilen 50 cümlede ağırlıklı olarak 'bir şeyi veya kimseyi temin etmek.' anlamının "araba, torpil, bir yer, telefon numarası, iş, ev, konu; avukat, kız" gibi sözcüklerle bir araya geldiği görülmektedir. Öznesi Canlı > Nesne: Değerlendirilen 28 cümlede "hak, karar, adalet, felaket" gibi sözcüklerle eşdizimli olarak yer almasıyla birlikte hak edilen şeyin karşılık bulması istenmektedir.

Fiilin 'herhangi bir görüşe varma' anlamı söz konusu olduğunda: "yetenekli, akıllı, anlamsız, hatalı, ilkel, katı, şeker, uygun" gibi sözcükler *erkek-özne* kategorisinde bir araya gelirken; "yetersiz, sevimli, sıcak" gibi sözcükler *topluluk-özne* kategorisinde bir araya gelir. Diğer öznelere oranla fiilin söz konusu anlamın *erkek-özne* kategorisinde karşılık bulması toplumda erkek egemenliğin baksın olması ile değerlendirilebilir. Chomsyk 1957'de yayımladığı *Syntatic Structure* adlı eserinde dil ile ilgili sahip olduğumuz sezgisel bilgilerden bahseder. Sözcükler bir dilin belirlediği anlam çerçevesinde bir araya gelirken yaşadığı çevreden mutlak etkilenir. *Bul-* fiili *erkek-özne* ile doyma noktasına ulaşır. Fiillerde sıklıkla kullandığımız tüm bileşenleri belirlerken (bilhassa öznenin) örtük de olsa toplumun öne sürdüğü önceliklere göre bağdaştırılması kaçınılmaz bir gerçektir.

Değerlendirmeye dâhil edilmeyen ancak *bul-* fiiliyle birlikte sıklıkla karşımıza çıkan birleşik yapılar şu şekildedir: *Cazip bul-, yankı bul-, vuku bul-, fırsat bul-, çözüm bul-, haklı bul-, son bul-, çare bul-, huzur bul-, cesaret bul-, yüz bul- bela bul-* vb. gibi birleşik yapılarla derlem üzerinde daha çok rastlanılmıştır. Söz konusu fiilin gerçek anlamının dışında daha çok tercih edilerek yardımcı fiil görevinde kullanımı da tespit edilmiştir.

1.7.2. Baskılı Metinlerdeki Örnekler

1. "Bu söz üzerine Rakım odaları Madam Jozefino'ya gösterdi. **Jozefino** odaları tertemiz **buldu**." (Efendi, Felatun Bey ve Rakım Efendi, s.35)

2. "**Rakım** büyüdü....on altısında oradan da çıkıp Hariciye kaleminde iş **buldu**." (Efendi, Felatun Bey ve Rakım Efendi, s.14)

3. "Fakat **Rakım** da işin ne olduğunu bilmiyordu.... geldiğinde dostunu da orada **bulur.**" (Efendi, Felatun Bey ve Rakım Efendi, s.20'

4. "**Rakım** utancından kızararak ..... indi. Tophane'de Karabaş'a gelip esirciler kahvesinde Çerkez'i **buldu**." (Efendi, Felatun Bey ve Rakım Efendi s.21)

5. "Ertesi gün **Rakım** gözlerini açınca kendisini kanepe üzerinde Canan'ı da karşısında **buldu.**" (Efendi, Felatun Bey ve Rakım Efendi, s.93)

6. "**Ahmet Cemil** kardeşini şu hazin haliyle pek güzel **buldu**, bir şiir melaliyle güzel **buldu**." (Uşaklıgil, Mai ve Siyah, s.237)

7. "**Necip** beş dakika sonra hazırdı. Onları odalarının önünde **buldu**." (M. Rauf, Eylül, s.55)

8. "**Halk** birbirlerinin ayaklarına basarak yürür, yerini güç **bulur**." (Halid, Deli, s.95)

1. 8. çalış-[32]

1. (*nsz.*) Bir şeyi oluşturmak veya ortaya çıkarmak için emek harcamak.

"Aldırma sen hemen çalış ki biraz / Çalışan ilerler, yerinde kalmaz"- Enis Behiç Koryürek

2. (*nsz.*) Herhangi bir iş üzerinde olmak.

3. (*-de*) İşi veya görevi olmak, bulunmak.

"İnşaatlarda çalışan işçiler birer ikişer inşaatların kapılarından geri dönüp geldiler." - Lâtife Tekin

4. (*nsz.*) Makine veya aletler işe yarar durumda olmak veya işlemekte bulunmak.

5. (*-e*) Bir şeyi yapmak için gereken çarelere başvurmak, o şeyi gerçekleştirmek için kendini zorlamak, çaba harcamak.

"Olduğundan fazla yaşlı görünmeye çalıştığını sezdim." - Refik Halit Karay

6. (*-e*) Bir şeyi öğrenmek veya yapmak için emek vermek.

[32] https://sozluk.gov.tr/ 12.12.2023

1.8.1. TUD'dan Derlenen Örnek Cümleler

Özne Türlerine Göre

Öznesi Canlı > Erkek

1. "**Veysel** cevap vermeye **çalıştı,"** (W-UA16B1A-1208-2151)

2. "**Ünsal ile Tugay** da salonda **çalıştı**." (W-OI31D1B-2350-1468)

3. "**Şevket** kızın ağzını tıkamaya **çalıştı**." (W-MA16B4A-1316-2057)

4. "**Oğuz** gündemi öğrenmeye **çalıştı**." (W-SA16B2A-1490-1929)

5. "**Çetin**, uzun yıllar Milliyet gazetesinde **çalıştı**." (W-UI27D1B-2819-1252)

6. "**Bekir Efendi** Hasan'ı teselliye **çalıştı**." (W-UA16B1A-1208-2149)

7. "**O oğlan** ne işlerde **çalıştı**." (W-EA16B4A-0383-821)

8. "**Babası** zorla okutmaya **çalıştı**." (W-EA16B2A-1563-1866)

9. "**Selman,** görünce toparlanmaya **çalıştı**." (W-PA16B4A-1475-1939)

10. "**Celil** elinden geldiğince cevaplamaya **çalıştı**." (W-EA16B3A-0490-616)

11. "**Yavuz** dehşetle Sevilay'a karşı koymaya **çalıştı**." (W-RI09C3A-0853-182)

12. "Mustafa ürperdi, **Suat** gülmeye **çalıştı**." (W-IA16B3A-1318-2053)

13. "**Hasan Rıza,** durumu yumuşatmaya **çalıştı**." (W-GE09C4A-0248-1378)

14. "**Delikanlı** okumaya **çalıştı.**" (W-SA16B2A-1070-2284)

15. "**Barkın** ayağa kalkmaya **çalıştı**." (W-QA16B4A-0152-1897)

16. "…takımla birlikte katılırken, **Sabri** ayrı **çalıştı.**" (W-TI31D1B-2420-1437)

17. "**Serkan** hayal kırıklığını belli etmemeye **çalıştı.**" (W-PA16B2A-0748-289)

18. "**Muhsin** bozulmuştu biraz, gülümsemeye **çalıştı.**" (W-VA16B2A-0561-529)

19. "**Adam** bozulduğunu belli etmemeye **çalıştı**." (W-VA16B3A-2629-1312)

20. "**Rahmi** panik içinde ayağa kalkmaya **çalıştı**." (W-OA16B4A-0046-675)

21. "**Ragip** Atademir'le Bergson felsefesi üzerine **çalıştı."** (W-PA16B2A-1422-1979)

22. "**Rafet Bey** kulaklarını elleriyle kapamaya **çalıştı**." (W-KA16B2A-0784-245)

23. "**Osman,** Deli Bekir'in elini öpmeye **çalıştı,"** (W-MD39E1B-2928-1110)

24. "**Orhan,** izah etmeye **çalıştı**" (W-GA16B3A-1009-2362)

25. “**Tayfun,** ayağım kurtarmaya **çalıştı** tekrar” (W-KA16B2A-1335-2034)

26. “**Osman,** Zeynep'i kandırmaya **çalıştı**” (W-UA16B2A-1248-2111)

27. “**Adamcağız** hasta hasta bile **çalıştı**” (W-SD36E1B-2843-1196)

28. “**Delikanlı,** orada yıllarca **çalıştı**,” (W-VI19E1A-4054-760)

29. “**Oktay**, Yeşim'le göz göze gelmeye **çalıştı**” (W-IA16B2A-0762-270)

30. “**Okan** küfürler savurarak silahına davranmaya **çalıştı**” (W-MA16B4A-1316-2058)

31. “**Alp** biraz gülümsemeye **çalıştı**.” (W-VA16B4A-1030-2337)

32. “**Sergen** ise, fizyoterapistlerle **çalıştı**.” (W-PI31D1B-2329-1515)

33. “**Selim** gülmeye **çalıştı**.” (W-RA16B2A-3329-951)

34. “**Mustafa,** Muhterem'i evliliğe razı etmeye **çalıştı.**” (W-RI09C3A-0853-174)

35. “**Musa** da yeniden açmaya **çalıştı.**” (W-JA16B3A-0796-229)

35. “**Kör Ali,** bir şeyler söylemeye **çalıştı** ama” (W-NA16B2A-0051-564)

36. “**Koray Candemir,** Öztürk gibi müzisyenlerle **çalıştı.**” (W-UE36E1B-3356-919)

37. “**Kemal ve Serhat** arkadaşlarından ayrı **çalıştı.**” (W-PI31D1B-2342-1492)

38. “**İlyas** kapının kolunu indirip açmaya **çalıştı**,” (W-OA16B4A-0167-1830)

39. “istemese de **Fatih** onu uyandırmaya **çalıştı**.” (W-UI22E1B-2914-1123)

40. “**idrak eden Mahmut** hemen toparlanmaya **çalıştı**.” (W-SA16B3A-1144-2237)

41. “**Hasan,** Semiha'yı yatıştırmaya **çalıştı**.” (W-IA16B3A-0041-739)

42. “**Orhan** gülümsemeye **çalıştı**,” (W-KA16B4A-0462-692)

43. “**Babam** can havliyle kalkmaya **çalıştı**.” (W-SA16B4A-0047-654)

44. “**Galip** hava kararana kadar yazıhanede **çalıştı**.” (W-CA16B3A-0140-1987)

45. “**Fuat** düş kırıklığını belli etmemeye **çalıştı**,” (W-LA16B4A-1948-1727)

46. “**Mithat Bey** çok **çalıştı**;” (W-PF10E1B-3064-1038)

47. “**Cem** devreye girerek havayı yumuşatmaya **çalıştı**.” (W-LE30D1B-2114-1642)

48. “**Can Tezcan** tüm gücünü toplamaya **çalıştı**.” (W-TG32D1B-2502-1371)

49. "**Mehmet,** ellerini yumruk yapmaya **çalıştı.**" (W-SI22E1B-2912-1130)

50. "**Ali,** önce onları ikna etmeye **çalıştı.**" (W-MA16B3A-1550-1875)

51. "**Abdullah** yutkundu, gülümsemeye **çalıştı**." (W-IA16B2A-2674-1302)

52. "**Akıllı bir adam çalışır**." (W-KA16B2A-0623-1155)

53. "Hâlâ "**Erkek çalışır**, kadın oturur" görüşü mevcut." (W-TF25D1B-2153-1225)

54. "**Okan** kibarca teşekkür etmeye **çalışır**." (W-QA16B2A-1432-167)

55. "**Fevzi,** babasını ayağa kaldırmaya **çalışır**." (W-TD37C2A-0304-441)

56. "**Şeyhmus** da akşama kadar tarlada **çalışıyor**." (W-UE36E1B-3358-468)

57. "**Adam,** daha önce onun yanında **çalışmış**," (W-ID39C3A-0001-7939

Öznesi Canlı > Topluluk

(58) 1. "Şenol'un dışında **Bordo-Mavililer** tam kadro **çalıştı**." (W-NI31D1B-2327-1522)

(59) 2. "…**yıldızlı oteller** yüzde 35 dolulukla **çalıştı**," (W-LE39E1B-2840-1207)

(60) 3. "yapımında **mahalle halkı** imece usulü **çalıştı**," (W-JI09C3A-1441-1955)

(61) 4. "**Komisyon** toplam 86 gün **çalıştı**," (W-UE39C3A-1162-2220)

(62) 5. "**Trabzonspor** dün sabah teknik direktörsüz **çalıştı**." (W-UI31D1B-2347-1477)

(63) 6. "**Devlet** bizi kapatmaya **çalıştı**." (W-SF10A1D-2031-1703)

(64) 7. "**Meclis** üç gün tam mesai **çalıştı**" (W-KD30D1B-2184-1601)

(65) 8. "**Hükümet** bu programı engellemeye **çalıştı**;" (W-PI41C4A-1521-1901)

(66) 9. "**Komisyon** olaylarla ilgili tanıklara ulaşmaya **çalıştı.**" (W-IE39C0A-0193-1741)

(67) 10. "**Avusturyalılar**, Boşnaklar'ı yeniden Hıristiyanlaştırmaya **çalıştı.**" (W-HE39C3A-0711-355)

(68) 11. "**Avrupa** ciddi önlemler almaya **çalıştı**." (W-RB29D1B-2442-1400)

(69) 12. "**herkes** bu alandaki deneyimini konuşturmaya **çalıştı**; "(W-SE39C3A-0543-545)

(70) 13. "**Bazı AB yetkilileri** haberi yalanlamaya **çalıştı**," (W-OE30D1B-2105-1668)

(71) 14. “**Bütün anneler** çocukları için **çalışır**.” (W-TA16B4A-0342-324)

(72) 15. “Çünkü Türkiye'de **nüfusun yarısı çalışır**.” (W-}I22C1A-0428-833)

(73) 16. “**Binlerce insan çalışır** oralarda.” (W-KA16B1A-0705-853)

(74) 17. “**Herkes** kendini bulmaya **çalışır**.” (W-SA09C1A-0240-229)

(75) 18. “**Nüfusun sadece yüzde 20'si çalışıyor**.” (W-UE36E1B-3356-1600)

(76) 19. “Burada **bir sürü insan çalışıyor**.” (W-VE05A4A-2591-1565)

(77) 20. “**Türkiye** bundan kurtulmaya **çalışıyo**r.” (W-TE13C2A-1322-2062)

(78) 21. “**yaklaşık 30 bin çocuk** sokakta **çalışıyor**.” (W-TE36E1B-3354-49)

(79) 22. “**Yaklaşık 30 bin civarında asker çalışıyor** ölümüne...” (W-QI22C3A-0010-1792)

(80) 23. “**Herkes çalışıyor**,” (W-OD02A1B-4528-531)

(71) 24. “ve **1000 kadar gönüllü insan çalışıyor.”** (W-UI45F1D-4815-1566)

(82) 25. “**Arkadaşların çoğu** iş yurtlarında **çalışıyor**.” (W-CE09C3A-0382-501)

(83) 26. “**Bir aile** bütün gün **çalışıyor**...” (W-NI45F1D-4059-2379)

(84) 27. “**toplam 20 bin 864 kişi çalışıyor.”** (W-UF25D1B-2170-1902)

(85) 28. “**Dörtyüz kişi çalışıyor,”** (W-FE09C2A-0419-1386)

(86) 29. “**milyon 568 bin 112 memur çalışıyor**.” (W-PF25D1B-2159-315)

(87) 30. “**milyon kişi** dünyada turizm sektöründe **çalışıyor**,” (W-ID03A2A-0525-329)

(88) 31. “**Devlet** kendini kurtarmaya **çalışıyor**,” (W-NF25D1B-2757-918)

(89) 32. “**İnsanlar** çocuklarını borçla, krediyle okutmaya **çalışıyor**.” (W-UE36E1B-3356-911)

(90) 33. “**On bin kişi çalışıyor**.” (W-VE05A4A-2591-2485)

(91) 34. “**Bayındırlık Bakanlığı** gece gündüz **çalışıyo**r.” (W-OD30D1B-2226-2103)

(92) 35. “**Genelkurmay** ortak karar almaya **çalışıyor**.” (W-PD30D1B-2201-897)

(93) 36. “Herkes iyi şeyler yapmaya **çalışmış**” (W-TE36E1B-3295-446)

(94) 37. “**Binlerce kişi** bu mağazalarda **çalışacak**.” (W-LF25D1B-2155-510)

(95) 38. “Yarın **başkaları** senin yerine **çalışaca**k.” (W-TI44F1D-4760-118)

(96) 39. "**insanlar** yine birbirlerine sokulup ısınmaya **çalışacak**," (W-RG22C3A-0883-27)

(97) 40. "**Herkes çalışacak,"** (W-CE37C3A-0633-76)

(98) 41. "**Tüm birimler** koordineli **çalışacak**." (W-RI27D1B-2830-366)

Öznesi Cansız > Kavram > Meslek

(99) 1. "Üstelik **karakol komutanı** dalga geçmeye **çalıştı.**" (W-MA16B3A-1550-1873)

(100) 2. "**Ebe**, elimize vurmaya **çalıştı.**" (W-VI19E1A-3989-807)

(101) 3. "**Hırsız** kalktı ve kaçmaya **çalıştı.**" (W-HA16B1A-1937-1745)

(102) 4. "**Asker** elimdeki kelepçeyi açmaya **çalıştı**." (W-OE09C2A-0411-751)

(103) 5. "**Birkaç garson** beni tutmaya **çalıştı**." (W-LA16B2A-0514-572)

(104) 6. "**Kemal Kaptan** beni yatıştırmaya **çalıştı**" (W-CG22C2A-0424-733)

(105) 7. "**Pilot**, helikopteri kuzeybatı yönüne çevirmeye **çalıştı**" (W-ND30D1B-2187-1597)

(106) 8. "**Nöbetçi hemşire** olayı örtbas etmeye **çalıştı**" (W-NI09C2A-0592-503)

(107) 9. "**Pehlivan** kendi istemini benimsetmeye **çalıştı** ona;" (W-RA16B3A-1134-2249)

(108) 10. "**Öğretmenler** onları sakinleştirmeye **çalıştı**." (W-UA16B2A-1206-2156)

(109) 11. "**Jandarma** yapmak istediğimiz eylemi engellemeye **çalıştı**." (W-PE39C4A-0183-1784)

(110) 12. "**Bakkal Mestan** bir gün **çalıştı,**" (W-SD36E1B-2843-1197)

(111) 13. "**Şoför** elimi yakaladı, öpmeye **çalıştı**," (W-FI09C3A-1292-2079)

(112) 14. "**Polis** öğrencileri teskin etmeye **çalıştı**." (W-SD30D1B-2204-1575)

(113) 15. "**Öğrenci** bilgiyi sorunun içinde bulmaya **çalışır**," (W-OD02A2A-2052-2001)

(114) 16. "**Köydeki ebe** doğumu yaptırmaya **çalışır**," (W-QD16C4A-0105-243)

(115) 17. "**Tasarımcılar** yıllardır erkek giysilerini değiştirmeye **çalışıyor**." (W-NI27D1B-2462-15)

(116) 18. “tam 39 ülkesinde **Türk müteahhitleri çalışıyor**.” (W-KE05E1B-3299-104)

(117) 19. “**Polislerin bir kısmı** kötü şartlarda **çalışıyor**.” (W-UE36E1B-3357-1030)

(118) 20. “**Polis ve MİT çalışıyor**.” (W-TD09C4A-0211-717)

(119) 21. “**Mühendisler**, **bilim adamları çalışmış**.” (W-RD36E1B-2842-579)

(120) 22. “**Yetkililer** endişelerin üstesinden gelmeye **çalışacak**.” (W-OE30D1B-2105-542)

(121) 23. “**Muhafızlar,** Bağdat'a girişi engellemeye **çalışacak**.” (W-RE39C3A-0473-124)

Öznesi Canlı > Kadın

(122) 1. “**Feride,** konuyu değiştirmeye **çalıştı**” (W-RA16B2A-0403-773)

(123) 2. “**Zeynep** koltuğa oturdu ve sakinleşmeye **çalıştı**” (W-RA16B4A-1074-2275)

(124) 3. “**Zeliha Hanım**, eksik olmasın çıkarmaya **çalıştı** da” (W-RA16B4A-0104-2310)

(125) 4. “**Zarife Hanım**, gözlerini kuruladı. Sakinleşmeye **çalıştı**” (W-SA16B1A-0671-409)

(126) 5. “**Yeşim** refakat kaldı yanında. Güldürmeye **çalıştı** onu” (W-EA16B2A-0684-395)

(127) 6. “**Sedef** gözlerini açmaya, bakmaya **çalıştı**.” (W-OA16B2A-0095-59)

(128) 7. “**Emine'nin annesi** onu avutmaya **çalıştı**.” (W-TI19E1A-4015-784)

(129) 8. “**Yelda** utandığını gizlemeye **çalıştı**.” (W-RA16B2A-3329-953)

(130) 9. “otomobile sövdü. **Kadın** dışarıyı görmeye **çalıştı**,” (W-UA16B2A-1041-2327)

(131) 10. “**Necla** ile konuşmasının tuhaflığını yorumlamaya **çalıştı**.” (W-RA16B2A-0403-769)

(132) 11. “**Nadya**, gidecekleri evi hayalinde canlandırmaya **çalıştı.”** (W-DA16B4A-0384-815)

(133) 12. “Güleryüzlü olmaya **çalıştı Aslı**.” (W-EA16B4A-0688-386)

(134) 13. "**Kızcağız** depresyon tedavisi gördüğünü anlatmaya **çalıştı**." (W-KA16B4A-0147-1937)

(135) 14. "**Kumru** şaşırdı, ama belli etmemeye **çalıştı**." (W-RA16B3A-1134-2248)

(136) 15. "**Kiraz**, duyduklarına inanamadı. Kendini savunmaya **çalıştı**." (W-EA16B4A-0489-628)

(137) 16. "**Aylin** gülümsemeye **çalıştı**." (W-PA16B2A-0748-285)

(138) 17. "**Peren,** soğukkanlılığını korumaya **çalıştı.**" (W-SA16B2A-1196-2185)

(139) 18. "**Iraz nine**, gelen misafirlerini tanımaya **çalıştı**." (W-OI22E1B-2908-1150)

(140) 19. "**Türkân** onu teselli etmeye **çalıştı**." (W-IA16B2A-0762-269)

(141) 20. "**Esra** ablasını susturmaya **çalıştı**," (W-HA16B4A-0979-51)

(142) 21. "**Lerzan** onu teskin etmeye **çalıştı**." (W-RA16B3A-0627-460)

(143) 22. "**Melda** yeniden düşünmeye **çalıştı**;" (W-SA16B3A-1144-2239)

(144) 23. "**Betül** adamın elini ısırdı. Kurtulmaya **çalıştı**." (W-EA16B4A-0688-388)

(145) 24. "**Hülya** bizi engellemeye **çalıştı.**" (W-PA16B1A-1219-2138)

(146) 25. "**Hatice** altından kalkmaya **çalışır**." (W-MA14B3A-1812-1331)

(147) 26. "**Zehra Hanım**, Zeki Bey'i yatıştırmaya **çalışı**r." (W-MA16B1A-0689-498)

(148) 27. "**Kadın** adamı açmaya **çalışır**." (W-RA14B1A-1582-2461)

Öznesi Canlı > Çocuk

(149) 1. "**Çocuk**, söylenenleri umursamadan direğe tırmanmaya **çalıştı**." (W-OA16B2A-1253-2104)

(150) 2. "**Çocukcağı**z geceli gündüzlü **çalıştı**." (W-TA16B1A-0835-193)

(151) 3. "**Çocuk**, sepetlere doğru kurtulmaya **çalıştı**" (W-KA16B4A-0712-352)

(152) 4. "**çocuk**, bunu tüm çevresine yaymaya **çalışır**." (W-IE39E1B-2837-499)

(153) 5. "**Topu tutan çocuk** yakalanmamaya **çalışır**," (W-ND05A1A-2653-1549)

(154) 6. "**Çocuk** çok **çalışır** ve okulda başarılıdır." (W-QC01A4A-1081-32)

(155) 7. "**Çocuklar** bu kişiyi bulmaya **çalışır**." (W-ND05A1A-2653-1800)

(156) 8. "**Bu çocuk** senin yanında **çalışacak**," (W-UA16B4A-0320-259)

Öznesi Canlı > Belirsiz

(157) 1. "**Genç** biraz daha gizlemeye **çalıştı** düşüncelerini..." (W-RA16B2A-0675-401)

(158) 2. "**o genç** çeşitli meyhanelerde **çalıştı** durdu" (W-JI09C0A-0275-1273)

(159) 3. "Biri taksici, **biri** Almanya'da **çalışır**;" (W-FA16B3A-0393-2299)

(160) 4. "Dünyada iki şey **çalışır**;" (W-OI22C3A-0691-1053)

(161) 5. "Kimileri istiyor... **Kimileri** vermemeye **çalışıyor**..." (W-TE13C2A-1322-640)

(162) 6. "**biri** havuza düşen arkadaşını kurtarmaya **çalışmış**..." (W-SI22C2A-0449-261)

Öznesi Cansız > Nesne

(163) 1. "Leyla gaz verdi. **Motor çalıştı**." (W-LA16B3A-0172-1820)

(164) 2. "**Bilim ve sanat** elele **çalıştı** yıllar yılı" (W-EG37C3A-1067-2285)

(165) 3. "…**tornavida, hesap makinesi** şıkır şıkır **çalıştı**..." (W-HA16B2A-1934-1747)

(166) 4. "Birkaç girişimden sonra **motor çalıştı**..." (W-JI41C3A-1509-1913)

(167) 5. "Serdar eğilip kalkıyordu, sonunda **motosiklet çalıştı**." (W-EA16B2A-0744-293)

(168) 6. "**Makine çalıştı**." (W-JA16B3A-0774-254)

(169) 7. "Sonra da **bilgisayar çalıştı**" (W-GA16B1A-1217-2139)

(170) 8. "Nihayet **otobüs çalıştı**" (W-OA16B2A-0787-238)

(171) 9. "Birden **kafam çalıştı**." (W-OA16B4A-0061-473)

(172) 10. "**Küçük arabası** soğukta zor **çalıştı**." (W-FA16B2A-1037-2332)

(173) 11. "Hep beraber kolu çevirdik, **motor çalıştı, çalıştı çalıştı,"** (W-HE39E1B-2836-1234)

(174) 12. "**Hormonal sistem** ise beynin denetiminde **çalışır.**" (W-QC01A2A-1190-2080)

(175) 13. "**Aşk,** biyolojik saat eksenli **çalışır**." (W-VI45F1D-4061-1940)

(176) 14. "**Bütün organlarım** çok yavaş **çalışır**." (W-VI22E1B-2915-642)

(177) 15. "**Yürek,** beyinden hızlı **çalışır**." (W-RI37C3A-0718-1187)

(178) 16. "**Matematik**, doğa yasalarını bulmaya **çalışır**." (W-UB04A2A-1914-940)

(179) 17. "**Aklı** sadece buna **çalışır**" (W-EA16B4A-1042-2315)

(180) 18. "Bakın **bu şirket** nasıl **çalışıyor**," (W-CI22C3A-0678-1432)

(181) 19. "Vagonlarda **on beşer vantilatör çalışıyor**." (W-HI22C2A-0785-2017)

(182) 20. "**Onların çok iyi kafası çalışıyor**," (W-OH36C4A-0237-8)

(183) 21. "**Bu motor** da alkolle **çalışıyor.**" (W-DA16B2A-0888-1827)

(184) 22. "**Bu santrallerin hepsi** doğalgazla **çalışıyor**." (W-SF10E1B-2870-1332)

(185) 23. "**Beyaz boyalı vinçler çalışıyor** harıl harıl." (W-HI13C4A-1940-23)

(186) 24. "**Türk sanayi** %30 kapasite ile **çalışıyor."** (W-FD39C4A-0281-371)

(187) 25. "polisler hazırlanıyor, **ekip arabasının motoru çalışıyor**." (W-HA16B3A-1936-1259)

(188) 26. "millet kuyruk, **sadece tek bilgisayar çalışıyor**," (W-YI45F1D-4819-148)

(189) 27. "Gel, **bu telefon çalışıyor**!" (W-KA16B4A-0712-1539)

(190) 28. "**Makineler** şakır şakır **çalışıyor**," (W-MG09C3A-0355-1830)

(191) 29. "**Renkli fotokopi çalışıyor, değil mi**?" (W-UA16B2A-0724-2473)

(192) 30. "**Vapurlar** sadece Eminönü'ne **çalışacak**." (W-UD30D1B-2206-482)

(193) 31. "**Kafanız** çok hızlı **çalışacak** ama…" (W-TE36E1B-3295-245)

(194) 32. "**Motor çalışacak** nerdeyse." (W-JA16B2A-1012-7289

(195) 33. "**iyi kötü bir hukuk devleti çalışacak**," (W-TE13C2A-1322-670)

(196) 34. "Elektrik gelecek ki **bilgisayarım çalışacak**" (W-MI32D1B-2565-413)

1.8.1.2. Bulgular

TDK *Güncel Türkçe Sözlük çalış-* fiilini altı temel anlam olmak üzere altı maddede toplamıştır.

çalış- fiili geçişli bir fiil değildir. Bu fiile kurulan tüm cümlelerde belirleyici unsur olarak bir özne ve nesne olması zorunlu değildir.

TUD'a göre *çalış-* fiilini beş temel zaman (çalışıyor, çalıştı, çalışacak, çalışmış, çalışır) üzerinden sorgulandığında, TUD çalıştı sorgusu için dizilim sonuçları 2376, TUD çalışacak sorgusu için dizilim sonuçları 729, TUD çalışır sorgusu için dizilim sonuçları 2502, TUD çalışıyor sorgusu için dizilim sonuçları 2502, TUD çalışmış sorgusu için dizilim sonuçları 1044 cümle ile özne sınırlıkları belirlenmiştir.

Söz konusu fiil, özne sınırlamasına göre canlılar kategorisinde "canlı-erkek, canlı-topluluk, canlı-belirsiz, canlı-çocuk ve canlı-kadın" olmak üzere ayrılırken, cansız kategori de "cansız-nesne ve cansız-kavram > meslek" olmak üzere iki grupta ayrışır.

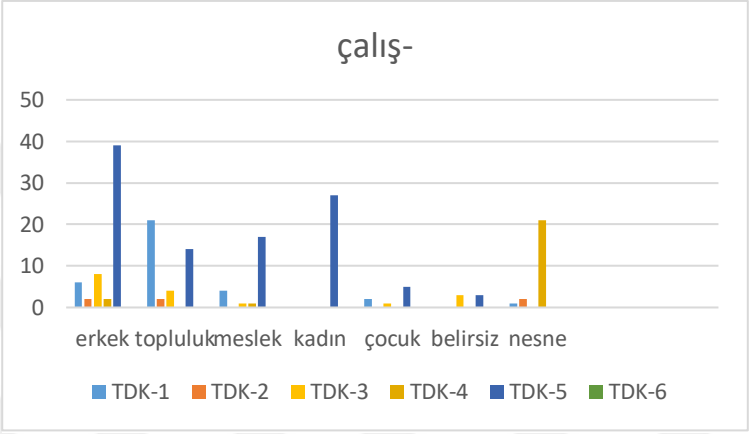

Şekil 2. 8. çalış-

Şekil 8'de yer alan bilgilere göre *çalış-* fiilinin en fazla erkek-özne ile birlikte kullanıldığını görmekteyiz. Erkek-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 16, 27, 28, 37, 52, 53. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 2, 21. Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 5, 7, 32, 36, 44, 46, 56, 57. Sözlüğün dördüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 4, 14. Sözlüğün beşinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 3, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 17, 18, 19, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 29, 30, 31, 33, 34, 35, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 45, 47, 48, 49, 50, 51, 54, 55. Sözlüğün altıncı anlamıyla eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Topluluk-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 4, 5, 7, 15, 16, 18, 19, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 29, 33, 40, 41. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri:14, 38. Sözlüğün dördüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 21, 25, 30, 37. Sözlüğün beşinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 17, 20, 31, 32, 36, 39, 35. Sözlüğün dördüncü ve altıncı anlamıyla eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Kadın-özne kategorisinin sözlüğün beşinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27. Sözlüğün diğer anlamları ile eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Çocuk-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri:2, 6. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 6, 7, 8, 11, 12, 13. Sözlüğün beşinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 3, 4, 5, 7. Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 8. Sözlüğün diğer anlamları ile eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Belirsiz-özne kategorisinin sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleyen örnekleri: 2, 3, 4. Sözlüğün beşinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 5, 6. Sözlüğün diğer anlamları ile eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Meslek-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 12, 18, 20, 21. Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleyen (19); dördüncü anlamıyla eşleyen (14) tek örnekleri mevcuttur. Sözlüğün beşinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10 11, 13, 14, 16, 17, 22, 23. Sözlüğün ikinci ve altıncı anlamı ile eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Diğer (nesne)-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen tek örneği (18) mevcuttur. Sözlüğün beşinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 2, 9. Sözlüğün dördüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 3, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 32, 34. Yeni tanım: 12, 13, 14, 15, 16, 17, 20, 31, 33.

çalış- fiili özne sınırlamasında erkek-özne kategorisinde diğer öznelere oranla daha fazla örnek veriye ulaşılmıştır. Söz konusu fiil, TDK *Güncel Türkçe Sözlük*'ün verdiği altı anlam ile eşleştirildiğinde sonuç olarak sözlüğün 5. anlamamınım daha sık kullanıldığı görülmektedir. Sözlükte 4. anlamın kullanımı ise nesne-özne ile birlikte kullanımı görülmüştür.

1.8.1.3. Değerlendirme

Toplam 196 cümleden TDK'de belirtilen 6 anlama göre dağılım nedir?

Derlemden elde edilen cümlelerden hareketle *çalış-* fiilinin 'bir şeyi yapmak için gereken çarelere başvurmak, o şeyi gerçekleştirmek için kendini zorlamak, çaba harcamak' anlamı söz konusu olduğunda, fiilin genellikle canlı özne (erkek, kadın, topluluk, belirsiz çocuk) gerektirdiği görülmektedir. Ancak söz konusu anlam, cansız özne kategorisinde ise kavram olarak meslek grubunda yer alırken nesne grubunda yer almaz.

çalış- fiiline özne türleri üzerinden değerlendirme yaptığımızda örneğin: Öznesi Canlı > Erkek: Değerlendirilen 57 cümleden 39'u sözlüğün beşinci anlamı ile örtüştüğü görülmektedir. Buradan hareketle sözlüğün birinci anlamına oranla daha çok kullanımının mevcut olduğunu söyleyebiliriz. Bu durumu takip eden diğer bir özne grubu ise kadın öznedir. Öznesi Canlı > Kadın: Değerlendirilen 27 cümlenin tamamının sözlüğün beşinci anlamını karşıladığı net olarak görülmektedir. Bu duruma uygun olarak ilerleyen diğer bir özne grubu ise topluluk öznedir. Öznesi Canlı > Topluluk: Değerlendirilen 41 cümleden 14'ü sözlüğün beşinci anlamı ile yine örtüştüğü görülmektedir. Ancak söz konusu özne topluluk olduğunda değerlendirilen 41 cümleden 21 ise sözlüğün birinci anlamıyla örtüşen en fazla özne grubunda yer almaktadır. Tüm özneler ele alındığında ise sözlüğün birinci, ikinci ve üçüncü anlamlarının en az oranla kullanıldığını söylemek yerinde olacaktır. Özne türlerine göre göre yapılan genel değerlendirme sonucuna göre sözlüğün beşinci anlamının kullanımı derlemden alınan örnek cümlelere ithafen ilk sırada yer alması gerektiğini de ekleyebiliriz.

Özne türlerine göre derlenen örneklerde en çok oran *erkek öznede* görülürken buna en yakın oranda *topluluk özne* takip eder. Diğer fiillere göre daha az rastladığımız öznesi cansız olan nesne türü ise üçüncü sırada yer almaktadır. Derlenen 34 cümleden 21'i ise sözlükte yer alan dördüncü anlamı karşılamaktadır. Öznesi Cansız > Nesne: Derlenen örnek cümlelerden hareketle sözlüğün dördüncü anlamıyla eşleşen örneklerinde "makine, motor, vapur, araba, otobüs, vinç, bilgisayar, telefon" gibi sözcüklerin eşdizimli olarak kullanımı söz konusudur. Bu durumda *çalış-* fiilinin sözlükteki "makine veya aletler işe yarar durumda olmak veya işlemekte bulunmak" anlamı söz konusu olduğunda özellikle "makine ve alet vb." sözcükler ile örüntü oluşturması beklenen nihai sonuçtur.

Söz konusu öznesi cansız olan nesne türünde dahil ettiğimiz diğer cümlelerde ise "hormonal sistem, aşk, organ, yürek, akıl ve kafa" gibi sözcüklerinde eşdizimli olarak yer aldığını da görmekteyiz. Bu bağlamda söz konusu sözcükler mecaz anlamlar oluşturacağı gibi *kafası çalış-* sözcük grubu ise deyim anlam oluşturur.

çalış- fiilinin TDK'deki 1. anlamı, derlemdeki 196 örnek cümleyle tüm özneler sistemli olarak uyuşmamaktadır. Bu durumda TDK'nin ilk anlam olarak sözcüğün yaygın kullanılan anlamını tercih etmediği söylenebilir.

1.8.2. Baskılı Metinlerdeki Örnekler

1. "**Rakım** birkaç sene bu işte çalıştıktan sonra... bu parayı kazanabilmek için de gece gündüz **çalıştı**." (Efendi, Felatun Bey ve Rakım Efendi, s.17)

2. "**İrfan** memleketine bir adam olmak için cidden **çalışır**." (Gürpınar, Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç, s.27)

3. "Her gün biri bozuluyor. **Bekir** de onların başında ameleler gibi **çalışıyor**." (Kocagöz, Bir şehrin İki Kapısı, s.38)

1. 9. çık-[33]

1. *(-den)* İçeriden dışarıya varmak, gitmek.

"Ortalık ağarırken bir arkadaşımla yorgun adımlarla konaktan çıktık." - Falih Rıfkı Atay

2. *(-den)* Bulunduğu yeri bırakıp başka yere geçmek, taşınmak, ayrılmak, ilgisini kesmek.

"Yeni evimizden çıkıp eski evimize taşındık." - Yusuf Ziya Ortaç

3. *(-den)* Süresi dolduğunda ayrılmak.

Daireden çıkmak. Hastaneden çıkmak. Cezaevinden çıkmak.

4. *(-den)* Meydana gelmek.

"Uygunsuz dediğim vakalardan biri bir salon oyunu yüzünden çıkmıştır." - Reşat Nuri Güntekin

5. *(nsz)*Sıyrılmak, ayrılmak.

Bebeğin patiği çıktı.

6. (*-i*) Bir şeyin yukarısına doğru yürümek.

"Uzun, dik merdivenli bir yokuşu çıktık." - Refik Halit Karay

7. *(nsz)*, *(-de)* Bir inceleme, bir araştırma sonucu bulmak:

Sularda bakteri çıktı.

8. *(-e)* Talihine veya payına düşmek, isabet etmek, vurmak.

Arkadaşa piyango çıkmış. Bize yine gezi çıktı. Bu işten size de bir şey çıkar.

9. *(-e)* Bir yere ulaşmak, varmak.

"Karşı kaldırıma geçtiler, sağa sola saptılar, demir yoluna çıktılar." - Memduh Şevket Esendal

[33] https://sozluk.gov.tr/ 27.06.2022 22:40

10. *(-e)* Karaya ayak basmak.

“1919 senesi Mayıs'ının on dokuzuncu günü Samsun'a çıktım.” - Atatürk

11. *(-e)* Bir sebeple bulunulan yerden ayrılmak.

“Bu kahveden sıkıldın, ötekine çıkarsın, anladın mı?” - Memduh Şevket Esendal

12. *(nsz)* Yerinden oynamak.

“Fukaranın hem sağ bileği çıkmış hem davulu patlamıştı.” - Reşat Nuri Güntekin

13. *(nsz)* Oluşmak, olmak.

Fırtına çıkmak. Soğuk çıkmak.

14. *(nsz)*Piyasaya sürülmek.

15. *(nsz)* Verilmek:

Maaş çıkmak. Emir çıkmak.

16. *(nsz)* Yeni yetişip satışa sunulmak:

Erik çıkmış. Çilek daha çıkmadı.

17. *(nsz)* Yükselmek, artmak:

Fiyatlar çıktı.

18. *(nsz)* Artırmak, fiyatı yükseltmek.

19. *(nsz)*, -den Giderilmek, yok olmak.

Leke çıktı.

20. *(nsz)* Ay, Güneş görünmek.

“Hava açılmış, ay çıkmıştı.” - Refik Halit Karay

“Güneş seni ısıtmak için çıkıyordu.” - Yakup Kadri Karaosmanoğlu

21. *(nsz)* Gelmek.

“Çok geçmeden haber çıkacağını kadınlık insiyakıyla derhâl sezmişti.” - Refik Halit Karay

22. *(nsz)* Bulunduğu yerden fırlamak, kopmak.

Arabanın direksiyonu çıkmak.

1.9.1. TUD'dan Derlenen Örnek Cümleler

Özne Türlerine Göre

Öznesi Canlı > Erkek

1. "**Ünsal,** bronz madalya için mindere **çıkacak**." (W-NI31D1B-2327-1171)

2. "Turgut artık köşesinden **çıkacak** ve" (W-BE39C2A-0356-1624)

3. "**Ferit** asansöre binip yukarı **çıkacak**." (W-HI09C2A-0805-2167)

4. "Kara yüzlü bir adam **çıkacak** karşısına**"** (W-QA16B2A-1314-2489)

5. "**120 kiloda Recep Kara** mindere **çıkacak**." (W-SI31D1B-2354-598)

6. "**Ali Çavuş** koşarak **çıkar**." (W-FA16B2A-0984-354)

7. "**Hamit** adamlarıyla birlikte **çıkar**." (W-FA16B3A-3371-1178)

8. "**Vedat** merdivene **çıkar**." (W-MI09C2A-0014-1093)

9. "akşam **Burak**, ofisten daha erken **çıkar**." (W-RF39C3A-1485-1738)

10. "**Yusuf** telaşla evden **çıkıyor**." (W-HA16B1A-0367-1440)

11. "**Orhan,** akşamları işten geç **çıkıyor**." (W-OA16B2A-1253-116)

12. "**Musa** ayrılıyor yanımdan. Meraklıdır; dışarı **çıkıyor**." (W-NA16B1A-1736-241)

13. "**Adam** kese kâğıdını alıp **çıkıyor**." (W-KA16B5A-0098-2002)

14. "**Bülent**, mezar taşının arkasından **çıkıyor**" (W-SG37C4A-1392-627)

15. "**Adam** deveyi alarak galeriden **çıkıyor**" (W-RI22E1B-2911-215)

16. "**Vedat Bey** bir evden **çıkıyor**" (W-UE36E1B-3357-1637)

17. "**Çetin** bahçeye **çıkıyor**," (W-LA16B1A-1252-626)

18. "**Babam** önden **çıkıyor** annemde her zamanki…" (W-WI44F1D-4753-2413)

19. "**Cevdet** hemen dışarı **çıktı**," (W-VE09C3A-1051-2264)

20. "**Emin** geldiği gibi kapıdan **çıktı**." (W-HA16B2A-0717-2488)

21. "sırada **Burak**, koridordaki yatak odasından **çıktı**." (W-HA16B1A-0367-686)

22. "Ve **babam çıktı** gitti evden." (W-SA16B0A-0045-1576)

23. "**Halis**, Zeynep'i pansiyonda bırakıp **çıktı**." (W-RA16B4A-1074-1004)

24. "**Ferit,** omzunda çantasıyla **çıktı** kompartımandan," (W-OA16B4A-0072-2210)

25. “**Halit Bey**, odasına **çıktı**.” (W-MA16B4A-0588-755)

26. “**Muzaffer** de selamını verdi, **çıktı** gitti.” (W-RA16B2A-1246-363)

27. “**Tayfun,** söküle söküle **çıktı** evden.” (W-KA16B2A-1335-2490)

28. “**Asım Bey** müdüre teşekkürler ederek **çıktı**.” (W-JA16B4A-1720-979)

29. “**Hüsmen** başını salladı, dışarı **çıktı.**” (W-IA16B2A-2674-2056)

30. “Bir gün **Ali** bahçeye **çıkmış**.” (W-UI19E1A-4003-2267)

31. “Ahmet de erkenden dışarı **çıkmış**.” (W-SI22E1B-2912-1135)

32. “Ve Yakup kapıya **çıkmış** bizi bekliyor.” (W-HA16B4A-0310-1946)

33. “**Doğa âşığı Fahri, çıkmış** balkona” (W-FI09C3A-1292-2301)

34. “**Nuri çıkmış** ev boş artık.” (W-PG09C4A-0224-437)

Öznesi Canlı > Topluluk

(35) 1. “şimdi sahaya **55 kişi** mi **çıkacak**.” (W-HI08E1C-4947-1802)

(36) 2. “Gün ışığına **ne civanmertler çıkacak**.” (W-SI22C3A-0813-28)

(37) 3. “**ülkem Türkiye**, bundan oldukça kârlı **çıkacak**.” (W-RF36C1A-0294-750)

(38) 4. “**Sağda solda aldatıldık diyenler çıkacak**.” (W-CD39C2A-0392-919)

(39) 5. “oyun süresince, **herkes** kendi kimliğinden **çıkacak** ve” (W-RA15B4A-0542-1904)

(40) 6. “Kışlada adam istemem. **Herkes** dışarı **çıkacak**.” (W-TD09C4A-0211-85)

(41) 7. “**Herkes** hücrelerden **çıkacak**.” (W-OE09C2A-0411-5)

(42) 8. “**İnsanlar çıkıyor** buradan.” (W-SA16B1A-1488-766)

(43) 9. “**Herkes** avluya **çıkıyor**.” (W-UI09C4A-1027-314)

(44) 10. “Birden **herkes** dışarı **çıkıyor**” (W-GA16B1A-0643-235)

(45) 11. “Akşamüstü **herkes** son dersten **çıkmış**;” (W-OA16B2A-0787-1114)

(46) 12. “Kapıcı bağırıyor, **komşular dışarıya çıkmış**” (W-LG22C3A-0892-249)

(47) 13. “**Herkes** kendi evinin önüne **çıkmış**” (W-CA16B2A-1317-888)

Öznesi Cansız > Nesne

(48) 1.“şirketteki hisse oranı yüzde 85'e **çıkacak**.” (W-NF25D1B-2157-692)

(49) 2. "**şirketler** de bu işten kazançlı **çıkacak**." (W-MF10E1B-2864-1072)

(50) 3. "Şimdi karşınıza **bir CD listesi çıkacak**." (W-UC40E1B-2880-2306)

(51) 4. "Neredeyse **kavga dövüş çıkacak**." (W-KE39C4A-0274-2123)

(52) 5. "Üçüncüsü içinden **bazı resimler, fotoğraflar çıkacak**..." (W-FA16B2A-0998-1621)

(53) 6. "Herkesin ağzında, koğuşta **olay çıkacak**." (W-KA16B2A-0637-1740)

(54) 7. "Çünkü, altından **çok farklı şeyler çıkacak**." (W-PD30D1B-2201-413)

(55) 8. "Bir haftaya kadar **savaş çıkacak**." (W-OE37C2A-1410-1250)

(56) 9. "yeni orada da **birtakım sorunlar çıkacak**." (W-OH20C4A-4855-1855)

(57) 10. "**vesika harcı** da 526.3 YTL'ye **çıkacak**." (W-TF25D1B-2163-648)

(58) 11. "**Adımız** korkağa **çıkacak**." (W-KA16B5A-0098-1947)

(59) 12. "**Herkesin beklemediği bir şey çıkacak**." (W-LD30D1B-2185-2125)

(60) 13. "Neriman Hanım, bugünlerde **bir kanun çıkacak**." (W-UF32D1B-2748-624)

(61) 14. "harcanacak **para** da vatandaşın cebinden **çıkacak**." (W-GF25D1B-2777-2470)

(62) 15. "Elbette biliyoruz ki **bu savaş çıkacak**." (W-PG37E1B-2932-577)

(63) "**Üçüncü kitap** baharda **çıkacak**." (W-OG24D1B-3361-1691)

(64) 17. "Bu olaydan **bir roman çıkar**." (W-OG24D1B-2300-1970)

(65) 18. "kesildiğinde **kan** daha hızlı dışarı **çıkar**." (W-NI22C1A-0290-1282)

(66) 19. "**Asansör** yukarı da **çıkar**," (W-NG24D1B-2299-457)

(67) 20. "şimdi 25-30 metreden **temiz su çıkıyor**." (W-SB38E1B-2884-2250)

(68) 21. "Denizden **ceset çıkıyor."** (W-IA16B2A-0354-233)

(69) 22. "Daha sonra **ay çıkıyor."** (W-TI32D1B-2731-67)

(70) 23. "Yeni **yeni icatlar çıkıyor."** (W-FI22C1A-0855-2167)

(71) 24. "Yüzlerinin bir yerlerinde **sivilceler çıkıyor."** (W-NA16B3A-1752-729)

(72) 25. "**Otobüs** tünellere girip **çıkıyor."** (W-IA16B4A-0793-811)

(73) 26. "**Kürekler** suya girip **çıkıyor."** (W-UD03A1A-0902-1115)

(74) 27. “Adam su arıyor, **petrol çıkıyor.”** (W-UF32D1B-2748-802)

(75) 28. “Çantadan **bir fotoğraf çıkıyo**r.” (W-SG37C4A-1392-2347)

(76) 29. “**Sesim** cılız **çıkıyor çıkıyor** ama…” (W-JA16B3A-0552-1834)

(77) 30. “Bak, **yağmur** dindi. Ay **çıkıyo**r.” (W-DA14B1A-1672-935**)**

(78) 31. “Fırtına, durup dururken **çıkıyo**r.” (W-EA16B3A-0570-1955)

(79) 32. “Elimi attığım yerden **ceset çıkıyo**r.” (W-OA16B4A-0167-1738)

(80) 33. “Önce **rüzgâr çıktı.**” (W-FA16B1A-0390-2226)

(81) 34. “Özellikle üniversitelerde bu yüzden **çatışmalar çıktı**.” (W-UD39C3A-1189-574)

(82) 35. “**UÇAK** pistten **çıktı**.” (W-UE30D1B-2124-17)

(83) 36. “sonra **Ay** gölgeden yavaş yavaş **çıktı**.” (W-FC06E1B-3078-425)

Öznesi Cansız > Kavram > Meslek

(84) 1. “**Öğretmen**; derse vaktinde girip, vaktinde **çıkacak**,” (W-UD39C1A-2648-1913)

(85) 2. “önünde bir şov yapılacak, **şarkıcılar çıkacak**,” (W-UI37C1A-0912-1525)

(86) 3. “**futbolcularımız** da maça el ele **çıkacak**.” (W-TI31D1B-2346-74)

(87) 4. “**futbolcu** bugün ilk 11'de sahaya **çıkacak**.” (W-UI31D1B-2347-46)

(88) 5. “Birden önüne **2. Oyuncu çıkar**.” (W-LA14B1A-1709-316)

(89) 6. “**Çiçekçi** giderken paralarını sayar, gülerek **çıkar**.” (W-QA14B1A-1631-211)

(90) 7. “**Terzi,** kendine ait mekândan **çıkar**,” (W-PA14B1A-1626-694)

(91) 8. “**Yüzbaşı** ileri **çıkar**, selam verir.” (W-FA16B2A-0984-2487)

(92) 9. “**Hoca** darağacının altındaki alçak iskemleye **çıkar**.” (W-CH42C3A-0981-370)

(93) 10. “**Ceza infaz memurları** da peşinden **çıkar**.” (W-UA14B1A-1592-1413)

(94) 11. “**Kötü Kalpli Sihirbaz** sahneden **çıkar**.” (W-VA14B1A-1601-1015)

(95) 12. “**Bir görevli çıkıyor** orta yere.” (W-SA16B4A-1492-2179)

(96) 13. “**Solist** sahneye **çıkıyor.”** (W-VD02A2A-2702-897)

(97) 14. “Fakat **kadın komutan** kaptırıp **çıkıyor.”** (W-EA16B3A-0570-1552)

(98) 15. "**Yüzbaşı,** şimşek gibi dışarı **çıktı**." (W-QD36C0A-0222-2424)

(99) 16. "Çok geçmeden **Zadik usta çıktı** kapıya." (W-LA16B2A-0436-2423)

(100) 17. "**Rahmetli Bayram Çavuş**, **çıktı** kapıdan." (W-PI36C2A-0609-391)

(101) 18. "**Müdür**, kapıyı çarpıp hızla **çıktı** sınıftan." (W-CA16B4A-2684-1464)

(102) 19. "**Berber Ali,** Reco'yu aramaya **çıktı.**" (W-CA16B2A-0159-1115)

(103) 20. "**Hoc**a vaaz vermek için kürsüye **çıkmış**." (W-ID03A3A-0524-1508)

Öznesi Canlı > Çocuk

(104) 1. "**Çocuklar** için iğne kâbus olmaktan **çıkacak**." (W-UI27D1B-2467-14)

(105) 2. "**çocuk,** tavşan arayarak seyircilerin arasından **çıkar**." (W-TA14B1A-1589-2452)

(106) 3. "**çocuk** yakalanmış olur ve oyundan **çıkar**." (W-ND05A1A-2653-2378)

Öznesi Canlı > Kadın

(107) 1. "**Zeynep** bir kez daha mahkemeye **çıkacak**." (W-ID37C3A-1061-347)

(108) 2. "**Nevin** de birazdan **çıkacak**." (W-EA14B1A-1616-2093)

(109) 3. "**Gülistan Hanım** yarın yine sokağa **çıkacak**." (W-MA16B4A-0588-1505)

(110) 4. "**Güneş** mahkeme önüne **çıkacak**." (W-ID37C3A-1061-1511)

(111) 5. "**Anne çıkar**." (W-DA14B1A-1672-1002)

(112) 6. "Uçaktan **Şeref'in sekreteri Velda çıkar**." (W-FA16B3A-3371-486)

(113) 7. "**Nazmiye** evden **çıkar**." (W-MA14B3A-1812-1274)

(114) 8. "**Kadın** ağır ağır **çıkar**." (W-RA14B1A-1582-273)

(115) 9. "**Suzan** kulübeden **çıkar**." (W-VA14B1A-3373-815)

(116) 10. "**Lâtife,** kanatlanmış gibi uçarak **çıkar**." (W-FA16B2A-0984-1253)

(117) 11. "Sırası gelince **Neriman** sahneye **çıkıyor.**" (W-HI09C2A-0805-117)

(118) 12. "Kitap fuarından **çıkıyor kız."** (W-FA15B1A-1728-749)

(119) 13. "Herkesi şaşırtarak, masanın üstüne **çıkıyor Mine**." (W-GA16B4A-0991-3)

(120) 14. "**Esra** da muayenesini olup **çıkıyo**r" (W-SI45F1D-4069-1887)

(121) 15. "**Azize**, hasır sandalyenin üzerine **çıkıyo**r" (W-QA16B3A-1131-2409)

(122) 16. "**Annem** zaman zaman dışarı **çıkıyo**r" (W-TA16B1A-1192-1558)

(123) 17. "**Sevgi** merdivenleri **çıkıyor**..." (W-KA16B4A-0462-1837)

(124) 18. "Ağır ağır **çıkıyo**r merdivenlerden **Esra.**" (W-UE39C1A-1032-1778)

(125) 19. "**Sibel** merdivenleri hızlı adımlarla **çıkıyo**r" (W-KA16B4A-0462-919)

(126) 20. "**Zara** yine sahneye **çıkıyo**r" (W-EI22C4A-0864-1658)

(127) 21. "**Aslı çıktı** bahçeye." (W-EA16B4A-0688-1128)

(128) 22. "**Müjgan**, okula gidiyormuş gibi evden **çıktı**," (W-NA16B4A-0054-1209)

(129) 23. "Bak, **Zuha**l de okuldan **çıktı**," (W-JA16B4A-0854-2457)

(130) 24. "**Annesi** hemen Yeliz'in yanına **çıktı**," (W-QI22E1C-2910-400)

(131) 25. "**Gülsen Abla** ağlayarak dışarı **çıktı**". (W-NA16B1A-1736-2441)

(132) 26. "**Babaannem** bağırarak bahçeye **çıktı**." (W-LH09C2A-0276-765)

(133) 27. "**Selma** çok korkmuş, eve **çıkmış**" (W-QD02A0A-1696-5)

(134) 28. "Diğer **kızlar** tepeye **çıkmış**" (W-DA16B2A-0863-1021)

(135) 29. "Mesela bir gün, **Füreya** balkona **çıkmı**ş," (W-MA16B3A-0039-1493)

(136) 30. "Evet gittim. **Gülbahar ana çıkmış**, ben girmişim." (W-JA16B4A-0854-1553)

(137) 31. "**Zeynep** tren köprüsüne **çıkmış**" (W-VI45F1D-4816-949)

(138) 32. "**Makbule** mutfağın kapısına **çıkmış**," (W-OA16B3A-0415-1116)

Öznesi Canlı > Belirsiz

(139) 1. "Şimdi de bir **başkası çıkacak**." (W-PD20C3A-0512-1398)

(140) 2. "**Gözaltına alınan saldırgan** yarın mahkemeye **çıkacak**." (W-RD30D1B-2203-904)

(141) 3. "Bekârsanız **evliliği düşüneceğiniz biri** karşınıza **çıkacak**." (W-TE36E1B-3295-1378)

(142) 4. "kişi uçlarından tutar, **biri** ağaca **çıkar**" (W-NI22C2A-0169-1045)

(143) 5. "Sonra **içlerinden birisi** dışarı **çıkıyo**r". (W-KA16B1A-1730-2018)

Öznesi Canlı > Hayvan

(144) 1. "**Kedi** kucağıma **çıkıyor**." (W-QA16B4A-1251-1388)

(145) 2. "Kucağıma bir **köpek çıkıyor**." (W-HA16B1A-1341-654)

(146) 3. "**Martılar** denize dalıp **çıkıyor**." (W-SA16B2A-0659-2100)

(147) 4. "Bahçedeki kuluçka tavuktan **civcivler çıkıyor**." (W-SG43C2A-1808-1676)

(148) 5. "**Horoz** dama **çıkmış** bir daha ötmüş." (W-UA16B1A-1207-1462)

1.9.1.2. Bulgular

TDK *Güncel Türkçe Sözlük çık-* fiilini elli altı anlamda açıklar. Ancak çalışmanın sınırlılıkları gereği mecaz ve argo anlamlar araştırmaya dahil edilmemiştir. Fiilin yirmi iki temel anlamı üzerinden değerlendirme yapılmıştır.

Çık- fiili geçişsiz bir fiildir. Bu fiille kurulan tüm cümlelerde belirleyici unsur olarak bir özne ve nesne olması zorunlu değildir.

Çık- fiili Vendler'in *erişmeler* grubunda yer alır. Bir hedefe ulaşma süresini kapsar. Kısa bir sürede gerçekleşir. Söz konusu fiilin hareket anlamı çerçevesinde süresi kısa da olsa devamlılığı esastır. Hedefi gerçekleştiren özne ise ilk etapta bir canlıdır. Bu canlı bir insan olabileceği gibi bir hayvan da olabilir. Ancak 4. anlamda 'meydana gelmek' ifadesine ilişkin öznesi nesne konumunda örneklendirilmiştir.

TUD'a göre *çık-* fiilli beş temel zaman (*çıkıyor, çıktı, çıkacak, çıkmış, çıkar*) üzerinden sorgulandığında, TUD çıktı sorgusu için dizilim sonuçları 2502, TUD çıkacak sorgusu için dizilim sonuçları 2502, TUD çıkar sorgusu için dizilim sonuçları 2502, TUD çıkıyor sorgusu için dizilim sonuçları 2502, TUD çıkmış sorgusu için dizilim sonuçları 2502 148 cümle ile özne sınırlılıkları belirlenmiştir.

Söz konusu fiil, özne sınırlamasına göre canlılar kategorisinde *canlı-erkek, canlı-topluluk, canlı-belirsiz, canlı-çocuk, canlı-kadın ve canlı-hayvan* olmak üzere ayrılırken, cansız kategori de *cansız-nesne ve cansız-kavram > meslek* olmak üzere iki grupta ayrışır.

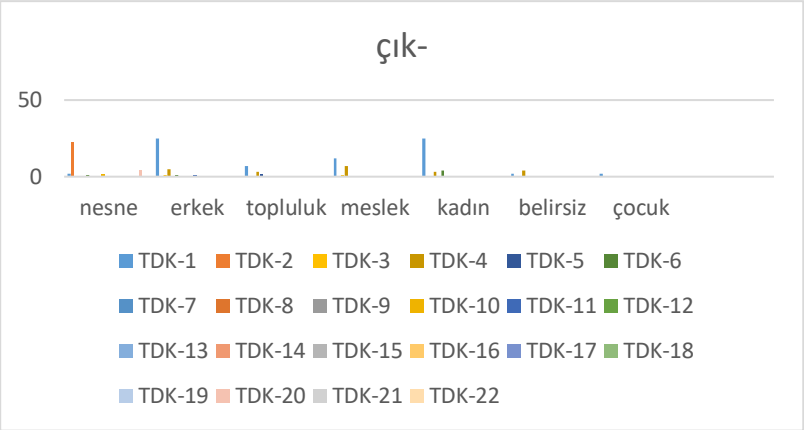

Şekil 2. 9. çık-

Şekil 9'da yer alan bilgilere göre *çık-* fiilinin en fazla *nesne-özne* ile kullanıldığı görülmektedir. *Nesne-özne* kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 25, 35. Dördüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 12, 14, 15, 17, 18, 20, 21, 23, 24, 27, 28, 29, 32, 33, 34. Sözlüğün altıncı anlamıyla eşleşen bir örneği (19) yer alır. On yedinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 10. Yirminci anlamıyla eşleşen örnekleri: 22, 30, 31, 36.

Erkek-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 6, 7, 9, 10, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34. Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen bir örneği (11) yer alır. Dördüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 4, 5, 8, 14. Sözlüğün altıncı anlamıyla eşleşen bir örneği (3) yer alır. Sözlüğün on birinci anlamıyla eşleşen yine bir örneği (2) yer alır.

Topluluk-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13. Dördüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 4. Sözlüğün beşinci anlamıyla eşleşen bir örnekleri: 5, 7.

Meslek-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 6, 7, 8, 10, 11, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20. Üçüncü anlamıyla eşleşen bir örneği (1) yer alır. Dördüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 2, 3, 4, 5, 9, 12, 13.

Kadın-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 16, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 29, 30, 32. Dördüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 13, 15, 31. Altıncı anlamıyla eşleşen örnekleri: 17, 18, 19, 28,

Belirsiz-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 2, 5. Dördüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 3, 4.

Hayvan-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen bir örneği (5) yer alır. Dördüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 4.

Çocuk-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 2, 3.

1.9.1.3. Değerlendirme

Toplam 148 cümleden TDK'de belirtilen yirmi iki anlama göre durumu nedir?

Derlemden elde edilen cümlelerden hareketle *çık-* fiilinin 'içeriden dışarıya varmak, gitmek' anlamı söz konusu olduğunda, fiilin genellikle canlı özne (erkek, topluluk, belirsiz, çocuk, kadın) gerektirdiği ve -DAn ayrılma ekinin çoğu zaman "ofis, galeri, yer, kulübe, sahne, ders, ev, oda, kapı, ders vb." ile kullanılmasının yanı sıra -A yönelme eki alan "kürsü, sokak, sahne, minder, bahçe, tepe, dama vb." sözcüklerle de eşdizimli olarak yer aldığını söyleyebiliriz.

çık- fiilinin birinci anlamının yanı sıra fiilinin 'meydana gelmek' anlamı söz konusu olduğunda canlı ve cansız kategoride yer alam tüm öznelerle birlikte eşleştiği görülmektedir. Ancak *nesne-özne* ile doyma noktasına ulaşır. 'Meydana gelmek' ifadesi, 'ortaya çıkmak' anlamıyla eş değer anlama sahip olması nedeniyle mecaz anlam içermesi ilk izlenimde kabul edilebilir bir gerçektir. Söz konusu anlam, kavram olarak 'görünmek' anlamı içermesiyle 'oluşmak, ortaya çıkmak' anlamları zamanla temel anlam olarak dilde yer edinmiştir. Derlemden alınan örneklerin 'meydana gelmek' anlamı ile eşleştirilken 'oluşmak, olmak, görünmek, var olmak' ifadeleri çerçevesinde değerlendirilmesi yapılmıştır.

çık- fiilinin 'bir şeyin yukarısına doğru yürümek' anlamı söz konusu olduğunda çoğu zaman "merdiven ve asansör" gibi sözcüklerin kullanıldığını görüyoruz. "Merdiven" sözcüğü sözlüğün *yürümek* eylemini tam olarak karşılamaktadır. Ancak "asansör" sözcüğü söz konusu anlam için tam karşılığını vermemektedir. *Çık-* eylemi bir araç ile 'yüksekte olan bir yere ulaşmak' anlamıyla karşılık bulur. Sözlükteki anlamın genişletilmesi önerilmektedir.

Çalışmamızda yer vermediğimiz ancak sözlükte yer alan anlamların "elde edilmek, sağlanmak, istihsal edilmek, flört etmek, gerçekleşmek, unutmak, büyük abdest bozmak, davranışta herhangi bir niteliği bulunmak, niteliği sonradan anlaşılmak, bir iddia ile ortalıkta görünmek, mal olmak, belirmek, tanınmak" anlamlarının mecaz anlam ifadesiyle yer alması önerilmektedir.

Sözlükte yer alan "piyasaya sürülmek, yayımlanmak" anlamlarının tek anlam olarak verilmesi önerilmektedir.

çık- fiili çok anlamlı ve esnek kullanıma sahip olup hem gerçek hem mecaz anlamda geniş bir örüntüye sahiptir.

Değerlendirmeye dâhil edilmeyen ancak *çık-* fiiliyle birlikte sıklıkla karşımıza çıkan birleşik yapılar şu şekildedir: *Haklı çık-, çivisi çık-, çıkar yol, ortaya çık-, boşa çık-, meydana çık-, karşı çık-, sahip çık-, kavga çık-, arka çık-, tatsızlık çık-, kokusu çık-, terslik çık-, af çıkar, doğru çık-, kişisel çıkarlar, karar çık-, anlam çıkar-, aklı çık-, her kafadan ses çık-, sonuç çık-, yola çık-, tatile çık-, engel çık-, her taşın altından çık-, koltuk çık-, adı çık-, zararlı çık-, problem çık-, canı çık, gün yüzüne çık-, zıvanadan çık-, öne çık-, af çık-, tanıdık çık-, izin çık-, komadan çık-, tayin çık-, çığırından çık-* vb. gibi.

1.9.2. Baskılı Metinlerdeki Örnekler

1."**Hamdi** daha çok bağırdı: Bana cevap vereceğinize size havale edilen işi yapın! dedi. Ve kapıyı vurarak **çıktı.**" (Ali, Son Kuşlar, s. 21)

2. "**İrfan** biraz daha ileri varırsa .... Afakî birkaç lâkırdı bulup söyledikten sonra annesinin yanından **çıktı**." (Gürpınar, Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç, s.115)

3. "**İrfan** da anladı. Parasını verip kutuyu aldı. Başka bir şey söylemeden dükkândan **çıktı."** (Gürpınar, Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç, s.132)

4. "**Karacaoğlan** bir vakitler, gene gurbete **çıkıyor**; orada iken yaz geliyor." (Halid, Deli, s.138)

5. "Azıcık ilerleyecek kadar bir zaman bıraktıktan sonra arkasından **İrfan** da **çıktı**." (Gürpınar, Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç, s.128)

6. "Gülüştüler. **Ahmet Cemil** çekildi, bahçeye indi, parmaklığın kapsını açtı, dışarıya **çıktı**." (Uşaklıgil, Mai ve Siyah, s.112)

7. "**Ahmed Şevki Efendi**, yeşil çuha kenarlı dar uzun defterine son kalem darbesini müteakip pembe rıhını döküp kapadıktan sonra hücresinden **çıktı**." (Uşaklıgil, Mai ve Siyah, s.138)

8. "**Necip** soyunmaya, elbise değişmeye lüzum görmeyecek kadar muattal, garip bir kasvetle balkona **çıktı**." (Rauf, Eylül, s.195)

9. "...**benzeyen kadın**, büyük bir şaşkınlık içinde hastanın odasında girip **çıkıyor**," (Ali, Kürt Mantolu Madonna, s. 38)

10. “Fincanlar verilince de **kız çıkar**.” (Gürpınar, Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç, s.147)

11. “Önüme **bu gördüğün kadın çıktı**.” (Kunt, Yataklı Vagon Yolcusu, s.66)

12. “**Emeti Hanım** birkaç defa kuleye **çıkmış**, kapıdan dinlemiş...” (Gürpınar, Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç, s.164)

13. “**Hacer** ara sıra girip **çıkıyor**.” (Rauf, Eylül, s.174)

14. “Hastanın kapısı açıldı ve **doktor**, arkasında Nurettin Bey’le beraber, **çıktı**.” (Ali, Kürt Mantolu Madonna, s. 42)

15. “**Kalfa**, hocanın yerine **çıkıyor**.” (Rasim, Falaka, s.43)

16. “**Reis** cebinden bir miktar daha para çıkardı. Kahveleri ödedi, **çıktı**.” (Abasıyanık, Son Kuşlar, s.83)

17. “**Maarif müdürü** şemsiyesini, mebus bastonunu aldı. Sokağa **çıktılar**.” (Güntekin, Acımak, s.17)

18. “**Balıkçılar** her gece olduğu gibi, bu gece de balığa **çıkacaklar**.” (B. S. Kunt, s.56)

19. “**Bu kedi**, tahta masanın üzerine **çıkmış**, köpeğime durmadan murdanacak mı?” (Abasıyanık, Son Kuşlar, s.10)

20. “Başak türlü **bir martıydı** o... bir kayanın tepesine **çıkar**, oradan Tahir’in sandalını gözlerdi.” (Abasıyanık, Son Kuşlar, s.65)

21. “Sağa sola koşuyordum. Önüme **birisi çıktı**.” (Halid, Deli, s.45)

22. “**Su** diz kapaklarıma **çıktı.**” (Gürpınar, Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç, s.104)

23. “Daha sonraları sert, yassı plâklar icad edildi, **gramofon çıktı**.” (Halid, Deli, s.92)

24. “Derken kibritçilik sanatına büyük bir terakki oldu: **Tehlikesiz kibrit çıktı**.” (Halid, Deli, s.100)

1. 10. çiz-[34]

1. (*-i*) çizgi çekmek

2. (*-i*) resmini yapmak, resmetmek

“Ben sizi yazar olarak değil, insan olarak çizmek istiyorum.” (Halide Edip Adıvar)

[34] https://sozluk.gov.tr/ 26/12/2021 21:22

3. (*nsz.*) çizgiler hâlinde belirtmek, desenini yapmak

“Bir gün yine onlara görmeden krokiler çiziyordum.” (Bedri Rahmi Eyuboğlu)

4. (*-i*) çizgi biçiminde yaralamak

“İğne elimi çizdi.”

5. (*nzs.*) geçersiz kılmak için üzerine çizgi çekmek

“Şu iki kelime gereksizdir, çiziniz.”

1.10.1. TUD’dan Derlenen Örnek Cümleler

Özne Türlerine Göre

Öznesi Canlı > Erkek

1. “**Piri Reis**, 48 yaşında iken 1513 yılında Güney Batı Avrupa, Batı Afrika, Güney Doğu ve Orta Amerika kıyılarını gösteren bir harita **çizdi**.” (W-PI41C4A-1521-349)

2. “Ben geçmiş doğum günümü kutlamak için Oğuz Aral’dan sana bir buket çiçek çizmesini rica ettim. **Aral** da senin için bunu **çizdi**.” (W-LI35C4A-0464-62)

3. “**Halil** o büyük yalnızlığını, yaptığı yüzlerce resimle paylaştı. Gündüzleri kimselerin olmadığı deniz kıyılarında denizi, martıları, balıkçıları **çizdi**.” (W-KA16B2A-0879-12)

4. “**Sabri,** cep defterinden bir yaprak kopardı. Üstüne Çetin'in atölyesinin, kahve ve lokantanın telefon numaralarını yazdı. Süleyman'ın evinin telefon numarasını yazdı. Sonra **çizdi** numaranın üstünü.” (W-KA16B4A-0712-29)

5 “Kemerli sokaklardan geçip büyük avlulu taş evlere girdiler. **Babası** fotoğraf çekti, yazdı, **çizdi.”** (W-PA16B4A-0877-14)

6. “Yandaki apartmanda **Ercan ağabey** oturuyor. Ona gittim. Bana 23 Nisan resmi **çizdi**, ben de bugün götürüp öğretmene verdim.” (W-UA16B1A-1201-374)

7. “Birden **Bayram**'ın yüzü aydınlandı. Gözlerini kapıdan yana, Karataş'ın, Erle Çukuru'nun bulunduğu yöne çevirerek Haççа'nınkinden daha büyük bir daire **çizdi:**” (W-EG37C2A-0562-42)

8. “**Mehmet** de dolmakalemiyle kâğıt üzerine şekiller ve resimler **çizdi** durdu.” (W-RA16B3A-0627-36)

9. “Lensi kaybedip bulan genç **kızın babası** bir karikatüristti. Kızı kendisine bu hayret verici hikâyeyi anlatınca sırtında lens taşıyan bir karıncanın resmini **çizdi**.” (W- QA16B2A-0672-33)

10. “Bu akşam yine Ali, Yusuf ve Altan geldiler. **Altan** bana "Merhaba," dedi. Yanıma oturdu. Merdivenin taşına tebeşirle bir kare **çizdi**.” (W-GA16B1A-0643-35)

11. “**Darwin** seyahat etti, resimler **çizdi,**” (W-VI45F1D-4706-59)

12. “Kerevitaş'in logosunu o zaman **Turgut Keskin çizdi**.” (W-QI09C4A-0557-44)

13. “Bir sildi, bir **çizdi.**.. **Baba,** bir saat sonra harika bir at resmi çıkardı.” (W-VH20C4A-4854-51)

14. “...resim yapmaya başladı **Hasan**. Uğur'u çizdi. Kendini **çizdi**.” (W-NI09C3A-0034-80)

15. “sonra buğulanmış pencereye bir şeyler **çizdi**. Hanımının: "Pencere önünde durma zaten hastasın" sesiyle irkildi. Yatağına geçtikten bir iki dakika sonra kalbinde bir ağrı hissetti. Yardım isteyen bakışlarında eşiyle son kez göz...” (W-QA16B3A-0829-20)

16. “**Baba**, eline geçirdiği bir sopayla yere iki tane yay **çizdi.**” (W-TI22E1B-2913-123)

17.“**Eren**, uçurtmaya bakarak derginin başlık resmini **çizdi**,” (W-OA16B2A-1253-369)

18. “Sonra **Hasan abi**, Yorgo'nun yanağına şu gördüğünüz resmi **çizdi** falçatayla...” (W-RA16B1A-1073-379)

19. “Çok iyi hatırlıyorum, **Hasan** oturdu **çizdi** onları;” (W-UG03A3A-2713-161)

20. “**Diğer oğlum** Çankaya Üniversitesi İşletmecilik Bölümü'nde okumasına karşın resimle ilgili ödüller alıyor, çok güzel balıklar **çiziyor**.” (W-UG03A2A-2009-340)

21. “Özgür yazıyor, **Murat Gürdal Akkoç çiziyor.**” (W-TE36E1B-3354-141)

22. “Ya ben bu **Roberto'**yu çok arattım bir zamanlar. Bu çok kıymetli bir sanatkâr, harika **çiziyor** yahu.” (W-NA14B1A-1624-373)

23. “Çaylarını yudumlarken **Nedim Hoca**, elinden bırakmadığı kalemiyle yine eğilmişti gazetelerine. Kimi yerleri **çiziyor**; notlar alıyordu.” (W-VA16B2A-0561-67)

24. “Önce bir çizgi yerine birçok kararsız çizgi **çiziyor,** sonra en beğendini koruyup diğerlerini siliyordu. Silginin artığı pisliği, özenle kâseye toparladı. Karısı Şeker Hanım, çok titiz, temizlik hastası bir kadındı.” (W-NI09C3A-0034-115)

25.“**Yakup Kadri** vasiyetini yazdırırken bazılarına resim de **çiziyor.** Çocuk elinden çıkma gibi çizimler bunlar.” (W-TI09C3A-1229-411)

26. “Elinde kocaman bir ajanda. Toplantı (yemek) masasına oturdu; yazıyor, **çiziyor,** okuyor. **Oğuz** gündemi öğrenmeye çalıştı.” (W-SA16B2A-1490-387)

27. “Hani, **Onur'**un o öyküyü anlatmadan önce camın buğusuna çizdiği diğer harfleri. Pek kolay olmuyor, ama buluyor sonunda. G'nin sağına kocaman bir A daha **çiziyor**...” (W-UA16B2A-1495-379)

28. “Cart bir çizgi **çiziyor Hasan,** gece boyu uğraştığı çaydanlığın üstüne, bir çizgi daha, bir çizgi daha...” (W-NI09C3A-0034-116)

29. “Ben, Ahmet Orhan ve Aziz Tuna yazıyor hikâyeleri. **Uğur Bülent Sertçelik** de **çiziyor.**” (W-TE36E1B-3354-140)

30. “**Pinokyo Kemal** özenle işini bitirip giderken, polislerden birinin alnına çiçek **çiziyor**.” (W-RI09C2A-0023-284)

31. “Bir düdük **çiziyor.** "Çal bakalım, durdur bütün trenleri..." diyor babası. Düdüğü çalmaya başlıyor **Serkan**.” (W-KA16B2A-0391-103)

32. “Herkes arada **Nuri Bey**’e bakıyor. O, gayet sakin, önündeki kâğıda resimler **çiziyor.**” (W-EE09C3A-3304-153)

33. “**Lütfü Akad**'ı ilgiyle izliyorum, elinde cetveller, kalemler, benim için anlamsız birtakım şeyler çizip duruyor, ilgimi görüp anlatıyor. Çekeceği filmlere ait her sahnenin dekorunu **çiziyor**, çekim planlarını hazırlıyor.” (W-HI09C2A-0805-24)

34. “Nedir sakıncalı olan yanı bugün, ben nereden bileyim? diyor **Engin** de. Sonunda birkaç satır **çiziyor** laf olsun diye.” (W-PG09C3A-0021-314)

35. “**Serkan** elindeki çubukla yerlere garip şekiller **çiziyor**, ama ne çizdiğini kendisi de bilmiyordu.” (W-RA16B3A-0814-23)

36. “**Adnan Bey** dizinin üstündeki not defterine bir şeyler yazıyor veya **çiziyor.**” (W-TI09C3A-1086-419)

37. Atıf Bey, ben bu sahneyi nasıl çekeceğim," diye ağlaştım adeta. Çünkü o tek tek planlıyor. Asistana da veriyor; 'şuradan şu yürüyecek," **çiziyor**; "burada kamera olacak, açı buradan," diyor. (W-MG09C3A-0355-113)

38. "**Nazım**, bu güzele, dili varıp da "yosma" diyemiyor, sadece resmini **çiziyor.**" (W-TE39C4A-0265-258)

39. "Bir resim yaptıracağım. Çok güzel **çiziyor adam** yahu..." (W-NA14B1A-1624-374)

40. "**Bu adam** niye penguen, inek, tavuk **çiziyor**?" (W-MG24D1B-2298-304)

41. "**Poyraz Musa** ayağa kalktı, müdürün yanına geçti, önündeki kalemi aldı, adanın haritasını masanın üstündeki boş kâğıda **çizdi**:" (W-KA16B4A-0121-371)

42. "Altan Erbulak'ı hatırlıyorum. Karikatüre yatkın el becerisiyle bir deseni 10-15 dakikada **çizer** bitirir," (W-HI09C2A-0805-21)

43. "...**İlk Müslüman haritacılardan olan İbn Havkal**, Sûretü'l-Arz adlı eserinde bir dünya haritası **çizer**." (W-MC06A2A-0491-64)

44. "**Nazım**, mönüyü önüne çekip üzerine iki kalp **çizmiş**" (W-HE39C3A-0711-21)

45. "**Cemil**, kocaman bi kalp **çizmiş**." (W-HA16B2A-0792-18)

46. "**Bedri Koraman** benim karikatürümü **çizmiş**." (W-KI09C4A-0704-23)

47. "**Piri Reis** düşlerimizi **çizmiş** hartasına..." (W-LA16B4A-0289-104)

48. "**Haydar Aliyev** aynı zamanda da bir mimar... Bu yüzden sarayın projesini de kendisi **çizmiş**" (W-HI22C4A-0860-7)

49. "**Akgün Bey**'in Ege ve Akdeniz kıyılarında, görkemiyle ün yapmış büyük bir teknesi vardı. Teknenin planını kendisi **çizmiş**," (W-TA16B2A-1188-182)

50. "**Selçuk (Erdem)** mesela Eskişehir'de okuyormuş, **çizmiş**, yollamış, dergide olumlu karşılanınca da İstanbul'a gelmiş**.**" (W-VG37E1B-3069-90)

51. "**Şakir** odasının kapısına vaktiyle bir desen **çizmiş**." (W-HI09C2A-0805-15)

52. "...**adam** amatör; kötü bir kâğıda, kötü bir kalemle **çizmiş**." (W-SE39C3A-0543-40)

53. "Ama **Ali** hızını alamamış, bir de okla delinmiş kalpler **çizmiş**." (W-KA16B4A-0470-50)

Öznesi Canlı > Topluluk

(54) 1. “BEŞİKTAŞ NOTLARI Karnesi zayıf **Beşiktaş**, geride kalan 2008 yılını kupasız kapatırken, Avrupa arenasında da başarısız bir grafik **çizdi.**” (W-VI31D1B- 2422-187)

(55) 2. “ÇAMLICA'YI BIRAK, ÇAMLICA'DAN İSTANBUL'A BAK **Herkes** gitti, gördü, yazdı **çizdi** ya, "Biz de geri kalmayalım" dedik.” (W-LE39C3A-0067-32)

(56) 3.“Bir şey yok, sadece elin kaleme hâkim olacak. **Herkes çizebilir** böyle şeyler.” (W-NI09C3A-0034-79)

(57) 4. “1. SAHNE: **Herkes** yazdı, **çizdi**, konuştu:” (W-TI27D1B-2808-138)

(58) 5. “Duvardaki resimleri odayı yapan **Nahçıvanlı işçiler çizdi**, bize teşekkür etmek için.” (W-QD16C4A-0105-381)

(59) 6. “Bankı çok iyi yaparsam, şemsiyeyi dıştan da görsem olur. Dokuz alsan yeter, dedi Şef. Çevreme bakmıyorum, **herkes** dıştan **çiziyor** şemsiyeyi. Ben içten görmek zorundayım demek ki.” (W-NI09C3A-0034-119)

(60) 7. “**Jandarma** geliyor, olay yerini **çiziyor,** şu var mı, şu var mı?” (W-VD05A0A-2036-335)

(61) 8. “Toplu taşıma araçları hepimizin ortak malıdır. **Bazıları** elinde kalem koltukları **çiziyor**, oraya buraya yazılar yazıyor.” (W-VI39C1A-2642-259)

(62) 9. “Ortak bir yazım ortaya çıkarılmış **herkes** bunu yazıp **çiziyor**.” (W-OH36C4A-0237-285)

(63) 10. “Küt, plan değişiyor; **herkes** şemsiye ve bank **çiziyor.”** (W-NI09C3A-0034-118)

(64) 11. “...kitabın son bölümünü F tipindeki arkadaşları bitiriyor. Kapakları da **onlar çiziyor**.” (W-RG37F1B-2934-206)

(65) 12. “**Bazıları** okuduğu kitapta satırların altını çizer; bazıları fosforlu kalemle satırları **çizer**,” (W-PD39C4A-1191-300)

(66) 13. “**Birçok insan** kitapları sevmez ve onlara zarar verir. Onları yırtar, karalar, **çizer**, yazar.” (W-UI12F1D-4851-66)

Öznesi Canlı > Belirsiz

(67) 1. "**Birisi** bir doktor **çizdi**, biri bir elma, biri bir tavuk vs." (W-KI37C2A-1332-362)

(68) 2. "**Kimin** çizgisi uyuyorsa ya da **kimin** vakti olursa **o çiziyor**." (W-VG37E1B-3069-186)

(69) 3. "**Bedri Koraman gibi biri** karikatürümü **çiziyor**..." (W-KI09C4A-0704-37)

(70) 4. "Birisi bir fikir ortaya atıyor, **birisi** uygun bir desen **çiziyor** veya dergide bulup kesiyor..." (W-UG03A3A-2713-252)

(71) 5. "...kimi yazar, **kimi çizer**, kimi fotoğraflar, kimi yorumlar" (W-LI22C2A-0352-105)

(72) 6. "...**filmdeki oyunculardan biri** çay ocağının duvarına Kız Kulesi'nin resmini **çizer.**" (W-LA16B4A-0289-192)

Öznesi Canlı > Çocuk

(73) 1. "**Zeynep** bugün 12 yaşında... Geçenlerde matematik dersinde kümeler konusu işlenirken ailesinin kümesini **çizdi**;" (W-LE09C2A-0896-8)

(74) 2. "**Çocuk** yuvasına gönderdiler onu. Kâğıt kesmeyi öğrendi orada. Kâğıt çantası oldu küçücük. Bol bol resimler **çizdi** kâğıtlara." (W-TI19E1A-4015-66)

(75) 3. "**Çocuk** yine yıldızlara benzediğini bilemeden gülümsüyor. Yavaşça kaldırıyor elini, R'nin yanına en az onun kadar büyük bir E **çiziyor**." (W-UA16B2A-1495-382)

(76) 4. "**Çocuk**, yıldızlar da olmazsa gecenin hepten tahammül edilemez olacağını düşünüyor. Yüzünü yaklaştırıp "hoh"luyor "hoh"luyor camı. Nefesiyle oluşan buğuya kocaman bir N **çiziyor**." (W-UA16B2A-1495-383)

(77) 5. "Yazılı kâğıtlarına hep resim **çiziyor**, böyle giderse hep zayıf not alacak. Arkadaşımız için ne yapabiliriz? Münevver Öğretmen, öğrencisinin bu durumuna üzülüyor." (W-TI19E1A-4012-95)

(78) 6. "**Çocuk** yemek yemiyor, bağırıyoruz (cezadır bu). Kalemle duvarı **çiziyor**, bağırıyoruz." (W-QC37C4A-0084-19)

(79) 7. "Bütün gün resim **çiziyor**, başka bir şeyle ilgilenmiyor. Resme çok kabiliyeti var, belki ileride ünlü bir ressam olur. "Sen erkek çocuksun..." (W-UA16B2A-0749-34)

(80) 8. "Dinle bak Gözlerini gökte unutmuş bir çocuk gülüyor. Sıradan resimler **çiziyor**, (W-DA15B3A-2677-256)

(81) 9. "...eline bir oyuncak verildiğinde kısa süre onunla oynar ve fırlatır atar. Hemen pencerelere tırmanır, perdelere asılır. Duvarları kalemle **çizer**." (W-QC01A4A-1081- 310)

(82) 10. "...**çocuk** gruptan ayrılır ve diğerlerine göstermeden adı verilen nesneyi elindeki kâğıda **çizer**." (W-RD39C4A-0651-44)

(83) 11. "**Her çocuk** kendi sözlerinin altını kırmızı kalemle **çizer**," (W-SG03C4A-3372-120)

(84) 12. "**Küçük çocuk**, bir öğretmenin resmine bakmış, bir de kendininkine... Kendininkini daha bir sevmiş ama bunu söyleyememiş. Kâğıdı çevirip öğretmeninki gibi yeşil saplı kırmızı bir çiçek **çizmiş**." (W-UI22C1A-0430-55)

(85) 13. "**Çocuk**, eline pembe, evet çingene pembesi bir pastel almış, sığırlar **çizmiş.**" (W-RI09C2A-0538-41)

(86) 14. "Hocam, oğlun mektubun arkasına boya kalemi ile bir araba resmi **çizmiş**." (W-JA16B2A-1738-152)

(87) 15. "**Dokuz yaşındaki oğlum** epey bir uğraştıktan sonra hayalindeki bahçeyi **çizmiş.**.." (W-UE36E1B-3357-73)

Öznesi Canlı > Kadın

(88) 1. "**Nur,** kâğıda bir de kroki **çizdi.** Sonra da nasıl gelineceğini anlattı." (W-FA16B3A-1234-370)

(89) 2. "**Anneanne** çay tabağı büyüklüğünde, yassı köfteler yapmıştı. Onları kızarttıktan sonra bir tabağa yerleştirip üzerine ketçap, mayonez ve turşu parçalarıyla komik yüzler **çizdi**." (W-MA16B1A-0730-27)

(90) 3. "...**ablam** daha başarılı hemen **çiziyor** ben zorlanıyorum tersten gördüğüm için. Ablama veriyorum kâğıdımı sen çiz diyorum." (W-WI44F1D-4753-81)

(91) 4. "**Emine** ne yapıyordu biliyor musun? İçine çürük tütünlerin ayrıldığı bir kutuyu alıyor, üzerine bir orak **çiziyor**." (W-ID39C2A-0756-33)

(92) 5. "**Bir kadın**, elindeki biletleri katlıyor, çizgiler **çiziyor** ojesi dökülmüş tırnaklarıyla." (W-HA16B3A-1000-428)

(93) 6. "**Emine** bir şeyler **çiziyor**, soruyor bana bu ne diye," (W-JE39E1B-2895-211)

(94) 7. "**Kadın** dil ucunu içeri çekmiş, serçe parmaklarından biriyle adamın iki kaşı arasından başlayarak burnunda bir çizgi **çiziyor**." (W-GA16B4A-0044-89)

(95) 8. "Kalın dudaklarını kıpkırmızı kalemle **çiziyor.**" (W-MA16B2A-0685-41)

(96) 9. "**Magritte,** çok bildik objeler **çizer."** (W-KG03A4A-2011-234)

(97) 10. ""Biliyorum" sözcüğünün altını özellikle **çizer Edgü.**" (W-GD03C3A-0667-42)

(98) 11."**Duygu çizmiş**. Öyle etkileyici bir çizim ki..." (W-PG09C3A-0021-132)

Öznesi Canlı > Hayvan

(99) 1. "...öyle mistik bir ses yaratıyor ki, insana ürperti ve heyecan veriyor, **yelkovankuşları** tepemde daireler **çiziyor."** (W-MI22C3A-0669-46)

(100) 2. "**Yaralı yaban kazı** uçup gidiyor üzerimden. Avcı ve köpeklerin üzerinde çemberler **çiziyor** gökyüzünde..." (W-JA16B2A-0372-109)

Öznesi Cansız > Nesne

(101) 1. "**Bir uçak**, ardında ak köpüğü. Kocaman bir kavis **çiziyor**." (W-UA16B1A-0913-8)

(102) 2. "The Marmara Oteli'nin tam üzerinden ok gibi fırlayan **füzeler** gökyüzüne doğru bir kavis **çizdi**." (W-QA16B4A-0152-348)

(103) 3. "2 bin polis ve asker Estrada'nın konutunun çevresini sararken **3 helikopter** de konutun üzerinde daireler **çizdi.**" (W-NE30D1B-2084-321)

(104) 4. "**Araba** yarım daire **çizdi**, sonra çaprazlama giderek süpermarketin girişine geldi." (W-RA16B0A-0295-118)

(105) 5. "Lunapark söndürüyor ışıklarını. **Gizli ışıklar**, yarım kalpler **çiziyor** şimdi gece ağaçlarına." (W-SA16B2A-0502-72)

(106) 6. "**Uçaklar** gökyüzünde yaylar **çiziyor**." (W-II13C4A-1333-405)

(107) 7. "Bak **vapur** nasıl zikzak **çiziyor**." (W-SI22C3A-0559-68)

(108) 8. "**Böğürtlenler** çok lezzetliydi. Yaşar böğürtlenlere arsızca uzanırken her yerini **çizdi**, yerken de yüzü gözü boyandı." (W-PA16B3A-0686-30)

(109) 9.“**Mediha Hanım'ın cadı tırnakları** sırrı çakıyor, elektrik kaçağı gibi cızırdayarak öne çıkıyor ve gııyyyyçç diye bakkal vitrininin camlarını **çiziyor.**” (W-OA16B3A-0501-73)

(110) 10. “Elleri ne tuhaf Talat Abi'nin... Saçlarını düzeltirken elleriyle, **tırnakları** da derisini **çiziyor.**” (W-UG37E1B-3049-199)

(111) 11. “**Ay,** aşağıya doğru dönerek bir yay parçası **çiziyor**. Bu yay sürekli çizildiği için, sonunda kendi üzerine kapanıyor...” (W-HC06E1B-3081-185)

(112) 12. “...**bir Güneş ışını**, büyük bir kozmik çember **çizecek**...” (W-VB04A2A-2585-39)

(113) 13. “...gemilerin geçebileceği çapta planlanan **kanal**, Çin ve Güney Kore'den gelecek gemilerin yolunu ve zamanını kısaltarak ticaret haritasını yeniden **çizecek**.” (W-OI42E1B-2937-30)

(114) 14. “**Piyasada satılan karbonatın aranülleri** ise fazla iri tanecikli olduğu için dişleri **çizer**.” (W-FE39E1B-3025-175)

(115) 15. “...**çalılar** tüm vücudunu **çizmiş**, çocuğun kollarını...” (W-QA16B3A-3326-81)

Öznesi Cansız > Kavram > Meslek

(116) 1. “**Mühendis**, değişik renkte kalemlerle hazırladığı birtakım krokilerin üzerinde dolmakalemiyle gidip geliyor, **çiziyor**, anlatıyor,” (W-NA16B4A-0040-92)

(117) 2. “**Ressamımız** her gün daha güzel resimler **çiziyor**,” (W-RA16B2A-0406-93)

(118) 3. “Bir elmanın içinden yılan çıkıyor, temasına ve özellikle elmaya takmış bu serginin **meksikalı ressamı**. Fotoğraf gerçekliğinde, nerdeyse canlı, elmalar **çiziyor**.” (W-EA16B3A-0570-61)

(119) 4. “...**bir ressam** bir mahalleyin resmini **çiziyor.**” (W-TH12F1D-4849-75)

(120) 5. “Küçük Prens pilottan bir koyun çizmesini istiyor ve çizdiklerinin hiçbirisini beğenmiyor. **Pilot** da bir sandık **çiziyor**...” (W-KG03A4A-2011-339)

(121) 6. “...öylesi bir maceranın izlerini **bir öğrenci** nasıl mürekkepli kalemiyle hoyratça **çizer**...” (W-IB04A1A-1052-316)

(122) 7. “**Arkadaşım** daha iyisini **çizer**!” (W-RE36E1B-3293-149)

(123) 8. “**Bilge Yargıç**, yere tebeşirle bir daire **çizer**,” (W-NE36C3A-0079-25)

(124) 9. "**Tüm tasarımcılar** araştırmalarını tamamladıktan sonra bu alandaki bilgi birikimi ve deneyimlerini, yaratıcı sezgisi ile pekçok taslak **çizer**" (W-PG03A1B-2524-216)

(125) 10. "**Sanatçı** son karede bir "sünger" **çizer** ve altına "sünger" yazar" (W-KG03A4A-2011-233)

(126) 11. "**...ünlü ressam**, yüzlerini bezlerin örttüğü insanlar **çizer** kimi tablolarında." (W-NA16B2A-1241-298)

(127) 12. "**Kardeşi** pek severdi resim yapmayı. Boyalarla garip şekiller **çizer**, onlara isimler..." (W-SA16B4A-3367-121)

(128) 13. "**gerçekçiliğin peşindeki bir ressam**, kestiği ayaklarını tuvale **çizer.**" (W-OG37E1B-2922-181)

(129) 15. "Kardeşi de Türk Genel Kurmayı'nda görevli bir **albay**dır. Geceleri hep haritalar, krokiler **çizer**," (W-NA16B2A-1241-297)

(130) 16. "**Sanatçı** burada atın boynunu, yelelerini ve manzarayı çember gibi **çizmiş**..." (W-FG03A2A-2016-140)

(131) 17. "Sahibi çatlak bir **ressam.** Gözü yese kendisinin boyayacağını söylüyor. Bir kâğıt parçasına apartmanı **çizmiş**." (W-TA16B2A-1188-182)

(132) 18. "**Ufaklık** bu sözleri söylerken, kütüğün çevresinde yarım bir daire **çizmiş** ve..." (W-SA16B2A-0738-20)

(133) 19. "...elmaya takmış **bu serginin Meksikalı ressamı**. Fotoğraf gerçekliğinde, nerdeyse canlı, elmalar **çiziyor. Çizmiş.**" (W-EA16B3A-0570-1)

(134) 20. "**Picasso** Paris'e gelmeden önce yıllarca güvercin desenlerini **çizmiş.**.." (W-FG03A2A-2016-139)

(135) 21. "Tahtaya bir çiçek resmi **çizmiş**. Sapı yeşil, kendi…. ...başlayabilirsiniz." demiş öğretmeni." (W-TI19E1A-4044-64)

(136) 22. "Ressam İki arkadaş, sergide bir tabloyu seyrediyordu. Biri: Şuna bak, dedi, güneşin doğuşunu ne güzel **çizmiş**." (W-TI22E1B-2913-101)

(137) 23. "**Bekçi,** elinin birini boşluğa uzattı. Kâğıtları tanımlayacaktı, ama şaşırdı, nasıl tanımlanabilir diye düşündü sonra ve havaya tuhaf şeyler **çizdi.**" (W-HA16B2A-0031-101)

(138) 24. "**Şoför** sustu. Hızlı fakat öfkesiz bir manevrayla yeniden yola çıktı, kocaman bir C **çizdi,**" (W-OA16B3A-0737-25)

(139) 25. "Anladım ki **Picasso** dışarıda etkilendiklerini kendi süzgecinden geçirdikten sonra, resimlerini karanlıkta yapıyor. Çünkü o dışarıyı değil, içini ç**iziyor**." (W- OG24D1B-3361-120)

(140) 26. "...renkler karmaşasını çizgi çizgi delip geçiyor ve **Picasso** resim **çiziyor** aniden." (W-NA16B1A-1736-360)

(141) 27. "**İtalyan mimar Domenico Trezzini**, Neva'nın deltasına serpilmiş adalar üzerine kenti kurarken caddeleri cetvelle **çizmiş**..." (W-RG22C3A-0883-5)

1.10.1.2. Bulgular

TDK Güncel Türkçe Sözlük çiz- fiilini beş temel anlam ve bir mecaz anlam olmak üzere altı maddede toplamıştır. Ancak çalışmanın sınırlılıkları gereği mecaz anlam araştırmaya dahil edilmemiştir.

çiz- fiili geçişli bir fiildir. Bu fiille kurulan tüm cümlelerde belirleyici unsur olarak bir özne ve nesne olması zorunludur.

çiz- fiili Vendler'in *tamamlamalar* grubunda yer alır. Söz konusu fiilin bir başlangıcı ve bir sonu vardır. Bu başlangıcı ve sonu getiren özne ise ilk etapta bir canlıdır. Bu canlı bir insan olabileceği gibi kedi gibi bir hayvan da olabilir. Ancak 4. anlamda yaralama ifadesi belirtilmesine rağmen öznesi nesne konumunda örneklendirilmiştir.

Fiilin özne sınırlılıkları adına tespitler yapmak üzere TUD üzerinden 141 cümle aşağıda değerlendirilmiştir. Aynı zamanda örnek cümleler, TDK'nin verdiği anlamlar ile eşleştirilmiştir. Bunun sonucunda veriler en alt tabloda oranlarıyla birlikte ele alınmıştır.

TUD'a göre *çiz-* fiilli beş temel zaman (*çiziyor, çizdi, çizecek, çizmiş, çizer*) üzerinden sorgulandığında, TUD *çizdi* sorgusu için dizilim sonuçları 388, TUD *çizecek* sorgusu için dizilim sonuçları 61, TUD *çizer* sorgusu için dizilim sonuçları 322, TUD *çiziyor* sorgusu için dizilim sonuçları 429, TUD *çizmiş* sorgusu için dizilim sonuçları 194 cümle ile özne sınırlılıkları belirlenmiştir.

Söz konusu fiil, özne sınırlamasına göre canlılar kategorisinde "canlı-erkek, canlı-topluluk, canlı-belirsiz, canlı-çocuk, canlı-kadın ve canlı-hayvan" olmak üzere ayrılırken, cansız kategori de "cansız-nesne ve cansız-kavram > meslek*"* olmak üzere iki grupta ayrışır.

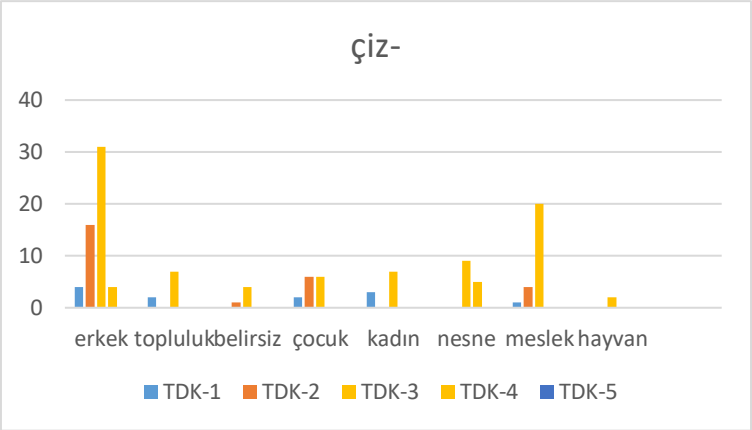

Şekil 2. 10. çiz-

Şekil 10'da yer alan bilgilere göre *çiz-* fiilinin en fazla *erkek-özne* ile kullanıldığı görülmektedir. *Erkek-özne* kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 23, 24, 28, 34. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 2, 3, 6, 8, 9, 11, 13, 14, 18, 20, 22, 25, 30, 31, 33, 38, 39. Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 5, 10, 12, 15, 16, 17, 19, 21, 22, 26, 27, 29, 35, 36, 37,40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53. Sözlüğün beşinci anlamıyla eşleşen sadece tek bir örneği (4) olduğu görülürken, sözlüğün dördüncü anlamıyla eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Topluluk-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 12,13. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri yoktur. Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen örnekleri; 1, 3, 4, 5, 6, 7, 10, 11. Sözlüğün dördüncü ve beşinci anlamına topluluk özne kategorisinde rastlanılmamıştır.

Belirsiz-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri yoktur. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen sadece tek bir örneğin (5) olduğu görülürken, sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 4, 5. Sözlüğün dördüncü ve beşinci anlamıyla eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Çocuk-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 6, 9. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 2, 5, 7, 8, 14, 15. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 3, 4, 10, 12, 13. Sözlüğün dördüncü anlamıyla eşleşen iki örnek (6, 9) olduğu görülürken, sözlüğün beşinci anlamıyla eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Kadın-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 5, 7, 8, 10. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri yoktur. Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen

örnekleri: 1, 2, 3, 4, 6, 9, 11. Sözlüğün dördüncü ve beşinci anlamıyla eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Hayvan-özne kategorisinde sözlükte sadece üçüncü anlam ile eşleşen iki örneğe (1, 2) rastlanılmıştır.

Nesne-özne kategorisinin sözlüğün birinci, ikinci ve beşinci anlamıyla eşleşen örnekleri yoktur. Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen örnekleri; 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 11, 12, 13. Sözlüğün dördüncü anlamıyla eşleşen örnekleri; 8, 9, 10, 14, 15.

Meslek-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen (6) tek bir örnek görülürken, dördüncü ve beşinci anlamıyla eşleşen örnekleri yoktur. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 2, 4, 20, 25. Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 17, 18, 19, 22, 23, 24, 26.

çiz- fiili özne sınırlamasında *erkek-öznede* diğer öznelere oranla daha fazla örnek veriye ulaşılmıştır. Söz konusu fiil, TDK Güncel Sözlük'ün verdiği beş anlam ile eşleştirildiğinde sonuç olarak sözlüğün 2. ve 3. anlamlarının daha sık kullanıldığı görülmektedir. Sözlükte 1. anlamın neredeyse kullanımı tercih edilmemekle birlikte sözlükte yer almayan "karalamak-yazmak" anlamına gelen (çocuk özne ile eşleşen örnekler: 6. ve 9.) yeni bir tanıma uygun örnek cümlelere rastlanılmıştır.

1.10.1.3. Değerlendirme

Toplam 141 cümleden TDK'de belirtilen 5 anlama göre dağılım nedir?

Derlemden elde edilen cümlelerden hareketle *çiz-* fiilinin 'resmini yapmak, resmetmek' anlamı söz konusu olduğunda, fiilin genellikle canlı özne (erkek, topluluk, belirsiz, çocuk, kadın) gerektirdiği ve fiilin nesnesi olarak da çoğu zaman "resim" sözcüğünün ya da resim ögesi olabilecek "çiçek, deniz, martı, balıkçı, daire, balık, logo, karınca, sahne, dekor, inek, tavuk" gibi sözcüklerin kullanıldığını görüyoruz. Bu kullanımlarda fiilin özellikle "resim" sözcüğüyle eşdizimli olarak yer aldığını söyleyebiliriz.

çiz- fiiline özne türleri üzerinden değerlendirme yaptığımızda örneğin: Öznesi Canlı > Çocuk: Değerlendirilen 15 cümlede çocukların ağırlıklı olarak yine "resim" ya da resim ögesi olarak çocukların dünyasına özgü diyebileceğimiz "harf, çiçek, sığır, araba, bahçe" resimleri çizdikleri görülüyor. Öznesi Canlı > Kadın: Kadınların resimden ziyade "kroki, komik yüzler, orak ve çizgiler" gibi sözcükler tercih edildiği görülmekte. Öznesi Canlı > Erkek: Burada ise "harita, daire, şekil, çizgi, sahne dekoru, desen" gibi sözcüklerle bir araya geldiğini

görüyoruz. Öznesi Cansız > Kavram > Meslek: Burada ise aynı sözcüklerin örüntülü olarak "ressam, mühendis" gibi bütüncül meslek kavramları ile sıklıkla kullanıldığını belirtebiliriz.

Her sözdizimsel öğe kullanım sıklığıyla beraber farklı içeriklerle doyma noktasına ulaşır. Ancak her durumda dizimsel özgürlüğü göz ardı etmemek gerekir ki bu durum rastlantısal bir nitelikle oluşur ve 'doyma' olasılıklarını çeşitlendirir. Derlemdeki örneklerden hareketle *çiz-* fiilinin TDK'deki 1. anlam ile doyma noktasına ulaşması beklenirken TDK'deki 3. anlam ile doyma noktasına ulaştığını söylemek yerinde olacaktır.

çiz- fiilinin TDK'deki 1. anlamı, derlemdeki 141 örnek cümleden sadece 13 ile eşleşmektedir. Bu durumda TDK'nin ilk anlam olarak sözcüğün yaygın kullanılan anlamını değil etimolojik olarak temel ya da ilk anlam olabilecek anlamı tercih ettiği söylenebilir.

çiz- fiilinin içsel yapısında bir şeyin tamamlanarak ortaya konması (resmetmek, çizgi çekmek vb gibi) ve nihai hâline ulaşması ifade edilir. Eylemde sürecin nasıl işlediğinden çok, ulaşılan sonuç önemlidir. Bu bağlamda *çiz-* fiili, Vendler'in tamamlamalar kategorisinde yer alır.

1.10.2. Baskılı Metinlerdeki Örnekler

1. "**Rahmetli dayım**, Evliya Çelebi'nin şehrin dükkânları, hanı, hamamı, vesairesi hakkında verdiği malumata ehemmiyet vermiyerek bilhassa ahalisi için söylediği sözlerin altını kara mürekkeple **çizmiş**." (Kocagöz, Bir Şehrin İki Kapısı, s.19)

2. "Nihayet **Ahmet Cemil** sütunun altını **çizdi**, toplamaya başladı." (Uşaklıgil, Mai ve Siyah, s.69)

1. 11. dinle-[35]

1. (*-i*) işitmek için kulak vermek

"Konağın hesabını sen söylersin, ben de dinlerim." (Abdülhak Şinasi Hisar)

2. (*-i*) birinin sözünü, öğüdünü kabul edip gereğince davranmak

"Beni dinlersen bu işten vazgeç."

3. (*-i*) kulakla veya dinleme aletiyle hastayı muayene etmek

"Doktor kalkar. Kulağını bu gösterilen yere dayar. Dinler." (Ömer Seyfettin)

[35] https://sozluk.gov.tr/ 26/12/2021 – 21:24

1.11.1. TUD'dan Derlenen Örnek Cümleler

Özne Türlerine Göre

Öznesi Canlı > Erkek

1. "**Bayram Sabancı** iyice şüpheleniyor, çünkü birkaç kez sureyi **dinliyor**..." (W-CE09C3A-0382-249)

2. "**Mahmut** sadece **dinliyor** ve kendisini müşkülat ile zaptetmeye çalışıyordu." (W-RD03A0A-0200-397)

3. "**Turan** gözlerini ovuştura ovuştura geliyor, el öpüp bağdaş kurup oturuyor. Konuşulanları **dinliyor**." (W-LE09C2A-0589-152)

4. "**Ömer** yürüyor ve ovanın sessizliğini **dinliyor**, doya doya bakıyor..." (W-MA14B3A-1812-421)

5. "**Sefaköy'de ailesiyle yaşayan, yakışıklı ve kendinden çok emin delikanlı** beni **dinliyor dinliyor**, sonunda kafasını şöyle bi-iki yana sallıyor..." (W-QI09C2A-1434- 495)

6. "**Baba,** bunları sesini çıkarmadan **dinliyor,** bir yandan da ev aramayı sürdürüyordu." (W-FA16B3A-1234-545)

7. "Leonid'in çevirdiği konuşmayı **Viktor** da merakla **dinliyor**, ama hiçbir şey anlamıyordu." (W-KA16B4A-0100-605)

8. "**Melih**, yattığı yerde, "Babanız, babanız" diyen adamı **dinliyor**..." (W-KA16B3A-0636-128)

9. "**Babaları** sabırla onları **dinliyor**, anneleri ise bulunduğu yerden gülümseyerek olanları izliyordu." (W-TI19E1A-4012-241)

10. "**Adam,** öğrencilerle çayır çimen, dere tepe dolaşırken bir devrim yapıyor. Öğrencilere soru soruyor, cevapları **dinliyor**..." (W-LI22C2A-0352-252)

11. "**Cemal** bir yandan onu **dinliyor**, bir yandan da bilya gibi mavi gözleriyle fıldır fıldır etrafı kolaçan ediyordu." (W-DA16B3A-1494-475)

12. "Mehmet'in beğendiği müzisyenler arasında Joe Zawinul ve Weather Report'un ayrı bir yeri var. Kendine yakın bulduğu müzikleri **dinliyor**..." (W-NG37C0A-0192-412)

13. "**Sesci Serkan** çok titiz, kulağında kulaklık sadece sesi **dinliyor** bizi izlemiyor." (W-RI09C2A-0023-385)

14. "**Tufan**, her şeyden çok bakışlarına deli oluyor. Yılların antrenmanıyla, biliyor. Kapadı kapısını bölmesinin. Kulaklığını takıp müziği kökledi. Linkin Park **dinliyor** şimdi." (W-OA16B3A-0033-259)

15. "**Nurettin Bey**, öğrencisinin hâlini hatırını soruyordu. Cevaplarını büyük bir dikkatle **dinliyor**." (W-RI09C3A-0837-74)

16. "**Burhan** kendi sesiyle coşkun! Bir tek Raik **dinliyor**." (W-HA16B4A-0016-448)

17. "...saatlerce Selim'le konuşuyordum. Beni **dinliyor**, fikirlerime önem veriyordu..." (W-RI09C3A-1072-585)

18. "**Babası** geceleri muayenehanesinde artık daha uzun kalıyor, radyoyu biraz daha yüksek sesle **dinliyor**..." (W-VA16B2A-1243-539)

19. "Bakınca, Sinan'ı görüyorum. Kasanın bulunduğu küçük masaya oturmuş, deri ceketli bir kızı **dinliyor**." (W-SA16B4A-0047-194)

20. "**Kemal öğle** vakti oturduğu yere çökmüş sessizce konuşmaları **dinliyor** ama kimseye bulaşmıyordu." (W-MA16B4A-0102-601)

21. "Şimdi **Melih** dikkatle **dinliyor**..." (W-KA16B3A-0636-126)

22. "**Antonio** bir taraftan arkadaşını **dinliyor**, bir taraftan da yaşlı kurtun." (W-KA16B3A-0550-167)

23. "O plaklar piyasadan kalkalı kırk yıl oldu, **adam** hâlâ Hafız Burhan **dinliyor**." (W-DA16B2A-0111-577)

24. "Sonraki yıllar, kadının sürekli olarak konuşması duyuluyor, **erkek** yalnız **dinliyor**." (W-CI37C3A-0469-213)

25. "Kadın bir şeyler anlatıyor erkeğe. O da kadını ağzı açık **dinliyor**..." (W-CI37C3A-0469-213)

26. "**Nihat**, babamı hiç sesi çıkmadan **dinliyor**, babamın söyledikleri için bir sevinç belirtisi göstermiyordu." (W-RG09C4A-1169-563)

27. "Şu **Volkan**'a bakın da örnek alın, nasıl ağırbaşlı, nasıl efendice ders **dinliyor**," (W-EA16B2A-0744-101)

28. "**Manuel Silva Mufioz**, Yasir Calderon konuşurken sadece **dinliyor**." (W-HE39E1B-2836-358)

29. “**Hüseyin Molla,** oğlu İsmail'i çatık kaşlarla **dinliyor**, bişey demiyordu.” (W-IA16B3A-0474-203)

30. “**Leo** söze pek karışmadan **dinliyor**, gülüyor.” (W-KD03A0A-0261-371)

31. “**Beyaz saçlı adam** kocaman bir odada, kocaman bir masanın arkasında oturuyor, önünde bir sürü telefon var. "Yaklaşın kızım," diyor. Ben anlatıyorum, o **dinliyor**.” (W-IA16B3A-0041-230)

32. “**Başkan Bey** önce sessizce **dinliyor**...” (W-CE39C4A-1350-517)

33. “**Büyük birader** sizi **dinliyor**!” (W-IE39E1B-2837-356)

34. “**Gürkan Bey** hayran hayran **dinliyor** Ada'yı.” (W-QI09C2A-1434-493)

35. “**Astımlı enişte** kitabın yüksek sesle okunmasını memnuniyetle **dinliyor**.” (W-TA16B2A-0325-304)

36. “...**adamcağız** gazete okuyor, teyp dinliyor.” (W-NE09C2A-0324-307)

37. “Tam bu safhada Kazım Koyuncu devreye giriyor. **Koyuncu**, Birben'in uzun emekler sonrası bizzat kendisinin topladığı türkülerden oluşan demo'sunu **dinliyor**.” (W-PG24D1B-2301-387)

38. “Sefaköy'de ailesiyle yaşayan, yakışıklı ve kendinden çok emin **delikanlı** beni **dinliyor dinliyor**, sonunda kafasını şöyle bi-iki yana sallıyor...” (W-QI09C2A-1434- 496)

39. “**Kemal** bile arkadaşlarına uymuştu, onları **dinliyor**, şakalarına gülüyordu.” (W-MA16B4A-0102-600)

40. “...o da hem kahvaltı ediyor hem de beni **dinliyor.** Kendi kendime, "Bu adam içeride ne söyleyecek acaba?" diyorum.” (W-NI09C3A-1445-488)

41. “...ne tuhaf ki **karşısındaki adam** seni anlıyorum, diye **dinliyor.**” (W-SA16B2A-1394-503)

42. “**Ahmet**, herkesle birlikte **dinliyor**.” (W-FI09C3A-1292-529)

43. “**Yılmaz**, reklamlarına çıktığı cep telefonlarından birini Duru'ya hediye etti. Cep telefonuyla Seda'yı **dinliyor**.” (W-KI27D1B-2458-382)

44. “**İbrahim** bastığı toprağın aşağılara, denize doğru uzayışına, ufukta güneşin bıraktığı pembeye, mora, laciverde, maviye, turuncuya bakıyor, saatlerdir bakıyor, hayatın sesini ve ölümün sessizliğini **dinliyor**, duyuyordu.” (W-QA16B3A-1131-574)

45. “**Konuşmayan Adam**'ın hiç günü değil, ayıp olmasın diye **dinliyor**.” (W-TA16B1A-0919-52)

46. “Ve **Osman Gazi Han**, Dursun Fakı'yı saygıyla **dinliyor**.” (W-RI22E1B-2911-345)

47. “...şu bizim **Engin**'e neler oldu öyle? Ders **dinliyor,** eski haşarılığı kalmadı keratanın.” (W-RG37E1B-3046-316)

48. “**Samet** çökmüş, omuzları düşük, suratı parça parça. Sinan'ı **dinliyor**.” (W-SA16B4A-1492-477)

50. “**Emin** gene şaşkınlıkla **dinliyor**.” (W-TA16B0A-0145-484)

51. “**Mustafa Kemal**, bir yandan durum raporu veren Hayati Bey'i **dinliyor**;” (W-OA16B3A-0415-233)

52. “…can kulağıyla **dinlemiyor Selçuk.** Belki biraz kıskançlıkla **dinliyor**. (W-SA16B2A-1394-505)

53.“**Oğlan** kızın konuşmasını bekliyor. Sesini seviyor kızın; onu bunu söylüyor. İnsanların konuştuklarını daima dinleyen biri değil ama bu kız konuşunca **dinliyor**.” (W-FA16B3A-0393-242)

54. “Remzi de mi?" dedi az önceki genç. **Tufan dinliyor**.” (W-EA16B2A-1007-608)

55. “**Oleg** ilgiyle **dinliyor** beni:” (W-OA16B2A-0095-50)

56. “Reha suskun ve biraz şaşkın bakmıyor çevresine, Raik **dinliyor**.” (W-HA16B4A-0016-449)

57. “**Ali** oturmuş bir köşeye, tosur tosur fenciyi **dinliyor**...” (W-QI09C2A-1434-492)

58. “**Can**, hem beni **dinliyor,** hem de saç örgümle oynayarak çevreye bakınıyordu.” (W-NA16B2A-1242-541)

59. “**Veli** saklanan bir bilge gibi dikkatle hepsini **dinliyor**.” (W-UA16B2A-0724-107)

60. “Hoş Alex'te pek farklı düşünmüyordu ya! Kafasında binbir düşünce olmasına karşın annesini **dinliyor**.” (W-OA16B2A-0438-226)

61. “...hesaba kitaba kafası işliyordu Bedri'nin. Bütün gün dükkânda kaset **dinliyor**, türkü ezberliyor, akşam da evde konser veriyordu ev halkına.” (W-UA16B3A-1065- 588)

62. “Baktım, **Hamdi** şaşkın şaşkın bizi **dinliyor**.” (W-UA16B1A-1218-554)

63. “**Babam** ilgisiz bir şekilde haberleri **dinliyor**,” (W-MA16B2A-0795-88)

64. “**Bekir** telefonda **dinliyor**.” (W-RE39C2A-0358-251)

65. “**Seyit Ali**, koridorun bir ucunda, sırtını kompartıman duvarına dayamış, ayakta; cıgara içiyor ve türküyü **dinliyor**,” (W-MA14B3A-1812-424)

66. “**Can**, hem beni **dinliyor**, hem de saç örgümle oynayarak çevreye bakınıyordu.” (W-EA16B3A-0570-160)

67. “**Adam**, geleceğin belirsizliğinde bunalıyor, kız uyuyunca ya da odasına çekilince hemen deniz kıyısına koşup zeytin ağacının altındaki kanepeye oturuyor. Rüzgarı, denizi **dinliyor**.” (W-IA15B3A-0555-165)

68. “**Tuğrul,** hocasını can kulağı ile **dinler** bazen de...” (W-QA16B4A-0015-1035)

69. “**Furkan** bunu her seferinde dikkatle **dinler**...” (W-MC03A4A-1443-1102)

70. “**Yakup Bey**, söylediklerimi dikkatle **dinledi.**” (W-GD03A0A-0256-370)

71. “**Yaşlı adam** yönetimin marifetlerini **dinledi**.” (W-TG37E1B-2936-320)

72. “Benim bu sözlerimi **Kaan** tek kelime etmeden **dinledi**.” (W-QA16B4A-0299-306)

73. “**Veysi Bey** bir süre **dinledi,**” (W-MA16B1A-0689-123)

74. “**Amcası** sesini çıkarmadan **dinledi** Hasan'ı...” (W-TA16B0A-0093-37)

75. “...**koltukta oturan Hikmet,** konuşmalara hiç katılmadı. Sessizce **dinledi**.” (W-EA16B3A-0344-260)

76. “**Cemil Bey**. Gülümsedi. Gözlerini kapatıp uzaklardaki vapur bağırtılarını **dinledi.**” (W-UA16B2A-1495-488)

77. “**Enişte** bizi uzun uzun **dinledi**.” (W-UA16B2A-1495-488)

78. “**Babam** anlatılanları sükûnet içerisinde **dinled**i.” (W-IA16B3A-0630-139)

79. “**Poyraz Musa** böyle çok savaş hikayeleri **dinlemiş**,” (W-KA16B4A-0121-215)

80. “**Ali,** öncesini **dinlemiş**, sonrasında yaşamıştı...” (W-OA16B3A-0737-34)

81. “**Bozcaada'ya giden Mehmet**, abimin müzesini ziyaret edip benim anlattığım aile hikayelerini en birinci ağızdan **dinlemiş**,” (W-WI45F1D-4817-71)

Öznesi Canlı > Kadın

(82) 1.“**Üst kattaki ev kadın**ı, eşini işine ve çocuklarını okullarına yollamış olmalı ki; teybi sonuna kadar açmış, sevdiği eski şarkıları **dinliyor**.” (W-DA16B3A-0478-200)

(83) 2.“Ama, **kadın** konuşulanlara ilgi gösteriyor, dikkatle **dinliyor**...” (W-LD03A4A-0254-376)

(84) 3. “**Yaşlı kadın**, Büyükelçinin karısının dudaklarını büze büze söylediklerini **dinliyor**.” (W-GA16B4A-1239-543)

(85) 5. “Sen hiç **Derya**'nın derste dalga geçtiğini gördün mü? Dikkat kesiliyor ve hocanın her dediğini **dinliyor.”** (W-EA16B2A-0744-102)

(86) 5.“**KÖR BİR KADIN** BİR MAYISI **DİNLİYOR** ONİKİNCİ YILINDA...” (W-DA15B3A-2677-39)

(87) 6. “**Orrington'da bir kız** sabah işine giderken Anadolu'yu **dinliyor**,” (W-II22C3A-0889-59)

(88) 7. “Salonda **Handan** yine o yabancı müzik kanalını açmış, bangır bangır **dinliyor**.” (W-OA16B3A-0033-265)

(89) 8. “...**genç kadın**, yalnız **dinliyor.**” (W-CI37C3A-0469-214)

(90) 9. “**Fikriye** bunları **dinliyor**, dinliyor, bana hak veriyor.” (W-RE09C3A-0028-346)

(91) 10. “Ama olsun, mırıltılar çıkararak **dinliyor Nanna**.” (W-UA16B2A-1041-598)

(92) 11. “**Rabia hanımsa** sadece konuşulanları **dinliyor**, ara sıra da derin düşüncelere dalıyordu.” (W-HA16B2A-0717-108)

(93) 12. “**Oya**, öğrencisini **dinliyor**, onu teselli ediyor.” (W-TI09C4A-0839-73)

(94) 13. “**Genç kadın** onu **dinliyor**.” (W-HA16B4A-0979-47)

(95) 14. “Ara ara, sesini **dinliyor Behiye**...” (W-OA16B3A-0033-266)

(96) 15. “**Sevgi** hiç sesini çıkarmadan arkadaşını **dinliyor**...” (W-EA16B2A-0744-104)

(97) 16. “**Meral** sizi çok seviyor. Her sözünüzü **dinliyor.**” (W-HI09C4A-0481-190)

(98) 17. “Telefonuma çıkmayan o **Tansu**'ya söyle. Zaten yanında telefonu **dinliyor,** biliyorum.” (W-KE39C3A-0586-153)

(99) 18. "**Kadın** sadece, karnının altında, tepeciğinin oralarda kımıldanan ipek derili timsahı, onun nemli kestane başını **dinliyor**." (W-GA16B4A-0044-221)

(100) 19. "O, her sese, her kokuya fırlayan kadından tık yok. Yüzünü bile çevirmeden **dinliyor**." (W-TA16B1A-0835-75)

(101) 20. "**Kumru** onu sıkıntıyla **dinliyor**, bitirmesini bekliyordu..." (W-RA16B3A-1134-570)

(102) 21. "**Halam** da konuşmaları ilgiyle **dinliyor**." (W-RI09C2A-0538-169)

(103) 22. "Anlattıklarımı zaman zaman düşünceli, zaman zaman ağlamaklı **dinliyor Zelha**." (W-RA16B4A-0104-592)

(104) 23. "**Kadın** dalgın **dinliyor**, düşünüyor bir yandan." (W-NA16B3A-0661-122)

(105) 24. "Ama eşi, öyle sanıyorum ki konuşulanları ilgiyle **dinliyor**, kocasının niçin aramızda yer almadığına hayıflanırcasına yüzümüze bakıyordu." (W-HE09C3A-0579- 157)

(106) 25. "**Mine** tuhaf bir kız. Özgür yaradılışlı. Bana hiçbir şey sormuyor. İlgisiz değil, anlatırsam **dinliyor**." (W-SA16B4A-0047-196)

(107) 26. "**Dilara Hanım**, bu konuşmayı hiç karışmadan **dinliyor**," (W-NA16B2A-0051-173)

(108) 27. "Zeynep Hanım sanki gülü can kulağıyla **dinliyor**." (W-VA16B3A-1088-579)

(109) 28. "**Handan** işte MTV'den, Number One'dan **dinliyor** müziği." (W-OA16B3A-0033-258)

(110) 29. "**Annem** beni **dinliyor**..." (W-RA16B0A-0151-468)

(111) 30. "Odaya yayılan o en güzel insan seslerinden çıkan aryayı **dinliyor**, bir yandan da müziğin ruhuna uygun davranıyordu. **Seda**..." (W-TA16B4A-0342-257)

(112) 31. "Sessizce **dinliyor** kocasını **Sedef**." (W-OA16B2A-0095-49)

(113) 32. "**Büyük Hanım**, mahallelinin, onu yerinden kaldırmak, evlerine götürmek için ısrarlarını, dudaklarının kıyısındaki acı bir gülümsemeyle **dinliyor**." (W- SA16B2A-0659-124)

(114) 33. "**Aslı** ne denli çok kitap okuyorsa, o da o denli çok müzik **dinliyor**." (W-VH20C4A-4854-186)

(115) 34. "**Selin** şimdi denizden esen rüzgârın onu hep korkuttuğu evinde uyuyor, bana bir yaşam taşı veren kadın herhangi bir klüpte bir erkeğin hiç değişmeyen konuşmalarını **dinliyor**," (W-CA16B1A-1286-531)

(116) 35. "**Kız** lise öğrencisiydi. Dersleri, aşkına kavuşmak için bir an önce bitsin diye **dinliyor**," (W-RI09C3A-1072-583)

(117) 36. "Leman Gürültüleri'ni **dinliyor Behiye**." (W-OA16B3A-0033-261)

(118) 37. "**Annem** TRT radyosundan sanat müziği **dinliyor**." (W-VI19E1A-4052-239)

(119) 38. "**Kadın** da **dinliyor** konuşmayı, gözü oyunda." (W-EA16B2A-1007-609)

(120) 39. "Habire anlatır, **Behiye dinler**." (W-OA16B3A-0033-548)

(121) 40. "**Genç kadın dinledi**, **dinledi**," (W-DD02A3A-2967-308)

(122) 41. "**Hatice** bu sesi nedense ürpererek **dinledi.**" (W-NA16B3A-0661-132)

(123) 42. "**Tiraje Hanım**, onu olağanüstü bir ilgiyle **dinledi.**" (W-TA16B2A-1188-563)

(124) 43. "...aklımdan geçenleri **babaanneme** anlattım. Anlattıklarımı çok güzel **dinledi**," (W-IA16B3A-0630-138)

(125) 44. "**Halimanım** elinde huni gibi bir aletle geldi, Füreya'nm karnını **dinledi**," (W-MA16B3A-0039-241)

(126) 45. "**Sibel** sakin bir merakla **dinledi** onu." (W-LA16B1A-1376-510)

(127) 46. "**Urguya Nine** kulak kabarttı. Bir süre aşağıdan gelen sesleri **dinledi**." (W-GA16B3A-1009-603)

(128) 47. "**Yaşlı kadın** anlatılanları sonuna kadar **dinlemiş**," (W-QA16B3A-3326-106)

Öznesi Canlı > Topluluk

(129) 1. "**Neredeyse bütün ülke**, aynı şarkıyı yüzlerce kez **dinliyor**." (W-HG37C4A-0761-100)

(130) 2. "Öyle **dinliyorlar**. **Herkes dinliyor**. Hakikaten hani böyle bir orkestra, konser olur ya... onun gibi." (W-DD39C2A-0680-115)

(131) 3. “Çünkü **iki Almanya** da Beethoven'i **dinliyor**, Heinrich Böll'ü okuyordu.” (W-EG37C3A-1152-568)

(132) 4. “**Karşısında bir yığın genç** elleri kavuşmuş hayran **dinliyor**.” (W-RD03A0A-0200-398)

(133) 5. “Bu aşağı yukarı hiç değişmedi, **üniversite öğrencileri dinliyor**.” (W-RG37F1B-2934-336)

(134) 6.“**Halk** çevremizi sarmış bizi **dinliyor**.” (W-NA16B4A-0040-235)

(135) 7. “**Ekip dinliyor** ve enkaz altındakinin yerini tam olarak belirliyor.” (W-VI19E1A-4022-240)

(136) 8. “**Yönetim** benim isteklerime ve fikirlerime önem veriyor, beni **dinliyor.**” (W-SD19A3A-3327-290)

(137) 9. “**Gençler de, anne ve babaları da** çok içten **dinliyor**, izliyorlardı.” (W-II36C3A-0596-149)

(138) 10. “...**herkes** toplanmış, Onüç'le cüce arasındaki konuşmayı **dinliyor**.” (W-RA16B4A-1265-533)

(139) 11. “...Sokaklar yorgun, **sokaklar** eski şarkıları **dinliyor**...” (W-KA16B4A-1297-524)

(140) 12. “Sizi şu an **30 milyon dinliyor**.” (W-FA16B3A-3371-267)

(141) 13. “Bana öyle gelirdi ki sanki etrafımdaki **ağaçlar**, bitkiler beni **dinliyor** ve sesime ses veriyorlardı.” (W-RA16B3A-0814-79)

(142) 14. “...**insanlar** maçı radyodan **dinliyor.**” (W-PD03A1A-3346-281)

(143) 15. “Pırıl pırıl **gençler**le doluyor salon. İlgiyle **dinliyor**, öğreniyor, katkıda bulunuyorlar.” (W-FI09C3A-1292-528)

(144) 16. “**Ferrari sahipleri** Ferrari motorlarının 60 yıllık öyküsünü uzmanlarından **dinliyor.**” (W-TE36E1B-3353-277)

(145) 17. “İslamabad'da **Jamia Hafsa Medresesi'nin öğretmenleri ve öğrencileri** konferans **dinliyor**.” (W-UE36E1B-3358-271)

(146) 18. “**Herkes,** liderin ağzından çıkanları pür dikkat **dinliyor.**” (W-SA16B0A-0125-535)

(147) 19. "**Herkes** camide imam konuşuyor gibi suskun ve ciddi **dinliyor**" (W-EA16B3A-0570-161)

(148) 20. "Defter kitap yok, hoca anlatıyor, **öğrenciler dinliyor.**" (W-LI22C2A-0352-253)

(149) 21. "Diriler okuyor, **diriler dinliyor** amma hasıl olan sevabı da ölmüşünün ruhuna hediye edebiliyor." (W-KE39E1B-2839-355)

(150) 22. "**Yabancılar**, o ülke insanlarının dünyasını, kimliklerini öğrenmek için o müziği **dinliyor."** (W-EG37C3A-1152-567)

(151) 23. "**Yüzlerce telsiz, ses düğmeleri** sonuna kadar açık aynı anda marşı **dinliyor**." (W-TD09C4A-0211-395)

(152) 24. "**İnsanlar** durmadan konuşuyor, çok az **dinliyor**." (W-VH32D1B-2752-363)

(153) 25. "**Öbürleri** de merakla **dinliyor**." (W-NE09C0A-0260-372)

(154) 26. "**Öğrencilerin** seni **dinliyor.**.." (W-HA16B4A-0016-447)

(155) 27. "Herkes Türkçe şarkılarla coşuyor, **Türkçe dinliyor.**" (W-JE39C3A-1250-537)

(156) 28. "**Türkiye gençliği**, her şeyi uygarca tartışıyor, anlıyor, **dinliyor**." (W-OH36C2A-1472-483)

(157) 29. "...her ikisi birden konuşuyor, **komşular dinliyor.**" (W-CI37C3A-0469-212)

(158) 30. "**Bütün Gözne halkı** kulak kesilmiş, bu sesi **dinliyor."** (W-HI09C2A-0805-84)

(160) 31. "Yani "**Amerika** hâlâ bizi **dinliyor**, demek ki büyüyor" veya "Amerika hâlâ büyüyor, demek ki bizi dinliyor." (W-RD03A4A-0831-77)

(161) 32. "Hadi beşte ordayım. Tamam... **Herkes dinliyor.**" (W-JI09C4A-1294-525)

(162) 33. "...**vapur halkı** mütebessim bizi **dinliyor**..." (W-GA16B3A-0794-90)

(163) 34."...**tüm dünya** Maine'deki kulübenin yanmış görüntülerini seyrediyor, Gökhan'ın ölüm haberini **dinliyor.**.." (W-RA16B1A-0153-466)

(164) 35. "**Bazı kızlar** radyolarının kulaklıklarını saçlarının içine gizleyerek, kulaklık rengine göre saç tokası takarak istediklerini **dinliyor.**" (W-TG37E1B-2936-333)

(165) 36. "Elbette ki, **yoksul gurbetçiler** bu müzik türlerinin tamamını **dinliyor**." (W-ED36C2A-0116-562)

(166) 37. "**Sıhhiye memurları gibi kurtlar ve karıncalar da dinliyor.**" (W-CE39E1B-3022-324)

(167) 38. "**Ötekiler** de onu **dinliyor**!" (W-IG37C3A-0679-118)

(168) 39. "**..dinlemesi gerekenler dinlemiyor da dinlememesi gerekenler dinliyor**." (W-NI27D1B-3260-303)

(169) 40. "...**gençler** de tanıyor ve severek **dinliyor.**" (W-JI37C3A-0091-51)

(170) 41. "**Mahallenin bakkalı, doktoru, fotoğrafçısı** çalışırken radyodaki müzik programlarını **dinliyor."** (W-PA16B1A-1220-552)

(171) 42. "Sonuçta **aile şirketi olmayan firmalar** hisse sahiplerini daha fazla **dinliyor."** (W-QF10E1B-2868-352)

(172) 43. "...**çoğunluk** beni severek **dinliyor.**.." (W-NG09C3A-0416-232)

(173) 44. "**Dışarıda bir grup insan** hoparlörün altında toplanmış, sessizce ekmeğin ve kahvenin nasıl dağıtılacağını **dinliyor.**" (W-IA16B4A-2675-366)

(174) 45. "**Köydeki çocuklar** hikâyeleri yutarcasına **dinliyor.**" (W-SA16B2A-0618-139)

(175) 46. "...**bir tek Dolmabahçe'de martılar** her gelenin derdini **dinliyor**." (W-KI37C3A-0997-42)

(176) 47. "...**mahalle dinliyor**..." (W-PA15B1A-1665-455)

(177) 48. "**Gençler,** diledikleri gibi yüksek sesli müzi**k dinliyor**." (W-EA16B4A-0489-183)

(178) 49. "...şimdi **herkes** daha fazla **dinliyor**." (W-KG43C4A-3334-284)

(179) 50. "**Millet** hiç değilse kendi müziğini, kendi kültürünü **dinliyor**..." (W-JI22C2A-0797-87)

(180) 51. "**Hepsi** huşu içinde **dinliyor.**" (W-OI37C3A-0483-188)

(181) 52. "**İnsanlar** ne **dinliyor**, ne izliyor..." (W-ZI45E1C-5072-179)

(182) 53. "...**bütün tarla** insan dolu beni **dinliyor**." (W-TE36E1B-3353-278)

(183) 54. "**Bütün Adana**, alt katta bizi **dinliyor**!" (W-RE09C3A-0028-349)

(184) 55. "**Trakya bölgesindeki Türk halkı** Yunan radyosunu **dinliyor.**" (W-HG37C3A-0598-148)

(185) 56."Bugün artık **dünya** Balkan müziği **dinliyor**." (W-UE36E1B-3358-270)

(186) 57. "**Halk** da bunu zevkle **dinliyor**." (W-HG37C4A-0761-99)

(187) 58. "Hatta ciddi bir içtima, biri konuşuyor, **öbürleri dinliyor**." (W-EA16B3A-0570-162)

(188) 59. "**Ev sahipleri** onları **dinliyor**." (W-NA16B3A-0661-123)

(189) 60. "**İnsanlar** birbirlerini **dinliyor** ve birbirlerinden öğreniyorlardı her şeyi." (W-SE36E1B-3294-299)

(190) 61. "**Onunla gelenler** beyefendiyi dikkatle **dinliyor**, onu doğrulamak için başlarını sallıyorlardı." (W-PI09C4A-1491-479)

(191) 62. "**Bunlar** telefonları yasadışı **dinliyo**r," (W-PE39C4A-0243-384)

(192) 63. "**DÖRT KUŞAK**, BARIŞ MANÇO'YU **DİNLİYOR**." (W-RG41C3A-1164-40)

(193) 64. "**Tüm koğuş** onu **dinliyor**." (W-EA16B4A-0383-248)

(194) 65. "**Altlarına taburelerini çekmiş ağabeyler** dedesini **dinliyor**," (W-EA16B2A-0987-44)

(195) 66. "**Müzikseverler**, yine bu CD'de Müzeyyen Senar'ın o zamanki sesinden "Feraye"yi "Feraye"yi de **dinleyecek**." (W-UG24D1B-2322-95)

(196) 67. "**Turkcell aboneleri**, Visual Radio ile hem radyo **dinleyecek** hem de radyo yayınıyla ilgili..." (W-SC29D1B-2444-94)

(197) 68. "...sizin bir şeyi ispatlamanıza gerek kalmadan **insanlar** sizi **dinleyecek**..." (W-RI41C2A-1463-122)

(198) 69. "**Orkestra** kendi çalıyor kendi **dinliyor**..." (W-JI22C3A-0861-69)

(199) 70."Doğru, haklısın, diyor Nadide. **Durak** onları **dinliyor**." (W-SA16B4A-1492-478)

(200) 71. "...eminim **benim çocuklarım** da **dinleyecek."** (W-KG43C4A-3334-60)

(201) 72. “Çünkü bütünlenebilmek için **herkes** birbirinin aklanmasını **dinleyecek.**..” (W-II22C2A-0745-21)

(202) 73. “Nesnel, bilimsel, ölçülü yaklaşım ve söylemleri **herkes dinler**,” (W-TE13C2A-1322-1144)

(203) 74. “...bu hız farkı yüzünden **kimi dinleyiciler** zaman zaman **dinler**.” (W-GC05A3A-1932-935)

(204) 75. “Ve az sonra da onu **dinler bütün bir ülke**.” (W-JA16B4A-0799-250)

(205) 76. “...**bütün mahelle** hoparlörlerden bunu **dinler**.” (W-VI45F1D-4816-442)

(206) 77. “**Milyonlarca insan** bizi izler, **dinler**.” (W-LD36E1B-2854-755)

(207) 78. “**Milli hisleri ayaklanmış olan seyirci** şarkıcıları **dinler.**” (W-NI22C2A-0169-998)

(208) 79. “...çünkü dedikodu öyle bir şey ki, **herkes** dedikoducuyu **dinler**...” (W-LI37C3A-0632-330)

(209) 80. “**Yetmiş iki millet**, sırrını bizden **dinler**.” (W-LH03A2A-0517-418)

(210) 81. “**Herkes** sessizce **dinledi**.” (W-OI37E1B-3058-299)

(211) 82. “Türkân Saylan'a söylediklerini **milyonlarca insan** hayretle **dinledi**.” (W-MD39C2A-1315-521)

(212) 83. “Sadece **seyircilerimiz dinledi.”** (W-UA14B4A-1593-468)

(213) 84. “...neredeyse **bütün Ayvalık dinledi**.” (W-TG24D1B-2310-380)

(214) 85. “Bu hutbeyi **100.000'den fazla hacı adayı dinledi.**” (W-SH42C4A-0495-178)

(215) 86. “...**yüzbinlerce insan dinledi** Japonya'da, kaseti 1 milyonun üzerinde sattı.” (W-KG43C4A-3334-281)

(216) 87.“**Gökhan** şiirini okurken arkadaşları onu dikkatlice **dinlemiş**.” (W-SI22E1B-2912-128)

(217) 88. “İnanılmaz sıcağa ve havasızlığa rağmen, **insanlar**, saatlerce yerlerinden kıpırdamadan, konuşulanları **dinlemiş**,” (W-HH37C4A-0360-99)

(218) 89. “**Adamlar**, genç adamın sözünü **dinlemiş**.” (W-MA16B3A-0655-42)

(219) 90. “Başhekim'in gençlik anılarını **dinlemiş herkes**...” (W-TA16B1A-0918-12)

Öznesi Canlı > Çocuk

(220) 1. “Veriyorsunuz; **çocuk** uysallaşıyor, yüzüne sahte bir gülücük yerleşiyor. Sabah "hapı yuttuğunda" itişmeden sıraya girip mışıl mışıl dersini **dinliyo**r.” (W-RE22C1A-0247-380)

(221) 2. “...naylon terlikli **Zeliha** içeride kalmıştı sanki. Orada, yatalak babasının yanı başında oturuyordu şimdi. Babasının titrek bir sesle anlattığı masalları **dinliyor**...” (W-UA16B2A-0884-63)

(222) 3. “Ayşe, zeki kız gerçekten. Dersi iyi **dinliyor.**” (W-SA16B1A-0768-97)

(223) 4. “**Çocuklar dinliyor**, ama tahmin ediyorlardır her hâlde.” (W-RA16B2A-0629-132)

(224) 5.“Ağlamaktan kızarmış burnunu ovuşturarak **dinliyor...** Çocuğa göre bir öykü olmayabilir bu.” (W-OA16B4A-0127-532)

(225) 6. “**Küçük Sarah**, Adem’le Al’ı öylesine seviyordu ki! Onların sözlerini **dinliyor**, onlara güveniyordu.” (W-DA16B3A-2680-364) (bu cümleye tekrar bak.)

(226) 7. “**Sanat hayranı çocuk** şarkıları can kulağıyla **dinliy**or,” (W-KG09C2A-0574-158)

(227) 8. “**Leyla** gözlerini açarak, soluk almayarak babasını **dinliyor**, pek bir şey anlamıyor.” (W-LA16B3A-0172-444)

(228) 9. “**Emir** annesinin soluğunu **dinliyor**.” (W-LA16B3A-0172-443)

(229) 10. “**Kızım** 95 doğumlu, şimdilik 'Arkadaşım Eşek' şarkısını **dinliyor.**..” (W-KG43C4A-3334-286)

(230) 11. “**Çocuk** koltuğa yaslanmış, anne-babasını **dinliyor,**” (W-EA16B2A-1007-607)

(231) 12. “Oğlan da annesinin sözünü **dinlemiş**.” (W-BA16B1A-0880-18)

(232) 13. “Onlar konuşurken **çocuk** dikkatle **dinlemiş**,” (W-QA16B3A-1131-228)

(233) 14. “**Çocuklarım** blue-jeans giyiyor, rock müziği **dinliyor**, televizyon seyrediyor.” (W-ME05A3A-0764-98)

(234) 15. “**Çocuklar** konuşmalarımızı **dinliyor**” (W-RG37F1B-2934-334)

Öznesi Canlı > Belirsiz

(235) 1. "Öyle ya; **karşınızdaki insan** sizi anlıyor, **dinliyor** ve belki hiç karşılaşmayacaksınız..." (W-TE41C1A-0447-223)

(236) 2. "**Abone** geri arandığında ve telefonunu açtığında standart bir anons **dinliyor**." (W-TC29D1B-2800-361)

(237) 3. "Ve **düşman** bunları çok rahat **dinliyor.**" (W-KE09C4A-0992-43)

(238) 4. "...**isteyen** burada oturup canlı müziği **dinliyor**..." (W-HI22C4A-0860-71)

(239) 5. "...**kimi** de cep telefonundan **dinliyor**..." (W-VI19E1A-4052-238)

(240) 6. "**Siyah tişörtlü satıcı** olimpiyatları **dinliyor**. (W-ED36C2A-0116-562)

(241) 7. "**Bu genç** Rock müzik **dinliyor**," (W-LD02A0A-1700-446)

(242) 8. "**Bugünün insanı** da atalarından miras kalan aynı içgüdüyle oyunlara gidiyor, müzik **dinliyor**, film seyrediyor." (W-OA16B4A-0326-300)

(243) 9. "**Soru soran dinliyor** demektir." (W-GC03A2A-1177-561)

(244) 10. "...**hür tabakanın görece üstünlüğüne atıf yapan "izleyici"** suni bir ilgiyle itirafları **dinliyor**," (W-UE36E1B-3296-296)

(245) 11. "**Sanırım genç kuşaktan biri**, bestecinin kimliğini, yüzyılını öğrenecek, o zaman da bilerek **dinleyecek**." (W-EG37C3A-1152-139)

(246) 12. "Yarın **bir yetkili** geliyor derdinizi **dinleyecek**." (W-PI09C4A-1491-119)

(247) 13. "Düşünsenize, yanınızda yeni iş fikirlerinizi paylaşacağınız **tarafsız bir danışman**... Sizi yargılamadan **dinleyecek**, önyargısız..." (W-SI09C2A-0405-52)

(248) 14. "**Belki yanındaki kişi dinleyecek**." (W-PD05A3A-3323-61)

Öznesi Cansız > Kavram > Meslek

(249) 1. "...**savcı** da halen burada, bazen gelip gidiyor. O zaman koridorun başında bizi **dinliyor**, sigara içiyordu." (W-NE39C2A-0611-144)

(250) 2. "...derste onlara gerçekten bir şeyler öğretiyor, öğretmek için bizden çok çalışıyor, öğretmenler odasında herkesle sohbet ediyor, dert **dinliyor**, nasihat veriyor, örnek oluyordu." (W-TC05A2A-1158-566)

(251) 3. "**Savcı dinliyor**." (W-JA16B3A-0552-166)

(252) 4. "Ben dinliyorum. **Komiser** de **dinliyor**." (W-FI09C3A-1292-527)

(253) 5. "**Şoför,** endişeli bir yüzle, radyonun haberlerini **dinliyor**." (W-DD36E1B-2846-353)

(254) 6. "**Başkan** sessiz bir duvar ve sadece sıkıntılı sıkıntılı **dinliyor.**" (W-CE39C4A-1350-516)

(255) 7. "Bakın **doktor**, nasıl etrafı **dinliyor**." (W-UA14B4A-1593-461)

(256) 8. "**Başbakan**, sektör temsilcilerini dinleyecek." (W-TF25D1B-2163-100)

(257) 9. "Hiç olur mu teyze, **yargıç dinleyecek** seni." (W-HA16B2A-1934-105)

(258) 10. "**Hekim** hastanın şikayetlerini **dinleyecek**..." (W-NC01A3A-1484-120)

(259) 11. "**Hafız Hanım** da, belki bin kere dinlediği hikayeleri bir kere daha **dinleyecek**." (W-LA16B1A-1366-128)

(260) 12. "**Yabancı asker** tedirgin bir halde sadece söylenenleri **dinler**." (W-PA14B1A-1628-1021)

(261) 13. "**Vali**, köylüleri **dinler**." (W-TE39C0A-1396-1114)

(262) 14."Türkçe öğretmeni, beni usanmadan dinler," (W-PI22C1A-0209-898)

(263) 15. "**Padişah** da böyle düşünür, sık sık sarayından çıkar; halkının arasına karışır, dileklerini, isteklerini **dinler**..." (W-TA16B2A-1200-1187)

(264) 16. "**Kadı** kendisine müracaat edilib, davayı görmek istediğinde ilk önce davacıyı **dinler**..." (W-GE05A0A-0223-875)

(265) 17. "Birimiz hastalanıp doktora gittiğinde **doktor** önce bizi **dinler.**" (W-RH42E1B-2918-732)

(266) 18. "**Hâkim** davacıyı davalıyı **dinler**." (W-MG37C4A-1285-1160)

(267) 19. "**Avukat** dikkatle **dinledi**:" (W-NA16B3A-0661-131)

(268) 20. "**Cumhurbaşkanı** onları sükûnetle **dinledi**." (W-KC06A3A-1053-585)

(269) 21. "Benden önce olaya tanık olan manav çırağını **dinledi hâkim**." (W-VD05A0A-2036-422)

(270) 22. "Her şeyi anlattı adama, **şair dinledi**," (W-HA16B1A-1341-516)

(271) 23. "Stüdyoda **plak dünyasından anladığı ve halkın nabzını tuttuğu iddia edilen bir yapımcı** vardı. Parçayı **dinledi, dinledi**..." (W-TG09C3A-0019-425)

(272) 24. “**Doktor**, stetoskop ile bebeğimin göğsünü **dinledi**...” (W-VI19E1A-3999-242)

(273) 25. “**Dr. Ayşe'ye** muayene olduk. Uzaylı doktor bayan da gözlemci olarak bulundu. Dinleme aleti ile göğsümüzü, sırtımızı **dinledi.**” (W-SA16B1A-0768-90)

(274) 26. “...stetoskobunu çıkardı, kemik yığınına dönüşen bedeninin göğüs kafesine tuttu, **dinledi**.” (W-NA14B1A-1624-464)

(275) 27. “Fakat, **doktor**, çocuğun moralini bozmamak için onu ciddi ciddi muayeneye başladı. Göğsüne yaklaştı, **dinledi**.” (W-TA16B2A-1210-553)

(276) 28. “**Bir gazeteci** kadının Uzakdoğu izlenimlerini **dinledi**.” (W-TA16B4A-0090-45)

(277) 29. “...sanırım müdür onları üstünkörü dinledi.” (W-HA16B3A-0781-85)

(278) 30. “**Ali Çavuş** dikkatle **dinledi** bir zamanlar albayı olan Fahri beyin konuşmasını.” (W-EA16B3A-1146-567)

(280) 31. “Daha sonra Selçuklu hükümdarı bile verdiği vaazları dinlemiş,” (W-VI19E1A-4022-88)

(281) 32. “**Yargıç** kocanın bu şikayetini **dinlemiş**...” (W-JD36C4A-1750-183)

(282) 33. “**Yazar** Harlem'e gitmiş caz **dinlemiş**,” (W-PI09C3A-1078-233)

(283) 34. “...**şirket yöneticisi** gayet ciddi **dinlemiş.”** (W-OI22E1B-2908-130)

(284) 35. “**Elazığ bölge** müdürü önce konuklarını dinlemiş,” (W-NA16B4A-0040-82)

(285) 36. “**Hekim cüce** onları **dinlemiş**, kendi aletleriyle kadını muayene etmiş” (W-QA16B1A-1198-222)

(286) 37. “Milli Eğitim Bakanı'na gitmişler. **Bakan**, çocukları **dinlemiş**...” (W-TF32D1B-2747-140)

(287) 38. “Bir yandan da kafasını sallıyormuş bekçiyi **dinliyor** gibi. Vakit geçmiş, dışarıda hava iyice soğumuş. Hiçbirini dinlemese de yaşlı adamın anlattıkları ninni gibi gelmiş **hırsız**a.” (W-PI42E1B-2938-330)

(288) 39. “**Venedikli tüccar Manzoni**, kilisede havanın mı yoksa son gelişmelerin mi yüzünü kararttığını anlayamadığı rahipler korosunu **dinliyor**...” (W-LA16B2A-0621- 136)

(289) 40. "**General**, gördüğü manzaralar ve feci hakikatler karşısında taş kesilmiş bir vaziyette gösterilenleri ve Albayın izahlarını **dinliyor**," (W-DA16B3A-0791-91)

(290) 41. "...**emir subayı** hâlâ aval aval Yüzbaşı'yı **dinliyor.**" (W-QA16B2A-1435-489)

(291) 42. "**Başbakan Ecevit** hem **dinliyor**, hem de not alıyordu." (W-HE09C3A-0579-156)

(292) 43. "**Nasrettin Hoca** bir yandan arkadaşının anlattıklarını **dinliyor**." (W-UA16B1A-1233-546)

(293) 44. "Ali'yi acı acı gülümseyerek **dinliyor Gülay Hoca**." (W-QI09C2A-1434-491)

Öznesi Cansız > Nesne

(294) 1."**Cep telefonu** halkımızı çok güzel **dinliyor**," (W-NI27D1B-3260-301)

(295) 2. "...**alt beyniniz** doğal ortamlarda öten kuş seslerini hep **dinleyecek.**" (W-QI43C4A-1428-124)

(296) 3. "O Artık Söz **Dinliyor** Dilden anlayan ve kendisi de konuşan bilgisayar, bu konuyla ilgili bilimcileri uzun süredir uğraştırıyor." (W-OC40E1B-2874-16)

(297) 4. "...**bir kulak** gizli gizli **dinliyor**." (W-RA16B0A-0151-467)

(298) 5. "**Vücudumuz** bizi **dinliyor**." (W-SI22C2A-0664-121)

(299) 6. "**Gökteki yıldızlar** bile bu şarkıyı **dinliyor**." (W-RA16B1A-0788-94)

(300) 7. "**Yüksek Mahkeme**, 15 Mayıs Salı günü de FP'nin sözlü savunmasını dinleyecek." (W-ND30D1B-2198-99)

(301) 8. "**kuşlar** bir ötüşün melodisini **dinler**." (W-UC29D1B-2436-851)

(302) 9. "Bay Tırtır dostlarının yanında neşeleniyor, akla hayale gelmeyecek komik öyküler anlatıyor. **Kıymık,** onu gururla **dinliyor**." (W-OA16B1A-1221-550)

1.11.1.2. Bulgular

TDK *Güncel Türkçe Sözlük dinle-* fiilini üç temel anlam ve bir mecaz anlam olmak üzere dört maddede toplamıştır. Ancak çalışmanın sınırlılıkları gereği mecaz anlam araştırmaya dahil edilmemiştir.

dinle- fiili geçişli bir fiildir. Bu fiile kurulan tüm cümlelerde belirleyici unsur olarak bir özne ve nesne olması zorunludur.

dinle- fiili kılınış kategorisine göre incelendiğinde durağan ve tek olmayan gerçek zaman dilimini içermesi ve zaman içerisinde değişime uğramamasıyla birlikte bir ana vurgu yapmaz. Bundan dolayı fiil, Vendler'in *durumlar* kategorisinde yer alır.

TUD'a göre *dinle-* fiilini beş temel zaman (dinliyor, çizdi, dinleyecek, dinlemiş, dinler) üzerinden sorgulandığında, TUD *dinledi* sorgusu için dizilim sonuçları 615, TUD *dinleyecek* sorgusu için dizilim sonuçları 148, TUD *dinler* sorgusu için dizilim sonuçları 1254, TUD *dinliyor* sorgusu için dizilim sonuçları 611, TUD *dinlemiş* sorgusu için dizilim sonuçları 249 cümle ile özne sınırlıkları belirlenmiştir.

Söz konusu fiil, özne sınırlamasına göre canlılar kategorisinde "*canlı-erkek, canlı-topluluk, canlı-belirsiz, canlı-çocuk ve canlı-kadın"* olmak üzere ayrılırken, cansız kategori de "*cansız-diğer ve cansız-kavram > meslek"* olmak üzere iki grupta ayrışır.

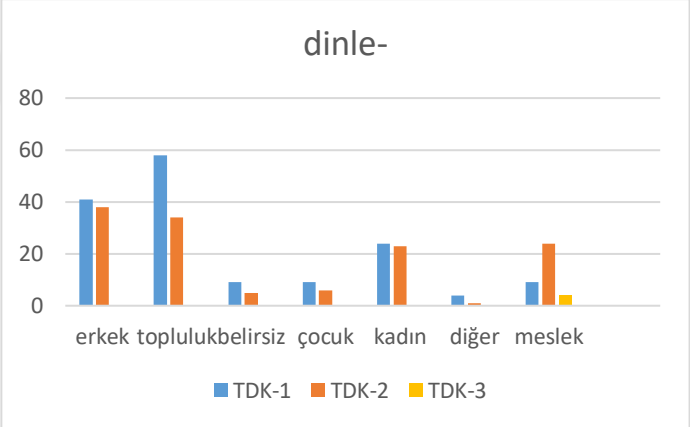

Şekil 2. 11. dinle-

Şekil 11'de yer alan bilgilere göre *dinle-* fiilinin en fazla *topluluk-özne* ile birlikte kullanıldığını görmekteyiz. *Erkek-özne* kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 3, 4, 6, 7, 8, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 23, 24, 27, 34, 35, 36, 39, 41, 42, 45, 46, 51, 52, 53, 56, 58, 59, 60, 61, 62, 71, 74, 75, 76. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 2, 5, 9, 10, 15, 21, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 37, 38, 40, 41, 43, 44, 46, 47, 48, 50, 54, 55, 57, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 72, 73. Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Kadın-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 3, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 14, 17, 18, 28, 30, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 45. Sözlüğün ikinci anlamıyla

eşleşen örnekleri: 2, 4, 9, 12, 13, 15, 16, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 29, 32, 41, 42, 43, 44, 46. Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Topluluk-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 6, 10, 11, 12, 13, 14, 17, 21, 22, 23, 24, 27, 29, 30, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 40, 41, 43, 44, 47, 49, 50, 51, 52, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 62, 63, 64, 66, 67, 69, 70, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 81, 84, 85, 86, 87. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 4, 5, 8, 9, 15, 16, 18, 19, 20, 25, 26, 28, 31, 38, 39, 42, 45, 46, 48, 53, 61, 65, 68, 71, 72, 73, 74, 80, 82, 83, 88, 89, 90, 91.

Çocuk-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri:1, 2, 3, 4, 5, 9, 10, 14, 15. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri:6, 7, 8, 11, 12, 13.

Belirsiz-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleyen örnekleri: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 11. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 9, 10, 12, 13, 14.

Meslek-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 3, 4, 5, 7, 11, 23, 33, 38. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleyen örnekleri:2, 6, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 21, 22, 28, 29, 30, 31, 32, 34, 36, 37. Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleyen örnekleri: 24, 25, 26, 27.

Diğer(nesne)-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 6. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen tek örneği (3) mevcuttur.

dinle- fiili özne sınırlamasında *topluluk-özne* kategorisinde diğer öznelere oranla daha fazla örnek veriye ulaşılmıştır. Söz konusu fiil, *TDK* Güncel Sözlük 'ün verdiği üç anlam ile eşleştirildiğinde sonuç olarak sözlüğün 1. ve 2. anlamlarının oldukça sık kullanıldığı görülmektedir. Sözlükte 3. anlamın kullanımı sadece meslek özne ile birlikte görülmüştür. Sözlükte olmayan yeni bir tanıma taranan fiiller listesinde rastlanılmamıştır.

1.11.1.3. Değerlendirme

Toplam 302 cümleden TDK'de belirtilen 3 anlama göre dağılım nedir?

Derlemden elde edilen cümlelerden hareketle *dinle-* fiilinin 'işitmek için kulak vermek' anlamı söz konusu olduğunda, fiilin genellikle canlı özne (topluluk, erkek, kadın, belirsiz, çocuk) gerektirdiği ve fiilin nesnesi olarak da çoğu zaman "bizi, beni, onu, onları, birbirlerini, sizi, bunu vb." gibi belirtme eki alan zamir (soylu) sözcüklerin yanı sıra "öyle, içten, ilgiyle, pür dikkat, merakla, saygıyla, severek, dikkatle, dikkatlice, gülümseyerek,

sıkıntıyla, sessizce, hayretle, kıskançlıkla, sükunetle, şaşkınlıkla, ağlamaklı, ürpererek, can kulağıyla, gururla" gibi çeşitli zarflarla sıklıkla desteklendiğini görüyoruz.

dinle- fiiline özne türleri üzerinden değerlendirme yaptığımızda örneğin: Öznesi Canlı > Çocuk: Değerlendirilen 15 cümlede genel olarak "masal, ders ve öykü" gibi çocukların dünyasına özgü sıklıkla karşılaşılan sözcüklerin yanı sıra burada sözlüğün ikinci anlamı "birinin sözünü, öğüdünü kabul edip gereğince davranmak" anlamının kültürel yönlendirme etkisiyle çocukların ebeveynlerini dinledikleri görülmektedir. Öznesi Cansız > Kavram > Meslek: Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen örneklerinde "doktor" sözcüğünün kavram gereğince "göğüs ve sırt" sözcükleri ile eşdizimli olarak yer aldığını söyleyebiliriz.

Derlenen örnek cümlelerde 'müzik' sözcüğünün ya da müzik öğesi olabilecek "teyp, kaset, türkü, şarkı, arya, orkestra, koro, konser, marş, rock, caz, melodi" gibi sözcüklerin de eşdizimli olarak kullanıldığı açıktır. Bu durumda *dinle-* fiilinin özellikle "müzik" sözcüğüyle örüntü oluşturması beklenen nihai sonuçtur.

Fiilin söz konusu temel anlamları ve içsel yapısı göz önüne alındığında *dinle-* bir süreçtir. Devamlılık söz konusudur. Bu bağlamda Vendler'in edimler kategorisinde yer alır.

dinle- fiilinin derlenen örneklerden hareketle oluşturduğu diğer örüntüler ise şöyledir: "şikâyet dinle-, dert dinle, telefon dinle-, söz dinle-, rüzgârı-denizi dinle-, sessizliği dinle-, konuşulanları-konuşmaları dinle-, soruları-cevapları dinle-, izahları dinle-, sesi dinle-, haberleri dinle-, ders dinle-, müzik dinle-" gibi birleşik yapılardır. Ancak oluşan yapılar temel anlam olarak hedef alanın sınırları içerisinde yer almaktadır. Oluşan yapılardan hareketle çok sayıda özneyle doyma noktasına ulaşmaktadır.

dinle- fiilinin TDK'deki 1. anlamı, derlemdeki 214 örnek cümleyle tüm özneler sistemli olarak uyuşmaktadır. Bu durumda TDK'nin ilk anlam olarak sözcüğün yaygın kullanılan anlamını tercih ettiği söylenebilir. Ancak oluşturduğu örüntülerden hareketle "işitmek için kulak vermek" anlamının hangi yapı veya özneyle kapsayıcı doyum noktasına ulaştığı tartışmaya açıktır.

1.11.2. Baskılı Metinlerdeki Örnekler

1. "**Medevvet** annesinin İstanbul için söylediği şeyleri güzel gözlerini hayretle açarak **dinliyor**." (Güntekin, Acımak, s.109)

2. "**Emeti Hanım** birkaç defa kuleye çıkmış, kapıdan **dinlemiş**..." (Gürpınar, Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç, s.164)

3. "**Tevfik Bey** onu derin bir sükût ve hayret içinde **dinlemiş.**" (Güntekin, Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç, s.35)

4. "**Hüseyin Baha Efendi** doğrularak **dinledi**." (Uşaklıgil, Mai ve Siyah, s.65)

5. "**Rahmetli anam dinler**, dinledikten sonra söyleyeceğini söylerdi." (Rasim, Falaka, s.94)

6. "**Bunlardan siyah çarşaflı iki kadındı**. Peçeleri pek kalındı. Konferansayı yüzlerini hiç açmadan öyle kapalı **dinlediler**." (Gürpınar, Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç, s.115-116)

7. "Etrafına **altı kişi oturmuş**, kulaklarına lâstik borular takmış, bir şeyler **dinliyorlar** ve kâh gülüyorlar, kâh şaşırıyorlar." (Halid, Deli, s.92)

1. 12. duy-[36]

1. (*-i*) bilgi almak, öğrenmek, haber almak.

"Bir köylüden burada avlandığınızı duydum." - Halikarnas Balıkçısı

2. (*-i*) işitmek, ses almak.

"Çamaşırcı Fatma kadın annemin duymayan kulaklarına yalvarıyor." - Yusuf Ziya Ortaç

3. (*-i*) dokunma, koklama vb. duyularla algılamak, hissetmek.

"Yüzme denilen mucizeyi ancak beş altı sene sonra avuçlarımızın içinde duyabilecektik." - Bedri Rahmi Eyüboğlu

4. (*-i*) nesnelere dokunmakla onların sıcaklık, soğukluk, sertlik, ağırlık, hareket vb. fizik durumlarından bilgi edinmek, hissetmek.

Elimin üzerinde bir böceğin gezdiğini duydum.

1.12.1. TUD'dan Derlenen Örnek Cümleler

Özne Türlerine Göre

Öznesi Canlı > Topluluk

1. "Tamam tamam **herkes** bizi **duyacak**." (W-OA16B2A-0787-29)

2. "bütün dünya duyacak …" (W-RA16B0A-0295-86)

3. "İstikbaldeki haykırışları **bütün cihan duyacak." (W**-VA15B1A-2636-119)

4. "Haykırışımızı, **bütün dünya duyacak."** (W-QG37E1B-2933-93)

[36] https://sozluk.gov.tr /20/2/2022 20:02

5. "Lütfen yavaş olunuz, **herkes duyacak." (W**-EA16B2A-0987-15)

6. "herkes, hatta tüm ulus duyacak." (W-CE39C4A-1350-170)

7. "…bütün Maraş duyacak, bütün Anadolu duyacak, bütün dünya duyacaktı." (W-UI09C2A-2993-84)

8. "Eyvah, **komşular duyacak."** (W-HA16B4A-0016-148)

9. "Lakin çok yakında **bütün dünya duyacak."** (W-UI09C3A-1244-179)

10. "…yerde kullanılınca **herkes** her şeyi **duyuyor,"** (W-OC03A3A-1418-810)

11. "**Bütün Nizam** bizi **duyuyor,"** (W-EA16B4A-1042-949**)**

12. "Bu galibiyeti **herkes duymuş**." (W-RI31D1B-2353-437)

13. "**Halk** onların gideceğini **duymuş**." (W-MD37C0A-0157-514)

14. "…keseceğim sizi' diye bağırmalarını **herkes duymuş**." (W-UE36E1B-3296-303)

15. "Haberi **herkes duymuş**." (W-TE39C4A-0359-254)

16. "e-postalarını kontrol eden **yüz binler duymuş**," (W-RI22C0A-0279-385)

17. "Bunu, radyoyu dinleyen **herkes duymuş**," (W-LA16B4A-0149-524)

18. "Üç Para sesini **herkes duyar**." (W-SI09C2A-0405-452)

19. "**Sokaklar** şarkıları **duyar mı**?" (W-UA16B2A-1495-1233)

20. "Ajanslar hemen geçer. **Herkes duyar**." (W-UG37E1B-3068-655)

21. "Seninki gazetelere geçti, **âlem duydu**." (W-EA16B2A-0987-20)

22. "**Herkes duydu mu**?" (W-PA14B1A-1629-789)

23. "**İnsanlar** beni bir yanda Mısır'da **duydu**." (W-PG03A1B-2526-695)

24. "**Herkes duydu** bunu." (W-FE09C3A-0417-397)

25. "Haberi, yavaş yavaş **bütün akrabaları duydu**." (W-RI42E1B-2940-595)

26. "Böyle oldu, **şehir duydu**." (W-UA16B4A-0320-555)

27. "Sonunda olayı **bütün mahalleli duydu**." (W-DA16B2A-0639-256)

28. "**Herkes** ne dediğini **duydu**." (W-PA14B1A-1629-788)

29. "**Herkes duydu** bunu." (W-KA16B2A-0056-297)

30. "**Tüm İstanbul duydu** bu sesi." (W-PG37E1B-2932-604)

31. "Üstelik olanları **bütün ailemiz duydu**." (W-PI22C3A-0210-723)

32. "20 dakika içinde **bütün çocuklar** duydu." (W-QD36C0A-0222-709)

Öznesi Canlı > Kadın

(33) 1. "Meryem az daha dursun, sesini **duyacak…"** (W-QA16B3A-1131-191)

(34) 2. " Oysa **Mahinur** gerçekten **duyuyor ve duyuyordu**." (W-OE39C3A-2604-608)

(35) 3. " Çünkü **Elif,** her şeyi görüyor, **duyuyor**, izliyor ve …" (W-ID02A2A-0640-197)

(36) 4. "**Nurten**, **duyuyor musun?"** (W-KA16B4A-0712-156)

(37) 5. "**Annen** burada, konuştuklarını **duyuyor.**" (W-PH42C3A-0808-123)

(38) 6. "Sonra hadiseyi **Tansu duyuyor.**" (W-KE39C3A-0357-370)

(39) 7. "O kadar ki **Melike** onu **duyuyor**." (W-TA16B4A-0090-75)

(40) 9. "**Nesrin,** nefesini **duyuyor."** (W-KA16B4A-0462-298)

(41) 10. "**Yaşlı kadın** bu sözleri **duyuyor**…" (W-SA16B2A-0659-189)

(42) 11. "**Efsun** onların eğlenceli kahkahalarını **duyuyor**," (W-OA16B0A-0112-923)

(43) 12. "**Herkes duydu** bunu." (W-KA16B2A-0056-157)

(44) 13. "**Karısı** da ilk defa **duymuş."** (W-IA16B3A-0630-130)

(45) 14. "**Aynur** onun bu sorusunu **duymuş."** (W-FA16B3A-1234-568)

(46) 15. "**Annem** içerden **duymuş**." (W-KA16B4A-0470-200)

(47) 16. " **Selma duymuş**." (W-QD02A0A-1696-498)

(48) 17. "Arkadaki **teyze** konuşmalarımızı **duymuş**" (W-PG37E1B-2923-351)

(49) 18. "Belki, **Erzurumlu Teyze** her şeyi **duymuş**" (W-JA16B3A-0796-70)

(50) 19. "Anne**,** bebeğinin seslerini **duyar,**" (W-GE39C2A-1062-1490)

(51) 20. "**Mürüvvet ve Neriman** halaların sesini **duyar**." (W-OA16B3A-0109-1477)

(52) 21. "**Kadınlar** genelde bir arkadaşından **duyar**." (W-QI41C3A-1310-1362)

(53) 22. "**Başak** bir şarkı **duydu**." (W-UA16B2A-1041-1049)

(54) 23. "**Dicle duydu** bu öyküyü." (W-NA16B1A-1565-803)

(55) 24. "Derken, eşikte dikilen **Elif duydu** bu homortuları." (W-IA16B4A-0025-687)

(56) 25. "**Nadide** olayı **duydu** o gece," (W-SA16B4A-1492-829)

(57) 26. "**Kız** sanki bu sözü **duydu.**" (W-UA16B4A-0320-550)

(58) 27. "Fakat içerden **Nesrin Hanım duydu**." (W-CA16B3A-0554-304)

Öznesi Canlı > Erkek

(59) 1. "Kız sus, **Mesut Bey** geliyor, **duyacak!"** (W-LI09C3A-1047-200)

(60) 2. "**…oturan Rüşdü Saraçoğlu bu sözleri duyuyor."** (W-GD39C3A-0381-356)

(61) 3. "Hulki Saner duyuyor." (W-MG09C3A-0355-372)

(62) 4. "Çünkü olayı **Bekir Berk duymu."** (W-VI13C3A-2641-402)

(63) 5. "Ali, Mehmet'in başına gelenleri **duymuş."** (W-QI22E1C-2910-363)

(64) 6. "…kaç defa Ramazan görmüş, **Ramazan duymuş."** (W-LE39E1B-3031-329)

(65) 7. "Cemal onların fısıldaştıklarını **duymuş."** (W-OA16B4A-0119-603)

(66) 8. "Mehmet bey olayı **duymuş."** (W-HA16B2A-0717-97)

(67) 9. "Mehmet bir yerde bunu **duymuş."** (W-CA16B2A-1308-553)

(68) 10. "Babam annemin çığlığını **duymuş."** (W-QA16B3A-3326-298)

(69) 11. "**Ümit** odasından çıkarken annesinin sesini **duydu**." (W-HA16B3A-1936-752)

(70) 12. "Zaten **Nuri Bey** de **duydu."** (W-LE39C3A-0067-221)

(71) 13. "Ona söylerken **Orhan duydu."** (W-LA16B1A-1366-860)

(72) 14. "babam **duydu.**" (W-OA16B4A-0141-847)

(73) 15. "…kahveci Rıza'nın yeğeni Fazıl'ın sesini **duydu.**" (W-IA16B2A-0996-18)

(74) 16. "**Musa,** mesajı gayet net **duydu.**" (W-JA16B3A-0796-133)

(75) 17. "**Çerkez Hasan** bu olayı **duydu**." (W-LA16B3A-1947-736)

(76) 18. "**Gökhan** sözcükleri **duydu**." (W-RA16B1A-0153-811)

(77) 19. "**Abdullah**, Abla'nın topuk sesini **duydu**." (W-IA16B2A-2674-675)

Öznesi Cansız > Kavram > Meslek

(78) 1. "Hatta antlaşmayı **Padişah** bile sonradan **duyacak…"** (W-FE05A2A-2622-121)

(79) 2. "**Polis** duyuyor, **MİT** duyuyor, **jandarma duyuyor."** (W-PI36C2A-0609-218)

(80) 3. "**Kaptan** bizi **duyuyor musun**, **kaptan** bizi **duyuyor musun**? (W-GA16B1A-1926-698)

(81) 4. "**Yetkililer** heeey. Heey **duyuyor musunuz**?" (W-XI45F1D-4818-275)

(82) 5. "**Bekçi** ise metali **duyuyor**." (W-RA16B4A-1265-868)

(83) 6. "…**okulun müdürü** bile sesi **duymuş**." (W-EA16B3A-1146-613)

(84) 7. "Olayı **İmparatoriçe Maria Theresia** da **duymuş**." (W-EG37C3A-1067-630)

(85) 8. "**Memur** çok komik bir şey **duymuş**." (W-NA16B3A-0050-174)

(86) 9. "**Doktor** konuşmaları **duymuş muydu** acaba? (W-RA16B2A-0624-136)

(87) 10. "**arabacı** arkasında bir silah sesi **duymuş,"** (W-RE09C3A-0028-368)

(88) 11. "…**taksi şoförü** telsizin çağrısını **duyar,"** (W-DI09C1A-0895-59)

(89) 12. "…az ilerisindeki **Hacivat duyar** ve gelir." (W-TI22E1B-2913-818)

(90) 13. "Bunu oradaki **liderler duydu**." (W-TE36E1B-3355-499)

(91) 14. "…yakarışları yükselince **Bölük komutanı duydu**." (W-LA16B3A-0439-381)

(92) 15. "konuşmayı sonunda **Mithat Paşa** da **duydu**." (W-LA16B3A-1947-737)

Öznesi Cansız > Kavram > Organ

(93) 1. "Bıçağın ağrısını **boğazında duyuyor**." (W-SA16B4A-1492-784)

(94) 2. "Çökmüş... **Kulakları** da zor **duyuyor**..." (W-SI22C2A-0449-311)

(95) 3. "**Yaşlı kadının kulakları** da az **duyuyor."** (W-PA16B4A-0877-88)

(96) 4. "…frekanstaki sinyali gerçekten **insan kulağı duyuyor**." (W-IB04A1A-1052-942)

(97) 5. "Haham'ın gözleri görür, **kulakları duyar**." (W-FA16B1A-0390-485)

(98) 6. "**Ananemin** kulakları zor **duyuyor**." (W-UA14B1A-1594-762)

Öznesi Canlı > Belirsiz

(99) 1. "Haykırsa **kim duyacak**?" (W-TI42E1B-2942-90)

(100) 2. "…bir saat sonra **başkaları duyuyor."** (W-PI36C2A-0609-219)

(101) 3. "**Arkadaşım** ameliyat olduğumu **duymuş**," (W-NE09C2A-0324-308)

(102) 4. "Tillo ilçesini **çok az kişi duymuş**," (W-NI27D1B-2462-429)

(103) 5. "**Kimi** ailesinden **duymuş**," (W-SI27D1B-2465-427)

Öznesi Canlı > Hayvan

(104) 1. "**yaşlı leylekler**, tüm konuşmaları **duymuş**," (W-JA16B1A-0862-42)

(105) 2. "**Anne martı**, herhalde gürültüleri **duymuş**," (W-TA16B1A-1215-5779

(106) 3. "**Samur Kedi** bile **duymuş**." (W-JA16B1A-0862-45)

1.12.1.2. Bulgular

TDK Güncel Türkçe Sözlük duy- fiilini dört temel anlam ve bir mecaz anlam olmak üzere beş maddede toplamıştır. Ancak çalışmanın sınırlılıkları gereği mecaz anlam araştırmaya dahil edilmemiştir.

duy- fiili geçişli bir fiildir. Bu fiile kurulan tüm cümlelerde belirleyici unsur olarak bir özne ve nesne olması zorunludur.

TUD'a göre *duy-* fiili beş temel zaman (duyuyor, duydu, duyacak, duymuş, duyar) üzerinden sorgulandığında, TUD *duydu* sorgusu için dizilim sonuçları 1068, TUD *duyacak* sorgusu için dizilim sonuçları 202, TUD *duyar* sorgusu için dizilim sonuçları 1511, TUD *duyuyor* sorgusu için dizilim sonuçları 956, TUD *duymuş* sorgusu için dizilim sonuçları 647 cümle ile özne sınırlıkları belirlenmiştir.

Söz konusu fiil, özne sınırlamasına göre canlılar kategorisinde *canlı-erkek, canlı-topluluk, canlı-belirsiz, canlı-kadın ve canlı-hayvan* olmak üzere ayrılırken, cansız kategori de *cansız-kavram > organ ve meslek* olmak üzere iki grupta ayrışır.

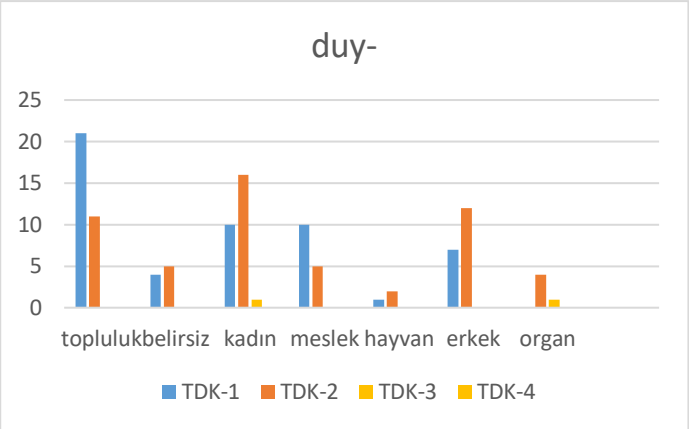

Şekil 2. 12. duy-

Şekil 12'de yer alan bilgilere göre *duy-* fiilinin en fazla *topluluk-özne* ile kullanıldığı görülmektedir. *Topluluk-özne* kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 2, 3, 4, 5, 6, 7, 1, 13, 15, 16, 17, 20, 21, 22, 25, 26, 27, 28, 29, 31, 32. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 8, 10, 11, 14, 18, 19, 23, 24, 30. Sözlüğün üçüncü ve dördüncü anlamıyla eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Kadın-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 3, 6, 12, 13, 14, 16, 18, 21, 26, 25. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri; 1, 2, 4, 5, 7, 8, 10, 11, 15, 17, 19, 20, 22, 24, 26, 27. Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen bir örnek (9) olduğu görülürken sözlüğün dördüncü anlamına taranan fiiller listesinde rastlanılmamıştır.

Belirsiz-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri; 2, 3, 4, 5. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen sadece tek bir örneğin (1) olduğu görülürken, sözlüğün üçüncü ve dördüncü anlamıyla eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Erkek-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri; 4, 5, 6, 8, 9, 12, 17. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 7, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 18, 19. Sözlüğün üçüncü ve dördüncü anlamıyla eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Meslek-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri; 1, 2, 6, 7, 8, 9, 12, 13, 14, 15. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri; 3, 4, 5, 10, 11. Sözlüğün üçüncü ve dördüncü anlamıyla eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Organ-özne kategorisinin sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri; 2, 3, 4, 5. Sözlüğün üçüncü eşleşen sadece tek bir örneğin (1) olduğu görülürken birinci ve dördüncü anlamıyla eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Hayvan-özne kategorisinde sözlükte birinci anlam ile eşleşen tek örneğe (3); ikinci anlamıyla eşleşen (1, 2) örneğe rastlanılmıştır.

duy- fiili için özne sınırlamasında *topluluk-özne* kategorisinde diğer öznelere oranla daha fazla örnek veriye ulaşılmıştır. Söz konusu fiil, *TDK Güncel Türkçe Sözlük*'ün verdiği dört anlam ile eşleştirildiğinde sonuç olarak sözlüğün 1. ve 2. anlamlarının daha sık kullanıldığı; sözlüğün 3. ve 4. anlamının neredeyse tercih edilmediği görülmektedir.

1.12.1.3. Değerlendirme

Toplam 106 cümleden TDK'de belirtilen 4 anlama göre dağılım nedir?

Derlemden elde edilen cümlelerden hareketle *duy-* fiilinin 'bilgi almak, öğrenmek, haber almak' anlamı söz konusu olduğunda, fiilin genellikle canlı özne (erkek, topluluk, belirsiz, çocuk, kadın) gerektirdiği ve fiilin çoğu zaman "bütün dünya, bütün cihan, bütün Nizam, bütün Anadolu, bütün İstanbul-Maraş, bütün mahalleleli, bütün akarabalar ve bütün çocuklar" gibi sözcüklerle kullanıldığını görüyoruz.

duy- fiiline özne türleri üzerinden değerlendirme yaptığımızda örneğin: Öznesi Canlı > Kadın ve Erkek özne söz konusu olduğunda değerlendirilen örnek cümlelerde ağırlıklı olarak "işitmek, ses almak" anlamına içkin olarak fiilin nesnesi olarak da çoğu zaman "ses, sözler, nefes, şarkı, olay, hadise, konuşma, soru, çığlık, fısıldaşma" gibi sözcüklerle bir arada kullanıldığı görülmektedir. Burada insanoğlunun biyolojik yapısı gereği sağlıklı olan her birey "her şeyi duyar ve işitir" demek yerinde olacaktır.

Öznesi Cansız > Kavram > Organ: Değerlendirilen beş örnek cümlenin dördü "işitmek ve ses almak" anlamıyla eşleştiği ve fiilin iç yapısı gereği "kulak" organıyla eşdizimli olarak yer aldığı görülmektedir.

duy- fiilinin temel anlamı ve içsel yapısı ani bir şekilde gerçekleşir. Bir anlık algı durumudur. Bu bağlamda fiilin temel anlamında süreç yoktur. Vendler'in erişmeler kategorisinde yer almaktadır.

TUD üzerinde incelenen örneklerde *duy-* fiilinin sıklıkla yardımcı fiil olarak da kullanımı söz konusudur. *Sorumluluk duy-, ilgi duy-, utanç duy-, heyecan duy-, üzüntü duy-, gereksinim duy-, kompleks duy-, vicdan azabı duy-, sempati duy-, güven duy-, kin duy-,*

rahatsızlık duy-, hayranlık duy-, suçluluk duy-, kıvanç duy-, tedirginlik duy-, hoşnutluk duy-, ihtiyaç duy-, arzu duy-, tepki duy-, gurur duy-, mutluluk duy-, kuşku duy-, gurur duy-, cevap verme gereği duy- vb. gibi.

1.12.2. Baskılı Metinlerdeki Örnekler

"Hızlı söylemiş olacağım ki **ötekiler** de **duymuşla**r. Onların da yüzleri güldü." (Rasim, Falaka, s.46)

1. 13. düşün-[37]

1. *(-i)* Aklından geçirmek, göz önüne getirmek; kurmak.

"Ben şimdi o güzel çehreden başka / Ne bir yüz düşünür ne hatırlarım" - Necmettin Halil Onan

2. *(-de)* Bir sonuca varmak amacıyla bilgileri incelemek, karşılaştırmak ve aradaki ilgilerden yararlanarak düşünce üretmek, zihinsel yetiler oluşturmak; muhakeme etmek.

"Türlü şiir anlayışları üzerinde düşünmüş, zaman zaman türlü şairleri sevmiştir." - Orhan Veli Kanık

3. *(nsz)* Zihniyle arayıp bulmak.

Bu iş için ben bir çare düşündüm.

4. *(-i)* Bir şeye karşı ilgili ve titiz davranmak.

Durmadan geziyorsun, biraz da derslerini düşün.

5. *(-i)* Akıl etmek, ne olabileceğini önceden kestirmek.

"Benim kayısılara müşteri çıkmam ihtimalini düşünmüştü." - Reşat Nuri Güntekin

6. *(-i)* tasarlamak.

Yola çıkmayı düşünüyorum.

7. *(nsz)* Birisi veya bir şey için kaygılanmak.

Bu kadar düşünme, elbette bir çare bulunur.

1.13.1. TUD'dan Derlenen Örnek Cümleler

Özne Türlerine Göre

Öznesi Canlı > Erkek

[37] https://sozluk.gov.tr/ 20.08.2024

1. “İsmail bey bir süre **düşündü**.” (W-RA16B3A-1134-2216)

2. “"Burası Türkiye," diye **düşündü**, Müfit.” (W-KE09C3A-3333-1379)

3. “üniversite yıllarında Orhan aksamıyordu diye **düşündü Metin**.” (W-IA16B3A-0871-2457)

4. “ölse bile devamlı yaşar diye **düşündü genç adam**.” (W-RA16B2A-1156-312)

5. “**çıkan Cemil,** "Kar topluyor" diye **düşündü**.” (W-KA16B4A-0100-172)

6. “Ne kadar mutlu olduğunu **düşündü Serkan**.” (W-PA16B2A-0748-1320)

7. “çok güzel, hem değil, diye **düşündü Armağan**.” (W-PA16B4A-0089-1261)

8. “Çocuğun yanına çömelip bir süre **düşündü adam**.” (W-CA16B3A-1282-383)

9. “Ne tuhaf, diye **düşündü Poyraz Musa**,” (W-KA16B4A-0121-14)

10. “çaresine bakacaksın. **Ragıp Bey** durup **düşündü**.” (W-NA16B3A-0050-639)

11. “zaman özel biri olamam," diye **düşündü Murat Davman**.” (W-SA16B1A-0309-1825)

12. “yüzüne her baktığında aşkı hatırladığını **düşündü Ersin**.” (W-QA16B2A-0011-1383)

13. “yorulmasa, düzenli olsaydı. **Ümit** bunları **düşündü**.” (W-HA16B3A-1936-457)

14. “**Bünyamin** yolda kalabileceklerini **düşündü**.” (W-QA16B2A-0011-2191)

15. “**Semih**, bundan yararlanmayı **düşündü**.” (W-KA16B3A-0636-2043)

16. “**Sinan,** "Çekemem," diye **düşündü içinden**.” (W-RA16B2A-0403-281)

17. “yana salladı. **Babam** bir an **düşündü**.” (W-JI37C3A-0091-549)

18. “yakıp kavurmaz mıydı?" **Halil** biraz **düşündü**.” (W-GA16B3A-1009-1672)

19. “**Özgür**, durdu, **düşündü**, bir süre.” (W-EA16B4A-0489-1029)

20. “ucunda kaldı. "Sonsuza dek..." diye **düşündü adam**,” (W-OG37E1B-2922-1883)

21. “Güzeldi, diye **düşündü Umut**.” (W-UA16B2A-1041-306)

22. “**Kemal** "Keşke hatırlatmasaydım" diye **düşündü**.” (W-OA16B1A-0509-123)

23. “**Mehmet** "Ya patlarsa!" diye **düşündü**.” (W-RI22E1B-2911-1627)

24. “**Abdullah Bey** bir müddet **düşündü**.” (W-SA16B1A-0671-2270)

25. “**Sultan II. Mehmet,** geceler boyu **düşündü**.” (W-VI19E0A-4048-1658)

26. “**Serkan** bu sözlerin doğru olduğunu **düşündü**.” (W-PA16B2A-0748-2065)

27. “sana vurgun." **Sait** bir an **düşündü**.” (W-SA16B2A-1070-2393)

28. “parçalandı inan! **Babam** sustu. Öylece **düşündü**.” (W-HA16B1A-1714-1491)

29. “Aynalar içinde bir bar **düşündü adam**.” (W-GA16B2A-1931-1355)

30. “onun söylediğinin yarısını önerdi. **Burhan düşündü**.” (W-NA16B3A-0661-2479)

31. “Bunu **düşündü** bir an içinde **Kemal**;” (W-QA16B4A-0015-2354)

32. “onların dünyasını öğrenebileceğini **düşündü adam**.” (W-VA16B3A-2629-1395)

33. “olmaz," dedi. **Baba** bir süre **düşündü**.” (W-FA16B3A-1234-700)

34. “olmaya çabalıyor ama olamıyor" diye **düşündü Orhan**.” (W-CA16B4A-0734-1314)

35. “**Oktay** karısına cesaret vermesi gerektiğini **düşündü**.” (W-JA16B4A-0347-1535)

36. “odadan çıktı. "Hayalete bak," diye **düşündü Musa.** "Fıkır fıkır... her halttan…” (W-JA16B3A-0796-1730)

37. “O da acı çekiyor, diye **düşündü Abdullah**.” (W-IA16B2A-2674-523)

38. “**Hasan,** oradan kaçmayı **düşündü** ama…” (W-SI22E1B-2912-1605)

39. “**Adam**, kısa bir süre **düşündü**.” (W-UA16B2A-0482-2190)

40. “**Uzun Mehmet** kömürü **düşündü**.” (W-KA16B1A-0705-1193)

41. “küt diye sordu. Şöyle bir **düşündü Burak**.” (W-UA16B4A-1185-2136)

42. “kahvaltısıyla ilgiliydi. Küçük piç, diye **düşündü adam**.” (W-RA16B1A-0153-1183)

43. “işi bitiririz. **Haşim Bey**, biraz **düşündü**.” (W-DA16B4A-0082-2312)

44. “içmeye başladı sigarasını. Onun değiştiğini **düşündü Oğuz**.” (W-DA16B3A-1494-132)

45. “Biraz düşün bakalım. **Süha düşündü**, **düşündü, düşündü...**” (W-UI19E1A-4003-1617)

46. “içinde kalmıştı. **Adam** bir süre **düşündü**.” (W-OA16B4A-0072-1204)

47. “için bu kadın ideal", diye **düşündü Seyit.**” (W-EA16B3A-0490-1209)

48. “Yine aynı mesaj, diye **düşündü Serkan**.” (W-PA16B2A-0748-2215)

49. “**Oğuz** kapıya doğru atılmayı **düşündü**.” (W-JA16B1A-0480-1197)

50. “**Serkan** Aylin'i **düşündü** yine.” (W-PA16B2A-0748-474)

51. “deli olurum. **Hüseyin** bir an **düşündü**.” (W-SA16B1A-0671-1787)

52. “**Adam** birkaç saniye **düşündü**.” (W-UA16B2A-0482-580)

53. “**Cengiz,** çattık, diye **düşündü**, fena halde canı sıkılarak.” (W-RA16B4A-0104-141)

54. “de savaşacağız, öyle görünüyor, diye **düşündü Volkan**.” (W-TA16B4A-0090-2025)

55. “Artık eve dönmesi gerektiğini **düşündü Cemil Bey**.” (W-UA16B2A-1495-1245)

56. “**Mahmut** bir süre susup **düşündü**.” (W-SA16B3A-1144-941)

57. “diye sormuş. **Hasan** biraz **düşünmüş**.” (W-VA16B1A-1245-644)

58. “**Balkondaki adam düşünmüş, düşünmüş, düşünmüş**.” (W-NB04A3A-1892-534)

59. “o gece **Ali**, uzun uzun **düşünmüş**.” (W-PH42C3A-0808-77)

60. “**Tarık**, kadının bunu sorabileceğini **düşünmüş**.” (W-EA16B2A-1007-766)

61. “**Adam** bir süre **düşünür** ve cevap verir.” (W-SI22C2A-0449-570)

62. “**söyledikleri türküyü dinleyen Mümtaz**, şöyle **düşünür**.” (W-GG03A1B-3197-864)

63. “**Mümtaz** bir yandan da şunları **düşünür**.” (W-SI37C2A-0824-193)

64. “yıllar geçti. **Delikanlı** bugün hâlâ **düşünüyor**. “(W-SI22C1A-0528-509)

65. “**Samet,** akşamki şen şakrak Zerafet'i **düşünüyor**. “(W-SA16B4A-1492-2155)

66. “**Yusuf** böyle **düşünüyor**. Yusuf bu sorularla ilgilenmesi gereken… “(W-OI37E1B-3058-1144)

67. “Harcarım. **Adam** da öyle **düşünüyor**. İnsanlığın hür olmasını istiyor.” (W-VE05A4A-2591-1497)

68. “**Babam** araba kullanamayacağımı **düşünüyor**.” (W-MA16B2A-0874-141)

69. “hızlı koşamaz mı? **Bora** böyle **düşünüyor**. Prensesin neden koşarak oradan uzaklaşmadığına…” (W-VI19E1A-4028-737)

70. “gelmiş bir kasaba (Kudüs)." **Adam düşünüyor**. "Tanrı, bu ölmüş kasabayı nasıl…” (W-CH42A3A-1378-2239)

71. “birbirlerine; **Adam** kadını çok istediğini **düşünüyor**.” (W-IA15B3A-0555-485)

72. “**Babam** bana göre fazla titiz **düşünüyor**.” (W-QA16B1A-1731-2032)

73. “**babam** sürekli olarak bu konuyu **düşünüyor**.” (W-SA16B2A-0738-236)

74. “Aslında **Asım**, zaten tüm ayrıntılarını **düşünmüş,** hatta bazı girişimlerde bile bulunmuş.” (W-IA16B3A-0474-195)

Öznesi Canlı > Kadın

(75) 1. “Gülümsedi **annem**, biraz **düşündü**.” (W-TI19E1A-4015-838)

(76) 2. “çok bir kutlama olmalı," diye **düşündü Tuna**.” (W-JA16B4A-0146-1608)

(77) 3. “çok geç kalındı." Niye, diye **düşündü Zeynep**,” (W-IA16B3A-0041-2022)

(78) 4. “âşık oldun? **Ela** bir an **düşündü**.” (W-TA16B2A-1188-749)

(79) 5. “Gün hiç bitmese, diye **düşündü Bahar**.” (W-EA16B2A-0744-895)

(80) 6. “**Zühal,** günlerce, resimlerle dolu salonu **düşündü**, durdu.” (W-TI19E1A-4012-2332)

(81) 7. “**Zeynep** milimetrik bir an içinde **düşündü bunları**.” (W-IA16B3A-0041-868)

(82) 8. “Zeynep Hanım güzel konuşuyor, diye **düşündü Diana**.” (W-VA16B3A-1088-1509)

(83) 9. “yürürken ayaklarını sürüyordu. Tuhaf, diye **düşündü Peren.”** (W-SA16B2A-1196-1081)

(84) 10. “yürüdü. **Zeynep** kapıyı açıp kaçmayı **düşündü**.” (W-IA16B3A-0041-795)

(85) 11. “Tuhaf bir adam" diye **düşündü, Yelda**,” (W-RA16B2A-3329-1037)

(86) 12. “**Nezahat hanım** bir an **düşündü**.” (W-NA16B0A-1683-1457)

(87) 13. “**Melek**, çocuğun canını sıktığını **düşündü**.” (W-KA16B2A-1335-1892)

(88) 14. “Geceler boyu **düşündü Cemile**...” (W-II13C4A-1333-2125)

(89) 15. “Sence ne yapabilirim? **Annem** biraz **düşündü**.” (W-TI22E1B-2913-713)

(90) 16. "Anlatsam mı diye **düşündü Fatma Hanım**..." (W-EA16B2A-0987-1364)

(91) 17. "**Sema** durup **düşündü** biraz." (W-LA16B1A-1252-1678)

(92) 18. "O zaman gitmeye değer, diye **düşündü Melike** sevinçle," (W-TA16B4A-0090-1770)

(93) 19. "**Nermin Hanım** bir an durup **düşündü**." (W-DA16B3A-1494-2478)

(94) 20. "kurtulmak olağanüstü bir başarı diye **düşündü kadın**." (W-HA16B1A-0367-1882)

(95) 21. "Bu yaptığım aptallık, diye **düşündü Melda**." (W-SA16B3A-1144-777)

(96) 22. "Giyim zevkim gelişiyor, diye **düşündü Eylem.**" (W-TA16B4A-0090-1755)

(97) 23. "Yola çıkmak böyledir, diye **düşündü Özlem**." (W-TA16B0A-0093-936)

(98) 24. "**Şaziye**, yemekte hep bunları **düşündü**." (W-UA16B3A-1065-22)

(99) 25. "gibi avlanırsın sonra. Biraz daha **düşündü kız**." (W-MA16B1A-0459-1084)

(100) 26. "gelmişti ki artık düşünmek istemediğini **düşündü Nevvare**." (W-FA16B1A-1503-1260)

(101) 27. "**Kadın** olası tehlikeleri **düşündü**," (W-HA16B1A-0367-1788)

(102) 28. "Demek bunlar eski arkadaş diye **düşündü Selva**." (W-OA16B4A-0072-1181)

(103) 29. "daha da aptalca!" Neden geldiğini **düşündü Selma**." (W-UA16B2A-1041-1129)

(104) 30. "**Yasemin,** bu konuda daha önce **düşünmüş**." (W-NA16B2A-1001-769)

(105) 31. "ya, **Belma** da o olasılığı **düşünmüş**." (W-PA16B4A-0591-151)

(106) 32. "**Bilgesu** harika bir şey **düşünmüş**." (W-PG09C3A-0021-493)

(107) 33. "**Annem** her şeyi **düşünmüş**." (W-UA16B2A-1041-753)

(108) 34. "**Ablam** uyumadan önce çok **düşünmüş**." (W-IA16B1A-0094-27)

(109) 35. "**Amerikan kadınları** sadece evlenmeyi **düşünür**." (W-HE39C4A-1359-1805)

(110) 36. "Bilirsiniz, **Tansu Hanım** İngilizce **düşünür** Türkçe konuşur!.." (W-LI35C4A-0464-535)

(111) 37. “**Melisa** biraz **düşünür**.” (W-QA16B2A-1432-1695)

(112) 38. “yani **Cemil'in anası** da böyle **düşünüyor.**” (W-RD03A0A-0200-1881)

(113) 39. “uzun uzun ağlıyordu. **Ebru düşünüyor, düşünüyor.**” (W-GA16B1A-0732-246)

(114) 40. “**Annem** sessiz; **düşünüyor,** sonra soruyor.” (W-HA16B4A-0016-2045)

(115) 41. “istiyorum. **Ada** da aynen böyle **düşünüyor.**” (W-QI09C2A-1434-2198)

(116) 42. “Önce ayakkabı almayı **düşünmüş** burs parasıyla **Demet**.” (W-QD16C4A-0105-745)

Öznesi Cansız > Kavram > Meslek

(117) 1. “Profesör içinden **düşündü**; şimdi çok bilmiş” (W-OA16B4A-0119-891)

(118) 2. “zammı kabullenmişti. **Çoban** da öyle **düşündü**.” (W-EA16B2A-0448-1594)

(119) 3. “**Teğmen** şöyle bir durup **düşündü**.” (W-RA16B2A-3329-1076)

(120) 4. “**Sanatçı,** Bodrum'a gömülmeyi de **düşündü**.” (W-KG09C2A-0574-671)

(121) 5. “**Profesör Mina** da hep böyle **düşündü**.” (W-NI09C3A-1445-178)

(122) 6. “**Büyükelçi** şöyle bir **düşündü**.” (W-NE39C3A-1153-261)

(123) 7. “**Müzisyen** biraz **düşündü** ve şaşkın bir şekilde…” (W-PI09C2A-1320-1848)

(124) 8. “**Bekçi,** neyi düşüneceğini **düşündü hemen**.” (W-HA16B2A-0031-2467)

(125) 9. “kalabalık yukarıdaki toplantıya gelmeyecek" diye **düşündü yazar**.” (W-NA16B0A-1683-2367)

(126) 10. “iş burada?" **Müdür** biraz durdu, **düşündü**.” (W-EA16B2A-1563-96)

(127) 11. “geldi konu. **Eskici** uzun uzun **düşündü**.” (W-UA16B2A-0884-381)

(128) 12. “Evet, **bilim adamları** böyle **düşündü**.” (W-HE39C4A-1359-2161)

(129) 13. “**Öğretmende** aynı şeyleri **düşündü** ve kaldı.” (W-JA16B4A-1093-1691)

(130) 14. “Anası ile birlikte kalıyorlardı. **Öğretmen düşündü**. "Olur mu yavrum?" der gibi” (W-KA16B1A-0705-1967)

(131) 15. “İyi bir insana benziyor" diye **düşündü şöför**.” (W-EA16B2A-1007-2317)

(132) 16. “**Şair** de "O mu?" diye **düşünmüş**.” (W-PA16B0A-0181-538)

(133) 17. “**Seyyah** şöyle bir **düşünmüş**.” (W-CA16B3A-0735-90)

(134) 18. “kadar **genç rahip** hep bunu **düşünmüş**.” (W-LC03C3A-0743-88)

(135) 19. “**Müşteri** kararını alırken şunu **düşünür**.” (W-TB04A2A-1896-1492)

(136) 20. “tanımak gerek. **Padişah** da böyle **düşünür**.” (W-TA16B2A-1200-1878)

(137) 21. “**Berber Mehmet** bir an **düşünür**.” (W-PI22E1B-2909-1046)

(138) 22. “**Subay** elini havaya kaldırır ve **düşünür**.” (W-PA16B2A-3301-794)

(139) 23. “**Hoca** uzun uzun **düşünür**.” (W-RA16B2A-1246-1855)

(140) 24. “**Müşteri** ihtiyacının ne olduğunu önce **düşünür**.” (W-VD05A2A-2602-1223)

(141) 25. “**Komiser ve Yardımcısı,** durur, **düşünür**.” (W-GA14B1A-1618-1608)

(142) 26. “**Patron** her şeyi **düşünür**.” (W-VA14B1A-1601-1621)

(143) 27. “cevap verir. **Doktor** bir an **düşünür** ve…” (W-RF32D1B-2745-1139)

(144) 28. “**Polis** Lütfiye Aydın'ın öldüğünü **düşünüyor**.” (W-UD39C3A-1189-2371)

(145) 29. “Bir süre susuyor **Hoca**; **düşünüyor**.” (W-FA16B4A-3306-998)

(146) 30. “tarafından öldürülmüş. **Polis** de böyle **düşünüyor**.” (W-DA16B4A-0088-117)

(147) 31. “**Refet Paşa** da sizin gibi **düşünüyor**.” (W-SA14B3A-1588-2091)

(148) 32. “**Yüzbaşı** öyle olduğunu **düşünüyor**.” (W-MA16B4A-0102-2470)

(149) 33. “**Selçuk Hoca** kitaba bakıyor, **düşünüyor**.” (W-EA16B2A-0744-232)

(150) 34. “**Avukat** bile böyle **düşünüyor** yani.” (W-VD05A0A-2036-1866)

(151) 35. “**Binbaşım** bu saatte bile işini **düşünüyor**.” (W-RA16B3A-0649-368)

(152) 36. “**Hoca** kendisine tuzak kurulduğunu **düşünüyor**.” (W-PA16B1A-0246-1546)

(153) 37. “Yargıç dosyayı karıştırıyor. **Yargıç düşünüyor** bir süre.” (W-JA16B3A-0552-497)

(154) 38. “başka ölümlü -**Ressam** ne düşünmüşse **düşünmüş** resmi yaparken,” (W-PG22C1A-0518-170)

Öznesi Canlı > Topluluk

(155) 1. "Herhalde **herkes** benim gibi **düşündü** ki bir sessizlik oldu." (W-UA16B3A-1132-1430)

(156) 2. "**Herkes** sadece kazanmayı **düşündü**." (W-SI31D1B-2431-1662)

(157) 3. "**Herkes** hem öyle **düşündü**, hem öbür türlü." (W-DD39C3A-0982-1734)

(158) 4. "**Osmanlı Devleti**, ciddi şekilde barışı **düşünecek**;" (W-DE05A1B-3426-140)

(159) 5. "Ama tabii **herkes düşünecek**, tecrübelerine bakacak. "(W-VE05A4A-2591-212)

(160) 6. "**Türkiye**, politikayı çok **düşünmüş**." (W-LD43A3A-1798-543)

(161) 7. "**Bilim** bunu da **düşünmüş** ve türlü ihtisaslar…" (W-VD02A2A-2702-431)

(162) 8. "**Devlet** her şeyi **düşünmüş** de, güvenliği mi düşünmemiş?" (W-CD39C2A-0392-245)

(163) 9. "vakit **Milli Güvenlik Konseyi** böyle **düşünmüş** böyle yapmış!" (W-BA22B2A-1149-723)

(164) 10. "Uçtuğumuz havayolu, **Emirates** her detayı **düşünmüş**." (W-PH13C4A-0278-425)

(165) 11. "**Gençler**, beyinlerini çatlatırcasına **düşünmüş**." (W-JA16B4A-0854-66)

(166) 12. "**İngiltere** sonunda adaya bağımsızlık vermeyi **düşünmüş**." (W-NE05A1B-3961-244)

(167) 13. "vaktimiz yoktur. **Ajanslar** bizim için **düşünür**." (W-IA16B3A-0041-612)

(168) 14. "Demokrasilerde **herkes** istediği gibi **düşünür**." (W-GH36C3A-0361-690)

(169) 15. "**Toplumlar,** kültürel aidiyetlerine göre **düşünür**." (W-UE02A4A-0908-130)

(170) 16. "**Herkes** çekicin örse vurduğunu **düşünür**." (W-LI41C3A-1361-1804)

(171) 17. "**Herkes** onun yeteneksiz olduğunu **düşünüyor**, dedim." (W-FA16B1A-1170-2379)

(172) 18. "**Herkes** 100. yılı **düşünüyor**." (W-TI31D1B-2420-1622)

(173) 19. "Günümüzde **herkes** bu konuda **düşünüyor**." (W-DC06E1B-3076-1116)

(174) 20. “En azından buradaki **herkes** öyle **düşünüyor**.” (W-LA16B4A-0173-2028)

(175) 21. “devriyle aynıdır. **Herkes** başka, başka **düşünüyor**.” (W-CH03A1A-1515-2110)

(176) 22. “Ayrılanlara bakıyorum, **herkes** aynı şeyi **düşünüyor**.” (W-PD20C3A-0512-520)

(177) 23. “Yahu **Batılı** da böyle düşünüyor.” (W-PG37C3A-1420-2207)

Öznesi Canlı > Çocuk

(178) 1. “Çocuk, her şeyi "kendisine göre" **düşünür**.” (W-GE39C2A-1062-1942)

(179) 2. “**çocuk** kendinde bir eksiklik olduğunu **düşünür**.” (W-GD37A3A-0252-1271)

(180) 3. “**gören çocuk,** "Oh olsun" diye **düşündü,** "Kedi bir lokmada yutsun da…” (W-CA16B3A-1282-585)

(181) 4. “**Çocuklar** ödevleri üzerinde **düşünür**.” (W-UD03A3A-3310-790)

(182) 5. “İnmiyorsanız, **çocuk** pek kaale alınmadığını **düşünür**.” (W-OD03A4A-0253-1266)

(183) 6. “hususiyeti kazandırır. **Çocuk,** oyun sırasında **düşünür**.” (W-PI42E1B-2938-1013)

(184) 7. “**Çocuklar düşünmüş, düşünmüş,** bakmışlar ki.” (W-BA16B1A-0880-55)

(185) 8. “**çocuklar** da bunu **düşünmüş,** hatta ağabeyleri…” (W-PA16B0A-0160-566)

(186) 9. “içinde ilerlemişler. Birden **çocuk** durup **düşünmüş**,” (W-VI22E1B-2915-377)

Öznesi Canlı > Belirsiz

(187) 1. “Anadolu insanı da **düşünmüş** kuşları.” (W-OI22E1B-2908-406)

(188) 2. “**Arkadaşımız** bir süre **düşündü**, Hepimiz yanıtını bekliyorduk.” (W-JI37C3A-0091-144)

1.13.1.2. Bulgular

TDK Güncel Türkçe Sözlük düşün- fiilini yedi maddede toplamıştır.

düşün- fiili geçişli bir fiildir. Bu fiille kurulan tüm cümlelerde belirleyici unsur olarak bir özne ve nesne olması zorunludur.

düşün- fiili kılınış kategorisine göre incelendiğinde Vendler'in *durumlar* kategorisinde yer alır. Fiil, fiziksel bir hareketi içermez buna göre zihinsel bir süreci ifade eder. Bu bağlamda fiil durağandır. Fiilin belirgin bir başlangıcı ve bitiş noktası yoktur.

TUD'a göre *düşün-* fiilli beş temel zaman (düşünüyor, düşündü, düşünecek, düşünmüş, düşünür) üzerinden sorgulandığında, TUD *düşünüyor* sorgusu için dizilim sonuçları 2483, TUD *düşündü* sorgusu için dizilim sonuçları 2502, TUD *düşünecek* sorgusu için dizilim sonuçları 353, TUD *düşünmüş* sorgusu için dizilim sonuçları 770, TUD *düşünür* sorgusu için dizilim sonuçları 1965 cümle ile özne sınırlılıkları belirlenmiştir.

Söz konusu fiil, özne sınırlamasına göre canlılar kategorisinde "canlı-erkek, canlı-kadın, canlı-topluluk, canlı-çocuk ve canlı-belirsiz" olmak üzere ayrılırken, cansız kategori de "cansız-kavram > meslek" olmak üzere iki grupta ayrışır.

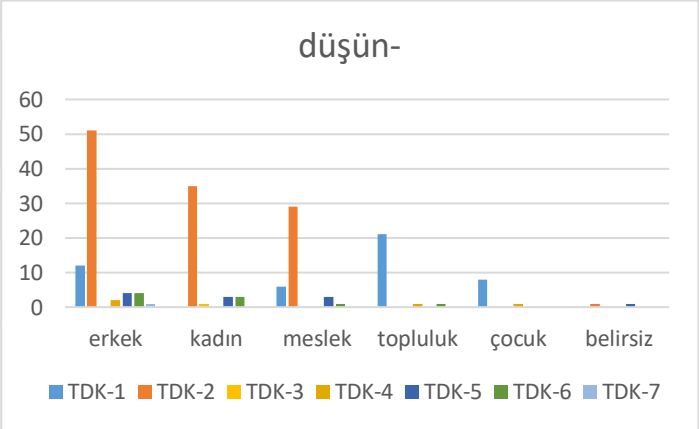

Şekil 2. 13. düşün-

Şekil 13'te yer alan bilgilere göre *düşün-* fiilinin en fazla *erkek-özne* ile kullanıldığı görülmektedir. *Erkek-özne* kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 2, 6, 12, 21, 29, 36, 40, 41, 50, 53, 65, 71. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 3, 4, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 24, 25, 26, 27, 28, 30, 31, 32, 33, 34, 37, 39, 41, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 51, 52, 54, 55, 56, 57, 58, 58, 61, 62, 63, 64, 66, 67, 69, 70, 73. Sözlüğün dördüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 35, 72. Sözlüğün beşinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 5, 14, 23, 60. Sözlüğün altıncı anlamıyla eşleşen örnekleri: 15, 38, 49, 74. Sözlüğün yedinci anlamıyla eşleşen (68) tek bir örneği olduğu görülür. Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Kadın-özne kategorisinin sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 32, 33, 34, 37, 38, 39, 40. Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen (36) tek bir örneği olduğu görülür. Sözlüğün

beşinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 13, 27, 31. Sözlüğün altıncı anlamıyla eşleşen örnekleri: 10, 35, 42. Sözlüğün diğer anlamları ile eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Meslek- özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 8, 15, 17, 24, 35. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 2, 3, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 31, 32, 33, 34, 37, 38. Sözlüğün beşinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 28, 30, 36. Sözlüğün altıncı anlamıyla eşleşen (4) tek bir örneği olduğu görülür. Sözlüğün diğer anlamları ile eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Topluluk-özne kategorisinin sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23. Sözlüğün dördüncü anlamıyla (4); altıncı anlamıyla (2) eşleşen tek bir örneği olduğu görülür. Sözlüğün diğer anlamları ile eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Çocuk- özne kategorisinin sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9. Sözlüğün dördüncü anlamıyla eşleşen (4) tek bir örneği olduğu görülür. Sözlüğün diğer anlamları ile eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

1.13.1.3. Değerlendirme

Toplam 188 cümleden TDK'de belirtilen yedi temel anlama göre dağılım nedir?

Derlemden elde edilen cümlelerden hareketle *düşün-* fiilinin 'bir sonuca varmak amacıyla bilgileri incelemek, karşılaştırmak ve aradaki ilgilerden yararlanarak düşünce üretmek, zihinsel yetiler oluşturmak; muhakeme etmek' ikinci anlamı söz konusu olduğunda, fiilin genellikle canlı özne (erkek, kadın, topluluk, çocuk ve belirsiz) gerektirdiği, buna ek olarak ise cansız kategoride yer verdiğimiz *cansız kavram > meslek* ile kullanımı açıktır. Düşünme eylemi zihinde düşünce üreterek bu düşünceleri mukayese yapabilme becerisi göz önünde bulundurulduğunda özne sınırlamasında *hayvan-özne* de karşımıza çıkmamıştır. Derlemde "-Bir ders vermek gerek bu haine, bizi bile uyuttu girdi içimize.- diye **düşünmüş köpek**." ve "Kurt köpeğin boynundaki tasmayı görmüş, bu ne demiş, sahibim beni doyurur ama akşamları da bağlar, **kurt** şöyle bir **düşünmüş**," örnekleri yer almaktadır ancak insana ait olan düşünme eylemi örnek cümlelerde kişiselleştirilmiştir. Buna göre anlam temel anlamın dışına çıkması nedeniyle değerlendirmeye alınmamıştır.

düşün- fiili *bir sonuca varmak amacıyla muhakeme etme* durumu söz konusu olduğunda süre ile ilişkilendirilmiştir. Örneğin, "**Nezahat hanım** bir an **düşündü**.", "**Adam**,

kısa bir süre **düşündü**.", "Cevap verir. **Doktor** bir an **düşünür** ve…" ve "**Arkadaşımız** bir süre **düşündü**, Hepimiz yanıtını bekliyorduk." cümlelerinde de görüldüğü üzere düşünme eylemi anlık olarak zihinsel durumu ifade ederken eylemin bu süre içerisinde hemen sonuca ulaşması görülür. Buna göre fiilin bağlam içerisinde hem oluş fiil özelliği hem de anlık olarak dinamik olması vurgulanır. Bir diğer örnekler ise: "O gece **Ali**, uzun uzun **düşünmüş**.", "Geldi konu. **Eskici** uzun uzun **düşündü**." ve "**Hoca** uzun uzun **düşünür**." Söz konusu cümlelerde fiilin süreye ilişkin kullanımı belirli bir zamana özgü değildir. Bahsi geçen örneklerde süre, belirli bir olaya veya zamana bağımlı olarak algılanmaz. Süregiden bir eylem olarak yineleme (uzun uzun) aracılığıyla süre pekiştirilir.

düşün- fiilinin 'akıl etmek, ne olabileceğini önceden kestirmek.' anlamı söz konusu olduğunda öznelerin genellikle canlı özneler (erkek, ve kadın); cansız özneler (kavram > meslek) olduğu görülür. Öngörme, bireyin geçmiş tecrübelerine, bilgi birikimine ve analitik düşünme yeteneğine bağlıdır. Gelecekteki bir olayı/durumu tahmin etmek, olasılıkları değerlendirmek ve stratejik kararlar almak vb. gibi durumlarla ilişkilendirilir. *Meslek-özne* ile kullanımında mesleki analiz yöntemi ön plana çıkar. Örneğin, "**Polis** Lütfiye Aydın'ın öldüğünü **düşünüyor**." cümlesinde polisin, elindeki bilgilere ve kanıtlara dayanarak bir sonuca varması vurgulanır. Bir polis öznenin ölümlü vakalar üzerindeki tecrübeleri ve eğitimi, bu düşünme sürecinin temelini oluşturur. *Düşün-* fiilinin 'tasarlamak.' anlamı söz konusu olduğunda aynı özneler ile strateji yaratılır. Örneğin, "**Amerikan kadınları** sadece evlenmeyi **düşünür**.", "**Semih**, bundan yararlanmayı **düşündü**." ve "**Sanatçı,** Bodrum'a gömülmeyi de **düşündü**." cümlelerinde de görüldüğü üzere düşünme eyleminin bağlam içerisinde anlamının evlenmenin bir hedef olarak görülmesi, yararlanma sürecinin planlaması ve gömülme yeri hakkında plan yapması olarak açıklanır. Öznelerin belirli sonuçlara ulaşmaları hedeflenir. *Düşün-* fiilinin örnek cümleler ışığındaki kılınış özelliği *kadın* öznenin evlenme düşüncesi sürekli bir durumu ifade ederken Vendler'in *durumlar*; *Semih* ile *sanatçı* öznenin düşünme eylemi ile Vendler'in *erişmeler* grubuna uygundur.

1.13.2. Baskılı Metinlerdeki Örnekler

1. "**Karısı** da kapının yanında duruyor ve belli etmeden beni süzüyordu. Bir müddet **düşündü**." (Ali, Son Kuşlar, s. 14)

2. "**Zehra** hatıraların bu noktasında durdu, başını babasının yattığı odaya çevirerek **düşündü**." (Güntekin, Acımak, s.103)

3. "O zaman **Suat**, yarın istediği zaman buradan kaçabilmek kocası tarafından da bir saadet diye telakki edebileceğini **düşündü**." (Rauf, Eylül, s.36)

4. "**Suat** her gün akşama kadar bin sabırsızlıkla işkenceleriyle bekliyor, bütün gün umduğu halde son saatte ümidini kesip onun gelmeyeceğini, gelse bile boş geleceğini **düşündü**." (Rauf, Eylül, s.47)

5. "**Rakım;** sevdiği adamın basının ölümüne ... bu kadının gerçekten de usta bir tiyatro oyuncusu olduğunu **düşünür**." (Efendi, Felatun Bey ve Rakım Efendi, s.78)

6. "**Nasuhi Bey** gayet içi bir çare **düşünmüş**." (Güntekin, Acımak, s.83)

7. "**Karacaoğlan** bir vakitler, gene gurbete çıkıyor; orada iken yaz geliyor. Toros yaylalarını ve firakile yandığı mahbubesini **düşünüyor**." (Halid, Deli, s.138)

8. "**Mustafa** büyüyünce kızı Lâmiyayı da bu yurtlardan birine vermeyi **düşündü**." (Kunt, Yataklı Vagon Yolcusu, s.112)

9. "**Zati Bey** yaman adamdır vesselâm! Kızın bütün akraba ve taallukatından başka, Sıtkı Daloğlu gibi hocalarını da **düşünmüş**." (Kocagöz, Bir Şehrin İki Kapısı s.49)

10. "**Zilkas ve doktor** (Z) bir müddet acizliğe düşüp sessiz sedasız **düşündüler.**" (Efendi, Felatun Bey ve Rakım Efendi, s.131)

11. "Ve birden **Necip** kendini tahattur edip **düşündü**." (Rauf, Eylül, s.51)

12. "**Necip** ruhunu eriyor zannetti, bir saniye mesut bir heyecanla titredi. 'Evet, böyle bir nazarla insan dünyanın öbür ucuna gider.' diye **düşündü**." (Rauf, Eylül, s.82)

13. "**Küçük kız**, bekçinin orada oturup... Adamcağızı uzaklaştırmak için bir şeytanlık **düşünmüş**." (Güntekin, Acımak, s.23)

1. 14. gez-[38]

1. *(nsz.)* Hava alma, hoş vakit geçirme vb. amaçlarla bir yere gitmek.

"Tek başına buralarda gezdiği hâlde aradığını bulamıyordu." - Osman Cemal Kaygılı

2. *(nsz.)* Bir yerde dolaşmak, yürümek.

"Kunduralarını çıkarır, satar, yalın ayak gezerdi." - Sait Faik Abasıyanık

3. *(nsz.)* Gitmek, başvurmak.

4. *(nsz.)* bulunmak.

[38] https://sozluk.gov.tr/ 19.08.2024 23.20

Şapkam burada ne geziyor?

5. *(-i)* Bir yeri görüp incelemek.

6. *(nsz.)* Hasta iyileşip yürümeye başlamak.

Oğlum iyileşti, yavaş yavaş geziyor.

7. *(nsz.)* Herhangi bir biçimde gezinmek.

Bu giysiyle gezemem.

8. *(-i)* Bir yerde gezi yapmak; görmek

Geçen yaz Batı Anadolu'yu gezdik.

1.14.1. TUD'dan Derlenen Örnek Cümleler

Özne Türlerine Göre

Öznesi Canlı > Topluluk

1. "**Binlerce Üniversite Adayı** Türbe Türbe **Gezdi**!" (W-SE36E1B-3294-2)

2. "**500 Türkiyeli** turist Yunan Adaları'nı **gezdi**." (W-UE36E1B-3296-46)

3. "1990 yılında **28,5 milyon insan gezdi**." (W-QE39C3A-1759-116)

4. "diye bir şarkıyla kanal kanal **gezdi insanlar**." (W-UE36E1B-3358-44)

5. "Her tarafta **devriyeler gezecek**." (W-DA16B3A-0791-2)

6. "incelemelerde bulunurken, **öteki grup** şehri **gezecek**." (W-OI31D1B-2328-34)

7. "öğrenci **2 bin 2.500 kişi geziyor** Tır'ı." (W-LG24D1B-2297-219)

8. "zaten söz konusu değildi. **Herkes geziyor**." (W-UG37E1B-3068-150)

9. "Siteyi ayda **189 bin kişi geziyor**." (W-NF10E1B-2865-179)

10. "sanki; **herkes** bu açıkhava müzesini **geziyor**." (W-GA16B4A-1239-290)

11. "O yüzden **herkes** cin gibi **geziyor** etrafta." (W-UE36E1B-3356-126)

12. "kalabalık ve hareketli. **İnsanlarımız** gidiyor, **geziyor**." (W-MF10A2A-1789-246)

13. "Yurdumuzda **millet** parlak parlak **geziyor** sanki." (W-VI13F1D-4853-93)

14. "Disneyland'ı yılda **15 milyon insan geziyor**." (W-QE39C3A-1759-247)

15. "**Gençler**, yiyor içiyor, **geziyor** Türkiye'de." (W-RF25D1B-2162-228)

16. "**Herkes** hayran hayran park, **geziyor**," (W-GA16B1A-0732-42)

17. "**Alçak gönüllüler** sefada **gezer** ve rahmet görür..." (W-RI37C1A-0848-58)

18. "Yok canım! Öyle **halk ne gezer** bizde." (W-UA14B1A-1595-334)

19. "Dört nesildir Avrupa görmüş, **dünyayı gezmiş insanlar.**" (W-NE09C2A-0324-170)

20. "buldu **Binlerce üniversite mezunu** işsiz **geziyor**." (W-VE30D1B-2103-235)

21. "**Çok kişi** gelip **gezdi**." (W-MA16B3A-0380-38)

23. "**Turizm acenta sahipleri ve gazetecilerden oluşan heyet**, onurlarına verilen yemeğe katıldıktın sonra hastanenin birimlerini **gezdi**." (W-UH27D1B-2833-59)

24. "Dün yapılan ilk ziyaretlerde **150 kadar Yahudi ziyaretçi** polis eşliğinde camilerin dışındaki alanı **gezdi**." (W-PE30D1B-2130-98)

Öznesi Cansız > Kavram > Meslek

(25) 1. "**Eğitim Müdürü** okula uğradı. Okulu **gezdi**." (W-TE39C0A-1396-130)

(26) 2. "**Gazi** her yeri **gezdi**." (W-DD39C2A-0680-20)

(27) 3. "**Başbakan Erdoğan** yatla koyları **gezdi**." (W-SD30D1B-2192-90)

(28) 4. "Romanda, **yazar Pamuk** müzeyi **gezer**." (W-UG24D1B-2311-277)

(29) 5. "**Fotoğrafçı**, anı dondurmak için **gezer**." (W-TG37E1B-3067-203)

(30) 6. "ses etmiyor kimse. Koğuş koğuş **geziyor doktorlar**." (W-EA16B4A-0383-118)

(31) 7. "**papazlar ve rahipler** ordunun arasında **geziyor**." (W-RD02A2A-0809-32)

(32) 8. "gerek" yanıtını verdi. **HEYET ÜSLERİ GEZİYOR**." (W-PE30D1B-2086-5)

(33) 9. "eski bir çeşme. Etrafta **turistler geziyor**." (W-VB38E1B-2887-173)

(34) 10. "Damda **zabit ağalar geziyor**." (W-IA16B3A-0300-160)

(35) 11. "**Usta**, gerçekten de çok yer **gezmiş**." (W-KA16B1A-0722-134)

(36) 12. "**Hacı Abdullah Efendi** zamanında çok **gezmiş**." (W-MA16B3A-0504-152)

(37) 13. "**Birçok elçi** bu kaleleri ölçerek **gezmiş**." (W-DD02A3A-2704-186)

(38) 14. "**gelen beş on yabancı turist geziyor**." (W-KE05E1B-3299-141)

(39) 15. "**Mahmur belediye işçileri geziyor** ortalıkta." (W-LA16B4A-0149-266)

(40) 16. "**İşsizlerimiz** sokakta **gezer,** hastalarımız hastane bulamaz," (W-GD39C2A-0283-238)

(41) 17. "**tanınmış siyasetçi** Doğu ve Güneydoğu'yu **gezmiş**." (W-QE30D1B-2107-195)

(42) 18. "**Mühendis Kâzım, bey,** santralın mühim yerlerini **gezdi**." (W-DA16B3A-0791-12)

(43) 19. "**Bitlis Valisi Mevlüt Atbaş**, öğrencilerin yaptığı el işleri sergileri **gezdi** ve öğrencilerle sohbet etti." (W-UH27D1B-2833-60)

(44) 20. "**Genelkurmay Başkanı Orgeneral Özkök**, öğle yemeğinin ardından Amasra Müzesi'ni **gezdi**." (W-SD30D1B-2204-85)

(45) 21. "**Cumhurbaşkanı Kenan Evren**, üç saate yakın bir süre ODTÜ'yü gezdi..." (W-ID02A2A-0640-23)

Öznesi Cansız > Nesne

(46) 1. “O zaman **buzdolabı ne gezer**, elektrik bile yoktu.” (W-GI09C4A-1927-302)

(47) 2. “Zaten o zaman **tapu ne gezer**, Saragöl'de.” (W-LA16B2A-0436-157)

(48) 3. “zaman **cezaevi arabası** filan **ne gezer**.” (W-GI09C4A-1927-304)

(49) 4. “yok, düşünsene, hele **televizyon ne gezer**.” (W-EA16B3A-0568-118)

(50) 5. “silah yok. Hem **silah ne gezer**.” (W-GI09C4A-1927-303)

(51) 6. “olmazdı. **Paramız** mı çoktu, **ne gezer**.” (W-JE39C2A-0422-160)

(52) 7. “memurunda **o kadar para ne gezer**.” (W-KA16B5A-0098-43)

(53) 8. “katlanıyorum. Ama sende **insanlık ne gezer**.” (W-DA16B4A-0088-50)

(54) 9. “Dinse ya **o acı, ne gezer**.” (W-LI22C1A-0776-80)

(55) 10. “canım, **demokratik terbiye** bizde **ne gezer**.” (W-TE36E1B-3354-188)

(56) 11. “Ama **ne gezer o anlayış** bizim Ragıp'ta!” (W-CA16B1A-0505-136)

(57) 12. “Yahu, o çağda **komünizm ne gezer**.” (W-KE09C2A-0307-201)

(58) 13. “**Yapraklar** yerde insanların bacakları arasında **geziyor**.” (W-CA16B2A-1317-282)

(59)14. “mı ediyorsunuz, bende **para ne gezer**. “(W-JE39C2A-0422-159)

(60)15. “Türkiye'de **ırkçılık ne gezer**.” (W-RG22C4A-0022-280)

(61) 16. “**Bulutlar** her yeri **gezer**. Madem yağmur zehirli,” (W-IA16B4A-2675-252)

(62) 17. “**Sözler** dilimde **gezer** başka ne kaldı yıldım su” (W-EG37C2A-0562-120)

(63) 18. “Orada **bir şey geziyor**.” (W-FA16B3A-0393-117)

(64) 19. “Ses dalga dalga yayıldı. **Ses**, bütün Anadolu'yu **gezdi** diyar diyar.” (W-PG37E1B-2932-53)

Öznesi Canlı > Kadın

(65) 1. “Sevim amcasıyla birlikte daireyi **gezdi**.” (W-UA16B3A-1065-138)

(66) 2. “**bir kız** bir erkekle **gezdi** diye hatta sinemaya gittiği…” (W-NI22C4A-0366-40)

(67) 3. “**Kiraz**, her yeri bir bir **gezdi**.” (W-EA16B4A-0489-30)

(67) 4. “Annemin neskafeleri, sigaraları. Geceleri **gezer benim annem**.” (W-OA16B3A-0033-180)

(69) 5. “olsun **Meryem Nine** iki değnekle **gezer**.” (W-MA16B1A-0729-85)

(70) 6. “**Nermin**, Ayşe ile geziyor.” (W-EA16B2A-0987-10)

(71) 7. “Gerçi **annesi** çıkıp **geziyor**, sokakta parkta, bahçece.” (W-JA16B4A-1093-305)

(72) 8. “Aziz Yıldırım, "İstanbul'da **kadınlar** çarşafla **geziyor**" diyen” (W-UE30D0B-2102-236)

(73) 9. “Adamlar çalışıyor, **eşler geziyor**.” (W-UA16B4A-1185-299)

(74) 10. “Fransız medeniyetinde **kadınlar** açık **geziyor**.” (W-UI09C2A-2993-220)

(75) 11. “**Kızlar** eve geldiklerinde ardımdan **gezer**.” (W-HI27D1B-2824-242)

(76) 12. “**Öyle giyinen kızlar** hangi sokaklarda **geziyor**, bir türlü göremiyoruz.” (W-XI45E1C-5070-89)

(77) 13. “**Türk kadını** da mahalle mahalle **gezmi**ş.” (W-SG03A1B-3275-168)

Öznesi Canlı > Erkek

(78) 1. “Oğuz Bey tarihi yapıları, meydanları **gezdi**.” (W-RI41C2A-1464-129)

(79) 2. “**Murat Davman** kadınla hoş yerlerde **gezdi**.” (W-SA16B1A-0309-50)

(80) 3. “diye konuştu. **Ecevit** Çin Seddi'ni **gezdi**.” (W-KD30D1B-2172-94)

(81) 4. “çay yetiştirmeye başlamıştı. **Zihni Bey gezdi**.” (W-KA16B1A-0705-16)

(82) 5. “**Binali Yıldırım** da Turkcell standını **gezdi**.” (W-SF25D1B-2762-62)

(83) 6. “açıktı muhakkak. **Oğuz Bey** önce **gezecek**.” (W-RI41C2A-1464-51)

(84) 7. “mi kaynar Bilinmez. **Bir adam gezer** sokaklarda.” (W-LA15B1A-1725-314)

(85) 8. “**Erkekler** yeri geldiğinde şehre gider, **gezer**.” (W-VE39C2A-2589-262)

(86) 9. “Ben olsam çıldırırdım, **adam** sapasağlam **geziyor**.” (W-JA16B3A-0999-6)

(87) 10. “**Adamın biri**, akşamın alacakaranlığında, parkta **geziyor**.” (W-CI37C3A-0469-102)

(88) 11. “**Haydar** sağır dilsiz olup kalmış. Kahvede gördüm ap ak olmuş benzi kırkında daha, bastonla **geziyor**.” (W-JA16B4A-1093-304)

(89) 12. “**İsmail Cem** dün sabah önce Atina metrosunu ve Akropolis'i **gezdi**.” (W-ME30D1B-2083-110)

(90) 13. “**Babam** o bayramda iki gün durmadan **gezdi**, arkadaşlarını aradı.” (W-RG09C4A-1169-135)

Öznesi Canlı > Çocuk

(91) 1. “yazın **çocuklar** hep mayo ile **gezer.”** (W-PI19F1D-4066-162)

(92) 2. “**Çocuktur**, leke yapar, özgürce **gezer.”** (W-PI08E1C-5012-137)

(93) 3. “**Erkek çocuk** okur, **gezer**.” (W-QD16C4A-0105-386)

(94) 4. “**Bir öğretmen çocuğu** olması hasebiyle yurdun değişik yerlerini **gezdi**,” (W-KE39E1B-3300-45

Öznesi Canlı > Hayvan

(95) 1. "**Tavus kuşları** gül bahçelerinde **gezer.**" (W-RA16B1A-1209-373)

(96) 2. "avını gözler **Kaplumbağa** sessiz, yavaşça **gezer**." (W-LA14B1A-1623-329)

(97) 3. "yüzüyor, gökyüzünde **martılar** mavi mavi **geziyor**." (W-SI22E1B-2912-170)

(98) 4. "**karşısındaki Canavar** havada uçar, karada **gezer**." (W-BA16B1A-0880-51)

(99) 5. "Damarlarında **kurtçuklar geziyor**." (W-QH13C1A-3332-136)

(100) 6. "Halep yolu bitpazarı içinde **ayı gezer** kulağını sarkıttı adel," (W-CA16B2A-0159-333)

Öznesi Canlı > Belirsiz

(101) 1. "Nitekim etti onları **KİMİ** AÇ **GEZER** KİMİ TOK." (W-CG37C0A-0225-41)

(102) 2. "kadar ucuz sıyırdıysa, oralarda **biri geziyor** demekki." (W-LA16B4A-0148-270)

(103) 3. "**Bir arkadaşım** vardı (lubunya); yatmıştı, sabah uyandığında cüzdanını çaldırmıştı. Bir ay parasız **gezdi** (İstanbul'dan iğrendi, Ankara'da şimdi)." (W-LI37E1B- 3056-51)

Öznesi Cansız > Kavram > Organ

(104) 1. "Işık hızıyla **geziyor** kumanda aletinde **parmaklarım**." (W-JI09C4A-1294-286)

1.14.1.2. Bulgular

TDK Güncel Türkçe Sözlük *gez-* fiilini sekiz temel anlam olmak üzere sekiz maddede toplamıştır.

gez- fiili geçişsiz bir fiildir. Bu fiile kurulan tüm cümlelerde belirleyici unsur olarak bir özne ve nesne olması zorunlu değildir.

gez- fiili kılınış kategorisine göre incelendiğinde dinamik olayları ifade eden fiil listesinde yer alır. Fiilin gerçekleştiği zaman ve durum değişikliği ile oluş biçimini içerir. Anlık durum değişkenliğine bağımlıdır. Bundan dolayı *gez-* fiil, Vendler'in *edimler* kategorisinde yer alır.

TUD'a göre *gez-* fiilini altı temel zaman (geziyor, gezdi, gezecek, gezmiş, gezer) üzerinden sorgulandığında, TUD *geziyor* sorgusu için dizilim sonuçları 315, TUD *gezdi* sorgusu için dizilim sonuçları 144, TUD *gezecek* sorgusu için dizilim sonuçları 61, TUD *gezmiş* sorgusu için dizilim sonuçları 224, TUD *gezer* sorgusu için dizilim sonuçları 391 cümle ile özne sınırlılıkları belirlenmiştir.

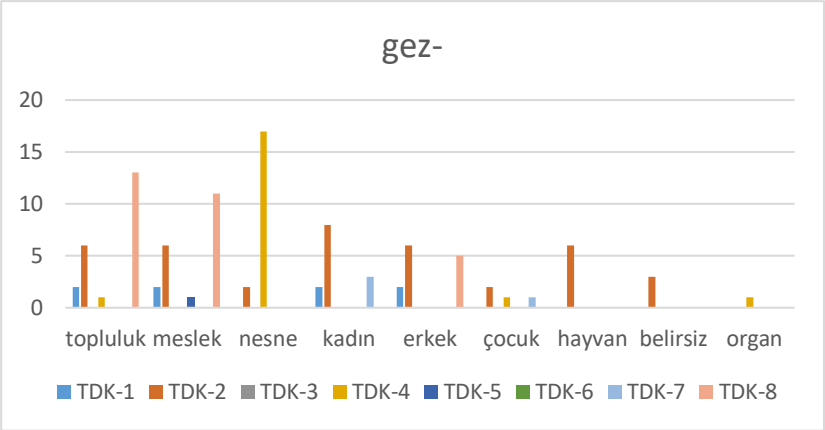

Şekil 2. 14. gez-

Şekil 14'te yer alan bilgilere göre *gez-* fiilinin en fazla *topluluk-özne* ile kullanıldığı görülmektedir. *Topluluk-özne* kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 4,15. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 5, 8, 11, 12, 13, 20. Sözlüğün dördüncü anlamıyla eşleşen (18) tek bir örneği görülmektedir. Sözlüğün sekizinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 6, 7, 9, 10, 14, 16, 19, 21, 23, 24.

Meslek-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 2, 5. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 6, 7, 8, 10, 15, 16. Sözlüğün beşinci anlamıyla eşleşen (18) tek bir örneği görülmektedir. Sözlüğün sekizinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 3, 4, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 19, 20, 21.

Nesne-özne kategorisinin sözlüğün dördüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 18, 19.

Kadın-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 7, 9. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 11, 13. Sözlüğün yedincii anlamıyla eşleşen örnekleri: 8, 10, 12.

Erkek-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 2, 8. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 4, 6, 7, 9, 10, 11. Sözlüğün sekizinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 3, 5, 12, 13.

Çocuk-özne kategorisinin sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 2, 3. Sözlüğün dördüncü anlamıyla eşleşen (4); yedinci anlamıyla eşleşen (1) tek bir örneği görülmektedir.

Hayvan-özne kategorisinin sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 4, 5, 6.

Belirsiz-özne kategorisinin sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3.

Organ-özne kategorisinin sözlüğün dördüncü anlamıyla eşleşen (1) tek bir örneği görülmektedir.

gez- fiili özne sınırlamasında *topluluk-özne* kategorisinde diğer öznelere oranla fazla örnek veriye ulaşılmıştır. Söz konusu fiil, *TDK Güncel Türkçe Sözlük*'ün verdiği sekizinci anlamıyla eşleştirildiğinde, fiilin temel anlamıyla uyumlu olarak kullanımı söz konusudur.

1.14.1.3. Değerlendirme

Toplam 104 cümleden TDK'de belirtilen anlama göre dağılım nedir?

Derlemden elde edilen cümlelerden hareketle *gez-* fiilinin 'Bir yerde dolaşmak, yürümek.' anlamı söz konusu olduğunda, fiilin genellikle canlı özne (erkek, kadın, topluluk, çocuk, hayvan ve belirsiz) gerektirdiği, buna ek olarak ise cansız kategoride yer verdiğimiz *cansız kavram* > *meslek* ile de tercih edildiğini söyleyebiliriz. Sözlükte *gez-* fiilinin 'bulunmak.' anlamı söz konusu olduğunda cansız kategoride yer verdiğimiz *cansız kavram* > *nesne* ve *organ* ile kullanımı olduğu görülür.

gez- fiilinin 'bir yerde gezi yapmak; görmek.' anlamı söz konusu olduğunda, fiilin genellikle *topluluk-özne* ile *meslek-özne* ile kullanımı olduğu görülür. Bu bağlamda gezi yapmak durumu genellikle bir grup ile gerçekleşmesiyle yakından ilişkilidir. Gerçekleşen gezilerde *gez-* fiiliyle bir yerin ilk defa ziyaret edilmesi hedeflenir. Yeni yerlerin gezilmesi, incelenmesi ve keşfedilmesi gezi eyleminin amacını yansıtır. Bu durum genellikle çok sayıda insanla belirli ve özel yerlere ilişkin keşiflerin gerçekleşmesiyle açıklanır. *Meslek-özne* ile kullanımına bakıldığında ise özellikle statü kazanmış insanlar tarafından gerek ziyaret amaçlı gerek mesleki uzmanlıklarına ilişkin incelemeler veya araştırmalar sonucu gerçekleşmesi beklenen bir sonuçtur.

gez- fiilinin sözlükteki dördüncü 'bulunmak.' anlamı söz konusu olduğunda genellikle *nesne-özne* ile kullanımı açıktır. Ancak gez- fiili burada temel anlamını ifade etmez, fiil burada mecaz anlamı ifade eder. "O zaman **buzdolabı ne gezer**, elektrik bile yoktu.", "Zaten o zaman **tapu ne gezer**, Saragöl'de." ile "Ama **ne gezer o anlayış** bizim Ragıp'ta." ve "katlanıyorum. Ama sende **insanlık ne gezer**." örneklerinde görüldüğü üzere televizyon ve tapu vb. gibi ürünlerin eski zamanlarda mevcut olmadığını; anlayış ve insanlık vb. gibi ifadelerle ise kişilere yönelik eleştirilerin yapıldığı görülür. İfade edilen anlam bu *gez-* fiilinin temel anlamıyla uygun değildir. Sözlükte yer alan dördüncü anlamın mecaz anlam olarak düzeltilmesi önerilmektedir.

Bu bağlamda *gez-* eylemi *yürümek, dolaşmak* ve *gitmek* eylemleriyle yakın ilişkide olması sebebiyle, *kılınış* kategorisinde eylemin belirli bir süre içerisinde devam ettiğini ve *canlı-özne* ile kullanımının temel anlamına karşılık geldiği açıktır. Fiilin içsel özellikleri göz önüne alındığında Vendler'in *edimler* kategorisinde yer alan *gez-* eylemi, belirli bir sonuç veya tamamlanmışlık hedeflemez. Ancak, 'bir yeri gezmek.' söz konusu olduğunda, belirli bir

yeri gezip bitirme eylemi kastedildiğinde, bağlama ilişkin fiil anlık eylemler grubunda anlam kazanabilir.

Değerlendirmeye dahil edilmeyen ancak *gez-* fiiliyle birlikte sıklıkla karşımıza çıkan birleşik yapılar şu şekildedir: *Kol gez-, (iyilikle kötülük) kol kola gez-, elden ele gez-, uyur gezer, canı burnunda gez-, boşta gez-* vb. gibi.

1.14.2. Baskılı Metinlerdeki Örnekler

"Tahta masalarının üstünde hala **karıncalar gezer**." (Abasıyanık, Son Kuşlar, s.9)

1. 15. git-[39]

1. (*-e*) Bir yere doğru yönelmek.

2. *(-den)* Bir yerden veya bir işten ayrılmak.

3. (*-e*) Çıkmak, ulaşmak.

Bu yol nereye gider?

4. (*-e*) Belli bir amaçla bir yere devam etmek veya bir işle uğraşmak.

Her gün çalışmaya gidiyor.

5. (*nsz.*) Sürmek, devam etmek.

"Ama böyle giderse Allah hemen sonunu hayırlara tebdil etsin." - Memduh Şevket Esendal

7. (*-e*) Tüketilmek, harcanmak.

"Eline geçen paranın çoğu da İstanbul'da çoluğa çocuğa gidiyor." - Memduh Şevket Esendal

8. (*nsz.*) Götürülmek, gönderilmek.

Haber daha yeni gitti.

9. (*nsz.*) Yeter olmak, yetmek, yetişmek.

İki ton kömür üç ay gider.

10. (*nsz.*) Yürümek, yol almak.

Bu at iyi gider.

12. (*nsz.*) Geçmek.

Yaz gitti, kış geldi.

13. (*nsz.*) Herhangi bir durumda olmak.

Yolculuk iyi gidiyor. Bakalım bu iş nasıl gidecek?

14. (*nsz.*) Yok olmak, elden çıkmak.

"Gemiler ve saray hepsi gitti." - Falih Rıfkı Atay

[39] https://sozluk.gov.tr/ 01/06/2021 20:19

15. (*nsz.*) Ölmek.

“Ben giderim adım kalır / Dostlar beni hatırlasın”- Âşık Veysel

16. (*-e*) Başvurmak, yapmak.

Mahkemeye gitmek.

17. (*nsz.*) Bir şey zarar görmüş olmak.

Duvarın boyası gitmiş.

1.15.1. TUD’dan Derlenen Örnek Cümleler

Özne Türlerine Göre

Öznesi Canlı > Erkek

1. “Babam arabasını garajdan almaya **gitti.” (W-JA16B3A-0774-439)**

2. “Âtıf şehirde değil, köye **gitti**;” (W-TA16B0A-0145-1797)

3. “**Osman** mutfağa **gitti**.” (W-UA16B2A-1248-52)

4. “**Beyim** hacca **gitti**, umreye **gitti**.” (W-QH42C2A-0477-2064)

5. “**Dağ gibi babam gitti**.” (W-TA16B2A-1210-1535)

6. “**Fethi Ağabey gitti**.” (W-MA16B1A-0729-2203)

7. “Polise haber verdik, **deden** de **gitti** polislerle.” (W-KA36B2A-0085-2290)

8. “**Oğuz** âşık olur olmaz bırakıp **gitti**!” (W-NA16B3A-0615-2401)

9. “**Yusuf** askere **gitti**.” (W-NG37E1B-3042-1915)

10. “Masal bittiğinde **Hasan** hızla koşup **gitti**.” (W-PA16B2A-0748-186)

11. “**Babam** hastaneye anneme **gitti**.” (W-OA16B2A-0787-1406)

12. “**Yalandan kızan Yusuf Bey gitti**.” (W-HI09C4A-0481-1714)

13. “**Eyüp Bey** hemen olay yerine **gitti**.” (W-JI09C3A-1441-2260)

14. “**Adam** ayağa kalktı. Büfeye **gitti.**” (W-UA16B2A-0482-2243)

15. “…bir süre sonra **Nusret** askere **gitti**.” (W-GD03A0A-0256-741)

16. “Sonra **Hilmi** Londra'ya **gitti.**” (W-JE39C2A-0422-1375)

17. “**Barış Manço** bunları anlattı ve **gitti**.” (W-RG41C3A-1164-433)

18. “**Arif Bey**, pencerenin önüne **gitti**.” (W-LD03A4A-0254-56)

19. “**Kemal** okuluna **gitti**, ben Ali'yle ayakkabı aldım.” (W-EA16B4A-0383-1982)

20. “**Osman** sabahleyin okuluna **gidecek**,” (W-UA16B2A-1248-1906)

21. “Onlar burada kalacak belli, **Bilal gidecek**.” (W-TI22C3A-1184-1971)

22. “**Gürkan'la Mustafa** Alişan'ın yanına **gider**,” (W-QA14B1A-1631-2134)

23. “Sonra annem Sinop'a kaçar, **babam gider** oraya,” (W-HA16B2A-0792-1610)

24. “**Baba** oğulun evine teklifsiz **gider**.” (W-DH42C2A-0980-1115)

25. “**Adam** doğru kulübesine **gitmiş**” (W-TA16B1A-1215-1844)

26. “**Alican** tuvalete **gitmiş**.” (W-TA16B1A-1215-2390)

27. “**Adamın biri** doktora **gitmiş**.” (W-GD39C3A-0387-1429)

28. “**Okan,** Amerika'ya **gitmiş**.” (W-NA16B2A-1242-634)

29. “O arada **Ahmet** mutfağa **gitmi**ş.” (W-RI22E1B-2911-1779)

30. “**Adam** lokantaya **gitmiş**.” (W-DG37C4A-0529-1696)

31. “**Harun** o hışımla çekip **gidiyor**.” (W-KA16B4A-0147-1900)

32. “**Bütün erkekler** cepheye **gidiyor**.” (W-UA16B2A-1206-39)

33. “**Adam** da atın arkasından **gidiyor**.” (W-UG03A2A-2009-158)

34. “**Tekgöz Kemal** nihayet memleketine **gidiyor.**” (W-HA16B2A-1938-650)

Öznesi Canlı > Kadın

(35) 1. “Öğle yemeğinden sonra **annem** dedemlere **gitti.”** (W-QA16B4A-0299-865)

(36) 2. “**Ayşe** öğleden sonra okula **gitti**,” (W-NC06E1B-3088-53)

(37) 3. “**Nebahat Hanım** tekrar bankaya **gitti**.” (W-ID37C3A-1061-793)

(38) 4. “**Gülcan** apar topar çıkıp **gitti**.” (W-CA16B4A-0734-688)

(39) 5. “**Berin Hanım** İstanbul'a **gitti.**” (W-QE39C4A-0060-2360)

(40) 6. “**Nebahat Hanım,** şefe **gitti**.” (W-ID37C3A-1061-2007)

(41) 7. “**Demet,** Ali Amcanın berber dükkânına **gitti** ve…” (W-OA16B0A-0174-1040)

(42) 8. “**Hülya** kalktı, **gitti**.” (W-JA16B4A-0799-1219)

(43) 9. “**Annem** kabul gününe **gitti**.” (W-GA16B1A-0643-20)

(44) 10. “**Ayşe** de çantasını alarak okuluna **gitti.**” (W-EA16B3A-1146-381)

(45) 11. “**Anneannem** aynaya **gitti,** baktı…” (W-HA16B2A-1934-842)

(46) 12. “**Kadın** giyindi ve **gitti**.” (W-KA16B1A-0700-1089)

(47) 13. “**Aslı** yine kreşe **gidecek**.” (W-HA16B3A-0781-231)

(48) 14. “**Kadın** istenenleri almaya **gider**.” (W-RA14B1A-1582-2126)

(49) 15. “**MELTEM**, usulca dışarı süzülür; **gider**,” (W-DA14B1A-1672-2180)

(50) 16. “**Abla** evlenip İsveç'e **gider**” (W-TE36E1B-3354-2176)

(51) 17. “**Neriman** arkalarından **gider**.” (W-QA14B1A-1631-2018)

(52) 18. “Sonra **Nazl**ı koşarak kapıya **gider** ve çıkar.” (-SA14B1A-4732-722)

(53) 19. “Tatilde, **annem** bir seyahate **gitmiş**, babam ise…” (W-VI44F1D-5120-1813)

(54) 20. “**Nurhan** okulla birlikte Kars'a **gitmiş** gezmeye.” (W-QD16C4A-0105-2323)

(55) 21. “**Bir Türk büyükanne** Almanya'ya **gitmiş**.” (W-NE41C3A-1031-914)

(55) 22. “**Hanım,** yatağı yaptıktan sonra **gitmiş**.” (W-KA16B4A-0121-450)

(56) 23. “**Melek**, kalkıp kelin yanına **gitmiş.**” (W-GA16B3A-1009-864)

(57) 24. “**Bir kadın** Meksika'ya tatile **gitmiş**,” (W-LE41C2A-1360-513)

(58) 25. “**O kız** yüksek okula **gidiyo**r.” (W-IA16B2A-2674-1997)

(59) 26. “**Sibel** yarın **gidiyor**.” (W-LA16B4A-1045-2292)

(60) 27. “**Kızlardan bazıları** başka koğuşlara **gidiyor**.” (W-LE09C3A-1183-1747)

(61) 28. “Ooo, aşağıya bak! **Seden Hanım gidiyor**.” (W-LA16B1A-1252-2287)

Öznesi Cansız > Nesne

(62) 1. “Her şey mükemmel **gitti.”** (W-NE09C2A-0324-676)

(63) 2. “Sema'nın eli gözlüğüne **gitti.”** (W-QA16B1A-1731-2365)

(64) 3. “önlerinden **bir sürat motoru** geçip **gitti**.” (W-SA16B2A-0738-488)

(65) 4. “**Uçak** pistin ucuna kadar **gitti**.” (W-FA16B3A-0393-1635)

(66) 5. “**Fırtına** geldiği gibi **gitti** o anda.” (W-SI45F1D-4722-395)

(67) 6. “**Güneş** yükseldi **gitti**.” (W-CA16B2A-1317-2204)

(68) 7. “**Bütün param gitti**.” (W-RA16B2A-1156-1287)

(69) 8. “**Her şey** başlangıçta iyi **gitti**.” (W-LI35C4A-0464-808)

(70) 9. “**Mevsimler aktı gitti,** insanlar çeşitlendi, sorularım değişmedi.” (W-UE36E1B-3296-955)

(71) 10. “ay dediğin nedir ki. **Ramazan gitti**, oruç bitti.” (W-IH09C2A-0650-530)

(72) 11. “**Gitti zümrütler**, geldi yeni pırlanta takım.” (W-SA16B1A-1351-2010)

(73) 12. “**Aklım** bir anda domates kurutmaya **gitti**.” (W-SI44F1D-5115-806)

(74) 13. “**Ekonomi** çok daha iyiye **gidecek**.” (W-TE36E1B-3353-773)

(75) 14. “Çünkü **rapor** hakimin, savcının önüne **gidecek**.” (W-FH13C2A-3313-797)

(76) 15. “E ama tüm **özgürlüğün gidecek**.” (W-NI22C4A-0366-713)

(77) 16. “Az sonra **bu bulut gidecek**.” (W-QI22C1A-0532-451)

(78) 17. “Birbirimize destek olmalıyız. Kilolar **gidecek** güzel giysiler gelecek.” (W-VI44F1D-4747-553)

(79) 18. “Bakalım **sonuç** nereye doğru **gidecek**.” (W-TA16B1A-0835-190)

(80) 19. “**Ömrümüz** azap içinde çürüyüp **gidecek**.” (W-HA16B2A-0077-232)

(81) 20. “Hindistan'da **trenler** genellikle yavaş **gider** ve” (W-HI22C2A-0785-16)

(82) 21. “**Son tren** çoktan **gitmiş**. İlk trenin gelmesine…” (W-DI09C1A-0895-2341)

(83) 22. “**Zaman** akıp **gidiyor**.” (W-LA16B4A-0687-667)

Öznesi Canlı > Topluluk

(84) 1. "**Ne kadar iyi insanlar gitti**…" (W-OD37C2A-0365-1983)

(85) 2. "Ağustos'ta **Türk askeri heyeti** Amerika'ya **gitti.**" (W-GE39C0A-0208-1513)

(86) 3. "**birkaç yüz kişinin** kellesi **gidecek** ve iş bitecek." (W-JI09C3A-1441-1780)

(87) 4. "**Buradaki iki tim** Van'a **gidecek**," (W-VE39C2A-2589-1154)

(88) 5. "Eyvah, derdi. **Herkes** kalkıp **gitmiş**." (W-QH13C1A-3332-2020)

(89) 6. "Kalktım, gittim. **Misafirler** yeni **gitmiş,"** (W-EE09C3A-3304-1968)

(90) 7. "**TÜRK Milleti** ATATÜRK'ün peşinden ölesiye **gitmiş,"** (W-UD05A3A-2606-82)

(91) 8. "**Bir grup üniversiteli genç** diskoya **gitmiş**." (W-LE41C2A-1360-684)

(92) 9. "**Herkes** tek tek **gidiyo**r." (W-UI09C4A-1027-633)

(93) 10. "**Ziyaretçiler** birbiri ardınca gelip **gidiyor**." (W-UH42C2A-0412-2399)

(94) 11. "**Rakiplerimiz** geliyor ve **gidiyor**." (W-PF10E1B-2867-2246)

Öznesi Cansız > Kavram > Meslek

(95) 1. "**Dedektif,** telefona **gitti**, büroyu çevirip ekip istedi." (W-SA16B1A-0309-1625)

(96) 2. "**Avukat bey**, hacze **gitti**." (W-IA16B3A-1015-931)

(97) 3. "**Papaz** yok burada, Antakya'ya **gitti.**" (W-IA16B3A-0300-179)

(98) 4. "**Muhafız** iki adım geri **gider**." (W-PG03A1B-3253-445)

(99) 5. "**Nasreddin Hoca** hanımıyla birlikte pazara **gider**" (W-ID03A3A-0524-1732)

(100) 6. "**Turist** tatile, **gezgin** ise seyahate **gider**" (W-MG24D1B-2298-1503)

(101) 7. "**Cemal Paşa** Londra'ya **gitmiş** ve büyük ilgi ile karşılaşmıştı." (W-KE05E1B-3299-1364)

(102) 8. "**Usta yazar** eve **gitmiş** ve şöyle yazmış" (W-MG24D1B-2298-139)

(103) 9. "**Okulun eski müdürü gitmiş** yerine.." (W-SA16B1A-0671-1136)

(104) 10. "**Garson gidiyor**." (W-NA16B3A-0661-1971)

Öznesi Canlı > Belirsiz

(105) 1. "**Kimi** dağa **gitti**, ne uğruna olduğunu bilmeden öldü." (W-KI37C3A-0997-287)

(106) 2. "Dört kişi daha gidecek." (W-RI31@1B-2418-1229)

(107) 3. "üzere **dört kişilik bir ekip gidecek."** (W-II09C3A-0600-405)

(108) 4. "**Bizimkilerden biri** onunla **gidecek**." (W-RA16B1A-0153-1715)

(109) 5. "Erzincan 'a **birisi gitmiş**." (W-LI22C4A-0741-1292)

(110) 6. " …**kimi** çarşıya pazara alışverişe **gidiyor**." (W-TE36E1B-3353-2230)

(111) 7. “**Kimi** işine **gidiyor** motorize, kimi evine dönüyor.” (W-LI41C3A-1361-336)

Öznesi Canlı > Çocuk

(112) 1. “**Çocuk** anahtar almaya **gitti**.” (W-II37E1B-3053-750)

(113) 2. “Yine **çocuklar** mektebe **gidecek**.” (W-GA15B2A-1925-1558)

(114) 3. “Birazdan **çocuklar** okula **gidecek**.” (W-RA16B3A-0814-199)

(115) 4. “**Çocuk** düzelince ailesinin yanına **gidecek**,” (W-OA16B0A-0112-2013)

(116) 5. “**O çocuk** anasına **gidecek**!” (W-NE09C2A-0324-838)

(117) 6. “**Çocuk** daha büyüyecek, okula **gidecek**...” (W-HA16B2A-1440-1781)

(118) 7. “**Çocuk** koşarak evine **gitmiş**.” (W-VI19E1A-4052-143)

(119) 8. “**çocuklar** 6-13 yaş arasında okula **gidiyor.**” (W-SE36E1B-3294-2343)

(120) 9. “**Çocuklardan bazıları** evlerine **gidiyor**.” (W-UI22E1B-2914-1167)

(121) 10. “**Birçoğunun çocuğu** yerel okullara **gidiyor**.” (W-WI45F1D-4802-2317)

(122) 11. “**Çocuklar** okula tekneyle **gidiyor**.” (W-TE36E1B-3354-1567)

Öznesi Canlı > Hayvan

(123) 1. “**Birkaç kelebek uçup gitti**.” (W-NA16B2A-1001-1366)

(124) 2. “**Bir sinek**. Elimle kovdum sineği, **gitti**.” (W-HI13C2A-1939-2057)

(125) 3. “**Kuşlar** kanat açar **gider**,” (W-PI22E1B-2909-1761)

(126) 4. “**çoban köpekleri** köyü terk edip **gitmiş**,” (W-KA16B2A-0623-231)

(127) 5. “**İşte Ahmet'in hayvanı gitmiş** Mehmet'in tarlasının otunu yemiş.” (W-VD05A0A-2036-1741)

1.15.1.2. Bulgular

TDK Güncel Türkçe Sözlük, git- fiilini yirmi iki anlam üzerinden açıklar. Ancak çalışmanın sınırlılıkları gereği mecaz anlamlar araştırmaya dâhil edilmemiştir.

git- fiili geçişsiz bir fiildir. Bu fiille kurulan tüm cümlelerde belirleyici unsur olarak bir özne ve nesne olması zorunlu değildir.

git- fiili Vendler’in *tamamlamalar* grubunda yer alır. Söz konusu fiilin bir başlangıcı ve bir sonu vardır. Bu başlangıcı ve sonu getiren özne ise ilk etapta bir canlıdır. Bu canlı bir insan olabileceği gibi bir hayvan da olabilir. Ancak birden fazla anlamı kapsadığından dolayı bir durum veya cansız bir nesne de olabilir.

TUD’a göre *git-* fiilli beş temel zaman (*gidecek, gitti, gidiyor, gitmiş, gider*) üzerinden sorgulandığında, TUD *gitti* sorgusu için dizilim sonuçları 2502, TUD *gidecek* sorgusu için dizilim sonuçları 2094, TUD *gider* sorgusu için dizilim sonuçları 2502, TUD *gidiyor* sorgusu

için dizilim sonuçları 2502, TUD *gitmiş* sorgusu için dizilim sonuçları 2502 cümle ile özne sınırlılıkları belirlenmiştir.

Söz konusu fiil, özne sınırlamasına göre canlılar kategorisinde *canlı-erkek, canlı-topluluk, canlı-belirsiz, canlı-çocuk, canlı-kadın ve canlı-hayvan* olmak üzere ayrılırken, cansız kategori de *cansız-nesne ve cansız-kavram > meslek* olmak üzere iki grupta ayrışır.

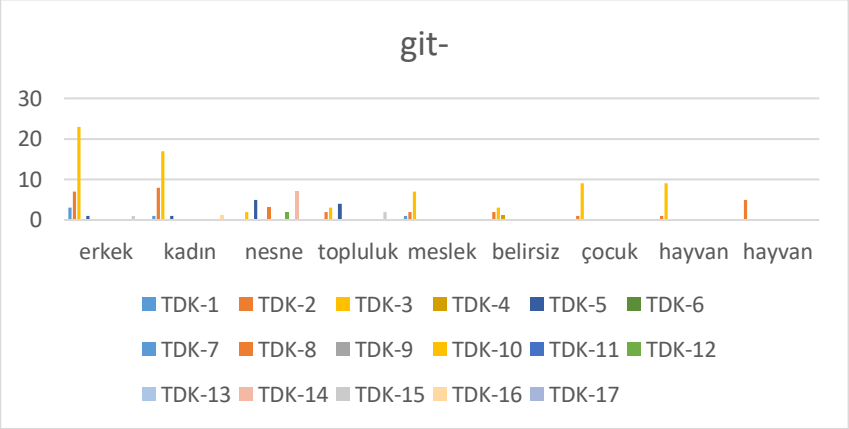

Şekil 2. 15. git-

Şekil 15'te yer alan bilgilere göre çiz- fiilinin en fazla *erkek-özne* ile kullanıldığı görülmektedir. *Erkek-özne* kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 3, 10. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 7, 8, 12, 17, 21, 31, 34. Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 2, 4, 6, 9, 11, 13, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 32. Sözlüğün beşinci anlamıyla (5) ve on beşinci anlamıyla eşleşen bir örneğin (15) olduğu görülürken, sözlüğün diğer anlamlarıyla eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Kadın-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen bir örneğin (18) olduğu görülür. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 2, 8, 12, 14, 15, 22, 26, 28. Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 5, 7, 9, 10, 11, 13, 16, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 27. Sözlüğün beşinci anlamıyla (17) ve on altıncı anlamıyla eşleşen bir örneğin (15) olduğu görülürken, sözlüğün diğer anlamlarıyla eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Nesne-özne kategorisinin sözlüğün birinci ve ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri yoktur. Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 4, 21. Sözlüğün beşinici anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 3, 8, 20, 22. Sözlüğün sekizinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 2, 12, 14. Sözlüğün on ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 9, 10, Sözlüğün on üçüncü anlamıyla eşleşen örnekleri:

13, 18, 19. Sözlüğün on dördüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 5, 6, 7, 11, 15, 16, 17. Sözlüğün diğer anlamlarıyla eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Topluluk-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri yoktur. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 5, 6. Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 2, 4, 8. Sözlüğün beşinici anlamıyla eşleşen örnekleri: 7, 9, 10, 11. Sözlüğün on beşinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 3. Sözlüğün diğer anlamlarıyla eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Meslek-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen sadece bir (4) örneği vardır. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 9, 10. Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 5, 6, 7, 8. Sözlüğün diğer anlamlarıyla eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Belirsiz-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri yoktur. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 3, 4. Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 5, 6. Sözlüğün dördüncü anlamıyla eşleşen sadece bir örneği (7) mevcuttur.

Çocuk-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri yoktur. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen sadece bir örneği (1) mevcuttur. Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11.

Hayvan-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri yoktur. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 4, 5.

Git- fiili için özne sınırlamasında erkek-öznede diğer öznelere oranla daha fazla örnek veriye ulaşılmıştır. Söz konusu fiil, TDK *Güncel Türkçe Sözlük*'ün verdiği anlamlar ile eşleştirildiğinde sonuç olarak sözlüğün 2. ve 3. anlamlarının daha sık kullanıldığı görülmektedir. Sözlükte 1. anlamın neredeyse tercih edilmediği görülmektedir. Bu durum fiilin kılınış özelliği ile ilişkilidir. Anlam tek başına yetersizdir. Fiilin gerçekleşmesi için hareket esastır. Hareketin dinamikliği göz önüne alındığında bir yön veya taraf olması yine fiilin içkin özelliğidir.

1.15.1.3. Değerlendirme

Toplam 141 cümleden TDK'de belirtilen anlamalara göre dağılım nedir?

Derlemden elde edilen cümlelerden hareketle *git-* fiilinin 'çıkmak, ulaşmak' (3.) anlamı söz konusu olduğunda, fiilin genellikle canlı özne (erkek, meslek, belirsiz, çocuk, kadın) gerektirdiği açıktır. Ancak sözlüğün bu anlamı ile çok sınırlı kaldığı, sözlüğün bu anlamının 'bir yere varmak, ulaşmak' ile genişletilmesi önerilmektedir.

Sözlükte *git-* fiilinin 'bir yerden veya işten ayrılmak' anlamı söz konusu olduğunda yine anlamının yetersiz kaldığı görülmektedir. Derlemden alınan örneklerin değerlendirilmesi yapıldığında anlamın 'bulunduğu yerden ayrılmak' olarak değiştirilip çalışmamızda yer alan örnekler ile desteklenmesi gerektiği açıktır.

git- fiilinin 'sürmek, devam etmek' (5.) anlamı ile 'yok olmak, elden çıkmak' (14.) anlamı söz konusu olduğunda, fiilin genellikle cansız özne (nesne) gerektirdiği görülmektedir.

Söz konusu fiilin birinci anlamının derlemde örnekler ile karşılaştırıldığında az veri ile karşılık bulması fiilin kılınış özelliğiyle ilişkilidir. *Git-* fiili 'bir yere doğru yönelmek' anlamının doğrudan karşılığıdır. Yine sözlükte fiilin son anlamı olarak *yardımcı fiil* "Değerlendirmek, saymak, karşılamak" ifadesi yer almaktadır. Bu anlam sadece *tuhafa git-* örneği ile desteklenmiştir. *Git-* fiilinin *yardımcı fiil* durumunda kurulan örnek cümlelere çalışmamızın sınırlılıkları gereği yer verilmemiştir. Ancak derlemde yer alan örneklerden hareketle karşılaştığımız *git-* fiilinin sıklıkla yardımcı fiil olarak da kullanımı söz konusudur. Öyle ki bazı durumlarda mecazlaşma özelliği de göstermektedir.

Değerlendirmeye dâhil edilmeyen ancak *git-* fiiliyle birlikte sıklıkla karşımıza çıkan birleşik yapılar şu şekildedir: *Tuhafa git-, hoşa git-, zoruna git-, boşa git-, işlerin yolunda git-, değişikliğe git-, dikine git-, gözünün feri git-, şansı yaver git-, aklı git-, komiğe git-, güce git-, başını alıp git-, tıkırında git-, üzerine git-, elden git-, iyi-kötüye git-, ağrıma git-* vb. gibi.

1.15.2. Baskılı Metinlerdeki Örnekler

1. "**Sütninen** bakkala **gidiyor**." (Rasim, Falaka, s.55)

2. "...**çifte etek feraceli kadınlar** girdiler, doğruca hocanın önüne **gittiler**." (Rasim, Falaka, s.91)

3. "**Bir cariyem** vardır... Beyin evine gelen bir öğretmenden diğer cariyelerle beraber ders almaya **gitti**." (Efendi, Felatun Bey ve Rakım Efendi, s.31)

4. "Elbette **Canan** da kendi odasına **gitti.**" (Efendi, Felatun Bey ve Rakım Efendi, s.96)

5. "Türk hanımı değil, bir esir olan **Canan** bile ev içinde kapalı oturmuyor. Her istediği yere gezmeye **gidiyor**." (Efendi, Felatun Bey ve Rakım Efendi, s.116)

6. "**Hayriyem** de etekliğinin etrafındaki makine çevirmeğe Bedestenlerin evine **gitti**." (Gürpınar, Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç, s.14)

7. "**Kadın** köprüyü geçti... Beyoğlu tramvayları durağına kadar **gitti**." (Gürpınar, Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç, s.133)

8. "Hasılı efendim, anlatamam **bu kızın** bana yaptıklarını... En nihayet, birini sevmiş, benden habersiz, evden kaçıp **gitti**." (Kunt, Yataklı Vagon Yolcusu, s.76)

9. "**Karım** yağmura rağmen komşulara **gitti**." (Kocagöz, Bir Şehrin İki Kapısı, s.61)

10. "Dün **İkbal**, Seher'le beraber sekiz arşın basma almak için Kalpakçılarbaşı'na gitmiş." (Uşaklıgil, Mai ve Siyah, s.75)

11. "**Şişman karı** masaya sekiz-on tane kibrit bırakarak gitti." (Uşaklıgil, Mai ve Siyah, s.124)

12. "**Raif Efendi** de onun arkasından çıkarak daktilolara tekrar yalvarmaya **gitti**." (Ali, Kürt Mantolu Madonna, s. 21)

13. "Cuma gelince **Rakım** öğleden sonra saat yedide kalktı, oraya **gitti**." (Efendi, Felatun Bey ve Rakım Efendi, s.23)

14. "Hoş onun gibi bir de Hacıbey vardı, Hacıbey geldi, **Hacıbey gitti**." (Halid, Deli, s.91)

16. "**Farâmuş** koyunlarını güderek yürüdü **gitti**." (Kocagöz, Bir Şehrin İki Kapısı, s.76)

17. "**Felatun Bey** düştüğü mahcubiyet üzerine daha fazla durmayıp biraz sonra kalktı **gitti.**" (Efendi, Felatun Bey ve Rakım Efendi, s.28)

18. "**Ahmet Cemil** yatağından, göğsünde bir ateşle kalktıktan sonra, sanki korkunç bir rüyadan uyanmış da sabahleyin o rüyanın altında mesut bir hakikat çıkacakmışçasına odasından yavaşça yürüyerek babasının odasına **gitmiş**" (Uşaklıgil, Mai ve Siyah, s.33)

19. "**Beyler** gezmeye **gittile**r." (Uşaklıgil, Mai ve Siyah, s.138)

20. "Fakat **babam**, 'Aile içinde böyle izdivaç iyi olmaz,' dedi **gitti**." (Rauf, Eylül, s.33)

21. "**Süreyya** yeni **gitmiş**." (Rauf, Eylül, s.283)

22. "Bir aralık **Topuz Hafız** başı açık, fakat eli sopalı olduğu halde fırladı, bastı **gitti**." (Rasim, Falaka, s.100)

23. "**Doktor** omuzlarını silkerek **gitti**." (Ali, Kürt Mantolu Madonna, s. 39)

24. "Rakım bunları onaylayınca **dadı kalfa işine gitti**." (Efendi, Felatun Bey ve Rakım Efendi, s.93)

25. "**Bekçi** tabi bu sesleri merak edip yanına **gitmiş**." (Güntekin, Acımak, s.23)

26. "...**benden herhalde beş altı yaş büyücek bir çocuk**, yerinden fırlayarak hoca efendinin önüne **gitti**." (Rasim, Falaka, s.31)

27. "Diğer taraftan **meraklı çocuklar** dağlardan defne dalı getirmeğe **giderler**." (Kocagöz, Bir şehrin İki Kapısı, s.140)

28. "Martılar geliyor, **karabataklar gidiyor**." (Abasıyanık, Son Kuşlar, s.62)

"Senin anlayacağın **bu iş** şimdilik böyle **gider**." (Kunt, Yataklı Vagon Yolcusu, s.67)

29. “Akşamüstü Suat’la beraber çıkıyoruz, orada **bir yol** var, tepenin kenarında, Kavak’a kadar **gidiyor**.” (Rauf, Eylül, s.61

30. “Evet, böyle bir nazarla **insan** dünyanın öbür ucuna **gider**.” (Rauf, Eylül, s.82)

1. 16. gör-[40]

1. *(-i)* Göz yardımıyla bir şeyin varlığını algılamak, seçmek.

2. *(-i)* Anlamak, kavramak, sezmek:

“Türk iradesinin ne demek olduğunu da sen göreceksin.” - Ruşen Eşref Ünaydın

3. *(-i)* Yanına gidip konuşmak.

Bugün müdürü göreceğim.

4. *(-i)* Bir şey hakkında bir yargıya varmak, değerlendirmek.

5. *(-i)* Belirli bir zamanın içinde bir olaya tanık olmak, yaşamak.

“Hangi memlekete gitsek resmî makamlar kadar halkın da rağbetini görürdük.” - Falih Rıfkı Atay

6. *(-i)* Yapmak, etmek.

İş görmek. Masraf görmek.

7. *(-i,-den)* Kendisine yapılmak, bir davranışla karşılaşmak, maruz kalmak.

8. *(-den)* Almak.

Birinden ders görmek.

9. nesnesiz Bir şeye erişmek.

Cebi para görmek.

10. *(-i)* Çok değer vermek.

Gözü yalnız parayı görüyor.

11. *(nsz.)* Bir işleme uğramak.

Teftiş görmek.

12. *(nsz.)* Yüzü bir yöne doğru olmak, bakmak.

Ev güneş görüyor.

[40] https://sozluk.gov.tr/ 18.11.2023

13. *(-i)* Ziyaret etmek.

14. *(-i)* Karşılaşmak, rastlaşmak.

15. *(-le)* Gözlerin görmediği durumlarda başka duyu organlarıyla algılamak.

Körler parmaklarıyla görürler.

16. *(nsz.)* Sahne olmak, geçirmek.

Bu ova çok savaş gördü.

17. *(-i)* Saymak, herhangi bir şey gibi görmek.

18. *(-i)* Gezmek.

Ankara'yı gördün mü?

19. *(-i)* teklifsiz konuşmada Vermek.

"Baba hiç param yok, biraz görsen beni, dediği sabahı minnetle anımsar Ali Bey." - Nezihe Meriç

20. *(-i)* spor Takım arkadaşlarından en uygun olanına pas atmak**.**

1.16.1. TUD'dan Derlenen Örnek Cümleler

Özne Türlerine Göre

Öznesi Canlı > Erkek

1. "ışıltıyla bakan bir çift göz **gördü adam**," (W-OG37E1B-2922-1970)

2. "**Ümit** bir ara kendi kuşunu **gördü.**" (W-HA16B3A-1936-2442)

3. "**Özkan**, bu dakikada kırmızı kart **gördü.**" (W-VI31D1B-2434-165)

4. "çıkarken **Arif Bey** bir turşucu **gördü,**" (W-LD03A4A-0254-2147)

5. "**Cavit** bizi **gördü**," (W-OA16B4A-0141-214)

6. "yeni halini ilk **Haşat Kâmil gördü**," (W-UA16B2A-0884-415)

7. "**Deniz Bey** "reytinginin" yükseldiğini **gördü.**" (W-LE39C4A-0571-143)

8. "**Abdullah,** Nedim'in sıkılmış yumruğunu **gördü.**" (W-IA16B2A-2674-597)

9. "**kahkahalarla gülen Faruk**, Candan'ı **gördü.**" (W-HA16B1A-0367-1769)

10. "**Yalçın** çocuk tiyatrosu afişini **gördü.**" (W-SI19E1A-3995-1114)

12. “**Oğuz**, Tahir efendinin de gülümsediğini **gördü** aynadan.” (W-DA16B3A-1494-100)

13. “**Ferhat** arkasına baktı, Şirin'i **gördü.**” (W-EA16B1A-0096-129)

14. “**Okan,** elindeki aynanın yeniden netleştiğini **gördü.**” (W-TA16B3A-0786-1334)

15. “**Kerem** haksız yere kırmızı kart **gördü.**” (W-SI31D1B-2332-90)

16. “Kalktı, pencereden baktı **Emre**, ihtiyarı **gördü.**” (W-OA16B3A-0737-1320)

17. “**Umut** hep böyle **gördü** hayatı Türkan Abla.” (W-UA16B2A-1041-967)

18. “**Ali,** Gülsüm'ün gözlerini **gördü** ve rahatladı.” (W-JA16B4A-0347-2332)

19. “O zaman **Orhan** beni **gördü.**” (W-PA16B4A-0291-2376)

20. “giderlerken **Halis** yolda çevirme olduğunu **gördü.**” (W-RA16B4A-1074-1920)

21. “**Babam** hemen **gördü** onu.” (W-DA16B4A-3349-428)

22. “**Sabri** birden, uzaktaki parıltıyı **gördü.**” (W-KA16B4A-0712-2242)

23. “Ve **Harun** onu **gördü** ve onun (altın buzağının) önüne…” (W-PD03A0A-1674-1710)

24. “**duyguyla dışarı bakınan Cafer,** Sabri'yi **gördü** lokantanın önünde.” (W-KA16B4A-0712-2374)

25. “**Abdullah** babasının renginin uçtuğunu **gördü.**” (W-IA16B2A-2674-1875)

26. “**Cengiz Tuncer** beni o kılıkta **gördü**.” (W-GG22C2A-1216-326)

27. “**Birkan** malikhanesinde dolanıyor idi, Kenan'ı **gördü**.” (W-WI45F1D-4817-74)

28. “Bir kere O'nunla konuşurken **Barış gördü** beni.” (W-EA16B1A-1717-247)

29. “**Adam** hemen **gördü** bu hızlı davranışları,” (W-JA16B2A-0759-1031)

30. “baktı ve **Tarık** onun güldüğünü **gördü**.” (W-EA16B2A-1007-623)

31. “**Yusuf** ilk kez **görecek** bu kenti, seviniyor.” (W-OI37E1B-3058-306)

32. “**Baban** gelmiş, seni **görecek**.” (W-IA16B1A-0094-24)

33. “**Babam** nereye baktığımı **görmüş** ve bana…” (W-RI22E1B-2911-428)

34. “**Babam** annemi yolda **görmüş**.” (W-PG09C2A-0071-2129)

35. “silah nöbet bekliyormuş. **Adam** gözleriyle **görmüş**!” (W-QI22E1C-2910-102)

36. “Saçma olur mu baba, **adam görmüş** işte.” (W-UA14B1A-1592-1498)

37. “Oysa, **sıra arkadaşım Ali görmüş**.” (W-SG03C4A-3372-1866)

38. “**Babam** onları **görmüş** ve hemen bu yargıya varmıştı.” (W-JI37C3A-0091-2392)

39. “Kapı acıkmış; **oğlan görmüş**.” (W-PA16B4A-0591-1396)

40. “**Delikanlı** ileride bir karaltı **görür** ve duraklar.” (W-HC03A1A-2054-1309)

41. “yarılayarak içeri bakar. **Adam** onu **görür**.” (W-RA14B1A-1582-1216)

42. “**Umut** uyanınca fili **görür**.” (W-PA14B1A-1626-1478)

43. “**Büyükbaba,** kulübeden çıkınca Ferdi'yi **görür**.” (W-VA14B1A-1602-261)

44. “Bir ara **baba Turgut görüyor** ikimizi.” (W-EA16B2A-0684-424)

45. “boyunca **Yusuf** tarlalarda çalışan insanlar **görüyor**.” (W-OI37E1B-3058-1138)

Öznesi Canlı > Topluluk

(46) 1. “Hakemleri **herkes gördü.**” (W-RI31@1B-2418-925).

(47) 2. “son gelişmeleri **bütün Türk kamuoyu gördü.**” (W-TD30D1B-2216-562)

(48) 3. “Sahada neler yaptığınızı **80 milyon gördü.**” (W-VE30D1B-2103-855)

(49) 4. “**Türkiye** bu filmi defalarca **gördü.**” (W-SD30D1B-2204-1944)

(50) 5. “kaliteli bir oyuncu olduğunu **herkes gördü.**” (W-JI31D1B-2424-1552)

(51) 6. “**Herkes** o vahşeti **gördü.**” (W-UA14B1A-1596-2389)

(52) 7. “Ancak **herkes** bizi sahada **gördü.**” (W-NI31D1B-2327-2350)

(53) 8. “bütün bunları **halk** bizimle beraber **gördü,** yaşadı ve sonunda…” (W-TE36E1B-3353-1986)

(54) 9. “bu uğurda nasıl savaştığımızı **herkes gördü**, anladı.” (W-PA14B4A-1627-1751)

(55) 10. “Bende yalan yoktur **herkes** de **gördü.**” (W-FG03A1B-2414-1636)

(56) 11. “Amaaann, **ailedeki herkes** beni çırılçıplak **gördü** bebekken,” (W-XI45F1D-4818-1489)

(57) 12. “önümüzdeki günlerde **hepimiz ve herkes görecek**.” (W-QD36C0A-0222-451)

(58) 13. "**Herkes görecek** zamanı gelince." (W-IH09C2A-0650-116)

(59) 14. "**Herkes** herkesin yazdığını **görecek**." (W-ZI45F1D-4824-174)

(60) 15. "Kolay lokma olmadığımızı **herkes görecek**." (W-JI31D1B-2336-436)

(61) 16. "**eski komşun ve tanıdıkların** beni **görecek**." (W-LH09C2A-0276-386)

(62) 17. "**Türkiye** çok güzel şeyler **görecek**." (W-PD30D1B-2129-482)

(63) 18. "farkı göreceksiniz. **Herkes görecek**." (W-YI45F1D-4810-177)

(64) 19. "Bundan sonra **halkımız** da **görecek** ve bilecek." (W-JD02A4A-0739-94)

(65) 20. "Burada yapma böyle şeyler. **Millet görecek**!" (W-EA16B4A-0489-167)

(66) 21. "**insanlar** sadece kazananı **görür**." (W-VE05A4A-2591-1707)

(67) 22. "Yüzünü dünyada **herkes görür**." (W-BA16B1A-0880-2422)

(68) 23. "Açıkta olanı **herkes görür** önemli olan herkesin…" (W-SA16B2A-0516-494)

(69) 24. "**Herkes** aynı şeyi **görür**..." (W-QI09C2A-1434-429)

(70) 25. "**Herkes** birbirinin ne yaptığını **görür**." (W-FE39C4A-1346-2212)

(71) 26. "filimde görünmüyor, izleyen **herkes** seni **görüyor**." (W-EA16B3A-0570-533)

(72) 27. "**Herkes** durumun feciliğini **görüyor**." (W-KE39C2A-2617-1525)

(73) 28. "İlk defa **herkes** birbirini **görüyor**." (W-DD39C2A-0680-425)

(74) 29. "bir skandal yaşadıklarım. **Herkes** böyle **görüyor**." (W-GA16B1A-1745-1962)

(75) 30. "**Herkes** onun nereye baktığını **görüyor**." (W-JA16B3A-1133-2352)

Öznesi Canlı > Çocuk

(76) 1. "çok **bu çocuklar** her şeyi **gördü.**" (W-QE39C2A-1182-2276)

(77) 2. "**Çocuklar** binaları öcü olarak **görüyor**." (W-LI31D1B-2325-1631)

(78) 3. "Mutfağa gitti **minik çocuk.** Fırında devasa bir hindi **gördü**." (W-VH13E1C-4897-732)

(79) 4. "kızarmış gözleriyle **bir çocuk**. Bıçaklı adamın zincire vurulduğunu **gördü**." (W-GA16B1A-1745-2477)

(80) 5. "**Yirmi yaşlarında genç bir çocuk** cep telefonuyla konuşuyor. Beni **gördü**," (W-RE39C2A-0358-1285)

(81) 6. "**Gördü** bunu **çocuk.** Damla damla yaşadı." (W-CA16B3A-1282-149)

(82) 7. "Önde gelen sanat erlerimizi **çocuklar görecek**, onlarla konuşacaklardı." (W-LC05A2A-2045-498)

(83) 8. "Ne yazdıklarını çocuklarımız **çocuklar görecek,** inşallah iyi sonuç görürler." (W-SE39C0A-0220-452)

(84) 9. "**çocuk,** bizi yolda gazete satarken **görmüş**, ve ilkokul çocuklarının…" (W-MA16B2A-0795-2356)

(85) 10. "Abi **çocuklar görmüş**, sabahtan beri Hurda, ceplerinde akrep…" (W-RA16B4A-0901-462)

(86) 11. "Ve **çocuk görmüş** kızı... Görmüş ve ne yapması…" (W-TI22E1B-2913-1504)

(87) 12. "duran bizim gönderdiğimiz panoyu **çocuklar görmüş**," (W-CE09C3A-0382-185)

(88) 13. "Vallahi ayol, **bizim çocuk görmüş** camiden çıkarken." (W-RG37E1B-3046-749)

(89) 14. "**çocuklar** yetişkinleri mutlak güçlü olarak **görür**." (W-VD05A1A-2644-1218)

(90) 15. "tek başına sallanıp duran kasketi **görür çocuk**." (W-EA16B4A-0353-1971)

(91) 16. "tabloyu **bir çocuk** oradan geçerken **görür**, dikkatini çeker," (W-RA16B2A-1246-293)

(92) 17. "**Çocuk** camdan dışarı bakıyor. Yıldızları **görüyor**." (W-UA16B2A-1495-2093)

(93) 18. "Zaten **çocuk** hepimizi **ortak olarak görüyor**." (W-CA16B3A-0735-367)

(94) 19. "bağımsız treni bekliyorum. Öyküde kendini **görüyor çocuk**." (W-UA16B2A-1495-2100)

(95) 20. "testiyi görüyor, **çocuk** Cemil Şevket'i **görür.**" (W-UA16B4A-1029-2422)

(96) 21. "**küçük çocuk**... Sokakta bir papaz **görüyor**." (W-CI37C3A-0469-695)

(97) 22. "**Bu çocuk normal görüyor**, farklı şeyleri ayırt edebiliyor." (W-HE39E1B-3027-1169)

(98) 23. "gizli sevişiyorlarmış meğer. Onları **çocuklarım görmüş**." (W-QE09C4A-1157-737)

Öznesi Canlı > Kadın

(99) 1. "Sen delisin, demişti. **Kadın gördü** sonunda." (W-CA16B3A-2682-2083)

(100) 2. "üzeri camın gerisinden **Butikçi Hanım gördü** onu." (W-EA16B1A-0856-701)

(101) 3. "Eve döndüğümüzde **annem** bunları **gördü** ve…" (W-UI09C3A-1244-2330)

(102) 4. "**Nazire,** Veli Efendi'nin hâlâ gelmediğini **gördü.**" (W-UA16B3A-1065-1330)

(103) 5. "**Seher** kalktı, bakıp **gördü** yüzünü," (W-OI22C1A-0833-870)

(104) 6. "**Kapıyı açan Zeynep** karşısında Fahri'yi **gördü.**" (W-RA16B4A-1074-777)

(105) 7. "geçince **Yelda** ilerde bir köy **gördü.**" (W-RA16B2A-3329-1009)

(106) 8. "**Sevim**, birden polisleri **gördü.**" (W-IA16B2A-0762-1651)

(107) 9. "**Nermin**, kısacık bir anda **gördü** o gülücüğü." (W-DA16B4A-0082-2302)

(108) 10. "**Annem** bunları **gördü.** Oruç tutuşumuzu **gördü**." (W-QH42C3A-3331-963)

(109) 11. "**Aylin** geriye bakıp Serkan'ı **gördü**." (W-PA16B2A-0748-424)

(110) 12. "İyi ki **annem görmüş**..." (W-PA16B4A-0162-204)

(111) 13. "Aslında, **babaannem görmüş**," (W-QA16B4A-0299-2154)

(112) 14. "**Necla Teyze** Serkan'ın babasını **görmüş** ama" (W-PA16B2A-0748-2237)

(113) 15. "ama bizim **Çiğdem görmüş** meğerse." (W-MA16B2A-1950-2409)

(114) 16. "önünde Ferdi belirir. **Reyhan** onu **görür**." (W-VA14B1A-1602-773)

(115) 17. "**Teyzem** Naim beyi ilk defa **görüyor**." (W-PI42E1B-2938-1211)

(116) 18. "**Kadın** mutfaktan **görüyor** çıktığımı." (W-NA16B1A-1736-1968)

Öznesi Cansız > Kavram > Meslek

(117) 1. "Öğretmen, gidip geldikçe yaptığım işleri **gördü**." (W-HG37C4A-0761-761)

(118) 2. "**Paşa** dikkatlice açtığında Asa'yı **gördü** ve gözleri kamaştı." (W-SA16B0A-0125-273)

(119) 3. "Bu sırada **savcı** beni **gördü** ve." (W-PA14B4A-1627-1953)

(120) 4. "Afişleri sökerken **zabıtalar gördü**." (W-UA14B1A-1592-333)

(121) 5. "**Avukatlar, dinleyiciler, hepsi görecek**." (W-CA16B3A-1557-581)

(122) 6. "**Padişah** elbette pencereden bakacak, onu **görecek**." (W-SI09C2A-0801-71)

(123) 7. "tutuna tutuna gittiğinde, **ev sahibi görmüş**." (W-UA16B4A-0320-1018)

(124) 8. "**Gazeteci** bunu **görmüş** ama görmezden gelmişti." (W-RA16B3A-0257-813)

(125) 9. "**Çoban** uyanınca bunu **görmüş,** yerinden fırlamış." (W-UI19E1A-4024-1776)

(126) 10. "**Polis** parkta dolaşan çocuğu **görür**." (W-MA16B1A-0689-556)

(127) 11. "**Bakan**, muhabirleri asker gibi **görür**." (W-DE39C2A-0421-605)

(128) 12. "**Öğretmen** bunu tekrar **görür**." (W-VA14B1A-1598-223)

(129) 13. "**Öğretmen görüyor**, şimşek gibi bir hızla dönüyor," (W-TC29D1B-2793-1450)

(130) 14. "**Kasap** göz kırptığımı **görüyor** ama bir şey söylemiyor," (W-KA16B5A-0098-116)

(131) 15. "**Bir polis** onu **görüyor,** şaşırıyor," (W-UD39C3A-1189-2319)

(132) 16. "Danıştay, yazıda hakaret **görüyor** ve hakaretin hükümete…" (W-IA16B3A-1015-2429)

1.16.1.2. Bulgular

TDK Güncel Türkçe Sözlük izle- fiilini dokuz temel anlamı olmak üzere yirmi maddede toplamıştır.

gör- fiili geçişli bir fiildir. Bu fiile kurulan tüm cümlelerde belirleyici unsur olarak bir özne ve nesne olması zorunludur.

gör- fiili kılınış kategorisine göre incelendiğinde Vendler'in *durumlar* kategorisinde yer alır. Fiil, kılınış özelliğine göre sürecin heyecanını yansıtmaz veya belirli bir zamana işaret etmez. Zaman içerisinde ise değişime uğramaz. Bu sebeple tek olmayan gerçek zaman

dilimini içerir. Buna göre, *gör-* fiili *bil-* ve *sev-* fiilleri gibi belirli bir başlangıcı ve bitiş noktası olmayan durumlara karşılık geldiğinden durağandır.

TUD'a göre *gör-* fiilini altı temel zaman (görüyor, gördü, görecek, görmüş, görür) üzerinden sorgulandığında, TUD *gördü* sorgusu için dizilim sonuçları 2502, TUD *görecek* sorgusu için dizilim sonuçları 684, TUD *görmüş* sorgusu için dizilim sonuçları 2502, TUD *görüyor* sorgusu için dizilim sonuçları 2446, TUD *görür* sorgusu için dizilim sonuçları 2502 cümle ile özne sınırlılıkları belirlenmiştir.

Söz konusu fiil, özne sınırlamasına göre canlılar kategorisinde "*canlı-erkek, canlı-topluluk, canlı-çocuk ve canlı-kadın*" olmak üzere ayrılırken, cansız kategoride "cansız-kavram > meslek" olmak üzere iki grupta ayrışır.

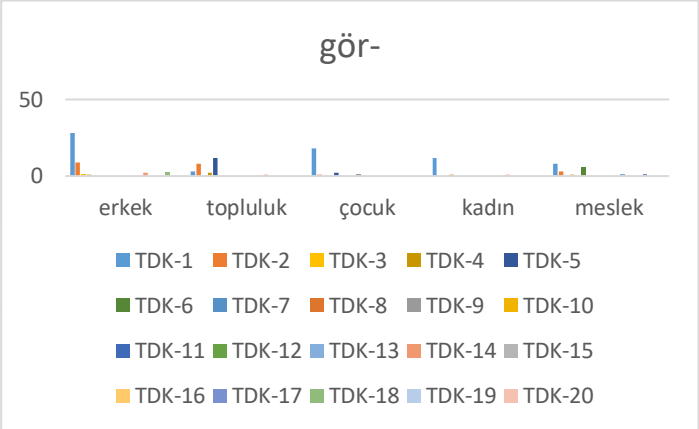

Şekil 2. 16. gör-

Şekil 16'ta yer alan bilgilere göre *gör-* fiilinin en fazla *erkek-özne* ile birlikte kullanıldığı görülmektedir. Erkek özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleyen örnekleri: 1, 2, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 16, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 26, 28, 30, 39, 41, 42, 44, 45. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 7, 14, 17, 20, 25, 29, 33, 36, 40. Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleyen (32); dördüncü anlamıyla eşleşen (38) tek örnekleri görülmektedir. Sözlüğün on dördüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 27, 43. Sözlüğün on sekizinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 31, 34. Sözlüğün diğer anlamları ile eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Topluluk-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleyen örnekleri: 11, 20, 26. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 5, 9, 13, 14, 15, 18, 23, 27. Sözlüğün dördüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 21, 29. Sözlüğün beşinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 4,

6, 7, 8, 10, 12, 17, 19, 25. Sözlüğün on dördüncü anlamıyla eşleşen (28) tek bir örneği görülür. Sözlüğün diğer anlamları ile eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Çocuk-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleyen örnekleri: 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 20, 21, 23, 23. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen (19) tek bir örneği görülür. Sözlüğün beşinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 6. Sözlüğün on yedinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 2, 14, 18. Sözlüğün diğer anlamları ile eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Kadın-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleyen örnekleri: 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 14, 15, 16, 18. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 4, 20. Sözlüğün dördüncü anlamıyla eşleşen (10); on yedinci anlamıyla eşleşen (17) tek bir örneği görülür. Sözlüğün diğer anlamları ile eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Meslek-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleyen örnekleri: 2, 3, 4, 6, 7, 9, 13, 15. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 5, 8, 14. Sözlüğün dördüncü anlamıyla eşleşen (1); on dördüncü anlamıyla (10); on yedinci anlamıyla eşleşen (11) tek bir örneği görülür. Sözlüğün diğer anlamları ile eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

gör- fiili özne sınırlamasında *erkek-özne* kategorisinde diğer öznelere oranla az bir fark ile fazla örnek veriye ulaşılmıştır. Söz konusu fiil, *TDK Güncel Türkçe Sözlük*'ün verdiği yirmi anlam ile eşleştirildiğinde sonuç olarak sözlüğün birinci anlamının *erkek, kadın* ve *çocuk-özne* ile daha sık kullanıldığı görülmektedir. *Topluluk-özne* söz konusu olduğunda ise sözlüğün beşinci ve ikinci anlamının kullanımı görülmektedir. Sözlüğün diğer anlamlarının ise daha az tercih edildiğini söyleyebiliriz.

1.16.1.3. Değerlendirme

Toplam 132 cümleden TDK'de belirtilen yirmi temel anlama göre dağılım nedir?

Derlemden elde edilen cümlelerden hareketle *gör-* fiilinin 'göz yardımıyla bir şeyin varlığını algılamak, seçmek' anlamı söz konusu olduğunda, fiilin genellikle canlı özne (erkek, kadın ve çocuk) gerektirdiği açıktır. Buna ek olarak birinci anlamın cansız kategoride yer verdiğimiz *cansız kavram > meslek* ile de kullanımı söz konusudur. Görme eylemi görsel algı yoluyla çevreyi veya nesneleri algılama sürecidir. Bu nedenle, görme eylemi duyu organı olan

göz aracılığıyla gerçekleştiğinden canlı özne gerektirir. Ancak buna göre canlılar kategorisinde *hayvan-özne* ile kullanımı derlemden alınan örneklerde karşımıza çıkmamıştır.

gör- fiilinin *topluluk-özne* ile birlikte kullanımında sözlüğün 'belirli bir zamanın içinde bir olaya tanık olmak, yaşamak' anlamı öne çıkmaktadır. Bu durum toplumsal deneyimin bir neticesidir. Topluluklar herhangi bir olayı birlikte yaşayarak tanık olurlar. Buna göre, bireyler arasındaki dayanışma ile toplumsal belleğin oluşumu gerçekleşir. Örneğin, "Hakemleri **herkes gördü**.", "Son gelişmeleri **bütün Türk kamuoyu gördü**." ve "Sahada neler yaptığınızı **80 milyon gördü**." cümlelerinde görüldüğü üzere belirli bir konu veya olaylar hakkında geniş kitlelerin bilgilendirilmesi söz konusudur. Buradan hareketle toplumsal bilincin oluşumu kaçınılmazdır. Bu aşamada fiilin kullanımı temel anlamından yan anlama geçmiştir.

Sözlüğün ikinci anlamı 'anlamak, kavramak, sezmek' söz konusu olduğunda yine *topluluk-özne* ile kullanımı görülmektedir. "Kaliteli bir oyuncu olduğunu **herkes gördü.**", "Bu uğurda nasıl savaştığımızı **herkes gördü**, anladı." ve "Kolay lokma olmadığımızı **herkes görecek**." bu cümleler ile bir oyuncunun niteliğinin fark edilmesi, belirli bir mücadele veya çaba gösterme şeklinin toplum tarafından kavrandığı veya anlaşılmasıyla toplumsal farkındalığın oluşumu söz konusudur. Buna göre, sözlüğün dördüncü anlamıyla da örtüşmektedir. Bu aşamada yine fiilin temel anlamı, yan anlama kaymıştır.

gör- fiili, Vendler'in *durumlar* kategorisinde yer alır. Söz konusu fiilin ani bir başlangıcı veya belirli bir bitiş noktası vurgulanmaz. Eylem belirli bir süre devam eder. Bir birey, belirli bir durumu ve olayı sürekli görebilir.

Değerlendirmeye dahil edilmeyen ancak *gör-* fiiliyle birlikte sıklıkla karşımıza çıkan birleşik yapılar şu şekildedir: *Zarar gör- , eğitim/öğrenim gör-, baskı gör-, uygun gör- , itibar gör- , hasar gör-, büyük gör-, düş gör-, ilgi gör-, kendi işini gör-, işkence gör- , uygun gör-, tepki gör, hasar gör-, layık gör-, kabul gör-, tedavi gör-, karşılık gör-, reva gör-, tedavi gör-, ihanet gör, münasip gör-, işlem gör-, destek gör-, rağbet gör-, münasip gör-, fayda ve yarar gör-, kabul gör-, işkence gör-, hesap gör-, hizmet gör-, şiddet gör-, küçük gör-, terbiye gör-, kabus gör-, gün gör-, lüzum gör-, tahsil gör-, haklı gör-, saygı gör-, iyilik gör-, baskı gör-, iş gör-, karşılık gör-, hizmet gör-, cazip gör-, ders gör-, takdir gör-, talep gör-, menfaat gör-, işlev gör-, hır gör-, layık gör-, değersiz gör-* vb. gibi.

1.16.2. Baskılı Metinlerdeki Örnekler

1. "**Canan** gidip bir defter getirdi. O defterde Türkçe yazı ile birçok Fransızca kelime yazılmış olduğunu **gördü.**" (Efendi, Felatun Bey ve Rakım Efendi, s.47)

2. "Evvela kendisini **Suat gördü**." (Rauf, Eylül, s.65)

3. "**Suat**, tayin edemediği acı bir hisle ezildi. Necip'in evvela sapsarı kesilerek donduğunu **gördü**." (Rauf, Eylül, s.175)

4. "**Suat** perişanlık, baygınlık arasında, Süreyya'nın kalkıp onun koluna girdiğini **gördü.**" (Rauf, Eylül, s.315)

5. "O akşam **Rakım** evine biraz erkence geldi ve evinde olağanüstü bir durum **gördü.**" (Efendi, Felatun Bey ve Rakım Efendi, s.29)

6. "**İrfan** iç sıkıntısı ile oraya buraya bakmakta iken tunç işlemeli küçücük bir abanoz masa üzerindeki açık bırakılmış bir kitap **gördü**." (Gürpınar, Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç, s.153)

7. "**Mustafa,** Şerifin uzun, iri ayrı, esmerce, orta yaşlı bir adam olduğunu **gördü**." (Kunt, Yataklı Vagon Yolcusu, s.113)

8. "**Ahmet Cemil** yazıhaneye teveccüh etmek üzereyken merdivenden birisi çıkmaktaydı. Başını çevirdi. Hüseyin Nazmi'nin uşağını **gördü**." (Uşaklıgil, Mai ve Siyah, s.89)

9. "**Necip,** Beyoğlu'na doğru yürürken arkasından birinin kolundan tuttuğunu hisseti, dönünce Süreyya'yı **gördü**." (Rauf, Eylül, s.61)

10. "**Süreyya**, Necip'in vahşetle haykırarak içeri atıldığını **gördü**." (Rauf, Eylül, s.332)

11. "**Ali çavuş gördü**. Haber verdi." (Rasim, Falaka, s.68)

"Masallarda, **insanlar** sevdiklerini ilk defa bahçeler, su başları gibi güzel yerlerde **görürler**." (Güntekin, Acımak, s.101)

1. 17. gül- [41]

1. *(nsz.)* insan, hoşuna veya tuhafına giden olaylar, durumlar karşısında, genellikle sesli bir biçimde duygusunu açığa vurmak

[41] https://sozluk.gov.tr/ 15/2/2022 17:22

“O ne söylese sinirli sinirli ve tabii olmayan gülüşü ile gülüyordu.” - Halide Edip Adıvar

2. *(nsz.)* mutlu, sevinçli zaman geçirmek, eğlenmek, hoşça vakit geçirmek

3. (*-e*) Biriyle alay etmek

1.17.1. TUD’dan Derlenen Örnek Cümleler

Özne Türlerine Göre

Öznesi Canlı > Erkek

1. “Allah'ım, sana şükür, binlerce şükür, **Mehmet'imin yüzü** nasıl da **gülüyor**,” (WRA16B2A-0840-212)

2. “**Gülüyor Metin**.” (W-JA16B4A-1747-96)

3. “**Hakan**, küçücük sivri dişleriyle **gülüyor,”** (W-EA16B1A-0856-207)

4. “…kapı komşumuz Mahmut Amca **gülüyor,”** (W-IA16B4A-0793-223)

5. “**Yorgun delikanlı gülüyor.”** (W-IA16B1A-2671-582)

6. “**Mesut Yılmaz** öyle güzel **gülüyor** ki.” (W-ED36C2A-0116-872)

7. “Allah'ım ne güzel **gülüyor bu adam.”** (W-QA16B3A-0617-290)

8. “…**yaşlı adam** yadırgayıcı bir ifadeyle **gülüyor**” (W-LE39E1B-2840-558)

9. “Seremonimize **Mahir** kıs kıs **gülüyor.**” (W-KE09C4A-0992-140)

10. “**Ali Bey gülüyor**, “(W-ZI45E1C-5072-349)

11. “**Eren gülüyor**,” (W-GA16B4A-1239-831)

12. “**Abdullah** kıs kıs **gülüyor**,” (W-IA16B2A-2674-578)

13. “**Faruk** elinde olmadan **gülüyor**.” (W-PA16B4A-0511-341)

14. “**Halûk** ince ince **gülüyor**.” (W-HA16B1A-1238-835)

15. “**Oğlan** salak salak sağına soluna **gülüyor**.” (W-CG22C3A-0622-283)

16. “**Tayfun** buna uzun uzun **gülüyor,”** (W-RI09C2A-0023-609)

17. “**Seyit gülüyor,”** (W-VE05A1A-2601-594)

18. “**Adam gülüyor,”** (W-FA16B4A-3306-484)

19. “**Bayram gülüyor,”** (W-PI09C2A-1187-862)

20. “**Selami Dede gülüyor,”** (W-IA16B1A-1942-641)

21. “**Babam** sadece **gülüyor,”** (W-SE09C1A-0534-336)

22. “Baktım **Hamdi** kıkır kıkır **gülüyor,”** (W-UA16B1A-1201-850)

23. “**Amcam** bakıp **gülüyor,”** (W-LH09C2A-0276-568)

24. “**Tevfik** sinirli sinirli **gülüyor.**” (W-SA16B4A-0047-371)

25. “…en çok da **Cengiz gülüyor.**” (W-OG37C0A-0191-656)

26. “Odada sadece **Mert gülüyor.**” (W-TI22E1B-2913-547)

27. “**Oğlum gülüyor.**” (W-JA16B4A-0875-171)

28. “**Sinan gülüyor** hala.” (W-SA16B4A-1492-757)

29. “**Yalçın,** kahkahalarla **gülüyor.”** (W-DA16B4A-0384-430)

30. “**Engin gülüyor.”** (W-PG09C3A-0021-627)

31. “**Asker Hamdi** de bıyık burup **gülüyor.”** (W-HA16B2A-0031-509)

32. “**Adam** hem gevrek gevrek **gülüyor…”** (W-RA16B2A-0624-282)

33. “**Amca,** heh heh heh, diye **gülüyor…”** (W-HA16B2A-1934-645)

34. “**Rüzgâr** bu yarışmaya çok **gülmüş**.” (W-UI19E1A-4003-51)

35. “**Zengin adam,** manalı bir şekilde **gülmüş**.” (W-RA16B1A-0153-87)

36. “Çiftçi bunları deyince **padişah gülmüş.”** (W-TA16B2A-1200-115)

37. “**Orhan gülmüş.”** (W-JA16B4A-0347-52)

38. “**Özgür Bey** uzun uzun **gülmüş.”** (W-CA16B3A-0735-28)

40. “**Delikanlı gülmüş.”** (W-TA16B2A-1200-110)

41. “**Hasta adam** acı acı **gülmüş.”** (W-GA16B3A-1009-130)

42. “Önce içinden **güldü Rüstem**.” (W-KA16B1A-0700-468)

43. “**Sinan** acı acı **güldü.”** (W-RA16B2A-0403-717)

44. “…yine **güldü Memo**.” (W-UI45F1D-4815-654)

45. “**Hüsrev Bey**, şefkatle **güldü**.” (W-DA16B4A-0082-332)

46. “**Emin Bey güldü**.” (W-MA16B3A-0039-747)

47. “**Adam** derinden derinden **güldü**.” (W-QA16B3A-3326-832)

48. “**Necati Amca** ne **güldü**.” (W-GA16B1A-1926-1034)

49. “**Çetin**, Cafer'e bakıp alaylı alaylı **güldü**.” (W-KA16B4A-0712-450)

50. “**Adam** yine acı acı **güldü**.” (W-UA16B2A-0482-636)

51. “**Sarp,** farkına vardı, **güldü**.” (W-NA16B4A-0054-565)

52. “**Kemal güldü**.” (W-OA16B1A-0509-592)

53. “**Oktay** da **güldü**.” (W-JA16B4A-0347-79)

54. “**Tanju güldü**.” (W-NA16B4A-1437-1207)

55. “**Cüneyt Bey güldü**.” (W-DA16B3A-1494-1150)

56. “**Doğan güldü**.” (W-DA16B3A-1494-1155)

57. “**Babam** katıla katıla **güldü**.” (W-RE13C3A-1379-1222)

58. “**Cenap Bey güldü**.” (W-EE09C3A-3304-840)

59. “ve **Mehmet** İlknur'un bu sözlerine **güldü**.” (W-OI22E1B-2908-914)

60. “**Nuri güldü**.” (W-LA16B4A-0173-1065

61. “**Yılmaz güldü** işte, **güldü**.” (W-ED36C2A-0116-1389)

62. “**Adam güldü**.” (W-QA16B1A-0713-444)

63. “**İsmet Paşa** acıyla **güldü**.” (W-RA16B0A-0292-890)

64. “**Mustafa** onun bu hevesine **güldü**.” (W-UA16B2A-1248-1299)

65. “**Sinan** ilk kez **güldü**.” (W-SA16B4A-1492-1173)

66. “**Yavuz** kalleşçe **güldü**.” (W-IA16B2A-0762-385)

67. “**Mehmet güldü**.” (W-VI19E1A-4052-715)

68. “**Kerim güldü**.” (W-HA16B2A-1293-1280)

69. “**Nezih Bey güldü**.” (W-QE37C4A-0402-725)

70. “**Mahmut Efendi** de **güldü**.” (W-CA16B2A-1317-1259)

71. “**Adam** da **güldü**.” (W-TA16B0A-0093-254)

72. “**Çetin** uzun uzun **güldü**.” (W-KA16B4A-0712-449)

73. “**Faruk** dayanamadı, gürültüyle **güldü**.” (W-RA16B0A-0292-893)

74. “**Abdullah** da **güldü**.” (W-IA16B2A-2674-941)

75. “**Babası** ona baktı, **güldü**.” (W-LA16B1A-1366-1234)

76. “**Selim** her zamanki sakin tavrıyla **güldü**.” (W-RI43C3A-1806-1053)

77. “**Fahrettin Bey güldü**.” (W-LG22C3A-0892-286)

78. “**Musa güldü**.” (W-MA16B1A-0729-428)

79. “**Turgay güldü**.” (W-JI09C4A-1294-1275)

80. “**Ragıp Bey güldü**.” (W-NA16B3A-0050-586)

81. “**Murat güldü**.” (W-LH09C2A-0276-925)

82. “**Burak güldü**.” (W-UA16B4A-1185-1385)

83. “Açık pazarlamacı **Selâmi güldü**,” (W-MA16B1A-0689-474)

84. “**Taha, güldü**,” (W-ME37E1B-3041-859)

85. “**Mustafa** kahkahayla **güldü**,” (W-UA16B2A-1248-1298)

86. “**Amca** da **güldü**,” (W-NA16B2A-0497-612)

87. “**Fethi güldü**,” (W-CA16B3A-0735-411)

88. “**Arif** acı acı **güldü**,” (W-CA16B4A-0988-234)

89. “**Mesut Bey güldü**,” (W-LE39C4A-0571-543)

90. “**Dayı güldü**,” (W-WI45F1D-4817-651)

91. “**Recep enişte güldü**,” (W-GD03A0A-0256-960)

92. “**Ali Nail Bey güldü**,” (W-NA16B3A-0050-583)

93. “**Delikanlı güldü**,” (W-SA16B2A-1196-1379)

94. “**Beyaz adam güldü**,” (W-OD03A3A-1647-1092)

95. "**Dedem** bizim hâlimize **güldü**," (W-OI22E1B-2908-915)

96. "**Amca güldü**," (W-UA16B1A-1249-1296)

97. "**Göktuğ,** şakama **güldü**," (W-GA16B1A-1217-1333)

98. "**Adam** sinirden **güldü**," (W-UA16B2A-0482-635)

99. "**Adam güldü**," (W-CA16B1A-0505-598)

100. "**Arif Bey güldü**," (W-LD03A4A-0254-962)

101. "**Adam** bana bakarak **güldü**," (W-LH09C2A-0276-928)

102. "**Ekrem güldü**," (W-DA16B2A-0639-508)

103. "**Abdullah** sıkıla sıkıla **güldü**," (W-IA16B2A-2674-938)

104. "**Babam** mektuba çok **güldü**," (W-KA16B4A-0470-672)

105. "**Sabahattin güldü**," (W-RG37F1B-2934-889)

106. "**Osman güldü**," (W-UA16B2A-1248-1297)

107. "**Fuat** aklından geçenleri anlayıp **güldü**," (W-MA16B0A-0144-1190)

108. "**Adam** hafifçe **güldü**," (W-SA16B4A-3367-800)

109. "**Adam güldü**," (W-NA16B4A-0431-705)

110. "**Özgür** bu kez **güldü**," (W-QA16B4A-0299-873)

111. "**Yardımcısı Emre**, bıyık altından **güldü**," (W-RA16B1A-0153-1119)

112. "**Burhan güldü**," (W-NA16B3A-0661-496)

113. "**Hasan güldü**," (W-CA16B1A-1916-1049)

114. "**Semih güldü**," (W-IA16B2A-0762-387)

115. "Bunun üzerine **Cahit güldü**," (W-IF39C0A-0194-1006)

116. "**Tevfik Fikret** kıs kıs **güldü**," (W-SI22C2A-0449-683)

117. "**Çetin Bey** bu sözüme **güldü**," (W-QE37C4A-0402-722)

118. "**Tarık** cevap vermedi. **Güldü**," (W-EA16B2A-1007-222)

119. "**Haydar Bey güldü**," (W-HA16B3A-0781-369)

120. "Ömer güldü," (W-HA16B1A-1933-1018)

121. "**Cemal Dayım güldü**," (W-RA16B2A-0406-712)

122. "**Cemil** keyifle **güldü**," (W-HA16B2A-1293-1276)

123. "Erkek hafifçe **güldü**," (W-RA16B3A-0627-512)

Öznesi Canlı > Topluluk

123 (1). "Donmuş dudakları arasından **gülüyor herkes."** (W-UI37C1A-0912-157)

124 (2). "**Herkes gülüyor** böyle şeylere." (W-MA16B2A-1950-639)

125 (3). "Aşağıda sokakta **herkes** kahkahalarla **gülüyor."** (W-QA16B2A-1314-797)

126 (4). “**Herkes gülüyor** ve birbirlerine işaretler yapıyorlar.” (W-EA16B2A-1007-921)

127 (5). “**Bütün köy** muhtara **gülüyor.”** (W-UA14B1A-1597-735)

128 (6). “Ve **salon** elbette duygulanıyor, ağlıyor, **gülüyor**,” (W-GG37C3A-0399-427)

129 (7). “Durup dururken **insanlar** birbirine **gülüyor...”** (W-PA16B1A-0917-153)

130 (8). “**Herkes** bıyık altından **gülüyor.**" (W-KA16B4A-0470-394)

131 (9). “Üyeler hem **gülüyor** hem Murat Hoca'yı alkışlıyor.” (W-NI32D1B-2555-599)

132 (10). “**İnsanlar gülüyor** bana.” (W-HA16B1A-1933-646)

133 (11). “**Herkes gülüyor,** apar topar çıktık…” (W-RI43C3A-1806-660)

134 (12). “**Turistlerin bazısı gülüyor,”** (W-CA16B3A-1003-923)

135 (13). “…kimi fırsat var **herkes gülüyor** ben de …” (W-QA16B2A-1314-794)

136 (14). “…komedi programı! **Herkes** buna çok **gülüyor**.” (W-ID37C3A-1061-898)

137 (15). “…oyun durmuş **futbolcular gülüyor**,” (W-PI09C2A-1187-867)

138 (16). “Japonca bir konuşma yaptı, **Japonlar gülüyor**,” (W-FG43A2A-2012-636)

139 (17). “**Millet** kahkahalarla **gülüyor**,” (W-LH09C2A-0276-563)

140 (18). “…**herkes** benimle alay edip **gülüyor**,” (W-VI19E1A-4019-424)

141 (19). “Masada **herkes gülüyor**,” (W-OA16B4A-0061-285)

142 (20). “**Herkes** kıkır kıkır **gülüyor**,” (W-EE09C3A-3304-491)

142 (21). “**Herkes** bize bakıp **gülüyor**,” (W-EA16B3A-0570-309)

143 (22). “**Halk** buna **gülüyor**,” (W-CE37C3A-0633-280)

144 (23). “**Herkes gülüyor**,” (W-NI09C3A-0034-448)

145 (24). “…bunlara **herkes gülüyor**,” (W-TA16B4A-0342-452)

146 (25). “**Arkadakiler** bakıp kahkahalarla **gülüyor**,” (W-LH09C2A-0276-567)

147 (26). “Zaten **herkes gülüyor**,” (W-FI09C3A-1292-803)

148 (27). “**Üçü birden gülüyor**,” (W-IA16B1A-2671-581)

149 (28). “Bu yüzden **herkes gülüyor**,” (W-NA16B1A-1736-702)

150 (29). “Oh!.. **Herkes gülüyor**,” (W-QA14B1A-4729-389)

151 (30). “Söyleyince **herkes gülüyor.**” (W-UA16B2A-1495-751)

152 (31). “…**millet** bize **gülüyor** be.” (W-CA16B4A-0734-242)

153 (32). “**Kalabalık gülüyor.”** (W-SG37C4A-1392-776)

154 (33). “Benim bakışıma bile **seyirciler gülüyor.”** (W-QI43C3A-1801-661)

155 (34). “…**herkes** sevinçten **gülüyor.”** (W-JI22C2A-0797-222)

156 (35). “**Bütün herkes** bana **gülmüş**” (W-SE09C1A-0534-40)

157 (36). “Lan **insanlar gülmüş…**” (W-WI45F1D-4709-41)

158 (37). “Kalabalıktan **herkes** buna çok **güldü**.” (W-CA16B1A-1916-1047)

159 (38). “**Herkes güldü**.” (W-FI09C3A-1292-1282)

160 (39). “…ben konuştuğum zaman **insanlar güldü**.” (W-QI43C3A-1801-1056)

161 (40). “**Herkes** çığlıklar atarak **güldü.”** (W-RA16B1A-0788-366)

162 (41). “**Herkes güldü.”** (W-KA16B4A-0147-1178)

163 (42). “**Herkes güldü.”** (W-RA16B1A-0788-367)

164 (43). “**Mille**t kahkahalarla **güldü.”** (W-SA16B1A-0768-384)

165 (44). “Herkes **güldü.**” (W-MA16B3A-0039-746)

166 (45). “Metrodaki **herkes güldü.”** (W-SI45F1D-4710-669)

167 (46). “…herkes **güldü.”** (W-VI19E1A-4019-733)

168 (47). “Barsam hariç **herkes güldü.”** (W-RA16B0A-0295-875)

169 (48). “Erzincanlılar halime **güldü.”** (W-MG37C4A-1285-1289)

170 (49). “**Herkes** çok **güldü.”** (W-BE39C2A-0356-781)

171 (50). “hepsi bir kere daha **güldü.”** (W-KI37C2A-1332-1248)

172 (51). “**Durak** da **güldü.”** (W-SA16B4A-1492-1170)

Öznesi Canlı > Belirsiz

173 (1). “…**kimisi** pis pis **gülüyor**,” (W-PE39C4A-0183-658)

174 (2). “Üst sokaktakilere gördüklerinde, hala **biri gülüyor,”** (W-OG37F1B-2931-534)

175 (3). "**Biri gülüyor**," (W-DA16B4A-0088-163)

176 (4). "…**bir kısmı gülüyor**," (W-CA16B3A-0140-770)

177 (5). "**Kimi gülüyor**," (W-TI22E1B-2913-544)

178 (6). "**Birkaç kişi güldü."** (W-DA16B3A-1494-1165)

Öznesi Canlı > Kadın

179 (1). "**Gülüyor Aycan**." (W-TA16B0A-0093-4)

180 (2). "**Canan** önce **gülüyor,"** (W-NI22C4A-0366-442)

181 (3). "**Yengemi** seviyorum, sürekli **gülüyor,"** (W-HA16B4A-0016-725)

182 (4). "…**bir kadın** kahkahalarla **gülüyor,** çılgınca..." (W-DA16B4A-0088-163)

183 (5). "**Karım.** Bana **gülüyor."** (W-CA16B2A-1317-793)

187 (6). "**Emel** yatağa gömülmüş, kahkahayla **gülüyor**." (W-JA16B3A-1721-713)

188 (7). "Hâlâ **gülüyor kadın** hafif hafif." (W-GA16B2A-0616-292)

189 (8). "**Hanımefendi gülüyor**…" (W-ZI45E1C-5072-349)

190 (9). "Baktım **Elif** kıs kıs **gülüyor**." (W-QA16B1A-0775-227)

191 (10). "**Kız** hala **gülüyor**." (W-IA15B3A-0555-324)

192 (11). "**Kadın** avluyu dolduruyor. Kahkahalarla **gülüyor**," (W-JA16B4A-1747-690)

193 (12). "**Annem gülüyor**." (W-PA16B4A-1247-828)

194 (13). "**Nihal Hanım** hep **gülüyor**, durmadan **gülüyor**." (W-NA16B3A-0615-293)

195 (14). "**Babaannem** dizlerine vura vura **gülüyor,"** (W-GA16B1A-1926-650)

196 (15). "**Kadın gülüyor** ve seyirciye doğru eğiliyor." (W-NG37C0A-0192-647)

197 (16). "**Şu Nihal Hanım** hep **gülüyor,"** (W-NA16B3A-0615-294)

198 (17). "**Ak entarili kadın** kahkahalarla **gülüyor.."** (W-JA16B4A-1747-688)

199 (18). "**Yengem** kıs kıs **gülüyor.."** (W-OA16B3A-0737-240)

200 (19). "**Sultan Hanım gülüyor** sessizce." (W-JA16B4A-1747-689)

201 (20). "**Özlem gülüyor, gülüyor, gülüyordu."** (W-SA16B2A-0311-511)

202 (21). "**Kocakarı** tütünden sararmış dişlerini göstererek **gülüyor,"** (W-TA16B2A-0325-507)

203 (22). "**Kız** yine **gülüyor,"** (W-IA15B3A-0555-326)

204 (23). "**Burcu** da **gülüyor,"** (W-KA16B1A-1730-709)

205 (24). "**Cemile gülüyor,"** (W-QA16B3A-1131-884)

206 (25). "**Annem** buruk buruk **gülüyor,"** (W-GA16B1A-0643-278)

207 (26). "**Behiye** çok **gülüyor,"** (W-OA16B3A-0033-453)

208 (27). "**Tuna gülüyor,"** (W-DA16B4A-0384-429)

209 (28). "**Leyla** daha da **gülüyor.**" (W-QI09C2A-1434-766)

210 (29). "**Kadın gülüyor.**" (W-HA16B1A-0367-438)

211 (30). "**Şu güzel kadın gülüyor işte.**" (W-PG37C3A-0343-450)

212 (31). "**Kadın gülmüş**" (W-QI42E1B-2939-60)

213 (32). "**Anneleri** yalnızca **gülmüş**" (W-NA16B2A-1242-103)

214 (33). "**Arkasında duran bir hanım gülmüş**" (W-CA16B3A-0554-39)

215 (34). "Bunun üzerine **Aycan gülmüş**" (W-TA16B0A-0093-10)

217 (35). "…**hizmetçi kadın gülmüş**" (W-QC05A4A-1433-93)

218 (36). "…**Çocuklu kadın gülmüş**" (W-FD36C2A-0564-37)

219 (37). "Sinirli sinirli **gülmüş Kraliçe…"** (W-NI09C2A-0592-3)

220 (38). "**Yelda** bütün gece **gülmüş**" (W-RA16B2A-3329-54)

221 (39). "**Melek güldü."** (W-KA16B2A-1335-1245)

222 (40). "**Anneannem güldü."** (W-FA16B1A-1920-1041)

223 (41). "**Eylem** zorla **güldü."** (W-TA16B4A-0090-275)

224 (42). "Göz göze gelince **kadın güldü."** (W-MD37C0A-0157-1107)

225 (43). "**Meryem Çıtak** kocasının arkasından **güldü."** (W-NA16B4A-0120-1341)

226 (44). "**Sevgi güldü."** (W-EA16B2A-0744-400)

227 (45). "**Esin** bu kez gerçekten **güldü."** (W-VA16B4A-1030-1434)

228 (46). "**Sevinç Hanım güldü.**" (W-MA16B1A-0730-426)

229 (47). "**Dicle güldü.**" (W-HA16B2A-1293-1277)

230 (48). "**Kübra** utangaç bir edayla **güldü. Kübra güldü.**" (W-VA16B4A-1030-1430)

231 (49). "**Annem güldü.**" (W-TG09C2A-1174-1388)

232 (50). "**Zühal güldü.**" (W-TI19E1A-4012-738)

233 (51). "**Fikriye** kahkahalarla **güldü.**" (W-RA16B4A-1074-1418)

234 (52). "**Nuray** ufak ufak **güldü.**" (W-RI41C2A-1464-1184)

235 (53). "**Şeyma güldü.**" (W-MA16B2A-1950-1004)

236 (54). "**Nesrin Hanım,** acı acı **güldü.**" (W-EA16B4A-0489-620)

237 (55). "**Kadın,** içten içe **güldü.**" (W-UA16B2A-0482-638)

238 (56). "**Hatice** önce **güldü.**" (W-QA16B5A-0175-1059)

239 (57). "**Fatıma güldü.**" (W-UI22E1B-2914-901)

240 (58). "**Hatice Nine güldü.**" (W-UA16B2A-1248-1301)

241 (59). "**Kız güldü.**" (W-SA16B1A-0309-855)

242 (60). "**Aydan** gene **güldü.**" (W-OA16B4A-0049-606)

243 (61). "**Yelda güldü.**" (W-RA16B2A-3329-829)

244 (62). "**Sırma güldü.**" (W-GA16B1A-1929-1028)

245 (63). "**Nermin güldü.**" (W-DA16B4A-0082-333)

246 (64). "**Kübra güldü**," (W-VA16B4A-1030-1429)

247 (65). "**Genç kız güldü**," (W-HA16B1A-0367-770)

248 (66). "**Ayten**, şipşirin, **güldü**," (W-FI09C3A-1292-1284)

249 (67). "**Kız** neşeyle **güldü**," (W-RA16B2A-3329-831)

250 (68). "**Kadın** manalı bir şekilde **güldü**," (W-UA16B2A-0482-637)

251 (69). "**Yelda** bu kez gerçekten **güldü**," (W-RA16B2A-3329-830)

252 (70). "**Sevinç Hanım güldü**," (W-MA16B1A-0730-425)

253 (71). "**Kübra** dalga geçti **güldü**," (W-XI45F1D-4818-646)

254 (72). "Bu sefer de **Nermin güldü**," (W-DA16B4A-0082-339)

255 (73). "**Kadın güldü**," (W-OA16B4A-0167-1091)

256 (74). "**Melek** rahatlayıp **güldü**," (W-NA16B4A-1437-1203)

257 (75). "**Zühal güldü**," (W-TI19E1A-4012-736)

258 (76). "**Kadın** acı acı **güldü**," (W-UA16B2A-0482-631)

259 (77). "**Hayrünnisa Hanım,** olgun bir gülümseyişle **güldü**," (W-ED37C3A-0401-732)

260 (78). "**Sibel** ağzını kapatarak **güldü**," (W-VI19E1A-3997-750)

261 (79). "**Cansu**, kahkahalarla **güldü**," (W-RA16B1A-0788-364)

262 (80). "**Peren güldü**," (W-SA16B2A-1196-1376)

263 (81). "**Aydan** dayanamayıp gene **güldü**," (W-OA16B4A-0049-604)

264 (82). "**Emeti Teyze güldü**," (W-GA16B1A-0732-414)

265 (83). "**Selda güldü**," (W-ED37C3A-0401-731)

266 (84). "**Ayça**, kendisini tutamayıp **güldü**," (W-IA16B2A-0762-389)

Öznesi Canlı > Çocuk

267 (1). "**Çocuklar** arka güverteye çıkmış kahkahalarla **gülüyor,"** (W-SA16B2A-0738-233)

268 (2). "…**çocuk gülüyor…"** (W-ZI45E1C-5072-349)

269 (3). "**Çocuklar** konuşmalarımızı dinliyor, **gülüyor**," (W-RG37F1B-2934-530)

270 (4). "**Gülüyor çocuklar."** (W-LA16B4A-0687-15)

271 (5). "…**bebek** sürekli **gülüyor."** (W-CI37C3A-0469-402)

272 (6). "**Çocuklar** çok **gülmüş**…" (W-PI13C4A-1531-88)

273 (7). "**Çocuk güldü**." (W-CA16B2A-1317-1258)

274 (8). "**Çocuk güldü**." (W-CA16B3A-2682-935)

Öznesi Cansız > Kavram > Meslek

275 (1). "**Bekçi gülüyor."** (W-RA16B4A-1265-821)

276 (2). “**Bekçi güldü.”** (W-FA16B1A-0390-757(

277 (3). “**Profesör** masaya tutunarak doğrulurken hem **gülüyor** hem de, "Demek üç soru…” (W-OA16B4A-0119-853)

278 (4). “**Usta,** çocuğun arkasından bakıp **gülüyor.”** (W-NA16B3A-0661-273)

279 (5). “**Hasta** Ağlıyor, Doktor **gülüyor.”** (W-MA16B1A-0689-9)

280 (6). “**Büyükelçi** durmadan **gülüyor…”** (W-OA16B4A-0119-855)

281 (7). “**Büyükelçi** kurnaz kurnaz **gülecek**,” (W-OA16B4A-0119-100)

282 (8). “**Komutan** göz kırpıp **gülmüş**.” (W-DI09C1A-0895-14)

283 (9). “**Usta gülmüş**.” (W-TA16B2A-1200-111)

284 (10). “…**müfettiş** çok gülmüş, **öğretmen** de **gülmüş**.” (W-SC03A2A-1306-98)

285 (11). “**Güldü Hoca.”** (W-VA16B2A-0561-71)

286 (12). “**Ustası** bıyık altından **güldü.”** (W-OA16B3A-1289-1287)

287 (13). “**Muhtar güldü.”** (W-SA16B1A-0671-495)

288 (14). “**Sayın Başbakan** bu fikrime **güldü.”** (W-ME39C5A-0196-1003)

289 (15). “**Yazar** acı acı **güldü.”** (W-UA16B3A-1132-1411)

290 (16). “**Büyükelçi güldü.”** (W-OA16B4A-0119-1364)

291 (17). “**Profesör Rüçhan**, hain hain **güldü.”** (W-IA16B2A-0762-393)

292 (18). “**Paşa güldü.”** (W-VA16B3A-1038-1426)

293 (19). “**Kasap güldü.”** (W-HA16B2A-1934-1014)

294 (20). “**Misafir**, kısık kısık **güldü.”** (W-JA16B3A-0796-356)

295 (21). “Rıfkı Usta güldü.” (W-CA16B1A-1916-1046)

296 (22). “**Polis,** alaycı bir ifadeyle **güldü.”** (W-LA16B1A-1376-1229)

297 (23). “**Usta Barba güldü.”** (W-OA16B1A-0509-587)

298 (24). “**Muhtar güldü.”** (W-OI22E1B-2908-916)

299 (25). “**Öğretmenimiz** de **güldü.”** (W-VI19E1A-3997-751)

300 (26). “**Pâdişah güldü.”** (W-PI42E1B-2938-884)

301 (27). "**Komiser yardımcısı** acı acı **güldü."** (W-SA16B1A-0671-492)

302 (28). "**Muhtar** sinsi sinsi **güldü."** (W-HA16B2A-0031-851)

303 (29). "**Balıkçı güldü."** (W-VI19E1A-4028-727)

304 (30). "**Pehlivan** içtenlikle **güldü."** (W-RA16B3A-1134-1400)

305 (31). "**Şoför** de **güldü."** (W-KA16B1A-0700-467)

306 (32). "**Öğretmen** kızmadı, aksine **güldü."** (W-FI09C2A-0715-440)

307 (33). "**Doktor güldü."** (W-HA16B2A-1934-1013)

308 (34). "**Müdür yardımcısı** bile **güldü."** (W-KA16B1A-0705-457)

309 (35). "**Doktor** bu kez kahkahayla **güldü."** (W-VI19E1A-4001-744)

310 (36). "**Balıkçı** güldü; ama çok **güldü."** (W-VI19E1A-4028-726)

311 (37). "**Profesör güldü."** (W-OA16B4A-0119-1360)

312 (38). "Ne istersen verilecektir! **Vezir güldü."** (W-MG24D1B-2298-993)

313 (39). "**Kasap güldü."** (W-NA16B4A-1437-1201)

314 (40). "**Teğmen güldü."** (W-RA16B2A-3329-826)

1.17.1.2. Bulgular

TDK *Güncel Türkçe Sözlük gül-* fiilini üç temel anlam olmak üzere üç maddede toplamıştır.

gül- fiili geçişsiz bir fiildir. Bu fiille kurulan tüm cümlelerde belirleyici unsur olarak bir özne ve nesne olması zorunlu değildir.

TUD'a göre gül- fiili üç temel zaman (gülüyor, güldü, gülecek, gülmüş, güler) üzerinden sorgulandığında, TUD *güldü* sorgusu için dizilim sonuçları 1456, TUD *gülecek* sorgusu için dizilim sonuçları 109, TUD *güler* sorgusu için dizilim sonuçları 1882, TUD *gülüyor* sorgusu için dizilim sonuçları 925, TUD *gülmüş* sorgusu için dizilim sonuçları 131 cümle ile özne sınırlıkları belirlenmiştir.

Söz konusu fiil, özne sınırlamasına göre canlılar kategorisinde "*canlı-erkek, canlı-topluluk, canlı-belirsiz, canlı-çocuk ve canlı-kadın* "olmak üzere ayrılırken, cansız kategori de ise "*cansız-kavram > meslek"* olmak üzere iki grupta ayrışır. Söz konusu fiilde canlı kategorisinde "hayvan" ile cansız kategoride "nesne" örneklerine rastlanılmamıştır. Bu

durumu fiili kılınış olarak ele aldığımızda kesintisiz- sürekli ve bir oluş fiili olduğundan dolayı nesne kategorisinde değerlendirilmemesi

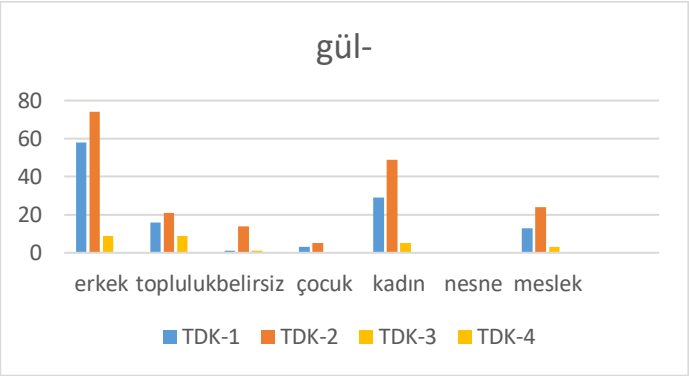

Şekil 2. 17. gül-

Şekil 17'de yer alan bilgilere göre *gül-* fiili en fazla *erkek-özne* ile kullanıldığı görülmektedir. *Erkek-özne* kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 3, 6, 7, 8, 14, 15, 16, 22, 24, 25, 32, 34, 36, 38, 40, 42, 44, 46, 49, 56, 58, 62, 63, 72, 75, 84, 87, 94, 96, 97, 102, 103, 107, 108, 109, 117. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 2, 4, 5, 10, 11, 17, 18, 19, 20, 21, 23, 25, 26, 27, 28, 30, 33, 37, 41, 43, 45, 47, 50, 51, 53, 54, 55, 57, 59, 60, 61, 64, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 73, 74, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 85, 86, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 95, 98, 100, 101, 104, 105, 106, 111, 112, 113, 114, 116, 119, 120, 121, 122. Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen örnekleri:9 ,12, 13, 31, 35, 48, 65, 110 ,115.

Topluluk-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 7, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 25, 33, 37, 39, 40, 43. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 6, 12, 13, 19, 23, 24, 26, 27, 28, 29, 30, 36, 41, 42, 44, 45, 50, 51. Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 5, 8, 10, 18, 21, 22, 31, 35, 48.

Belirsiz-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen tek bir örneği (2), sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen tek bir örneği (1) olduğu görülürken sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 3, 4, 5, 6.

Çocuk-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 3, 5. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 2, 4, 6, 7, 8. Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Kadın-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri:3, 4, 5, 6, 7, 10, 11, 13, 14, 17, 20, 25, 26, 27, 28, 34, 37, 38, 41, 51, 54, 67, 69, 76, 77, 79, 81, 84. Sözlüğün

ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 8, 12, 15, 16, 19, 21, 22, 23, 24, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 36, 39, 40, 42, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 52, 53, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 70, 72, 73, 74, 75, 80, 82, 83. Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 9, 18, 43, 68, 71.

Meslek-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekler: 5, 6, 7, 10, 15, 17, 27, 28, 30, 32, 35, 36, 37. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 8, 9, 11, 13, 14, 16, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 29, 31, 33, 34, 38, 39, 40. Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 4, 12, 22.

gül- fiili özne sınırlamasında *erkek-öznede* diğer öznelere oranla daha fazla örnek veriye ulaşılmıştır. Söz konusu fiil, *TDK* Güncel Sözlük'ün verdiği üç anlam ile eşleştirildiğinde sonuç olarak sözlüğün 1. ve 2. anlamlarının daha sık kullanıldığı görülmektedir. Sözlüğün 3. anlamının ise daha az tercih edildiğini söyleyebiliriz.

1.17.1.3. Değerlendirme

Toplam 314 cümleden TDK'de belirtilen 3 anlama göre dağılım nedir?

Derlemden elde edilen cümlelerden hareketle *gül-* fiilinin 'insan, hoşuna veya tuhafına giden olaylar, durumlar karşısında duygusunu açığa vurmak' anlamı söz konusu olduğunda, fiilin genellikle canlı özne (erkek, topluluk, belirsiz, çocuk ve kadın) gerektirdiği ve fiilin "kıs kıs, ince ince, salak salak sağına soluna, kıkır kıkır, sinirli sinirli, gevrek gevrek, acı acı, derinden derinden, alaylı alaylı, katıla katıla, uzun uzun, sıkıla sıkıla, pis pis, kurnaz kurnaz, kısık kısık, sinsi sinsi, dizlerine vura vura, buruk buruk, hain hain, ufak ufak" gibi anlamı güçlendirmek amacıyla aynı kelimelerin tekrarıyla oluşan sözcük grupları ile birlikte kullanımının sıklıkla yer aldığını söyleyebiliriz. Çoğu zaman ise "kahkahayla, kahkahalarla" gibi fiilin durumunu belirten sözcüklükler ile kullanıldığını da görüyoruz. Bu kullanımlarda fiilin özellikle "yüksek sesle gülme" anlamının karşılığı olan "kahkaha" sözcüğüyle eşdizimli olarak yer aldığını söyleyebiliriz.

gül- fiiline özne türleri üzerinden değerlendirme yaptığımızda örneğin: Öznesi Canlı > Erkek: Değerlendirilen 122 cümlede "bıyık altından, bıyık burup, gevrek gevrek, katıla katıla, gürültüyle vb." erkeklerin dünyasına uygun ifadelerin olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Öznesi Canlı > Kadın: "ağzını kapatarak, dayanamayıp, kendisini tutamayıp, gerçekten, içten içe" kadınların, erkeklerden ziyade toplumda arka planda olduğu bu sebeple bastırılmış duygular içerisinde gülme eylemini gerçekleştirdiği görülmektedir. Öznesi Canlı > Topluluk: Burada ise "kahkaha" sözcüğü ile sıklıkla bir araya geldiğini görüyoruz. Öznesi Canlı > Meslek: Meslek gruplarının alt birimde yine erkek özneye denk düştüğü görülmekle birlikte

“bıyık altından, hain hain, alaycı bir ifadeyle, kurnaz kurnaz, sinsi sinsi, acı acı vb.” bu sözcüklerin “büyükelçi, komiser, polis, muhtar” gibi üst düzey meslek kavramları ile sıklıkla kullanıldığını belirtebiliriz. Her meslek konum göstergesi olarak kendi prestijlerini kullanıyor diyebiliriz.

Her sözdizimsel öge kullanım sıklığıyla beraber farklı içeriklerle doyma noktasına ulaşır. Derlemdeki örneklerden hareketle *gül-* fiilinin TDK’deki 1. anlam ile doyma noktasına ulaştığı, ilaveten toplamda incelenen 314 örnek cümle içeresinde 122 cümleye ek olarak meslek grupları da göz önüne alındığında (40 cümle), TDK’nin “genellikle sesli bir biçimde duygusunu açığa vurmak” anlamını en iyi temsil eden özne, *erkek-özne* olduğu açıkça görülmektedir. “Kahkaha” kavramı ise topluluk özne kategorisi içerisinde kendine yer bulmuştur.

1.17.2. Baskılı Metinlerdeki Örnekler

1. “**Amcam güldü**: Bu uzun bir mesela.” (Kocagöz, Bir Şehrin İki Kapısı, s.17)

2. “Artık bayramların hesabını da şaşırdık. **İsmail** alayla **güldü**.” (Kocagöz, Bir Şehrin İki Kapısı, s.32)

3. “**Ömer güldü**: Alay ediyorsun...” (Kocagöz, Bir Şehrin İki Kapısı, s.38-39)

4. “**Lutfullah Efendi**: Kütüphaneyi helvacılara sattı da şimdi kumara mı başladı? diye mânalı mânalı **güldü.**” (Kocagöz, Bir Şehrin İki Kapısı, s.57)

5. “**Bekir güldü**.” (Kocagöz, Bir Şehrin İki Kapısı, s.87)

6. “**İsmail güldü**.” (Kocagöz, Bir Şehrin İki Kapısı, s.66)

7. “-Ha! Diye **güldü Sıtkı**, bunu anlamayacak ne var? (Kocagöz, Bir Şehrin İki Kapısı, s.144)

8. “**Ahmet Cemil** refikinin Şişli’ye kadar sahra havasını bulmayacağına **güldü** fakat muhalefet etmek de istemedi.” (Uşaklıgil, Mai ve Siyah, s.122)

9. “Ahmed Şevki Efendi limonatayı içmedi, **Ahmet Cemil güldü**.” (Uşaklıgil, Mai ve Siyah, s.125)

10. “**Süreyya** karşıda Büyükdere Rıhtımı önünde durarak dere gibi sahilin bütün binalarını aguş-ı inikasına almış denizden başını çevirip bakarak **güldü**.” (Rauf, Eylül, s.99)

11. “**Süreyya** yeniden güldü.” (Rauf, Eylül, s. 224)

12. “Hızlı söylemiş olacağım ki **ötekiler** de duymuşlar. Onların da yüzleri **güldü**.” (A. Rasim, Falaka, s.46)

13. "Etrafına **altı kişi oturmuş**, kulaklarına lâstik borular takmış, bir şeyler dinliyorlar ve kâh **gülüyorlar**, kâh şaşırıyorlar." (Halid, Deli, s.92)

14. "**Dükkancı** kahkaların ardını kesmez..Bir hayli daha **güler**.." (Gürpınar, Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç, s.131)

15. "**Suat** bir sene Monom Lescaut'ye el sürmediğini söyleyerek **gülüyor**." (Rauf, Eylül, s.121)

16. "**Suat** ona bakarak taaccüple **güldü**." (Rauf, Eylül, s.262)

1. 18. iç-[42]

1. (*-i*) bir sıvıyı ağza alıp yutmak.

"Bir oluktan buz gibi bir su içtik." - Sait Faik Abasıyanık

2. (*-i*) sigara, nargile vb.nin dumanını içe çekmek.

"Evinden, pek seyrek zamanlarda içtiği nargilesini istedi." - Halide Edip Adıvar

3. (*nsz.*) içki kullanmak.

"O akşam saat ikiye kadar içtiler." - Ömer Seyfettin

1.18.1. TUD'dan Derlenen Örnek Cümleler

Özne Türlerine Göre

Öznesi Canlı > Erkek

1. "**Abuzer** çayından birkaç yudum **içti**." (W-EA16B2A-1563-287)

2. "**Ağabeyim** hep sarhoştu... Ölünceye kadar **içti** ve öldü." (W-PG09C2A-0071-87)

3. "Şişeyi uzatır, **AHMET içer**." (W-DA14B1A-1672-501)

4. "**Cenk** içki **içer**." (W-UA16B4A-0695-141)

5. "**Bunalımda olan erkekler** içki **içer**." (W-TE36E1B-3354-334)

6. "**Erkekler içer** de kadına gelince kıyamet kopar." (W-KA16B4A-0121-625)

7. "**Kemal** çok **içer**. İlyas'la her gece kafayı çekip" (W-NG09C3A-0416-279)

8. "Hadi **bu herif** çayını **içer,** gider." (W-PA16B2A-1422-587)

9. "Midem bulanıyor. **Abbas** rakıyı **içer**." (W-MA14B3A-1812-469)

10. "**Adam** kahvesini biraz **içer**." (W-VA14B1A-1600-520)

[42] https://sozluk.gov.tr/ 28.08.2024

11. "**Doğan Beyin** çayı kalsın, belki **içer**." (W-DA16B3A-1494-568)

12. "**Serkan öküzü** yine hayvan gibi **içmiş**." (W-SI45F1D-4710-79)

13. "**Abbas** bir dikişte suyu **içmiş**." (W-CA16B4A-0734-42)

14. "**Aykut**, Falcı Madam'ın sunduğu kahveyi **içmiş**." (W-FA16B3A-0393-89)

15. "**Yaşar** zaten bizi beklerken **içmiş**." (W-PG09C3A-0021-156)

16. "**Babası içmiş**, hırpalıyordu annesini." (W-EA16B1A-0856-15)

17. "**Enis Bey** oturduğunuzdan beri **içiyor."** (W-PA16B4A-0511-150)

18. "**Babam** içki **içiyor**. bize bakmıyor, anneme kötü davranıyor." (W-JI09C1A-0558-132)

19. "**Arkamdaki adam** kahve **içiyor**." (W-SA16B1A-1488-422)

20. "sigara içiyor musun? **Dedem** çok **içiyor**." (W-JA16B2A-1738-376)

21. "**Yusuf** viskisini **içiyor**." (W-QA16B1A-0713-86)

22. "**Sayın Amca**, hem alkollü içkiler **içiyor** ve …" (W-NA16B3A-1752-371)

23."**Adamın biri** arkadaşlarıyla **içiyor**." (W-VI45F1D-4708-190)

24. "**Umut** birkaç bardak çay **içiyor**." (W-UA16B2A-1041-491)

25."**Yusuf** ayranını bir dikişte **içiyor**." (W-HA16B1A-0367-223)

26."**elektrikçisi İbrahim Bey**, sarma tütün **içiyor**." (W-NI09C3A-0034-231)

27. "**Herifler** kasa kasa votka **içiyor**." (W-FA14B1A-2669-317)

28. "**köşede oturan Seyit Ali,** cıgara **içiyor**." (W-MA14B3A-1812-362)

29."**Adam** efendi efendi kahvesini **içiyor**." (W-TA14B1A-1591-398)

30. "acıdım. **İsmail Efendi** kahvede nargile **içiyor**." (W-TA14B1A-1589-400)

31. "**Bizim Selahattin Ağbi** de **içti**. (W-EE09C3A-3304-210)

32. "**Adam** ezildi, büzüldü, terledi. Sigarasını **içti**. (W-MA16B1A-0689-100)

33. "**babası** sonunda bir de puro **içti**. (W-IA16B2A-0762-74)

34. "**Oğlum** dışarı çıktı. Sigara **içecek**, belki de ağlayacak." (W-JA16B4A-0875-64)

35. "çok farklıdır. **Selâhattin Bey** sürekli **içer**." (W-JD02A1A-0443-266)

36. "**Adamcağız** gelir toplantılara, çayını **içer**, bisküvisini yer." (W-NI09C3A-1445-584)

37. "Abbas'a şalgam suyu dolduruyorlar, **içiyor Abbas**, gözü ocakta kızaran şişlerde." (W-MA14B3A-1812-365)

38. "**Arif** karşıma oturmuş sigara **içiyor**. "(W-JA16B4A-0875-40)

39. "**babam** da sigara **içiyor.**" (W-IA16B2A-0762-79)

Öznesi Canlı > Kadın

(40) 1. "…**oturan kadın** mısır yedi. Şarap **içti."** (W-HA16B1A-1341-333)

(41) 2. "**Burcu** çorbasını huysuzlanmadan **içti**." (W-GA16B1A-0732-80)

(42) 3. "**Kadın** bir yudum su **içmiş**." (W-GA16B4A-0044-80)

(43) 4. "**Emine hanım** konyak **içmiş**." (W-RG42E1B-2925-123)

(44) 5. "**Cemile Hanım** limonatasını **içmiş**." (W-QA16B4A-0155-178)

(45) 6. "**Nejla** ise inadına çok **içiyor**." (W-FA16B1A-1170-470)

(46) 7. "**Kadın** rakıyı "sek" **içiyor**." (W-IA15B3A-0555-139)

(47) 8. "**Bizim kızlar** yiyor, **içiyor**." (W-VI45F1D-4061-214)

(48) 9. "**Kadın karakter** hem sigara **içiyor** hem de…" (W-RE36E1B-3293-265)

(49) 10. "**Sevinç Hanım** kalkmış, çayını **içiyor**." (W-GA16B1A-0732-84)

(50) 11. "**Sevinç** avuçlarıyla çeşmeden su **içiyor**." (W-PA16B4A-0877-33)

(51) 12. "hamburger yiyor Handan. **Behiye** çay **içiyor**." (W-OA16B3A-0033-240)

(52) 13. "yerde aynı şekilde **Esra** çayını **içiyor.**" (W-HA16B4A-0979-10)

(53) 14. "**Behiye** onu seyrediyor; su **içiyor.**" (W-OA16B3A-0033-242)

(54) 15. "Sonra içki içiyoruz. Çok **içiyor Eyşan."** (W-EA16B2A-0684-92)

(55) 16. "**sarışın bir kadın** rakı **içiyor.**" (W-MA15B1A-1726-386)

(56) 17. "**Ayla** ona uğruyor, bir çay **içiyor.**" (W-PA16B4A-0162-396)

(57) 18. "kulübüne gittik. **Tülay** ablam çok **içti**." (W-SE09C3A-0408-177)

(58) 19. "**Annem** o suyu kana kana **içti**." (W-RG09C4A-1169-377)

(59) 20. "çocuklar mıyız?" **Tuna,** şarabı şişeden **içiyor.**" (W-DA16B4A-0384-218)

(60) 21. "**Kızcağız** durmadan sigara **içiyor.**" (W-MI09C4A-3351-250)

(61) 22. "**Annem** de babam da sigara **içiyor.**" (W-IA16B2A-0762-79)

Öznesi Canlı > Topluluk

(62) 1. "**Herkes** yedi, **içti**, dans etti." (W-UA16B4A-1185-372)

(63) 2. "**herkes** oturuyor ve bir şeyler **içiyor**." (W-NA16B3A-1752-373)

(64) 3. "…çaresi yok hemşehrim, **herkes içer**. " (W-KA16B1A-0546-192)

(65) 4. "**Bizim kuşak** sigara **içer**." (W-LA16B1A-1376-595)

(66) 5. "Cumartesi geceleri **Macarlar** çok **içer**." (W-JI41C3A-1509-557)

(67) 6. "**Herkes** biraz **içiyor**." (W-FI37C2A-1497-418)

(68) 7. "Neyse ki **herkes** dışarda **içiyor** sigarasını." (W-NA16B3A-1752-370)

(69) 8. "**Avustralya Yerlileri** Sürekli İçki **içiyor**." (W-SE36E1B-3294-2)

(70) 9. "**sakallı Özbekler**, tütün sarıyor, çay **içiyor**." (W-CG37C2A-0878-32)

(71) 10. "Neyse kahveler ikram edildi, **konuklar içiyor."** (W-VI44F1D-5120-148)

(72) 11. "**İnançlı Müslümanlar** bu taslardan su **içiyor**." (W-NE41C3A-1031-492)

(73) 12. "**Herkes** bol bol yiyip **içiyor**, gün ağarana dek sürüyor düğün." (W-TA16B2A-0325-267)

(74) 13. "**Halk** dua edeceğine şarap **içiyor,** eğleniyor," (W-GI39C2A-1928-356)

(75) 14. "**İnsanlar** keyiflenmek için **içer,** ben ağlamak için!" (W-SE09C3A-0408-283)

(76) 15. "**Arkadaşlarımın hepsi** içki de **içer,** sigara da." (W-ND36C2A-3363-329)

(77) 16. "Ve **yolcular** iniyorlar. Sigara içenler **içiyor**, hava alıyorlar" (W-TE36E1B-3354-249)

(78) 17. "**millet** buraya çıkıp sigara **içiyor**." (W-WI45F1D-4817-169)

(79) 18. "sofra kuruluyor, **herkes** karşısında yiyor, **içiyor**," (W-FD36C4A-0341-237)

(80) 19. "**Hemen hepsi** sürekli **içiyor** ama çoğu sarhoş olmuyor." (W-EI22C4A-0864-47)

Öznesi Cansız > Kavram > Meslek

(81) 1. "**Şoför** sigara **içti**." (W-FA16B3A-0080-61)

(82) 2. "**Profesör** bir kahve daha **içti**." (W-UA16B2A-0398-183)

(83) 3. "**Polisler** otelde koltuğa oturmuş sigara **içiyor**." (W-NA16B4A-1437-427)

(84) 4. "**Müdür ve birkaç öğretmen** sigara **içiyor**." (W-IH09C2A-0650-109)

(85) 5. "**Doktor** misafirlerle, likör, votka **içiyor**." (W-HA16B4A-0979-9)

(86) 6. "**Bir asker** çay **içiyor**." (W-IA16B1A-0094-14)

(87) 7. "**Piyanist** konyağından bir yudum **içti**." (W-FA16B1A-0390-185)

(88) 8. "**Yüzbaşı** coştukça **içti**, içtikçe coştu." (W-KA16B4A-0121-364)

(89) 9. "**Başkan** kadehini kaldırıp bir yudum **içer**." (W-EA14B1A-1616-517)

(90) 10. "Dikkat ettiysen **Kaptan** da içiyor." (W-PA16B4A-0511-151)

(91) 11. "Gülüşmeler. **Şoför** şalgam **içiyor**." (W-MA14B3A-1812-364)

Öznesi Canlı > Belirsiz

(92) 1. "**Kimi** içki **içer**, böyle zamanlarda kimi ağlar." (W-DA16B2A-0639-159)

(93) 2. "kitap okuyor, **kimi** Türk kahvesi **içiyor**." (W-OA16B4A-0119-463)

(94) 3. "**Bazısı** sigara **içer**. Bazısı ağlar," (W-KG24D1B-2234-446)

(95) 4. "Kimi sigarasını yakmış, **kimi** su **içiyor**." (W-RA16B3A-0257-327)

(96) 5. "**Misafirimiz** Türk kahvesi **içer**." (W-SI22C4A-0822-106)

(97) 6. "**İki kardeş** burada hem içki **içiyor**." (W-OE39C2A-0608-116)

(98) 7. "televizyon seyrediyor, **kimi** çayını **içiyor**, kimi gazete okuyor." (W-CE09C3A-0382-220)

(99) 8. "**Benim arkadaşlarımdan bazıları** bira **içiyor**." (W-QA16B1A-1731-384)

(100) 9. "**Kimi** kola **içe**r, kimi ayran, kimi meyve suyu." (W-RC01A3A-0696-139)

Öznesi Canlı > Hayvan

(101) 1. "**Kedi** yer, **içer**, yatar, uyur, doğurur." (W-ED02A1B-3661-310)

(102) 2. "**Koyun ve keçiler** su **içmiş**." (W-MA16B3A-1550-181)

(103) 3. "Şimdi balıkların ışıltısına bulanan sudan **içiyor kertenkele**." (W-IA16B1A-0094-15)

(104) 4. "**üç geyik, biri** ırmaktan su **içiyor**." (W-KA36B2A-0085-48)

(105) 5. "Denizden su **içiyor karıncalar**." (W-HA16B2A-0077-75)

(106) 6. "**Hayvanlar** yalaktan kana kana su **içti**." (W-OI22E1B-2908-233)

Öznesi Canlı > Çocuk

(107) 1. "Sütü **çocuklar içer**." (W-KA16B0A-0118-634)

(108) 2. "**Bir çocuk** gazoz **içiyor**." (W-NA16B1A-0753-80)

(109) 3. "ve su istedi. Amma su **içiyor bu çocuk**, hasta mı olacak" (W-IA16B3A-0300-285)

1.18.1.2. Bulgular

TDK Güncel Türkçe Sözlük iç- fiili üç temel anlam, bir mecaz anlam olmak üzere dört madde başında toplamıştır. Ancak çalışmanın sınırlılıkları gereği fiilin mecaz anlamı araştırmaya dahil edilmemiştir.

iç- fiili geçişli bir fiildir. Bu fiille kurulan tüm cümlelerde belirleyici unsur olarak bir özne ve nesne olması zorunludur.

iç- fiili kılınış kategorisine göre incelendiğinde Vendler'in *edimler* kategorisinde yer alır. Fiil, belirli bir süreçte devam eden bir eylemi ifade eder ancak bitiş noktasına odaklanmaz. Eylem, devamlılık gösterir. Bu bağlamda fiil durağan değildir, süreklidir ve dinamiktir.

TUD'a göre *iç-* fiilli beş temel zaman (içiyor, içti, içecek, içmiş, içer) üzerinden sorgulandığında, TUD *içiyor* sorgusu için dizilim sonuçları 497, TUD *içti* sorgusu için dizilim sonuçları 395, TUD *içecek* sorgusu için dizilim sonuçları 647, TUD *içmiş* sorgusu için dizilim sonuçları 232, TUD *içer* sorgusu için dizilim sonuçları 669 cümle ile özne sınırlılıkları belirlenmiştir.

Söz konusu fiil, özne sınırlamasına göre canlılar kategorisinde "canlı-erkek, canlı-kadın, canlı-topluluk, canlı-belirsiz, canlı-çocuk ve canlı-hayvan" olmak üzere ayrılırken, cansız kategori de "cansız-kavram > meslek" olmak üzere iki grupta ayrışır.

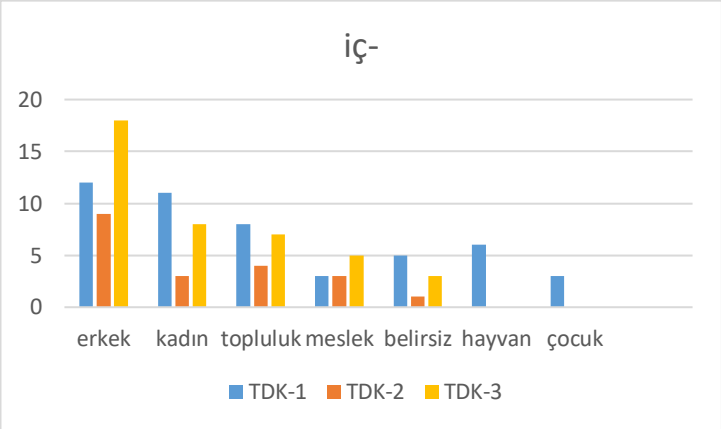

Şekil 2. 18. iç-

Şekil 18'de yer alan bilgilere göre *iç-* fiilinin en fazla *erkek-özne* ile birlikte kullanıldığını görmekteyiz. *Erkek-özne* kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 8, 10, 11, 13, 14, 19, 24, 25, 29, 36, 37. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 20, 26, 28, 30, 32, 33, 34, 38, 39. Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 2, 3, 4, 5, 6, 7, 12, 15, 16, 17, 18, 21, 23, 23, 27, 31, 35.

Kadın-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 2, 3, 5, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 17, 19. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 9, 21, 23. Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 4, 6, 7, 15, 16, 18, 20.

Topluluk-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 6, 9, 10, 11, 18. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 4, 7, 16, 17. Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 5, 8, 12, 13, 14, 15, 19.

Meslek-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 2, 6, 11. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 3, 4. Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 5, 7, 8, 9, 10.

Belirsiz-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 2, 4, 5, 7, 9. Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 6, 8. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen tek bir örneği (3) olduğu görülmektedir.

Hayvan-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 4, 5, 6. Sözlüğün ikinci ve üçüncü anlamıyla eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Çocuk-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri:1, 2, 3. Sözlüğün ikinci ve üçüncü anlamıyla eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

iç- fiili özne sınırlamasında *erkek-özne* kategorisinde diğer öznelere oranla daha fazla örnek veriye ulaşılmıştır. Söz konusu fiil, *TDK Güncel Türkçe Sözlük*'ün verdiği üç anlam ile eşleştirildiğinde sonuç olarak *öznesi canlı > çocuk* ve *öznesi canlı > hayvan* olduğunda fiilin birincil anlamını doğrudan verdiği görülmektedir. Fiilin sözlükteki üçüncü anlamı ise *öznesi canlı > erkek* ile doyum noktasına ulaşmıştır.

1.18.1.3. Değerlendirme

Toplam 109 cümleden TDK'de belirtilen 3 anlama göre dağılım nedir?

Derlemden elde edilen cümlelerden hareketle *iç-* fiilinin 'bir sıvıyı ağza alıp yutmak' anlamı söz konusu olduğunda, fiilin genellikle canlı özne (erkek, kadın, topluluk, belirsiz, çocuk ve hayvan) gerektirdiği; cansız kategoride ise öznesi cansız > kavram > meslek olduğu görülür.

iç- fiiline özne türleri üzerinden değerlendirme yaptığımızda örneğin: Öznesi Canlı > Erkek: Değerlendirilen 39 cümlede genel olarak fiilin sözlükteki üçüncü 'içki kullanmak' anlamı ile daha fazla kullanımı mevcuttur. *İç-* fiilinin *içki iç-* eyleminin erkek özneler ile sık kullanımı birçok kültürde gözlenen bir durumdur. Bu durumun ilk sebebi kültüreler normalardır. Erkek bireylerin toplumda daha özgür olmaları, sosyal ortamlarda daha fazla zaman geçirmesi vb. gibi durumlarla birlikte erkek öznelerin içki tüketiminin daha yaygın olduğu görülür. Öznesi Canlı > Kadın: Değerlendirilen 22 cümlede genel olarak fiilin 'çay ve su' gibi sıvı gıdaların daha yaygın olduğunu söyleyebiliriz. Buna göre erkek ve kadın bireylerin arasındaki toplumsal cinsiyet rollerinin ayrımı en önemli faktördür.

Derlenen örnek cümlelerde fiilin 'sigara, nargile vb.nin dumanını içe çekme' anlamı söz konusu olduğunda 'sigara' sözcüğü ile örüntü oluşturması beklenen nihai sonuçtur. Bu anlamın yine erkek özne ile birlikte kullanımı daha fazla olduğu görülür. Bununla birlikte erkek bireylerin *iç-* eylemi söz konusu olduğunda *alkol* vb. ögelerin yanı sıra *tütün* gibi bağımlılık sağlayan olumsuz alışkanlıklara karşı daha fazla eğilim gösterdiklerini söylenebilir. Buna ek olarak *kadın, topluluk* ve *meslek* özne gruplarıyla da söz konusu alışkanlıkların kullanımı da mevcuttur.

iç- fiili canlılar için biyolojik bir ihtiyaçtır. Bunun temel anlamını ifade eden özne grupları ise öncelikle *hayvan özne* olmakla birlikte *çocuk özne*dir. Çocukların gelişim

süreçlerinde *süt* ve *su* gibi temel sıvı gıdalara ihtiyaç duymaları en önemli faktördür. Bu durum aslında tüm canlıların en temel sıvı besin kaynağı olmasıyla ilişkilendirilmektedir. Bunu en iyi yansıtan özne grupları ise *hayvan özne ile çocuk özne*dir. Her iki özne gruplarında fiilin birincil anlamının dışında kullanımı söz konusu değildir.

iç- fiili Vendler'in kılınış kategorisinde incelendiğinde *edimler* kategorisinde yer alır. *Edimler,* dinamik olayları içerir. Hareketlerde süreklilik ön plana çıkar. Buna ek olarak kesin bir zaman dilimine işaret etmez. Bir bitiş noktasına odaklanmaz. Ancak bu aşamada Vendler'in *koş-* eyleminde verdiği *'John koşuyor'* ile *'John bir mil koşuyor.'* örneğini hatırlamakta fayda var. Söz konusu durum *iç-* eylemi için de söylenebilir. "**Abuzer** çayından birkaç yudum **içti**.", "**Başkan** kadehini kaldırıp bir yudum **içer**." ile "**Kadın** bir yudum su **içmiş**." örneklerinde görüldüğü üzere *iç-* eylemi *koş-* eyleminde olduğu gibi fiillerin homojen bir biçimde devamlılığı eylemin bütüncül yapısıyla uyuşmaz. Eylemin doğal olarak bir erişme noktasına hedeflenir. Bu *iç-* fiilinde *bir yudum* ifadesine karşılık gelir. *İç-* fiili buna göre tamamlanmış bir eylemi ve bir bitimi (bir yudum su veya çay vb. gibi içilmesi) ifade eder.

1.18.2. Baskılı Metinlerdeki Örnekler

1. "Süt getirtti. Kana kana içtiler. **Kayakçıların her biri** iki üç, adamın içtiğini birden **içtiler**." (Efendi, Felatun Bey ve Rakım Efendi, s.103)

2. "Mesela **o zayıf, patlak gözlü, tembel, yorgun adam**...İskelenin dar yolu kenarında sette oturmuş cigara **içiyor**." (Abasıyanık, Son Kuşlar, s.18)

3. "**Ahmed Cemil** dinleyenlerin muhabbetine emin olan bir natuk itimanıyla mütebessim dudaklarını fincana uzattı, sözünde devamda mahsus gecikiyormuşçasına kahvesinden bir yudum **içti**, sonra dedi ki" (Uşaklıgil, Mai ve Siyah, s.11)

4. "Ne olacak, **aygır gibi kediler**, bütün yemekleri yediler, **içtiler**." (Gürpınar, Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç, s.20)

5. "Yenir mi yenmez mi? Oyunundan bildiğime göre **canlı** demek, yer, **içer**, koşar, gezer, uyur, uyanır demekti." (Halid, Deli, s.83)

1. 19. izle-[43]

1. *(-i)* Birinin veya bir şeyin arkasından gitmek, takip etmek.

"Babam kaşları çatılmış, başını sallayarak izliyor bizi." - Ahmet Ümit

2. *(-i)* Zaman, süre, sıra vb. bakımından gelmek, arkasından gelmek, arkasında olmak.

[43] https://sozluk.gov.tr/ 16.04.2024

Geceyi gündüz izler.

3. *(-i)* Bir olayın gelişimini gözden geçirmek.

“Bu ustaca düzeni Osmanlıların her işinde izleyebilirsiniz.” - Salâh Birsel

4. *(-i)* Eğlenmek, görmek, öğrenmek için bakmak, seyretmek.

Televizyonu izlemek.

5. *(-i)* Belirli bir yönde gitmek.

“Geç vakit hayvanla, Deliçay'ı izleyip gidiyordum.” - Halide Edip Adıvar

6. *(-i)* Gözlemek, incelemek.

Çocuk kuşu gözleriyle izledi.

7. *(-i)* Belirli bir tutum, davranış veya düşünceyi benimsemek.

Bu üretim politikasını izleyeceğiz.

8. *(-i)* Bir şeye uymak, bağlı olmak.

Modayı izlemek.

9. *(-i)* Herhangi bir olayla ilgilenmek.

“Çeşitli siyasi olaylar karşısındaki tepki ve düşüncelerini dolaylı da olsa izleyebiliyordum.” - Haldun Taner

1.19.1. TUD’dan Derlenen Örnek Cümleler

Özne Türlerine Göre

Öznesi Canlı > Topluluk

1. “Şimdiye kadar **115 bin kişi izledi** filmleri.” (W-UG24D1B-2322-582)

2. “ücret karşılığında **4 bin kişi izledi**.” (W-KF25D1B-2150-664)

3. “Filmi **73 kisi izledi film,** sonrası söyleşiye…” (W-QI37E1B-3060-350)

4. “Hızla çıktı avludan. **Yörükler** de onu **izledi**. Cami avlusu yarı yarıya boşaldı.” (W-CA16B2A-1299-853)

5. “**aileleri** çocuklarını gururla tribünden **izledi**.” (W-SD19A3A-3327-301)

6. “**Diğerleri** arkalarından bakarak sessizce **izledi** onları.” (W-QA16B2A-3350-294)

7. “Ardından **diğerleri izledi** saati tek tek.” (W-SA16B2A-0311-328)

8. “Yanık'ın da bulunduğu **600 konuk izledi.** Festivalde "son dakikacılar"ın…” (W-UG24D1B-2322-583)

9. “İnfazı Yasnaya Polyana ve **civar köylerden gelen halk izledi**.” (W-FA16B3A-0393-235)

10. “ve **280 bin turist** müsabakaları **izledi**.” (W-NF05A1B-4443-197)

11. “Türk, **30 bin İtalyan taraftar izledi**.” (W-LI31D1B-2426-503)

12. “süren şovunu **toplam 5400 seyirci izledi**.” (W-RI31@1B-2418-515)

13. “starlarının yardım maçını **4194 kişi izledi**.” (W-RI31@1B-2418-512)

14. “Stadı'ndaki maçı **yaklaşık 800 gurbetçi izledi**.” (W-OI31D1B-2328-579)

15. “Sheffield maçını **110 bin kişi izledi**.” (W-MI41C3A-0395-232)

16. “seçimleri **Türkiye** başından beri kaygıyla **izledi**.” (W-KD39C3A-0386-239)

17. “**Herkes** kendini hayranlıkla **izledi**.” (W-SA16B1A-0768-75)

18. “sayısında ABD'yi **52 milyarderle Almanya izledi**.” (W-RF25D1B-2146-665)

19. “savaşında **Türkiye** tarafsız bir politika **izledi**.” (W-LE05A1B-3695-244)

20. “maçını **yaklaşık 45 bin futbolsever izledi**.” (W-QI31D1B-2352-542)

21. “**maçı yaklaşık 9 bin futbolsever izledi**.” (W-SI31D1B-2345-551)

22. “Maçı rekor sayıda **basın mensubu izledi**.” (W-LI31D1B-2338-567)

23. “Maçı, **10 milyon Hollandalı izledi**.” (W-QG37E1B-2933-364)

24. “Onu **öbür iller izledi**.” (W-FA16B1A-1202-890)

25. “konserini **yaklaşık 200 bin kişi izledi**.” (W-QG24D1B-2307-586)

26. “Karşılaşmayı **yaklaşık 72 bin kişi izledi**.” (W-SI31D1B-2354-539)

27. “karşılaşmayı **25 bine yakın taraftar izledi**.” (W-JI31D1B-2424-504)

28. “karşılaşmayı **12 bine yakın sporsever izledi**.” (W-TI31D1B-2355-534)

29. “İsimsiz ilk çıktığında **herkes** merakla **izledi**.” (W-SH39C0A-0142-822)

30. “Bu başarıyı **başkaları** da **izledi**. Havacılar yeni rekorlar peşindeydi.” (W-LC06E1B-3086-339)

31. “ise yarışı **50 bin yabancı izledi**.” (W-RF25D1B-2167-636)

32. “güzel şovu, **tüm seyirciler** hayranlıkla **izledi**.” (W-SI09C1A-0533-165)

33. “gelişmeleri, **Türkiye** başından itibaren kaygıyla **izledi**.” (W-PE39C3A-1744-756)

34. “Dabbe'yi **600 bin kişi izledi**.” (W-UG24D1B-2322-584)

35. “Camp'taki mücadeleyi **90 bin kişi izledi**.” (W-PI31D1B-2351-544)

36. “**Bu muhalefet** milletvekilini hep ilgiyle **izledi**.” (W-FD36C3A-0389-238)

37. “boyunca kongreyi **toplam 600 kisi izledi**.” (W-QI37E1B-3060-349)

38. “**bine yakın da Alman taraftar izledi**.” (W-VI31D1B-2357-530)

39. “Minibüsle kapıştılar. **Yolcular** sessizce **izledi** bu anlamsız yarışı.” (W-MA16B1A-0689-102)

40. “**beni tanıyan herkes** bu görüntüleri **izledi**.” (W-TI27D1B-2461-476)

41. “Bir süre **hepsi** onu **izledi** ama kimse bir şey söylemedi.” (W-QA16B2A-3350-293)

42. “aldığı şovu sadece **1069 kişi izledi**,” (W-RI31@1B-2418-520)

43. “tam **beş milyon kişi** biletli **izlemiş;”** (W-SG37C4A-1392-250)

44. “Filmi **bütün dünya izlemiş** biz yurtiçinde yasaklamışız,” (W-WI45E1D-4775-63)

45. “Bu örneği **Venedik izlemiş**.” (W-EG37C3A-1067-275)

46. “Doğumuma **10 tıp öğrencisi** katılıp, **izlemiş**.” (W-UE36E1B-3357-106)

47. “bir şovunu sadece **5400 kişi izlemiş**.” (W-RI31@1B-2418-186)

48. “**Milyonlarca insan** bizi **izler**, dinler” (W-LD36E1B-2854-677)

49. “**Herkes** dansöz görünce **izler** ama alttan alta dansözleri” (W-NI27D1B-2462-790)

50. “İstanbul'u, **Ankara ve İzmir izler**.” (W-MF10E1B-2864-673)

51. “Sakıncaları varsa **devlet izler**, gereğini yapar.” (W-ME43C2A-3340-464)

52. “Cirit Oyunları Yarışması'nı **onbinlerce kişi izler**.” (W-UI19E1A-4024-355)

53. “**Hakkarili 15 genç basketbolcu** da **izleyecek**.” (W-SI31D1B-2332-135)

54. “"Türkiye'yi 2**.5 milyar insan** camlardan **izleyecek**.” (W-RF25D1B-2167-161)

55. “son reklam kampanyasını **herkes** ilgiyle **izliyor**.” (W-PF10E1B-2867-422)

56. “**İslam Ülkeleri** Türkiye'deki Gelişmeleri Yakından **İzliyor**.” (W-UE36E1B-3358-3)

57. “**Hemen hepsi** MTV **izliyor**.” (W-TE36E1B-3354-294)

58. “film çevriliyor; **herkes** taşlara çökmüş **izliyor**,” (W-LA16B4A-1045-834)

59. “**Evdekiler** televizyon **izliyor**.” (W-IA16B1A-0094-23)

60. “**60 milyon vatandaş** bizi **izliyor**.” (W-JD02A4A-0739-83)

61. “Türkiye'deki gelişmeleri **birçok insan izliyor**.” (W-TD39C0A-0273-473)

62. “Geçit alayını **onbinlerce insan izledi**.” (W-YI45F1D-4819-183)

Öznesi Cansız > Nesne

(63) 1. “**Dakikalar ve sayfalar** birbirini **izledi**, uzaktan trenler geçti,” (W-GA16B2A-0139-834)

(64) 2. “bunu **diğer Merkez piyasaları izledi**.” (W-GF02A3A-0400-222)

(65) 3. “Elektriği **benzin ve akaryakıt izledi**.” (W-NA16B4A-0054-160)

(66) 4. “**Bu reformları** askeri başarılar **izledi**.” (W-SE39C3A-0205-707)

(67) 5. “**Faili meçhul cinayetler** birbirini **izledi**.” (W-KE05E1B-3299-306)

(68) 6. “yankılanan sesi **derin bir sessizlik izledi.**” (W-EA16B3A-0490-176)

(69) 7. “**Türk medyası** da aynı tavrı **izledi.**” (W-TD39C0A-0273-430)

(70) 8. “tutmaz oldu, bunu **ruhsal bunalımlar izledi.**” (W-EG37C3A-1067-920)

(71) 9. “tahliye edildi. Bunları **başka tahliyeler izledi.**” (W-IG37C3A-0679-107)

(72) 10. “Murat 124'ü **Murat 131 izledi.**” (W-NI22C2A-0169-762)

(73) 11. “söyledi **kahkahalar ve gülüşmeler** birbirini **izledi.**” (W-PI43C3A-1810-744)

(74) 12. “Onları yine **iki çift izledi.**” (W-JA16B2A-0859-53)

(75) 13. “**diğer restoranlar** bu örneği **izledi.**” (W-QI41C3A-1457-815)

(76) 14. “Bu sözleri **çeşitli övgüler izledi.**” (W-JA16B1A-0862-41)

(77) 15. “Bu olayları **toplu tutuklamalar izledi.**” (W-PE09C3A-1423-825)

(78) 16. “Bu seferi **diğer seferler izledi.**” (W-NC06A4A-1970-718)

(79) 17. “Kulaçları birbirini **izledi.** Yarış bitti**.”** (W-SI19E1A-3992-229)

(80) 18. “Bunu **diğer kitaplar izledi.**” (W-KD39C4A-1085-914)

(81) 19. “Arkasından **açıklamalar** birbirini **izledi.**” (W-NE39C3A-0614-128)

(82) 20. “depremi daha **küçük artçı sarsıntılar izledi.**” (W-NC02A2A-1328-846)

(83) 21. “**Miyavlamalar** birbirini **izledi.**” (W-CA16B1A-1916-733)

(84) 22. “**Haftalar** birbirini **izledi.**” (W-SA16B2A-0311-329)

(85) 23. “atmosfere girdi. **Roket** yine onu **izledi.**” (W-TA16B3A-0786-71)

(86) 24. “**Geceler** günleri, **günler** geceleri **izledi.**” (W-CA16B3A-1282-860)

(87) 25. “aldı yürüdü, **hunharca cinayetler** birbirini **izledi,**” (W-ME22C4A-0185-737)

(88) 26. “Bunu **kültürel gelişmeler izlemiş**.” (W-DH03A1B-3100-126)

(89) 27. “Kimyasal evrimi **biyolojik evrim izlemiş**.” (W-SC01A2A-2056-206)

(90) 28. “Bunu dünyanın değişik ülkelerindeki **deneyimler izlemiş**.” (W-RB29D1B-2442-183)

(91) 29. “Bu girişimleri **pratik mücadeleler izlemiş**.” (W-MD02A3A-3320-114)

(92) 30. “**Kavramlar** mutlaka birbirini **izler**.” (W-TI37C2A-1326-1190)

(93) 31. “**Bomba gibi davetler** birbirini **izliyor**.” (W-SE36E1B-3294-339)

(94) 32. “**Gizli bir göz** seni **izliyor,** bir kulak gizli gizli dinliyor,” (W-RA16B0A-0151-688)

Öznesi Canlı > Erkek

(95) 1. “Yılmaz kuruma geldi, olaylı filmi **izledi.**” (W-DI09C2A-1054-924)

(96) 2. “**Şehmuz** onu gülümseyerek **izledi.** Bilmeceler sordu**.”** (W-PA16B4A-0877-34)

(97) 3. “yatağa bıraktı. **Murat** da onu **izledi.** "İyi be" diye mızırdadı Esra**,**” (W-MA16B4A-0102-938)

(98) 4. “**Hüsrev Bey** gözleriyle kargayı **izledi.**” (W-DA16B4A-0082-60)

(99) 5. “**Erden Kıral** bol bol film **izledi.**” (W-LG24D1B-2297-592)

(100) 6. "**Mehmet** hayretle **izledi** çocuklarla Meral arasında olup bitenleri." (W-RA16B2A-0624-125)

(101) 7. "ederken **Timur** onun her hareketini **izlemiş** ve" (W-HE05A2A-2621-163)

(102) 8. "**YAHYA** gözleriyle çocukları **izler**." (W-JA14B1A-1689-1057)

(103) 9. "**Nâmık Kemal** de aynı yolu **izler**." (W-KD02A4A-0303-594)

(104) 10. "**Ali** iş dünyasını yakından **izler**." (W-PA16B0A-0160-1084)

(105) 11. "**Enişte**m Amerika'da 30 yıldır spor **izler**." (W-PI09C3A-1078-1265)

(106) 12. "Salonuna **İsmet Paşa** geldi. Konseri **izleyecek."** (W-PA14B4A-1627-203)

(107) 13. "Çocuk not alıyor. **Adam izliyor** onu." (W-QH13C1A-3332-312)

(108) 14. "**Seyit Ali** pencereden dışarısını **izliyor**." (W-MA14B3A-1812-640)

(109) 15. "**Bu adam**, bizim evi **izliyor**, içimizde polis var." (W-KA16B5A-0098-16)

(110) 16. "**Mahmut,** kıs kıs gülerek beni **izliyor**." (W-SE20C0A-0238-527)

(111) 17. "**Erhan** pür dikkat haberleri **izliyor**." (W-RA16B0A-0151-689)

Öznesi Canlı > Kadın

(112) 1. "şırıltısını andıran bir sesle **Cansu izledi**." (W-RA16B1A-0788-69)

(113) 2. "yerinden kalktı. **Dilek** de onu **izledi**. Burada kalamayacakları belliydi." (W-PA16B2A-0748-77)

(114) 3. "yemeği ocağa koyarken, **Özlem** onu **izledi**." (W-TA16B0A-0093-14)

(115) 4. "yatağına yattı. **Aynur** da onu **izledi**. Ayşe uykusunun arasında bir süre" (W-FA16B3A-1234-880)

(116) 5. "**Nurten ve Selma** arkalarından **izledi**." (W-KA16B4A-0712-91)

(117) 6. "**Aliye Hanım** endişeyle **izledi** kızını." (W-PA16B4A-0877-33)

(118) 7. "kapıdan girdi. **Aslı** da onu **izledi**." (W-RA16B4A-1296-855)

(119) 8. "**Kadıncağız** şaşkın şaşkın benim öfkemi **izledi**." (W-RE13C3A-1379-839)

(120) 9. "**Zeynep** de acele onu **izledi**." (W-JA16B2A-0859-54)

(121) 10. "**Esra** durup, dikkatle adamı **izledi**." (W-MA16B4A-0102-939)

(122) 11. "**Meryem** adamı **izledi;** güverteye çıktılar." (W-OA16B4A-0119-893)

(123) 12. “**Çiğdem**, Hüsamettin'i dans yarışmalarından birinde **izlemiş**,” (W-ME39C0A-0349-99)

(124) 13. “**Gülce ve Tunahan** olanları **izlemiş** ve duygulanmışlardır.” (W-PA14B1A-1626-240)

(125) 14. “**Sevim,** bir süre Hatice'yi **izler**…” (W-GA14B1A-1618-1073)

(126) 15. “hızlı hızlı geziniyor. **Nadya**, suskunca **izliyor** yalnız.” (W-DA16B4A-0384-251)

(127) 16. “**Sibel**, teknenin ucunda duran Halim'i **izledi** bir süre.” (W-LA16B1A-1376-841)

(128) 17. “**Alman kadın** oturuyor. Televizyonu dikkatle **izledi**.” (W-KG09C2A-0574-147)

Öznesi Cansız > Kavram > Meslek

(129) 1. “yapılan bu dansı **başbakan** "sabırla" **izledi.”** (W-RE36E1B-3293-311)

(130) 2. “**TRT yönetimi** farklı bir yol **izledi.”** (W-TD30D1B-2181-629)

(131) 3. “Gece yarısına dek filmi **izledi sayın genel müdür**.” (W-CA16B3A-0577-145)

(132) 4. “**Polis** fanatik eylemcilerin dağılmasını uzaktan **izledi.”** (W-OE39C2A-0608-132)

(133) 5. “Onu **bir Alman kemancı izledi.”** (W-LI09C3A-1047-926)

(134) 6. “**Enstitüsü'nden bir uzman** da kongreyi **izledi.”** (W-KD30D1B-2222-601)

(135) 7. “doğru," dedi **polisler** aşağıda bizi **izledi**.” (W-NA16B4A-1437-821)

(136) 8. “**diğer profesörler** can kulağı ile **izledi** anlattıklarımı.” (W-QG24D1B-2289-593)

(137) 9. “bu tartışmayı **tüm milletvekilleri** sessizce **izledi.**” (W-ME39C0A-0349-259

(138) 10. “**Polis** sizi uzun zaman **izlemiş**,” (W-GE39C4A-0195-212)

(139) 11. “**Asistan** deneme kurar, denemeyi **izler**, analizlerini yapar,” (W-LI29D1B-2448-800)

(140) 12. “**Okuyucu** olayları daha dıştan **izler**.” (W-JD02A1A-0443-322)

(141) 13. "**Gözlemciler,** yalnızca gök cisimlerini **izler**." (W-GC06E1B-3080-564)

(142) 14. "üzere **Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel**, filmi **izliyor** ve" (W-GH39C4A-1096-816)

(143) 15. "**Turistler** şezlonglarında uzanmış gökyüzünü **izler**." (W-QE09C4A-1157-806)

Öznesi Canlı > Belirsiz

(144) 1. "Kimi; televizyon ekranlarından **izledi**." (W-RG37F1B-2934-362)

(145) 2. "Çok Türk filmi **izlemiş vatandaş**" (W-TE36E1B-3295-117)

(146) 3. "parka gelir. **Ötekiler** de onu **izler**." (W-EA14B1A-1616-1081)

(147) 4. "Biliyor musunuz, **biri** bizi **izliyor**." (W-OA16B1A-1221-784)

Öznesi Canlı > Çocuk

(148) 1. "**bir çocuk** kenarda açılışı imrenerek **izler**." (W-SA14B1A-1586-1093)

(149) 2. "**Çocuklarım** televizyon **izliyor**." (W-QE09C4A-1157-807)

(150) 3. "**Küçücük çocuklar** da onu **izliyor, izliyor**…" (W-VI45F1D-4706-213)

(151) 4. "Özellikle de **çocuklar** onu, şaşkınlık ve ilgiyle **izliyor**." (W-MA16B3A-0504-179)

(152) 5. "**Çocuk** ilgiyle **izliyor** olan biteni ve ilginçtir, bunları da olağan sayıyor." (W-UA16B2A-1495-703)

1.19.1.2. Bulgular

TDK Güncel Türkçe Sözlük izle- fiilini dokuz temel anlamı olmak üzere dokuz maddede toplamıştır.

izle- fiili geçişli bir fiildir. Bu fiile kurulan tüm cümlelerde belirleyici unsur olarak bir özne ve nesne olması zorunludur.

izle- fiili kılınış kategorisine göre incelendiğinde gerçek zaman sürecinin belirli ve tek düşüncesini sezdirdiği için bağımlıdır. Bundan dolayı fiil, Vendler'in *tamamlamalar* kategorisinde yer alır. Fiil, kılınış özelliğine göre sürecin heyecanını yansıtmaz, bir başlangıcı vardır ancak bitiş noktasına odaklanır. İçsel bir hedefi vardır.

TUD'a göre *izle-* fiilini altı temel zaman (izliyor, izledi, izleyecek, izlemiş, izler) üzerinden sorgulandığında, TUD izledi sorgusu için dizilim sonuçları 951, TUD izleyecek sorgusu için dizilim sonuçları 223, TUD izler sorgusu için dizilim sonuçları 1300, TUD

izliyor sorgusu için dizilim sonuçları 846, TUD izlemiş sorgusu için dizilim sonuçları 279 cümle ile özne sınırlılıkları belirlenmiştir.

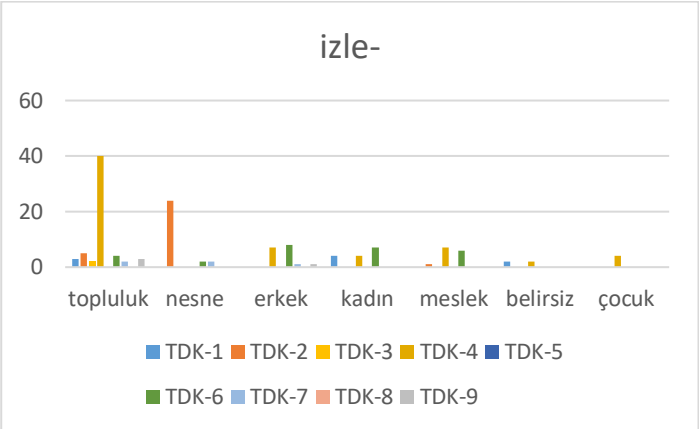

Şekil 2. 19. izle-

Şekil 19'da yer alan bilgilere göre *izle-* fiilinin en fazla *topluluk-özne* ile kullanıldığı görülmektedir. *Topluluk-özne* kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 4, 6, 7. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 18, 24, 30, 41, 50. Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 16, 33. Sözlüğün dördüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 5, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 20, 21, 23, 23, 26, 27, 28, 29, 31, 32, 35, 37, 38, 39, 40, 42, 43, 44, 47, 49, 52, 53, 54, 55, 57, 58, 59. Sözlüğün altıncı anlamıyla eşleşen örnekleri: 36, 41, 46, 51. Sözlüğün yedinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 19, 48. Sözlüğün dokuzuncu anlamıyla eşleşen örnekleri: 56, 60, 61. Sözlüğün sekizinci anlamı ile eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Nesne-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri yoktur. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 24, 25, 26, 27, 28, 29. Sözlüğün altıncı anlamıyla eşleşen örnekleri: 23 ve 32. Sözlüğün yedinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 7 ve 13. Sözlüğün diğer anlamları ile eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Erkek-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri yoktur. Sözlüğün dördüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 5, 11, 12, 14, 17. Sözlüğün altıncı anlamıyla eşleşen örnekleri: 3, 4, 6, 7, 8, 13, 15, 16. Sözlüğün yedinci anlamıyla (9); dokuzuncu anlamıyla eşleşen sadece tek bir örneği (10) olduğu görülür. Sözlüğün diğer anlamları ile eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Kadın-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 2, 4, 5, 11. Sözlüğün dördüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 12, 13, 17. Sözlüğün altıncı anlamıyla eşleşen örnekleri: 3, 6, 8, 10, 14, 15, 16. Sözlüğün diğer anlamları ile eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Meslek-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri yoktur. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen sadece tek bir örneği (12) olduğu görülür. Sözlüğün dördüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 3, 6, 8, 9, 14, 15. Sözlüğün altıncı anlamıyla eşleşen örnekleri: 4, 7, 13, 16. Sözlüğün sekizinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 2, 11. Sözlüğün diğer anlamları ile eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Çocuk-özne kategorisinin sözlüğün dördüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 4. Sözlüğün diğer anlamları ile eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Belirsiz-özne kategorisinin sözlüğün sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 3 ve 4. Sözlüğün dördüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 1 ve 2. Sözlüğün diğer anlamları ile eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

izle- fiili özne sınırlamasında *topluluk-özne* kategorisinde diğer öznelere oranla fazla örnek veriye ulaşılmıştır. Söz konusu fiil, *TDK Güncel Türkçe Sözlük*'ün verdiği dokuz anlam ile eşleştirildiğinde sonuç olarak sözlüğün 4. anlamının daha sık kullanıldığı görülmektedir. Bunu takip eden ise sözlüğün 2. anlamı ise *nesne-özne* ile daha sık kullanıldığı görülmektedir.

Sözlüğün diğer anlamlarının ise daha az kullanıldığını söyleyebiliriz.

1.19.1.3. Değerlendirme

Toplam 152 cümleden TDK'de belirtilen 9 anlama göre dağılım nedir?

Derlemden elde edilen cümlelerden hareketle *izle-* fiilinin 'eğlenmek, görmek, öğrenmek için bakmak, seyretmek' anlamı söz konusu olduğunda, fiilin genellikle canlı özne (topluluk, erkek, kadın, çocuk, belirsiz) gerektirdiği ve fiilin çoğu zaman "film, televizyon maç, karşılaşma ve şov" gibi sözcükler ile eşdizimli olarak yer aldığını söyleyebiliriz.

izle- fiilinin 'zaman, süre, sıra vb. bakımından gelmek, arkasından gelmek, arkasında olmak' anlamı söz konusu olduğunda, fiilin genellikle öznesi cansız > nesne gerektirdiği fiilin çoğu zaman "birbiri" sözcüğü ile eşdizimli olarak yer aldığını söyleyebiliriz. Söz konusu fiil eyleme geçerken birbiri ile ilişki içerisinde cereyan eden olayları veya ardışık olarak gerçekleşen kavramları takip etmeyi ifade eder. Başka bir ifadeyle bir filmi izlerken veya bir

konferansı takip ederken de ardışık olarak gösterilen veya sunulan bilgileri anlamayı ve gözlemlemeyi ifade eder. Bu bağlamda sözlüğün altıncı anlamı 'gözlemek, incelemek' *izle-* fiilin içsel durumudur.

Vendler'in *tamamlamalar* grubunda yer alan *izle-* fiili olayın ve durumun sürecin bir parçasıdır. Ardışık olarak gerçekleşen bileşenler bazen video içerisinde görüntü ve görüntünün akışı bazen not alan bir çocuğun hareketleri bazen de haftaların birbirini takip etmesi olarak sürecin kendisidir. Ancak her durumda bu süreç içerisinde eylem gerçekleştikten sonra nihai olarak son bulur. Örneğin, bir filmi izlemek tamamlandığında eylem de sona erer. Bir olayı/kişiyi/nesneyi takip etmek de zaman alan bir süreç olsa da bu durum bir süre sonra bitecektir.

Derlem üzerinden alınan örnekler neticesinde *izle-* fiili *öznesi canlı > topluluk* ile en çok veriye ulaşıldığı ve sözlüğün dördüncü anlamının birinci sırada yer alması buna ek olarak sözlüğün ikinci anlamının birinci anlamını kapsadığını söylemek yerinde olacaktır. Sözlüğün diğer anlamları ise fiilin yan anlamları olarak kabul edilmelidir.

1. 20. koş-[44]

1. (*nsz.*) adım atışlarını artırarak ileri doğru hızla gitmek

"Ben kaçıyorum, abim de arkamdan koşuyor." (Adalet Ağaoğlu)

2. (*nsz.*) bir yere ivedilikle gitmek

"Pencerede dolaşan gölgelerden bir şeyler sezmeye çalışarak koşuyorum." (Yusuf Ziya Ortaç)

3. (*nsz.*) bir işle çok ilgilenmek, koşuşturmak.

"Yok, yok, dedi, akşamdan beri ben koştum, biraz da onlar yorulsunlar." (Memduh Şevket Esendal)

4. (*nsz.*) koşuya çıkmak.

"Doru at bugün koşmayacak."

1.20.1. TUD'dan Derlenen Örnek Cümleler

Özne Türlerine Göre

Öznesi Canlı > Erkek

1. "Musa ile Yusuf ardından **koşuyor**." (W-NA16B1A-1736-528)

[44] https://sozluk.gov.tr/ 01/02/2022 23:38

2. "**Efe** yeni arkadaşının dediğini yaptıktan sonra ayakkabıları giydi. Giymesiyle birlikte öyle enerji doldu ki, antrenman yapmayı sevmediği halde olduğu yerde **koşuyor** zıplıyor." (W-RA16B1A-3316-284)

3. "...**bir Türk televizyonunun muhabirliğini yapan Şerif Turgut**, oradan oraya **koşuyor**." (W-JA16B2A-0336-263)

4. "...arkasından **Turgut koşuyor**." (W-BE39C2A-0356-250)

5. "**Erkekler** sağa sola **koşuyor**," (W-SA16B2A-0618-147)

6. "**Veysel** onu tutmak için durmadan **koşuyor**," (W-UA16B1A-1208-608)

7. "**Memed koşuyor**,... **Koşuyor**, hareket etmek üzere olan trene yetişiyor." (W-MA14B3A-1812-22)

8. "**Yılmaz** akıl almaz enerjisi ve sinema sevgisiyle her işe **koşuyor.**" (W-HI09C2A-0805-92)

9. "**Samet koşuyor** yardımına." (W-SA16B4A-1492-554)

10. "**Yaşar Ayhan**, tarladaki işini yarım bırakıp evine **koşuyor**." (W-PI13C4A-1531-545)

11. "Elli metre kadar içerdeki sazan yetiştirmek için açılmış gölete **koşuyor.** Önce elindeki radyoyu fırlatıyor suya. Cebinden çıkarıp attığı ikinci nesnenin tornavida olduğunu seçemiyor **Metin."** (W-JA16B4A-1747-514)

12. "Binadan **bir adam** fırladı. Kısa boylu. **Koşuyor**." (W-OA16B3A-0737-112)

13. "**Bedri** sağlık görevlisine **koşuyor**," (W-OE09C2A-1417-560)

14. "Baktım ki **Aziz**, elinde şeyler, koşuyor, bir elinde silah diğer elinde naylon bir torba, arabaya doğru **koşuyor**." (W-MA14B3A-1812-496)

15. "**Mike** yokuşun başında görünüyor. Hem **koşuyor** hem bir eliyle başını yumrukluyor." (W-HI09C2A-0805-93)

16. "**Kasım Efendi** onlara bizzat hizmet ediyor, kan ter içinde sağa sola **koşuyor**," (W-RD03A0A-0200-464)

17. "**Adam** o kadar açılmışken bir de maraton **koşuyor**." (W-PI43C1A-0522-178)

18. "...hepsi çılgın, **bir yaşlı dede koşuyor** duvar diplerine..." (W-RA16B4A-0901-51)

19. “**Elinde gaz lambası Recep** sağa sola **koşuyor**.” (W-PG37E1B-3044-315)

20. “...sanki **Ferdi** bir şeyden korkmuş gibi **koşuyor**!” (W-VA14B1A-1602-539)

21. “**Adamcağız** sahilde oradan oraya **koşuyor**” (W-PI22E1B-2909-354)

22. “**Aziz koşuyor**.” (W-MA14B3A-1812-495)

23. “Dur durak bilmiyordu **Ali**, hiç durmadan **koşuyor**,” (W-LI27D1B-3258-296)

24. “**Koşuyor adam**, ayakları yerden kesiliyor.” (W-PA16B4A-0877-2)

25. “Bu sırada **Özcan**, derenin bulunduğu yerden koşarak gelmekteydi. Hem **koşuyor** hem de bağırıyordu:” (W-HA16B1A-1937-475)

26. “**Ayhan** çabucak **koşuyor**.” (W-DA16B4A-0088-57)

27. “**Recep** gaz lambasını eline aldı. Bir bayrak gibi sallıyor, duvara doğru **koşuyor**.” (W-PG37E1B-3044-316)

28. “Ben kaçıyorum, **abim** de arkamdan **koşuyor.**” (W-EI09C2A-1357-568)

29. “Binadan **bir adam** fırladı. Kısa boylu. **Koşuyor.**” (

30. “**Battal** atından iniyor, kalabalığa doğru adeta **koşuyor**,” (W-MA14B3A-1812-500)

31. “Hem söylüyor hem **koşuyor Fergan Mirkelam**.” (W-HG41C1A-1181-625)

32. “Önce şaşırmış **babam**; sonra hatırlamış. Hemen **koşmuş** alt kata.” (W-SA16B2A-0311-103)

33. “O gün **olayı öğrenen Muhterem** deli gibi eve **koşmuş**.” (W-RI09C3A-0853-21)

34. “...**köyüne ulaşan Keloğlan**, sevinçle evine **koşmuş**.” (W-UA16B1A-1207-191)

35. “**Ali** ise önlerinden **koşmuş**,” (W-RA16B3A-0257-138)

36. “Tir tir titriyordu elleri Erkan'ın. Birden fırlayıp tuvalete **koşmuş**,” (W-RA16B4A-0104-208)

37. “**Süleyman koşmuş**, fakat yetişemeyeceğini...” (W-MA14B3A-1812-148)

38. “...**demirci olan babası**, yan odadan koşmuş,” (W-UA16B1A-1207-193)

39. “Aynı akşam **Lütfi** karakola koşmuş.” (W-CE09C3A-0382-87)

40. “**Asım Bey** arka bahçedeki ahıra **koşmuş,**” (W-MA16B3A-0039-81)

41. "...**zavallı Cumali**, anlattıklarımızı gerçek sanarak, ben yüzme bilmiyorum, diyerek pencereye **koşmuş**."

42. "**Zekeriya** derhal mutfağa **koşar**," (W-OA16B3A-0501-246)

43. "**Suat Amcam** kalkar, hemen kasaba **koşar**." (W-CA16B3A-0577-218)

44. "**Ahmet** girer. Elindeki poşetleri bırakmak için hızla eve **koşar**." (W-UA14B1A-1592-585)

45. "**Birden sıkışan Murat Bey** parkın çayırlarına doğru **koşar**." (W-JA16B4A-1720-538)

46. "**Adam**, Keloğlanın ayağını bırakır, **koşar**." (W-LA14B1A-1709-541)

47. "**Kenan** elinde ilaç poşetiyle içeri girer, telefona **koşar**," (W-VA14B1A-3373-346)

48. "Bu nedenle **erkek** daha hızlı **koşar.**" (W-OI22C0A-0199-497)

49. "**Bora** şimşek gibi fırladı yerinden, odasına **koştu**." (W-IA16B3A-0041-364)

50. "**Babam** önce kapıya **koştu**." (W-SA16B2A-0738-176)

51. "**Kemal** yerinden fırlayarak **koştu**." (W-OA16B1A-0509-300)

52. "**Mehmet** neşeyle **koştu.**" (W-GA16B1A-0643-249)

53. "**Yücel** önden **koştu**." (W-UA16B2A-1248-870)

54. "**Cem** de peşinden **koştu**." (W-GA16B1A-1929-702)

55. "**Süha ile Baha** pencereye **koştu**." (W-UI19E1A-4003-384)

56. "Veysel, sevinçle Yusuf un evine koştu." (W-UA16B1A-1208-932)

57. "**Süleyman koştu**, oynadı." (W-UI22E1B-2914-539)

58. "**Ahmet** birden kediye doğru **koştu.**" (W-VI19E1A-4001-386)

59. "**Delikanlı** gülerek tırpanı aldı ve savaş meydanına **koştu**." (W-OD05A2A-2605-603)

60. "**Bayram** telaş içinde kalktı yerinden koridora **koştu.**" (W-NA16B4A-0040-370)

61. "**Hikmet** hemen fırının kapağına **koştu.**" (W-HE39E1B-3027-501)

Öznesi Canlı > Topluluk

62 (1). "Ötekilerse bütün gün yiyecek peşinde **koşuyor**." (W-OA16B1A-1221-600)

63 (2). "...**bu küçük canavarlar** geminin ön salonundan arkasına, sonra tekrar arkadan öne doğru topukları popolarını dövercesine **koşuyor**, bir yandan da avaz avaz bağırıyorlardı. Kuşkusuz bu canavar ordusunun anne babaları da gemide olmalıydı" (W-TE36E1B-3353-271)

63 (3). "**Başkaları** sokaklarda dolaşıyor, **koşuyor**," (W-IA16B2A-0563-160)

64 (4). "**Yaralıların bazıları** iyileşmeden birliklerine **koşuyor**." (W-QD36C0A-0222-436)

65 (5). "**Askerliğini yapıp gelenler ve okuldan yeni mezun olanlar** hemen bana **koşuyor**." (W-WH13F1C-4831-191)

66 (6). "...**asker yakınları** bilgi almak umuduyla telefonlara **koşuyor**." (W-TF25D1B-2169-441)

67 (7). "**Ekip** çekimi bırakıp kafese **koşuyor."** (W-LH09C2A-0276-391)

68 (8). "**İstanbul halkı** milletin bağrından kopacak, hak isteyecek sesi duymak için Sultanahmet meydanına **koşuyor**." (W-RD03A0A-0200-465)

69 (9). "Salt tulumbacılar koşmuyorlar, **halk** da **koşuyor**," (W-GA16B1A-1926-485)

70 (10). "**Herkes** kimin daha komik olduğunu görmek için koridordaki aynaya koşuyor." (W-NA16B1A-0322-299)

71 (11). "**Dönemin ilk ziliyle birlikte sıra olan öğrenciler**, törenin ardından sınıflara **koşuyor**." (W-PI22E1B-2909-355)

72 (12). "**Tabii Noel Babanın önünde fotoğraf çektirmek isteyenler** kuyruk olmuş; sırası gelen ya da gözü açık olan ilk fırsatta poz vermeye **koşuyor,**" (W-YI45F1D-4819-192)

73 (13). "**Tarlasında, bağında-bahçesinde sebze, meyve toplayanlar**, işi bırakıp yola **koşuyor**," (W-HE39C2A-2609-408)

74 (14). "**Bir ameliyatla kızarıp bozarmaktan kurtulmak isteyen mahcup Londralılar**, hastaneye **koşuyor**." (W-OI27D1A-2821-387)

75 (15). "**Kargaşa içerisinde bulunan insanlar** bir sağa bir sola **koşuyor**," (W-PI22E1B-2909-352)

76 (16). "**Ev arayanlar**, sabahın ilk saatlerinde gazete yönetim yerlerine **koşuyor**." (W-NI09C4A-0106-639)

77 (17). “Herkesten önce **seyyar satıcılar koşuyor** trene.” (W-PG37E1B-3044-314)

78 (18). “**Hepsi** sahile **koşuyor**.” (W-VI19E1A-4028-231)

79 (19). “**Bazıları** ne o daracık sokaklara giriyor ne de açık alanlara **koşuyor**;” (W-KA16B4A-0886-62)

80 (20). “**Tanıyan herkes** eline ışıldak alarak bizim eve **koşuyor**.” (W-OD37C2A-0365-245)

81 (21). “**Sıkıntısı olan herkes** yüzbaşıya **koşuyor.**” (W-OE39C3A-2604-410)

82 (22). “...bir de bakarlar ki **köylü** arkalarından **koşuyor**.” (W-VH20C4A-4854-189)

83 (23). “...**dört yanını bomboş bulan bir adam**, yankılar, metro geçitlerinde **koşuyor,**” (W-CG22C3A-0622-144)

84 (24). “...**herkes** sanki bir yere **koşuyor**.” (W-KD03A0A-0261-405)

85 (25). “**kalabalık koşuyor**.” (W-MA14B3A-1812-500)

86 (26). “**Herkes**, cenazesinin kalkacağı camiye **koşmuş**.” (W-OA16B0A-0174-149)

87 (27). “Ders bitecek, **herkes** bahçeye oyuna **koşacak**,” (W-JI37C3A-0091-5)

88 (28). “Köyde **taş çorbasının yapıldığını duyan genç ve yaşlı herkes** dere kenarına **koşmuş**.” (W-VI19E1A-4052-75)

89 (29). “Yemek hazırlamak için **herkes** evine **koşar**.” (W-SA16B1A-0768-153)

90 (30). “**Okulun öğrencileri** teneffüs zili çalar çalmaz bahçeye **koşar**,” (W-QI22E1C-2910-427)

91 (31). “**Bazıları koşar**.” (W-SI09C1A-0533-240)

92 (32). “**Ev halkı** Osman Efendi'nin köyü ayağa kaldıran çığlığıyla odaya **koşar.**” (W-PI22E1B-2909-429)

93 (33). “**Tüm insanlar koşar**.” (W-NH03A1B-3137-369)

95 (34). “**Tüm hayvanlar koşar**.” (W-NH03A1B-3137-369)

96 (35). “**Halk** bu teferrüçlere **koşar**,” (W-RD02C4A-0245-472)

97 (36). “**Ölüm haberini duyan herkes** Memo'ya **koştu.**” (W-NA16B1A-1565-739)

98 (37). “…**yüzlerce insan** olay yerine ve yaralıların götürüldüğü hastanelere **koştu**.” (W-SE39C4A-1331-820)

Öznesi Canlı > Belirsiz

99 (1). "**Kimi** yürüyor, **kimi koşuyor**." (W-LE39C4A-0571-157)

100 (2). "**Kimi** tribüne **koşuyor, kimi** kulübesine **koşuyor.**" (W-VI45F1D-4708-205)

101 (3). "Bu olumlu yanıt üzerine **tv kameraları** başkalarına **koşuyor** ve bağrışarak olumsuz yanıt verecek birini arıyor." (W-NA16B3A-1752-512)

102 (4). "Yani **isteyen** tam, **isteyen** yarı-maraton **koşuyor**." (W-ZI45F1D-4792-198)

103 (5). "**Yan kesici koşuyor,**" (W-BE39C2A-0356-250)

104 (6). "Kışla nizamiyesine doğru **birkaç kişi** koşuyor," (W-QD36C0A-0222-437)

105 (7). "Kimi uçak bekliyor; **kimi** uçağa **koşuyor**," (W-EA16B2A-1205-610)

106 (8). "**Kimi** eline geçirdiği havası kaçmış bir topun ardından **koşuyor,** kimi tıpk..." (W-OA16B2A-1253-588)

107 (9). "**...esmer, bıyıklı ve yüzü rende gibi sakallı biri** soluk soluğa **koşuyor.**" (W-IA16B2A-0354-253)

108 (10). "**Curcunayı gören** halı sahaya **koşuyor**..." (W-JI22C3A-0861-72)

109 (11). "...bağırdıkça **döner bıçağını çeken** peşimden **koşuyor**." (W-MA16B1A-0459-213)

110 (12). "Parkta **birisi** arkamdan **koştu**." (W-CI37C3A-0469-341)

11 (13). "Ormandan koşarak **biri** çıktı. **Koştu.**" (W-EA16B2A-0448-7)

112 (14). "**Birkaç kişi** pencerelere **koştu**." (W-RA16B0A-0292-526)

Öznesi Canlı > Kadın

113 (1). "O yaz **anneannem** ikinci çocukluğunu yaşadı. Kahvaltıyı zor ediyor, **koşuyor** kömürlüğün mandalını açıyor..." (W-FA16B1A-1920-488)

114 (2). "**Ayten** yatak odasına **koşuyor**." (W-JA16B4A-1747-526)

115 (3). "Kadının yüzü kan içinde. İki büklüm **koşuyor** başka bir arabaya." (W-SA16B4A-1492-555)

116 (4). "Bi dakka Çetin," diyor **Handan.** Yatak odasına **koşuyor**." (W-OA16B3A-0033-257)

117 (5). “Kocasının bir yumrukta çıkardığı gözü elinde Hastaneye **koşuyor** Zinnure” (W-NA16B2A-1241-596)

118 (6). “**Mercan'ın şişman bacısı koşuyor**.” (W-MA14B3A-1812-502)

119 (7). “**Ayşe Kadın** Algül'e **koşuyor** aniden.” (W-SA16B4A-1492-556)

120 (8). “**Nazife Hanım**, Almanya'daki çocuklarına ağlayan Hediye bacımın hıçkırıklarını havada, bardaktakini çayını da bir kenarda bırakıp: "Amanın küçük hanım uyanmıştır!" diye apar topar eve **koşuyor**.” (W-CA16B3A-0554-162)

121 (9). “Banyoya **koşuyor Behiye**.” (W-OA16B3A-0033-255)

122 (10). “**Aysu**'nun kendine ait bir şiir defteri var. Hemen hemen her gece şiir yazarmış defterine. Televizyonda Türk filmlerini seyrediyor, spor niyetine arada bir **koşuyor,**” (W-QD16C4A-0105-642)

123 (11). “...**anneannem** ki dışarda miyavlayan bir kedinin sesini duymaz, ama nasıl birdenbire kalktı, nasıl birdenbire fırladı, siz onun gözlerindeki sevinci görecektiniz. Ters giydiği terlikleriyle **koşuyor**,” (W-HA16B2A-1934-478)

124 (12). “**Sevgi** hem belli bir tempoda **koşuyor**,” (W-EA16B2A-0744-106)

125 (13). “**Sırma** hemen geceliklerin olduğu yere saldırdı. Birini alıyor, hemen aynaya **koşuyor**.” (W-JA16B2A-0859-73)

126 (14). “Birden **Ronda**, uzandığı koltuktan fırlayıp kapıya **koşuyor.**” (W-OG24D1B-3361-266)

127 (15). “Peki, **Tuna**?... Ağaçların arasından ok gibi fırlamış, eve doğru **koşuyor**.” (W-DA16B4A-0384-239)

128 (16). “Nar kırmızısı, bir kelebek oluveriyor bu sefer, **Selva koşuyor** peşinden.” (W-OA16B4A-0072-117)

129 (17). “Çırpınıyor **karım**. Odadan odaya, evden çarşıya **koşuyor.**” (W-JA16B3A-0552-167)

130 (18). “**Filiz** büyük bir sevinçle aşağıya **koşuyor**.” (W-SI22C2A-0760-100)

131 (19). “...**palyaço Ruşen** arabanın peşinden **koşuyor**.” (W-UD03A1A-0902-50)

132 (20). “**Merve** eteklerinin önünü tutarak **koşuyor**,” (W-HA16B4A-0979-43)

133 (21). “Aceleyle ayağa kalkıp yerine **koşuyor Zelha**.” (W-RA16B4A-0104-643)

134 (22). “**Beril** kaçıyordu. İki yanında penceresiz yüksek duvarlar bulunan dar bir sokakta **koşuyor**,” (W-KA16B2A-0879-64)

135 (23). “İşte **Zeynep** bu durumdayken, böylesi duygular içindeyken lokantaya **koşuyor**,” (W-ID37C3A-1061-641)

136 (24). “**Nazife,** hemen aynaya **koşuyor**.” (W-MA14B3A-1812-501)

137 (25). “**Handan koşuyor** kapıya.” (W-OA16B3A-0033-261)

138 (26). “Hoca'nın karısı olan biteni çocuktan öğrenip eve **koşmuş**.” (W-UA16B1A-1233-186)

139 (27). “**Yaşlı kadın koşmuş**.” (W-QI42E1B-2939-110)

140 (28). “**Akça Nine** durur mu yerinde? Hemen kapıya **koşmuş**.” (W-SI22E1B-2912-124)

141 (29). “Toparlanana kadar da **Cemile** öğrencilerle birlikte aşağıya, bahçeye **koşmuş**.” (W-TA16B0A-0093-10)

142 (30). “**Cahide** son çare olarak Nuri'ye **koşmuş**.” (W-HI09C2A-0805-24)

143 (31). “**Yıldız** üzerine giydiği bluzun düğmelerini kapatarak içeri girer. Cahit'in öksürdüğünü görünce hemen konsolun üzerinde duran şurubu alıp yanına **koşar**.” (W-SA14B1A-4732-270)

144 (32). “**Hatice** şaşkın, içeri **koşar**,” (W-MA14B3A-1812-518)

145 (33). “**Makbule** eşiğe **koşar**.” (W-FA16B2A-0984-87)

146 (34). “Filmin sonuna doğru, **takip edilen kadın** denize doğru **koşar**.” (W-PG37C4A-0201-495)

147 (35). “Bu sözler üzerine **Hacer**'in gözleri açılır, bir de görür ki hemen yanı başında bir su kuyusu vardır. Derhal kuyuya **koşar**,” (W-JH42C0A-0337-343)

148 (36). “**En son gelen Ayten** olur; kirli elleriyle hemen lavaboya **koşar**,” (W-FA16B2A-0872-109)

149 (37). “**Halime** telaşla eve **koşar**.” (W-OE09C2A-1417-616)

150 (38). “**Meryem Hanım** oğlunun sesine doğru **koşar**,” (W-JA16B4A-1720-535)

151 (39). “**Kadın** işini bitirip dönerken, açık bırakılmış perde aralığından içeri bakar. Telaşla kapıya gelir ve yaşlı adama **koşar**.” (W-RA14B1A-1582-589)

152 (40). “**Reyhan**, Ferdi'nin yanına doğru **koşar**.” (W-VA14B1A-1602-576)

153 (41). “**Selin** Fatoş'un yanına **koşar.**” (W-QA14B1A-1631-560)

154 (42). “**Karısı** yiyecek bir şeyler hazırlamak için hemen mutfağa **koştu.**” (W-KA16B2A-0784-142)

155 (43). “**Fincanını kapayan Nesibe** bir şey diyemeden vurulan kapıyı açmaya **koştu.**” (W-SA16B2A-1070-972)

156 (44). “**Annem** parkın içine **koştu**.” (W-PI22E1B-2909-564)

157 (45). “**Dilek,** Özgür'ü görünce bir çığlık attı. **Koştu,**” (W-QA16B4A-0299-14)

158 (46). “**Füreya** hoplaya zıplaya mutfağa **koştu.**” (W-MA16B3A-0039-393)

159 (47). “Annesi çıkar çıkmaz **Zeynep** de odasına **koştu**.” (W-NA16B4A-0431-358)

160 (48). “**Çiğdem** kapının önünde duran Doğan'a **koştu**:” (W-GA16B1A-0732-186)

161 (49). “**Kadın öğretmenlerden biri koştu**.” (W-CA16B1A-1916-707)

162 (50). “**SÜREYYA KOŞTU**.” (W-PI13C4A-1531-36)

163 (51). “**Zeynep** mutfağa girince kabaran süte **koştu.**” (W-IA16B3A-0041-366)

164 (52). “Evden çıkıp arka bahçeye yönelen Büyükhala'yı izlemek için pencereye **koştu Peren.”** (W-SA16B2A-1196-945)

165 (53). “**Belgin** yine hepimizden önce babamın yanına **koştu.**” (W-PA16B1A-1219-921)

166 (54). “**Barış'ın babaannesi**, başında iğne oyalı yazması, uzun eteklerini savura savura **koştu**.” (W-KA16B2A-0544-289)

167 (55). “Uyarıyı dinlemeden mutfağa **koştu kadın**.” (W-OA16B4A-0777-144)

168 (56). “**Elif** hemen dedesinin yanına **koştu.**” (W-RA16B1A-0788-137)

169 (57). “**Gizem** hemen bu kapıya **koştu**.” (W-SA16B2A-0738-174)

170 (58). “Kırılan sol kolunu tutarak kaçtı **Emine**. Hızlı hızlı **koştu**.” (W-NA16B4A-0120-929)

171 (59). “**Latife**, ellerinin tersiyle gözlerini silerek hemen büfeye **koştu**.” (W-RE09C3A-0028-569)

172 (60). "**Kadın** bu gökler arslanının uçtuğu tarafa kollarını açarak birkaç adım **koştu**." (W-SI09C2A-0801-128)

173 (61). "**Kadın** kapıya **koştu**." (W-UA16B2A-1248-865)

174 (62). "**Ayla** odasından çıkıp balkona **koştu.**" (W-VI19E1A-3987-413)

175 (63). "**Anneanneciğim** çok sevindi, odasına **koştu**." (W-HA16B2A-1934-676)

176 (64). "**Burcu,** çok sevdiği oyunu bıraktı, babasına doğru **koştu.**" (W-QI22E1C-2910-557)

177 (65). "Çocuğun sesine **kadınlar** haykırarak **koştu.**" (W-GA16B4A-1930-682)

178 (66). "**Zeynep** pencereden, Osman'ın geldiğini görünce sevinçle kapıya **koştu.**" (W-UA16B2A-1248-868)

179 (67). "Önce **annem koştu**." (W-SI19E1A-3992-405)

Öznesi Canlı > Çocuk

180 (1). "Rüyamda**, bir haberci çocuk** şehrin boş sokaklarında nefes nefese **koşuyor**," (W-DA16B2A-0032-288)

181 (2). "Ya da **çocuğ**u **koşuyor.**" (W-JA16B3A-0552-10)

182 (3). "Bir aşağı bir yukarı, bir sola bir sağa **koşuyor**. Tıpkı babası." (W-VH20C4A-4854-190)

183 (4). "Kasalardan aldığı demetlerle **bir kız** hemen yola atılarak geçen arabaların kenarından **koşuyor**..." (W-LE39E1B-3031-324)

184 (5). "Annesi onları çıtır çıtır yanan şöminenin önüne aldı, bir tabak patlamış mısır getirdi. Mısırlarını yerken **Sırma** ara sıra pencereye **koşuyor**." (W-GA16B1A-1929- 482)

185 (6). "**Çocuk koşuyor,** kaçıyordu." (W-LA16B1A-1366-564)

186 (7). "**Kızım** da yetenekli, henüz iki buçuk yaşında ama inanılmaz bir ritm duygusu var. Misafirlerimiz gelince hemen piyanoya **koşuyor**." (W-NG37C0A-0192-481)

187 (8). "**Battal'ın büyük kızı koşuyor,** ağlama içinde." (W-MA14B3A-1812-493)

188 (9). "...**çocuk,** niye yemeğe kalamadığını, niye burada yatamadığını sormak istiyor ama sormuyor. Annesini itip merdivenlerden aşağı **koşuyor**." (W-IA16B3A-0041-222)

189 (10). “Dağlardan sisler yükseliyor. Sislerin arasında **oğlum koşuyor**. Yere düşüyor.” (W-FA16B2A-0872-69)

190 (11). “...**genç bir kız,** önü siperli serpuşunu geçirmiş, ağır tempoda **koşuyor**.” (W-SE39C3A-0543-171)

191 (12). “...annesinin sesinden dinlemek için **koşuyor**: Anneciğim!” (W-SI22E1B-2912-348)

192 (13). “**Küçük bir çocuk** Marburg Kalesinin parkında ağır, yeşil bir sessizliğin ortasında topa vura vura **koşuyor**.” (W-DA16B4A-0288-361)

193 (14). “...**çocuklar koşuyor**,” (W-CA16B1A-1286-583)

194 (15). “**Erol** annesine yakalanmamak için oturma odasındaki yemek masasının etrafında **koşuyor**,” (W-GD03A0A-0256-412)

195 (16). “**Koşuyor,** ama babasına bir türlü ulaşamıyordu.” (W-QI22E1C-2910-20)

197 (17). “**Ablası** okuldan gelir gelmez kardeşinin başına **koşuyor**,” (W-TI19E1A-4015-233)

198 (18). “...**ders dinleyen oğlu Eren** giriyor odaya. "Arda Abi" diye yanıma **koşuyor**.” (W-VI45F1D-4717-201)

199 (19). “**Küçük bir kız**, **dokuz yaşlarında bir kız** koşuyor.” (W-MA14B3A-1812-503)

200 (20). “**Kız** da ağlayarak annesinin yanına **koşuyor**.” (W-CI37C3A-0469-208)

201 (21). “**Oğlun** da arkandan **koşuyor**.” (W-TA16B4A-0910-48)

202 (22). “**Down'lu bir çocuk**, zaten küçük olan gözlerini mutluluktan daha da kısarak **koşuyor** ebeveyninin yanında.” (W-JE39E1B-2838-377)

203 (23). “Kuzular meliyor **Çocuklar koşuyor**.” (W-VI22E1B-2915-344)

204 (24). “**Yanağına gelincik yaprağı yapıştırmış çocuk**, annesine koşuyor,” (W-PG37E1B-2923-338)

205 (25). “Düşen uçağın enkazına önce **çocuklar koşuyor**.” (W-JI37C2A-1336-576)

206 (26). “Diyelim geniş bir alanda **yüz binlerce çocuk koşuyor**.” (W-SA16B1A-0768-99)

207 (27). “**Çocuk** hızla **koşuyor.**” (W-MA16B1A-0689-126)

208 (28). “**Çocuk** rüyasında, Boğaz'da bir evin bahçesinde, peşinde bir kurt köpeği, salıncağının asılı olduğu çam ağacına doğru **koşuyor.**” (W-IA16B3A-0041-224)

209 (29). “...**ufaklık** da hemen **koşuyor**.” (W-TI45F1D-4711-202)

210 (30). “Aynı anda sahneye **küçük bir kız koşuyor.**” (W-NG37C0A-0192-480)

211 (31). “...**çocuklar** bahçede **koşuyor.”** (W-NE36C3A-0079-95)

212 (32). “ "Abla bırakma beni!" diye peşinden **koşuyor çocuk**.” (W-OG37E1B-2922-339)

213 (33). “**Burcu** öğlene kadar evde yapayalnız yatıp, onların dönmesini bekliyordu. Öğleyin ablası okuldan gelince, hemen yanına **koşuyor,**” (W-GA16B1A-0732-114)

214 (34). “**Üçüncü oğlan** ise annesinin yanına **koşmuş**,” (W-QH42E1B-2917-113)

215 (35). “Oyun parkına varır varmaz **Mustafa** hemen kaydırağa **koşmuş.**” (W-TI22E1B-2913-120)

216 (36). “**Sumru'yla Kumru** salıncaktan atladıkları gibi ağabeylerinin yanına **koşmuş**.” (W-LA16B1A-1252-182)

217 (37). “Artık **iki çocuk** uyanır uyanmaz koyunun yanına **koşuyor**.” (W-JA16B1A-0862-71)

218 (38). “**Padişah kızı** küçük oğulun ardından **koşmuş**, şahmaranın yanına **koşmuş**.” (W-TA16B2A-1200-201)

219 (39). “...**oğlu** akşam ezanını duyup, eve **koşmuş**.” (W-NA16B2A-0742-32)

220 (40). “**Gelen misafirlerden birinin 5 yaşındaki oğlu**, benim orada olduğumu duyunca hemen babaannesinin yanına **koşmuş**.” (W-QI22C2A-0670-39)

221 (41). “...**kız** hemen bekçinin elinden anahtarı alıp güverteye koşmuş.” (W-BA16B1A-0880-16)

222 (42). “**Çocuk**, annesine **koşar**.” (W-GA15B1A-1722-534)

223 (43). “**Çocukları** bir ileri, bir geri **koşar**.” (W-IA16B3A-0630-205)

224 (44). “**Taşı bulan çocuk** ateşe doğru **koşar**,” (W-LI09C3A-1303-636)

225 (45). “...**onlarca çocuk** uçarcasına kapıya doğru **koşar**,” (W-VG37E1B-3050-381)

226 (46). "**Deriyi tutan çocuk** bırakır, az daha karaağacın yöresinde oynar, **koşar**." (W-MA16B1A-0729-168)

227 (47). "...akşam sofralarına okul yollarına **çocuklar koşar**." (W-PG37E1B-2923-416)

228 (48). "Yağmur yağar, **ÇOCUK,** andızların altına **koşar**," (W-EA14B1A-1615-573)

229 (49). "…**şort giymiş bir çocuk**, çevik adımlarla topa doğru **koştu**." (W-NA16B2A-0497-307)

230 (50). "**Çocuk,** treni görünce anlaşılmaz hareketlerle **koştu** trenin yanı sıra." (W-TI19E1A-4015-383)

231 (51). "**Çocuk** çamurlu çizmeleriyle daldı içeri. Musluğun başına **koştu**." (W-IA16B3A-0041-365)

232 (52). "**Çocuk,** uçurtmaya bakmaktan vazgeçip heyecanla sesin geldiği yana **koştu.**" (W-OA16B2A-1253-860)

233 (53). "Sonunda **çocuk** kurtulup arkadaşlarının yanına **koştu**." (W-QA16B1A-0775-156)

234 (54). "**Küçük Kız,** sevinç çığlıkları atarak babasına doğru **koştu**." (W-JA16B1A-0862-86)

Öznesi Canlı > Hayvan

235 (1). "Öfkeli bir kedi çığlık çığlığa **koşuyor**." (W-CA16B3A-1282-584)

236 (2). "**Topi** nerde olursa hemen **koşuyor**, gözlerini ona dikiyor ve soruyordu: "Vofff?" Bu, Topi dilince "Bir şey mi oldu?" demekti." (W-GA16B1A-0732-116)

237 (3). "Ama bir gün **bir fare** yerdeki bir kâğıdın üzerinden **koşmuş**." (W-OI22E1B-2908-128)

238 (4). "**Yanıp kavrulan hayvan** çözüldüğünde yıldırım gibi su kaynağını bulmaya **koşuyor.**" (W-IE39E1B-2837-379)

239 (5). "**Atlar** dörtnala **koşuyor."** (W-MA14B3A-1812-509)

240 (6). "1. AYAK: Özkaraca formunu sürdürüyor. **Cahide Sultan** da istikrarlı **koşuyor.**" (W-SI31D1B-2345-427)

241 (7). "Örneğin **iki kedim** var, biri daha obez. Onu sevdikten hemen sonra mama kabına **koşuyor**." (W-TE36E1B-3353-272)

242 (8). "**Atlar koşuyor** yeniden." (W-MA14B3A-1812-508)

243 (9). "**Kaplan**'ın dünyası bir anda kapkara oldu. Bahçenin içinde bilinçsizce **koşuyor**," (W-GA16B1A-1929-483)

244 (10). "O böyle ormanda yürürken çevresinde **sincaplar koşuyor**," (W-FA16B3A-1046-644)

245 (11). "**Ağzı salyalı bir köpek** boğuk boğuk havlayarak **koşuyor.**" (W-GG22C2A-1216-603)

246 (12). "Sanıyorum yarışta **tek at koşacak**." (W-NA16B2A-1241-95)

247 (13). "**Sula tarzı bir köpek** işte bütün gün **koşacak**." (W-UI43C4A-1799-84)

248 (14). "Bunun üzerine **aslan koşmuş**." (W-UI22E1B-2914-116)

249 (15). "**Tüm hayvanlar koşar**." (W-NH03A1B-3137-371)

250 (16). "**Peygamberdevesi** meskûn ve güneşli yerleri sever. Geceleri duvarlar boyunca **koşar**." (W-MA16B1A-0128-643)

251 (17). "Baba horoz kalkar, **atları koşar**." (W-OA16B3A-0737-164)

252 (18). "Bilirsiniz, **yavru kediler koşar**," (W-GI09C4A-1342-623)

253 (19). "**Hamster** diye bir hayvan var. Uzun tüylü sevimli bir hayvan. Kafesindeki tekerleğin içinde sabahtan akşama kadar **koşar**." (W-IE39E1B-2837-443)

254 (20). "**Kurt dediğin** durmadan **koşar**," (W-CA16B2A-1299-640)

255 (21). "**Hipopotamlar** insandan daha hızlı **koşar**." (W-PI22E1B-2909-431)

256 (22). "…**turuncu kedi** yıldırım gibi kuşlara **koştu**." (W-KA16B4A-0121-908)

257 (23). "**Siyah köpek** bahçe duvarını atlayarak **koştu**," (W-IA16B4A-2675-591)

258 (24). "Önümdeki güzel gezide çocuklar oynuyor, **köpekler koşuyor**," (W-KE09C3A-0599-151)

Öznesi Cansız > Nesne

259 (1). "Saçlar suda tel tel ayrılmış; herbiri ötekine **koşuyor.**" (W-GA16B4A-0044-215)

260 (2). “Amazon'un önemli bir koluymuş **bu nehir**. Yakınlarda bir kaynaktan çıkıyormuş. Yatağında coşa taşa yol alarak, Amazon'a kavuşmaya **koşuyor**.” (W-EA16B2A-1205-611)

261 (3). “**Güneş ışığı** doğmak için saniyede 300 bin kilometre hızla **koşuyor.**” (W-RH42A1A-0708-122)

Öznesi Cansız > Kavram > Meslek

262 (1). “Sağlık görevlileri oradan oraya **koşuyor**.” (W-EG37C3A-1067-640)

263 (2). “**Prenses** bir yandan karanlık ve ürkütücü ormandan bayır aşağı **koşuyor**,” (W-VI19E1A-4028-232)

264 (3). “**Papaz** gülümsüyor, söylediklerime hiç alınmıyordu sanki. Üstelik tren durdukça, istasyona iniyor, büfeye **koşuyor**;” (W-KE09C3A-0599-152)

265 (4). “Ayrılırken, **muhtar koşuyor**.” (W-JA16B2A-1012-647)

266 (5). “**Brezilyalı futbolcu**, aynı zamanda **koşuyor**, pres yapıyor...” (W-OI31D1B-2350-425)

267 (6). “...**görevliler** asansörlere, merdivenlere **koşuyor**,” (W-HA16B2A-1304-580)

268 (7). “Ancak **haydutların**, çocukların peşini bırakmaya pek niyeti yoktu. Olanca güçleriyle **koşuyor**, onları gözden kaçırmamaya çalışıyorlardı.” (W-SA16B2A-0738- 108)

269 (8). “**Hayrettin Onbaşı**, bir çocuğu bırakıp öbürüne **koşuyor**.” (W-UA16B2A-1206-609)

270 (9). “**Polisler, koşuyor.**” (W-MA14B3A-1812-495)

271 (10). “**Çavuş koşuyor**” (W-EI22C4A-0868-70)

272 (11). “...**ayak seslerinden birisinin geldiğini anlayan sekreter** hemen **koşuyor**.” (W-CE39C4A-1350-573)

273 (12). “...**belediye başkanı** yelyeperek Suna'nın yanına **koşuyor**...” (W-HI09C2A-0805-89)

274 (13). “**Binlerce emekçi** arabalarına doğru **koşuyor**.” (W-JA16B3A-0552-166)

275 (14). “"**Ebe**" olan tüm okul koridorlarında **koşacak**,” (W-VI45F1D-4717-40)

276 (15). “**Vezir,** korku içinde kızın evine **koşmuş**.” (W-LA14B1A-1709-153)

277 (16). "**Burhan Yüzbaşı**, vaktinde yüz metreyi onbir saniyede **koşmuş,**" (W-QA16B2A-1435-172)

278 (17). "**Kâhya** telaşa düşerek doğru efendisine **koşmuş**." (W-SG37C2A-0821-23)

279 (18). "**Tüccar** kapıyı aralamış. İçeride kimse yokmuş. Yılanın uzandığı sedire **koşmuş**." (W-SA16B4A-3367-97)

280 (19). "**Gülbaz Ebe** hemen herkesin yanına **koşmuş**." (W-LH32D1B-2564-139)

281 (20). "...**duyan öğretmeni**, hemen onun yanına **koşmuş**." (W-UI22E1B-2914-117)

282 (21). "**Bunu gören Hoca**, hemen ahıra **koşmuş**." (W-VI22E1B-2915-114)

283 (22). "...**bir balıkçı**, kayığını kıyıya çeker çekmez **koşmuş**." (W-VI19E1A-4055-73)

284 (23). "**Hırsız**, bunu duyunca bekçiye bir omuz atıp kapıya **koşmuş**." (W-QI09C2A-1069-205)

285 (24). "**Yaver** artık durur mu, derhal çarşıya **koşmuş**." (W-SI22E1B-2912-122)

286 (25). "**Polis** hemen **koşmuş**" (W-RD03A0A-0200-143)

287 (26). "**İkinci oyuncu koşar**." (W-ND05A1A-2653-456)

288 (27). "**Şaşkına dönen fırıncı**, **koşar**," (W-HH42C2A-0709-185)

289 (28). "**Komiser** hemen telefona **koşar**." (W-FA16B1A-1170-683)

290 (29). "...**koşucu** bu kuvvetli ayağı ile sola doğru daha rahat **koşar**." (W-NI22C1A-0290-428)

291 (30). "**2. Mahkûm** sevinçlidir. Heyecanla 1. Mahkûm'un hücresine doğru **koşar**." (W-JA16B2A-1738-527)

293 (31). "**Makam şoförü** de bagajdan krikoyu kapıp **koştu.**.." (W-CE41C4A-1116-963)

294 (32). "**Kervancı koştu**." (W-PA16B4A-1475-778)

295 (33). "Çocuğun ağlamasına, kadınların çığlıklarına **istasyondaki bir görevli** de **koştu**." (W-GA16B4A-1930-681)

296 (34). "**Şoför koştu**, adam kovaladı." (W-SI09C1A-0533-294)

297 (35). "…**çöpçü** ilkyardıma **koştu**." (W-UI45F1D-4815-331)

1.20.1.2. Bulgular

TDK Güncel Türkçe Sözlük koş- fiilini dört temel anlam ve bir mecaz anlam olmak üzere beş maddede toplamıştır. Ancak çalışmanın sınırlılıkları gereği mecaz anlam araştırmaya dâhil edilmemiştir.

koş- fiili geçişsiz bir fiildir. Bu fiile kurulan tüm cümlelerde belirleyici unsur olarak bir özne ve nesne olması zorunlu değildir.

koş- fiili Vendler'in *edimler* grubunda yer alır. Söz konusu fiilin hareketliliği esastır. Edimler grubunda yer alan fiiller, süreklilik anlamı taşırlar. Ancak kesin bir zaman dilimine işaret etmez. Bir bitiş noktasına odaklanmaz, o sürecin heyecanını yansıtır.

koş- fiilinin kendi içerisindeki dinamikliği sebebiyle öznesi ilk etapta bir canlıdır. Bu canlı bir insan olabileceği gibi kedi gibi bir hayvan da olabilir.

TUD'a göre *koş-* fiili beş temel zaman (koşuyor, koştu, koşacak, koşmuş, koşar) üzerinden sorgulandığında, TUD *koştu* sorgusu için dizilim sonuçları 1012, TUD *koşacak* sorgusu için dizilim sonuçları 101, TUD *koşar* sorgusu için dizilim sonuçları 721, TUD *koşuyor* sorgusu için dizilim sonuçları 650, TUD *koşmuş* sorgusu için dizilim sonuçları 209 cümle ile özne sınırlıkları belirlenmiştir.

Söz konusu fiil, özne sınırlamasına göre canlılar kategorisinde "*canlı-erkek, canlı-topluluk, canlı-belirsiz, canlı-çocuk, canlı-kadın ve canlı-hayvan*" olmak üzere ayrılırken, cansız kategori de "*cansız-nesne ve cansız-kavram > meslek"* olmak üzere iki grupta ayrışır.

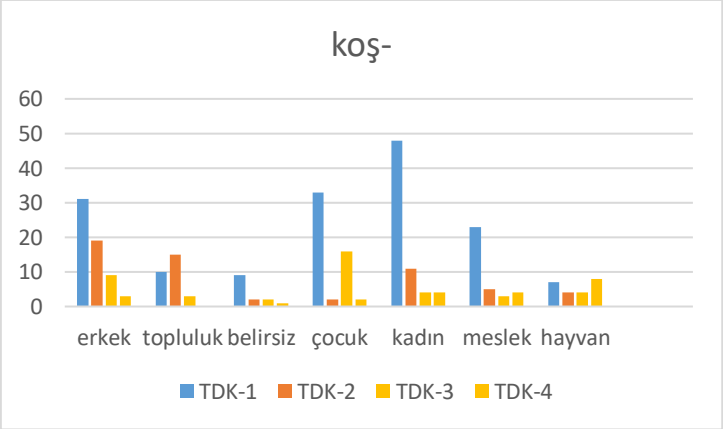

Şekil 2. 20. koş-

Şekil 20'de yer alan bilgilere göre *koş-* fiilinin en fazla *kadın-özne* ile kullanıldığını görmekteyiz. *Kadın-özne* kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 2, 3, 4, 6.

7, 9, 11, 13, 14, 15, 16, 19, 20, 22, 23, 24, 25, 28, 29, 31, 32, 33, 34, 36, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 66. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 2, 23, 18, 21, 35, 37, 44, 45, 58, 65, 67. Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 8, 17, 30. Sözlüğün dördüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 10, 12, 22, 27.

Erkek-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 4, 6, 10, 12, 13, 14, 15, 18, 22, 27, 28, 30, 31, 35, 37, 41, 42, 44, 45, 46, 47, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 60, 61. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 7, 9, 11, 20, 23, 24, 25, 26, 29, 32, 33, 34, 36, 39, 40, 43, 56, 58, 59. Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 2, 3, 5, 8, 16, 19, 21, 38, 57. Sözlüğün dördüncü anlamıyla eşleşen örnekleri:4, 17, 48.

Topluluk-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 2, 10, 12, 17, 22, 31, 32, 33, 35, 36. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 8, 9, 11, 13, 14, 16, 18, 19, 20, 21, 26, 25, 27, 28, 37. Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 3, 4, 5, 7, 15, 23, 24, 29, 30. Sözlüğün dördüncü anlamına topluluk özne kategorisinde rastlanılmamıştır.

Çocuk-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 5, 8, 9, 12, 17, 18, 20, 21, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 44, 45, 48, 49, 51, 52, 53, 54. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 4, 16. Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 3, 6, 7, 10, 13, 14, 15, 19, 22, 23, 26, 31, 43, 46, 47, 50. Sözlüğün dördüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 11.

Hayvan-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 2, 7, 14, 18, 20, 21, 22. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 3, 4, 16, 23. Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 9, 10, 11. Sözlüğün dördüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 5, 6, 8, 12, 13, 15, 17, 19.

Belirsiz-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri:1, 2, 5, 6, 7, 8, 11, 12, 14. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 9, 13. Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 3, 10. Sözlüğün dördüncü anlamıyla eşleşen sadece bir (4) örneği vardır.

Meslek-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri:3, 4, 6, 7, 8, 11, 12, 13, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 27, 28, 30, 31, 32, 34, 35. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 9, 10, 15, 24. Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 14. Sözlüğün dördüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 5, 6, 26, 29.

1.20.1.3. Değerlendirme

Toplam 297 cümleden TDK'de belirtilen 4 anlama göre dağılım nedir?

Derlemden elde edilen cümlelerden hareketle *koş-* fiilinin 'adım atışlarını artırarak ileri doğru hızla gitmek' anlamı söz konusu olduğunda, fiilin genellikle canlı özne (kadın, topluluk, belirsiz, çocuk, erkek, hayvan) gerektirdiği ve "arabalarına doğru, topa doğru, babasına doğru, çam ağacına doğru, denize doğru, duvara doğru, ateşe doğru, parkın çayırlarına doğru, kalabalığa doğru" gibi sözcüklerde yönelme eki ile birlikte kullanılarak yön bildiren *-A doğru* edatıyla kullanımının yaygın olduğu görülmektedir.

Vendler'in *edimler* grubunda yer alan süreklilik içermesiyle birlikte o sürecin heyecanını taşıyan *koş-* fiili özne türlerine göre; Öznesi Canlı> Kadın ile daha sık kullanıldığını söyleyebiliriz. Kadınların "eve, evden çarşıya, yatak odasına, kapıya, aynaya, mutfağa, odasına, pencereye, aşağıya, balkona, bahçeye, büfeye" gibi sözcüklerde görülen kullanım sıklığı göz önüne alındığında mekân sınırlaması olarak ev ve çevresi olmasına rağmen kadınların durmaksızın disiplinli bir şekilde TDK'nin ilk anlamı ile fiilin derlemde yaygın kullanılan anlamının örtüştüğünü söyleyebiliriz.

Ek olarak; söz konusu fiilin çoğu zaman "hiç durmadan, oradan oraya, ardından, peşinden, önünden, arkamdan" gibi sözcüklerle kullanımı göz önüne alındığında -DAn durum ekiyle de ivedilikle koşuşturma hâlinin kullanımı da söz konusudur.

1.20.2. Baskılı Metinlerdeki Örnekler

1. "**Kadın** çabucak oraya **koştu**." (Ali, Mantolu Madonna, s. 34)

2. "**Kadınlar** başörtülerini örterek selamlığa **koştular**." (Rasim, Falaka, s.102)

3. "Kapıdan içeri girdikleri zaman **Canan**, Jozefino'yu görünce kollarını açarak üzerine **koştu**." (Efendi, Felatun Bey ve Rakım Efendi, s.94)

4. "**Zavallı Canan** ne de olsa çocuk değil mi? Bu güzellikle sıçramak, koşmak hevesine kapıldı. Bahaneler bulup **koştu.**" (Efendi, Felatun Bey ve Rakım Efendi, s.103)

5. "**Lamia** kapının düğmesini çekti, bir kelime bile ilave etmeyerek **koştu**." (Uşaklıgil, Mai ve Siyah, s.93)

6. "**Suat**, hanımın onu himayesine alıkoymasına kalben müteşekkir, hıçkırıklarını boğmak için uğraşarak odasına **koştu**." (Rauf, Eylül, s.315)

7. "Yenir mi yenmez mi? Oyunundan bildiğime göre **canlı** demek, yer, içer, **koşar**, gezer, uyur, uyanır demekti." (Halid, Deli, s.83)

1. 21. oku-[45]

1. *(-i)* Bir yazıyı meydana getiren harf ve işaretlere bakıp bunları çözümlemek veya seslendirmek.

"Bana umutsuz bir sesle son raporları okudu." - Falih Rıfkı Atay

2. *(nsz)* Yazılmış bir metnin iletmek istediği şeyleri öğrenmek

"Gazete bile okumak istemiyorum." - Burhan Felek

3. *(nsz)* Bir konuyu öğrenmek için okulda, bir öğretmenin yanında veya yazılı şeyler üzerinde çalışmak, öğrenim görmek.

"Çabuk dil öğrenmedi, okumak istemedi." - Halide Edip Adıvar

4. *(nsz)* Sesli olarak söylemek.

"Salon boşalmaya başladı, biz şiirler okuyup dinliyoruz." - Refik Halit Karay

5. *(nsz)* Bir şeyin anlamını çözmek.

Şifre okumak.

6. *(-i)* Hastalığı iyi edeceğini ileri sürerek okuyup üflemek, üfürükçülük etmek.

1.21.1 TUD'dan Derlenen Örnek Cümleler

Özne Türlerine Göre

Öznesi Canlı > Erkek

1. "**Yaşar Dede** gözlerini kısarak yazıyı **okudu**." (W-PA16B4A-1247-777)

2. "**Babam** eve girdiğinde Kur'an **okudu**." (W-VI09C3A-0673-174)

3. "**Fazlı,** notu oğluna **okudu**." (W-QI22E1C-2910-467)

4. "**Tanju** durdu ve son cümleyi **okudu**." (W-NA16B4A-1437-711)

5. "Serdar Beyin okuyamadığını **Fuat Bey okudu**," (W-CA16B3A-0577-205)

6. "**Ruşen Eşref Bey** gür sesiyle **okudu**." (W-VA16B3A-1038-849)

7. "**Bedri** bir solukta **okudu** mektubu," (W-UA16B3A-1065-837)

8. "**Yaşlı Adam** kâğıdı alıp **okudu**." (W-CA16B4A-0734-133)

9. "Herkes güldü. Biraz da **Ferit okudu**." (W-FI09C3A-1292-759)

[45] https://sozluk.gov.tr/ 07.07.2023 / 16.11

10. “**Oğlan**; ilkokulu, ortaokulu köyde **okudu**.” (W-HE39C4A-0475-252)

11. “**Adam** mektubu birkaç kez daha **okudu**. Garip.” (W-TA16B1A-0919-42)

12. “**Adam** bu sefer Elif'in sorusunu **okudu**. "Neden Jazz?"” (W-OG37C0A-0191-616)

13. “**Amcam**, Fransa'da **okumuş**.” (W-FA16B4A-3306-492)

14. “**Ziya** kâğıtları zar zor **okumuş**.” (W-PI09C4A-1491-849)

15. “Şimdiye kadar hep **erkekler okumuş**.” (W-PG24D1B-2301-704)

16. “**Bülent** yatılı **okumuş**.” (W-VA16B2A-1243-930)

17. “**Sabahattin Ali**, burada beş yıl **okur**,” (W-TI45F1D-4704-890)

18. “**Ağabeyim** akşamları bana kitap **okur.”** (W-VI19E1A-3999-982)

19. “**Veli** bu iletileri **okur.”** (W-GC03A2A-1177-2358)

20. “**Cemal Gürsel**, basın toplantısı metnini **okur.**” (W-GH09C3A-0710-636)

21. “**Murat** Mektubun giriş kısmını **okur**.” (W-PA14B1A-1628-1983)

22. “**Özgür**, biliyorsun oğlum Sedat İstanbul'da **okuyor.**” (W-VA14B1A-1605-853)

23. “**Babam** koltuğunda oturup gazete **okuyor.”** (W-MA16B2A-0795-123)

24. “**Fevzi** gazete **okuyor**.” (W-TA16B3A-0450-382)

25. “**Zübeyir Bey**, telgrafı **okuyor**.” (W-EE09C3A-3304-508)

26. “görmemiş. **Süleyman** da çok kitap **okuyor.”** (W-TI19E1A-4044-403)

27. “**Serhan** Avustralya'da üniversitede **okuyor**.” (W-IE39E1B-2837-626)

28. “**Benim oğlum okuyacak**, ben okuyamadım.” (W-UI22E1B-2914-177)

29. “**Çetin Bey** de şiirler **okuyacak**.” (W-QI09C2A-1069-298)

30. “**Hasan Paşa'nın oğluydu**. İlkokulu İstanbul'da **okudu,** sonra…” (W-LA16B4A-1948-609)

31. “**genç adam**, kekeleye kekeleye yazıyı **okudu**.” (W-SA16B0A-0125-769)

32. “kitap diziliymiş. **Muhsin Bey** hep **okumuş** o kitapları.” (W-SA16B1A-0768-167)

Öznesi Canlı > Kadın

(32) 1. “**Yaşlı kadın** dönüp dönüp **okudu** yazıyı.” (W-OA15B1A-1409-728)

(33) 2. “**Ayşe** kompozisyonunu **okudu**” (W-QI22E1C-2910-466)

(34) 3. “**Aslı** da **okudu.** Okurken çok güldü, çok sevdi.” (W-VH20C4A-4854-244)

(35) 4. “mektubu uzattı.**Büyükanne** kısa mektubu **okudu**” (W-NA16B4A-0120-793)

(36) 5. “**Yelda** mailleri tek tek **okudu**,” (W-RA16B2A-3329-368)

(37) 6. “**Eylem**, elleri titreyerek üst üste **okudu** bu satırları.” (W-TA16B4A-0090-46)

(38) 7. “**Kızkardeşi** hem ağladı, hem **okudu**.” (W-OI42E1B-2937-449)

(39) 8. “**Müge,** güllerin üstündeki kartı **okudu**.” (W-EA16B4A-0489-239)

(40) 9. “**Ablamda** bu okulda **okudu** ve mezun oldu.” (W-UI12F1D-4851-245)

(41) 10. “şiir okusun bana. **Seval** güzel okur.” (W-GA16B4A-0991-429)

(42) 11. “**Seyhan** bunu gazeteden **okur**.” (W-SG37C4A-1392-2191)

(43) 12. “Ben okumam da **anneannem okur**.” (W-RE39C2A-0358-1023)

(44) 13. “**Annem** de hâlâ arkamdan dualar **okur**.” (W-QA16B3A-0617-696)

(45) 14. “**Annem** sizin derginizi **okuyor**.” (W-UI42E1B-2943-567)

(46) 15. “selamla dolu mektupları sadece **annem okuyor**.” (W-IA16B3A-0630-194)

(47) 16. “**Kız** Ankara'da yatılı **okuyor**.” (W-RA16B4A-0104-1028)

(48) 17. “ortadaki bankta **Selin** oturmuş kitap **okuyor.”** (W-QA14B1A-1631-844)

(49) 18. “**Seval** koğuşta **okuyor** iddianameyi.” (W-CA16B3A-1557-866)

(50) 19. “**küçük kız kardeşim** lise 1'de **okuyor.”** (W-VI13F1D-4853-319)

(51) 20. “**Teyzem** mektubu içinden **okuyor**.” (W-PI42E1B-2938-570)

(52) 21. “**Fatma,** yirmi üç kişilik sınıfta **okuyor**.” (W-UE39C1A-1032-1040)

(53) 22. “**Fulya** fen bilgisi öğretmenliği **okuyor**.” (W-QD16C4A-0105-1021)

(54) 23. “**Kuzenim Emel...** Henüz lisede **okuyor**.” (W-IA16B2A-0762-137)

(55) 24. “Biliyorsun **bizim Şule** tıp fakültesinde **okuyor.”** (W-RI22E1B-2911-599)

(56) 25. “**Abla,** pencere kenarına oturmuş, kitap **okuyor.”** (W-QI22E1C-2910-602)

(57) 26. “**Ayça**, şiirleri çok güzel **okuyor.”** (W-TI19E1A-4015-410)

(58) 27. “**Benim kızım** Siyasalda **okuyacak**.” (W-MG09C3A-0355-139)

(59) 28. "bi de Ankara'larda, üniversitelerde **okudu**, çatlak **bu kız** canım, çatlak." (W-JA16B4A-1747-643)

(60) 29. "**Bizim kızımız** fakülte **okuyacak**, diyorlar." (W-JA16B4A-0347-144)

Öznesi Cansız > Kavram > Meslek

(61) 1. "**Öğretmen bey** mektupları bir güzel **okudu**." (W-LH09C2A-0276-497)

(62) 2. "**Askeri savcı** hakkımdaki iddianameyi **okudu** ve sonunda taammüden…" (W-FI39C3A-2958-423)

(63) 3. "**Savcı Bey,** bizi suçlayan yazısını **okudu**" (W-KA16B2A-0637-185)

(64) 4. "**Paşa**, hayretler içerisinde **okudu** bu satırları." (W-SA16B0A-0125-765)

(65) 5. "resmi geçidinden sonra, **öğrenciler** şiirler **okudu**." (W-MI22C3A-0669-176)

(66) 6. "**Mühendis Ali,** gene bilimsel kitaplar **okudu**." (W-SA16B1A-0768-114)

(67) 7. "**Genç Müdür** mektuptan bir paragraf **okudu**," (W-RI41C2A-1464-700)

(68) 8. "**Şairler** şiir **okumuş**, tiyatrocular küçük oyunlar oynamışlar." (W-MA16B3A-0379-427)

(69) 9. "**Öğretmen,** Ali'nin yazısını öğrencilerine **okumuş**." (W-UI19E1A-4003-405)

(70) 10. "**Oku**r elbette istediğini **okur**," (W-DG37C2A-1237-2322)

(71) 11. "**Şair S.** Süheyla'dan gelen mektubu **okur**," (W-FA16B2A-1369-2204)

(72) 12. "**bir öğrenci** şiir **okur."** (W-SA14B1A-1586-2016)

(73) 13. "**Avukat** vasiyeti **okur**, vaziyeti izah eder." (W-SG37C4A-1392-2189)

(74) 14. "**şair Neşe Yaşın** da şiir **okuyor**." (W-TE30D1B-2111-740)

(75) 15. "okurlarımız arasında bir benzerlik vardır. **Okur,** her şey **okur."** (W-OG13C3A-1800-1876)

(76) 16. "**Askeri Savcı,** Manukyan davasında iddianamesini **okur**." (W-TE09C2A-1267-2281)

(77) 17. "**Çevirmen** yapıtı yazardan çok **okur**," (W-KG22C3A-0027-1581)

(78) 18. "Alıyor elinden **sekreter okuyor**." (W-JA16B4A-1093-999)

(79) 19. "**Polisin biri** gazete **okuyor**." (W-CG09C5A-0218-732)

(80) 20. "**Hoca** uzun dualar **okuyor**." (W-OE09C2A-1417-910)

(81) 21. "**Okulda 60 farklı ülkeden öğrenci okuyor**." (W-RE36E1B-3293-522)

(82) 22. "gündüzleri **Büyükelçi** odasında kitap **okuyor**." (W-OA16B4A-0119-970)

(83) 23. "**Yazı işleri müdürü** bunu **okuyor**." (W-KD05A3A-0725-153)

(84) 24. "**öğrenci** seçilen sayıları teker teker **okudu**." (W-UB04A2A-1914-620)

(85) 25. "**Avukat** bunu odasında açtı, **okudu**. Mehmet'tendi." (W-RA16B3A-0627-192)

(86) 26. "**Subay**, elindeki listeden isimleri **okudu**." (W-FA16B2A-0872-57)

(87) 27. "**Hekim** kartı **okudu**, yüzümüze ters ters bakıp "Tamam," (W-NG43C2A-1805-626)

(88) 28. "**savcı** iddianamesini **okudu**, köylüleri bölücülük yapmakla suçlayıp…" (W-KE09C2A-0307-405)

(89) 29. "basın bildirisini **avukat Mehmet Cengiz okudu**." (W-UD30D1B-2194-568)

Öznesi Canlı > Topluluk

(90) 1. "Senin dediğin gibi tümden **herkesler okudu**, gözü açıldı..." (W-KA16B3A-0706-153)

(91) 2. "Tamam **insanlar okudu** ağabeylerinden ablalarından öğrendi." (W-UE36E1B-3296-381)

(92) 3. "Ailede **herkes okumuş**. Halam öğretmen…" (W-MG09C3A-0355-444)

(93) 4. "Aman **herkes okumuş**, ben de okumalıyım' diye," (W-ED36C2A-0116-971)

(94) 5. "Bizim evde **herkes** kitap **okur**." (W-NA16B2A-1242-2293)

(95) 6. "**Herkes** dualar **okuyor**." (W-PI36C2A-0609-202)

(96) 7. "Kimimiz uyuyor, **kimimiz** kitap **okuyor**." (W-SE20C0A-0238-706)

(97) 8. "var, altında imzam var. **Millet okuyor** bunu." (W-QD36C2A-0451-380)

(98) 9. "**Çocukların kimisi** kitap **okuyor**." (W-LA16B1A-1252-952)

(99) 10. "olan bir şiir. **Millet** roman **okuyor** işte, söyledim," (W-KD39C4A-1085-1001)

(100) 11. "her kitap değişiyor. **Herkes** kendince **okuyor** kitapları." (W-TA14B1A-1591-856)

(101) 12. "**Kızların birkaçı** kanepelerde kitap **okuyor**." (W-QD16C4A-0105-1019)

(102) 13. "**bütün Türk dünyasından milyonlarca insan okuyor**. Bir kitap iki milyon tane…" (W-OH36C4A-0237-710)

(103) 14. "Şimdi **herkes** bunu **okuyor**. Yazar kadını suçlamıyor." (W-OG37F1B-2931-583)

(104) 15. "**Herkes** bu arkadaş gibi **okuyacak**. Göğsünü gere gere 'Türküm' diyecek." (W-KE09C2A-0307-162)

(105) 16. "**Herkes** bildiği dildeki çeviriden **okuyacak."** (W-OH37C2A-0540-88)

(106) 17. "**herkes** bir yerlerde bir şeyler **okudu**." (W-SI09C2A-0405-295)

(107) 18. "İşin enteresan yanı **millet** dualar **okumuş**." (W-OD37C2A-0365-432)

(108) 19. "işe aldık. **Hepsi** iyi üniversitelerde **okumuş**." (W-UI45F1D-4719-346)

Öznesi Canlı > Çocuk

(109) 1. "çok zor çözdüğümüz çocuk şiir **okudu**." (W-QI22C3A-0010-820)

(110) 2. "Çok akıllı çocuktur. Bu yıllarca **okudu, okudu**." (W-UA14B1A-1592-661)

(111) 3. "Sûresini oku bakalım**. Çocuk** sûreyi **okur**." (W-UI22E1B-2914-1500)

(112) 4. "gün bir **başka çocuk** andı **okur** ve okuturdu." (W-NI22C2A-0169-1953)

(113) 5. "**Çocuk** büyür, **okur**, ilmihâlini öğrenir," (W-KE39E1B-3030-1410)

(114) 6. "bir öğretmen varsa, **o çocuk okur**. Hem de bal gibi okur." (W-HE39C4A-0475-862)

(115) 7. "**Çocukları okuyacak** ve kendisi gibi olmayacak." (W-UE39C1A-1032-303)

(116) 8. "güzel olduğuna göre **bütün çocuklar okuyacak** mektubu." (W-SI22E1B-2912-178)

(117) 9. "Mavinin tarihinde, uçurtmanın tarihini **okuyacak çocuklar**." (W-SI19E1A-4039-128)

(118) 10. "**çocuk kitap okuyacak**. Dinle bakalım torununu..." (W-QA16B2A-1435-259)

(119) 11. "**Çocuklar** geçiyor, şiirler **okuyor**." (W-DG37C4A-0529-251)

(120) 12. "**çocuk** 18 yaşına kadar geliyor, **okuyor,** bu ilköğretimi okuyor," (W-VD05A0A-2036-757)

(121) 13. "milyon kira veriyorum, **iki çocuk okuyor**." (W-JA16B4A-1093-998)

(122) 14. "kirayı çıkarmaya çalışıyordu. **Dört çocuk okuyor**." (W-PI43C3A-1810-788)

(123) 15. "**Çocuklarım** iyi **okuyor**. Kızım okursa, benim durumuma düşmeyecek." (W-HE39C4A-0475-346)

(124) 16. "Ekranda **çocuklar** şiir **okuyor**, bayrakları sallıyor…" (W-DG37C4A-0529-252)

(125) 17. "bir programı izledik. **Çocuklar,** şiirler **okuyor,** şarkı söylüyorlar." (W-PE39C4A-0183-782)

1.21.1.2. Bulgular

TDK Güncel Türkçe Sözlük oku- fiilini altı temel anlam, iki mecaz anlam, bir argo anlam olmak ve halk ağzındaki anlamı olmak üzere on maddede toplamıştır. Ancak çalışmanın sınırlılıkları gereği mecaz anlam, argo anlam ve halk ağzındaki anlamı araştırmaya dâhil edilmemiştir.

oku- fiili geçişli bir fiildir. Bu fiile kurulan tüm cümlelerde belirleyici unsur olarak bir özne ve nesne olması zorunludur.

oku- fiili kılınış kategorisine göre incelendiğinde gerçek zaman sürecinin belirli ve tek düşüncesini sezdirdiği için bağımlıdır. Bundan dolayı fiil, Vendler'in *tamamlamalar* kategorisinde yer alır. Fiil, kılınış özelliğine göre sürecin heyecanını yansıtmaz, bir başlangıcı vardır ancak bitiş noktasına odaklanır. İçsel bir hedefi vardır.

TUD'a göre *oku-* fiilini altı temel zaman (okuyor, okudu, okuyacak, okumuş, okur) üzerinden sorgulandığında, TUD okudu sorgusu için dizilim sonuçları 857, TUD okuyacak sorgusu için dizilim sonuçları 308, TUD okur sorgusu için dizilim sonuçları 2431, TUD okuyor sorgusu için dizilim sonuçları 1051, TUD okumuş sorgusu için dizilim sonuçları 1030 cümle ile özne sınırlılıkları belirlenmiştir.

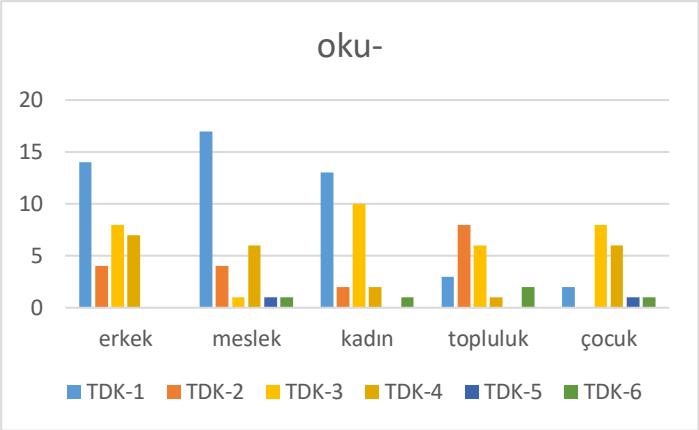

Şekil 2. 21. oku-

Şekil 21'de yer alan bilgilere göre *oku-* fiilinin en fazla *erkek-özne* ile kullanıldığı görülmektedir. *Erkek-özne* kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 4, 5, 7, 8, 11, 14, 14, 19, 21, 25, 31, 32. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 23, 24, 32. Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 10, 13, 15, 17, 23, 27, 28, 30. Sözlüğün dördüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 3, 6, 9, 18, 20, 29, 31. Sözlüğün diğer anlamları ile eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Kadın-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 11, 12, 14, 15, 18, 20. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 17, 25. Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 9, 16, 19, 21, 23, 23, 24, 27, 28, 29. Sözlüğün dördüncü anlamıyla eşleşen sadece tek bir örneği (13) olduğu görülür. Sözlüğün diğer anlamları ile eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Meslek-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 4, 7, 10, 11, 13, 16, 18, 23, 25, 26, 27, 28. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 6, 19, 23, 15. Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen sadece tek bir örneği (21) olduğu görülür. Sözlüğün dördüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 5, 8, 9, 12, 14, 29. Sözlüğün beşinci anlamıyla (17); altıncı anlamıyla eşleşen sadece tek bir örneği (20) olduğu görülür.

Topluluk-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 11, 14, 16. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 5, 7, 8, 9, 10, 12, 13. Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 4, 17, 19. Sözlüğün dördüncü anlamıyla eşleşen tek bir örneği (15) olduğu görülür. Sözlüğün altıncı anlamıyla eşleşen örnekleri: 6, 18. Sözlüğün beşinci anlamı ile eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Çocuk-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 8, 9. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı

görülmektedir. Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 2, 5, 6, 7, 12, 13, 14, 15. Sözlüğün dördüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 4, 10, 11, 16, 17. Sözlüğün diğer anlamları ile eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

oku- fiili özne sınırlamasında *erkek-özne* kategorisinde diğer öznelere oranla az bir fark ile fazla örnek veriye ulaşılmıştır. *Kadın-özne* ile *meslek-özne* eşit olarak karşımıza çıkmıştır.

Söz konusu fiil, *TDK Güncel Türkçe Sözlük*'ün verdiği altı anlam ile eşleştirildiğinde sonuç olarak sözlüğün 1. anlamının daha sık kullanıldığı görülmektedir. Buna takip eden ise sözlüğün 3. ve 4. anlamıdır. Özellikle *çocuk-özne* kategorisinde sözlüğün birinci anlamı yerine üçüncü ve dördüncü anlamlarının daha sık tercih edildiği görülmektedir. Sözlüğün diğer anlamlarının ise daha az tercih edildiğini söyleyebiliriz.

1.21.1.3. Değerlendirme

Toplam 125 cümleden TDK'de belirtilen altı temel anlama göre dağılım nedir?

Derlemden elde edilen cümlelerden hareketle *oku-* fiilinin 'bir yazıyı meydana getiren harf ve işaretlere bakıp bunları çözümlemek veya seslendirmek' anlamı söz konusu olduğunda, fiilin genellikle canlı özne (erkek, kadın, topluluk, çocuk) gerektirdiği, buna ek olarak ise cansız kategoride yer verdiğimiz *öznesi cansız kavram > meslek* ile de sıklıkla kullanıldığı açıktır. Ancak söz konusu anlamın *çocuk-özne* ile tercih edilmediği görülür.

Oku- fiilinin 'bir konuyu öğrenmek için okulda, bir öğretmenin yanında veya yazılı şeyler üzerinde çalışmak, öğrenim görmek' anlamı söz konusu olduğunda, fiilin genellikle *çocuk-özne* ile daha sık kullanımının olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin, "Bir öğretmen varsa, **o çocuk okur.**", "kirayı çıkarmaya çalışıyordu. **Dört çocuk okuyor**.", "**Çocukları okuyacak** ve kendisi gibi olmayacak." veya "**Çocuklarım** iyi **okuyor**. Kızım okursa, benim durumuma düşmeyecek." Verilen örneklerde görüldüğü üzere çocukların *oku-* eylemini bir kitap *oku-* ile eşdizimli olarak görmüyoruz. Aksine öğrenim görmek anlamıyla tahsil yaptıkları belirtilir. Bunun yanı sıra *oku-* fiilinin 'sesli olarak söylemek' anlamı söz konusu olduğunda ise *şiir* sözcüğü ile eşdizimli kullanımı öne çıkmaktadır. Söz konusu durumu destekleyen meslek özne kategorisinde "**Bir öğrenci** şiir **okur**." ve "Resmi geçidinden sonra, **öğrenciler** şiirler **okudu**." Cümlelerinden hareketle öğrenciler ile şiir sözcüğünün kullanımının olduğu da açıktır.

Erkek-özne ile *kadın-öznenin, oku-* fiilinin 'öğrenim görmek' anlamıyla uyumlu olması olağandır. Örneğin, "**Amcam**, Fransa'da **okumuş**." ve "**Fatma,** yirmi üç kişilik sınıfta

okuyor.". Bu aşamada sözlüğün ilk anlamıyla eşleşen örneklerine bakalım. "**Yaşar Dede** gözlerini kısarak yazıyı **okudu**." ve "**Yaşlı kadın** dönüp dönüp **okudu** yazıyı." *Oku-* fiilinin 'bir yazıyı okumak ile bir yerde okumak' anlamı söz konusu olduğunda fiilin anlam ayırt edici özelliği o fiilin kılınışı ile açıklanmaktadır. Bir yazı yerine bir kitap veya bir gazete vb. okumak da o fiilin bir başlangıcı olduğu ve bir süre içerisinde gerçekleştiğidir. Bu süre bir okul okumak ile aynı süreyi ifade etmez. Ancak her iki zaman Vendler'in de öne sürdüğü gibi gerçek bir zaman dilimini ifade eder ve bu zaman içerisinde eylemin bir sonu vardır. *Oku-* fiilinin 'öğrenim görmek' anlamı ile karşılık bulduğu zaman ise daha geniş bir zaman aralığında (belki okul bırakılabilir veya kaldığı yerden devam edebilir) ve bir mekânda gerçekleştiğidir. Bir kitabı, yazıyı veya muktubu vb. okumak ile ifade edilen zaman ise eylemin bütüncül yapısıyla aynı süreci ifade eder. Eylem süreklidir ve homojen olarak gerçekleşir. Bir okulda okumak ise homojen bir yapıya uygun değildir. Örneğin, "**Sabahattin Ali**, burada beş yıl **okur**." cümlesinde görüldüğü üzere *oku-* eylemi Vendler'in tamamlamalar grubunda olup bitimlidir. *Oku-* eylemi bu aşamada içsel olarak bir hedefe ulaşma biçimiyle betimlenir. Bu bağlamda herhangi bir şeyi okumak söz konusu olduğunda eylem bir mekâna ihtiyaç duymaz ancak bir öğrenim görmek söz konusu olduğunda eylem bir mekâna ihtiyaç duyar ve eylemin bitmesi ve sonuca ulaşması söz konusudur ve bağımlıdır.

oku- fiilini öznesi canlı olduğunda (erkek, kadın, topluluk, çocuk) gerektirdiğini ancak *hayvan, organ, nesne* vb. olarak gerektirmediğini açıktır. *Oku-* fiili öznesi cansız olduğunda *kavram > meslek özne* olarak yer almaktadır.

Değerlendirmeye dâhil edilmeyen ancak *oku-* fiiliyle birlikte sıklıkla karşımıza çıkan birleşik yapılar şu şekildedir: *Meydan oku-, bildiğini oku-, canına oku-* vb. gibi.

1.21.2. Baskılı Metinlerdeki Örnekler

1. "**Rakım** bu gazeli öyle güzel **okudu** ki." (Efendi, Felatun Bey ve Rakım Efendi, s.67)

2. "**Onların oğlu İrfan** frenkçe **okur**." (Gürpınar, Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç, s.11)

3. "**İrfan** bu mektubu okuduktan sonra sevincinden etekleri zil çalarak kalemden hemen Aksaray'daki evlerine koştu. Saadet müjdecisi diyebildiği bu mektubu mübalâğasız belki kırk defa **okudu**." (Gürpınar, Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç, s.145)

4. "Bir gün **Hüseyin Nazmi** utanarak Ahmed Cemil'e gece yatakta söylenmiş bir mehtap tasvirinin ilk dört beytini **okudu**." (Uşaklıgil, Mai ve Siyah, s.40)

5. "Evvela **Ahmet Cemil** cehren, biraz müptedilere mahsus tereddütle **okudu**." (Uşaklıgil, Mai ve Siyah, s.42)

6. "**Ahmet Cemil** genç kızın bütün yeis kitabını bu nazarda **okudu**." (Uşaklıgil, Mai ve Siyah, s.120)

7. "Bugün **Ahmet Cemil** Taksim Bahçesi'ndeki bu şiirini değil asıl gençliğinin şiirini -yalnız onu- **okudu**." (Uşaklıgil, Mai ve Siyah, s.160)

8. "**İlahiciler**, "Kad fetaha'allah"ı **okudular**." (Rasim, Falaka, s.25)

9. "**Hafızın biri** bıraktı, **diğeri** aldı "aşr" **okudula**r." (Rasim, Falaka, s.41)

10. "Veli numarayı kapıcıya, kapıcı müdür yardımcısına verir: **müdür yardımcısı** bağıra bağıra **okur**." (Rasim, Falaka, s.105)

11. "Müdürün huzurunda yine **başçavuş**, o 'emirler defteri'ni **okudu.** (Rasim, Falaka, s.111)

12. "Bu süre zarfında **kızlar** okuyup yazmayı öğrendikleri gibi ufak ufak kelimeleri, cümleleri yanlışsız **okuyor.**" (Efendi, Felatun Bey ve Rakım Efendi, s.43)

13. "**Matmazeller** bize biraz mızıka çalarlar, birkaç şarkı **okurlar**." (Efendi, Felatun Bey ve Rakım Efendi, s.43)

14. "Onun diğer gazellerinden örnekleri **hocaları okur**, onlar da tercüme defterlerine geçirirlerdi." (Efendi, Felatun Bey ve Rakım Efendi, s.110)

15. "**İki üç çocuk** ellerinde cüzler, gelip rahleye sıralandılar... Üçü de hep beraber **okudular**." (Rasim, Falaka, s.17-18)

1. 22. öl-[46]

1. *(nsz.)* Yaşamaz olmak, hayatı sona ermek, can vermek; cavlamak (II), gitmek, göçmek, gümbürdemek, kakırdamak, kıkırdamak, yürümek, zıbarmak, cartayı çekmek, zartayı çekmek, mortlamak.

"Şerefli insanlar olarak yaşayacak, şerefli insanlar olarak öleceğiz." - Esat Mahmut Karakurt

2. *(nsz.)* Bitki, solmak.

Bu çiçekler dayanmaz, çabuk ölür.

[46] https://sozluk.gov.tr/ 14.12. 2023

1.22.1. TUD'dan Derlenen Örnek Cümleler

Özne Türlerine Göre

Öznesi Canlı > Topluluk

1. "Patlamada **66.000 kişi öldü**." (W-VB04A2A-2585-156)

2. "üzere, ilk başta **32 kişi öldü**." (W-FC06A3A-1049-1760)

3. "üyelerinin polise saldırılarında **133 kişi öldü**." (W-SE30D1B-2110-1201)

4. "**Özbekistan'da çıkan olaylarda 57 kişi öldü**." (W-EE39C2A-0641-2097)

5. "ve **milyonlarca insan** kıtlıktan **öldü**." (W-WI45F1D-4713-1878)

6. "çıkan etnik çatışmalarda, **11 kişi öldü**." (W-NE30D1B-2116-2187)

7. "**Çok sayıda insan öldü**." (W-TD09C4A-0211-1286)

8. "çarpışmalarda o gün **37 kişi öldü**." (W-DE05A3A-2974-2386)

9. "Harp var, **insanlar öldü**." (W-EA16B3A-0490-664)

10. "Yağmur yağdı, **23 kişi öldü**." (W-SI27D1B-2818-477)

11. "yılına kadar Bayrampaşa'da **çok insan öldü**." (W-QI09C2A-1356-1910)

12. "yol açtığı yangında **15 kişi öldü**." (W-VI27D1B-2811-1886)

13. "yaylım ateşi sonunda **sekiz kişi öldü**." (W-DA16B4A-0088-862)

14. "yapılan saldırıda **170'den fazla insan öldü**." (W-QE30D1B-2131-1355)

15. "1997'de **2.3 milyon kişi öldü**." (W-KI27D1B-2447-1965)

16. "vurması sonucu **yaklaşık 40 kişi öldü**." (W-OE30D1B-2128-345)

17. "çevresindeki çatışmalarda **25 Iraklı öldü**." (W-QE30D1B-2107-1233)

18. "ve neticede yaklaşık **100 kişi öldü**." (W-FC06A1B-3609-650)

19. "ve bu çatışmalarda **25 Arnavut öldü**." (W-DE05A3A-2974-1957)

20. "trafik kazası oldu. **4852 kişi öldü**." (W-LD30D1B-2208-72)

21. "trafik kazası oldu, **1601 kişi öldü**." (W-DE39C4A-0693-436)

22. "**sivil 40 bin civarında insan öldü**." (W-ME22C4A-0185-1807)

23. "savaşta **100 binden fazla kişi öldü**." (W-TE30D1B-2090-1454)

24. "pazarındaki bombalı saldırıda **24 kişi öldü**." (W-SE30D1B-2089-2340)

25. “otobüslere çarptığı kazada **90 kişi öldü**.” (W-QE30D1B-2097-14)

26. “Ne oldu arkadaşlarınıza bakın, **hepsi öldü**.” (W-RD36E1B-2842-1882)

27. “**80-85 tane Müslüman öldü**.” (W-SD02A1A-0176-2399)

28. “limanını ele geçirdi, **yüzlerce insan öldü**.” (W-CH42C3A-0981-383)

29. “Bu operasyonda **sivil halk öldü**.” (W-TE30D1B-2090-2349)

30. “Kampala'da çatışmalar oldu. **Otuz kişi öldü**.” (W-HI13C2A-1939-1474)

31. “İlk üç günde **130 kişi öldü**.” (W-RE36E1B-3293-1405)

32. “izdihamda **en az 168 kişi öldü**.” (W-UE30D1B-2091-1400)

33. “Korkunç olayda **168 kişi öldü**.” (W-NE39C3A-0779-365)

34. “**Yüzlerce ve yüzlerce insan öldü**.” (W-PE39C0A-0197-18)

35. “...uçak kazasında **64 kişi öldü**.” (W-PD03A1A-3346-2251)

36. “**yüzlerce Azerbaycanlı öldü**.” (W-FD36E1B-2848-580)

37. “Yazık, **bir sürü insan öldü**.” (W-PG37E1B-2932-2279)

38. “Üniversite açacağız, sabote edecekler, **insanlarımız ölecek**,” (W-GD39C3A-0387-151)

40. “Sadece sen mi! **Herkes ölecek**,” (W-JA16B4A-1747-288)

41. “otuzu bulacak, **on milyon insan ölecek**,” (W-RA16B0A-0292-213)

42. “Bir gün gelecek **herkes ölecek**!” (W-EA16B2A-1007-397)

43. “olun ki, **bir sürü sivil ölecek**.” (W-NE30D1B-2104-275)

44. “O savaşta **çok insan ölecek**,” (W-SA16B0A-0045-138)

45. “Ya **bütün insanlar ölecek**, ya bütün insanlar yaşayacak.” (W-LI22C1A-0776-52)

46. “Depremde **binlerce insan ölmüş**.” (W-NE09C2A-0324-727)

47. “**Aile büyüklerinin çoğu ölmüş**.” (W-OA16B0A-0112-1518)

48. “çatışmalarda **9 binden fazla kişi ölmüş**.” (W-QE30D1B-2097-1078)

49. “ve Türk subayları varmış. **Hepsi ölmüş**.” (W-QD36C0A-0222-1035)

50. “**Analar, çocuklar, gelinler, yaşlılar ölmüş, insanlar ölmüş** yani;” (W-SE20C0A-0238-1007)

51. “silahlı saldırıları sonucu **58 kişi ölmüş**.” (W-II37C3A-1945-1129)

52. “Depremde **15 bin kişi ölmüş**.” (W-LE30D1B-2082-1089)

53. “Burada **binlerce insan ölmüş,** aç kalmış,” (W-ND36E1B-2856-875)

54. “Bu kazalarda **117 kişi ölmüş**.” (W-RD36C3A-0076-245)

55. “civa kirlenmesinden dolayı **400 kişi ölmüş**.” (W-OC06A1B-3942-581)

56. “büyüklüğündeki depremde de **612 kişi ölmüş**.” (W-SE30D1B-3262-721)

57. “**Toplam 12 kişi ölmüş** burada da.” (W-PE39C4A-0183-1159)

58. “olaylar olur, isyanlar çıkar, **insanlar ölür**,” (W-QI09C2A-1356-698)

59. “Hükümdarlar hariç **herkes ölür**.” (W-RA14B1A-4730-213)

60. “**İnsanlarımız** kıtlık yüzünden **ölür**.” (W-MD37C0A-0157-656)

61. “Yalnızca **insanlar ölür**, diğerleri telef olurlar.” (W-JI39C2A-0646-153)

62. “bu kadar basit işte. **Herkes ölür**.” (W-RA16B3A-0257-484)

63. “Kral bir insandır; **Bütün insanlar ölür**.” (W-HC06E1B-3081-363)

64. “Ne yapacaksın, **insanlar** hasta olur, **ölür**.” (W-UA16B2A-1248-744)

65. “önce yoksullar, daima önce **yoksullar ölüyor**.” (W-QI13C2A-1530-413)

66. “Bir yanda **insanlar ölüyor**, diğer yanda yaşam devam ediyor.” (W-SI27D1B-2465-311)

67. “yıl **otuz milyon insan** açlıktan **ölüyor**.” (W-MG24D1B-2285-332)

68. “Nehirlerde, denizlerde **canlılar ölüyor**.” (W-UI19E1A-4003-154)

69. “Biliyorsun, **insanlar** durmadan **ölüyor**.” (W-MD37C0A-0157-412)

70. “**Canlılar** doğuyor, büyüyor ve **ölüyor**.” (W-RI22E1B-2911-253)

71. “Irak'ta günde ortalama **20-30 kişi ölüyor**.” (W-QH42E1B-2917-250)

72. “**Herkes** eceliyle **ölüyor**.” (W-EA16B2A-1007-495)

73. “her yıl **Dünyada milyonlarca insan ölüyor**.” (W-VA14B1A-1604-405)

74. “Hele kapitalin zorladığı savaşlar. **İnsanlar ölüyor**.” (W-JA16B3A-0552-115)

Öznesi Cansız > Kavram > Meslek

(75) 1. “şair Nahit Ulvi Akgün bugün **öldü**.” (W-LE39C3A-0067-2059)

(76) 2. "**Çok sayıda gemici öldü** kazada." (W-RI09C1A-1473-1328)

(77) 3. "örgüt arasındaki çatışmalarda **iki asker öldü**." (W-TE30D1B-2111-1592)

(78) 4. "Patlamada **6 asker öldü**." (W-ME30D1B-2115-697)

(79) 5. "**Bir dağcı öldü** geçenlerde." (W-OC03A3A-1418-994)

(80) 6. "**3 defineci** mağarada **öldü**." (W-RE30D1B-2121-1929)

(81) 7. "**Padişah efendimiz öldü**." (W-HD05A2A-0565-1822)

(82) 8. "**7 polis memuru** vurularak **öldü**." (W-ME30D1B-2115-39)

(83) 9. "Yok alma, kendinizi kurtarın. **Hacı öldü**." (W-QD36C0A-0222-86)

(84) 10. "Yangın söndürülürken, çatışmada **bir polis öldü**." (W-OE30D1B-2105-890)

(85) 11. "yakınlarındaki bombalı saldırıdaysa **2 asker öldü**." (W-UE30D1B-2124-1836)

(86) 12. "**3 bin Amerikan askeri öldü**." (W-TE36E1B-3295-1791)

(87) 13. "**uyruğu açıklanmayan iki yabancı asker öldü**." (W-TE30D1B-2111-1885)

(88) 14. "tutuklama emri çıkarmıştı. **Bir polis öldü**." (W-QE30D1B-2107-935)

(89) 15. "tedavi altına alındı, **1 teknisyen öldü**." (W-NE18E1C-0317-1635)

(90) 16. "son saldırıda ise **dört polis öldü**." (W-TE30D1B-2111-2295)

(91) 17. "sivil, Kuzay'da **bir Lübnan askeri öldü**." (W-SE30D1B-2110-1103)

(92) 17. "**Veteriner,** büyük depremde **öldü**." (W-MI22C3A-0669-849)

(93) 18. "patlaması sonucu **bir Afgan şoför öldü**." (W-RE30D1B-2108-2180)

(94) 19. "**paraşütçü birliklerine mensup 80 asker öldü**." (W-MD30D1B-2174-2350)

(95) 20. "**otobüsün yedek şoförü Feyzullah Göksoy öldü**." (W-LI27D1B-2828-1153)

(96) 21. "kazasında **bir otobüsün 22 yolcusu öldü**." (W-LE30D1B-2082-331)

(97) 22. "**kamyonu kullanan sürücü** de kazada **öldü**." (W-RA16B4A-0104-519)

(98) 23. "kamyon mayına çarptı, **bir görevli öldü**." (W-QD36C0A-0222-1519)

(99) 24. "**Şapkacı** bir süre sonra **öldü**." (W-IA16B3A-2673-1392)

(100) 25. "intihar saldırısında **4 Amerikan askeri öldü**." (W-PE30D1B-2130-560)

(101) 26. "**Bir İran'lı asker öldü**." (W-QD36C0A-0222-758)

(102) 27. "Burada **dört Sırp polisi öldü**." (W-KE39E1B-2839-258)

(103) 28. "**Doktor Manuk Bey** geçen kış **öldü**." (W-OA16B0A-0112-561)

(104) 29. "direnişçiye karşı operasyonda **12 polis öldü**." (W-QE30D1B-2107-227)

(105) 30. "**Yarışı uzaya taşıyan fizikçi öldü**." (W-SI27D1B-2465-2286)

(106) 31. "açtıkları ateşte **Mısırlı bir polis öldü**." (W-NE30D1B-2127-1055)

(107) 32. "ateş sonucu **bir Türk askeri öldü**." (W-PE18E1C-4162-1)

(108) 33. "**Sanatçı Asuman Arslan öldü**." (W-MD02A3A-3320-2360)

(109) 34. "Kumburgaz'da tüp patlaması. **Üç öğrenci öldü**." (W-NA16B2A-0742-1802)

(110) 35. "Ama **bu yüzbaşı ölecek**." (W-KA16B4A-0121-362)

(111) 36. "**Paşa** şimdilik eceliyle **ölecek**!" (W-DE39C2A-0421-144)

(112) 37. "**Hasta,** hastane kapısında **ölecek**," (W-UD30D1B-2182-265)

(113) 38. "silahlarla ateş edildi. **7 öğrenci ölmüş**." (W-TE36E1B-3295-713)

(114) 39. "Bu arada **Mısır kralı ölmüş**." (W-JH42C0A-0337-638)

(115) 40. "Operasyonda **18 deniz piyadesi ölmüş**." (W-TE30D1B-2134-1052)

(116) 41. "Güçlükle. **Seyit Başçavuş ölmüş**. Diyebildim." (W-FI09C2A-1377-1347

(117) 42. "**Avni Paşa ve Reşit Paşa ölmüş**." (W-LA16B3A-1947-1128)

(118) 43. "**Bir şehzade ölür,** bir şah savaşları kaybeder," (W-KA16B2A-0056-169)

(119) 44. "bir süre sonra **Sezcan öğretmen ölür.**" (W-LE09C2A-0589-165)

(120) 45. "yukarıdan ateş açıyor, **komutan** hemen **ölüyor.**" (W-KE39C4A-0274-277)

(121) 46. "uçaklar Tutamıyorum topları **Bütün askerlerim ölüyor.**" (W-FA15B1A-1921-365)

(122) 47. "ayrıca bir de **Portekiz polisi ölüyor.**" (W-NE39C4A-0081-53)

Öznesi Canlı > Çocuk

(123) 1. "ve önce **çocuklar öldü** sonra kadınlar, sonra yaşlılar." (W-GG22C2A-1216-2197)

(124) 2. "şey ve **o çocuk** orada **öldü**." (W-KD05A3A-0725-1338)

(125) 3. "son görüşüm... **Çocuk öldü** intihar etti." (W-NA16B2A-1001-270)

(126) 4. "**Çok çocuk** üçüncü dolunaya varmadan **öldü**." (W-GG22C2A-1216-1845)

(127) 5. "**çocuk olmak üzere 87 kişi öldü**." (W-JD36C2A-0114-532)

(128) 6. "**Üç yaşında bir çocuk öldü**." (W-SH32D1B-2498-1001)

(129) 7. "**yaşları 3-5 olan 3 çocuk öldü**." (W-PE30D1B-2086-903)

(130) 8. "yangında **yeni doğmuş 5 bebek öldü**." (W-VE30D1B-2125-2371)

(131) 9. "Yandaki araçtaki **iki çocuk** da **öldü**." (W-OE30D1B-2105-1200)

(132) 10. "**vurulan 13 yaşındaki çocuk** dün **öldü**." (W-ME30D1B-2083-306)

(133) 11. "traktör okula çarptı **9 çocuk öldü**." (W-TE30D1B-2101-568)

(134) 12. "Geçen hafta **çocuğum öldü**." (W-RD39C4A-2646-2018)

(135) 13. "Ölüyorum, **bebeğim öldü**." (W-QA16B2A-0066-1767)

(136) 14. "**Kuş gribinden şüphelenilen çocuk öldü**." (W-SI27D1B-2818-375)

(137) 15. "Dün, mahallemizde **küçücük bir çocuk öldü**." (W-OI42E1B-2937-543)

(138) 16. "ve aşısızlar. **Çocuklar** savaşta **ölecek**." (W-PC29D1B-2440-262)

(139) 17. "**Çocuk** ikisinin arasında **ölecek**." (W-CA16B2A-1317-353)

(140) 18. "Aman kardeşim **bu çocuk** açlıktan **ölecek**." (W-SG03C4A-3372-167)

(141) 19. "**Çocuk** zehirlenip oracıkta **ölmüş."** (W-WH13E1C-4835-447)

(142) 20. "Talihsiz kazada **bütün çocuklar ölmüş."** (W-LE41C2A-1360-1359)

(143) 21. "**Bir bebek ölmüş** daha on günlükmüş." (W-SI22E1B-2912-854)

(144) 22. "Bebeği hemen almalıyım. Bebek **ölmüş."** (W-MA16B3A-0039-578)

(145) 23. "sniperle taranmış. **Otobüsteki çocukların hepsi ölmüş."** (W-LA16B4A-0298-806)

(146) 24. "başucunda. **Çocukları ölmüş**." (W-JA16B2A-1012-1592)

(147) 25. "Ama o zamana kadar **çocuklar ölmüş**." (W-FI09C2A-0715-281)

(148) 26. "**Çoluk çocuk** son tekine kadar **ölür**." (W-UI09C2A-2993-394)

(149) 27. “çocuğun başına değer ve **çocuk ölür**.” (W-CG37C0A-0225-515)

(150) 28. “Çocuklar kaybolur oralarda. **Çocuklar ölür**.” (W-PI22C1A-0231-506)

(151) 29. “**Çocuklar** bakımsızlıktan **ölür**.” (W-SA16B1A-0768-112)

(152) 30. “kordonu boynuna dolandığı için **bebek ölür**.” (W-UD03A3A-3310-333)

(153) 31. “yıkılıyor ve top oynayan **çocuklar ölüyor**.” (W-KI37C4A-0267-282)

(154) 32. “yüzünden her gün **19 çocuk ölüyor**.” (W-NE30D1B-2104-349)

(155) 33. “**Benim çocuğum ölüyor**.” (W-IA16B2A-2674-283)

(156) 34. “Somali'de açlıktan **250 bin çocuk ölüyor**.” (W-IE39C2A-1340-441)

(157) 35. “**Çocuklar** bu sarsma sonucunda **ölüyor**.” (W-LE09C3A-1183-467)

(158) 36. “**Bebelerimiz** kurtlu sudan **ölüyor**.” (W-SE39C4A-1331-442)

(159) 37. “**Bir buçuk milyon çocuk** kızamıktan **ölüyor**.” (W-GI09C4A-1927-364)

(160) 38. “**Çocuk** çok geçmeden **ölüyor**.” (W-FI09C2A-0715-75)

(161) 39. “Savaşı durdur çünkü **küçük çocuklar ölüyor**.” (W-NE30D1B-2104-348)

(162) 40. “işte **bebekler, çocuklar**, **gençler** de **ölüyor**.” (W-ME39E1B-3032-218)

Öznesi Canlı > Erkek

(163) 1. “Babam bir melek gibi **öldü**.” (W-EA16B4A-1042-1364)

(164) 2. “**Nilay'ın babası öldü**.” (W-GA16B1A-0643-1302)

(165) 3. “**Bir oğlan** doğurdun, **öldü**.” (W-JA16B4A-0347-1393)

(166) 4. “Sonra büyük **oğlu öldü**.” (W-OA16B0A-0112-2243)

(167) 5. “**Babam** kalpten **öldü**.” (W-SC03A2A-1306-721)

(168) 6. “**Dayım** 2001 yılında kanserden **öldü**.” (W-UE36E1B-3296-1646)

(169) 7. “ölçüde tartışırdık. **Ömer İnanç** çoktan **öldü**.” (W-ID03A4A-0580-1078)

(170) 8. “26 Eylül **Kerim Afşar öldü**.” (W-QG24D1B-2307-741)

(171) 9. “yıl sonra da **yaşlı amcamız öldü**.” (W-QH32D1B-2569-2415)

(172) 10. “**Enişte Efendi** bu sabah **öldü**.” (W-KA16B2A-0056-1520)

(173) 11. “**Yaşlı kadının oğlu** kanı akmadan **öldü**.” (W-PI09C4A-1491-1773)

(174) 12. "yağmurlu bir Ekim sabahı **babam öldü**." (W-IA16B2A-0563-1755)

(175) 13. "Sevgili Kadir, **Metin** geçen hafta **öldü**." (W-QA16B2A-0488-2039)

(176) 14. "seven biri yok artık, **babam öldü**." (W-OH32D1B-2567-1042)

(177) 15. "**Adam öldü**, gidin kaldırın." (W-SA16B1A-0309-1345)

(178) 16. "**Dedem** sabah değil, gece **öldü**." (W-KA16B2A-0056-856)

(179) 17. "Onlar gelene dek **adam öldü**." (W-SA14B1A-1585-1547)

(180) 18. "**Mehmet Yusan,** kamyon çarpması sonucu **öldü**." (W-KI27D1B-2827-1447)

(181) 19. "kızımın önce **babası,** ardından **dedesi öldü**." (W-OF32D1B-2722-1305)

(182) 20. "Öğlen kahvede söylediler, **Rıza öldü**." (W-OA15B1A-1746-1008)

(183) 21. "**Adam** öldü yahu, düpedüz **öldü**." (W-JA14B1A-1689-792)

(184) 22. "Bir gün **Mehmet Amca öldü**." (W-PG09C2A-0071-1732)

(185) 23. "Bu sabah **babam ölmüş**." (W-QA16B2A-0672-318)

(186) 24. "**Kocası** genç yaşta **ölmüş**." (W-DA16B2A-0639-342)

(187) 25. "Anne bunaltılar içinde, **baba ölmüş**, kardeş umarsız…" (W-CG37C2A-0878-184)

(188) 26. "üç dört yaşlarındayken **babası kanserden ölmüş**." (W-OD37C2A-0365-606)

(189) 27. "Çünkü ben bir yaşındayken **babam ölmüş**." (W-MI09C2A-0014-1286)

(190) 29. "**Yaşlı adam ölmüş**, tek göz evinde cenazesi kokmuş." (W-VI45F1D-4061-560)

(191) 30. "Büyük Tatavla yangınında **büyükbabam ölmüş**." (W-OA16B0A-0112-1511)

(192) 31. "**Babam** iş kazasında **ölmüş**." (W-KA16B5A-0098-139)

(193) 32. "**Babam** aniden hastalanıp **ölmüş**." (W-SI22C3A-0559-398)

(194) 33. "Ah **babam ölüyor**, ah **babam ölüyor**." (W-RG09C4A-1169-474)

Öznesi Canlı > Kadın

(195) 1. "Senin annen öldü." (W-EI41C4A-1465-2347)

(196) 2. “**Bir kadın** çırılçıplak **öldü**.” (W-OA15B0A-1706-738)

(197) 3. “ve önce çocuklar **öldü** sonra **kadınlar,** sonra yaşlılar.” (W-GG22C2A-1216-2197)

(198) 4. “Aylin! **Annemiz öldü**.” (W-JA09B2A-0042-576)

(199) 5. “**Annem** orada **öldü**.” (W-PA16B4A-0099-544)

(200) 6. “Üstelik **Latife Hanım** o gece **öldü**.” (W-EA16B4A-0097-255)

(201) 7. “**Benim annem öldü**.” (W-RE39C3A-0327-1390)

(202) 8. “**Annem** yeni **öldü**. Ben çok yalnız kaldığımı…” (W-QA16B1A-0713-1873)

(203) 9. “**Çoğu kadın 74 kişi öldü**.” (W-SE30D1B-2110-256)

(204) 10. “çıkan çatışmada **1 kız öğrenci öldü**.” (W-ME30D1B-2083-1625)

(205) 11. “doğum sırasında **annesi öldü**.” (W-UA16B2A-0749-1673)

(206) 12. “Şimdi değil. **Annem öldü**.” (W-FA16B1A-0390-713)

(207) 13. “**Babaannen** eceliyle **öldü**.” (W-RA16B0A-0151-330)

(208) 14. “yüksek duvarlar örmese... **Handan Hanım öldü**.” (W-RE39C3A-0327-167)

(209) 15. “yaşındaki bir **Fransız genç kız öldü**.” (W-VE30D1B-2113-2068)

(210) 16. “ertesi gün **halam öldü**.” (W-OE39C4A-0055-193)

(211) 17. “Zor bir yıldı, **annem öldü** son defa.” (W-HA15B1A-1723-1122)

(212) 18. “**Ninem** aynı yıl **öldü**.” (W-IA16B3A-2673-244)

(213) 19. “**Genç kadın** yere çakılarak **öldü**.” (W-QI27D1B-2817-1727)

(214) 20. “**teyzem öldü** onun peşine **anneannem öldü**.” (W-WI44F1D-4753-1254)

(215) 21. “ilk defa SARS'tan **bir kadın öldü**.” (W-QE30D1B-2120-2151)

(216) 22. “Gaziantep'te, bir hastanede veremden **öldü ablam**.” (W-UA16B4A-0320-1064)

(217) 23. “**Sevdiği, saydığı yaşlı bir kadın ölmüş**.” (W-DI09C1A-0895-168)

(218) 24. “**Annem** ben küçük yaştayken **ölmüş**.” (W-RA16B1A-1496-1291)

(219) 25. “A-a, **Melâhat hanım ölmüş**.” (W-SA16B2A-0311-743)

(220) 26. "**Annesi Mahinev Teyze ölmüş**." (W-LH09C2A-0276-907)

(221) 27. "**Anneannem** atom bombasından **ölmüş**." (W-JI41C3A-1509-1276)

(222) 28. "DEPREM OLMUŞ **Melis** depremde **ölmüş**." (W-NA16B4A-0519-418)

(223) 29. "Yetişin a dostlar! **Kadın ölüyor**." (W-QA14B1A-1631-398)

(224) 30. "**Bir kız** sessiz ölüyor, sessizce **ölüyor**." (W-KA16B4A-1297-448)

Öznesi Canlı > Hayvan

(225) 1. "onbinlerce balık ve canlı öldü." (W-PI36C2A-0609-904)

(226) 2. "**zehirli etleri yiyen 20 köpek öldü**." (W-TI27D1B-2461-1933)

(227) 3. "Kedi henüz gelmemişti. **Kedi öldü** ya oğlum." (W-QA16B2A-0626-1574)

(228) 4. "**Kuş** bir gün **öldü**." (W-UH42C2A-0412-2402)

(229) 5. "**Kont diye bir köpek** vardı. Öldü." (W-UA16B1A-1218-1417)

(230) 6. "12 yaşında, geçen gün **köpeği öldü**." (W-QH42C2A-0477-601)

(231) 7. "**Balıklar ölecek,** balıkçılar aç kalacak." (W-NI22C2A-0698-70)

(232) 8. "**Bu kedi** açlıktan **ölecek**," (W-EA16B0A-0333-178)

(233) 9. "**Oradaki balık ve öteki hayvanlar ölecek**." (W-EA14B1A-1616-308)

(234) 10. "**Adamın ineği ölecek** bize çok et kalacak." (W-QI22E1C-2910-219)

(235) 11. "doğal yaşam yok olacak. **Hayvanlar ölecek**." (W-EA14B1A-1616-309)

(236) 12. "**Sahibimizin eşeği** yarın **ölecek**." (W-RA16B2A-1246-359)

(237) 13. "çocuk korkudan bağırınca **443 tavuk ölmüş**." (W-TI45F1D-4696-499)

(238) 14. "bir de bakmıştı ki **civciv ölmüş**!" (W-DA16B2A-0639-343)

(239) 15. "**İnsan ve hayvan ölür**." (W-QD36C0A-0222-520)

(240) 16. "Bakın, **balıklar ölüyor**," (W-OA16B4A-1197-464)

(241) 17. "yapraklar dalından kopup düşüyor, **hayvanlar ölüyor**," (W-SA16B2A-0836-51)

(242) 18. "sonra **hayvan** 2-3 gün içinde **ölüyor**," (W-FC06E1B-3078-214)

(243) 19. "**diğer yerel kuş türleri** halen **ölüyor**," (W-UC29D1B-2445-317)

Öznesi Canlı > Bitki

(244) 1. "Yoksa **çiçeğimiz ölecek**." (W-FA14B1A-1617-307)

(245) 2. "**Toprak,** yağmursuz kaldığında **ölür**." (W-TI22C2A-0845-92)

(246) 3. "nedeniyle yapraklar sararır ve **bitki ölür**." (W-JC06A1A-1999-565)

(247) 4. "**Ağaçlar ölür**, ormanlar kalır." (W-PG09C3A-0021-525)

(248) 5. "1-2cm kapak toprağı sererseniz **tohumlarınız ölür**." (W-SI44F1D-5101-190)

(249) 6. "**bitkiler ölüyor**, yakında bu nehirde…" (W-OA16B4A-1197-464)

Öznesi Canlı > Hücre

(250) 1. "hem de beyindeki **motorsinir hücreleri ölüyor**," (W-SB29D1B-2797-276)

(251) 2. "Hareketleri yavaş, **beyin hücreleri ölüyor**," (W-EA16B4A-0097-33)

(252) 3. "Böylece hem **bakteriler ölür**, hem de fermentler koagule olur." (W-DC06A1A-2065-539)

1.22.1.2. Bulgular

TDK Güncel Türkçe Sözlük öl- fiilini iki temel anlam, iki mecaz anlam olmak üzere dört maddede toplamıştır. Ancak çalışmanın sınırlılıkları gereği fiilin mecaz anlamı araştırmaya dahil edilmemiştir.

öl- fiili geçişsiz bir fiildir. Bu fiile kurulan tüm cümlelerde belirleyici unsur olarak bir özne ve nesne olması zorunlu değildir.

öl- fiili kılınış kategorisine göre incelendiğinde kısa zaman içerisinde gerçekleşen zamanın ve durumun değişikliği ile oluş biçimini içerir. Anlık durum değişkenliğine bağımlıdır. Bundan dolayı fiil, Vendler'in *erişmeler* kategorisinde yer alır. Değişim kısa bir sürede gerçekleşir bundan dolayı anlık olarak ifade edilmektedir.

TUD'a göre *öl-* fiilini beş temel zaman (ölüyor, öldü, ölecek, ölmüş, ölür) üzerinden sorgulandığında, TUD *ölüyor* sorgusu için dizilim sonuçları 496, TUD *öldü* sorgusu için dizilim sonuçları 2502, TUD *ölecek* sorgusu için dizilim sonuçları 398, TUD *ölmüş* sorgusu için dizilim sonuçları 1604, TUD *ölür* sorgusu için dizilim sonuçları 796 cümle ile özne sınırlılıkları belirlenmiştir.

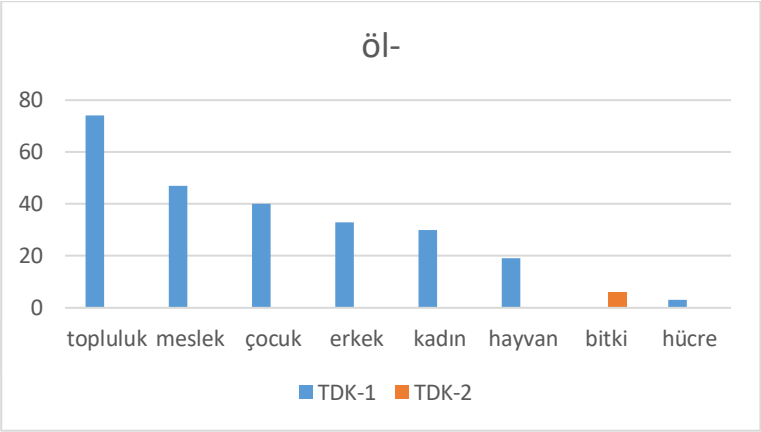

Şekil 2. 22. öl-

Şekil 22'de yer alan bilgilere göre *öl-* fiilinin en fazla *topluluk-özne* ile kullanıldığı görülmektedir. *Topluluk-özne* kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74.

Meslek-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47.

Çocuk-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40.

Erkek-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33.

Kadın-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30.

Hayvan-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19.

Bitki-özne kategorisinin sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7.

Hücre-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2.

öl- fiili özne sınırlamasında *topluluk-özne* kategorisinde diğer öznelere oranla fazla örnek veriye ulaşılmıştır. Söz konusu fiil, *TDK Güncel Türkçe Sözlük*'ün verdiği iki anlam ile eşleştirildiğinde sözlüğün 1. anlamıyla kullanımı söz konusudur. Sözlüğün 2. anlamının ise *bitki- özne* ile kullanıldığı görülmektedir.

1.22.1.3. Değerlendirme

Toplam 252 cümleden TDK'de belirtilen 2 anlama göre dağılım nedir?

Derlemden elde edilen cümlelerden hareketle *öl-* fiilinin sözlükteki birinci anlamı 'yaşamaz olmak, hayatı sona ermek, can vermek; cavlamak' söz konusu olduğunda, fiilin genellikle canlı özne (topluluk, erkek, kadın, çocuk, bitki, hücre) gerektirdiği olağandır. *Öznesi Canlı > Bitki* kategorisinde yer verilen unsurlar *çiçek, toprak, ağaç* olduğunda *öl-* fiilinin sözlükteki ikinci 'bitki, solmak' anlamına karşılık gelir.

öl- fiilinin en çok *topluluk-özne* ile kullanımı evrensel bir gerçekliği ifade eder. Tüm canlıların hayatının bir gün sona ereceğinin gerçekliğidir. Söz konusu gerçeklikte *öl-* fiili 'çatışma, savaş, saldırı, patlama, kazalar, hastalık, kıtlık, deprem ve yangın' vb. gibi olumsuz olaylar ile eşdizimli olarak kullanılır. Bu olaylar dünyanın her yerinde yaşanan veya yaşanabilecek olumsuz durumlar olduğundan insanlık tarihinin kaçınılmaz gerçekliğidir. Bu bağlamda *öl-* fiilnin *topluluk-özne* ile kullanımı, toplumların ekonomik veya sosyolojik durumlarına bağlı olarak da çeşitlenebilir. Bir diğer durum ise *öl-* fiilinin nedensizlik ilkesi de göz ardı edilemez. Örneğin, "Biliyorsun, **insanlar** durmadan **ölüyor**.", "**Canlılar** doğuyor, büyüyor ve **ölüyor**." ve "**Herkes** eceliyle **ölüyor**." cümlelerinde de görüldüğü üzere ölüm yaşamın kaçınılmaz bir parçasıdır. Verilen örnekler ışığında *öl-* fiili nedensiz bir olayı ifade eder.

öl- fiili öznesi bir kavram olarak meslek olduğunda *asker* ve *polis* meslek gruplarıyla eşdizimli olarak kullanıldığı görülmektedir. *Meslek özne* ile kullanımında yine ölüm sebeplerinin *topluluk özne* grubunda olduğu gibi dış etmenler sonucunda gerçekleştiği görülmektedir. Örneğin, "Yangın söndürülürken, çatışmada **bir polis öldü**." ve "Yakınlarındaki bombalı saldırıdaysa **2 asker öldü**." cümlelerinde görüldüğü üzere *öl-* fiilinin içsel yapısında ölüm anlık olarak kendiliğinden gerçekleşse de bağlam içerisinde yer alan

olumsuz (çatışma ve saldırı gibi) olayların bir neticesidir. Buna göre, *öl-* fiilinin nedensizlik ilkesi bağlama göre değişkenlik göstermektedir.

Öznesi canlı kategoride yer alan *topluluk özne*den sonra *öl-* fiili en çok *öznesi canlı > çocuk* ile birlikte kullanıştır. Bu grubun içerisinde *çocuk* ile birlikte *bebek* sözcükleri de dâhil edilmiştir. Söz konusu öznelerin ölüm sebepleri ise yine olumsuz (hastalık, kaza ve savaş vb. gibi) olaylar neticesinde gerçekleştiği görülmektedir. Örneğin, "Savaşı durdur çünkü **küçük çocuklar ölüyor**.", "Talihsiz kazada **bütün çocuklar ölmüş.**" ve **"Bir buçuk milyon çocuk** kızamıktan **ölüyor**." cümlelerinde görüldüğü üzere ölümler doğal olarak değil, dış sebepler sonucu gerçekleşmiştir.

Vendler'in sınıflandırma sistemi çerçevesinde *öl-* fiili *erişmeler* grubunda yer alır. Buna göre, *öl-* fiili kısa zaman içerisinde gerçekleşen durum değişikliğine karşılık gelir. Eylem tamamlandığında fiil oluşur. Söz konusu fiil, dil bilgisel olarak anlık olarak gerçekleşir. Ancak yine de fiili etkileyen dış etmenlerin etkisi de söz konusudur.

1.22.2. Baskılı Metinlerdeki Örnekler

1. "**Martı öldü** de... dedim. **Martı** da **ölür**, dedi." (Abasıyanık, Son Kuşlar, s.64)

2. "**Martı ölmüş**. Onu seyredip bize masal mı anlatacak?" (Abasıyanık, Son Kuşlar, s.65)

3. "Bu olmasa **insan** ya çıldırır, ya **ölür**." (Güntekin, Acımak, s.65)

4. "Hanım, bakınız, bu çocuk babasına muhtaç bir çocuk, eğer o eve gelmeyecek olursa bu çocuk genç anasının daima ağlayan gözlerinin önünde yavaş yavaş ölecek." (Uşaklıgil, Mai ve Siyah, s.85)

1. 23. sev-[47]

1. (*-i)* Sevgi ve bağlılık duymak.

"Çok az lakırtı söylediği için sevdiği arkadaşları bile kendisini iyice anlayamamışlardı." - Ömer Seyfettin

2. (*-i)* Birine sevgiyle bağlanmak, gönül vermek.

"Ne kadınlar sevdim zaten yoktular / Böyle bir sevmek görülmemiştir"- Attila İlhan

3. (*-i)* Çok hoşlanmak.

"Bazıları entari üstüne kürk giymeyi daha çok severlerdi." - Refik Halit Karay

[47] https://sozluk.gov.tr/ 20.08.2024

4. (*-i)* Okşamak.

5. (*-i)* Yerini, şartlarını uygun bulmak.

Bu ağaç nemli ortamı sever.

1.23.1. TUD'dan Derlenen Örnek Cümleler

Özne Türlerine Göre

Öznesi Canlı > Topluluk

1. "78 kuşağı, özveriyle **sevdi.**" (W-UE39C4A-2696-181)

2. "Hollywood Türk kısa filmini **sevdi.**" (W-QG24D1B-2307-205)

3. "**Herkes** onu çok **sevdi.**" (W-TI42E1B-2942-158)

4. "Sanat sokağı, **sokak** da sanatı **sevdi.**" (W-TG24D1B-2310-204)

5. "**Gençler** yeni lirayı **sevdi**…" (W-RF25D1B-2167-216)

6. "koğuş benim parfüm kokuyor. **Herkes sevdi.**" (W-LE09C3A-1183-318)

7. "Kendileri yazmış herhalde. **Millet pek sevdi**..." (W-NA16B4A-0519-76)

8. "Osman'ı **otobüsteki herkes** çok **sevdi**." (W-VI22E1B-2915-168)

9. "**Herkes** pek bir **sevdi** Hasan Gökçe'yi..." (W-TE13C2A-1322-298)

10. "O gün Kuçu'yu **herkes sevdi**." (W-HA16B1A-1937-228)

11. "**Taraftar** onu çok **seviyor**." (W-RI31@1B-2418-870)

12. "**Halkı** da Türkleri **seviyor**." (W-HE39E1B-2836-784)

13. "Seni **herkes** çok **seviyor** çünkü." (W-UI22E1B-2914-747)

14. "Silahı olanı herkes **seviyor tabii.**" (W-VG37E1B-3069-695)

15. "**Herkes** bunun lafını etmeyi **seviyor**." (W-KA16B4A-0147-1067)

16. "**Fransızlar** yemek yemeyi çok **seviyor**." (W-KE39C3A-0586-294)

17. "**Herkes** beni çok **seviyor**." (W-VI19E1A-3997-501)

18. "**Kitleler** onu **seviyor."** (W-QE30D1B-2107-920)

19. "**Macarlar** Türkleri çok **seviyor.**" (W-QI42E1B-2939-724)

20. "İzlemeye alınıyorsun. Ama **halk seviyor** seni**.**" (W-QG36C4A-0452-457)

21. "**tutuklular, hükümlüler ve yakınları** çok **seviyor.**" (W-CE09C3A-0382-522)

22. "**Filmciler** bizim mahalleyi çok **seviyor.**" (W-HA16B2A-1938-939)

23. "**Herkes** birbirini **seviyor,**" (W-UI22E1B-2914-748)

24. "**Halk** ona inanıyor ve **seviyor**." (W-ME43C2A-3340-619)

25. "**Herkes** Sabiha'yı çok **seviyor**;" (W-UE36E1B-3296-645)

26. "**İnsanlar** beni **seviyor,"** (W-MG09C3A-0355-559)

27. "**Ankaralılar** dünyanın dışında yaşamayı **seviyor**." (W-RE13C3A-1379-1086)

28. “**Ailemiz** de sizi çok **seviyor.”** (W-UA16B3A-1150-1229)

29. “gelen radyocu çocuk. **Herkes** onu **seviyor.**” (W-PI43C3A-1810-966)

30. “**İnsanlar** beni gerçekten **seviyor** galiba” (W-VI19E1A-4006-494)

31. “Eski Türk filmlerini şimdi **herkes seviyor**.” (W-PI09C4A-4727-440)

32. “Enerjik, faal biri. **Kitleler** onu **seviyor.**” (W-QE30D1B-2107-919)

33. “**Taraftarlar** da beni çok **seviyor**.” (W-PI22E1B-2909-763)

34. “**İnsanlar** resim **seviyor,** canlı renkli resimler **seviyor** ve” (W-SE02A2A-1165-1224)

35. “Burak'ın oldu. Artık **herkes** onu **seviyor.**” (W-PA14B1A-1626-1024)

36. “buradan geliyor. **Halk** bu ritmi **seviyor.**” (W-CG09C5A-0218-904)

37. “bir şey yok. **Dünya** trenleri **seviyor.**” (W-OA16B4A-0127-1131)

38. “bir kişi bile yok, **herkes seviyor**, herkes mektup yazmak istiyor.” (W-CE09C3A-0382-521)

39. “**Memleket halkı** da kendisini **seviyor**.” (W-UA14B4A-1593-1044)

40. “**Herkes** bu hayvanı okşuyor, **seviyor**,” (W-NA16B2A-1241-1161)

41. “**Türkiye** bu tadı **seviyor**.” (W-HI08E1C-4947-392)

42. “şeyi anlatırım onlara. Beni **hepsi sever**.” (W-TA16B1A-1215-1430)

43. “öğretmeniyim ben onun. Öğretmenini **herkes sever**.” (W-EA16B1A-1716-1130)

44. “"O herkesi sever de **herkes** de onu **sever**.” (W-KA16B4A-0121-1422)

45. “**Çoğu kişi** İstanbul Boğazı'nı yazın **sever**,” (W-SA16B2A-0659-281)

46. “**çoğu** sokakta bir şeyler yemeyi **sever**.” (W-VI39C1A-2642-906)

47. “**Türk halkı** bedava elektrik kullanmayı **sever**.” (W-OH32D1B-2567-927)

48. “Hayvanları **herkes sever**.” (W-NA16B3A-0661-278)

49. “**Halk,** mitos yaratmayı **sever.**” (W-NA16B0A-1683-1143)

50. “**Seyirci** de okurlar kadar çok **sever** Karaoğlan'ı... (W-TG24D1B-2310-969)

51. “**Herkes** anneannesini çok **sever**.” (W-OA16B1A-1221-1418)

Öznesi Canlı > Erkek

(52) 1. “Burhan, hepsini **sevdi dolu dolu...**” (W-FI22C1A-0855-25)

(53) 2. “Orhan, bu nüktedan adamı çok **sevdi.**” (W-GA16B3A-1009-336)

(54) 3. “Adam beni birdenbire **sevdi** nedendir bilmem**.”** (W-OE09C2A-0411-102)

(55) 4. "Mustafa Kamil yeni lisesini çok **sevdi.**" (W-BA22B2A-1149-321)

(56) 5. "Mahmut Can bunlardan birini çok **sevdi** odasına taşıdı,**"** (W-FA16B3A-0393-108)

(57) 6. "Han da seni çok **sevdi,** oğul saydı." (W-KA16B4A-0121-313)

(58) 7. "Babam öğretmeni iki dakkada **sevdi.**" (W-RA16B4A-1265-306)

(59) 8. "Alper Melek'i görür görmez **sevdi.**" (W-NA16B4A-1437-286)

(60) 9. "Babam beni hep **sevdi,"** (W-OI22C1A-0665-63)

(61) 10. "Korhan çok **sevdi** bu minik daireyi." (W-UA16B3A-1065-331)

(62) 11. "Babaları da başka bir kadını **sevdi.**" (W-IG37C3A-0492-82)

(63) 12. "Ömer beni **seviyor,** Ömer olağanüstü bir insan." (W-HA16B1A-0367-538)

(64) 13. "siz zannediyorsunuz **Yekta Bey** konuşmayı **seviyor,"** (W-IE39E1B-2837-780)

(65) 14. "**sahibi Abdurrahman Amca**, gezmeyi çok **seviyor** ama" (W-RI09C2A-1372-1088)

(66) 15. "**Asaf Ağabey** beni **seviyor** belli ki." (W-PG09C2A-0071-197)

(67) 16. "**Adam** da kızı çok **seviyor**," (W-UA16B2A-0749-177)

(68) 17. "**Ali** de çok **seviyor** ablam da çok seviyor." (W-HA16B3A-1935-941)

(69) 18. "**Ufuk** beni **seviyor**." (W-EA16B2A-0684-236)

(70) 19. "**Babam** o kızcağızı çok **seviyor**." (W-VI09C3A-0673-24)

(71) 20. "**Kenan** en baştan beri Selma'yı **seviyor**," (W-WI45F1D-4817-422)

(72) 21. "**Metin** Ala'yı herkesten çok **seviyor**," (W-DA16B2A-0639-259)

(73) 22. "**Bu adam** maviyi **seviyor.**" (W-KA16B4A-0121-1175)

(74) 23. "**Hasan,** Uğur'u **seviyor.**" (W-NI09C3A-0034-562)

(75) 24. "Güzel fikir, pilavı **oğlum** çok **seviyor** ama" (W-UI44F1D-5117-354)

(76) 25. "**Uygar** seni çok **seviyor.**" (W-SI22C3A-0559-311)

(77) 26. "**Tufan** da **seviyor** mercimek çorbasını." (W-OA16B3A-0033-571)

(78) 27. "**Halil** hem görevini çok **seviyor**, hem de içinde bir boşluk" (W-OE39C3A-2604-825)

(79) 28. "**Babam,** Ceren adını çok **seviyor**," (W-RG09C4A-1169-1222)

(80) 29. "biliyorum, **ordaki oğlan** da kızı **seviyor**," (W-GA16B1A-1745-984)

(81) 30. "**Babam,** asker damat **seviyor.**" (W-MA16B3A-0039-497)

(82) 31. "Baktım, **Mehmet** bu kızı gerçekten **seviyor.**" (W-CA16B2A-1308-1120)

(83) 32. "**Orhan** seni **seviyor** bence." (W-PA16B4A-0291-742)

(84) 33. "Ama **Burak** seni çok **seviyor**." (W-PA14B1A-1626-1022)

(85) 34. "Ama **Selim** beni çok **seviyor.**" (W-OA16B2A-0787-167)

(86) 35. "**Barış,** Gökçe'yi **seviyor.**" (W-LA16B4A-0687-228)

(87) 36. "Bu yemeği **baban** çok **sever."** (W-VI27D1B-2834-865)

(88) 37. "**Şemsi Dayı** türküleri çok **sever**," (W-UA16B2A-1248-1401)

(89) 38. "**Benim babam** hayvanları çok **sever**." (W-UA16B1A-1218-1428)

(90) 40. "**Abdülkadir Hoca**, beni çok **sever**." (W-HI09C4A-0481-463)

Öznesi Canlı > Kadın

(91) 1. "Şirin Dadı'sının hazırladığı yiyecekleri çok **sevdi.**" (W-GA16B1A-1929-231)

(92) 2. "Annem, babamın yerine de **sevdi** beni.**"** (W-LH13C1A-1559-275)

(93) 3. "**Sevilay** da ikizleri çok **sevdi.**" (W-RI09C3A-0853-27)

(94) 4. "**Eşi Nil** beni çok **sevdi.**" (W-LH09C2A-0276-179)

(95) 5. "**Kadınlar** çok **sevdi** Kutman'ı..." (W-LI41C3A-1361-293)

(96) 6. "İnanmayacaksın, ama **iki kadın** birbirini **sevdi**..." (W-NI22C4A-0366-114)

(97) 7. "**Ezgi** medreseyi girer girmez **sevdi.**" (W-PA16B4A-0291-167)

(98) 8. "**Fatma** atını çok **sevdi.**" (W-OA16B0A-0112-327)

(99) 9. "**Ebru** onu hemen **sevdi,**" (W-MA16B1A-0730-46)

(100) 10. "**Ayşe** de ilerde çok **sevecek** kocasını." (W-MA16B3A-0039-56)

(101) 11. "**Dilâra** da sana alışacak ve **sevecek.**" (W-NA16B1A-0858-9)

(102) 12. "Özellikle **hanımlar** çok **sevecek**." (W-CG09C5A-0218-91)

(103) 13. "Hanımefendi doğayı **seviyor."** (W-OI37C3A-0483-412)

(104) 14. "**Kadınlar** bu işi **seviyor."** (W-ID37C3A-1061-1257)

(105) 15. "**Ayşegül** Burak'ı daha çok **seviyor** işte." (W-PA14B1A-1626-1023)

(106) 16. "**Nazan** beni, içi titreyerek **seviyor.**" (W-HI37C3A-2949-718)

(107) 17. "**Selda,** babasını **seviyor** ama (W-OI22C1A-0665-250)

(108) 18. "**Nuriye** pek **seviyor** evini." (W-DA14B1A-1307-1121)

(109) 19. "Ali de çok seviyor **ablam** da çok **seviyor.**" (W-HA16B3A-1935-941)

(110) 20. "**Kız** onu delice **seviyor**." (W-TA16B1A-0919-100)

(111) 21. "**Annem** bu kenti çok **seviyor**." (W-UA15B1A-1735-988)

(112) 22. "**Meral** sizi çok **seviyor**." (W-HI09C4A-0481-417)

(113) 23. "**Aslı** seni çok **seviyor**," (W-IA16B2A-0563-305)

(114) 24. "**Ela** seni çok **seviyor."** (W-TA16B2A-1188-1209)

(115) 25. "değil Ercan Bey... **Nermin** sizi **seviyor**..." (W-EA16B2A-0987-74)

(116) 26. "can atar, **Güneş** beni çok **seviyor** ama" (W-TA16B2A-0694-220)

(117) 27. "aşkımız bitti... **O kız** sizi **seviyor**..." (W-DA16B4A-1493-1062)

(118) 28. "Fakat **Ayşen** herkesi **seviyor**." (W-NI09C3A-0034-563)

(119) 29. "**Merve** Türkçe derslerini çok **seviyor.**.." (W-UE39C1A-1032-1278)

(120) 30. "**Kadın**, erkeği kendisi için **seviyor.**" (W-PI22C3A-0210-914)

(121) 31. "**Annem,** temkinli olmayı **sever**." (W-QI22E1C-2910-822)

(122) 32. "**ablam** pişmiş domatesi **sever."** (W-HA16B3A-1935-1059)

(123) 33. "**Ayten** hanımda onu çok **sever."** (W-HA16B2A-0717-240)

(124) 34. "**Anneannem** bizi çok **sever**." (W-CA16B3A-0577-343)

Öznesi Canlı > Belirsiz

(125) 1. "**Bir insan** bir insanı **seviyor**!" (W-KI13C3A-1368-1091)

(126) 2. "**Türkiye insanı** beni çok **seviyor**! (W-KG43C4A-3334-623)

(127) 3. "Çünkü **kişi** malını **sever,** ondan ayrılmak istemez." (W-FH42C4A-0723-234)

(128) 4. "Çünkü **erdemli kişiler** bütün insanları **sever**." (W-QA16B1A-0674-266)

(129) 5. "**kimi** mülk ü hânüman **sever**, Kimi sermaye dükkân sever," (W-CG37C0A-0225-998)

(130) 6. "Kimi kolay **sever**, kolay bırakır, kelebek gibidir." (W-QA16B4A-0299-731)

1.23.1.1.4. Öznesi Cansız > Kavram > Meslek

(131) 1. "Evet **dedektif, sevdi,"** (W-SA16B1A-0309-146)

(132) 2. "Şinasi Hoca sizi çok **seviyor** ve özlüyor**."** (W-HE39E1B-2836-782)

(133) 3. "**Başbakan** benden çok onu **seviyor**" (W-SI22C0A-0272-795)

(134) 4. "**Şeyh** insanların zaaflarını da **seviyor**," (W-NG24D1B-2304-883)

(135) 5. "**Binbaşılar** da çok **seviyor** beni." (W-PA14B4A-1627-1021)

Öznesi Cansız > Nesne

(136) 1. "Formula Türkiye'yi **sevdi.**" (W-SF25D1B-2168-215)

(137) 2. "Sanat sokağı, sokak da sanatı **sevdi.**" (W-TG24D1B-2310-204)

(138) 3. "Ağacın türküsü huzurdu. **Gönül** huzuru **sevdi.**" (W-RG37C1A-0844-34)

(139) 4. "**Emlakbank** bu işi pek **seviyor.**" (W-JF32D1B-2575-829)

Öznesi Canlı > Çocuk

(140) 1. "Dahası o çocuklar seni **seviyor."** (W-GA16B1A-1929-948)

(141) 2. "**Çocuklar** öğretmenlerini çok **sever**." (W-LD39E1B-2927-778)

(142) 3. "rengi gibi. **Çocuklar** beni çok **sever**," (W-VI19E1A-3987-576)

Öznesi Canlı > Hayvan

(143) 1. "Bırak gelsin, **bu köpek** bizi **sevdi.**" (W-MA16B1A-0729-48)

(144) 2. "Bunları **tüm hayvanlar** çok **sever.**"

Öznesi Canlı > Bitki

(145) 1. Yeşillikler nemi çok **seviyor,"** (W-SI44F1D-5101-356)

(146) 2. "**Bu bitki** sulak yerleri **sever**." (W-LB04A1A-1574-1194)

1.23.1.2. Bulgular

TDK Güncel Türkçe Sözlük sev- fiilini beş temel anlam olmak üzere beş maddede toplamıştır.

sev- fiili geçişli bir fiildir. Bu fiile kurulan tüm cümlelerde belirleyici unsur olarak bir özne ve nesne olması zorunludur.

sev- fiili kılınış kategorisine göre incelendiğinde belirsiz, durağan ve tek olmayan gerçek zaman dilimini içerir. Belirgin bir zaman dilimine vurgu yapmazlar. Sevme eylemi doyum noktasına ulaştığı an itibariyle fiil gerçekleşir. Eylem durumunda süreklilik söz konusudur. Bundan dolayı fiil, Vendler'in *durumlar* kategorisinde yer alır.

Süreklilik durumunda olan söz konusu fiilin öznesi ise ilk etapta bir canlıdır. Bu canlı bir insan olabileceği gibi hayvan veya bitki de olabilir. Sözlüğün 5. anlamda verdiği anlam ile bitkiler dünyası kastedilmiştir. Bu bağlamda derlemde duruma uygun çok az veriye ulaşılmıştır. Ancak yine de özne kategorisi bitki konumunda örneklendirilmiştir.

TUD'a göre *sev-* fiili beş temel zaman (seviyor, sevdi, sevecek, sevmiş, sever) üzerinden sorgulandığında, TUD *seviyor* sorgusu için dizilim sonuçları 1293, TUD *sevdi* sorgusu için dizilim sonuçları 345, TUD *sevecek* sorgusu için dizilim sonuçları 135, TUD

sevmiş sorgusu için dizilim sonuçları 269, TUD *sever* sorgusu için dizilim sonuçları 1514 cümle ile özne sınırlıkları belirlenmiştir.

Söz konusu fiil, özne sınırlamasına göre canlılar kategorisinde "*canlı-erkek, canlı-topluluk, canlı-belirsiz, canlı-çocuk, canlı-kadın, canlı-bitki ve canlı-hayvan*" olmak üzere ayrılırken, cansız kategori de "*cansız-nesne ve cansız-kavram > meslek"* olmak üzere iki grupta ayrışır.

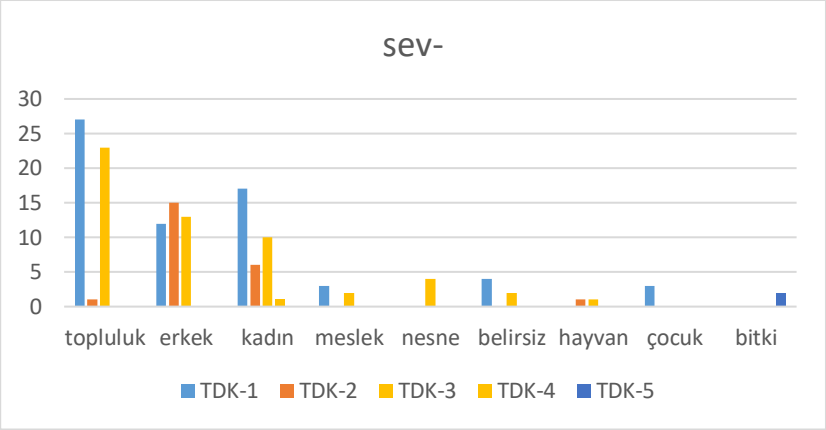

Şekil 2. 23. sev-

Şekil 23'te yer alan bilgilere göre *sev-* fiilinin en fazla *topluluk-özne* ile kullanıldığını görmekteyiz. *Topluluk-özne* kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 3, 10, 11, 13, 17, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 32, 33, 35, 39, 40, 42, 43, 44, 48, 50, 51. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen tek bir örneği (1) mevcut. Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 12, 14, 16, 22, 27, 31, 34, 36, 37, 38, 41, 45, 46, 49. Sözlüğün dördüncü ve beşinci anlamıyla eşleşen örneklerine rastlanılmamıştır.

Erkek-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 6, 7, 8, 9, 15, 23, 38, 39, 40. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 11, 12, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 25, 29, 31, 32, 33, 34, 35. Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 4, 5, 10, 13, 14, 22, 24, 26, 27, 28, 30, 36, 37.

Kadın-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 2, 3, 4, 5, 6, 8, 12, 17, 19, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 33, 34. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 10, 11, 15, 20, 27, 30. Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 7, 9, 13, 14, 18, 21, 29, 31, 32. Sözlüğün dördüncü anlamına uygun tek bir örneği (16) mevcuttur.

Meslek-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 2, 3, 5. Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 4. Sözlüğün diğer anlamlarıyla eşleşen örneklerine rastlanılmamıştır.

Hayvan-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örneği (2); üçüncü anlamıyla eşleşen tek bir örneği (1) mevcuttur.

Belirsiz-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 4. Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 5, 6.

Çocuk-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3.

Nesne-özne kategorisinin sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 4.

Bitki-özne kategorisinin sözlüğün beşinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2.

1.23.1.3. Değerlendirme

Toplam 146 cümleden TDK'de belirtilen 5 anlama göre dağılım nedir?

Derlemden elde edilen cümlelerden hareketle *sev-* fiilinin 'sevgi ve bağlılık duymak' anlamı söz konusu olduğunda, fiilin genellikle canlı özne (kadın, topluluk, belirsiz, çocuk, erkek, hayvan) gerektirdiği ve 'yerini, şartlarını uygun bulmak' anlamı söz konusu olduğunda ise fiilin yine canlı kategorisinde ancak *bitki-özne* gerektirdiği görülmektedir. Söz konusu fiilin 'çok hoşlanmak' anlamı söz konusu olduğunda ise değerlendirme yapılırken hoşlanmak eylemi göz önünde bulundurulmuştur. Bu hususta hoşlanmak eylemini daha çok nesne konumunda olan "yeni lise, daire, konuşmak, mavi, pilav, mercimek çorbası, ad, asker damat, yeni lira, parfüm, yemek yemek, eski filmler, resim, tren, doğa, zaaf" gibi sözcüklerle kullanımının olduğunu belirtebiliriz. *Hoşlan-* ile *sevgi duy-* eylemlerinin anlamları birbirine çok yakın ancak derece olarak farkı ayırabilmek adına canlılar kategorisinde olan insan ve hayvan gibi türlere karşı sevgi duyulabilir ki bu beraberinde bağlılığı getirecektir. Ancak nesnelere veya eylemlere karşı hoşlanma duygusu *sev-* fiilinin kendi içsel durumunun tam anlamıyla gerçekleştirmediği için henüz sevgi durumunun başında yer almaktadır. Örneğin: "**Fransızlar** yemek yemeyi çok **seviyor**." cümlesinde görüldüğü üzere burada kastedilen anlamın içeriği bu eylemin yapılmasından zevk duymak veya haz almaktır. Duruma ilişkin sevgi beslemek veya gönül olarak bağlanmak değildir. "**İnsanlar** resim **seviyor,** canlı renkli resimler **seviyor**." cümlesinde de yine aynı durum söz konusudur. İnsanlar canlı ve renkli resimleri görmekten hoşlanıyor.

sev- fiilinin 'birine sevgiyle bağlanmak, gönül vermek' anlamı ise sözlüğün birinci anlamına yine çok yakın olduğu ancak buradaki ayrımı yaparken gönül vermek eylemi dikkate alınarak örnek cümlelerin dağılımı yapılmıştır. Örneğin: "**Babam** beni hep **sevdi**." cümlesinde bir babanın kızına duyduğu sevgi ile "**Babaları da** başka bir kadını **sevdi**." cümlesinde yer alan baba figürünün bir kadına olan sevgi duygusu içerik ve oluşum olarak

farklıdır. Buradaki erkek öznenin kadına duyduğu sevgi gönül vermek üzerinedir. Yine "**Ayşe** de ilerde çok **sevecek** kocasını." cümlesinde de aynı durum söz konusudur. Kadın figürünün bir erkeğe gönül vermesi anlatılmaktadır.

Özne türlerine göre cümlelerin genel bir değerlendirmesi. *Sev-* fiilinin en fazla *topluluk-özne* ile kullanıldığı görülmektedir. Bu kategoride ise sözlüğün ilk anlamı olan 'sevgi duymak' toplumsal olarak bir canlıya sevgi ve saygıyla yaklaştığımızı göstermektedir. Duygusal olarak hisleri ve ilişkileri ifade eden toplumsal bir dil örneği oluşturur. Örneğin: "**Herkes** anneannesini çok **sever**.", "**Halk** ona inanıyor ve **seviyor**.", "öğretmeniyim ben onun. Öğretmenini **herkes sever**.", "Hayvanları **herkes sever**." cümlelerinde görüldüğü üzere bir büyüğü veya bir öğretmeni sevmek ile anlatılmak istenen sevgiyi toplumsal bir dil oluşturarak kullanmamızdır. Bu anlamda derlemde *sever ve sayar* ifadesi de sık olarak karşımıza çıkan unsurlardan biridir. Söz konusu fiil *topluluk-özne* ile doyma noktasına ulaşır. Derlenen örnek cümlelerde söz konusu fiilin "herkes" zamiri eşdizimli olarak sıkça kullanılmıştır.

Vendler'in sınıflandırılmasına göre *sev-* fiili *durumlar* kategorisinde yer alır. Söz konusu fiil belirsiz, durağan ve tek olmayan gerçek zaman dilimini içerir. Söz konusu eylem statik bir durum olarak devam edicidir. Bu eylemin gerçekleşmesi için ise öncesi mutlaka vardır. Eylemin gerçekleşmesi için de bir doyum noktası olması gereklidir. Daha açık ifade etmek gerekirse eylem sevme durumunda gerçekleştiğinde eylem tamamalanır. Sevgi söz konusu duruma kadar bir süre içerisinde kendini oluşturur. Bu bağlamda birinci maddede açıklanan sözlükte yer alan 'çok hoşlanmak ve sevgi duymak' anlamları da bu anlamda daha net ayrışacaktır. *Sev-* genellikle daha derin bir duygu olarak duygusal bağlamı ifade ederken, *hoşlan-* eylemi duygusal olarak daha hafif kalır. Yoğunluk ve derinlik bakımından ayrımı söz konusudur. Ek olarak zamansal olarak ise *sev-* eylemi uzun aşamalı sürekli bir duruma karşılık gelirken, *hoşlan-* eylemi anlık ve belirli bir süreyi ifade eder. Vendler, bu aşamada eylemlerin zaman içerisinde nasıl oluştuğunu anlamayı ve bu anlayışa göre sınıflandırmayı sunmak istemiştir. Eylemleri bu sınıflandırma çerçevesinde anlamak ve kavramak daha münkün duruma gelmiştir. *Sev-* fiili *hoşlan-* fiilini kapsar niteliktedir. Bu bağlamda *sev-* fiili devam eden bir eylemi nitelese de 'gönül ver-' *anlamı* söz konusu olduğunda belirli bir anın başlatıcı özelliğini vurgular. Ancak tüm örnekler değişkenlik gösterecektir; özellikle dilin esnek ve çok yönlü özelliği göz önüne alındığında ve dolayısıyla dil kullanımına bağlı olarak cümleler bağlamdan her zaman değişecek ve etkilenecektir.

1.23.2. Baskılı Metinlerdeki Örnekler

1. "**Rakım Efendi** bu kızı pek **seviyor**." (Efendi, Felatun Bey ve Rakım Efendi, s.118)

2. "**Ali Namık**, musikiyi de **sever**." (Kunt, Yataklı Vagon Yolcusu, s.15)

3. "**İki genç** birbirlerini deli gibi **seviyorlar**." (Kunt, Yataklı Vagon Yolcusu, s.101)

4. "**O genç kız** ki tanımıyor, bilmiyor, görmemiş, vücudundan vuzuhla haberi yok: fakat **seviyor**." (Uşaklıgil, Mai ve Siyah, s.113)

1. 24. sor-(I)[48]

1. *(-e, -i, -den)* Birine soru yönelterek herhangi bir konuda bilgi istemek; sual etmek.

"Hastanenin nöbetçi doktoru yok mu? diye soruyorum." - Reşat Nuri Güntekin

2. *(-e, -i, -den)* Bir işin sorumluluğu kendisinde olmak, bir işten sorumlu bulunmak.

Bu işi benden sorarlar.

1.24.1. TUD'dan Derlenen Örnek Cümleler

Özne Türlerine Göre

Öznesi Canlı > Kavram > Meslek

1. "üzerinden yuvarlanacağım, sınıfta **öğretmen** soru **soracak**," (W-JI37C2A-1336-327)

2. "Yani şu soruyu **soracak yargıç** kendine." (W-CG37C4A-3365-165)

3. "**Hocam**'a çok yaklaştığında 'acaba ne **soracak** diye talebeliğimde." (W-RD37C2A-0811-42)

4. "dışarı. Birazdan **patron** gelip işleri **soracak**." (W-OA16B2A-1253-343)

5. "Bol ve **yazarımız İsmail Kapan soracak**." (W-RD30D1B-2214-240)

6. "şu" diye başlar **talebe** ve **sorar**." (W-RA16B2A-1246-1122)

7. "**üniversite profesörü** öğrencilerine şu soruyu **sorar**." (W-SA16B2A-1490-981)

8. "**Öğretmen** ebeye "Kim yok?" diye **sorar**." (W-ND05A1A-2653-734)

9. "**öğretmen** bizi derse kaldırdığında sual **sorar**." (W-MI09C2A-0014-975)

10. "**İnfaz memuru** papaza **sorar**." (W-SI22C2A-0449-327)

11. "**Hâkim**, sarkıntılık yapan adama **sorar**." (W-SD36E1B-2843-668)

[48] https://sozluk.gov.tr/ 20.08.2024

12. “**Öğretmen** Ali'ye **sorar**.” (W-PI22E1B-2909-653)

13. “**Hocaefendi** anlaşmazlıklarını **sorar**.” (W-VI13C3A-2641-744)

14. “**Okur,** mektubun sonunda şunu **sorar** Nâzım'a.” (W-UG24D1B-2293-801)

15. “yanına bırakırken **jeolog** dayanamaz ve **sorar**.” (W-TD36E1B-2844-664)

16. “**Yönetici** öğretmene sorular **sorar**.” (W-GC05A3A-1932-863)

17. “**başçavuş** gelir. Herkese adını **sorar**.” (W-SI22C2A-0449-319)

18. “**Valide Hazretleri** şöyle bir bakıp **sorar**.” (W-UA14B1A-1595-948)

19. “Sonra **besteci** şu soruyu **sorar** kendine” (W-LG09C4A-0107-1180)

20. “subaylara hitap eder. **Subaylar** sorular **sorar**.” (W-VA14B1A-1632-934)

21. “**İzleyici** ister istemez **sorar** kendine oyun kişileri…” (W-OG03A1A-3307-503)

22. “Sorgu başlar. **Komiser,** köylülerden birine **sorar**.” (W-KE09C2A-0307-546)

23. “**Sobacı** tezgâhtara neden fiyatların arttığını **sorar**.” (W-JA16B4A-1720-919)

24. “**Komutan sorar** Söyle bakalım Temel” (W-SI22C2A-0449-310)

25. “diye bağırır. **Davacı sorar**.” (W-MG37C4A-1285-1099)

26. “müezzinler huzura alınırlar. **Paşa** merakla **sorar**.” (W-TI09C3A-1086-1177)

27. “**Savcı** da bize **sorar** kanıt var mı diye..” (W-OA16B4A-0049-251)

28. “Son olarak **öğrenci** profesöre **sorar**.” (W-SA16B2A-1490-979)

29. “karşı **Gazeteci Mahmud** şu soruyu **sorar**.” (W-ED02A3A-0594-207)

30. “**Görevli**, ilk işçiye yaklaşır ve **sorar**.” (W-RA16B2A-1156-1165)

31. “**Öğretmen** öğrencisine **sorar** Ahmet söyle bakalım” (W-VI22E1B-2915-626)

32. “**Yeni kaymakamımız** dayanamaz **sorar**.” (W-SI22C2A-0449-311)

33. “burnu dağılmış. **Polis sorar** Anlat Temel, olay nasıl oldu?” (W-VF32D1B-2749-693)

34. “kadının huzuruna götürürler. **Kadı sorar**.” (W-MD37C4A-0226-809)

35. “bir öğrenciye gelmiştir. **Müfettiş** yine **sorar**.” (W-UI22E1B-2914-636)

36. “bir suskunluğa girerler. **Çaycı** çekingen **sorar**.” (W-JA16B2A-1738-900)

37. “**Mahkûm** alçak bir sesle **sorar**.” (W-JA16B2A-1738-902)

38. “**Öğrenci**, sürekli not alır, **sorar** ve öğrenmeye çalışır.” (W-ED02A3A-2708-711)

39. “oturduğu tabureylen **Görüşteki gardiyan sordu** kadına.” (W-QA15B1A-1681-540)

40. “**Öğretmeni** hemen ardından şu soruyu **sordu**.” (W-VI19E1A-4022-1814)

41. “**öğretmenimiz** geldi ve beklenen soruyu **sordu**.” (W-WI45F1D-4807-1987)

42. “çıktı. **Polis** geldi ne olduğunu **sordu**.” (W-PI09C3A-1078-2409)

43. “**Komutan** harekâtla ilgili şeyler **sordu**.” (W-TD09C4A-0211-461)

44. “**Öğretmen** kapıya yaklaşarak, hemşireye **sordu**.” (W-OA16B0A-0174-69)

45. “**Memurlarla gelen komiser sordu**.” (W-EA16B2A-0987-1009)

46. “amcamız mahkemeye çıkarıldı. **Hakim sordu**.” (W-KE09C2A-0307-179)

47. “yatağından kalktı. **Doktor**, Küçük Kız'a **sordu**.” (W-JA16B1A-0862-2078)

48. “trahomlu olaydım" dedim. **Hemşire** şaşkın, **sordu**.” (W-QA16B1A-0731-647)

49. “**Yedek subay öğretmen** öyle **sordu**.” (W-LE39C3A-0067-2293)

50. “**Doktor** da aynı şeyi **sordu**.” (W-RG41C3A-1164-535)

51. “**Profesör,** balık çiftliğinin nerede olduğunu **sordu**.” (W-OA16B4A-0119-443)

52. “**Polis**, karşıdan anneanneme **sordu**.” (W-HA16B2A-1934-2230)

53. “Otobüsten indiğim anda **askerler** kimlik **sordu**.” (W-LH09C2A-0276-1379)

54. “**Hafız sordu** ilgili soruları;” (W-HE39C2A-2609-2226)

55. “**Futbolcu sordu** "Sizi nereden tanıyorum?” (W-SI09C1A-0533-834)

56. “**Bir İngiliz gazeteci** bana **sordu**.” (W-FE39C0A-0250-2017)

57. “konuşmadan volta attıktan sonra **Gümrükçü sordu**.” (W-CE09C3A-0382-248)

58. “**güzel Türkçe konuşan İngiliz yetkilisi sordu**.” (W-HE39C2A-0740-2015)

59. “**Öğretmenimiz** bilgimizin olup olmadığını **sordu**.” (W-RI22E1B-2911-2038)

60. “Gene de mesajını verdi. **Gazeteciler sordu**.” (W-NE39C3A-0613-533)

61. “**Bölük komutanı** tim komutanına **sordu** ne oldu diye...” (W-TD09C4A-0211-570)

62. “**Doktor** yanıma geldi ve adımı **sordu**.” (W-PA16B0A-0181-224)

63. “bu kez **Papaz efendi** bana **sordu**.” (W-TI22C4A-0507-723)

64. “bize geldiğinde **hostes** ne içeceğimizi **sordu**.” (W-QA16B5A-0175-1876)

65. “**Paşa,** komutana **sordu** Erlere yiyecek ne verebildiniz?” (W-TI19E1A-4015-2486)

66. “Yarışmacılar şaşkın. **Hakem sormuş**.” (W-ID39C3A-0001-582)

67. “**Öğretmen**, "Nasıl uyuklamışsın?" diye tekrar **sormuş**.” (W-RC03A2A-1468-650)

68. “tüfek yerde yatıyormuş. **Komutan** gelip **sormuş**.” (W-SI22E1B-2912-441)

69. “**Kaptan** merakla **sormuş**. Eee, noldu?” (W-SI22C2A-0449-237)

70. “**Padişah**; "Nasılsın, iyi misin?" diye **sormuş**.” (W-TA16B2A-1200-760)

71. “**Doktor** o zaman **sormuş**. "Kimsin sen?” (W-GG09C2A-0377-316)

72. “gün sonra **Nasreddin Hoca** tekrar **sormuş**.” (W-ID03A3A-0524-160)

73. “**Bir müşteri** balıkçıya hamsinin fiyatını **sormuş**.” (W-SI22E1B-2912-439)

74. “**Aysel Öğretmen**, Murat'ı tahtaya kaldırıp **sormuş**.” (W-UA16B1A-1233-704)

75. “**Doktor** "kimsiniz?" diye **soruyor**.” (W-GG09C2A-0377-741)

76. “Kocasını öldürmekten yargılanıyor. **Hâkim soruyor**.” (W-CI37C3A-0469-569)

77. “**Polis** de durdurup kimlik **soruyor** haliyle.” (W-VI45F1D-4074-676)

78. “**Müşterilerimiz** merakla ne olacak diye **soruyor**.” (W-NF25D1B-2142-1205)

79. “**Doktor** neyi giymek istemediğimi **soruyor**.” (W-GG09C2A-0377-752)

Öznesi Canlı > Erkek

(80) 1. “Biliyorum, biraz sonra **soracak Ali Kirvem**,” (W-QA16B1A-0731-50)

(81) 2. “olacak; **bir adam** gelip bizi **soracak**.” (W-TA14B1A-1590-289)

(82) 3. “**Adam** adres **soracak** ya da bir şey danışacak.” (W-RA16B0A-0295-189)

(83) 4. “**Adam**, "Kaçta?" diye **soracak**.” (W-RA16B2A-0403-149)

(84) 5. “örneği veriyorki sorma gitsin. Yaklaşıp **sorar Halil**.” (W-VI13C3A-2641-742)

(85) 6. “**Adam** biraz düşündükten sonra **sorar**.” (W-SI22C2A-0449-316)

(86) 7. “çıkar Karagöz'ün karşısına. **Hüsmen Ağa sorar**.” (W-UI22E1B-2914-630)

(87) 8. “**Hakan** şaşırarak **sorar** "Bu yargıya da nerden vardınız?” (W-KE39C2A-2612-752)

(88) 9. “**Temel** yaklaşır kadına, **sorar**.” (W-SI22C2A-0449-348)

(89) 10. “tarafından bol yemek indirilir. **Yunus sorar**.” (W-CG37C0A-0225-811)

(90) 11. “**Tahir,** "Ne oluyor Zühre?" **sorar**.” (W-FA16B2A-1369-1057)

(91) 12. “olguyu açıkça göstermektedir. **Yücel,** Frank'a **sorar**.” (W-LD02A1A-0605-202)

(92) 13. “oldukları anlaşılmaktadır. **Cahil adam** tekrar **sorar**.” (W-UI22C1A-0430-360)

(93) 14. “jazz'cı olarak bilmezler, **Süheyl** bana **sorar**.” (W-NG37C0A-0192-867)

(94) 15. “ile **yolda karşılaşan adam** deliye **sorar**.” (W-TF32D1B-2747-699)

(95) 16. “gibi; "Hocam, hayat nedir?" diye **sorar Alaaddin**.” (W-KA16B4A-0886-59)

(96) 17. “geri uzatır. Bunun üstüne **adam sorar**.” (W-SI22C2A-0449-315)

(97) 18. “Dönüş yolunda **baba** oğluna merakla **sorar**.” (W-SI09C2A-0405-397)

(98) 19. “Eve geldiklerinde **adam** karısına **sorar**.” (W-SF32D1B-2746-703)

(99) 20. “cesaret edemediği soruları **Musa** rahatça **sorar**.” (W-PF10E1B-3064-556)

(101) 21. “**Adam** sinirli bir şekilde **sorar**.” (W-PI22C3A-0210-833)

(102) 22. “**Ayhan** dayanamaz, ne zaman diye **sorar**.” (W-IE39E1B-2837-680)

(103) 23. “**Attila,** kardeşi Bleda'ya şu soruyu **sorar**.” (W-OD05A2A-2605-756)

(104) 24. “**Özgür**, buluşma gününü ve saatini **sordu**.” (W-EA16B4A-0489-78)

(105) 25. “**Öner Durusu**, programın son durumunu **sordu**.” (W-PA16B2A-1422-221)

(106) 26. “**Ömer** bir mecliste hazır bulunanlara **sordu**.” (W-UH42C2A-0412-1636)

(107) 27. “çıkarken suratı çok asıktı. **Mustafa sordu**.” (W-UA16B2A-1248-370)

(108) 28. “Sonunda **Osman** yavaş sesle **sordu**.” (W-UA16B2A-1248-304)

(109) 29. “**Selim** "Nerede yiyelim?" diye **sordu**.” (W-MA16B0A-0144-32)

(110) 30. “**Uzun boylu ağabey** niçin ağladığımı **sordu**.” (W-QA16B1A-0731-300)

(111) 31. “**Mehmet bey** kapıyı açmadan **sordu**.” (W-HA16B2A-0717-2443)

(112) 32. “**Adam** tekrar **sordu** anlamadığını düşünerek.” (W-VA16B1A-2632-2119)

(113) 33. “**Raşit Bey** ne içmek istediğimizi **sordu**.” (W-TG09C2A-1174-2311)

(114) 34. “**Metin** kırgın bir sesle **sordu**.” (W-OA16B2A-1253-544)

(115) 35. “**Adam**, "Ya siz..." diye **sordu**.” (W-PA16B4A-1475-740)

(116) 36. “**Remzi** dudakları titreyerek **sordu**.” (W-RA16B3A-0257-812)

(117) 37. “Akşama hücreye döndüm. **Hüseyin sordu**.” (W-OE09C2A-0411-1048)

(118) 38. “**Mahmut Bey** çıraklardan birini çağırarak **sordu**.” (W-QA16B3A-0829-111)

(119) 39. “giden yoktu. **Ahmet** merak edip **sordu**.” (W-RA16B3A-0814-2249)

(120) 40. “**Eren,** "izledin mi ağabey?" diye **sordu**.” (W-HD39C2A-0420-1787)

(121) 41. “**Genç adam,** güler yüzle **sordu**.” (W-EA16B4A-0489-1259)

(122) 42. “**Adam,** hiç tereddüt etmeden tekrar **sordu**.” (W-UA16B2A-0482-582)

(123) 43. “Çocuklara nasıl öğretiyorsunuz? Diye **sormuş Ali**.” (W-UI19E1A-4003-294)

(124) 44. “**Sezer,** Tansel'i arayıp ne olduğunu **sormuş**.” (W-TE39C4A-0359-330)

(125) 45. “diye buyurunca, **Refet Bey** hemen **sormuş**.” (W-PA16B4A-1475-649)

(126) 46. “Soruları **sakallı adam soruyor**.” (W-DA16B4A-0384-719)

(127) 47. “Annesi değil, **amca soruyor** bunu.” (W-IA15B3A-0555-420)

(128) 48. “**Ramazan** koşa koşa yanıma gelip **soruyor**.” (W-CE09C3A-0382-729)

(129) 49. “**Rafet** yanıma gelerek **soruyor**.” (W-CE09C3A-0382-724)

(130) 50. “Babam kabul ediyor, **adam soruyor**.” (W-IH09C2A-0650-339)

(131) 51. “**Adam**, ne oldu diye **soruyor**.” (W-IH09C2A-0650-341)

Öznesi Canlı > Kadın

(132) 1. “Oysa **Yasemin'in** ona **soracak** ne çok sorusu vardı.” (W-NA16B2A-1001-376)

(133) 2. “oynayacağız. **Serra** bana yirmi soru **soracak**.” (W-JA16B2A-0859-37)

(134) 3. “Ne yapsın! **Anneannesi** bir soru **soracak**.” (W-OA16B1A-1221-352)

(135) 4. “Evine varır. **Karısı** merakla **sorar**.” (W-HD05A2A-0565-215)

(136) 5. “Çift yemeğini çatallarken **kadın** birden **sorar**.” (W-SI22C2A-0449-345)

(137) 6. “**Çiğdem Hanım** bugün bana **sorar**, zannediyordum.” (W-UI45F1D-4705-285)

(138) 7. “sonucu öper. **Kadın** şaşırır ve **sorar**.” (W-TE36E1B-3354-481)

(139) 8. “**Perihan** "Şair'i mi arıyorsun?" diye **sorar**.” (W-FA16B2A-1369-1058)

(140) 10. “oyunundan eve dönmektedir. **Sevinç Hanım sorar**.” (W-HD05A2A-0565-217)

(141) 11. “**Anneannem** kalkar kalkmaz Hürriyet'i **sorar**.” (W-SA16B2A-0311-538)

(142) 12. “**Kızım** bazen bana **sorar**.” (W-NG37C0A-0192-864)

(143) 13. “**Kadın** cevap beklemeden de soru **sorar**.” (W-UF32D1B-2748-697)

(144) 14. “yi ki... **Kadın**, sevdiği adama **sorar**.” (W-SA16B2A-0502-250)

(145) 15. “girmeye karar verirler. **Aslı**, Volkan'a **sorar**.” (W-RI22C0A-0279-687)

(146) 16. “Enişte intihar eder. **Zerrin** annesine **sorar**.” (W-SG37C4A-1392-1044)

(147) 17. “**Emel** anlamaz "ha!" diye **sorar**.” (W-SG37C4A-1392-1040)

(148) 18. “şeyler söyledi. **Yelda** ona da **sordu**.” (W-RA16B2A-3329-1094)

(149) 19. “**Kızı** olan biteni **sordu** kucağındaki çocuk uyuyunca.” (W-TA16B0A-0093-2020)

(150) 20. “Üçü birden gülerken, **Küçük Kız sordu**.” (W-JA16B1A-0862-781)

(151) 21. “çocuktan simit aldık. **Anneannem** fırını **sordu**.” (W-FA16B1A-1920-1118)

(152) 22. “enişteme rastladık. **Selma** enişteme **sordu**.” (W-TI41C3A-1344-1319)

(153) 23. “**Kadın**, -Ya biz, diye **sordu**.” (W-PI09C4A-1491-7)

(154) 24. “uğraşırken **Şadiye** uyandı, ne yaptığımı **sordu**.” (W-JI09C1A-0558-2034)

(155) 25. “**Teyzem** de meraklanmıştı o da **sordu**.” (W-PA16B3A-0686-1282)

(156) 26. “**Yaşlı kadın** sepeti uzatırken **sordu**.” (W-SA16B2A-1196-2018)

(157) 27. “**sorumlu olan Aynur** yüreği hoplayarak **sordu**.” (W-SE39C2A-1077-75)

(158) 28. “**Rahime hanım**, babalarının nerde olduğunu **sordu**.” (W-PI42E1B-2938-30)

(159) 29. “Sonunda **Ayşe** dayanamayıp **sordu**.” (W-FA16B3A-1234-662)

(160) 30. “**Ayşe Hanım** Murat'a **sordu**.” (W-UG37E1B-3049-2151)

(161) 31. “**Neriman Teyze** dikkatle dinledikten sonra **sordu**.” (W-UF32D1B-2748-674)

(162) 32. “**Necla** elimden tutarak **sordu** Evini gezmek istemez misin?” (W-CA16B3A- 1003-502)

(163) 33. “**Ayşe,** dönüp Selin'e **sordu**.” (W-FA16B3A-1234-1477)

(164) 34. “**Nilüfer** garsona doğru eğilip **sordu**.” (W-JA09B2A-0042-840)

(165) 35. “**Neriman Teyze** de ona **sormuş**.” (W-UF32D1B-2748-501)

(166) 36. “**Fatma** kim olduklarını sağa sola **sormuş**.” (W-TA16B0A-0122-713)

(167) 37. “Arkadaşlarım söyledi, **bir kadın** beni **sormuş**.” (W-GA16B4A-0078-77)

(168) 38. “**Emine,** "Ne oldu?" diye **soruyor**.” (W-KA16B5A-0098-47)

(169) 39. “**Süheyla Hanım**, eşyam olup olmadığını **soruyor**.” (W-HI09C2A-0805-222)

(170) 40. “**Sahire Hanım teyze** geldi seni **soruyor**.” (W-DA14B1A-1307-1511)

(171) 41. “**Neriman Teyzen** de devamlı seni **soruyor**.” (W-SF32D1B-2746-1052)

(172) 42. “**Annem** sessiz; düşünüyor, sonra **soruyor**.” (W-HA16B4A-0016-1338)

(173) 43. “**Kuyrukta bir genç kadın soruyor**.” (W-QE37C2A-1436-1439)

(174) 44. “**Kadın** "çay içer misin?" diye **soruyor**.” (W-EA16B2A-0684-309)

(175) 45. “**Bir kadın** enginarları **soruyor**.” (W-IA16B1A-0094-113)

(176) 46. “"Neler duymak istiyorsun benden?", diye **soruyor Piraye**.” (W-SA16B2A-1394-1464)

Öznesi Canlı > Topluluk

(177) 1. “Hayırrr, **herkes** sana soru **soracak**.” (W-IA16B2A-0771-47)

(178) 2. “**Bedeviler** sahabeye **sorar**.” (W-UH42C2A-0412-381)

(179) 3. "**Herkes** bunu **sorar** Hüseyin Bey'e." (W-MA16B1A-0689-161)

(180) 4. "roman kalmıştır, **eskimolar** birbirine merakla **sorar**." (W-FA16B2A-1369-1050)

(181) 5. "**Herkes** bunu **sorar** adımı söylediğimde." (W-QA16B3A-0617-191)

(182) 6. "Evlenmek istediği zaman **kızın ailesi sorar**." (W-UA16B2A-0749-122)

(183) 7. "Bizim Türkler, hep garip sorular **sorar**." (W-VD36C4A-2694-717)

(184) 8. "kaçınılmaz olmuştu. **Herkes** bir şeyler **sordu**." (W-DG37C4A-0529-2057)

(185) 9. "Ve **herkes** içinden **soruyor**." (W-UH32D1B-2573-1098)

(186) 10. "çocuğu olur diye **herkes** birbirine **soruyor**." (W-UA16B2A-0749-261)

(187) 11. "Ve ancak bu... **Herkes** birbirine **soruyor**." (W-RD03A0A-0200-1238)

(188) 12. "**Herkes** bana bunu **soruyor**." (W-GA14B1A-1618-1352)

(189) 13. "işime başladım. **Herkes** aynı soruyu **soruyor**." (W-MI32D1B-2565-1107)

(190) 14. "**Halk** akıllı, çok iyi sorular **soruyor**." (W-LE39E1B-2840-1023)

(191) 15. "**Gören herkes** aynı şeyi **soruyor**." (W-RI22C0A-0279-1039)

(192) 16. "**Herkes** her şeyi ona **soruyor**." (W-NE39C4A-0081-210)

(193) 17. "**Herkes** seni **soruyor** kuaförde." (W-EA16B4A-0489-480)

Öznesi Canlı > Belirsiz

(194) 1. "**vatandaş** bir yolunu bulup fiyatları **sorar**." (W-SD36C3A-0070-147)

(195) 2. "vardır. **İçlerinden birisi** de anında **sorar**." (W-TA16B0A-0145-999)

(196) 3. "var **Cimrinin biri** seyyar balıkçıya **sorar**." (W-RI42E1B-2940-599)

(197) 4. "Ve **analitik ses** şöyle **sorar**." (W-MG03A4A-0068-157)

(198) 5. "**süredir karşılaşmayan iki delikanlıdan biri sorar**." (W-TF32D1B-2747-702)

(199) 6. "Bunun hesabını **yurttaş sorar** ya da sormaz." (W-JE05A0A-1780-887)

(200) 7. "ruhu burada yatıyor." **Adamlardan biri sorar**." (W-RI42E1B-2940-598)

(201) 8. "oyuncu yarışırken karşılıklı söylenir. **Biri sorar** diğeri de yanıt verir." (W-FD36C2A-0564-220)

(202) 9. “olduğunu anlayamazlar. Sonunda **birisi** dayanamaz **sorar**.” (W-NA16B4A-0054-226)

(203) 10. “**İnsan** açar telefonla **sorar**.” (W-IF39C0A-0194-856)

(204) 11. “yansıtıyor olabilir. **Biri sorar** öteki cevaplar,” (W-LG09C4A-0107-1182)

(205) 12. “**İnsan** bilmese bile birine **sorar**.” (W-JA16B4A-1720-922)

(206) 13. “Bazen **insan** kendi kendine **sorar**.” (W-TH12F1D-4849-264)

(207) 14. “**Misafir** merak etmiş ve **sormuş**.” (W-VF32D1B-2749-494)

(208) 15. “**Bir genç** dayıma beni **soruyor.**” (W-SA09C1A-0240-1134)

(209) 16. “olumlu yanlarıdır. **Vatandaş** hep şunu **soruyor.**” (W-QF25D1B-2166-1202)

(210) 17. “**vatandaş** bize dini konuları **soruyor.**” (W-GD36C3A-0364-773)

Öznesi Canlı > Çocuk

(211) 1. “**Çocuk** annesine bir soru **soracak**.” (W-UI12F1D-4851-108)

(212) 2. “**çocuk** din ile alâkalı sorular **sorar**.” (W-QH42C2A-0477-272)

(213) 3. “**Çocuk** "Beni gördü mü?" diye **sorar**.” (W-VD22C3A-2645-739)

(214) 4. “**çocuk** "nasıl", "niçin" sorularını sıklıkla **sorar**.” (W-NH42A1A-1327-1077)

(215) 5. “yüzü çürümeye dönüktür. **Çocuklar** soru **sorar**.” (W-SI22C4A-0847-83)

(216) 6. “süre sonra **çocuk** heyecanla annesine **sorar**.” (W-SI22C2A-0449-344)

(217) 7. “**Bir küçük çocuk** mutlaka **sorar** babasına.” (W-NH13C2A-3330-492)

(218) 8. “diye ilave eder. **Çocuk** tekrar **sorar**.” (W-SE39C3A-0205-834)

(219) 9. “mutluluğun sembolüdür." **Çocuk** tekrar **sormuş**.” (W-NI22C1A-0290-460)

(220) 10. “rengi niçin beyazdır? **Çocuk** annesine **sormuş**.” (W-NI22C1A-0290-461)

(221) 11. “Uykudan kalkan **çocuk sormuş**. Anne rüyalar gerçek olur mu?” (W-PI37E1B-3059-373)

(222) 12. “Bir ara **çocuk** merakla babasına **sormuş**.” (W-TI22E1B-2913-432)

(223) 13. “"Nedir bu kâğıtlar hocam?" diye **sormuş çocuk**.” (W-QD16C4A-0105-796)

(224) 14. “**Çocuk** anlamıyor, annesine **soruyor**.” (W-CI37C3A-0469-591)

1.24.1.2. Bulgular

TDK Güncel Türkçe Sözlük sor- fiilini iki maddede toplamıştır.

sor- fiili geçişli bir fiildir. Bu fiille kurulan tüm cümlelerde belirleyici unsur olarak bir özne ve nesne olması zorunludur.

sor- fiili kılınış kategorisine göre incelendiğinde gerçek zaman sürecinin belirli ve tek düşüncesini sezdirdiği için bağımlıdır. Bundan dolayı söz konusu fiil, Vendler'in *tamamlamalar* kategorisinde sürecin bitiş noktasına uyumludur.

TUD'a göre *sor-* fiilli beş temel zaman (soruyor, sordu, soracak, sormuş, sorar) üzerinden sorgulandığında, TUD *soruyor* sorgusu için dizilim sonuçları 1684, TUD *sordu* sorgusu için dizilim sonuçları 2502, TUD *soracak* sorgusu için dizilim sonuçları 377, TUD *sormuş* sorgusu için dizilim sonuçları 817, TUD *sorar* sorgusu için dizilim sonuçları 1204 cümle ile özne sınırlılıkları belirlenmiştir.

Söz konusu fiil, özne sınırlamasına göre canlılar kategorisinde "canlı-erkek, canlı-topluluk, canlı-belirsiz, canlı-çocuk ve canlı-kadın" olmak üzere ayrılırken, cansız kategori de "cansız-kavram > meslek" olmak üzere iki grupta ayrışır.

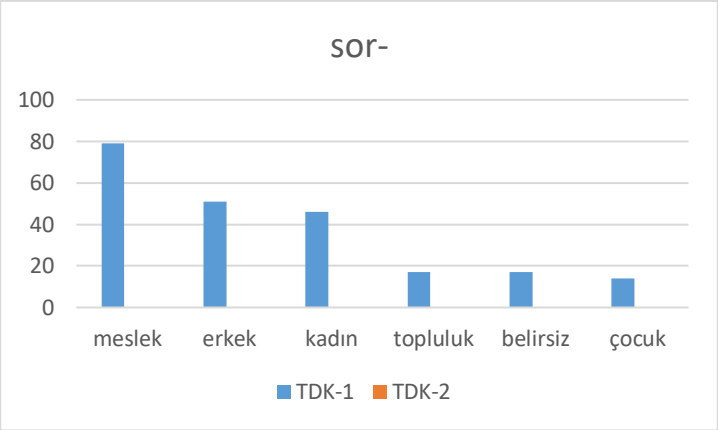

Şekil 2. 24. sor-

Şekil 24'te yer alan bilgilere göre *sor-* fiilinin en fazla *meslek-özne* ile kullanıldığı görülmektedir. *Meslek-özne* kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79.

Erkek-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51.

Kadın-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46.

Topluluk-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17.

Belirsiz-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17.

Çocuk-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14.

1.24.1.3. Değerlendirme

Toplam 224 cümleden TDK'de belirtilen 2 anlama göre dağılım nedir?

Derlemden elde edilen cümlelerden hareketle *sor-* fiilinin sözlükteki birinci anlamı 'Birine soru yönelterek herhangi bir konuda bilgi istemek; sual etmek.' söz konusu olduğunda, fiilin genellikle canlı özne (topluluk, erkek, kadın, çocuk ve belirsiz) gerektirdiği açıktır. Ancak derlemden alıntılanan örneklere göre *sor-* fiili cansız kategoride yer verdiğimiz *kavram > meslek-özne* ile doyum noktasına ulaşmıştır.

Sor- fiili *öznesi cansız > kavram > meslek* olduğunda 'öğretmen, doktor, hakim, polis vb. gibi' meslek gruplarıyla eşdizimli olarak kullanıldığı görülmektedir. İnsanlar, iletişim kurarken bir şeyi anlamak, öğrenmek ve bilgi edinmek üzere soru sorarlar. *Soru* sözcüğü, *sor-* eyleminin doğrudan ifade şeklidir. Bu bağlamda, *sor-* fiili soyut bir sözcük olduğundan bireylerin düşünce sistemiyle ilişkili olarak zihinsel süreçte önemli rol oynar. Buna göre, insanlar arasındaki iletişimin gerçek dünyada gerçekleşmesinde bilgi paylaşımı söz konusu olduğundan *sor-* fiili ile *soru* sözcüğünün birlikteliği sosyal ilişkilerin yapısını oluşturur.

Sor- fiili, derlemden alıntılanan örnekler ışığında temel anlamını koruduğu görülmektedir. Sözlükte yer alan 'Bir işin sorumluluğu kendisinde olmak, bir işten sorumlu bulunmak.' ikinci anlamı söz konusu olduğunda bu anlama uyumlu olan örnek cümlelere rastanılmamıştır. Ancak, "olacak; **bir adam** gelip bizi **soracak**.", "Arkadaşlarım söyledi, **bir kadın** beni **sormuş**.", "**Sahire Hanım teyze** geldi seni **soruyor**." ve "**Herkes** seni **soruyor**

kuaförde." örneklerinde görüldüğü gibi *sor-* fiili *bilgi istemek* anlamıyla sorulan bir eylem değildir. Söz konusu örneklerde *sor-* fiili *biri seni arıyor* anlamına karşılık gelmektedir. Sözlükte, bu anlamın verilmediği, buna göre söz konusu anlamın yer alabileceği önerilmektedir.

Vendler'in sınıflandırma sistemi çerçevesinde *sor-* fiili tamamlamalar grubunda yer alır. Zihinde gerçekleşen soyut düşüncenin *soru* sözcüğü ile karşılık bulması olarak *sor-* fiilinin kendi içerisindeki süreci ve dinamikliği ifade eder ancak fiil hem bitimli hem de süreklidir.

1.24.2. Baskılı Metinlerdeki Örnekler

1. "**Kadın** tekrar **sordu**: Demek dargın değilsiniz." (Ali, Kürt Mantolu Madonna, s. 21)

2. "**Mihribah Hanım** görücülere oğullarının ne işle uğraştıklarını **sorar**." (Efendi, Felatun Bey ve Rakım Efendi, s.11)

3. "**İngiliz kızlar**, Canan'ın ne zamandan beri esir olduğunu, değerini **sordular**." (Efendi, Felatun Bey ve Rakım Efendi, s.115)

4. "**Zehra Hanım** yine sakin fakat çok yavaş bir sesle **sordu**." (Güntekin, Acımak, s.31)

5. "**Bedriye Hanım** yine bahçe üzerindeki odaya döndü. Duvarın arkasında küfede zavallı Emetiyi adeta uzun uzun ağlamakta bulunca **sordu.**" (Gürpınar, Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç, s.20)

6. "**Mebrure** penceresinden **sorar**: Bedriye Hanım teyze ne olmuş?" (Gürpınar, Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç, s.23)

7. "**Bedriye Hanım** bir köşede oturan Emeti Hanımım yanına sokularak konferansını dinlemekten ziyada kendi fısıltılariyle vakit geçiren bu tazeleri parmağiyle işaret edip **sordu.**" (Gürpınar, Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç, s.47)

8. "Sonraya bırakması imkânsız bir musibetin vuukuna intizar edenlerde görülecek ümidsiz bir tevekkülle **annem sordu.**" (Gürpınar, Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç, s.85)

9. "**Kız** dargın bir tavırla çıktı... İnce kaşlarını çatarak **sordu**:" (Gürpınar, Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç, s.135)

10. "**Kız,** başına, çenesinin altından bağladığı eşarpı çıkarırken **sordu**." (Kocagöz, Bir Şehrin İki Kapısı, s.97)

11. "**Suat** birden kalbi atarak **sordu**." (Rauf, Eylül, s.42)

12. "**Suat** tebessüm ederek **sordu**." (Rauf, Eylül, s.46)

13. "**Suat** birden kalbi atarak sordu." (Rauf, Eylül, s.46)

14. "**Suat,** 'Buradan nereye gidersiniz? 'diye **sordu**." (Rauf, Eylül, s.31)

15. "**Suat** sebebini **sordu**, o zaman birçok tereddütten sonra müphem müphem devam etti." (Rauf, Eylül, s.259)

16. "**Nurettin Bey** kaşlarını çatarak **sordu**." (Ali, Kürt Mantolu Madonna, s. 42)

17. "**Cici babam**, cici anneme **sordu.**" (Rasim, Falaka, s.23)

18. "**Rakım** kızın cariye ve satılık olup olmadığını **sordu**." (Efendi, Felatun Bey ve Rakım Efendi, s.18)

19. "**İhtiyar** ne anlam vereceğine şaşırır, Rakım'a küçük kızı birisine benzetip benzetmediğini **sorar**." (Efendi, Felatun Bey ve Rakım Efendi, s.19)

20. "Fedayi gelince **Rakım** akşam yiyecek ne olduğunu **sordu**." (Efendi, Felatun Bey ve Rakım Efendi, s.145)

21. "**İrfan** biraz daha ileri varırsa .... Afakî birkaç lâkırdı bulup söyledikten sonra annesinin yanından çıktı. Aşağıda taşlıkta, tenha bir yerde Emsal'i sıkıştırarak **sordu**." (Gürpınar, Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç, s.115)

22. "**İrfan sorar**: Neye bu kadar gülüyorsunuz?" (Gürpınar, Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç, s.131)

23. "Diye mırıldandı. **Farâmuş sordu**." (Kocagöz, Bir Şehrin İki Kapısı, s.21)

24. "**İsmail** yine ciddiyetle **sordu**." (Kocagöz, Bir Şehrin İki Kapısı, s.29)

25. "Bana oldukça hürmetle selâm vererek kahvenin masajlarına dağılan çocukları gören **İsmail sordu**." (Kocagöz, Bir Şehrin İki Kapısı, s.31)

26. "**Mustafa Turan sordu**. Menderesin denize döküldüğü yerde kurulan makinelere ne diyeceksin?" (Kocagöz, Bir Şehrin İki Kapısı, s.38)

27. "Meğer **Bekir**, bu sözleri bekliyormuş gibi, açtı ağzını, yumdu gözünü... En sonunda sakinleşince doktora **sordu**." (Kocagöz, Bir Şehrin İki Kapısı, s.40)

28. "**Sıtkı** birdenbire Lutufallah'a bir sual **sordu**." (Kocagöz, Bir Şehrin İki Kapısı, s.57)

29. "**Sıtkı** merakla sordu." (Kocagöz, Bir Şehrin İki Kapısı, s.66)

30. "Kalaktık. **Hurşit sordu**: Yine gelecek misin?" (Kocagöz, Bir Şehrin İki Kapısı, s.70)

31. "**Kadri** de cesaretlenerek işin yaza kadar bitip bitmeyeceğini **sordu.**" (Kocagöz, Bir Şehrin İki Kapısı, s.71)

32. "**Hurşit,** herkesin içinde, etrafına bakınarak sordu." (Kocagöz, Bir Şehrin İki Kapısı, s.71)

33. "**Sıtkı** biraz duraklayarak **sordu**." (Kocagöz, Bir Şehrin İki Kapısı, s.130)

34. "Lutufallah Efendi, geçen gece daha ilk konuşmada doktorun Kant hakkındaki fikrini sordu." (Kocagöz, Bir Şehrin İki Kapısı, s.175)

35. "**İsmail** bunu duymuş. Ertesi gün hemen **sordu**." (Kocagöz, Bir Şehrin İki Kapısı, s.50)

36. "**Ahmet Cemil**, telaş etmeyerek **sordu**." (Uşaklıgil, Mai ve Siyah, s.81)

37. "**Saip,** Ahmed Şevki Efendi'ye **sordu**." (Uşaklıgil, Mai ve Siyah, s.90)

38. "**Süreyya** balkona çıkmıştı, orada bir hasır koltuğa düşer gibi oturarak, 'Yanında Necip mi var?' diye **sorar.**" (Rauf, Eylül, s.31)

39. "**Süreyya** bir çırağa bir şey **sordu**." (M. Rauf, Eylül, s.61)

40. "**Necip,** 'Acaba gördü mü?' diye **soruyor.**" (M. Rauf, Eylül, s.111)

41. "İhtimal ki **okuyuculardan bazıları** olayların üzerinden geçen bu bir saat içinde nasıl sohbet edildiğimi **sorarlar**." (Efendi, Felatun Bey ve Rakım Efendi, s.50)

42. "**Pek az kimseler**, bir aşağı iki yukarı, telâşlı adımlarla dolaşan, kocaman şalvarlı, yün kuşaklı balıkçılar kahyasından **haber soruyor**." (Kunt, Yataklı Vagon Yolcusu, s.60)

43. "**Doktor Efendi** söylenmesi gerekenleri söyledi. Sonra Rakım Efendiyi sevip sevmediğimi **sordu.**" (Efendi, Felatun Bey ve Rakım Efendi, s.134)

44. "Bu sırada **doktor** göründü. Biraz telâşlı idi. Selâm sabahtan evvel **sordu**." (Kocagöz, Bir Şehrin İki Kapısı, s.30)

45. "Hoca Efendi sorar: "Efendi, darb neye deler?" (Uşaklıgil, Mai ve Siyah, s.36)

46. "Bütün köylüler genç kızın arkasından donuk gözlerle baktılar. **Biri** de dayanamayıp **sordu.**" (Kocagöz, Bir Şehrin İki Kapısı, s.108)

1. 25. unut-[49]

1. *(-i)* Aklında kalmamak, hatırlamamak.

"Biz şimdi Evliya'nın hayalhanesinden aktardığı tatları unutmadan gerçeklere dönelim."- Aydın Boysan

2. *(-i)* Bir şeyi dalgınlıkla bir yerde bırakmak.

3. *(-i)* Bir şeyi yapamaz duruma gelmek.

"Onu da bilirdim eskiden memleketteyken amma sonradan unuttum." - Osman Cemal Kaygılı

4. *(-i)* Bağışlamak.

Onun yersiz davranışlarını çoktan unuttum.

5. *(-i)* Gereken önemi vermemek, üstünde durmamak:

"İçinde kabaran sevinçten vücudunun berelerini unutarak uyudu." - Halide Edip Adıvar

6. *(-i)* Hatırdan, gönülden çıkarmak.

İyiliğini de ölünceye kadar unutmam." - Memduh Şevket Esendal

1.25.1. TUD'dan Derlenen Örnek Cümleler

Özne Türlerine Göre

Öznesi Canlı > Erkek

1. "Amca, kimi kişilerin adlarını bile **unutuyor"** (W-NA16B3A-1752-107)

2. "Bu, Fuat'ın sabah giderken unuttuğu paket. Çakmağını da **unutmuş**." (W-DA16B3A-0478-240)

3. "yaşındaki **Nevzat** ise tuvalette, zamanı **unutmuş**," (W-OD03A4A-0253-439)

4. "**Rasim** bizim kamerayı otelde **unutmuş**." (W-RI09C2A-0023-447)

5. "Ama **beyimiz** kendi bestesini **unutmuş**." (W-PA14B1A-1629-533)

6. "**Selçuk** o gün kürsüde kalabalığı **unutmuş**." (W-JA16B4A-0347-293)

[49] https://sozluk.gov.tr/ 15/06/2021 22:32

7. "**Pazar çantasını bırakan Ahmet** şekeri **unutmuş**." (W-UA16B3A-0716-127)

8. "Aaa, Mahmut, **oğlan** zarfı **unutmuş**!" (W-IE39C4A-1358-588)

9. "**Fatih Bey** de **unutmuş** zaten." (W-TE39C4A-0359-291)

10. "**Selim**, defterini **unutmuş**;" (W-UI22E1B-2914-363)

11. "**IV. Murad,** kısa zamanda Hezarfen'i **unutmuş**," (W-DA16B1A-1504-552)

12. "**Ferruh Hoca** kendi acısını **unutmuş**," (W-HI09C4A-0481-232)

13. "**Herif** molotof kokteylerini evde **unutmuş.**" (W-GA16B4A-0048-224)

14. "**Emin Enişte**m ağızlığındaki sigarayı yakmayı **unutmuş**," (W-PA16B4A-0511-206)

15. "**Beyhan** hatıra defterini açık **unutmuş**." (W-QA16B1A-1731-503)

16. "**Oğlunuz** yanına kimliğini almayı **unutmuş**." (W-GA16B4A-0048-222)

17. "**Erkekler** kolay **unutur**," (W-RE13C3A-1379-254)

18. "**vefasız bir adamdır**, Arzu'yu çabuk **unutur**," (W-SG37C4A-1392-252)

19. "**şu herife** söyle, telefonu açık **unuttu**," (W-FI09C2A-1377-256)

20. "**Fiko,** annesine dargın olduğunu **unuttu**." (W-LA16B4A-0298-147)

21. "soğuktan söz edince **Tayfur** sorusunu **unuttu**," (W-QA16B2A-0011-284)

22. "Belki de **Burhan unuttu** belgeyi Vicdan'ın evinde." (W-HA16B4A-0016-219)

23. "**oğlu** genç yaşta hakemliği **unuttu**," (W-SI31D1B-2332-184)

24. "**Menderes** evvelce verdiği sözlerin hepsini **unuttu**." (W-KI09C2A-1544-234)

25. "maçın başlamasıyla birlikte **babam** beni **unuttu**" (W-KA16B4A-0470-92)

26. "kadem bastı, senin **Renan Bey**... **Unuttu** seni." (W-PA16B4A-0877-1)

27. "**Babam** uzun süre beni **unuttu**." (W-DA14B1A-2668-166)

28. "**Erdinç** elini ve yüzünü yıkamayı **unuttu**." (W-SI22E1B-2912-156)

28. "Birazcık da olsa **Poyraz** Musa'yı **unuttu**," (W-KA16B4A-0121-277)

Öznesi Canlı > Topluluk

(29) 1. "…geldiğimizi **herkes unutuyor**. **Türkler** de **unutuyor**, **Yunanlılar** da..." (W-OI22C3A-0691-23)

(30) 2. "**Türkler** dondurmayı kışın **unutuyor**." (W-QI27D1B-2817-85)

(31) 3. "onları kısa süre sonra **herkes unutacak**." (W-LE30D1B-2082-55)

(32) 4. "İnşallah **tüm dünya** artık **unutacak** savaşları." (W-VA15B1A-2636-51)

(33) 5. "**Herkes** bildiği bütün dilleri **unutacak**..." (W-SA16B2A-0502-21)

(34) 6. "**Herkes** yorgunluğu **unutmuş**," (W-GA16B4A-0048-223)

(35) 7. "Oysa **herkes** bunu **unutmuş**," (W-GE39E1B-2835-392)

(36) 8. "**Gözaltındaki 61 öğrenci**, kendi durumunu **unutmuş**," (W-KE09C2A-0307-329)

(37) 9. "**Herkes** Süleyman'ın ölümünü **unutmuş**," (W-SE39C4A-1331-597)

(38) 10. "Yaz geldiğinde **insanlar** üşümeyi **unutur,**" (W-VB38E1B-2887-176)

(39) 11. "üç maymunları oynarsak belki **unutur herkes**." (W-WI45F1D-4808-115)

(40) 12. "**Herkes unuttu** bizi, artık bu gerçeği kabul…" (W-IA15B3A-0555-77)

(41) 13. "**Millet** geçim derdini **unuttu**," (W-HG41C1A-1181-288)

(42) 14. "**Masadakiler** bizi **unuttu**." (W-LE39C3A-0067-64)

(43) 15. "Sizi bilmem ama, **herkes** bizi **unuttu**." (W-VA14B1A-1601-227)

(44) 16. "ortaokuldayken, sonra gerçek adını **herkes unuttu**;" (W-JI37C2A-1336-261)

(45) 17. "**Millet** ağacın ne olduğunu bile **unuttu**…" (W-DA16B3A-1040-302)

(46) 18. "**Yaşlılar** aynaya bakmayı **unuttu**." (W-LH13C1A-1559-233)

(47) 19. "**Herkes** dolmuşu **unuttu** bana bakıyor**."** (W-JA16B4A-1720-216)

(48) 20. "Ah, toruncuğum ah, **herkes unuttu** şimdi bunları, unuttu." (W-FA14B1A-1617-226)

(49) 21. "**Topluluk** bir anda Filiz'i **unuttu**." (W-TA16B1A-0069-61)

(50) 22. "Özünü **unuttu şehir**." (W-PG37E1B-2923-152)

(51) 23. "**Herkes** kendi derdine düştü, işi **unuttu**." (W-PA14B1A-1629-224)

(52) 24. "**Halk** da **unuttu yetkililer de; herkes unuttu.**" (W-CG22C2A-0424-107)

(53) 25. "**İnsanlar** kısa sürede **unuttu** ve" (W-OD37C2A-0365-119)

(54) 26. "**Millet** bu yağ çeşidini çoktan **unuttu.**" (W-IA16B3A-1015-305)

Öznesi Canlı > Kadın

(55) 1. “Anneme börekler yapıyor... **Annem** yediğini **unutuyor**...” (W-QI09C2A-1434-127)

(56) 2. “**yaşlı bir teyze** telefonunu kapatmayı **unutmuş**.” (W-VI39C1A-2642-418)

(57) 3. “... **Azrâ** kocasının varlığını **unutmuş**,” (W-HA16B4A-0979-28)

(58) 4. “**Kızlar**, açlığın ve güneşin etkisini **unutmuş**,” (W-TA16B1A-0835-77)

(59) 5. “**Günsu Fırat**, Cemil Yekta'yı neredeyse **unutmuş**,” (W-PA16B2A-1422-574)

(60) 6. “**Anneannem** bizim kahkahalarımızı **unutmuş**,” (W-HA16B2A-1934-482)

(61) 7. “**Esra**, dün burada bir kitabını **unutmuş**.” (W-HA16B4A-0979-29)

(62) 8. “en boyalı **genç kadınlar** bile **unutmuş**.” (W-RD03A0A-0200-475)

(63) 9. “**Pelin** kendi durumunu **unutmuş** onu dinliyordu.” (W-HA16B2A-0717-124)

(64) 10. “**Kadın** derdini, sıkıntısını **unutmuş** onun saçlarını okşuyor” (W-QA16B2A-0066-144)

(65) 11. “**Nilgün** hastalığını falan **unutmuş**,” (W-QA16B3A-0617-163)

(66) 12. “**Kadın** affeder ve **unutur**.” (W-RI22C2A-0404-133)

(67) 13. “**Annem** yine **unutur**.” (W-QI09C2A-1434-245)

(68) 14. “Sonra **Türkân** bize kızmayı **unutur**,” (W-RD36E1B-2842-179)

(69) 15. “**Annem,** şimdi Ada arasa da **unutur**,” (W-QI09C2A-1434-247)

(70) 16. “**Sultan Hanım** da her şeyi **unuttu**.” (W-EA16B3A-0568-75)

(71) 17. “**Annesi** onu sokakta **unuttu**.” (W-SA16B0A-0045-100)

(72) 18. “**Meral** İsmail'in acısını yer yer **unuttu**.” (W-JA16B4A-1093-291)

(73) 19. “**Çağla** da **unuttu**;” (W-SA16B2A-0311-138)

(74) 20. “**Burcu** onu dinlerken derdini **unuttu** sanki.” (W-GA16B1A-0732-54)

(75) 21. “Bak **Sevda unuttu** bile.” (W-TA16B1A-0835-41)

(76) 22. “Annen baban da oradalar. **Annen unuttu** seni.” (W-TA16B4A-0910-22)

(77) 23. “**anneannem** mektubu bana vermeyi **unuttu!..**” (W-KA16B4A-0470-91)

Öznesi Canlı > Belirsiz

(78) 1. "**İnsan** bazen **unutuyor** işte..." (W-SA16B1A-1351-132)

(79) 2. "Burada **insan** kendini **unutuyor**." (W-VI19E0A-4048-57)

(80) 3. "Neyse ki çabuk **unutuyor bu insanoğlu**." (W-RG37F1B-2934-79)

(81) 4. "…sonuç mükemmel olursa **insan** yorgunluğu **unutuyor**." (W-UI09C4A-1027-149)

(82) 5. "Zaten sonra da **insan unutuyor**." (W-VD05A0A-2036-103)

(83) 6. "**İnsan** bazen sözün gücünü **unutuyor**." (W-DA14B1A-1672-112)

(84) 7. "Ama **insan** böyle şeyleri çabuk **unutuyor**." (W-TA16B1A-1192-143)

(85) 8. "En kötüsü **kimileri unutacak**." (W-OI45F1A-4060-26)

(86) 9. "**Kim** ilk aşkını **unutmuş** ki, o unutsun." (W-SI27D1B-2465-444)

(87) 10. "**İnsanoğlu unutur** da, o unutmaz..." (W-II36C3A-0596-91)

(88) 11. "**Bazıları** seyrettiği videoları açık **unutur.**" (W-VI45F1D-4708-122)

(89) 12. "**bazısı** da özellikle karısını **unutur**." (W-SI09C1A-0533-101)

(90) 13. "Çünkü **insan** zayıftır, çabuk **unutur**." (W-RI42E1B-2940-165)

(91) 14. "Geleceği düşünürken **insanoğlu** yaşadığı günü **unutur**." (W-TF32D1B-2747-182)

(92) 15. "**Biri** çöpünü dışarı çıkarmayı **unuttu** herhalde." (W-VI45F1D-4061-112)

(93) 16. "Umut hazırladı. Ama fotoğrafları **başkası unuttu**!" (W-OI37E1B-3058-143)

Öznesi Cansız > Kavram > Meslek

(94) 1. "**Hemşire** dalgınlıkla kapıyı açık **unutmuş**." (W-LH09C2A-0276-397)

(95) 2. "siparişler azalmaya başlamış, **müşteriler** seni **unutmuş**," (W-OA16B3A-1289-608)

(96) 3. "**Âlim unutmuş**, kalem unutmamış." (W-UI22E1B-2914-362)

(97) 4. "**Yolculardan biri unutmuş**." (W-SI09C1A-0533-192)

(98) 5. "**Genel Müdür** olunca insanlığını **unutmuş**." (W-KI37C4A-0267-408)

(99) 6. "**Gitarcı** kendini yaratanları **unutmuş**," (W-JI09C1A-0558-179)

(100) 7. "**seyirci**, seyreder **unutur**" (W-RD36C3A-0351-138)

(101) 8. “**Eski asistanım** Türkiye'de yaşadığını **unuttu** sanırım.” (W-WI45F1D-4700-93)

(102) 9. “**İşçi memur esnaf unuttu** gülmeyi” (W-PG03A1B-2525-173)

Öznesi Canlı > Çocuk

(103) 1. “**Çocuklar** gülmeyi **unuttu**.” (W-SA16B4A-1492-244)

(104) 2. “**çoluk çocuk** etin tadını **unuttu**,” (W-PA16B4A-0591-72)

(105) 3. “**Çocuk** yorgunluğunu **unuttu**,” (W-RA16B2A-0846-38)

(106) 4. “**Çocuk** evinin yolunu **unuttu**,” (W-UA16B2A-0749-51)

(106) 5. “**Kıyıdan açılan çocuk** rahatlığını pas kokulu salıncakta **unutmuş**.” (W-QG37E1B-2924-351)

1.25.1.2. Bulgular

*TDK Güncel Türkçe Sözlük’*te*, unut-* fiilini altı anlamda açıklar. *Unut-* fiili geçişli bir fiildir. Bu fiille kurulan tüm cümlelerde belirleyici unsur olarak bir özne ve nesne olması zorunludur.

unut- fiili Vendler’in *durumlar* grubunda yer alır. Söz konusu fiil belirsiz, durağan ve tek olmayan [nonunique sense] gerçek zaman dilimini içerir. Fiil zaman içerisinde değişime uğramaz. İçerisinde belirgin bir süre vardır ve bu süre devam eder. *Sev-* fiili gibi durağandır. Ancak dinamik değildir.

TUD’a göre *unut-* fiilli beş temel zaman (unutuyor, unuttu, unutacak, unutmuş,unutur) üzerinden sorgulandığında, TUD *unuttu* sorgusu için dizilim sonuçları 308, TUD *unutacak* sorgusu için dizilim sonuçları 80, TUD *unutur* sorgusu için dizilim sonuçları 295, TUD *unutuyor* sorgusu için dizilim sonuçları 150, TUD *unutmuş* sorgusu için dizilim sonuçları 685 cümle ile özne sınırlılıkları belirlenmiştir.

Söz konusu fiil, özne sınırlamasına göre canlılar kategorisinde *canlı-erkek, canlı-topluluk, canlı-belirsiz, canlı-çocuk ve canlı-kadın* olmak üzere ayrılırken, cansız kategori de *cansız-kavram > meslek* olarak karşılık bulur. Cansız kategoride *nesne-özne* örneklerine rastlanılmamıştır.

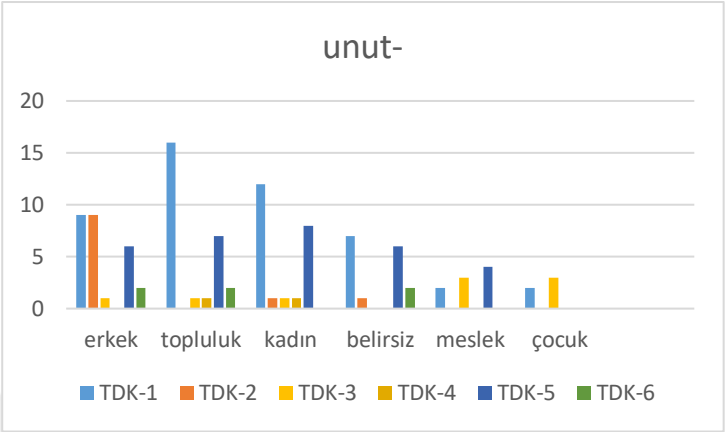

Şekil 2. 25. unut-

Şekil 25'te yer alan bilgilere göre *unut-* fiilinin en fazla *erkek-özne* ile kullanıldığı görülmektedir. *Erkek-özne* kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 5, 9, 11, 12, 17, 20, 21, 24. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 2, 4, 7, 8, 10, 13, 14, 19, 22, Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen sadece tek bir örneği (23) olduğu görülür. Sözlüğün beşinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 3, 6, 15, 16, 27, 28. Sözlüğün altıncı anlamıyla eşleşen örnekleri: 18, 28. Sözlüğün dördüncü anlamıyla eşleşen örnekleri TUD üzerinde taranan örnek cümlelerde rastlanılmamıştır.

Topluluk-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekler1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 11, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 23. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örneği görülmezken, sözlüğün üçüncü anlamıyla (12), dördüncü anlamıyla eşleşen örneği yoktur. Sözlüğün beşinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 10, 13, 14, 15, 24, 25, 26. Sözlüğün altıncı anlamıyla eşleşen örnekleri: 7, 12.

Kadın-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 2, 5, 6, 12, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 23. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen (7), üçüncü anlamıyla (1), dördüncü anlamıyla eşleşen örneği yoktur. Sözlüğün beşinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 3, 4, 8, 9, 10, 11, 14, 20. Sözlüğün altıncı anlamıyla eşleşen örnekleri TUD üzerinde taranan örnek cümlelerde rastlanılmamıştır.

Belirsiz-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 2, 5, 11, 12, 13, 14, 15. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen sadece tek bir örneği (16) görülür. Sözlüğün

beşinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 2, 3, 4, 6, 7, 8. Sözlüğün altıncı anlamıyla eşleşen örnekleri: 9. 10. Sözlüğün üçüncü ve dördüncü anlamıyla eşleşen örnekleri TUD üzerinde taranan örnek cümlelerde rastlanılmamıştır.

Meslek-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 2, 4. Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 3, 5, 9. Sözlüğün beşinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 6, 7, 8. Sözlüğün ikinci, dördüncü ve altıncı anlamıyla eşleşen örnekleri derlem üzerinde taranan örnek cümlelerde rastlanılmamıştır.

Çocuk-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 4, 5. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 5.

Hayvan-özne kategorisi oluşturulamamıştır. Bu tür örneklere TUD üzerinde taranan cümlelerde rastlanılmamıştır.

1.25.1.3. Değerlendirme

Toplam 106 cümleden TDK'de belirtilen 6 anlama göre durumu nedir?

Derlemden elde edilen cümlelerden hareketle *unut-* fiilinin tüm anlamı söz konusu olduğunda, fiilin genellikle canlı özne (erkek, topluluk, belirsiz, çocuk, kadın) gerektirdiği ve fiilin nesnesiz olarak kullanılmadığını görmekteyiz. Söz konusu nesne bir varlık "çakmak, kapı, kitap, defter, yol vb." olduğu gibi bazen de "beni, seni, onu, bizi vb." zamirler ile karşılık bulur.

Söz konusu fiil, cansız kategori söz konusu olduğunda *cansız-kavram > meslek* olarak yer alır. Fiilin *nesne-özne* durumu belirleyici unsur olarak çalışmamızda yer almamaktadır. Cansız kategoride yer alan meslek kavramı örtük de olsa canlı kategoride yer alabilir. Ancak sözcüğün kavram olması nedeniyle çalışmamız içerisinde cansız kategoride yer verilmiştir.

Canlı öznede *hayvan-özne* kategorisi oluşturulamamıştır. Hayvan canlı bir varlıktır. Ancak fiilin içkin özellikleri gereği unutmak eylemi insana özgü bir özellik olarak irade sözcüğü ile doğrudan ilişkilidir. Sözlüğün 'Bir şeyi yapamaz duruma gelmek' ve 'bağışlamak' anlamları söz konusu olduğunda, temel anlam açısından yetersiz olduğu gözlemlenmektedir. Derlemden taranan cümleler ile fiilin özne sınırlılıkları sözlükteki anlamlar ile eşleştirildiğinde söz konusu anlamların örnek cümleleri yetersizdir. Buradan hareketle sözlüğün üçüncü ve dördüncü sırada yer alan anlamları yan anlam olarak kabul edilmelidir.

1.25.2. Baskılı Metinlerdeki Örnekler

1. "...**benzeyen kadın**, büyük bir şaşkınlık içinde hastanın odasında girip çıkıyor, arkasına hardal lapası korken elinden havluları veya tabağı düşürüyor, içeride veya dışarıda daima bir şey **unutuyor** ve..." (Ali, Kürt Mantolu Madonna, s. 38)

2. "**Adam** vardır, kibrit kutusunu sıkı sıkı cebinde saklar, ne kimseye verir, ne bir yerde **unutur**." (Halid, Deli, s.101)

3. "Sonra **Süreyya**, 'fildişi yuvası'nı tarif için her şeyi **unuttu**." (Rauf, Eylül, s.57)

4. "Bunu birçok **erkekler** de bilir de sonra **unuturlar.**" (Rauf, Eylül, s.76)

1. 26. uyan-[50]

1. *(nsz.)* Uyku durumundan çıkmak.

"Seher vaktine yakın uyanmışım." - Necip Fazıl Kısakürek

2. *(nsz.)* Bitkiler canlanıp yeşermeye başlamak.

"Tomurcuklar patlamış, tabiat iyiden iyiye uyanmıştı." - Burhan Felek

3. *(nsz.)* Ortaya çıkmak.

"Sevda, dedim, gönlümde bir coşkun ateş dalgalandı / Gözüm daldı, hayalimde yine binbir zevk uyandı" - Enis Behiç Koryürek

1.26.1. TUD'dan Derlenen Örnek Cümleler

Özne Türlerine Göre

Öznesi Canlı > Erkek

1. "Şşşt, sessiz olun, **uyanacak adam**!" (W-UA14B1A-1592-44)

2. "Biraz sonra **Ali Kemal uyanacak** ve" (W-JI09C1A-0558-17)

3. "Yapmayın etmeyin, **Recep dayı uyanacak**." (W-SA16B1A-0768-8)

4. "ışık, temiz hava girdi. **Ahmet uyandı**." (W-CA16B2A-1317-437)

5. "çaldıktan sonra kapattı. **Babası** uykudan **uyandı**." (W-HA16B2A-0717-105)

6. "Annesinin kendisini sarsmasıyla **uyandı Ümit."** (W-HA16B3A-1936-359)

7. "yoktu yani. SÜTLAÇ **Şefik Bey uyandı**. Hatice Hanım yok." (W-OA16B3A-0737- 87)

[50] https://sozluk.gov.tr/ 20.08.2024

8. “Sonra bir sabah, **adam uyandı;** esneyip gerindi ve” (W-TA16B0A-0093-27)

9. “Saat on sıralarında **Celalettin uyandı**, su istedi.” (W-NI09C2A-0472-187)

10. “**Selim,** o gece uykusundan acıyla **uyandı**.” (W-VI19E1A-3999-218)

11. “sarstı Hüseyin'i Şerife Hanım. **Hüseyin uyandı**.” (W-SA16B1A-0671-132)

12. “**Rüstem Efendi** ezan bitmek üzereyken **uyandı**.” (W-IA16B2A-2672-327)

13. “Kızarmış ekmek! **Oğuz uyandı**.” (W-DA16B3A-1494-414)

14. “**Yusuf** uykusundan **uyandı**.” (W-DA16B4A-0288-308)

15. “Gül kalıyordu... **Teoman** aniden **uyandı**,” (W-QA16B3A-0790-70)

16. “**Kovuktaki adam** nihayetinde **uyandı**,” (W-GE39E1B-2892-307)

17. “**Hamza Çavuş**, sabah ezan okunurken **uyandı**.” (W-UA16B1A-1208-484)

18. “Sabah ilk **İbrahim uyandı**.” (W-QA16B3A-1131-502)

19. “**Eren** sıçrayarak **uyandı.**” (W-RA16B1A-1211-479)

20. “Bizim gürültümüze **babam uyandı.**” (W-KA16B1A-1730-373)

21. “**Cezmi Efendi** nefessiz kalıp sıçrayarak **uyandı.**” (W-PI42E1B-2938-285)

22. “**Celal Bey** bir bağırtı ile **uyandı.**” (W-RI09C3A-0837-59)

23. “birbirine karıştı ve **Serkan hayvanı uyandı.**” (W-SI45F1D-4710-189)

24. “bir süre sonra, **Osman** hıçkırarak **uyandı.**” (W-UA16B2A-1248-461)

25. “**Nusret Şakir Bey** erken **uyandı.**” (W-MA16B4A-0588-152)

26. “O ağlayınca **Emin** de **uyandı.**” (W-HA16B2A-0717-104)

27. “**Adam uyandı** kulak kabarttı ve” (W-PI09C4A-1491-417)

28. “Hasan'a dokunur. **Hasan uyanır**.” (W-UA14B1A-1597-310)

29. “Bunun üzerine **Süleyman uyanır** ve.” (W-JH42C0A-0337-170)

30. “sonra **Asuman** salondan gelen gürültülerle **uyanır**.” (W-EI22C4A-0868-55)

31. “**Adam,** sabaha karşı **uyanır**.” (W-MA16B1A-0128-361)

32. “Birkaç saniye içinde **Ömer uyanır**.” (W-PA14B1A-1625-294)

33. “Büyük oğlu **Tufan**, yedide **uyanır**.” (W-KA16B2A-1335-351)

34. “Sırtüstü yatmazsa **adam** sürekli **uyanıyor**.” (W-NI09C3A-1445-164)

35. “**Firuz** bir gece ağlayarak **uyanıyor**.” (W-SI22C2A-0760-35)

36. “Ertesi gün sabah erkenden **ağabeyim uyanıyor** atlıyor arabaya.” (W-OD37C2A-0365-75)

37. “başlamışlar bağırmaya. **Küçük oğul uyanmış**.” (W-TA16B2A-1200-268)

38. “**Hasan uyanmış** "Garip bir rüya gördüm" demiş.” (W-PI22E1B-2909-149)

39. “Annem uyuyor. **Babam uyanmış**,” (W-QD02A0A-1696-200)

40. “**Oğlu Hasan** da **uyanmış,** gözlerini uğuşturuyordu.” (W-KA16B3A-0706-60)

41. “gün ışımış, **padişah oğlu** da **uyanmış.**” (W-TA16B2A-1200-267)

42. “**Ahmet** benden önce **uyanmış.**” (W-TI09C3A-1229-253)

43. “Bir güzel sabahtı. **Alparslan uyanmış,** gözlerini ovuyordu.” (W-SI09C2A-0801-37)

44. “Ah **benim güzel oğlum uyanmış,”** (W-KA16B5A-0098-13)

Öznesi Canlı > Kadın

(45) 1. “Sonunda **Feraye uyandı** da, "hadi artık seni götürelim"” (W-GA16B1A-0643-134)

(46) 2. “**çeken Zeynep,** Serkan'ın sesi ile **uyandı**.” (W-RA16B4A-1074-507)

(47) 3. “**çalışan kızı Sevin Zorlu** gürültülere **uyandı**.” (W-QE39C4A-0060-145)

(48) 4. “O gece **Vicdan** irkilerek **uyandı**.” (W-HA16B4A-0016-377)

(49) 5. “Sabahleyin ilkin **Ahten uyandı**.” (W-TA14B1A-1591-391)

(50) 6. “Torbaları boşaltırken hışırtıdan olmalı **Oya uyandı**.” (W-DA16B2A-0639-136)

(51) 7. “sonra **Ece Sultan** uykudan heyecanla **uyandı** ve” (W-PA16B4A-1475-421)

(52) 8. “**Sevim**, sabah erkenden zilin çalmasıyla **uyandı**.” (W-RA16B2A-0840-57)

(53) 9. “**Semra hanım** kapının çalınmasıyla uykudan **uyandı**.” (W-HA16B2A-0717-103)

(54) 10. “**Ümit'in annesi** esneyerek **uyandı**.” (W-HA16B3A-1936-361)

(55) 11. “**Bilgehan** sıçrayıp **uyandı**. Dostu ortada yoktu.” (W-RA16B1A-1213-478)

(56) 12. “**Peren** coşku dolu bir heyecanla **uyandı**.” (W-SA16B2A-1196-494)

(57) 13. “Biraz sonra **Afşin uyandı** Zeynep'le koşma yarışı” (W-IA16B2A-0762-80)

(58) 14. “Tam o sırada **Birsen uyandı** Ela gözlerini açmıştı.” (W-RA16B4A-1296-444)

(59) 15. “**Melike** çarpan bir kapının sesiyle **uyandı**.” (W-TA16B4A-0090-36)

(60) 16. “İzmit'e geldik. **Kadın** telaşla **uyandı**.” (W-CA16B2A-1317-439)

(61) 17. “**Behiye uyandı**. Mutfağın yanıbaşında bölmesi.” (W-OA16B3A-0033-236)

(62) 18. “müzik hızlandı... **Kadın uyandı**. Uyandığı için üzüldü.” (W-HA16B1A-0367-228)

(63) 19. “**Meral** çok sakin **uyandı**.” (W-HI09C4A-0481-180)

(64) 20. “**Yaşlı kadın** kocasının sarsmasıyla **uyandı**.” (W-RA16B2A-0840-58)

(65) 21. “Geldiği gibi sessizce çıkarken **Serap uyandı**.” (W-RA16B4A-1296-443)

(66) 22. “(Çocuk ağlaması) **Cemile uyandı**.” (W-DA14B1A-1307-440)

(67) 23. “Ertesi gün **Zeynep,** Fahri'nin telefonuyla **uyandı**.” (W-RA16B4A-1074-509)

(68) 24. “Osman'ın sesine **annesi** de **uyandı**.” (W-UA16B2A-1248-460)

(69) 25. “**Reyhan** erkenden **uyandı.** Abisine seslendi birkaç kez.” (W-SI22E1B-2912-297)

(70) 26. “Bir sabah **Zeynep**, kapının sesine **uyandı**.” (W-RA16B4A-1074-506)

(71) 27. “**Annem** Sabah **uyandı,** bir tas çorba içti.” (W-PI22E1B-2909-301)

(72) 28. “**Elif,** sabah erkenden **uyandı**.” (W-SI19E1A-3995-219)

(73) 29. “**Aynur** onun bağırtısına sıçrayıp **uyandı**.” (W-FA16B3A-1234-465)

(75) 30. “Belki **annem** geceleyin **uyanır** da…” (W-UA16B2A-1206-373)

(75) 31. “**Annem uyanır** üşenmeden onlara yemek hazırlar…” (W-OG37E1B-2922-213)

(76) 32. “Sabah olmuştur. **Kız uyanır**,” (W-PA14B1A-1626-293)

(77) 33. “Birazdan **anneannem uyanır**.” (W-OA16B1A-1221-370)

(78) 34. “**Anneannem** bir saatinde **uyanır**,” (W-HA16B2A-1934-263)

(79) 35. “Sofra nerdeyse hazır olduğunda, **Handan uyanır**.” (W-OA16B3A-0033-80)

(80) 36. “**Banu uyanıyor**, ne kadar da neşeli mutlu,” (W-SG37C4A-1392-168)

(81) 37. “Sabah hapşırarak **uyanıyor Ada**...” (W-QI09C2A-1434-165)

(82) 38. “**Karşı komşum hanımefendi** gürültüye **uyanmış**,” (W-MA16B1A-0459-93)

(83) 39. “**Kızcağız** heyecan içinde **uyanmış**.” (W-QA16B0A-0227-175)

(84) 40. “**Benim kızım uyanmış** da acıkmış!” (W-KA16B4A-0462-90)

(85) 41. “ **Çiğdem uyanmış** pencereden başını uzatmış,” (W-RI41C2A-1464-222)

(86) 42. “Sabaha karşı **kızım uyanmış**.” (W-RD36E1B-2842-155)

(87) 43. “**Teksaslı bayan** da **uyanmış**.” (W-EA16B3A-0570-73)

(88) 44. “**Tanya uyanmış** bile ve meraklı gözlerle beni…” (W-SA16B4A-3367-115)

Öznesi Cansız > Kavram > Meslek

(89) 1. “**Kaptan uyanacak** hamaktan fırladığı gibi,” (W-PA16B4A-0511-19)

(90) 2. “**öte tarafta uyumakta olan Paşa uyandı.**” (W-OA16B0A-0174-371)

(91) 3. “**Paşa**, kan ter içinde **uyandı.**” (W-SA16B0A-0125-451)

(92) 4. “**Yazar** o sabah huzur içinde **uyandı.**” (W-MA16B1A-0270-321)

(93) 5. “**Pilot Murat** gece boyunca uyuyup **uyandı.**” (W-UA16B2A-0398-221)

(94) 6. “Silkindi **çoban**, **uyandı.**” (W-EA16B2A-0448-198)

(95) 7. “**koltukta uyumakta olan Sanayii Bakanı uyandı.**” (W-CE41C4A-1116-503)

(96) 8. “**Cumhurbaşkanı Sezer** yatağından sıçrayarak **uyandı.**” (W-SI22C0A-0272-320)

(97) 9. “Bir süre sonra **Paşa uyandı.**” (W-SA16B0A-0125-452)

(98) 10. “**Kral** mecburen **uyanır**.” (W-VA14B1A-1601-306)

(99) 11. “**Hafız Osman** uykudan **uyanır**, gördüğü rüyaya…” (W-OA16B0A-0174-269)

(100) 12. “**Hoca** bir gece gürültü ile **uyanır**.” (W-ID03A3A-0524-124)

(101) 13. “**1. Mahkûm uyanır**.” (W-JA16B2A-1738-273)

(102) 14. “Sabahleyin **koca sultan,** dehşet içinde **uyanmış** ve…” (W-VI22E1B-2915-142)

Öznesi Canlı > Topluluk

(103) 1. “ulan dışarı puşt." **Bütün köy uyandı** bu haykırmaya.” (W-SA16B2A-0618-143)

(104) 2. “telefon yok. Ufak ufak, **herkes uyandı**.” (W-EA16B3A-0570-159)

(105) 3. “düdüğü ile **uyuyan tüm yolcular uyandı**.” (W-QA16B4A-0015-389)

(106) 4. “**tüm apartman halkı uyandı** tatlı uykusundan... “ (W-CA16B3A-0577-155)

(107) 5. “Tüm dağ yankılanır. Köyde, **herkes uyanır**.” (W-EA16B2A-0448-153)

(108) 6. “süre kapı yumruklanıyor, hücredeki **herkes uyanır**.” (W-OE09C2A-0411-72)

(109) 7. “Bir gece ansızın zil sesiyle **uyanıyor ev halkı**.” (W-UE36E1B-3296-98)

(110) 8. “tabancasını çıkarmış koşuyordu. **Bütün mahalleli uyanmış**,” (W-HA16B1A-1937-182)

(111) 9. “dükkanlara mal getirmişler. **Herkes** yeni **uyanmış**,” (W-NG37C0A-0192-184)10.

(112) 10. “**Üst katlardaki komşuların çoğu uyanmış**,” (W-RA16B1A-1214-260)

Öznesi Canlı > Çocuk

(113) 1. “Yavaş Mahmut **çocuklar uyanacak**.” (W-SA16B2A-1070-52)

(114) 2. “**Çocuk uyanacak** sessiz ol diyorum sana!” (W-PA14B1A-1626-43)

(115) 3. “Yeniden dergi resimlerini karıştırdı. **Bebe uyandı**.” (W-IA16B2A-2674-325)

(116) 4. “**Küçük Kız**, bu bağırışmalar içinde **uyandı** ve” (W-JA16B1A-0862-49)

(117) 5. “gördü o gece **çocuk,** ağlayarak **uyandı** birkaç kez.” (W-CA16B3A-1282-450)

(118) 6. “**odadaki diğer çocuklar** da **uyanır**,” (W-NA16B2A-0742-91)

(119) 7. “**Çocuk** ağlayarak uykudan **uyanır**.” (W-PI42E1B-2938-201)

(120) 8. “gibi sıkıntılı bir durumda **çocuk uyanır**.” (W-QC01A4A-1081-390)

(121) 9. “Gece kâbuslarında **çocuk** genelde ağlayarak **uyanır**.” (W-VI05A1A-2640-236)

(122) 10. “fırlatılan tencere tava sesine **çocuklar uyanıyor**,” (W-UI03C3A-1471-162)

(123) 11. “**Yukarıdakilerin bebeği** korkmuş, **uyanmış**.” (W-KA16B1A-1730-195)

(124) 12. “bu sırada odada **uyuyan bebek uyanmış.**” (W-UI22E1B-2914-144)

Öznesi Canlı > Doğa

(125) 1. “**Doğa uyanacak**, doğa...” (W-MI22C3A-0669-13)

(126) 2. “**dağlar, tepeler, tarlalar, ovalar, yaylalar uyanacak**...” (W-MI22C3A-0669-14)

(127) 3. “**Orman** artık iyice **uyandı**.” (W-VI19E1A-4028-208)

(128) 4. “Mevsim itibariyle **bitki uyandı**.” (W-SI44F1D-5101-171)

(129) 5. “**Tarlalar** motor sesiyle **uyandı**.” (W-SI19E1A-4010-210)

(130) 6. “Sonuç **Toprak uyandı** Tarımsal üretim patladı.” (W-DD39C2A-0680-125)

(131) 7. “Kuşlar uyandı, **çiçekler,** kitaplar **uyandı** o hâlâ yatıp duruyor.” (W-SI19E1A-4039-205)

(132) 8. “**Tabiat uyandı** yeni günle birlikte” (W-VA14B1A-1601-385)

(133) 9. “Böylece **doğa** da **uyanır** ve bereket yeryüzüne geri döner.” (W-SG03A1B-3272-181)

(134) 10. “Ege'de **toprak uyanmış,** kıyı kasabaları kış yorgunluğunu atmış.” (W-II13C4A-1333-236)

(135) 11. “Mevsim bahar... **Doğa** yeni **uyanmış**.” (W-VI19E1A-4055-99)

(136) 12. “**Toprak uyanmış** yeni hayatlar, çiçekler…” (W-PI22E1B-2909-150)

(137) 13. “Heleki mevsimlerden bahar, **tabiat uyanmış**.” (W-KI09C4A-0704-61)

Öznesi Canlı > Hayvan

(138) 1. “Sabahtan, **kedi uyandı**.” (W-KA16B4A-0121-473)

(139) 2. “Toprak ısındı, **uyandı karıncalar**;” (W-SI19E1A-4010-213)

(140) 3. “**Hayvanlar** yavaş yavaş **uyanır**.” (W-VA14B1A-1601-308)

(141) 4. “Önce **küçük kuşlar uyanır**.” (W-CA16B1A-1916-265)

(142) 5. “Her sabah Afrika'da **bir ceylan uyanır**.” (W-RA16B2A-1156-384)

(143) 6. “**Dinozor**, rüyasında uykusundan **uyanmış**.” (W-TA16B1A-1215-257)

(144) 7. “Bu arada **köpek uyanmış** ve kaçmaya çalışan adamı ısırmış...” (W-UA16B1A-1207-262)

Öznesi Canlı > Belirsiz

(145) 1. “an sonra değişecek çağ ve **uyanacak insan.**” (W-LH41C4A-0241-41)

(146) 2. “Hasta uyandı ve odasına alındı.” (W-FH13C2A-3313-253)

(147) 3. “**Hasta** sabah erken **uyanır**.” (W-SI27D1B-2465-247)

(148) 4. “**Deniz Kızı** gün ağarırken **uyanmış**.” (W-SA14B1A-1587-206)

(149) 5. “**Meryem'in içindeki kötü hayvan** da **uyanacak**.” (W-IA16B4A-2675-38)

1.26.1.2. Bulgular

TDK Güncel Türkçe Sözlük uyan- fiilini üç temel anlam, iki mecaz anlam ve bir argo olmak üzere altı maddede toplamıştır. Ancak çalışmanın sınırlılıkları gereği mecaz ile argo anlam araştırmaya dahil edilmemiştir.

uyan- fiili geçişsiz bir fiildir. Bu fiile kurulan tüm cümlelerde belirleyici unsur olarak bir özne ve nesne olması zorunlu değildir.

uyan- fiili Vendler’in *tamamlamalar* grubunda yer alır. Söz konusu fiilin bir başlangıcı ve bir sonu vardır. Bu başlangıcı ve sonu getiren özne ise ilk etapta bir canlıdır. Bu canlı bir insan olabileceği gibi kedi gibi bir hayvan da olabilir. Ancak 2. anlamda bitkilerin canlanıp yeşermeye başlaması belirtilmiştir. Bu bağlamda bitki doğa unsuru olarak canlı kategorise öznesi doğa konumunda örneklendirilmiştir.

TUD’a göre *uyan-* fiilini beş temel zaman (uyanıyor, uyandı, uyanacak, uyanmış, uyanır) üzerinden sorgulandığında, TUD *uyanıyor* sorgusu için dizilim sonuçları 198, TUD *uyandı* sorgusu için dizilim sonuçları 528, TUD *uyanacak* sorgusu için dizilim sonuçları 53, TUD *uyanmış* sorgusu için dizilim sonuçları 290, TUD *uyanır* sorgusu için dizilim sonuçları 397 cümle ile özne sınırlıkları belirlenmiştir.

Söz konusu fiil, özne sınırlamasına göre canlılar kategorisinde "canlı-erkek, canlı-kadın, canlı-topluluk, canlı-çocuk, canlı-belirsiz, canlı-doğa ve canlı-hayvan" olmak üzere ayrılırken, cansız kategori de "cansız-kavram > meslek" olmak üzere iki grupta ayrışır.

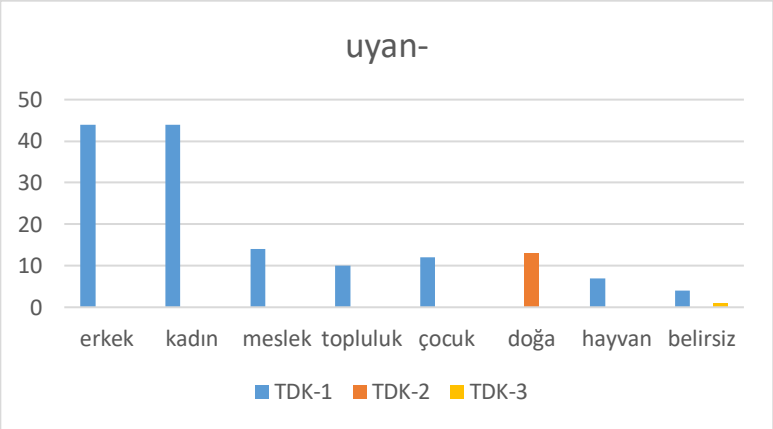

Şekil 2. 26. uyan-

Şekil 26'ta yer alan bilgilere göre *uyan-* fiilinin en fazla hem *erkek-özne* hem de *kadın-özne* birlikte kullanıldığını görmekteyiz. *Erkek-özne* kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44. Sözlüğün ikinci ve üçüncü anlamıyla eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Kadın-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44. Sözlüğün ikinci ve üçüncü anlamıyla eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Meslek-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14. Sözlüğün ikinci ve üçüncü anlamıyla eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Doğa-özne kategorisinin sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13.

Çocuk-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12. Sözlüğün ikinci ve üçüncü anlamıyla eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Topluluk-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10. Sözlüğün ikinci ve üçüncü anlamıyla eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Hayvan-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleyen örnekleri: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7. Sözlüğün ikinci ve üçüncü anlamıyla eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Belirsiz-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleyen örnekleri: 1, 2, 3, 4, 5. Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen tek bir (5) örneği mevcuttur.

uyan- fiili özne sınırlamasında *kadın-özne* ile *erkek özne* kategorisinde diğer öznelere oranla daha fazla örnek veriye ulaşılmıştır. Söz konusu fiil, *TDK* Güncel Sözlük 'ün verdiği üç anlam ile eşleştirildiğinde sonuç olarak sözlüğün 1. anlamını tam olarak karşıladığı görülmektedir. Sözlükte 3. anlamın kullanımı sadece *belirsiz-özne* ile birlikte görülmüştür. Bu anlamıyla ise fiilin gerçek anlamından uzak kaldığını söylemek yerinde olacaktır. Sözlükte olmayan yeni bir tanıma taranan fiiller listesinde rastlanılmamıştır.

1.26.1.3. Değerlendirme

Toplam 149 cümleden TDK'de belirtilen 3 anlama göre dağılım nedir?

Derlemden elde edilen cümlelerden hareketle *uyan-* fiilinin 'uyku durumundan çıkmak" anlamı söz konusu olduğunda, fiilin genellikle canlı özne (erkek, kadın, topluluk, hayvan, doğa, belirsiz, çocuk) gerektirdiği ve "uyku" sözcüğü ile eşdizimli olarak sıkça yer aldığı açıktır. Bunun yanı sıra ise "acıyla, aniden, sıçyarak, bağırtı ile, hıçkırarak, ağlayarak, gürültülerle, irkilerek, heyecanla, hapşırarak, dehşet içinde, kan ter içinde, mecburen, sıkıntılı bir durum" gibi nasıl sorusuna cevap veren zarflarla sıklıkla kullanıldığını görüyoruz. Söz konusu zarfların anlam yönünden tarafsız olmadığı uyku durumundan uyanmak eylemine geçen öznelerin olumsuz yönde bir etki ile uyandığını belirtebiliriz.

uyan- fiilinin derlenen örneklerden hareketle oluşturduğu diğer örüntüler ise şöyledir: "gece, sabah, biraz sonra, ezan bitmek üzereyken, bir süre sonra, birkaç saniye sonra, erkenden, birazdan, sabaha karşı, yeni" gibi zaman zarfları ile kullanımı da görülmektedir. Bu durumda *uyan-* fiilinin özellikle zaman belirten zarflar ile örüntü oluşturması beklenen nihai sonuçtur. Vendrler'in *tamamlamalar* grubuna dahil edebileceğimiz *uyan-* fiilinin içsel hedefi zamansaldır. Sürecin heyecanını yansıtmadan bitiş noktasına odaklanır. Eylem zaman odaklı olarak belirgin bir zamanda doğrudan gerçekleşir.

Sözlüğün ikinci anlamına karşılık gelen Öznesi Canlı > Doğa kategorisi diğer fiillerde oluşan bir kategori değildi. Bu anlamda fiilin "Bitkiler canlanıp yeşermeye başlamak" anlamı söz konusu olduğunda, *öznesi doğa* karşılık gelmiştir. Fiilin söz konusu anlamı ele alındığında derlemdeki cümleler ile *uyan-* fiili "doğa" sözcüğü ile daha sık örüntü oluşturduğu için bu isimlendirme yoluna gidilmiştir. Yanı sıra "orman, tarla, ova, çiçek, toprak ve tabiat" gibi doğaya ilişkin olan sözcükler ile de eşdizimli olarak yer aldığını da söyleyebiliriz.

uyan- fiilinin TDK'deki 1. anlamı, derlemdeki 149 örnek cümleyle doğa özne hariç tüm özneler sistemli olarak uyuşmaktadır. Bu durumda TDK'nin ilk anlam olarak sözcüğün yaygın kullanılan anlamını belirgindir. Sözlüğün üçüncü anlamı "ortaya çıkmak" söz konusu olduğunda ise ilgili anlam mecaz anlama yakın olması sebebiyle çalışmaya örnek cümleleri dahil edilmemiştir. Sözlükteki madde başı üçüncü anlamın konusu, içeriği, örneği ve anlamı da gerçek anlamın dışında kalmıştır. Bu anlamda sözlük mecaz anlam olarak değerlendirmeye tabii tututabilir. Sözlükte bu yönde değişme gidilebilir. Sözlüğün ikinci anlamı ise *doğa-özne* ile kapsayıcı doyum noktasına ulaşmıştır.

1.26.2. Baskılı Metinlerdeki Örnekler

1. "**Benim yavrum uyanacak** ninni." (Gürpınar, Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç, s.13)

2. "Yavaş kızım **kardeşin uyanacak**." (Gürpınar, Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç, s.11)

3. "Gürültü etme **Haydar uyanacak**." (Gürpınar, Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç, s.13)

4. "Gürültüden salıncakta **Haydar uyanır**." (Gürpınar, Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç, s.13)

5. "Lambayı yaktı. Tahmin ettiği gibi, **karısı uyandı**." (Kunt, Yataklı Vagon Yolcusu, s.11)

6. "**Suat** her gün bu güneşle beraber **uyanıyor**." (Rauf, Eylül, s.72)

7. "Yenir mi yenmez mi? Oyunundan bildiğime göre **canlı** demek, yer, içer, koşar, gezer, **uyur**, uyanır demekti." (Halid, Deli, s.83)

8. "**Amet Cemil** sanki bir rüyadan **uyandı**, etrafına baktı." (Uşaklıgil, Mai ve Siyah, s.24)

9. "**Ahmet Cemil** yatağından, göğsünde bir ateşle kalktıktan sonra, sanki korkunç bir rüyadan **uyanmış** da sabahleyin o rüyanın altında mesut bir hakikat çıkacakmışçasına odasından yavaşça yürüyerek babasının odasına gitmiş" (Uşaklıgil, Mai ve Siyah, s.33)

1. 27. uyu- [51]

1. *(nsz.)* uyku durumunda olmak.

2. *(nsz.)* ilaç etkisiyle ağrı duymayacak kadar derin uykuya dalmak:

Hasta uyuyunca ameliyata alınacak.

1.27.1. TUD'dan Derlenen Örnek Cümleler

Özne Türlerine Göre

Öznesi Canlı > Topluluk

1. "Hayır, **herkes uyumuş**." (W-EG37C3A-1067-147)

2. "**Herkes uyumuş."** (W-JA16B4A-0347-62)

3. "…bir ara **herkes uyumuş**." (W-JI09C1A-0558-42)

4. "Eve vardık **herkes uyumuş**." (W-TI12F1D-4852-46)

5. "**ölüler uyur mu**?" (W-JA16B3A-0796-55)

6. "**Ailenin tüm fertleri** uyur." (W-QI22C4A-0852-49)

7. "Yani tedavide uygulanan hipnozda **herkes uyur**." (W-GH41C4A-0887-38)

8. "Bunların dışında **herkes uyur**." (W-GH41C4A-0887-39)

9. "**Tüm memeliler uyur**." (W-TC29D1B-2798-167)

10. "Herkes çekilir odasına, **herkes uyur**." (W-RI45F1D-4905-97)

11. "**Bütün her şey uyur**," (W-LI41C3A-1361-266)

12. "**Şehir uyur**." (W-OA16B3A-0109-291)

13. "**Bütün şehirler uyur**, İstanbul uyumaz." (W-OA15B1A-1733-216)

14. "**Herkes uyuyor."** (W-UI09C4A-1027-660)

15. "**Mağaradakiler** üç yüz yıldır **uyuyor**." (W-SI22C3A-0813-128)

16. "**Herkes uyuyor**," (W-OE09C2A-0411-272)

17. "Geceleri yatağımda "**Herkes uyuyor** şu anda…" (W-OE37C2A-1410-569)

18. "Memed Salih'in dışında, **herkes uyuyor**." (W-MA14B3A-1812-472)

19. "Herhalde **herkes uyuyor**." (W-IA16B4A-0025-405)

20. "**Yaşlılar** niye çok az **uyuyor**?" (W-NA16B2A-1001-664)

21. "bak **herkes uyuyor**." (W-OA16B4A-0072-147)

[51] https://sozluk.gov.tr/ 23.08.2024

22. “**Herkes uyuyor**.” (W-QG09C3A-0803-132)

23. “**Komşular da uyuyor**.” (W-PA16B4A-0511-205)

24. “**Koğuştaki herkes uyuyor**.” (W-UI09C4A-1027-659)

25. “**Köşkte herkes** öğle uykusunu **uyudu**.” (W-LA16B1A-1366-214)

26. “Biraz sonra **herkes uyudu**.” (W-KI37C4A-0267-160)

27. “**Ötekiler** de daha yeni **uyudu**.” (W-FI09C2A-0715-63)

28. “**Herkes uyudu**.” (W-OI22E1B-2908-149)

29. “O gece **herkes** gülümseyerek **uyudu**.” (W-MA16B1A-0730-54)

Öznesi Canlı > Kadın

(30) 1. “**Zühre** de yatmış ve hemen **uyumuş**.” (W-UA16B1A-1207-137)

(31) 2. “**Ablam uyumuş**.” (W-JI37C3A-0091-17)

(32) 3. “**Ayşe Kadın** uyumuş.” (W-SA16B1A-0671-37)

(33) 4. “**Meriç** çoktan **uyumuş**.” (W-JA16B4A-0146-117)

(34) 5. “**Ayşe**, yorganın altına gömülüp **uyumuş**.” (W-UA16B2A-1206-138)

(35) 6. “**Nine uyumuş**.” (W-UA16B1A-1207-133)

(36) 7. “**Ayşe**, o gece emzik emmeden **uyumuş**.” (W-UA16B2A-1206-139)

(37) 8. “**Ayşen uyuyacak**. Fosurdaya fosurdaya **uyuyacak**.” (W-UA16B2A-0724-12)

(38) 9. “**Annem** biraz rahatsız **uyuyor.**” (W-HA16B2A-0717-154)

(39) 10. “Bakıyorum, **Melike** yanımda **uyuyor.**” (W-SA16B4A-0047-242)

(40) 11. “**Annem uyuyor**.” (W-QD02A0A-1696-502)

(41) 12. “**Kadın** ipekler, satenler içinde **uyuyor**.” (W-ZI45E1C-5072-210)

(42) 13. “**Nanna** her gece on birde **uyuyor**.” (W-UA16B2A-1041-656)

(43) 14. “**Annen uyuyor**.” (W-UA16B2A-1206-620)

(44) 15. “**Selva uyuyor**.” (W-OA16B4A-0072-148)

(45) 16. “ama **annem uyuyor**.” (W-SA16B2A-1490-547)

(46) 17. “**Nermin**'i arabasına koyuyoruz, yolda **uyuyor**.” (W-EA16B4A-0383-282)

(47) 18. “**Natali Hanım uyuyor**.” (W-SA16B1A-1488-549)

(48) 19. “**Melike**'ye bakıyorum mışıl mışıl **uyuyor**.” (W-SA16B4A-0047-241)

(49) 20. “**kambur kadın uyuyor**.” (W-HA16B4A-0310-344)

(50) 21. “**Annem** de **uyuyor**.” (W-PG37E1B-2923-363)

(51) 22. “**annem** bile, bir bebek gibi **uyuyor**.” (W-PI22E1B-2909-369)

(52) 23. “**Zeynep** vurulan iğnenin de etkisiyle **uyudu**.” (W-RA16B4A-1074-260)

(53) 24. “**Annem** yatağını hazırladı ve **uyudu.**” (W-[I12F1D-4841-99)

(54) 25. "**Ayşe uyudu**." (W-EA16B2A-0987-26)

(55) 26. "**Nazlı** o gece babamın kucağında **uyudu**." (W-TG09C2A-1174-251)

(56) 27. "**Kadın uyudu**." (W-QA16B1A-0713-66)

(57) 28. "**Ayşe**, o gece rahat **uyudu**." (W-FA16B3A-1234-226)

(59) 29. "**Zeynep** ağlaya ağlaya **uyudu**." (W-VI45F1D-4816-102)

(60) 30. "O gece **Burcu**, bebeğiyle **uyudu**." (W-QI22E1C-2910-148)

Öznesi Canlı > Erkek

(61) 1. "Dün **Koray** bütün gece **uyumuş**." (W-NA16B2A-0497-45)

(62) 2. "**Hasan** horul horul **uyumuş**." (W-VA16B1A-1245-128)

(63) 3. "Acaba **Cihat uyumuş muydu**?" (W-KA16B2A-0784-30)

(64) 4. "**Küçük ağabey** yatmış, **uyumuş**." (W-TI19E1A-4044-54)

(65) 5. "**Cem uyumuş**." (W-HA16B1A-0367-59)

(66) 6. "**Hüseyin uyur**." (W-UA14B1A-1597-235)

(67) 7. "Sadece **dedem** dışarıda **uyur**." (W-QD16C4A-0105-295)

(68) 8. "Ve **Adem uyudu**." (W-GA14B1A-1489-247)

(69) 9. "**Ayhan** yanımda **uyuyor** hala." (W-DA16B4A-0088-102)

(70) 11. "**Oktay** mışıl mışıl **uyuyor**." (W-GA16B2A-0616-184)

(71) 12. "**Oğlum,** yatağında, sakin, huzurlu **uyuyor.**" (W-HA16B3A-1000-665)

(72) 13. "**Dedeniz uyuyor**," (W-KA16B2A-0056-187)

(73) 14. "Anneanneciğim, **Levent** içeride **uyuyor**." (W-UA14B1A-1592-516)

(74) 15. "**Erol uyuyor**." (W-IA16B2A-2674-396)

(75) 16. "**Kocam** dönüp **uyuyor**." (W-SA16B2A-0311-341)

(76) 17. "Yataktayım. **Yusuf ve Musa uyuyor**." (W-NA16B1A-1736-488)

(77) 18. "**Özgür uyuyor mu**?" (W-TA16B0A-0093-1)

(78) 19. "**Dedeciğim**, çok yorgun. **Uyuyor** şimdi." (W-RA16B1A-0788-10)

(79) 20. "Sus! **Dedeniz** hasta, **uyuyor.**" (W-KA16B2A-0056-188)

(80) 21. "**Yakup Bey** istediği gibi **uyuyor** mezarında." (W-TI09C3A-1229-614)

(81) 22. "**Can**, olanlardan habersiz, mışıl mışıl **uyuyor**." (W-TI09C4A-0839-126)

(82) 23. "**Oğlum**, otel odasındaki yatağında **uyuyor**." (W-QE09C4A-1157-635)

(83) 24. "**Ali** en çok 4-5 saat **uyuyor**." (W-GE39E1B-2835-382)

(84) 25. "**Tayfun** üçlü koltukta **uyuyor**." (W-JI09C4A-1294-589)

(85) 26. "Hiişşşştt! **Baba uyuyor**." (W-LA16B1A-1366-572)

(86) 27. "Ama **baban** şu anda **uyuyor**." (W-TG09C2A-1174-630)

(87) 28. "**oğlan uyudu."** (W-CE41C4A-1116-255)

(88) 29. "**Tanju** da onu koklayarak **uyudu**." (W-NA16B4A-1437-210)

(89) 30. "Uyanmadı **Mahmut,** iki ay boyunca **uyudu**." (W-SA16B2A-0618-80)

(90) 31. "**Serkan**'ın uykusu varmış, yattı omuzuma **uyudu**." (W-SI45F1D-4710-108)

(91) 32. "**Adam uyudu**." (W-QA16B1A-0713-66)

(92) 33. "**Ali,** o gece sevinçle **uyudu**." (W-HA16B1A-1937-175)

(93) 34. "**Murat uyudu."** (W-BA16B3A-1918-181)

Öznesi Cansız > Kavram > Meslek

(94) 1. "…daha önce **asker** nöbette **uyumuş**." (W-KE39C4A-0274-88)

(95) 2. "**Kaptan** yine dışarıda, hamakta **uyuyacak**." (W-PA16B4A-0511-18)

(96) 3. "**Asker** üstüne çeker pançoyu **uyur**." (W-TD09C4A-0211-196)

(97) 4. "**nöbetçi hemşire**, şimdi güzel **uyur**." (W-UA16B2A-0724-70)

(98) 5. "**Savunma Bakanlığı** bile **uyur** o saatte." (W-EE09C3A-3304-131)

(99) 6. "**Başbakanımız uyuyor mu**?" (W-PI43C1A-0522-200)

(100) 7. "Bak **genç bir asker uyuyor**." (W-KA16B4A-1297-588)

(101) 8. "**Başbakan uyuyor**." (W-LI35C4A-0464-260)

(102) 9. "**Turistler** şezlonglara uzanmış, bazıları uzanmış, bazıları **uyuyor**," (W-QE09C4A-1157-633)

(103) 10. "**Kraliçe** de mışıl mışıl **uyuyor**." (W-TA14B1A-1589-518)

(104) 11. "**Asteğmen** aşağıda **uyuyor**." (W-QD36C0A-0222-436)

(105) 12. "**Bu er** bir keresinde **uyudu**." (W-LE09C4A-0465-111)

Öznesi Canlı > Hayvan

(106) 1. "**Köpekte uyumuş** mağarada." (W-EA16B2A-0448-51)

(107) 2. "**Ayı** da uyumuş." (W-UI09C3A-1244-129)

(108) 3. "Koltuğumda **bir kedi uyuyacak** öğle sonları." (W-DA16B4A-0088-7)

(109) 4. "**şişko bir tekir**. bütün gün **uyur."** (W-YI45F1D-4822-98)

(110) 5. "…uzun havalar söylerse **koyunların hepsi uyur**." (W-UA14B1A-1597-236)

(111) 6. "**Tavşan uyur**." (W-TA14B1A-1589-238)

(112) 7. "**sürüngenler ve kuşlar uyur**." (W-TC29D1B-2798-166)

(113) 8. "**Sırtlan uyur."** (W-UA15B1A-1735-215)

(114) 9. "**Kedi** yer, içer, yatar, **uyur**." (W-ED02A1B-3661-118)

(115) 10. "**Minik tavşan** şimdi **uyuyor**." (W-IA16B1A-0094-93)

(116) 11. " …**kediler** hor hor **uyuyor."** (W-YI45F1D-4810-231)

(117) 12. "**tekir kedi** başını kuyruğuna gömmüş **uyuyor**." (W-QD16C4A-0105-649)

(118) 13. "Kuzunun sırtında **bir kedi uyuyor."** (W-TI09C3A-1229-615)

(119) 14. "**Kediler** de benimle birlikte **uyuyor**." (W-WI45F1D-4808-234)

(120) 15. "**Kedicik** yayılmış **uyuyor**." (W-UI45F1D-4815-230)

(121) 16. " **Kedi** kucağımda **uyudu**." (W-VI45F1D-4816-103)

(122) 17. "Dağda **tavşanlar uyudu**." (W-QI13C2A-1530-195)

(123) 18. "**Tavşan uyudu**." (W-TA14B1A-1589-189)

Öznesi Canlı > Çocuk

(124) 1. "**Çocuk,** annesine sıkı sıkı sarılıp **uyuyacak** yine…" (W-IA15B3A-0555-17)

(125) 2. "Kapatın televizyonları, **Çocuklar uyuyacak**." (W-UI22E1B-2914-28)

(126) 3. "…**çocuklarda** çoktan **uyumuş**." (W-PG37E1B-3044-77)

(127) 4. "O öyle bu saatlere kadar **uyuyacak çocuk** değil mi? (W-QA16B4A-0299-27)

(128) 5. "Yine **çocuklar uyuyacak** masallarda." (W-GA15B2A-1925-36)

(129) 6. "**Uykusu gelen çocuk** zaten **uyur**." (W-KI37C4A-0267-177)

(130) 7. "**Çocuk uyuyor**." (W-IA16B2A-2672-397)

(131) 8. "**Çocuk** mışıl mışıl **uyuyor**." (W-SA16B1A-0671-174)

(132) 9. "**Çocuk**, çekmeceli divanda **uyuyor**." (W-IA16B2A-0354-301)

(133) 10. "Yeter artık **çocuk uyuyor."** (W-IH09C2A-0650-177)

(134) 11. "**diğer çocuklar uyuyor**." (W-MA14B3A-1812-474)

(135) 12. "**Çocuk uyuyor**." (W-SI22C2A-0701-161)

(136) 13. "…**bebek** odasında **uyuyor**." (W-DA16B4A-0288-374)

(137) 14. "Şşşş, **çocuk uyuyor**." (W-OA16B4A-0072-151)

(138) 15. "Anlaşılan **bebek** hep **uyuyor**." (W-GG09C2A-0377-287)

(139) 16. "**Çocuklar** daha **uyuyor mu**?" (W-HA16B2A-0717-155)

(140) 17. "**Çocuk** ölmedi, sadece **uyuyor**." (W-RA16B2A-0846-124)

(141) 18. "Çocuk? **Çocuk uyudu.**" (W-DA16B4A-0288-151)

(142) 19. "**Çocuk** aç **uyudu**." (W-IA16B2A-0354-131)

(143) 20. "Ve **küçük kız** dizlerimde **uyudu**." (W-KA16B4A-0147-206)

Öznesi Cansız > Diğer

(144) 1. "**Beyin** niçin **uyur** ve rüya görür?" (W-TC29D1B-2798-165)

(145) 2. "**Bütün eşyalar** uyur." (W-LI41C3A-1361-268)

Öznesi Canlı > Belirsiz

(146) 1. “**Bazıları** az **uyur**.” (W-MC03A4A-1443-254)

(147) 2. “**Kimimiz uyuyor**.” (W-SE20C0A-0238-427)

(148) 3. “herkes yatağına çekilmişti; **kimi uyuyor**,” (W-KA16B2A-0637-181)

(149) 4. “**bir Türk** günde 8,5 saat **uyuyor**.” (W-TE36E1B-3354-309)

1.27.1.2. Bulgular

TDK Güncel Türkçe Sözlük uyu- fiilini iki temel anlam ve iki mecaz anlam olmak üzere dört maddede toplamıştır. Ancak çalışmanın sınırlılıkları gereği mecaz anlam araştırmaya dahil edilmemiştir.

uyu- fiili geçişsiz bir fiildir. Bu fiile kurulan tüm cümlelerde belirleyici unsur olarak bir özne ve nesne olması zorunlu değildir.

TUD’a göre uyu- fiili beş temel zaman (uyuyor, uyudu, uyuyacak, uyumuş, uyur) üzerinden sorgulandığında, TUD *uyudu* sorgusu için dizilim sonuçları 277, TUD *uyuyacak* sorgusu için dizilim sonuçları 46, TUD *uyur* sorgusu için dizilim sonuçları 305, TUD *uyuyor* sorgusu için dizilim sonuçları 666, TUD *uyumuş* sorgusu için dizilim sonuçları 154 cümle ile özne sınırlıkları belirlenmiştir.

Söz konusu fiil, özne sınırlamasına göre canlılar kategorisinde *canlı-erkek, canlı-topluluk, canlı-belirsiz, canlı-çocuk, canlı-kadın ve canlı-hayvan* olmak üzere ayrılırken, cansız kategori de *cansız-diğer ve cansız-kavram > meslek* olmak üzere iki grupta ayrışır.

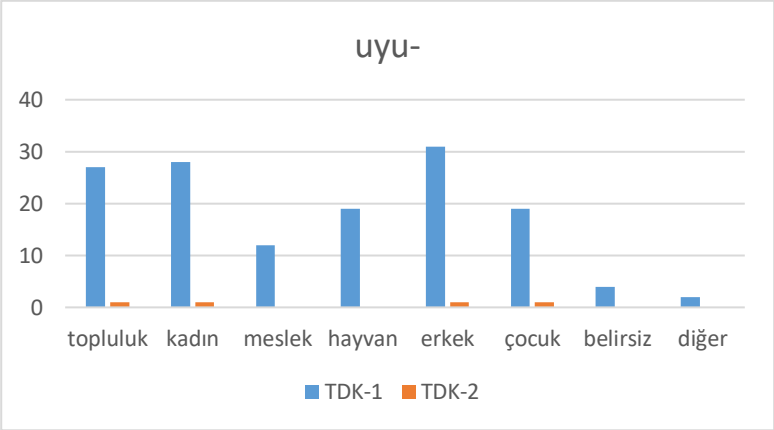

Şekil 2. 27. uyu-

Şekil 27'de yer alan bilgilere göre *uyu-* fiili en fazla *erkek-özne* ile kullanıldığı görülmektedir. *Erkek-özne* kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri; 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 30, 31, 32, 33. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen sadece tek bir örneğin (29) olduğu görülmektedir.

Topluluk-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri; 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen sadece tek bir örneğin (7) olduğu görülmektedir.

Kadın-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21 22, 24, 25, 26, 28, 29, 30. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen sadece tek bir örneğin (23) olduğu görülmektedir.

Meslek-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen eşleşen örnekleri; 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Hayvan-özne kategorisinde sözlükte birinci anlamıyla eşleşen eşleşen örnekleri; : 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Çocuk-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: : 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 19, 20. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 2,

5, 7, 8, 14, 15. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen sadece tek bir örneğin (17) olduğu görülmektedir.

Belirsiz-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: : 1, 2, 3, 4. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Diğer-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

uyu- fiili özne sınırlamasında *erkek-öznede* diğer öznelere oranla daha fazla örnek veriye ulaşılmıştır. Söz konusu fiil, *TDK Güncel Türkçe Sözlük'*ün verdiği iki anlam ile eşleştirildiğinde sonuç olarak sözlüğün 1. anlamının daha çok sık kullanıldığı görülmektedir. Sözlükte 2. anlamın neredeyse kullanımı tercih edilmemektedir. Sözlükte olmayan yeni bir tanıma taranan fiiller listesinde rastlanılmamıştır.

1.27.1.3. Değerlendirme

Toplam 149 cümleden TDK'de belirtilen 2 anlama göre dağılım nedir?

Derlemden elde edilen cümlelerden hareketle *uyu-* fiilinin 'uyku durumunda olmak' anlamı söz konusu olduğunda, fiilin genellikle canlı özne (erkek, topluluk, belirsiz, çocuk, kadın) gerektirdiği ve fiilin özellikle topluluk özne kategorisinde "herkes" zamiri ile birlikte eşdizimli olarak yer aldığını söyleyebiliriz.

Özne türlerine göre cümlelerin genel bir değerlendirmesi. Değerlendirilen 149 cümlede "horul horul, mışıl mışıl, hor hor, ağlaya ağlaya" gibi uyku durumunu pekiştiren ikilemelerle birlikte kullanımının yanı sıra "rahat, sakin, huzurlu, gülümseyerek" sözcükleriyle birlikte fiili anlam ezgisi bakımından olumlu olarak kullanımı da mevcuttur.

uyu- fiili çoğu zaman yer bildiren "içeride; odada, yatakta, koltukta, divanda, yanımda, dizlerde, kucakta, dışarıda; mağarada, hamakta" sözcüklerle de kullanımı görülmektedir. Burada *uyu-* fiilini -DA biçimbiriminin istemi durumdadır.

1.27.2. Baskılı Metinlerdeki Örnekler

1. "Haydi git havhav, benim **oğlum uyuyacak**!" (Rasim, Falaka, s.11)

2. "Siz misiniz Cemil Bey? Durun durun, kapıyı ben açayım, **ağabeyim uyuyor**." (Uşaklıgil, Mai ve Siyah, s.52)

3. "**Hoca Efendi uyuyor**." (Rasim, Falaka, s.64)

4. "**Yangın kulesindeki köşk bekçileri** bile yatıp **uyudular!**" (Gürpınar, Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç, s.164)

5. "Yenir mi yenmez mi? Oyunundan bildiğime göre **canlı** demek, yer, içer, koşar, gezer, **uyur**, uyanır demekti." (Halid, Deli, s.83)

1. 28. yaşa-52

1. (*nsz.*) canlılığını, hayatını sürdürmek.

"Hiçbir şey yaşarken daha önemli değildir. " - Attila İlhan

2. (*nsz.*) sağ olmak.

"Deden yaşıyor mu?"

3. (*nsz.*) varlığını sürdürmek.

"Balıklar suda yaşar."

4. (*nsz.*) Oturmak, eğleşmek.

"Köyde yaşamak. Şehirde yaşamak."

5. (*nsz.*) geçinmek.

" Bu kazançla yaşamak kolay değil. "

6. (*nsz.*) herhangi bir durumda bulunmak veya olmak.

"Bekâr yaşamak. Tek başına yaşamak."

7. (*nsz.*) görüp geçirmek, başından geçmek.

"Balkan Savaşı'nın bütün acılarını yaşamış bir ailenin kızıydı." - Necati Cumalı

1.28.1. TUD'dan Derlenen Örnek Cümleler

Özne Türlerine Göre

Öznesi Canlı > Topluluk

1. "**Varolan şubeler** de bir kârlılık sorunu **yaşıyor.**" (W-LE39C3A-0454-671)

2. "**Türkiye-ABD ilişkileri** şu anda en güçlü dönemini **yaşıyor**." (W-PE30D1B-2119-1814)

3. "Tedavi görmeyen şizofrenlerin yüzde 90'ıysa azgelişmiş ülkelerde **yaşıyor.**" (WUE36E1B-3357-902)

4. "**Pek çoğu** aramızda **yaşıyor**." (W-DG37C4A-0529-495)

[52] https://sozluk.gov.tr/ 14/2/2022 21:22

5. “Şimdi Bosna'da **üç eşit halk yaşıyor**.” (W-ME43C2A-3340-980)

6. “…bu koskoca yeraltı şehrinde **sayısız hayvan ve insan yaşıyor**” W-LA16B2A-0621-421

7. “Her göç alan şehrin sıkıntısını elbette **Iğdır** da **yaşıyor**.” W-QD16C4A-0105-2430

8. “**Türkiye** şu anda tarihi bir dönemeç **yaşıyor**.” (W-QE39C3A-0328-1075)

9. “Almanya da bunu **yaşıyor**.” (W-SF10E1B-2870-1285)

10. “**Başta İstanbul olmak üzere bütün büyük şehirlerimiz** bu hızlı göçün sarsıntısını **yaşıyor.”** W-LE39E1B-2840-1320

11. “**Dört millet** bir arada **yaşıyor**.” W-SD02A3A-0815-191

12. “…üzerinde **altmış milyon küsur insan yaşıyor**.” (W-KI13C3A-1368-2206)

13. “Üç de torunum. Hepsi Amerika'da **yaşıyor**.” (W-PA16B2A-0692-313)

14. “**İsveç hanedanlığı** burada **yaşıyor.**” (W-SI45F1D-4069-730)

15. “…üzere **2 milyona yakın göçmen yaşıyor.**” (W-TE30D1B-2111-1816)

16. “**Dünya,** merkez üssü Sultanahmet olan bir deprem **yaşıyor.” (**W-SA16B0A-0125-2279)

17. “Bu ülkede **altmış küsur milyon Müslüman yaşıyor.**” (W-QD36C2A-0451-681)

18. “**İş bulanlar** kendi hayatlarını **yaşıyor,”** (W-HH42C2A-0709-295)

19. “Çünkü, **bütün bölge** bu durumu **yaşıyor**.” (W-SH43C4A-3321-1003)

20. “Ancak **geri kalan büyük çoğunluk** ezici bir yoksulluk içinde **yaşıyor.”** (W-TE39C4A-0359-833)

21. “Kaldı ki eğitim amacıyla pek çok çocuk da ailesinden **ayrı yaşıyor.”** (W-VI45F1D-4061-737)

22. “Bir sürü çocuğum var, ama **onlar** İstanbul'da **yaşıyor**," dedi” (W-NA16B1A-0858-1349

23. “Çocuklar, dünyada **bir sürü insan yaşıyor.”** (W-UI22E1B-2914-1254)

24. “…çiftlikler, köyler, bahçeler bulunuyor, **insanlar yaşıyor.”** (W-EA16B4A-0383-795)

25. “ABD'de **11 milyon çift** evli olmadığı halde birlikte **yaşıyor.”** (W-TH09C2A-0838-173)

26. “İçinde **zengininden, orta gelirlisine elli aile yaşıyor.”** (W-FI09C3A-3008-1200)

27. “Trabzon'da **600-700 bin nüfus yaşıyor**.” (W-IE05A4A-1946-1893)

28. “…yıldır bu topraklar üzerinde **insanlar yaşıyor**.” (W-TI42E1B-2942-1213)

29. “**Türkiye'deki işsizlerin yüzde 48.7'si** kentlerde, yüzde 45'i ise kırsal alanlarda **yaşıyor.**” (W-KE05E1B-3299-1023)

30. "**Son kuşak** ülkenin kuzeyinde **yaşıyor."** (W-SE36E1B-3294-1053)

31. "**Eski kayınpederimle kayınvalidem** Foça'da **yaşıyor."** (W-QA16B3A-0617-424)

32. "**Aborijinler** yollarda **yaşıyor."** (W-SE36E1B-3294-1052)

33. "**Ve kapıcılar dışındaki gurbetçilerin büyük bölümü**, yeni yeni oluşan gecekondu mahallelerinde **yaşıyor."** (W-ED36C2A-0116-2353)

34. "**Örgüt** küçük gruplar halinde **yaşıyor"** (W-UE43C4A-3325-1000)

35."Filistin topraklarında ve dışarıda **yaklaşık 4 milyon Filistinli mülteci yaşıyor**." (W-RE30D1B-2132-1796)

36. "Pakistan ve İran'da halen **yaklaşık 2'şer milyona yakın mülteci yaşıyor."** (W-NE30D1B-2104-1833)

37. "**Annem ve babam** birlikte **yaşıyor**." (W-NE09C2A-0324-1086)

38. "**Ve hepsi**, tüm balık sezonu boyunca teknelerinde **yaşıyor."** (W-UG37E1B-3068-1141)

39. "**Milyonlarca insan yaşıyor."** (W-RA16B3A-0649-376)

40. "…topraklarda; **derilerinin renkleri farklı insanlar yaşıyor."** (W-LD39E1B-2927-1248)

41. "…semtindeki apartmanlarda, **orta gelirli kimseler yaşıyor.**" (W-EA16B2A-1205-2311)

42. "**6 bin çocuk** sokaklarda **yaşıyor.**" (W-QD30D1B-2178-1753)

43. "…yörede **31 milyon kişi yaşıyor.**" (W-PF10E1B-3064-1148)

44. "**Okuma-yazma bilmeyen 300 bin insan yaşıyor.**" (W-SD30D1B-2180-1749)

45. "Evde 11 nüfus **yaşıyor.**" (W-EE09C3A-3304-1012)

46. "…**iki yüzden fazla kuş türü yaşıyor.**" (W-VI19E1A-4006-773)

47. "…**uykusunu kısa tutanlar** daha çok **yaşıyor**." (W-KI37C4A-0267-1437)

48. "Unutmayın bu çevrede **başkaları** da **yaşıyor**." (W-TA14B1A-1589-2062)

49. "Buralarda **birileri yaşıyor** galiba." (W-PA14B1A-1625-2041)

50. "…**milyona yakın bir Alevi nüfus yaşıyor**." (W-QD02A3A-0653-362)

51. "**Mahallesi'nde Çingeneler, Orta Mahalle'de Yörükler yaşıyor**." (W-OE39C2A-0608-434)

52. "Arjantin'de **35 milyon insan yaşıyor**." (W-OG37F1B-2931-1246)

53. "Çünkü hala **insanlar yaşıyor** bu dünyada." (W-IA15B3A-0555-481)

54. "Kıbrıs'ta zaten **bir avuç insan** yaşıyor TR'ye göre).." (W-XI44F1D-5091-521)

55. "Fransa'da **400 bin Türk yaşıyor."** (W-QE30D1B-2107-1826)

56. "**Bin bir çeşit insan yaşıyor."** (W-OE37C2A-1410-2181)

57. "…karelik bir alan **12000 fil yaşıyor."** (W-JE39C3A-1250-2285)

58. "**Hepsi,** haremimde **yaşıyor."** (W-DA16B2A-0888-104)

59. "**Çoğu** birkaç kuşaktır Almanya'da **yaşıyor."** (W-UE36E1B-3356-912)

60. "Bu kentte **20 milyon insan yaşıyor."** (W-RI45F1D-4905-561)

61. "…binada **en az 600-700 kişi yaşıyor."** (W-OI22C3A-0691-320)

62. "…**bin tür böcek ve örümcek yaşıyor."** (W-JC06E1B-3084-1124)

63. "**Araplar, Kürtler, Süryaniler, Hıristiyanlar** burada **yaşıyor."** (W-RE30D1B-2121-1808)

64. "…apartmanın altında **bir kapıcı ailesi yaşıyor."** (W-KI37C2A-1332-2235)

65. "**Obezler** uzun ama sağlıksız **yaşıyor."** (W-UI27D1B-2467-1537)

66. "**İki çocuk** hala **yaşıyor."** (W-LA16B3A-0439-695)

67. "**Ailem** şimdi üçüncü kuşakta Almanya'da **yaşıyor."** (W-VE30D1B-2103-1836)

68. "**8 milyon 320 bin "yabancı" yaşıyor."** (W-OE05A2A-1414-2177)

69. "2,5 yıldır yalnızca **iki astronot yaşıyor."** (W-RE36E1B-3293-1066)

70. "**Anlatılarda geçen insanların çoğu**, kentte **yaşıyor."** (W-LG24D1B-2297-1695)

71. "ABD'de **çift cinsiyetli milyonlarca insan yaşıyor."** (W-LE41C2A-1360-2211)

72. "…**herkes** aynı giyinip, aynı **yaşayacak**." (W-TG37E1B-3067-183)

73. "…**milyonlar yaşadı, yaşıyor ve yaşayacak**." (W-GH41C4A-0887-25)

74. "**Ülkenin yüzde sekseni** zor şartlarda **yaşayacak**…" (W-JE39E1B-2838-218)

75. "…**bambaşka insanlar**, bambaşka biçimlerde **yaşayacak."** (W-EA16B2A-1740-310)

76. "**Türk vatandaşı** Avrupa'da çalışırken yüksek **yaşayacak**," (W-RD02A3A-1385-336)

77. "**bazıları** dönemsel bu zorluğu **yaşayacak**." (W-UI31D1B-2334-269)

78. "Nitekim **her insan** doğacak, **yaşayacak…"** (W-SG03A1B-3274-174)

79. "**Binlerce çeşit canlının milyonlarca** üyesi suda **yaşadı,** suda öldü." (W-SB38E1B-2884-424)

80. "**Ülkemiz** bir felaket **yaşadı,"** (W-LI31D1B-2325-675)

81. "Savaşı **herkes yaşadı**." (W-DD39C3A-0982-15)

82. "**Lidyalılar** gibi birçok yaratıcı kavim **yaşadı**." (W-UA16B1A-1233-929)

83. "Kısaca anlatmak gerekirse; **Nice insanlar yaşadı** ve öldü." (W-KH13C4A-1481-850)

84. "…**sanatçıların çoğu** New York kentinde **yaşamış**," (W-IG03A1B-3210-74)

85. "**Herkes** aşkların en yücesini **yaşamış**," (W-TA14B1A-1591-1461)

86. "13. ve 14. yüzyıllarda **Moğollar yaşamış**." (W-FI09C3A-3008-869)

87. "Bu topraklar üzerinde **birçok kavim yaşamış,**" (W-KG24D1B-2234-1223)

88. "30 yaş üstünde çalışan erkek çocukların yüzde 21'i aileleriyle birlikte **yaşıyor**." (W-VF25D1B-2772-1399)

Öznesi Canlı > Belirsiz

89 (1). "İsviçre'de **yaşıyor kendisi." (**W-QG37E1B-2933-1240)

89 (2). "…**kocamı öldüren** burada **yaşıyor."** (W-SA16B1A-0309-1115)

90 (3). "**Kendisi** uzun yıllardır Mardin'de **yaşıyor."** (W-UE36E1B-3358-885)

91 (4). "Artık sadece **biri yaşıyor."** (W-UE36C0A-1679-2032)

92 (5). "Çünkü kendi hayatını **kendi yaşıyor."** (W-PI22C3A-0210-1819)

93 (6). "**Bebek** bunları **yaşıyor."** (W-TD43A2A-1811-1942)

94 (7). "**Kendisi** halen eşi ve iki kızıyla birlikte Ankara'da **yaşıyor**." (W-UE36E1B-3358-884)

95 (8). "…**kimi** de **yaşıyor**." (W-JE39C2A-0422-703)

96 (9). "**Kendisi** yalnız **yaşıyor**." (W-TI32D1B-2552-1507)

97 (10). "Hep **kendi başına yaşamış**." (W-RI22C3A-0520-329)

98 (11). "**Çünkü benim benzemeye çalıştığım kişi**, bundan tam beş yüz yıl önce **yaşamış.**" (W-VI22E1B-2915-929)

Öznesi Canlı > Erkek

99 (1). "**Demir,** şu anda kiralık bir evde **yaşıyor."** (W-JF32D1B-2575-1495)

100 (2). "Çünkü bu mahallede yıllardır amcamlar **yaşıyor."** (W-UA16B4A-0695-307)

101 (3). "**Şavkar Altınel** son yılların dikkati çeken şairlerinden. Londra'da **yaşıyor.**" (W-FA15B1A-1728-1995)

102 (4). "**7. Adam çok zengin bir iş adamı**, evli, bir karısı, bir de metresi var. Yıllardır metresiyle birlikte nikahsız olarak **yaşıyor**." (W-UA16B2A-0749-263)

103 (5). "**Amcam Şeyh Mahmut** namuslu bir adamdır. Yüksek bir emekli maaşı var. Üstelik geçen yıl karısı öldüğünden beri yalnız **yaşıyor."** (W-JH37C2A-0654-361)

104 (6). “Ortanca ablanın eşiyse onlarla yaşıyor. Eskilerin iç güveysi dediklerinden..." (W-UA16B4A-1185-2342)

105 (7). “**Barış** şimdi 12 yıla mahkûm ve tecrit koşullarında Buca Cezaevi'nde yaşıyor.” (W-NH32D1B-2566-1501)

106 (8). “**Yaşlı bir adam** var. Karısı ölmüş. Bir huzurevinde **yaşıyor**.” (W-NA16B1A-0322-1090)

107 (9). “**Cengiz Han** ise çadırda **yaşıyor.**” (W-TE05A3A-1451-2135)

108 (10). “**Erkek arkadaşım** bizimle birlikte **yaşıyor.**” (W-NE09C2A-0324-1085)

109 (11). “**Mehmet Şeker** de bu kentte **yaşıyor.**” (W-TE36E1B-3295-1048)

110 (12). “3 numarada **dağınık bir adam yaşıyor.**” (W-GA16B3A-0020-1844)

111 (13). “**Beyruni** bir süre Hindistan'da **yaşadı.**” (W-EB04A2A-1894-774)

112 (14). “**Bu adam** yıllarca Londra'da **yaşadı.**” (W-GD36C4A-0206-746)

113 (15). “**Cemal Bey,** çocuğundan ayrı **yaşadı.**” (W-JA14B1A-1622-831)

114 (16). “801-873 yılları arasında Küfe şehrinde **yaşadı.** Tam ismi **Ebu Yusuf Yâkub**…” (W-DE39E1B-3023-371)

115 (17). “**Yesevi** ise Kazakistan'ın Türkistan şehrinde **yaşamış**.” (W-RD37C2A-0811-116)

116 (18). “**Bahaüddin Veled,** Konya’da Konya’da Konya’da ancak iki yıl **yaşamış.**” (W- ND02A1B-4521-448)

117 (19). “Umarım ki at arabasına hâlâ âşinâdır **Kemal Derviş**!.. Öğrenciliğinden beri yurtdışında **yaşamış**.” (W-OA16B4A-0326-721)

118 (20). “Fikret'in yayımlanmış mektupları vardır, onlar da çok mühimdir, çok güzel yazı yazan bir insandı zaten; dünyadan habersiz bir adam değildi kesinlikle. Almanya'da **yaşamış** bir süre, sonra Türkiye'ye gelmiş.” (W-RI43C3A-1806-1390)

119 (21). “Aslında Türkiye'nin yerlisi oluyor **Heraklit,** çünkü 3000 yıl kadar önce buralarda **yaşamış**.” (W-ME05A3A-0764-146)

Öznesi Canlı > Kadın

120 (1). “**Sahibi Nuran Çalışkanoğlu** tam 22 yıldır orada **yaşıyor.**” (W-UE36E1B-3296-1033)

121 (2). "**En büyük ablam** 27 yaşında, 7 yıllık evli, Avustralya'da **yaşıyor**." (W-VI13F1D-4853-569)

122 (3). "Kızım **yaşıyor**." (W-OD37C2A-0365-820)

123 (4). "**Anneannem** de işlevini yitirdi, diye düşündü Emine, ama tüm azameti, kaprisleri ve gür beyaz saçlarıyla hâlâ **yaşıyor**." (W-IA16B3A-0041-711)

124 (5). "…**o kız** evlendi. Şimdi İstanbul'da **yaşıyor**." (W-VI09C3A-0673-341)

125 (6). "**Kızım** zaten ayrı bir evde **yaşıyor**." (W-HA16B1A-0367-812)

126 (7). "**Kız arkadaşım** şu anda Amerika'da **yaşıyor**." (W-UI32D1B-2553-1504)

127 (8). "…**kadıncağız** tek başına **yaşıyor**." (W-HH42C2A-0709-296)

128 (9). "**Kadın** nikahsız olarak bir adamla **yaşıyor**." (W-UA16B2A-0749-262)

130 (10). "Bu arada **annem** Türkiye'de ablamla **yaşıyor**." (W-TI32D1B-2731-1412)

131 (11). "Taksim'deki kutlamalarda **kadınlar** zor anlar **yaşadı.**" (W-TI27D1B-2461-551)

132 (12). "Biri öldü, **kız yaşadı.**" (W-TE36E1B-3354-286)

134 (13). "**Dr. Aslıhan Tokgöz Tozlu** uzman psikolog. Uzun yıllar Avustralya'da **yaşamış.** (W-RE36E1B-3293-709)

135 (14). "Burada çok eski yıllarda **Kleopatra yaşamış**." (W-SI19E1A-4010-523)

Öznesi Canlı > Hayvan

136 (1). "Balığın adı **Wu Chang**. Sadece, Şanghay'dan denize dökülen Yangtze nehrinde **yaşıyor."** (W-JI41C3A-1509-2077)

137 (2). "…**pek çok hayvan türü yaşıyor."** W-EA16B2A-1205-2310

138 (3). "Örneğin, **sindirim sistemimizde milyonlarca bakteri yaşıyor." (**W-PI22E1B-2909-1259)

140 (4). "**Küçücük civciv...** O eve getiriliyor ve evde kedi gibi büyümeye başlıyor ve tavuk olana kadar evde **yaşıyor**." (W-SG43C2A-1808-1954)

141 (5). "**Tazmanya canavarı** da bu adada **yaşıyor."** (W-TE36E1B-3355-924)

142 (6). "…**iddia ettikleri bir tür alabalık yaşıyor."** (W-II22C3A-0889-102)

143 (7). "**Sürüngenlerden bazı türler** yer altında **bazıları** da ağaçlarda **yaşar.**" (W-RB04A1A-1160-292)

144 (8). "**Yaprak bitleri:** 1-2 mm boyunda küçük böceklerdir. Cinslerine göre renkleri gri yeşil, kahverengi olabilir. Koloni halinde **yaşar** ve …" (W-MC06A1A-1952-146)

Öznesi Cansız > Nesne

145 (1). "Ancak ülkemizde **türkü** hâlâ **yaşıyor."** (W-KG24D1B-2234-1709)

146 (2). "Halbuki hâlâ **yaşıyor bu cami**." (W-TA16B2A-0325-1082)

147 (3). "**Bu sedir çamı**, 2000 m yükseklikteki yüzlerce ağaçla birlikte burada **yaşıyor**."(W-TI19E1A-4015-769)

148 (4). "**Equisatum arvense: Tarla atkuyruğu** Bu bitki ırmak ve su kenarlarında, dökün tülerde **yaşar.**" (W-LB04A1A-1574-678)

149 (5). "**Meşhur Mykorrhiza türü bir mantar** yerin altında ağaç kökleriyle birlikte **yaşar**…" (W-HE39E1B-3027-1265)

Öznesi Cansız > Kavram > Meslek

150 (1). "Anaşehrinizde çok ünlü, **değerli bir hekim yaşıyor;" (**W-DA16B2A-0032-1021)

151 (2). "**Yönetmen** karısının yanında oyuncusuyla aşk **yaşıyor"** (W-JI09C1A-0558-477)

152 (3). "**Başkan** İstanbul'da **yaşıyor,"** (W-RI31@1B-2418-1605)

153 (4). "O da **müzisyen** ve Londra'da **yaşıyor."** (W-KG24D1B-2234-1710)

154 (5). "…numarada **apartmanın sahibi olan ressam yaşıyor." (**W-GA16B3A-0020-1841)

155 (6). "…**yıldız** 1 trilyon yıl kadar **yaşayacak."** (W-LC06E1B-3086-180)

156 (7). "Görünmez bir kaza **yaşadı** zaten **hocamız**." (W-QA16B2A-1432-865)

1.28.1.2. Bulgular

TDK Güncel Türkçe Sözlük yaşa- fiilini yedi temel anlam ve 4 mecaz anlam olmak üzere on bir maddede toplamıştır. Ancak çalışmanın sınırlılıkları gereği mecaz anlam araştırmaya dahil edilmemiştir.

yaşa- fiili geçişsiz bir fiildir. Bu fiile kurulan tüm cümlelerde belirleyici unsur olarak bir özne ve nesne olması zorunlu değildir.

TUD'a göre *yaşa-* fiili beş temel zaman (yaşıyor, yaşadı, yaşayacak, yaşamış, yaşar) üzerinden sorgulandığında, TUD *yaşadı* sorgusu için dizilim sonuçları 971, TUD *yaşayacak* sorgusu için dizilim sonuçları 383, TUD *yaşar* sorgusu için dizilim sonuçları 2502, TUD *yaşıyor* sorgusu için dizilim sonuçları 2479, TUD *yaşamış* sorgusu için dizilim sonuçları 1787 cümle ile özne sınırlıkları belirlenmiştir.

Söz konusu fiil, özne sınırlamasına göre canlılar kategorisinde *canlı-erkek, canlı-topluluk, canlı-belirsiz, canlı-kadın ve canlı-hayvan* olmak üzere ayrılırken, cansız kategori de *cansız-nesne ve cansız-kavram > meslek* olmak üzere iki grupta ayrışır.

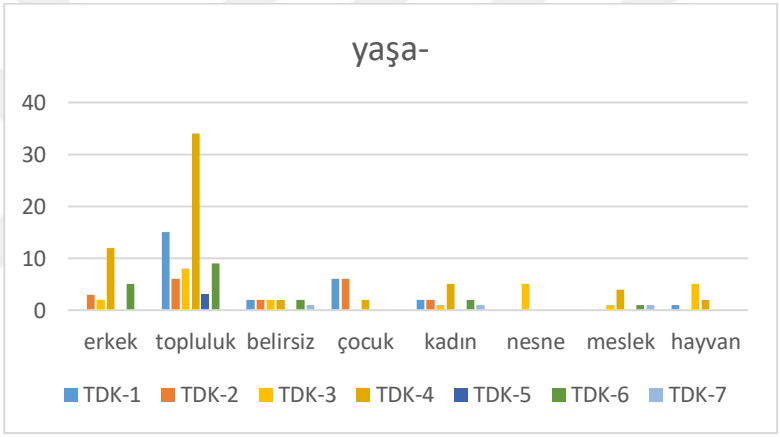

Şekil 2. 28. yaşa-

Şekil 28'da yer alan bilgilere göre *yaşa-* fiilinin en fazla *topluluk-özne* ile kullanıldığı görülmektedir. *Topluluk-özne* kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 4, 15, 18, 23, 36, 39, 44, 46, 53, 56, 65, 72, 75, 78, 83. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 47, 66, 69, 73, 86, 87. Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 11, 24, 35, 50, 57, 62, 68, 79. Sözlüğün dördüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 3, 5, 6, 12, 13, 14, 22, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 38, 40, 41, 42, 43, 45, 48, 49, 51, 52, 54, 58, 59, 60, 63, 64, 67, 70, 84. Sözlüğün beşinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 20, 73, 76 olduğu görülürken, sözlüğün altıncı anlamıyla eşleşen örnekleri: 17, 21, 25, 26, 27, 34, 37, 71, 85. Sözlüğün yedinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 7, 8, 9, 10, 16, 19, 77, 80, 81, 82.

Belirsiz-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 4. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri:3, 11. Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 8, 5. Sözlüğün dördüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 2, 7. Sözlüğün altıncı anlamıyla eşleşen örnekleri: 9. 10. Sözlüğün dördüncü ve yedinci anlamıyla eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Erkek-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örneği yoktur. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 16, 18. Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 17, 21. Sözlüğün dördüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14 ,19, 20. Sözlüğün altıncı anlamıyla eşleşen örnekleri: 4, 5, 6, 10, 15 olduğu görülürken, sözlüğün beşinci ve yedinci anlamıyla eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Kadın-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 3, 4. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 12, 14. Sözlüğün dördüncü anlamıyla eşleşen örnekleri; 2, 5, 7, 10, 13. Sözlüğün altıncı anlamıyla eşleşen örnekleri: 8, 9 olduğu görülürken yedinci anlamıyla eşleşen (11) ve üçüncü anlamıyla eşleşen sadece tek bir örneğin (1) olduğu görülürken beşinci anlamıyla eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Hayvan-özne kategorisinde sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örneği yoktur. Sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 6, 7, 8 ve sözlüğüm dördüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 4, 5 olduğu görülürken ikinci, beşinci, altıncı ve yedinci anlamıyla eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Nesne-özne kategorisinde sözlükte sadece üçüncü anlam ile eşleşen beş örneğe (1, 2, 3, 4, 5) rastlanılmıştır.

Meslek-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örneği olmadığı görülürken, üçüncü anlamıyla eşleşen (6), dördüncü anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 3, 4, 5. Altıncı anlamıyla (2) ve yedinci anlamla eşleşen (7) tek bir örneğin olduğu görülürken birinci, ikinci ve beşinci anlamıyla eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

1.28.1.3. Değerlendirme

Toplam 156 cümleden TDK'de belirtilen 7 anlama göre dağılım nedir?

Derlemden elde edilen cümlelerden hareketle *yaşa-* fiilinin sözlükteki dördüncü 'oturmak, eğleşmek' anlamı derlemde en sık rastladığımız anlamdır. Söz konusu anlama göre

fiilin genellikle canlı özne (topluluk, belirsiz, erkek, kadın) gerektirdiği çoğu zaman yer bildiren sözcüklerle "Amerika, Almanya, Londra, Avustralya, Türkiye; İstanbul, Foça, sokak, tekne ev, vb." kullanıldığını görüyoruz. Bu kullanımlardan hareketle fiilin özellikle eşdizimli olarak -DA bulunma hali ekiyle kullanıldığını söyleyebiliriz.

yaşa- fiiline özne türleri üzerinden değerlendirme yaptığımızda örneğin: Öznesi Canlı > Topluluk: Değerlendirilen cümlelerde "bir durumu, yoksulluk içinde, ailesinden ayrı, en güçlü dönemini, sağlıksız, felaket, başka biçimlerde, gruplar hâlinde vb." olarak sözlüğün altıncı anlamıyla "herhangi bir durumda bulunmak veya olmak." durumuyla sıklıkla geçtiğini söyleyebiliriz. Ek olarak "büyük çoğunluk, yüzde 90'ıysa, 2 milyona yakın, altmış küsur milyon, dört millet, üç eşit halk, bir sürü, 11 milyon çift, elli aile, yaklaşık 4 milyon, milyonlarca, işsizlerin yüzde 48,7'si, 600-700 bin nüfus, 31 milyon kişi, 11 nüfus, 35 milyon, 400 bin, 20 milyon, 8, milyon vb." gibi sayı değerleri ile *yaşa-* fiilinin eşdizimli olarak yer aldığını söyleyebiliriz.

yaşa- fiilinin TDK'deki 1. anlamı ile 3. anlamı çok yakındır. Bazı örneklerin birbirini tamamladığı da görülmektedir. Örneğin: Öznesi Canlı > Hayvan: Değerlendirilen cümlelerde sözlüğün 3. anlamını tercih ettik ancak 1. anlamıyla da değerlendirilmeye alınması mümkündür. Üst başlıkta nihayetinde canlı olan hayvan, sözlüğün 3. anlamında varlık olarak hayatını sürdürmesi olarak ele alınıp "Balıklar suda yaşar." örneğiyle desteklenmektedir. Sözlükte verilen örnek *hayvan* öznedir. Ancak sözlüğün 1. anlamı "Canlılığını, hayatını sürdürmek" daha genel bir tanım olarak sözlükte birinci sırada yer almıştır. Buna rağmen derlemden alınan örnekler fiilin doyma noktasına sözlüğün 1. anlamı ile ulaşmadığını göstermektedir.

1.28.2. Baskılı Metinlerdeki Örnekler

1. "**Mustafa Meraki Efendi**, eşi öldüğü zaman .....bir süre daha bekar **yaşadı**." (Efendi, Felatun Bey ve Rakım Efendi, s.6)

2. "**Köyün içinde bir şahsiyet olması lazım gelen muallim,** köylülerin sadakasiyle **yaşar**." (Kocagöz, Bir Şehrin İki Kapısı, s.72)

3. "Adam sen de, diye cevap veriyor, sonu ne olacakmış, **insan** yaşarsa, gençliğinde **yaşar**!" (Kunt, Yataklı Vagon Yolcusu, s.102)

1. 29. ye-(II)[53]

1. (*-i*) Ağızda çiğneyerek yutmak.

[53] https://sozluk.gov.tr/ 20.08.2024

“Adam o kadar çabuk yiyor ki hizmetçi ekmek yetiştiremiyor.” - Burhan Felek

2. (*-i*) kemirmek.

“Neclâ onun böyle kendinden geçercesine çalıştığını gördükçe üzüntüden tırnaklarını yiyor.” - Haldun Taner

3. (*-i*) Isırmak.

“Sivrisinekler çocuğun kollarını yemiş.”

4. (*-i*) Dalamak.

5. (*-i*) Hoşa gitmeyen kötü bir duruma uğramak, tutulmak.

“Kendini topladı ama fena yerinden gagayı yedi sanırım...” - Memduh Şevket Esendal

6. (*nsz.*) Hakkı olmayan ve kendisine yasak edilmiş bulunan bir şeyi kabul etmek.

“Haram yemek. Rüşvet yemek”.

7. (*-i*) Harcamak, tüketmek, bitirmek.

“Mirası sen yedin, zahmeti ben çekiyorum diye latife ediyordu.” - Memduh Şevket Esendal

8. (*-i*) Yasal yoldan cezalandırılmak.

9. (*-i*) Birine alacağını vermemek, ödememek.

“Bu adam benim yüz bin liramı yedi.”

10. (*-i*) Başkasının parasını harcamak.

Dalkavuklar çok parasını yemişler.

11. (*nsz.*) Kullanılmak.

Yapımına başlanan bu yapı günde 5 ton çimento yiyor.

1.29.1. TUD’dan Derlenen Örnek Cümleler

Özne Türlerine Göre

Öznesi Canlı > Erkek

1. “**Ahmet**, hem yemeğini **yiyor**…” (W-RA16B3A-0814-41)

2. “**Adam** bir yandan yemeğini **yiyo**r… (W-SA16B2A-0618-101)

3. “Ben içiyorum, **İzzet yiyor**.” (W-DA16B3A-0478-149)

4. “Yağmur yağıyor, **adam** yemeğini **yiyor**.” (W-DA16B2A-0639-89)

5. “**Ekrem** başını kaldırmadan öylece **yiyor**.” (W-DA16B2A-0639-88)

6. “**Abbas** rakı içiyor, köfte **yiyor**.” (W-MA14B3A-1812-384)

7. “**Adam** demekki Gofret **yiyor**.” (W-EI41C4A-1465-434)

8. “**Temel** mecburen **yiyor**.” (W-SI22C2A-0449-174)

9. “**Volkan'sa** heyecandan tırnaklarını **yiyor,”** (W-EA16B2A-0744-55)

10. “**Nedim** yemek **yiyor**.” (W-SA16B2A-1490-428)

11. “Önce **erkekler yiyor.”** (W-TA16B2A-0325-261)

12. “**Osman** bir yandan **yiyor**…” (W-UA16B2A-1248-472)

13. “Bir avuç da **adam kendisi yemiş**.” (W-QA16B1A-1198-713)

14. “bile yiyemezlerdi diyeceksin. Ama **babam yemiş**.” (W-SA16B2A-1490-608)

15. “**Şener alçağı** onların üzerine çikolata **yedi.”** (W-FE39C0A-0250-1045)

16. “yemeğe oturdular. **Selim** yemeğini iştahla **yedi**.” (W-VI19E1A-3999-2169)

17. “**Sur (Fadıl Hakkı)** dondurma **yedi.”** (W-FI09C3A-1292-1528)

18. “kırsal kesimde, **Ahmet** Mehmet'in tavuğunu **yedi.”** (W-VD05A0A-2036-242)

19. “diye konuştu. **Erdoğan yedi** piliç iyileşti (W-RF25D1B-2162-2178)

20. “**insan benzeri bir adam** yemek **yiyecek**.” (W-HE39C4A-1359-1937)

21. “**Armağan,** bisküvinin köşesini **yemi**ş.” (W-RI22C2A-1176-720)

22. “Sonra kocasının yemeğini getirdi. **Ebu Talha** yemeğini **yedi**.” (W-RI42E1B-2940-2327)

23. “Seyro doldurdu, **Dılo bey** içti, **yedi**.” (W-LA16B2A-0436-985)

24. “**Cem,** burada Türk Tabur Görev Kuvveti Karargahı'nı ziyaret etti ve öğle yemeği **yedi**.” (W-NE30D1B-2127-2272)

25. “**Celil,** karısının soba üstünde alıp soyduğu kestanelere uzandı. Birkaç tanesini istekle **yedi.**” (W-OA16B1A-0509-886)

26. “**Tufan**, yine konuşmadı kendisine selam verenlerle. Birkaç kiraz **yedi**.” (W-EA16B2A-1007-2321)

27. "belli etmemeye çalışarak **esmer adamı** seyrediyordum. Bir domuz pirzolası **yedi**." (W-DA16B2A-0032-482)

28. "**Mevlüt,** önüne bakarak yemeğini **yer**." (W-MA14B3A-1812-2359)

29. "**Fuat Dedem** rakı içmez, amma çok **yer**... Yemekten sonra kadayıf **yer,** meyve **yer**." (W-CA16B3A-0577-1465)

Öznesi Canlı > Hayvan

(30) 1. "**Erkek aslan yiyor da yiyor**." (W-OH32D1B-2567-327)

(31) 2. "Perdeyi **güveler yiyor."** (W-IA16B4A-0793-45)

(32) 3. "…kediler farelere saldırıyor, **kartallar** tavşanları **yiyor."** (W-PI43C1A-0522-123)

(33) 4. "**Köpek** köfte **yiyor**." (W-MA14B3A-1812-383)

(34) 5. "**Ayı** acıkmış belli. Ot mot **yiyor** ama gözü bizde." (W-JI09C4A-1294-463)

(35) 6. "**Köpekler** ceset **yiyor**." (W-QE30D1B-2107-356)

(36) 7. "Pastırmaları **sıçanlar yiyor**." (W-IA16B3A-1015-538)

(37) 8. "**Karaman koyunu** da yalnız sebze **yiyor**." (W-CI37C3A-0469-172)

(38) 9. "Annemin pişirdiği yemekleri **kediler yiyor** çoğu zaman." (W-HA16B2A-1938-365)

(39) 10. "Cevap hazin Yusuf'u **kurtlar yedi**… Yusuf Yusuf..." (W-CE39E1B-3022-2299)

(40) 11. "dedim, kendi kendime; **canavar** beni **yedi**, yuttu." (W-EI37C2A-0681-1828)

(41) 12. "**benekli tekir kedi,** tenceresindeki eti **yedi.**" (W-RI22E1B-2911-1100)

(42) 13. "**Akrepler, karıncalar, çıyanlar yedi**, bitirdi. Bir avuç toprağa karıştı," (W-HA16B4A-0979-669)

(43) 14. "**Dişi aslanımız** avını afiyetle **yiyecek** geriye kalanları da onlar götürecek." (W-OH32D1B-2567-1359)

(44) 15. "sakızları, delik deşik olmuş, **kurt yemiş** kabukları kalın kabukları ile, yaşlı, çıralı." (W-CA16B2A-1299-651)

(45) 16. "**bir tilki** çıkagelmiş ve tavşanı **yemiş**..." (W-LE30D1B-2082-523)

(46) 17. "bir kitap. Bilmiyorum, biraz **kurt yemiş** ama…" (W-IB04A1A-1052-749)

(47) 18. "**Kedi** yalanıyor değil mi? **Yemiş** ekmek kırıntılarını, yemek artıklarını." (W-HA16B2A-1934-14)

(48) 19. "**amcanın kedisi** Minnoşun yavrularını da **yemiş**." (W-IA16B2A-0762-107)

(49) 20. "Bir zeytin daha attı Vasili, **kedi** onu da aynı biçimde **yedi**." (W-KA16B4A-0121-1090)

(50) 21. "**Tavuk** toprakta bulduğu hemen her şeyi **yiyor**." (W-SA16B2A-0836-34)

(51) 23. "**Ayı** acıkmış belli. Ot mot **yiyo**r ama gözü bizde. (W-JI09C4A-1294-463)

Öznesi Canlı > Topluluk

(52) 1. "…üreticisi alıyor, **Kaliforniya'dakiler** bizim fındığı **yiyor**." (W-VE05A4A-2591-324)

(53) 2. "**Herkes** uzanıp önündekilerden eliyle **yiyor."** (W-VI44F1D-4748-155)

(54) 3. "**Sininin çevresindeki kalabalık**, durmadan üzüm **yiyor**." (W-EI09C2A-1357-448)

(55) 4. "…silip süpürüyor. **Sonrakiler** parmağıyla balı **yiyor**." (W-KE39C4A-0274-312)

(56) 5. "**Herkes** leblebi alıyor, herkes leblebi **yiyor**." (W-NI09C3A-0034-219)

(57) 6. "…fındığımızı **Avrupa** bizden daha ucuza **yiyor**." (W-EA16B2A-0987-9)

(58) 7. "**Herkes** canının istediğini giyiyor, **yiyor**." (W-LI22C2A-0352-215)

(59) 8. "…yemek olarak **herkes** farklı şeyler **yedi**." (W-UI45F1D-4815-552)

(60) 9. "…ancak **herkes** aynı şeyi **yiyeccek**." (W-JD37C3A-1014-2166)

(61) 10. "şamata, tantana... **Herkes yedi**, içti, dans etti." (W-UA16B4A-1185-1866)

(62) 11. "O gece **herkes** o yiyecekleri **yemi**ş" (W-NA16B1A-0858-62)

(63) 12. "Kurulan dev mutfakta **binlerce insan** aylarca yemek **yedi**." (W-QE37C2A-1436-407)

(64) 13. "turşu kavurması ben pek alışık olmadığımdan sevmedim ama **herkes** canavar gibi **yedi**." (W-UI44F1D-5117-802)

(65) 14. "Kuşlar da bizim gibiler, onları da **onlardan daha güçlü olan canlılar yiyor**." (W-SA14B1A-1586-411)

(66) 15. "**Çift,** orta halli bir mekânda öğle yemeği **yer**." (W-TE36E1B-3355-1852)

(67) 16. "**herkes** bayılana kadar çiğbörek **yer**." (W-SI45F1D-4813-1125)

(68) 17. "**Herkes** önüne konanı **yer**, kalkar." (W-SE36E1B-3352-1339)

Öznesi Canlı > Kadın

(69) 1. "**Lena**, yemek **yiyor**." (W-GA16B2A-1931-368)

(70) 2. "**Tansu**, gidip ıstakoz **yiyor**." (W-KE39C3A-0357-211)

(71) 3. "Tabi **Büşra'da yemiş.** Kız eve gittiğinde midesinin yanmasından**"** (W-[I12F1D-4841-242)

(72) 4. "**Ablamın arkadaşı Ceylan** öyle **yedi** ki kız yemeğin sonunda mide" (W-[I12F1D-4841-1994)

(73) 5. "Cacığını **yedi,** afiyetle geğirdi **Şengül**." (W-FA16B1A-1503-1789)

(74) 6. "ben alabalık ve **Süreyya** tavuk **yedi.**" (W-QI45F1D-4067-1926)

(75) 7. "bir seviniyoruz... Sonra **Ada** yemeğini **yiyecek**." (W-QI09C2A-1434-1899)

(76) 8. "**Nine** bugün onun sayesinde, yemek **yemi**ş, konuşmuş, (W-PA16B4A-1247-665)

(77) 9. "…diyen **Simla** bile avuç avuç toplayıp **yedi.** Böğürtlenler çok lezzetliydi." (W-PA16B3A-0686-95)

(78) 10. "Sayın veli. **Kızınız** deli. Okula geldiğinden beri. Tüm tebeşirleri **yedi**..." (W-KE39E1B-2839-1270)

(79) 11. "**Sibel** barbekü soslu tavuk **yedi**." (W-XI45F1D-4818-1720)

(80) 12. "**Elif Hanım** o gün Zeynep Yengenin yağlı ekmeğini **yedi.**" (W-OI22C1A-0833-1266)

(81) 13. "**Kaldırım kenarına oturan kadın** mısır **yedi**." (W-HA16B1A-1341-2156)

(82) 14. "Patates kızartması ve hamburger **yiyor Handan**." (W-OA16B3A-0033-225)

Öznesi Canlı > Çocuk

(83) 1. "**Köylü çocukları** buraya geliyor. **Yiyor**, içiyor…" (W-LD30D1B-2197-4)

(84) 2. "**Toz toprak içindeki çocuk** erik **yiyor**." (W-OA15B0A-1706-396)

(85) 3. "**Çocuk** hiç başını kaldırmadan **yiyor."** (W-QA16B1A-0731-59)

(86) 4. "odasından çıktığı sırada, **çocuklar** muz **yiyor**." (W-RA16B3A-1134-515)

(87) 5. "Aliyeee, **bebek** mama **yiyor."** (W-MA16B3A-0039-198)

(88) 6. "… **Çocuklar** dondurmalarını **yiyor** keyifle." (W-SI22E1B-2912-285)

(89) 7. "**Çocuk** da iyi, kurt gibi **yiyor**." (W-MA16B4A-0772-49)

(90) 8. "**Çocuk** gülümseyerek **yemiş** tabaktakileri." (W-UI22E1B-2914-441)

(91) 9. "**Başka bir Türk çocuk** çikolatayı **yemiş**." (W-LH09C2A-0276-459)

(92) 10. "çeşit yemekler varmış. **Çocuk yemiş yemiş** sonra uyuya kalmış." (W-VI22E1B-2915-436)

(93) 11. "Eve döndüğünde **çocuk** çoktan yemeğini **yemiş**, yatmış oluyordu." (W-NA16B4A-0040-312)

(94) 12. "Çok lezzetliydi. **Oğlum** da severek **yedi**." (W-VI44F1D-5119-1985)

(95) 13. "**Çocuklar**, ana babaları ne yerse onu **yer**." (W-RE22C1A-0247-55)

Öznesi Cansız > Kavram > Meslek

(96) 1. "**Esirler** konserve **yiyor**." (W-JI37C2A-1336-452)

(97) 2. Lokantalarda **kamyon şoförleri, muavinler** toplu halde yemek **yiyor.**" (W-SE22C2A-1395-443)

(98) 3. "**Yazar,** bir yandan **yiyor**." (W-DA16B3A-1494-425)

(99) 4. "Akşam **turistler** yemek **yiyor**." (W-FF05A3A-2959-271)

(100) 5. "**Karı koca** yemek yiyor." (W-SI22C2A-0449-176)

(101) 6. "Yolda simit **yemiş hakimin biri**." (W-VD05A1A-2035-527)

(102) 7. "fıstık vermiş... **Şoför** gene afiyetle **yemiş**." (W-SI22C2A-0449-291)

(103) 8. "bir günde mi bitirdiniz? **Asker yemiş** komutanım." (W-QD36C0A-0222-506)

(104) 9. "**Gül ve Sarkisyan başkanlığındaki heyetler** akşam yemeği **yedi.** (W-UD30D1B-2182-997)

(105) 10. "Öte yandan **bazı F.Bahçeli futbolcular** dün öğle saatlerinde bir restaurantta hep birlikte öğle yemeği **yedi.**" (W-QI31D1B-2411-474)

Öznesi Canlı > Belirsiz

(106) 1. "…sokak sokak dolaşıyor, **kimi** dondurma **yiyor**." (W-QI22E1C-2910-290)

(107) 2. "**Bazılarıysa** neşe içinde yiyeceklerini **yiyor**." (W-FA16B3A-1234-475)

(108) 3. "**Bazıları** eğrelti otunu **yiyor."** (W-VI27D1B-2809-305)

(109) 4. "…bir masada **iki kişi** yemek **yiyor**." (W-RI09C2A-0023-341)

(110) 5. "**Birisi** karpuz **yemiş**." (W-LA16B1A-1366-636)

(111) 6. "sonra baktım havuç yerine cezerye **yemiş arkadaş**." (W-VI44F1D-4747-264)

(112) 7. "Burada **birileri** köfte **yiyor** ya da satıyor." (W-OE09C2A-0411-190)

1.29.1.1.8. Öznesi Cansız > Nesne

(113) 2. "Ve bu **beden** hiç durmadan **yiyor**." (W-PA16B1A-0917-16)

1.29.1.2. Bulgular

TDK Güncel Türkçe Sözlük ye- fiili on bir temel anlam, bir mecaz anlam ve iki argo olmak üzere on dört maddede toplamıştır. Ancak çalışmanın sınırlılıkları gereği fiilin mecaz ve argo anlamları araştırmaya dahil edilmemiştir.

ye- fiili geçişli bir fiildir. Bu fiille kurulan tüm cümlelerde belirleyici unsur olarak bir özne ve nesne olması zorunludur.

ye- fiili kılınış kategorisine göre incelendiğinde Vendler'in edimler kategorisinde yer alır. Fiil, belirli bir süreçte devam eden bir eylemi ifade eder ancak bitiş noktasına odaklanmaz. Değişim esastır. Eylem, devamlılık gösterir. Bu bağlamda fiil durağan değildir, süreklidir ve dinamiktir.

TUD'a göre *ye-* fiilli beş temel zaman (yiyor, yedi, yiyecek, yemiş, yer) üzerinden sorgulandığında, TUD yiyor sorgusu için dizilim sonuçları 541, TUD yedi sorgusu için dizilim sonuçları 2502, TUD yiyecek sorgusu için dizilim sonuçları 2170, TUD yemiş sorgusu için dizilim sonuçları 770, TUD yer sorgusu için dizilim sonuçları 2502 cümle ile özne sınırlılıkları belirlenmiştir.

Söz konusu fiil, özne sınırlamasına göre canlılar kategorisinde "canlı-erkek, canlı-kadın, canlı-topluluk, canlı-belirsiz, canlı-çocuk ve canlı-hayvan" olmak üzere ayrılırken, cansız kategori de "cansız-kavram > meslek ve cansız-nesne" olmak üzere iki grupta ayrışır.

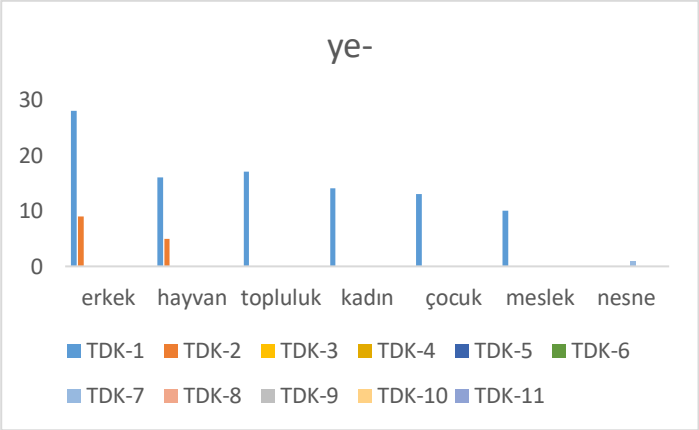

Şekil 2. 29. ye-

Şekil 29'de yer alan bilgilere göre *ye-* fiilinin en fazla *erkek-özne* ile birlikte kullanıldığını görmekteyiz. *Erkek-özne* kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 23, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen tek bir örneği (9) olduğu görülmektedir. Sözlüğün diğer anlamlarıyla eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Hayvan-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 16, 18, 19, 20, 21. Sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 2, 7, 13, 15, 17. Sözlüğün diğer anlamlarıyla eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Topluluk-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17. Sözlüğün diğer anlamlarıyla eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Kadın-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14. Sözlüğün diğer anlamlarıyla eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir. Sözlüğün diğer anlamlarıyla eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Çocuk-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13. Sözlüğün diğer anlamlarıyla eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Meslek-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10. Sözlüğün diğer anlamlarıyla eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Belirsiz-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7. Sözlüğün diğer anlamlarıyla eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Nesne-özne kategorisinin sözlüğün yedinci anlamıyla eşleşen tek bir örneği (1) olduğu görülmektedir. Sözlüğün diğer anlamlarıyla eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Ye- fiili özne sınırlamasında erkek-özne kategorisinde diğer öznelere oranla daha fazla örnek veriye ulaşılmıştır. Söz konusu fiil, *TDK Güncel Türkçe Sözlük*'te yer alan anlamları ile eşleştirildiğinde sonuç olarak *öznesi canlı* olarak tüm kategorilerde ile doyum noktasına ulaşmıştır. *Ye-* fiili tüm canlılar için ortak bir eylemdir.

1.29.1.3. Değerlendirme

Toplam 113 cümleden TDK'de belirtilen 11 anlama göre dağılım nedir?

Derlemden elde edilen cümlelerden hareketle *ye-* fiilinin 'ağızda çiğneyerek yutmak' anlamı söz konusu olduğunda, fiilin genellikle canlı özne (erkek, kadın, topluluk, belirsiz, çocuk ve hayvan) gerektirdiği; cansız kategoride ise öznesi cansız > kavram > meslek ve nesne olduğu görülür. *Ye-* fiili tüm canlılar kategorisinde fizyolojik bir ihtiyaç olarak tüm özneleler ile doyum noktasına ulaşması nihai bir sonuçtur.

Ye- fiiline özne türleri üzerinden değerlendirme yaptığımızda örneğin: Öznesi Canlı > Erkek: Değerlendirilen 29 cümlede genel olarak fiilin sözlükteki birinci anlamı ile kullanımı mevcuttur. Fiilin erkek-özne ile daha fazla kullanımı, toplumsal cinsiyet roller gereğince yemek pişirme eyleminin daha çok kadın ile ilişkilendirilmesinden ileri gelmektedir. Sözlüğün ikinci anlamı söz konusu olduğunda "**Volkan'sa** heyecandan tırnaklarını **yiyor,"** örneğinde görüldüğü üzere *ye-* fiili fizyolojik bir ihtiyaç olarak gereksinim duyulmadan duygusal bir etki sonucu ortaya çıkan 'kemirmek' eylemi ile kullanımı söz konusudur. Duygusal olarak gerçekleşen eylemin somutlaştırılmasıdır. Bu bağlamda *ye-* fiili sözlüğün birinci anlamını kapsasa dahi yeme biçimini tasvir ettiği için stres durumunu belirtir.

ye- eyleminin *erkek-özne*'den sonra *hayvan-özne* ile kullanımının daha fazla olduğu görülmüştür. Değerlendirilen 21 cümlede genel olarak fiilin sözlükteki birinci anlamı ile kullanımının sık olmasının yanı sıra sözlükteki ikinci anlamına *hayvan-özneler* doğrudan karşılık gelir. *Kemir-* eylemi hayvanların doğal olarak beslenme biçimini ifade eder. Özellikle fare, sıçan ve kurt gibi hayvanların sert besinleri parçalara bölerek dişleriyle besin tüketimi bazı hayvanların spesifik olarak yemek yeme durumunu ifade eder.

Derlenen örnek cümlelerde fiilin 'yemek' sözcüğü ile örüntü oluşturması ve bu örüntünün tüm canlılar kategorisini kapsaması olağandır. Besin tüketimi tüm canlılar için biyolojik bir ihtiyaçtır. *Ye-* fiili Vendler'in kılınış kategorisinde incelendiğinde *edimler* kategorisinde yer alır. Kesin bir zaman dilimine işaret etmeden süreklilik ifade eder. Birbirini izleyen aşamalardan oluştuğu için dinamiktir. Cümle içerisinde ifade edilen eylemler bağlama bağlı olarak değişkenlik gösterir. Ancak *ye-* fiilinin kılınış özelliği sürekli olmasıyla gerçekleşmesidir. Kılınış, bir fiilin nasıl bir süreç içinde gerçekleştiğini ifade ettiğinden *ye-* eyleminin içsel özelliği devamlılık özelliğiyle oluşmasıdır.

ye- fiilinin temel anlamının kullanımı dışında yan anlam ve mecaz anlam oluşturduğu yapıların dilde daha fazla olduğu da bilinmektedir. Araştırmanın sınırlılıkları gereğince dahil edilmeyen diğer kullanımlar ise şu şekildedir: *Fırça ye-, yumruk yem-, darbe yem-, parmaklarını yem-, kafayı yem-, para yem-, beyin yem-, fişkı yem-, tırpan yem-, ceza yem-, hüküm yem-, kendini yem-, dut yemek bülbül gibi olmak, halt yem-, kurşun yem-, vurgun yem, sopa yem-, yumruk yem-, ok ve mızrak yem-, feleğin sillesini yem-, beynini yem-, kamçı yem, kurşun yem-, veto yem-, balyoz yem-, şamar yem-, zılgıt yem-, tokmağı yem-, darbe yem-, hak yem-, tokat yem-, rüşvet yem-, damga yem-, kazık yem-, papara yem-, nasibini yem-, kazık yem-, çalım yem-, bok yem-, aklını peynir ekmekle yem-* vb. gibi.

1.29.2. Baskılı Metinlerdeki Örnekler

1. "Yani yemekhanede **herkes yemek yer**." (Rasim, Falaka, s.105)

2. "Yenir mi yenmez mi? Oyunundan bildiğime göre **canlı** demek, **yer**, içer, koşar, gezer, uyur, uyanır demekti." (Halid, Deli, s.83)

3. "Ne olacak, **aygır gibi kediler**, bütün yemekleri **yediler,** içtiler." (Gürpınar, Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç, s.20)

1. 30. yürü-[54]

1. (*nsz.*) adım atarak ilerlemek, gitmek.

[54] https://sozluk.gov.tr/ 23.03.2024

“Kafası yerde, kamburunu çıkarmış, yürüyordu.” - Haldun Taner

2. (*-e*) karada veya suda, herhangi bir yöne doğru sürekli olarak yer değiştirmek:

Buz dağları güneye yürümüş.

3. (*nsz.*) Çocuk ayakları üzerinde gezecek duruma gelmek

Çocuk erken yürüdü.

4. (*nsz.*) Yayan gezmek, yayan gitmek.

“Gölgesinde yürüdüğü duvarın arkasından bir horoz sesi fark etti." - Ömer Seyfettin

5. (*nsz.*) Yol almak.

Biraz yürüyelim, geç kaldık.

6. (*-e*) Bir yere gelmek, bir yere ulaşmak, kaplamak.

Dallara su yürümek.

7. (*-e*) Üzerine doğru gitmek, akın etmek, saldırmak, hücum etmek.

Asker kaleye yürüdü.

8. (*nsz.*) Geçmek, ilerlemek, değişmek.

“Doktor o hayatın dışında kalmış. Bu ne demek? Bu, o demek ki hayat yürümüş gitmiş, birlikte yürüyememiş.” - Memduh Şevket Esendal

1.30.1. TUD’dan Derlenen Örnek Cümleler

Özne Türlerine Göre

Öznesi Canlı > Kadın

1. “**Selva** Fazıl'ı çekeleyerek **yürüdü.”** (W-OA16B4A-0072-289)

2. “**Kadın** durmadı ve hep **yürüdü**.” (W-FA16B1A-0390-700)

3. “**Melike**, dayısına doğru **yürüdü**.” (W-TA16B4A-0090-124)

4. “**Yaşlı kadın** çavlana **yürüdü**.” (W-TA14B1A-1591-1133)

5. “**Füreya** kös kös mutfağa **yürüdü**.” (W-MA16B3A-0039-682)

6. “**Ceren**, keçi yolunu izleyerek **yürüdü**.” (W-SI19E1A-4010-673)

7. “**Nuray,** elini salladı, gülümsedi ve **yürüdü**.” (W-IA16B2A-0771-259)

8. “**Nermin**, yerinden kalktı, dedesine doğru **yürüdü**.” (W-DA16B4A-0082-210)

9. “**Döndü** Acil Servis'e doğru **yürüdü**.” (W-MA16B1A-0689-359)

10. “**Aybike** hiç konuşmadan **yürüdü**.” (W-QI37E1B-3060-835)

11. “**Nurdan Hanım** güçlükle **yürüyecek**.” (W-QA16B2A-1435-129)

12. “**Emel** önümde **yürüyor**.” (W-GA16B4A-0991-36)

13. “**Annem** kapıya doğru **yürüyor**.” (W-NA16B1A-1736-614)

14. “Anadolu'dan; **Bir kadın yürüyor**.” (W-QI32D1B-2558-499)

15. “**kız** merdivene **yürüyor**.” (W-IA15B3A-0555-201)

16. “**Zelha** yerinden kalkıp kapıya **yürüyor**.” (W-RA16B4A-0104-769)

17. “**Emel** yavaş yavaş **yürür**.” (W-DA14B1A-2668-379)

18. “**Suzan** kulübeden çıkar, deniz tarafına **yürür**.” (W-VA14B1A-3373-260)

19. “**Kız,** girer, çeşmeye doğru **yürür**.” (W-FA14B1A-1617-537)

20. “**Fikriye** onunla birlikte **yürür**.” (W-FA16B2A-0984-58)

21. “**Yıldız** konuşarak seyirciye **yürür**.” (W-SA14B1A-4732-199)

22. “**Kız** kapıya doğru **yürür**.” (W-SA14B1A-4732-189)

23. “**Gülsüm** çıkmak üzere kapıya doğru **yürür**.” (W-DA14B1A-2668-369)

24. “**Ayşe** elinde bir tabak tatlıyla **yürür**.” (W-VA14B1A-1598-549)

Öznesi Canlı > Erkek

(25) 1. “**Osman** eve doğru **yürüdü**.” (W-UA16B2A-1248-1349)

(26) 2. “**Mustafa** sendeleyerek **yürüdü**.” (W-DA16B1A-1507-1163)

(27) 3. “**Yaşlı adam** yataktan kalktı, kapıya **yürüdü**.” (W-UA16B4A-0320-805)

(28) 4. “**Yücel** bir kahvehaneye doğru **yürüdü**.” (W-SI22C3A-0559-500)

(29) 5. “**Halim** ona doğru **yürüdü**.” (W-LA16B1A-1376-1260)

(30) 6. “**Şaban** birden kapıya doğru **yürüdü**.” (W-CA16B1A-0505-535)

(31) 7. “**Orhan** tahtaya doğru **yürüdü**.” (W-UA16B2A-0724-302)

(32) 8. “**Adam** sonunda yattığı eve **yürüdü**.” (W-KA16B4A-0121-1379)

(33) 9. “**Şefik** bana doğru yürüdü.” (W-JI09C4A-1294-1309)

(34) 10. “**Ragıp Bey** uyuşmuş bacaklarını sallayarak **yürüdü**.” (W-QA16B3A-1131-1462)

(35) 11. “**Sabri,** dışarı kadar **yürüdü**.” (W-KA16B4A-0712-331)

(36) 12. “**Orhan** kalkıp bizden tarafa **yürüdü**.” (W-HA16B1A-1933-1062)

(37) 13. “**Ahmet,** içinde bir korkuyla **yürüdü**.” (W-UA16B3A-0716-325)

(38) 14. “**Ömer yürüdü**.” (W-HA16B1A-0367-717)

(39) 15. “**Ergin**, Kadıköy vapuruna doğru **yürüdü**.” (W-FA16B4A-3306-787)

(40) 16. “**Halit Bey** kahveye doğru **yürüdü**.” (W-MA16B4A-0588-488)

(41) 17. “**Deli Mehmet** yatağa doğru **yürüdü**.” (W-IA16B4A-2675-9359)

(42) 18. "**Fiko** arkasını döndü odasına **yürüdü**." (W-LA16B4A-0298-863)

(43) 19. "**Erkekler yürüdü**, gitti." (W-UA16B2A-1206-1419)

(44) 20. "**Mahmut Bey**, arabasına doğru **yürüdü**." (W-UA16B3A-0716-323)

(46) 21. "**Ahmet**, sigarasını yakarak inşaata doğru **yürüdü**." (W-UA16B3A-0716-322)

(47) 22. "**Ömer yürüyor**." (W-MA14B3A-1812-566)

(48) 23. "**Amcam** pencereye **yürüyor**." (W-SA16B4A-0047-245)

(49) 24. "**Tayfun** önde **yürüyor**." (W-RA16B3A-0257-496)

(50) 25. "**Yaşlı adam yürüyor** yavaş yavaş." (W-VI22E1B-2915-431)

(51) 26. "**Mus**a, önüm sıra **yürüyor**." (W-NA16B1A-1736-620)

(52) 27. "**Adam** kumda **yürüyor**." (W-BA22B2A-1149-752)

(53) 28. "**Mehmet'in dayısı**, en önde **yürüyor**." (W-UA16B2A-1206-732)

(54) 29. "**Memed** pencere yanında **yürüyor**." (W-MA14B3A-1812-581)

(55) 30. "**Zeynel**, bizden daha kolay **yürüyor**." (W-JA16B2A-1012-783)

(56) 31. "**Bir baba** oğlunu kucağına almış **yürüyor**." (W-IH09C2A-0650-177)

(57) 32. "**Bir adam** bir kadınla birlikte **yürüyor**." (W-MA16B2A-0874-799

(58) 33. "**Abbas yürüyor**." (W-MA14B3A-1812-571)

(59) 34. "**Özgür** önden **yürüyor**." (W-UA16B4A-1185-735)

(60) 35. "**Aydın Bey** yanında iki kişiyle **yürüyor**." (W-RE39C2A-0358-323)

(61) 36. "**Ömer** sahnenin önüne doğru **yürü**r." (W-UA14B1A-1597-561)

(62) 37. "**Turgut** kürsüye doğru **yürür**." (W-BE39C2A-0356-238)

(63) 38. "**Adam** kapıya doğru söylenerek **yürür**." (W-RA14B1A-1582-583)

(64) 39. "**Adam** bu arada televizyona doğru **yürür**." (W-VA14B1A-1600-543)

Öznesi Canlı > Topluluk

(65) 1. "…**yüz binlerce silahsız Venezüellalı**, kışlalara **yürüdü**." (W-SI27D1B-2465-998)

(66) 2. "…**binlerce Kübalı,** Devrim Meydanı'na **yürüdü**." (W-UE36E1B-3357-750)

(67) 3. "Cenevre'de **100.000 kişi yürüdü**." (W-PE39C4A-1427-1239)

(68) 4. "**tümü kadın 50 bin kişi yürüdü**." (W-UE39C4A-2696-926)

(69) 5. "**Köylüler** Ankara'ya kadar **yürüdü**." (W-KD30D1B-2196-1023)

(70) 6. "**30 bin kişi** Bakû'da **yürüdü**." (W-RE30D1B-2088-1046)

(71) 7. "Mumcu'nun cenaze töreninde **onbinler yürümüş**." (W-JE39E1B-2838-129)

(72) 8. "İzmir'de **5 bin işçi yürüyor**." (W-QE39E1B-2902-436)

(73) 9. "**Milyonlarca kişi yürüyor** orada." (W-NA16B3A-1752-594)

(74) 10. "**Yüz binler** Taksim'e **yürüyor**." (W-LA16B4A-0149-666)

(75) 11. "**Bütün bir dünya yürüyor**." (W-FA15B1A-2635-475)

(76) 12. "**Herkes** kalkıp masaya doğru **yürür**." (W-EA14B1A-1616-538)

(77) 13. "**Herkes** yeniden kendi yolunda **yürüyor**." (W-HA16B1A-1238-724)

(76) 14. "**Herkes yürüyor**." (W-RE39C2A-0358-319)

(77) 15. "**Yüz binlerce insan** arkasından **yürür**." (W-HH13C2A-3335-284)

Öznesi Cansız > Kavram > Meslek

(78) 1. "**Doktor** kapıya doğru **yürüdü**." (W-PI09C4A-1491-1205)

(79) 2. "**Bekçi yürüdü**." (W-HA16B2A-0031-817)

(80) 3. "**Vali** feribota doğru **yürüdü**." (W-NA16B4A-0040-661)

(81) 4. "**Muhtar** yerinden kalkıp pencereye **yürüdü**." (W-HA16B2A-0031-813)

(82) 5. "**Bekçi** mavzerini omzuna takıp **yürüdü**." (W-HA16B2A-0031-806)

(83) 6. "**Genel Sekreter M. Massigli yürüdü**." (W-VA16B3A-1038-1510)

(84) 7. "**Mehmet Öğretmen** bana doğru yürüdü." (W-PI22E1B-2909-901)

(85) 8. "**Vali**, kaymakamla birlikte, arabasına **yürüdü**." (W-NA16B4A-0040-656)

(86) 9. "**Postacı** yine yampiri yampiri **yürüyor**." (W-FA16B2A-0872-80)

(87) 10. "**Doktor** kapıya doğru **yürüyor**." (W-DA16B4A-0384-307)

(88) 11. "**Ressam** arkasından **yürür**." (W-GA14B1A-1489-593)

(89) 12. "**Yazar** oraya doğru **yürür**." (W-NA16B1A-1466-595)

(90) 13. "**Polis yürür**." (W-MA14B3A-1812-450)

(91) 14. "**Hâkim** bu sırada pencereye doğru **yürür**." (W-IE39C4A-1358-611)

(92) 15. "**Şef garson** salona doğru **yürür**." (W-FA16B2A-0984-51)

Öznesi Cansız > Nesne

(93) 1. "**Bu otomobil yürüdü**." (W-IE39E1B-2837-916)

(94) 2. "**Tren yürüdü**." (W-PG37E1B-3044-843)

(95) 3. "**Gemi yürüdü**." (W-FA16B2A-2628-957)

(96) 4. "**Tren yürüdü**." (W-CA16B3A-2682-932)

Öznesi Canlı > Çocuk

(97) 1. "**Torunum yürüdü**, konuştu…" (W-LA16B1A-1252-1345)

(98) 2. "**Çocuk** tepeye doğru **yürüdü**," (W-VI19E1A-3987-693)

(99) 3. "**Çocuk**, gerisin geri **yürüdü**." (W-RG37F1B-2934-882)

(100) 4. "**Çocuk** tepeye doğru **yürüdü**." (W-VI19E1A-3987-694)

(101) 5. "**Çocuk**, bir yandan kaldırımda **yürüyor**." (W-OA16B2A-1253-711)

Öznesi Canlı > Belirsiz

(101) 1. "**Kimi yürüyo**r, kimi koşuyor." (W-LE39C4A-0571-197)

(102) 2. "**Hasta** geniş açılı **yürür**." (W-OC01A4A-1510-586)

Öznesi Canlı > Hayvan

(103) 1. "…**tembel güvercin yürüyor**." (W-FA15B1A-1728-626)

(104) 2. "Oysa **kaplumbağalar yürür**." (W-PA14B1A-1625-527)

1.30.1.2. Bulgular

TDK Güncel Sözlük yürü- fiilini on iki maddede toplamıştır. Ancak çalışmanın sınırlılıkları gereği fiilin yan ve mecaz anlamları araştırmaya dahil edilmemiştir.

yürü- fiili geçişli bir fiil değildir. Bu fiile kurulan tüm cümlelerde belirleyici unsur olarak bir özne ve nesne olması zorunlu değildir.

TUD'a göre *yürü-* fiili üç temel zaman (yürüyor, yürüdü, yürüyecek, yürümüş, yürür) üzerinden sorgulandığında, TUD *yürüdü* sorgusu için dizilim sonuçları 1536, TUD *yürümüş* sorgusu için dizilim sonuçları 206, TUD *yürür* sorgusu için dizilim sonuçları 686, TUD *yürüyecek* sorgusu için dizilim sonuçları 146, TUD *yürüyor* sorgusu için dizilim sonuçları 787 cümle içerisinde özne sınırlıkları belirlenmiştir.

Söz konusu fiil, özne sınırlamasına göre canlılar kategorisinde *canlı-erkek, canlı-topluluk, canlı-belirsiz, canlı-çocuk, canlı-kadın ve canlı-hayvan* olmak üzere ayrılırken, cansız kategori de *cansız-nesne ve cansız-kavram > meslek* olmak üzere iki grupta ayrışır.

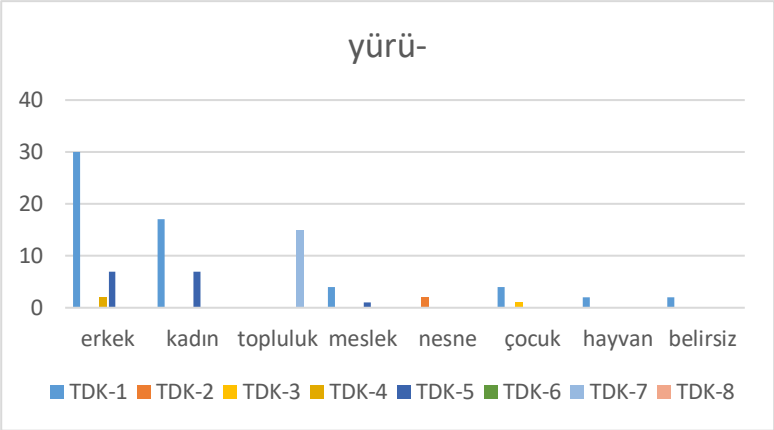

Şekil 2. 30. yürü-

Şekil 30'da yer alan bilgilere göre *yürü-* fiilinin en fazla *erkek-özne* ile kullanıldığı görülmektedir. *Erkek-özne* kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 17, 18, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 29, 30, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39. Sözlüğün dördüncü anlamıyla eşleşen örnekleri:27, 31. Sözlüğün beşinci anlamıyla eşleşen örnekleri:4, 15, 19, 21, 28, 32. Sözlüğün diğer anlamlarıyla eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Kadın-özne kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 3, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 19, 21, 22, 23, 24, Sözlüğün beşinci anlamıyla eşleşen örnekleri:1, 2, 4, 6, 14, 18, 20. Sözlüğün diğer anlamlarıyla eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Topluluk-özne kategorisinin sözlüğün yedinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15. Sözlüğün diğer anlamlarıyla eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Meslek-özne kategorisinin sözlüğün beşinci anlamıyla eşleşen (9) tek bir örnek görülürken sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri:1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14,15. Sözlüğün diğer anlamlarıyla eşleşen örneklere taranan fiiller listesinde rastlanılmadığı görülmektedir.

Çocuk-özne kategorisinin sözlüğün üçüncü anlamıyla eşleşen (1) tek bir örnek görülürken sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 2, 3, 4, 5. *Belirsiz-özne* kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen (1, 2) iki örnek görülürken *nesne-özne* kategorisinin sözlüğün ikinci anlamıyla eşleşen örnekleri: 1, 2, 3, 4. *Hayvan-özne* kategorisinin sözlüğün birinci anlamıyla eşleşen (1, 2) iki örneğe rastlanılmıştır.

yürü- fiili özne sınırlamasında *erkek-öznede* diğer öznelere oranla daha fazla örnek veriye ulaşılmıştır. Söz konusu fiil, TDK *Güncel Türkçe Sözlük*'ün verdiği sekiz anlam ile eşleştirildiğinde sonuç olarak sözlüğün 1. 5. ve 7. anlamlarının daha sık kullanıldığı görülmektedir. Sözlükte diğer anlamları neredeyse kullanımı tercih edilmektedir.

1.30.1.3. Değerlendirme

Toplam 104 cümleden TDK'de belirtilen 8 anlama göre dağılım nedir?

Derlemden elde edilen cümlelerden hareketle *yürü-* fiilinin "karada veya suda, herhangi bir yöne doğru sürekli olarak hareket etmek, adım atarak ilerlemek gitmek, yer değiştirmek" olarak birinci ve ikinci anlamının birleştirilmesi yerinde olacaktır. İncelenen örneklerde söz konusu fiilin örnekleri bu anlam ile birleştirilip tek anlam olarak değerlendirilmiştir.

yürü- fiiline özne türleri üzerinden değerlendirme yaptığımızda fiilinin genellikle canlı özne (erkek, kadın, topluluk, belirsiz, çocuk, hayvan) gerektirdiği ağırlıklı olarak "dayısına doğru, kapıya doğru, dedesine doğru, çeşmeye doğru, Acil Servis'e doğru, eve doğru, arabasına doğru, kürsüye doğru, masaya doğru…" gibi sözcüklerde yönelme eki ile birlikte kullanılarak yön bildiren *-A doğru* edatıyla kullanımının yaygın olduğu görülmektedir.

Özne türlerine göre cümlelerin genel bir değerlendirmesi. Örneğin: Öznesi Canlı > Topluluk: Değerlendirilen 15 cümlede sözlüğün "Üzerine doğru gitmek, akın etmek, saldırmak, hücum etmek" yedinci anlamına ek olarak "yüzler, binler ve milyonlar" gibi sayı değeri olan ifadelerle sıklıkla kullanımı mevcuttur.

1.30.2. Baskılı Metinlerdeki Örnekler

1. "**Kadın** bunu fark ederek…Kalktı, birkaç adım **yürüdü**." (Ali, Kürt Mantolu Madonna, s. 61)

2. "**Kadın** köprüye **yürüdü delikanlı** da arkasından..." (Gürpınar, Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç, s.133)

3. "**Kadın** Ağacamiine doğru biraz **yürüdü**, sağ taraf sokaklarından birine saptı." (Gürpınar, Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç, s.133)

4. "**Kızın** yüzü bembeyaz kesilmiş, dudaklarının rengi uçmuş, kıpkırmızı göz çanaklarında artık yaş yoktu. Bekir'e doğru **yürüdü**." (Kocagöz, Bir Şehrin İki Kapısı, s.76)

5. "**Delikanlı** da cihetten gelecek her belâya razı olduğunu ima edercesine birkaç defa mütevekkilane başını eğip **yürüdü**." (Gürpınar, Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç, s.129)

6. "**Mehmet** Amcam kapıda göründü. Gülerek bize doğru **yürüdü.**" (Kocagöz, Bir Şehrin İki Kapısı, s.16)

7. "**Delikanlı** uyandı; kasketini kulaklarına kadar çekerek: Eyvallah, yarın iş var. Erken kalkacağım... Dedi **yürüdü**." (Kocagöz, Bir Şehrin İki Kapısı, s.81)

8. "**Halk** birbirlerinin ayaklarına basarak **yürür,** yerini güç bulur." (Halid, Deli, s.95)

9. "**Araba** biraz daha **yürüdü**." (Güntekin, Acımak, s.100)

10. "**Yangın** kuzeyde (Aleksandra pol) ve batıda Kars'a doğru sür'atle **yürüyor**." (Gürpınar, Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç, s.61)

11. "Biraz ileride **dört çocuğa** rastladım. **Yürüyorlar.**" (Abasıyanık, Son Kuşlar, s.12)

12. "**Kasap**: Şimdi geliyorum... Diye rey sandığının başında oturan memura bağırdıktan sonra **yürüdü**." (Kocagöz, Bir Şehrin İki Kapısı, s.33)

SONUÇ

TDK Güncel Türkçe Sözlük taranarak tespit edilen basit fiiller, bu fiillerden çatı (edilgen, ettirgen, işteş ve dönüşlü) biçimbirimli olanlar ayrıştırılmış ve fiillerin tanımlarından hareketle özne sınırlıkları verilerle sunulmuştur. Bu işlemi yaparken teorik bölümde oluşturulan özne sınırlılıkları şablonundan yararlanılmıştır.

TDK Güncel Türkçe Sözlük'ten taranarak fiillerin özne sınırlılığına dair elde edilen bulgular, Türkçe Ulusal Derlem (TUD) üzerinden test edilmiştir. Bunun için bulgulardan çeşitli ölçütlere göre belirlenecek otuz eylemin özne sınırlıkları, TUD'dan seçilerek en az yüzer cümle üzerinden kontrol edilmiştir.

Vendler'in Kategorileri ile Fiillerin İlişkilendirilmesi

Vendler, fiilleri sınıflandırırken *kılınış* kavramı üzerinden şekillendirir. Bu çerçevede Vendler, fiillerin içyapılarını incelerken alt olaylarda, birbirini izleyen aşamalar ve onu oluşturan başlangıç noktalarına ve son noktalara odaklanır. Fiillerin süreklilikleri, anlık oluşumları, dinamik bir iç yapıya sahip olması ve kısa zaman içerisinde gerçekleşen durum değişikliğine de *kılınış* kavramı üzerinden dikkat çeker. Buna göre Vendler, fiilleri dört ana kategoride şu şekilde sınıflandırmıştır:

I. *Durumlar* (states),
II. *Edimler* (activities),
III. *Erişmeler* (achievements),
IV. *Tamamlamalar* (accomplishments).

Fiiller ve Kılınış özellikleri

Durumlar, durağandır ve süreklidirler. Buna göre belirli bir başlangıç veya bitiş noktası ise yoktur. *Uyu-, unut-, anla-, sev-, beğen-, bil-, düşün-, gör-, yaşa-.*

Edimler, dinamik olayları içerir. Hareketlerde devamlılık esastır. Buna göre dinamiktir ve sürekliliği mevcuttur ancak bitiş noktasına odaklanmaz. *Koş-, gül-, yürü-, çalış-, ye-, iç-, gez-, ağla-, dinle-.*

Erişmeler, kısa zaman içerisinde durum değişikliğini içerir. Anlık değişimler söz konusudur. Buna göre bir hedefe ulaşması söz konusu olduğundan bitiş noktasına odaklanır. *Duy-, bul-, çık-, öl-.*

Tamamlamalar, belirli bir durumun sonucu belirli bir sürede gerçekleşmesine dikkat çeker. Bu sürecin heyecanını yansıtmaz, bitiş noktasına odaklanır. *Çiz-, git-, oku-, bekle, ara-, izle, sor-, uyan-.*

Özne Sınırlılıklarına Göre Fiiller

Çalışmanın ikinci bölümde incelenen fiillerin tahlil ve değerlendirme bölümlerine ilişkin bulguları göze alındığında, fiillerin anlamı ve içsel yapıları irdelenmiştir.

Bu aşmada incelenen fiillerin ayrımları aşağıdaki gibi gözetilmiştir:

a) Canlı-cansız ayrımı,
b) Cinsiyet ayrımı,
c) Canlılar arasındaki ayrım,
d) Kavramlaşma,
e) Mecazlaşma.

Özne Türlerine Göre Canlı ve Cansız Olanlar

Elde edilen bulgular doğrultusunda incelenen fiillerin özne türleri şu şekilde sınıflandırılmıştır:

Canlı Özne Türleri

a) Öznesi Canlı > Erkek
b) Öznesi Canlı > Kadın
c) Öznesi Canlı > Topluluk
d) Öznesi Canlı > Hayvan
e) Öznesi Canlı > Belirsiz
f) Öznesi Canlı > Çocuk
g) Öznesi Canlı > Bitki
h) Öznesi Canlı > Hücre
i) Öznesi Canlı > Doğa

Cansız Özne Türleri

a) Öznesi Cansız > Nesne
b) Öznesi Cansız > Kavram > Meslek
c) Öznesi Cansız > Kavram > Organ
d) Öznesi Cansız > Diğer

Elde edilen bulgular doğrultusunda incelenen fiillerin özne sınırlılıkları şu şekildedir:

a) Öznesi canlı (insan, hayvan veya bitki) olan fiiller: *Dinle-, uyu-, unut-, anla-, sev-, ağla-, beğen-, bil-, düşün, gör-, koş-, gül-, yürü-, çalış-, ye-, iç-, gez-, duy-, bul-, çık-, öl-, çiz-, yaşa-, git-, oku-, bekle, ara, izle, sor-, uyan-.*

b) Öznesi canlı cinsiyet ayrımı (kadın, erkek veya çocuk) gösteren fiiller: *Dinle-, uyu-, unut-, anla-, sev-, ağla-, beğen-, bil-, düşün, gör-, koş-, gül-, yürü-, çalış-, ye-, iç-, gez-, duy-, bul-, çık-, öl-, çiz-, yaşa-, git-, oku-, bekle, ara, izle, sor-, uyan-.*

c) Öznesi canlı hayvan olan fiiller: *Öl-, uyan-, ara-, anla-, sev-, bekle-, uyu-, yürü-, git, çık-, çiz-, koş-, yaşa-, duy-,*

d) Öznesi canlı bitki olan fiiller: *Sev-, öl-.*

e) Öznesi cansız varlık kavram (meslek) olan fiiller: *Dinle-, uyu-, unut-, anla-, sev-, beğen-, ağla-, bil-, düşün, gör-, koş-, gül-, yürü-, çalış-, ye-, iç-, gez-, duy-, bul-, çık-, öl-, çiz-, yaşa-, git-, oku, bekle, ara, izle, sor-, uyan-.*

f) Öznesi cansız insanın bir organı olan fiiller: *Duy-, ara-, gez-.*

g) Öznesi canlı topluluk olan fiiller: *Dinle-, uyu-, unut-, anla-, sev-, ağla-, beğen-, bil-, düşün, gör-, koş-, gül-, yürü-, çalış-, ye-, iç-, gez-, duy-, bul-, çık-, öl-, çiz-, yaşa-, git-, oku-, bekle, ara, izle, sor-, uyan-.*

h) Öznesi cansız varlık nesne olan fiiller: *Yürü, bul-, çık-, çalış-, sev-, bil-, izle-, çiz-, dinle-, koş-, yaşa-, gez-.*

i) Öznesi canlı belirsiz olan fiiller: *Sor-, uyan-, beğen-, bil-, düşün-, izle-, çalış-, anla-, sev-, bekle-, uyu-, yürü-, git-, bul-, unut-, çık-, çiz-, dinle-, koş-, gül-, yaşa-, duy gez-.*

j) Öznesi canlı doğa olan fiiller: *Uyan-.*

k) Öznesi canlı bir hücre olan fiiller: *Öl-.*

Fiiller, cinsiyet ayrımına göre incelendiğinde *erkek-özne* kategorisinde *yürü-, anla-, bul, çalış-, ara-, düşün-, git-, gör-, gül-, iç-, oku-, unut-, yürü-* ve *ye-* öne çıkan fiillerdir. Bu bağlamda cinsiyet söz konusu olduğunda, o dilin toplumunun yaşam biçimi, sosyal hayatı, kültürel alışkanlıkları ve değerleri vb. gibi unsurların etkisi göz ardı edilemez. Buradan hareketle *çalış-* eyleminde yer alan erkek öznelerde bir şeyi gerçekleştirmek üzerine yapılan çabanın vurgulandığı görülmüştür. Geleneksel olarak değerlendirdiğimizde ise durumun liderlik ve güç gibi sözcükler ile ilişkilendirilmesi olağandır. Bu duruma ek olarak erkek

öznenin çalışıp para kazanması toplumsal cinsiyet rolünün uygulanmasından ileri gelir. "Hâlâ '**Erkek çalışır**, kadın oturur' görüşü mevcut." örneğinde de görüldüğü üzere *çalış-* eylemi ile otoriteyi temsil eden gücün yansıması erkek özne üzerindedir. Bu durumu düşün- eylemiyle de desteklemek mümkündür. Karar verme yetisi ve yönetme biçimi *erkek özne* ile yakından ilişkilidir. "Aslında **Asım**, zaten tüm ayrıntılarını **düşünmüş,** hatta bazı girişimlerde bile bulunmuş." örneğinde de görüldüğü üzere dilin toplumsal değerleri yansıtarak karar mekanizmasının erkek liderliğinde olmasından ileri gelmektedir.

Fiiller, cinsiyet ayrımına göre incelendiğinde *kadın-özne* kategorisinde *ağla-* ve *koş-* eylemleri ön plana çıkmıştır. Toplum normları göz önüne alındığında kadınların duygu yoğunluğunun daha çok ön planda olması beklenen bir sonuçtur. Buradan hareketle duygusal tepkilere yönelik fiillerin kadın özneler ile yakın ilişkide olma biçimi dünya genelinde kabul görülen bir durumdur. Birey olarak kadınların duygusal yöndeki tepki ve düşüncelerini erkek bireylere göre daha kolay ifade edebilmeleri empati becerilerini vurgular. *Koş-* eyleminde ise durum spor yapmak gibi fiziksel bir aktiviteyi ifade etmez. Kadınların sürekli hareket durumunda olmasıyla ilişkilidir. Çalışmanın değerlendirme aşamasında da ifade edildiği gibi mekân sınırlaması görülmüştür. "**Zeynep** pencereden, Osman'ın geldiğini görünce sevinçle kapıya **koştu.**", "**Karısı** yiyecek bir şeyler hazırlamak için hemen mutfağa **koştu.**" ve "**Kadın** kapıya **koştu**." örneklerinde de görüldüğü üzere kadınların sınırlı alanlarda gösterdiği dinamikliği yansıtır.

Fiillerin teklik ve çokluk durumundaki ayrımı gözetildiğinde *topluluk özne* kategorisinde *bekle-, bil-, uyu- izle-, öl-, sev-, gez-, dinle-* ve *yaşa-* eylemleri ön plana çıkmıştır. Söz konusu fiillerde birden fazla insan ile gerçekleştirilen eylemlerin ifadesi yoktur. Sayılara ilişkin veriler "1997'de **2.3 milyon kişi öldü**." ve "1990 yılında **28,5 milyon insan gezdi**." örnekler üzerinden değerlendirildiğinde birden fazla insanın bir araya gelerek doğası gereği çoğul özne (düğün, tören, konser, festival ve toplantı yapmak vb. gibi) oluşturması kastedilmemektedir. Derlem üzerinden derlenen örnek cümlelerde söz konusu fiiller 'herkes' zamiri ile eşdizimli olarak kullanıldığına ek olarak fiillerin 'millet, halk ve milyonlar' vb. gibi sözcüklerle de kullanımı görülmüştür. *Dinle-, yaşa-* ve *izle-* fiilleri bireysel olmakla birlikte topluluk gerektiren eylemler listesinde yer alması beklenebilir.

Fiiller, kavramlaşma ayrımına göre incelendiğinde *meslek-özne* kategorisinde *beğen-* ve *sor-* eylemleri öne çıkmıştır. *Sor-* eylemi bilgi edinme ve öğrenme sürecini ifade eder. "**Üniversite profesörü** öğrencilerine şu soruyu **sorar**." ve "Son olarak **öğrenci** profesöre **sorar**." örneklerinde de ifade edildiği üzere yeni bilgilerin açıklanması bilgi alışverişini

güçlendirir. Bu bağlamda bazı meslek gruplarının 'öğretmen, doktor, hâkim, polis vb. gibi' temel işlevleri arasında yer alması beklenen bir sonuçtur. Sosyal ilişkilerin temelini oluşturan iletişim de bilgi alışverişinin temel yapı taşları arasındadır. Hiyerarşik düzen söz konusu olduğunda ise beğen- eylemi ön plana çıkar. Başkan, müdür, patron gibi üst düzey yöneticiler veya otoritelerin belirli bir düşünceyi onaylamaları; öğretmen ve hoca gibi eğitimci öznelerin ise takdiri vurgulanır.

Fiillerin Özne Tahlilleri Üzerine

ağla- fiili ağırlıklı olarak canlı öznelerle (kadın, erkek, çocuk) kullanılırken, nadiren cansız öznelerle (kavram > meslek) de eşleşmiştir. Ağlama eylemi, genellikle yoğun duygusal durumlar sonucunda gerçekleşmekte olup toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında kadınlarla daha sık ilişkilendirildiği görülmüştür. Fiilin kılınış özelliği, süreçsel bir yapı gösterir; eylem çoğu zaman belirli bir başlangıç ya da bitişten ziyade devamlılık içerir. Ayrıca, ikilemeler (hıçkıra hıçkıra) ve belirteçler (günlerce) eylemin süresini, yoğunluğunu ve biçimini belirlemede önemli rol oynamıştır. Fiil çoğunlukla olumsuz duygularla ilişkilendirilse de olumlu duygular (sevinç) bağlamında da kullanılmıştır. Ayrıca değerlendirme dışı bırakılan, ancak *ağla-* fiiliyle birlikte sıklıkla karşımıza çıkan birleşik yapılar da mevcuttur (ağlayacak gibiydi, ağladı ağlayacak).

anla- fiilinin sözlükteki beşinci anlamı "birinin duygularını, istek ve düşüncelerini sezebilmek" söz konusu olduğunda, fiilin genellikle canlı öznelerle (erkek, kadın, topluluk, belirsiz) kullanıldığı, cansız öznelerle (kavram > meslek) de tercih edilebildiği görülmüştür. Fiilinin sözlükteki "bir şeyin ne demek olduğunu kavramak" ilk anlamı ise daha çok hayvan ve çocuk öznelerle kullanılmıştır. Bu bağlamda *anla-* fiili, insan öznelerle kullanıldığında sezgiye ve derin anlamlara dayalı duygusal ve zihinsel süreçleri, hayvan ve çocuk öznelerle ise daha basit, yüzeysel farkındalıkları ifade etmiştir. Çocuk öznelerle kullanıldığında *anla-* fiili, bir çocuğun bilişsel gelişim düzeyine uygun olarak temel kavrayış becerisini yansıttığı görülmüştür. Fiilin kılınış özelliği, herhangi bir fiziksel hareket ya da değişim içermeyen, durağan ve zihinsel bir durumu ifade eder. Fiille sıkça karşılaşılan ve değerlendirme dışı bırakılan birleşik yapılar arasında "hâlden anla-", "laftan anla-", "arif olan anlar" gibi ifadeler yer aldığı görülmüştür.

ara- fiili derlem verilerine göre sözlükteki "telefon etmek" altıncı anlamı en yaygın biçimde kullanılmış olup bu anlamda hem canlı (insan, çocuk, topluluk) hem de cansız (kavram > meslek) öznelerle eşleşmiştir. "Telefon" sözcüğü bazı örneklerde yer almasa da bağlamdan anlam kolayca çıkarılabilmektedir. Fiilin "birini ya da bir şeyi bulmaya çalışmak"

şeklindeki birinci anlamı genellikle göz organı ile özneleşmiş, "bir yerde bir şey bulmak için bakmak" ikinci anlamı söz konusu olduğunda ise hem canlı (insan, hayvan) hem de cansız (kavram > meslek) özneler fiille eşleşmiştir. Birinci anlamda duyu temelli bir arayış vurgulanırken, ikinci anlamda (bir nesneyi bulmak) fiziksel bir araştırma söz konusudur. *Ara-* fiilin içsel hedefi süreklilik ifade eder, durağan değildir. Bu anlamda bir arayış ve hedefe yönelme durumu söz konusu olduğundan amaç odaklı bir süreç içerdiği için Vendler'in tamamlamalar kategorisinde değerlendirilmiştir.

beğen- fiili çoğunlukla canlı öznelerle (erkek, kadın, topluluk, belirsiz) kullanılmış ve öznel bir tutum içerdiği belirtilmiştir. Fiilin sözlükteki "iyi veya güzel bulmak" temel anlamı, duygu ve düşünceler doğrultusunda bir durumun ya da nesnenin olumlu olarak değerlendirilmesiyle ilgilidir. Bu bağlamda, öznenin kişisel tutumu belirleyici olmuştur. Öte yandan, fiilin meslek kavramıyla birlikte kullanıldığı durumlarda, özellikle yönetici ya da öğretmen gibi statü sahibi öznelerle kurulan yapılarda, fiil "onaylamak, kabul etmek" anlamına yaklaşarak beğeni eylemi hiyerarşik bir bağlam kazanarak daha stratejik bir anlam taşımıştır. Vendler'in fiil sınıflandırması açısından bakıldığında ise *beğen-* fiili, durağan ve içsel yönelimli bir yapıya sahip olması nedeniyle durumlar kategorisinde değerlendirilmiştir. Bir şeyin beğenilmesi anlık başlayabilir ancak zamanla süreklilik kazanarak kararlı bir duruma da gelebilir. Ayrıca düşünsel bir süreçle ilişkilendirilmiştir.

bekle- fiilinin sözlükteki birinci anlamı, bir işin gerçekleşmesini beklemek veya bir kişinin gelmesini beklemekle ilgilidir ve genellikle canlı öznelerle (erkek, kadın, topluluk, hayvan, çocuk) kullanılmıştır. Bu anlamda fiil, yer bildiren eklerle de sıkça kullanılarak bir yerde durma, var olma durumunu ifade etmiştir. İkinci anlamın "süre tanımak, acele etmemek" ise zaman zarflarıyla sıkça eşleştiği ve zamana bağlı süreklilik ifade ettiği görülmüştür. "Ummak" anlamının en çok topluluk özneyle kullanıldığı ve toplumsal beklentileri yansıttığı belirtilmiştir. Sözlükte ayrı anlamlar olarak verilen 'ummak' ile 'aramak, istemek' anlamlarının kullanımda benzerlik gösterdiği, bu iki anlamın birleştirilmesinin uygun olabileceği ifade edilmiştir. Her iki anlamın 'istek ve temenni' içeren bir beklenti oluşturduğu açıktır. Bu bağlamda *bekle-* fiilinin hem zaman hem de toplumsal değerlerle yakından ilişkili olduğunu belirtilmiştir. Böylelikle *bekle-* fiili sözlükteki temel anlamıyla Vendler'in tamamlamalar kategorisinde değerlendirilmiştir ve zamana bağlı, süreklilik ifade eden bir eylem olarak canlı öznelerle uyumludur.

bil- fiili çoğunlukla canlı öznelerle (topluluk, erkek, kadın ve çocuk) kullanılmıştır. Topluluk öznelerle birlikte kullanımı belirgin şekilde fazladır ve "herkes" zamiriyle eşdizimli

olduğu görülmüştür. Bu kullanımda bilginin doğruluğu değil, öğrenilmiş olması dikkat çekmiştir. Bilgi sahibi olma durumu eylemin oluşması için yeterlidir ve bu kullanım statik bir yapıya dönüşmüştür. Bu bağlamda Vendler'in durumlar kategorisinde değerlendirilmiştir. Kadın özne kullanımı oldukça azdır, hayvan özne ise hiç gözlenmemiştir. Ayrıca, deyimleşmiş kullanımlara sıkça rastlansa da çalışma kapsamında bu ifadelere yer verilmemiştir. Bu yapılar arasında "haddini bil", "kıymet bil", "fırsat bil-" gibi kalıplar yer almaktadır.

bul- fiili çoğunlukla canlı erkek öznelerle özellikle "bir şeyi temin etmek" anlamında (araba, iş, numara vb.) kullanımının yoğun olduğu görülmüştür. Sözlükteki ikinci ve onuncu ("bir şeyi elde etmek" ve "bir şeyi sağlamak, temin etmek") anlamların kapsayıcı bir tanımla birleştirilmesi önerilmiştir. Yine fiilin "herhangi bir görüşe varma" anlamı söz konusu olduğunda erkek öznelerle kullanımı ön plandadır. Bu kullanımın toplumdaki erkek egemen bakış açısıyla ilişkili olabileceği ifade edilmiştir. Sözlükte "cezaya uğramak" olarak verilen on birinci anlam ise taranan örnek cümlelerde sadece nesne-özne yapısında görülmüş ve "hak edilen şeyin karşılık bulması" yönüyle genişletilmesi önerilmiştir. Nesne ve topluluk öznelerle 'hak, karar, adalet' gibi soyut kavramların eşdizimli kullanımı görülmüştür. *Bul-* fiili bir hedefe ulaşması söz konusu olduğundan bitiş noktasına odaklanır ve durum değişikliğini içerir. Bu bağlamda Vendler'in erişmeler kategorisinde değerlendirilmiştir.

çalış- fiili sözlükteki "bir şeyi yapmak için gereken çarelere başvurmak, o şeyi gerçekleştirmek için kendini zorlamak, çaba harcamak" beşinci anlamıyla canlı öznelerle (özellikle erkek, kadın ve topluluk) kullanılmıştır. Kadın öznelerin tamamı bu anlamla örtüşürken, topluluk özneler en çok sözlüğün birinci anlamı "bir şeyi oluşturmak veya ortaya çıkarmak için emek harcamak" ile eşleşmiştir. Cansız öznelerle kullanımlarda ise özellikle 'makine, motor, bilgisayar' gibi sözcüklerle fiilin dördüncü anlamı "makine veya aletler işe yarar durumda olmak veya işlemekte bulunmak" öne çıkmıştır. Tüm özneler ele alındığında ise sözlüğün birinci, ikinci ve üçüncü anlamların derlemde en az rastlanan anlamlar olduğu gözlenmiştir. *Çalış-* fiili dinamiktir ve sürekliliği mevcuttur ancak bitiş noktasına odaklanmaz. Bu bağlamda Vendler'in edimler kategorisinde değerlendirilmiştir.

çık- fiili en yaygın anlamı "içeriden dışarıya varmak, gitmek" genellikle canlı öznelerle (erkek, topluluk, belirsiz, çocuk, kadın) ve "-DAn ayrılma" ya da "-A yönelme" ekleriyle birlikte kullanılmıştır. Bunun yanı sıra, "meydana gelmek" anlamı hem canlı hem cansız öznelerle kullanılmış, özellikle nesne öznelerle yoğunluk kazanmıştır. Bu anlam mecaz olarak değerlendirilse de dilde temel bir anlama dönüşmüştür. "Bir şeyin yukarısına yürümek"

anlamı söz konusu olduğunda derlemde genellikle 'merdiven ve asansör' gibi sözcüklerle yer almıştır ancak 'asansör' kullanımı, fiilin kendi yürüyerek yapılan eylem özelliğini taşımadığı için bu anlamın genişletilmesi önerilmiştir. Bazı benzer anlamların "piyasaya sürülmek, yayımlanmak" ise birleştirilerek tek bir tanım altında sunulması önerilmiştir. Ayrıca "haklı çık-, ortaya çık-, karşı çık-, af çık-, tanıdık çık-" gibi birçok kalıplaşmış birleşik yapı fiille birlikte sıkça kullanılmıştır. *Çık-* fiili çok anlamlı ve esnek kullanıma sahip olup hem gerçek hem mecaz anlamda geniş bir örüntüye sahiptir. *Çık-* fiilinin çok anlamlılığı, sözlük tanımlarında daha sistemli ve yapılandırılmış biçimde yansıtılması önerilmiştir. Fiilin içsel evresinde ani ve kısa süreli değişimler meydana gelir; bu da eylemin belirli bir sona ya da hedefe ulaşma yönünde gerçekleştiğini gösterir. Bu özellikleriyle *çık-* fiili, Vendler'in erişmeler kategorisinde değerlendirilmiştir.

çiz- fiilinin sözlükteki birinci "resmini yapmak, resmetmek" anlamı çoğunlukla canlı öznelerle (çocuk, kadın, erkek, topluluk) ve resim ögeleri (çiçek, deniz, şekil, kroki vb.) ile kullanılmıştır. Çocuk özneler ile daha çok kendilerine özgü basit nesneler, kadın ve erkek öznelerde ise daha teknik ya da soyut kavramlar öne çıkmıştır. Cansız öznelerden kavram kategorisinde yer alan "ressam, mühendis" gibi meslek adlarının ise *çiz-* fiiliyle örüntülü biçimde sıkça kullanıldığı gözlemlenmiştir. *Çiz-* fiilinin içsel yapısında bir şeyin tamamlanarak ortaya konması, nihai hâline ulaşması ifade edilir. Bu bağlamda *çiz-* fiili, Vendler'in tamamlamalar kategorisinde değerlendirilmiştir.

dinle- fiili yaygın olarak sözlüğün birinci "işitmek için kulak vermek" anlamıyla kullanılmış olup bu anlam genellikle canlı öznelerle (çocuk, erkek, kadın, topluluk) eşleşmiş; söz konusu fiil, nesne olarak zamirler ve çeşitli zarflarla desteklenmiştir. Ayrıca müzik ve benzeri öğelerle kurulan yapılar (müzik dinle-, konser dinle- vb.) fiilin temel anlamıyla örüntü oluşturmuştur. Çocuk öznelerde ise sözlüğün ikinci anlamının "birinin sözünü, öğüdünü kabul edip gereğince davranmak" kullanımına rastlanmıştır. Bu bağlamda, özellikle ebeveyn gibi otorite figürlerinin yönlendirici etkisi belirgin şekilde öne çıkmıştır. Sözlüğün üçüncü anlamı (bir uzvu ya da organı dikkatle dinleme vb.) söz konusu olduğunda kavram olarak "doktor" gibi meslek isimleriyle eşleşmiştir. Bu anlam, özellikle "doktor–sırt/göğüs" gibi meslek ve organ arasında kurulan eşdizimlerde açıkça görülmüştür. Fiilin söz konusu temel anlamları ve içsel yapısı göz önüne alındığında *dinle-* bir süreçtir. Bu bağlamda Vendler'in edimler kategorisinde değerlendirilmiştir.

duy- fiili derlemde test edilen cümleler ışığında en çok sözlüğün "bilgi almak, haber almak" ve "işitmek, ses almak" anlamlarıyla kullanılmıştır. Bu kullanımlar genellikle canlı

öznelerle (erkek, kadın, çocuk, topluluk) eşleşmiş; nesne olarak da "ses, konuşma, çığlık, olay" gibi işitsel kavramlar birlikte yer almıştır. Cansız özne olarak "kulak" organı ile kullanımı söz konusudur. Bu durumda *duy-* fiilinin içsel yapısı ani bir şekilde gerçekleşir. Bir anlık algı durumudur. Bu bağlamda fiilin temel anlamında süreç yoktur. Vendler'in erişmeler kategorisinde yer almıştır. Ayrıca fiil, çok sayıda birleşik yapıda yardımcı fiil olarak da kullanılmıştır (sorumluluk duy-, güven duy-, ihtiyaç duy-).

düşün- fiili derlemde test edilen cümleler ışığında en çok sözlüğün "muhakeme etmek, zihinsel olarak sonuca varmak" bağlamında kullanılmıştır. Bu anlamda fiil, ağırlıklı olarak canlı öznelerle (erkek, kadın, çocuk, topluluk, belirsiz) kullanılırken; cansız (kavram > meslek) özneler de yer yer fiille ilişkilendirilmiştir. "Akıl etmek, ne olabileceğini önceden kestirmek" anlamında ise yine canlı öznelerle birlikte, kavram olarak meslek özne ile de kullanıldığı görülmüştür. Söz konusu anlam öngörü, bilgi ve deneyimle ilişkilendirilirmiştir, "tasarlamak" anlamı ise stratejik düşünce ve hedef oluşturma bağlamında değerlendirilmiştir. Fiil, zamanla ilişkili olarak hem anlık hem de süregiden biçimlerde kullanılmıştır (örneğin "bir an düşündü" ve "uzun uzun düşündü"). Bu bağlamda *düşün-* fiili, bağlama göre farklı kılınış özellikleri göstermiştir; bazı kullanımlarda Vendler'in durumlar kategorisine, bazılarında ise erişmeler kategorisine girmiştir. Düşünme eylemi zihinde düşünce üreterek bu düşünceleri mukayese yapabilme becerisi göz önünde bulundurulduğunda özne sınırlamasında canlı olarak hayvan özne değerlendirme dışı bırakılmıştır.

gez- fiili derlemdeki örnekler ışığında en çok sözlüğün "bir yerde dolaşmak, yürümek" ikinci anlamıyla ve canlı öznelerle (erkek, kadın, topluluk, çocuk, hayvan, belirsiz) kullanılmıştır. Ayrıca cansız kavram olarak meslek öznelerle kullanımı da gözlemlenmiştir. "Bir yerde gezi yapmak, görmek" anlamında ise genellikle topluluk ve meslek özneler karşımıza çıkmıştır. *Gez-* fiilinin sözlükteki dördüncü anlamı olan "bulunmak" anlamı ise cansız kavram olarak nesne ve organ özneler ile sınırlı olup çoğu zaman mecaz anlamda kullanıldığı görülmüştür. Örneğin: "insanlık ne gezer" gibi yapılar, fiilin temel anlamından saparak eleştirel ya da alaycı bir anlam kazanır. Bu nedenle sözlükteki bu anlamın mecaz olarak yeniden değerlendirilmesi önerilmiştir. Kılınış özelliğine göre *gez-* fiili 'dolaşmak/yürümek' anlamıyla süreklilik içeren bir edimdir ve Vendler'in edimler kategorisine girmiştir. Ancak 'bir yeri gezmek' gibi tamamlanmış bir durumu (gezilip bitirilmesi bağlamında anlık eylem niteliği de kazanabilir) ifade ettiğinde ise erişmeler kategorisine yaklaşır.

git- fiilinin sözlükteki "çıkmak, ulaşmak" üçüncü anlamı söz konusu olduğunda, fiilin genellikle canlı özne (erkek, meslek, belirsiz, çocuk, kadın); 'sürmek, devam etmek' (5.) anlamı ile 'yok olmak, elden çıkmak' (14.) anlamı söz konusu olduğunda, fiilin genellikle cansız özne (nesne) ile kullanımı görülmüştür. *Git-* fiilinin sözlükteki "bir yere doğru yönelmek: gidedurmak, uzanmak" anlamı söz konusu olduğunda, fiilin doğrudan eylem biçimiyle örtüşmesine rağmen, derlemde bu anlamda kullanılan örneklere nadiren rastlanılmıştır. Bu anlamda *git-* fiilinin içsel yapısı başlangıcı ve hedefi olan, yani sonuç odaklı bir hareketi betimlediğini gösterir. Bu bağlamda Vendler'in tamamlamalar kategorisinde yer almıştır. Ayrıca fiilin yardımcı fiil olarak kullanımının ise (hoşa git-, iyi-kötüye git-,) oldukça yaygın olduğu görüşmüştür.

gör- fiilinin sözlükteki "gözle algılamak, seçmek" birinci anlamı çoğunlukla canlı öznelerle (erkek, kadın, çocuk) birlikte kullanılmıştır. Bu kullanım, görme eyleminin doğrudan göz aracılığıyla gerçekleşen bir algı süreci olmasıyla ilişkili olması nedeniyle görme eylemi doğası gereği canlı özne gerektirmiştir. Bununla birlikte, cansız öznelerle (kavram > meslek) kullanımına da sınırlı örneklerde rastlanmıştır. Ancak derlemde *gör-* fiilinin hayvan özneyle kullanımına ulaşılamamıştır. Sözlüğün "bir olaya tanık olmak" ve "anlamak, kavramak" gibi anlamları söz konusu olduğunda topluluk özne kullanımı öne çıkmıştır. Bu anlamların örtüştüğü örnekler ışığında fiilin temel anlamdan yan anlamlara kaydığını görülmüştür. Bu tür kullanımlar ile toplumsal bilinç ve belleğin oluşumunu yansıtılmıştır. *Gör-* fiilinin içsel yapısında belirgin bir başlangıç ya da son yoktur, bu yönüyle süreklilik içerir. Bu bağlamda Vendler'in durumlar kategorisinde yer almıştır.

gül- fiilinin kadın öznelerle kullanımlarında "ağzını kapatarak, içten içe, kendisini tutamayıp" gibi bastırılmış ya da içsel duygularla ifade edilen gülme biçimleri dikkat çekerken, erkek özne ve meslek özne grupları (genelde erkek meslek grupları) ile "bıyık altından, hain hain, alaycı, sinsi sinsi" gibi sözcüklerle kullanımı ön plana çıkmıştır. "Kahkaha" sözcüğü söz konusu olduğunda ise topluluk özne ile kullanımı görülmüştür. *Gül-* fiili, yapısı gereği duyguyu ve yoğunluğu artıran tekrarlarla birlikte kullanıldığında, eylemin anlamını güçlendirerek pekiştirmiştir. Bu tür tekrarlar, gülme eyleminin biçimini, şiddetini ve duygusal tonunu daha belirgin duruma getirerek ifadenin etkisini artırmıştır. Eylemin duyguyu dışa vurma etkisini daha özgüvenli bir biçimde erkek özneler en yoğun biçimde yansıtırken, "kahkaha" kavramı ise genellikle topluluk özne ile kullanılmıştır. *Gül-* fiilinin içsel yapısında tekrar veya süreklilik vardır. Eylemde süreç vardır ancak sonuçsuzdur. Uzun

ya da kısa sürebilir, durabilir, yeniden başlayabilir. Bu bağlamda *gül-* fiili Vendler'in edimler kategorisinde yer almıştır.

iç- fiilinin "bir sıvıyı ağza alıp yutmak" anlamı söz konusu olduğunda fiil genellikle canlı öznelerle (erkek, kadın, çocuk, topluluk, hayvan) kullanılmıştır. Özellikle hayvan ve çocuk özneler bu temel anlamın en doğal karşılıklarıdır. Alkol ve tütün ürünleri söz konusu olduğunda *iç-* fiili özellikle erkek öznelerle yaygındır. Bu durum, toplumsal normlar ve kültürel kabullerle ilişkilendirilmiştir. Su ve çay gibi temel sıvılarda ise kadın öznelerin kullanımı ön plana çıkmıştır. *İç-* fiilinin kullanım biçimi toplumsal cinsiyet rollerine göre farklılık göstermiştir. Fiilin biyolojik ihtiyaçlarla ilişkisi göz önüne alındığında hayvan ve çocuk özneler ile kullanımı gözlemlenmiştir. *İç-* fiilinin içsel yapısında tekrar veya süreklilik vardır. Bu anlamıyla Vendler'in edimler kategorisinde yer almıştır. Ancak "bir yudum su içmek" gibi örnekler göz önüne alındığında eylem doğal bir bitiş noktasına da sahiptir. Bu anlamıyla ise Vendler'in tamamlamalar kategorisinde değerlendirilmiştir.

izle- fiilinin "eğlenmek, görmek, öğrenmek için bakmak, seyretmek" anlamı söz konusu olduğunda, fiil genellikle canlı özneler (özellikle topluluk) ile kullanılmış, 'film, televizyon, maç, şov' gibi görsel içeriklerle eşdizimli olduğu gözlemlenmiştir. *izle-* fiilinin "zaman, süre, sıra vb. bakımından gelmek, arkasından gelmek, arkasında olmak" anlamı söz konusu olduğunda, fiilin genellikle öznesi cansız (nesne) olduğu görülmüştür. *İzle-* fiili süreci olan ve sonunda tamamlanan bir eylemi ifade eder. Görüntü akışı, bir çocuğun hareketleri ya da haftaların birbirini takip etmesi gibi ardışık olayları kapsar. Ancak bu süreçlerin hepsi belirli bir noktada sona erer; örneğin bir filmi izlemek ya da birini/olayı takip etmek gibi. Bu bağlamda Vendler'in tamamlamalar kategorisinde değerlendirilmiştir.

koş- fiili özellikle canlı özneler (özellikle kadın) ile daha sık kullanıldığı ve çoğunlukla ev ve çevresi gibi belirli mekanlarda geçtiği gözlemlenmiştir. Kadınların hızla hareket ettiği durumlar, mekân sınırlamalarıyla birleşmiştir. Yönelme (-A doğru) ve ayrılma (-DAn) ekleriyle birlikte, yön ve hareket belirten ifadelerle sıkça eşleşmiştir. Kadınların ivedilikle koşuşturma hâli ön plana çıkmıştır. *Koş-* fiili hareketlidir ve bu hareketin heyecanını yansıtır. Bu anlamda Vendler'in edimler kategorisinde yer almıştır ve fiilin içsel yapısında süreklilik söz konusudur.

oku- fiili "öğrenim görmek" anlamı söz konusu olduğunda, fiil daha çok canlı özneler (özellikle çocuk) ile kullanılmıştır. Bu kullanım, bir mekânda ve uzun bir zaman diliminde gerçekleşen bir süreci yansıtmada önemli rol oynamıştır. Bunun yanı sıra *oku-* fiilinin "sesli olarak söylemek" anlamı söz konusu olduğunda ise şiir sözcüğü ile eşdizimli kullanımı öne

çıkmıştır. Söz konusu durumu destekleyen özne kategorisinde kavram olarak meslek özne (özellikle öğrenci) görülmüştür. *Oku-* fiilinin öznesi canlı olduğunda erkek, kadın, topluluk, çocuk özne gerektirdiği ancak cansız öznelerle yalnızca kavram > meslek kategorisinde yer almıştır. Hayvan, organ veya nesne gibi öznelerle kullanımı görülmemiştir. Bir yazıyı okuma durumu söz konusu olduğunda, *oku-* fiili belirli bir süreyi ifade ettiğinden bitişli bir eylem olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, Vendler'in tamamlamalar grubuyla uyumlu olmuştur.

öl- fiili "yaşamaz olmak, can vermek, hayatı sona ermek" anlamı söz konusu olduğunda, fiil genellikle canlı özne (topluluk, erkek, kadın, çocuk, bitki, hücre) ile kullanılmıştır. Fiilin topluluk-özne ile kullanımı daha yaygındır. Bu bağlamda evrensel bir gerçekliği ifade etmiştir ve ölüm, savaş, hastalık, kaza gibi olumsuz olaylarla sıklıkla eşdizimli olduğu gözlemlenmiştir. Yaygın kullanılan bir diğer canlı özne kategorisinde ise çocuk özne yer almıştır. Ölümün genellikle dış etmenler (çatışma, saldırı vb.) sonucu gerçekleşmesi durumu söz konusu olduğunda cansız öznelerle (kavram > meslek) de kullanımı daha yaygındır. Sözlüğün ikinci anlamı "solmak" söz konusu olduğunda bitki, çiçek, toprak, ağaç gibi öznelerle, yani bitkisel yaşamı ifade eden nesnelerle uyumlu oldu gözlenmiştir. *Öl-* fiili içsel yapısı kısa bir süre içinde tamamlanan ve anlık gerçekleşen bir durum değişikliğini ifade eder. Bu bağlamda, Vendler'in erişmeler kategorisinde yer almıştır.

sev- fiilinin "sevgi ve bağlılık duymak" anlamı söz konusu olduğunda genellikle canlı özne (kadın, topluluk, çocuk, erkek, hayvan); "yerini, şartlarını uygun bulmak" anlamı söz konusu olduğunda ise fiil canlı özne > bitki ile kullanılmıştır. *Sev-* fiilinin "birine sevgiyle bağlanmak, gönül vermek" anlamı daha derin ve bireysel bir duygusal bağlılığı ifade ettiği kullanımlarda ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda yalnızca canlı özneler (insan) ile kullanılmıştır. Bu kullanım, sevginin romantik bir boyut kazandığını yansıtmıştır. "Çok hoşlanmak" anlamında ise *sev-* fiili daha çok cansız nesneler ya da eylemsel durumlarla birlikte kullanılarak, sevginin yoğun bir duygusal bağlılıktan ziyade, haz alma ya da keyif duyma temelli daha yüzeysel bir beğeni biçimini ifade ettiği görülmüştür. Bu tür kullanımlarda sevgi, daha çok geçici ve bağlamsal bir beğeni düzeyini yanmıştır. Vendler'in sınıflandırmasına göre *sev-* fiili durumlar kategorisinde yer almıştır. *Sev-* fiili durağan, uzun süreli bir durumu ifade eder.

sor- fiili sözlükte belirtilen birinci anlam olan "bilgi istemek amacıyla soru yöneltmek" bağlamında çoğunlukla canlı özneler (topluluk, birey, çocuk vb.) ile kullanılırken, cansız özneler (kavram > meslek) (öğretmen, doktor, polis vb.) ile de yüksek oranda

kullanımı gözlenmiştir. Bu anlamda *sor-* fiili, insanların iletişimde bilgi edinme ve paylaşma amacıyla kullanılan bir araç olduğunu belirtilmiştir. *Sor-* fiili, derlemden alıntılanan örnekler ışığında temel anlamını koruduğu görülmüştür. Fiilin sözlükteki ikinci anlamının uyumlu olduğu örneklerine ise derlemde rastlanmamıştır. Ancak bazı örneklerde *sor-* fiilinin, 'birini arayıp sormak' gibi sözlükte yer almayan ama kullanımda karşılığı bulunan yeni bir anlamda kullanımı gözlemlenmiştir. *Sor-* fiili hem bitimli hem de süreklidir; yani sorulan bir soru anlık olarak gerçekleşse de bilgi edinme süreci daha geniş bir zaman dilimine yayılabilir. Vendler'in sınıflandırma sistemi çerçevesinde *sor-* fiili tamamlamalar grubunda değerlendirilmiştir.

unut- fiili genellikle canlı özne (erkek, kadın, çocuk, topluluk, belirsiz) ile kullanılmıştır. Fiilin nesnesiz kullanımı olmadığından somut varlıklar (çakmak, kapı, kitap, vb.) veya zamirler (beni, seni, onu, vb.) sıkça yer almıştır. *Unut-* fiilinin hayvan özneyle kullanımı söz konusu değildir. Çünkü unutma eylemi, insana özgü irade ve bilinçle ilişkilidir. Sözlüğün "bir şeyi yapamaz duruma gelmek" ve "bağışlamak" anlamları söz konusu olduğunda, fiilin temel anlamın dışına çıkması sebebiyle yan anlam olarak değerlendirilmiştir. *Unut-* fiilinin içsel yapısı statik bir durumdur ve geçici bir değişim ya da bitiş içermez. Bu sebeple, *unut-* fiili Vendler'in durumlar kategorisinde değerlendirilmiştir.

uyan- fiili genellikle canlı özneler (erkek, kadın, çocuk, topluluk, hayvan, doğa vb.) ile kullanılmıştır ve sıklıkla uyku kelimesi ile eşdizimli olduğu gözlenmiştir. Ayrıca, acı, aniden, sıçrayarak gibi zarflarla birlikte de kullanımı ise uyanmanın genellikle olumsuz duygularla, zorlayıcı bir şekilde gerçekleştiğini yansıtmıştır. *Uyan-* fiili ayrıca "gece, sabah, erkenden" gibi zaman zarflarıyla da sıkça kullanılmış olup bu yönüyle zamansal hedefe odaklanan bir eylem olarak Vendler'in tamamlamalar sınıfına dâhil edilmiştir. Sözlükteki ikinci anlam olan "bitkilerin canlanıp yeşermeye başlaması" bağlamında canlı özne > doğa ile sıkça kullanıldığı görülmüştür. Örneğin, orman, tarla, ova, çiçek gibi doğa unsurlarıyla birlikte kullanımı oldukça yaygındır. Sözlüğün üçüncü anlamı "ortaya çıkmak" ise *uyan-* fiilinin temel anlamının dışına çıkması sebebiyle örneklerde yer almadığı ve daha çok soyut bir anlam taşıdığı için değerlendirme dışı bırakılmıştır. Bu anlamın sözlükte mecaz anlam olarak yeniden ele alınması önerilmiştir. *Uyan-* fiili, bir kişinin uykudan aniden çıkması veya doğadaki bir bitkinin canlanmaya başlaması gibi, belirli bir hedefe doğru yönelen ve tamamlanmış bir süreci ifade eder. Bu bağlamda Vendler'in tamamlamalar grubunda değerlendirilmiştir.

uyu- fiili çoğunlukla canlı öznelerle (erkek, kadın, çocuk, belirsiz, topluluk) kullanılmış; özellikle 'herkes' zamiriyle eşdizimli olarak topluluk özne ile öne çıkmıştır. Fiilin anlamını pekiştiren "horul horul, mışıl mışıl" gibi ikilemeler ve "rahat, huzurlu" gibi olumlu duygular içeren sözcüklerle birlikte kullanımı da oldukça yaygındır. Ayrıca, fiilin sıkça mekânsal ifadelerle (örneğin: "odada, yatakta, koltukta") birlikte kullanıldığı, bu bağlamda -DA biçimbirimini gerektirdiği tespit edilmiştir. *Uyu-* fiili sözlükteki temel anlamını korumaktadır. *Uyu-* fiili, sürekli bir durumu (uykuda olma hali) ifade eder, bir başlangıç ve bitiş noktası açıkça belirli değildir. Bu durumda statiktir, yani hareket ya da değişim içermez. Bu bağlamda Vendler'in durumlar grubunda değerlendirilmiştir.

yaşa- fiilinin sözlükteki "oturmak, eğleşmek" dördüncü anlamı derlemde en sık rastladığımız anlam olmuştur. Bu bağlamda fiil, genellikle canlı öznelerle (topluluk, belirsiz, erkek, kadın) birlikte ve mekân bildiren sözcüklerle (İstanbul'da, Almanya'da, sokakta) -DA bulunma hâli ekiyle eşdizimli olarak kullanılmıştır. Fiilin sözlükteki altıncı anlamı "herhangi bir durumda bulunmak veya olmak" da oldukça yaygın kullanılmıştır. Bu kullanımda fiilin topluluk özneler ve çeşitli sayısal ifadelerle birlikte yer aldığı görülmüştür. *Yaşa-* fiilinin sözlükteki birinci "hayatını sürdürmek" ve üçüncü "varlık olarak hayatını sürdürmek" anlamları birbiriyle yakın olduğundan bazı örneklerde örtüşmüştür. Özellikle hayvan özneli cümlelerde üçüncü anlam tercih edilmiştir. *Yaşa-* fiili, çoğunlukla süreklilik gösteren, başlangıç-bitiş noktası belirgin olmayan, zaman içinde devam eden bir durumu ifade eder. Bu bağlamda Vendler'in durumlar grubunda değerlendirilmiştir.

ye- fiili sözlükteki birinci anlamı "ağızda çiğneyerek yutmak" olduğunda canlı özneler (erkek, kadın, çocuk, topluluk, hayvan, belirsiz) ile kullanımı söz konusudur. Sözlüğün ikinci anlamı "kemirmek" ise hayvan özne ile kullanılmıştır. Söz konusu anlamın insana yönelik kullanımlarında (tırnak yemek vb.) stres ve duygusal durumlarla ilişkisi ön plana çıkmıştır. Bu sebeple fiilin temel anlamı olarak değerlendirilmemiştir. Fiil sıklıkla "yemek" kelimesiyle eşdizimli kullanılmıştır, çünkü yemek tüm canlılar için fizyolojik bir ihtiyaçtır. Fiilin sözlükteki temel anlamının dışında derlemde çok sayıda yan ve mecaz anlamı da görülmüştür ("fırça yemek", "kazık yemek", "hak yemek" vb.), ancak söz konusu kullanımlar çalışmamızda kapsam dışı bırakılmıştır. *Ye-* fiili dinamiktir ve süreklilik gösterir. Bir zamanla sınırlı değildir ve aşamalı gerçekleşir. Bu bağlamda Vendler'in edimler grubunda değerlendirilmiştir.

yürü- fiili genellikle canlı özneler (erkek, kadın, çocuk, hayvan, topluluk, belirsiz) ile kullanılmıştır. Sözlüğün birinci ve ikinci "atarak ilerlemek gitmek" ve "karada veya suda bir

yöne doğru hareket etmek, yer değiştirmek" anlamları birleştirilerek tek bir temel anlam olarak değerlendirilmiştir. Bu anlamın derlemdeki kullanım açısından en yaygın olduğu belirlenmiştir. Özellikle "-A doğru" yönelme ekiyle birlikte yön bildiren ifadelerle eşdizimli kullanımı da dikkat çekmiştir (eve doğru, kapıya doğru). Topluluk özne ile değerlendirilen cümlelerde, sözlüğün yedinci anlamı olan "akın etmek, saldırmak" bağlamında kullanımı dikkat çekmiştir. Bu örneklerde "yüzler, binler, milyonlar" gibi sayısal ifadelerle birlikte yer almıştır. *Yürü-* fiili en yaygın olarak *yer değiştirme* anlamında kullanılmış, ancak topluluk öznelerle birlikte kullanıldığında anlam genişlemesi göstererek "akın etmek" anlamına da ulaşmıştır. Yürü- fiili dinamik bir eylemdir. Belirli bir sona sahip değildir, yani süreklilik ve devamlılık gösterir. Eylem herhangi bir anda kesilebilir, durdurulabilir ya da sürdürülebilir. İncelenen cümlelerde yön belirtmesi eylemin bir hedefi olduğunu düşündürse de eylem süreci vurgulandığı için bu, 'başlama-bitişli bir olay' değil, süreç odaklı bir harekettir. Bu bağlamda Vendler'in edimler grubunda değerlendirilmiştir.

Fiillerin Sözlükteki Anlamları Üzerine

Çalışmada incelenen fiillerin sözlükteki anlamlarına ilişkin değerlendirme yaptığımızda, sözlükte ilk sırada yer verilen temel anlamların derlemden alınan örnekler ışığında oluşturduğumuz şekillerde de ifade edildiği gibi tercih edilmediği görülmüştür. *Anla-* fiilinin sözlükteki 'birinin duygularını, istek ve düşüncelerini sezebilmek' anlamının daha çok kullanımı görülmüştür. Bu durumu duygusal yolla elde edilen çıkarımların günlük dilde kullanımının yaygın olması olarak açıklamak yerinde olacaktır. *Ara-* fiilinin de gelişen teknolojiyle beraber değişen yaşam koşulları gözetildiğinde kitle iletişim araçlarıyla kullanımının daha yaygın olduğu görülmüştür. Buna bağlı olarak bahsi geçen fiilin sözlükteki altıncı anlamının kullanımı öne çıkmıştır. Sözlükte anlamı ilk sırada yer alan ancak derlemden alınan örnek cümleler üzerinden ilk anlamı tercih edilmeyen bir diğer eylem ise *çalış-* fiilidir. Sözlüğün beşinci anlamı derlemden alınan örnek cümlelere atfen genişletilerek ilk sıraya alınması önerilmektedir. *Çiz-* fiili için sözlükte verilen ilk anlamın derlem örneklerinde tercih edilmediği, bunun yerine sözlükteki üçüncü anlamın daha çok tercih edildiği görülmektedir. *Düşün-* fiilinin de sözlükteki ikinci anlamının daha yaygın olduğu görülmüştür. Bunun sebebinin ise ikinci anlamın birinci anlamı kapsayıcı nitelikte olmasıyla ilişkili olduğunu söyleyebiliriz. *Git-* fiili söz konusu olduğunda ise sözlüğün ilk sırada yer verdiği anlamın 'bir yere doğru yönelmek' ifadesiyle yetersiz olduğu 'o yöne doğru yürümek/yürümeye devam etmek' anlamıyla genişletilmesi önerilmektedir. Derlemden alınan örnekler gözetildiğinde ise ikinci anlamda verilen 'çıkmak, ulaşmak' anlamıyla da daha yaygın olduğu görülmüştür.

Canlılar için biyolojik bir ihtiyaç olan *iç-* fiilinin ise derlemden alınan örneklerden hareketle içki ile birlikte kullanımının dilde yaygın olarak yer aldığı gözlemlenmiştir. Fiilin içsel özellikleri gereğince sözlüğün ilk anlamının temel anlamını karşılaması olağandır. *İzle-* fiili ise *ara-* fiilinde olduğu gibi gelişen teknolojiyle beraber değişen yaşamın kaçınılmaz bir parçası olarak söz konusu fiilin temel anlamının 'seyretmek' ifadesiyle karşılık bulduğu görülmüştür. 'Birinin veya bir şeyin arkasından gitmek' anlamının sözlükte ilk sırada yer almaması, bunun yerine sözlüğün dördüncü anlamının daha uygun olduğu önerilmiştir. *Yürümek, dolaşmak* ve *gitmek* eylemleriyle yakın ilişkide olan *gez-* fiilinin ise bir yerin ilk defa ziyaret edilmesi üzerine daha yaygın anlamda kullanımı görülmüştür. Sözlük, *gez-* fiilinin 'Bir yerde gezi yapmak; görmek' anlamı son maddede yer vermiştir. Bahsi geçen anlamın sıralamada ilk üçte yer alması önerilmiştir. *Yürü-* fiili ise sözlüğün ilk anlamıyla temel anlamını ifade etmesiyle birlikte ikinci anlamıyla daha kapsayıcı olduğu görülmüştür. Fiilin derlemden alınan örnek cümlelerin bu anlamıyla örtüştüğü görülmüştür.

KAYNAKÇA

Abasıyanık, S. F. (2003). *Son Kuşlar*. Yapı Kredi Yayınları. İstanbul**.**

Aksan, D. (1995). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.

Aksan, D. (2006). *Anlambilim: Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*. Engin Yayınevi.

Aksan, Y. & Demirhan, U. U. (2015). *A frequency dictionary of Turkish.* London and New York: Routledge.

Ali, S. (2018). *Kürk Mantolu Madonna.* Yapı Kredi Yayınları. İstanbul.

Aslan Demir, S. (2016). *Görünüş Kategorisi Türkmence Örneği*. Grafiker Yayınları.

Aslan Demir, S. (2008). *Türkçede İsteme Kipliği - Semantik-Pragmatik Bir İnceleme.* Grafiker Yayınları.

Aslan Demir, S. (2013). Gelecek Zaman-Kiplik İlişkisi ve -AcAk'ın Emir Kipliği İçindeki Yeri. *VI. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri (20-25 Ekim 2008)*, 1207-1214.

Atabey, N. vd. (2003). *Türkiye Türkçesinin Sözdizimi*. Papatya Yayıncılık.

Ay, V. (2003). *Modern Felsefede Özne-Nesne Ayrımı ve Öznellik Kavramı.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

Aydemir, Y. (2006). *Sözlüksel Görünüş ve Türkçe Eylemlerin Anlambilimsel Sınıflandırması: Sözlükçe-Sözdizim Etkileşimi.* (Yayımlanmamış Doktora Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

Aydemir, İ. A. (2013). *Türkçede Zarf-Fiillerin Görünüş Değerleri*. Erdem (64), 15-30.

Bacanlı, E. (2014). *Kılınış Kategorisi ve Altaycada Kılınış Belirleyicisi Olarak Art Fiiller.* Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.

Banguoğlu, **T.** (2015). *Türkçenin Grameri.* Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.

Baydar, T. (2017). Öznesiz Cümleler Üzerine. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]*, 305-313.

Benzer, A. (2012). *Türkçede Zaman, Görünüş ve Kiplik.* Kabalcı Yayınevi.

Bilgegil, K. (1982). *Türkçe Dilbilgisi.* Dergâh Yayınları.

Boz, E. (2009). Türkiye Türkçesinde "Özne" Durum Biçimbirimi Alabilir mi?. *Turkish Studies*, 4 (3), 2371-2377.

Britannica (2022). *Semantics.* [Erişim Tarihi: 22.08.2022, https://www.britannica.com/science/semantics]

Chomsk, N. (2022). *Synactic Structures:* Berlin New York. Mouton de Gruyter.

Comre, B. (1976). *Aspect.* Cambridge University Press.

Delice, İ. (1998), Türkçe Sözdiziminde Özne. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (6), 191-208.

Demir, N. & Yılmaz, E. (2006). *Türk Dili El Kitabı.* Grafik Yayınları.

Demir, T. (2004). *Türkçe Dilbilgisi.* Kurmay Yayınevi.

Dilâçar, A. (1974). Türk Fiilinde "Kılınış"la "Görünüş" ve Dilbilgisi Kitaplarımız. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten.* 21-23(1973-1974), 159-171.

Dizdaroğlu, H. (1976). *Tümcebilgisi.* Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.

Dizdaroğlu, H. (1993). *Türkçede Fiiller.* Ankara Üniversitesi Basımevi.

Dizdaroğlu, H. (1963). *Türkçede Fiiller.* Ankara Üniversitesi Basımevi.

Ediskun, H. (2005). *Türk Dilbilgisi.* Remzi Kitabevi.

Efendi, A. M. (2011) *Felâtun Bey ile Râkım Efendi.* Lacivert Yayıncılık. İstanbul.

Eker S. (2003). *Çağdaş Türk Dili.* Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.

Elıas, N. (2020). *Zaman Üzerine, Velsey Atayman* (Çev.). Ayrıntı Basımevi.

Emre, A. C. (1945). *Türk Dilbilgisi Türkçenin Bugünkü Ve Geçmişteki Gelişimleri Üzerine Gramer Denemesi*, Cumhuriyet Matbaası.

Erdem, M. (2016). Türkçede Fiiller ve Sınıflandırma Sorunları. *Turkish Studies*, 11(20), 185-200.

Ergin, M. (2009). *Türk Dilbilgisi.* Bayrak Yayınları.

Etimolojitürkçe (2022), Semantik. [Erişim Tarihi: 22.08.2022, https://www.etimolojiturkce.com/arama/semantik]

Evrim Ağacı (2024). *Zaman Felsefesi: Zaman Nedir? Zaman Gerçek mi, Yoksa Sadece Bir İllüzyon mu?*. [Erişim Tarihi: 23.08.2024, https://evrimagaci.org/zaman-felsefesi-zaman-nedir-zaman-gercek-mi-yoksa-sadece-bir-illuzyon-mu-7988]

Gencan, T. N. (2001). *Dilbilgisi.* Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.

Gülensoy, T. (1994). *Türkçe El Kitabı.* Üçbilek Matbaası.

Güney, F. Ş. (2007). Tatar Türkçesindeki Bazı Birleşik Eylem Yapılarının Türkiye Türkçesi'ne Tercümesi Konusunda Bazı Meseleler. *38. ICANAS Bildiriler,* (2), 691-709.

Güntekin, R. N. (2018). *Acımak*. İnkılâp Kitabevi. İstanbul.

Gürpınar, H. R. (1958). *Kuyruklu Yıldız Altında Bir izdivaç.* Hilmi Kitabevi. İstanbul.

Hacıeminoğlu, N. (1991). *Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller.* Kültür Bakanlığı Yayınları.

Halid, R. (1939). *Deli.* Kenan Basımevi. İstanbul.

Hengirmen, M. (1998). *Türkçe Temel Dilbilgisi.* Nurol Matbaacılık.

Iienstitu (2024). *Fizikte Zaman Nedir?*. [Erişim Tarihi: 23.08.2024, https://www.iienstitu.com/blog/fizikte-zaman-nedir]

Johanson, L. (1971). *Aspekt im Türkischen: Vorstudien zu einer Beschreibung des türkeitürkischen Aspektsystems.* Studia Turcica Upsaliensia. 1.

Johanson, L. (2016). *Türkçede Görünüş* (Çev.) Nurettin Demir, Grafiker Yayınları, Ankara.

Kahraman, T. (1996). *Çağdaş Türkiye Türkçesi Dilbilgisi.* Dumat Basımevi.

Karadoğan, A. (2019). *Türkiye Türkçesinde Kılınış.* Divan Kitap.

Kocagöz, **S**. (1944). *Bir Şehrin İki Kapısı*. Remzi Kitabevi. İstanbul.

Koç, N. (1996). *Yeni Dilbilgisi.* İnkılap Kitapevi.

Korkmaz, Z. (2007). *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi).* Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.

Korkmaz, Z. (1992). *Gramer Terimleri Sözlüğü.* Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.

Kunt, B. S. (1948). *Yataklı Vagon Yolcusu.* Varlık Yayınları. İstanbul.

Languagehumanities (2024), *What are Semantics?*. [Erişim Tarihi: 20.08.2024), https://www.languagehumanities.org/what-is-a-semantics-theory.htm]

Languagehumanities (2024), *What Is the Role of Semantics in Language?*. [Erişim Tarihi: 20.08.2024), https://www.languagehumanities.org/what-is-the-role-of-semantics-in-language.htm]

Languagehumanities (2024), *What Are the Different Fields of Semantics?*. [Erişim Tarihi: 20.08.2024), https://www.languagehumanities.org/what-are-the-different-fields-of-semantics.htm]

Muhittin, B. (2002). *Anlamdan Anlatıma Türkçemiz.* T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Nişanyan (2024). *Semantik.* [Erişim Tarihi: 21.08.2024, https://www.nisanyansozluk.com/kelime/semantik]

Özkan, M. vd. (2001). *Yüksek Öğretimde Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım.* Filiz Kitabevi.

Özmen, M. (2013). *Türkçenin Sözdizimi.* Karahan Kitabevi.

Paçacıoğlu, B. (1987). *Türk Dili Dersleri.* Yükseköğretim Kurulu Matbaası.

Palmer, F. R. (2020). *Semantik Yeni Bir Anlambilim Projesi*, Ramazan Ertürk (Çev.). Ayrıntı Basımevi.

Rasim, A. (2013). *Falaka*. Bilge Kültür Sanat. İstanbul.

Rauf, M. (2023). *Eylül*. Can Sanat Yayınları. İstanbul.

Saussure, F. (1998). *Genel Dilbilim Dersleri* (Çev.) (Berke Vardar) İstanbul: Multilingual Yayınları.

Saussure, F. (2013). *Genel Dilbilim-II,* Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1410, Eskişehir, s. 53-68.

Smıth, C. (1991), *The Prameter of Aspect.* Dordrecht.

Şimşek, R. (1987). *Örneklerle Türkçe Sözdizimi.* Kuzey Gazetecilik.

Topaloğlu, A. (1989). *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü.* İstanbul.

Uğurlu, M. (2003). Türkiye Türkçesinde "Bakış" (Aspektotempora). *Türkbilig*, (5), 124-133.

Uşaklıgil. H. Z. (2016). *Mai ve Siyah*. Siyah Beyaz Yayınları. İstanbul.

Üstünova, K. (2016). *Eylem İşletimi.* Sentez Yayınları.

Üstünova, K. (2022). Eylem İstemine Göre Özne Türü Ya Da Özne Türüne Göre Eylem Niteliği Belirlenebilir Mi?, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 11(1), 57-68.

Üstünova, K. (2005). Türkçede Zaman Kavramı ve İşlenişi. *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 6(9), 187-201.

Vardar, B. (2020). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü.* Multilingual.

Vendler, Z. (1957). Verbs and Times. *The Philosophical Review,* (66), 143-160.

Yavuz, H. & Balcı, A. (2011). *Turkish Phonology Morphology and Syntax (Türkçe Ses ve Biçim Bilgisi).* Anadolu Üniversitesi Yayınları.

TDK (2024), *Güncel Türkçe Sözlük.* [Erişim Tarihi: 23.08.2024, https://sozluk.gov.tr/]

Topakkaya, A. (2012). Zaman Kavramı Bağlamında Platon-Aristoteles Karşılaştırması, *FLSF* , vol.13, 219-232.

TUD (2024), *Türkçe Ulusal Derlem,* [Erişim Tarihi: 23.08. 2022, http://www.tnc.org.tr/index.php/tr/]

Wikipedia (2022). *Anlambilim.* [Erişim Tarihi: 22.08.2022, https://tr.wikipedia.org/wiki/Anlambilim]